ՈՒՐԲԱԹ
ՄԱՅԻՍ
2
VENDREDI
2 MAI
1975

LE NUMERO 1 F.

# ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

# HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

| | | | |
|---|---|---|---|
| Ֆրանսա | Տար. 170 ֆր. | Վեցամսեայ | 90 ֆր. |
| Արտասահման | Տար. 200 ֆր. | Հատը | 1 ֆր. |

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13.287
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
51e ANNÉE — N° 13.287

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

## ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԷՆ ՎԵՐՋ

Օ

Բ. ՀԱՅԱՀԱՒԱՔՈՒՄԻ ԵՒ ՎԵՐԱԾՆՈՒՆԴԻ ՕՐԵՐ

1918ի Զինադադարը վերածնունդի նոր շրջան մը կը բանար ճղակոտոր Հայութեան առջեւ, յիշեցնելով 1908ի Օսմանեան Սահմանադրութեան խանդավառ օրերը:

Ինչպէս որ տասը տարի առաջ բանտերէն, աքսորավայրերէն ու արտասահմանէն Պոլիս կը համախմբուէին հայ յեղափոխականներ ու մտաւորականներ, նոյնը կը պատահէր Մուտրոսի Զինադադարէն ետք: Մեծ Սպանդէն հրաշիւք խուսափած եւ մեծ մասամբ «Միջին» կոչուած սերունդին պատկանող մտաւորականներ կը ժամադրուէին մէկ կողմէ Օսմանեան մայրաքաղաքը, միւս կողմէ Կիլիկիոյ նահանգային կեդրոնը՝ Ատանա, երկուքն ալ գրաւուած դաշնակիցներէն, ինչ որ հնարաւորութիւն կ'ընձայէր անկաշկանդ եւ արդիւնաւէտ աշխատանքի:

Սահմանադրութենէն մինչեւ աշխարհամարտ տեւած էր եօթը տարի (1908–1915):

Զինադադարէն մինչեւ Իզմիրի աղէտը տեւեց չորս տարի (1918–1922): Աւելի կարճ շրջան մը բոլորեց կիլիկեան վերածնունդը, 1918 Նոյեմբերէն 1921ի վերջերը՝ երեք տարի միայն:

Եւ ինչպէս Սահմանադրական վարչաձեւի խանդավառ օրերուն, այնպէս ալ Զինադադարի յուսադրիչ շրջանին պիտի յաջորդէին աննախընթաց աղէտ ու ողբերգութիւն հայ բազմաչարչար ազգին համար: Մէկը միւսէն աւելի ծանրակշիռ ու կործանարար:

Զինադադարին Թուրքիոյ Հայութենէն մաս մը արմատախիլ չէր եղած տակաւին: Թրքահայաստան ռազմադաշտ էր դարձած պատերազմի շրջանին եւ Հայութիւնը ստիպուեր էր ապաստանիլ սահմանէն անդին, Կովկասի աւելի ապահով նկատուած հայաբնակ շրջանները: Ռուսական բանակները հեռացեր էին իրենց գրաւած հայկական նահանգներէն, իբրեւ հետեւանք Բոլշեւիկներու յեղափոխութեան:

Մուտրոսի Զինադադարը դժբախտաբար զինաթափ չէր ըրած այդ շրջանի Թրքական բանակները, որոնք տակաւին կարեւոր ուժ մը կը ներկայացնէին: Հայաստանի Հանրապետութեան հողին վրայ ապաստանած հայ գաղթականները չէին համարձակեր վերադառնալ իրենց հայրենի տուները: Յաղթական դաշնակիցները, հակառակ պատերազմի նեղ օրերուն իրենց շռայլած խոստումներուն, ո՛չ մէկ աջակցութիւն կ'ընձայէին Հայերուն վերագրաւելու իրենց դարաւոր բոյները: Պատմական Թրքահայաստանը կը մնար գրեթէ անմարդաբնակ: Կարելի չէր դառնար հայահաւաքումը այդ շրջանին մէջ:

Սակայն ներքին գաւառները, ինչպէս նաեւ Սեւ Ծովի եզերքի քաղաքները, ուր նուազ զգալի էր Թրքական վտանգը, հետզհետէ կը սկսէին շէննալ՝ անապատներէն վերադարձող բեկորներու տաժանագին աշխատանքներով: Խարբերդ, Տիգրանակերտ, Սեբաստիա, Կեսարիա, Տրապիզոն, Սամսոն, Կիրասոն, ինչպէս նաեւ Պոլսոյ, Բիւթանիոյ, Իզմիրի եւ շրջանին, մանաւանդ Կիլիկիոյ մէջ 1919ին տակաւին կ'ապրէին աւելի քան կէս միլիոն Հայեր (Կիլիկիա համախմբուած Հայերու թիւն էր 160.000 ըստ վիճագրութեան մը):

Եթէ պահպանուած ըլլար Մեծ Եղեռնէն վերջ Զինադադարի առաջին տարուան ընթացքին ստեղծուած գոյավիճակը, Հայութիւնը ի վիճակի կ'ըլլար տարիներու ընթացքին դարմանելու իր ստացած ահաւոր վէրքերը մեծ մասամբ, շնորհիւ իր ստեղծագործ ոգիին, չարքաշ աշխատանքին եւ դիմանալու, տոկալու բնածին ու յամառ կամքին: Պայմանաւ որ խաղաղութիւնը չխանգարուէր:

Անցեալի համատարած ջարդերու փորձը ցոյց տուեր էր քանիցս, որ նահատակուած Հայերու այրիները տքնաջան աշխատանքով, իրենց աչքերուն լոյսը զոհելով մեծցուցեր էին իրենց որբերը: Ու տարիներ վերջ կեանքը վերադտեր էր իր բնական ընթացքը: Այն ատեն արմատախիլ չէին եղած Հայերը որոնք կառչած էին իրենց հայրենի տուներուն, եթէ նոյնիսկ հրդեհի ճարակ էին դարձած աղէտի ատեն, շատ չանցած վերաշինած էին զանոնք անհուն զոհողութեամբ:

1918 Հոկտ. 30ի Զինադադարի առաջին տարուան ընթացքին Հայութեան կացութիւնը կը ներկայանար հետեւեալ կերպով.—

Ա.— Կովկասի մէջ 1918 Մայիս 28էն ի վեր քառսէն ստեղծուած էր անկախ Հայաստանի Հանրապետութիւնը, որ կը դարմանէր աշխարհաւեր պատերազմին բացած ահաւոր վէրքերը, օրէ օր վերելք արձանագրելով: Տարագիր Հայերը կը դառնային «Հայաստանի քաղաքացի» վայելելով հայկական կառավարութեան դիւանագիտական պաշտպանութիւնը: Ցետագային մեծ պետութիւնները պաշտօնապէս պիտի ճանչնային Հայաստանի Հանրապետութիւնը, որ 1920 Օգոստոս 10ին պիտի ստորագրէր Սեւրի դաշնագիրը:

Բ.— Կիլիկիոյ մէջ կը համախմբուէին ո՛չ միայն բնիկ տեղացիներէն վերապրողները, այլ նաեւ բոլոր անոնք, որ անապատներէն դէպի իրենց ծննդավայրը վերադարձի ճամբու վրայ կանգ կ'առնէին եւ կը հաստատուէին այնտեղ: Ֆրանսական բանակին եւ անոր մաս կազմող հայկական լեգէոնին ներկայութիւնը ապահովութիւն եւ յոյս կը ներշնչէր իրենց:

Գ.— Պոլսոյ, Իզմիրի, Բիւթանիոյ, Պրուսայի, Մարմարայի եւ Սեւ Ծովու եզերքի քաղաքներուն եւ Անատոլուի ներքին այլ քաղաքներուն – Կեսարիա, Սեբաստիա, Տիգրանակերտ, Խարբերդ, եւայլն – մէջ կային կարեւոր թիւով Հայեր: Ասոնցմէ մաս մը չէր տարագրուած (ինչպէս Պոլիս եւ Իզմիր), ուրիշներ իբրեւ «զինուորի ընտանիք» պահուած էին իրենց տեղերը, իսկ շատերը անապատներէն վերադարձեր էին:

Թէ՛ Հայաստանի, թէ՛ Կիլիկիոյ եւ թէ միւս շրջաններու մէջ հաստատուած Հայերը լծուած էին խաղաղ աշխատանքի, ջանալով մոռնալ տալ Մեծ Եղեռնը:

Դ.— Յիշենք նաեւ երկսեռ որբերը, որոնց թիւը, ըստ վիճակագրութեան մը, կը հասնէր 140.000ի, — 50.000 Հայաստանի մէջ, 70.000 Մերձաւոր Արեւելքի Ամերիկեան Նպաստամատոյցի Կիլիկիոյ, Սուրիոյ եւ Լիբանանի որբանոցներուն մէջ, 20.000 հայ խնամատար մարմիններու հոգածութեան տակ: Ասոնք կը կազմէին ապագայի մեր յոյսերը:

Յուսադրիչ երեւոյթներ էին այս բոլորը: Մեծ Եղեռնի գողգոթայէն վերջ, Հայութիւնը կ'ապրէր յարութեան, վերածնունդի յուսատու օրեր, որոնք, աւա՜ղ, երկար պիտի չտեւէին:

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

## ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԵՐԵՍՈՒՆ ՏԱՐԻ ԵՏՔ՝

## ՎԻԷԹՆԱՄ՝ ՎԵՐՋԱՑԱՒ

Օ

ՍԱՅԿՈՆ ԱՆՋՆԱՏՈՒՐ ԵՂԱՒ

Օ

ՎԵՐՋԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱՑԻՆ ՄԵԿՆԵՑԱՒ

Օ

Երեսուն տարի ետք, Վիէթնամը այլեւս Վիէթնամցիներուն ձեռքն է, պարտութենէն ետք աշխարհի հզօրագոյն Պետութեան: Անփառունակ փախճան մը ունեցաւ անշուշտ Ամերիկան, որ այսօր իրար անցած մինչեւ վերջին Ամերիկացին տարաւ Սայկոնէն: Ֆորտ անձամբ յայտնեց եղելութիւնը, աւելցնելով թէ այս գործողութիւնը կը փակէ ամերիկեան պատմութեան մէկ գլուխը: 1945ին է որ նախկին Սէ. Ի. Ա.ն (Օ. էս. էս.) չփման մէջ կը մտնէր Հօ Շի Մինհի հետ եւ զայն կը քաջալերէր որ Ֆրանսացիք դուրս ընէ Հնդկաչինէն, երեսուն տարի ետք, Ամերիկա իր կարգին դուրս կ'ելլէր Վիէթնամէն: Եւ այս բոլորը ընդհանուր չփոթութեան մէջ, մինչ Սայկոն անձնատուր կ'ըլլար առանց պայմանի: Յաղթականը թէեւ միշտ կը մերժէ բանակցիլ «Մինհի խմբակին» հետ եւ կ'ուզէ ջնջել իր ամբողջական յաղթանակը:

## Քանի մը տողով

ՔԱՄՊՈՃԻ ֆրանսական դեսպանատունը ապաստանած 600 անձերը բեռնատար կառքերով 300 քիլոմեթր պիտի կտրեն Փնոմ–Փէնէն Թայլանտ, կարմիր Խմերները բացարձակապէս մերժած ըլլալով օդանաւով փոխադրութիւնը: Արտաքին Նախարար Սօվանեարկ, նոյնիսկ Հանրապետութեան Նախագահը ջանք թափեցին բայց՝ ապարդիւն:

ԺԱՔ ՏԻՒՔԼՈՑԻ յուղարկաւորութեան ներկայ եղաւ հսկայ բազմութիւն մը, որ Քոլոնէլ Ֆապիէն հրապարակէն Փէռ–Լաշէզ ընկերացաւ համայնավար այն դէմքին որ ամէնէն ժողովրդականն էր: Շուրջ 1300 ծաղկեպսակ, հսկայ նկար մը, եռագոյն դրօշակով երիզուած, Պէթհովէնի մահերգը, ու տպաւորիչ թափօր մը: Ներկայ էն նաեւ էտկար Ֆոռ, Կաստոն Մոնէրվիլ, Կաստոն Տէֆէռ, Բորիս Պոնոմարեվ (խորհրդային կուսակցութեան կողմէ), սպանացի Փասիոնարիան՝ Տոլորէս Իպառուռի, որ նաեւ դամբանական մը պիտի խօսի, ինչպէս Ժորժ Մաշէ եւ Պոնոմարեվ: Ֆէտէրէներու Պատին դիմաց է, Թորէզի, Քաշէնի, Վայան–Քուտիւրիէի կողքին, որ Տիւքլօ կը հանգչի:

ՆԿԱՐԻՉ ՖՈՆԹԱՆԱՌՈԶԱ մեռաւ առջի օր, 62 տարեկանին: Հռոմի Մեծ մրցանակ 1936ին մեծ համբաւի տիրացած էր իր արուեստով, նկարչական գործէն զատ, ունէր նաեւ բազմաթիւ վիմագրութիւններ եւ պատկերազարդած էր գրագէտներու գործեր (Ժիտ, Մոնթերլան, Սէնթ'էկզիւփէրի, Փանեոլ, եւայլն):

ՉԱՆԿ ՔԱՅ ՇԷՔԻ զաւակը՝ Չանկ Չինկ–Քաօ, որ Ֆորմոզի վարչապետն է, միաձայնութեամբ Քուոմինթանկ կուսակցութեան առաջնորդ ընտրուեցաւ, յաջորդելով իր հօրը: Կուսակցութիւնը յայտարարութեամբ մը կրկին հաստատեց, թէ Ֆորմոզ պիտի ձգտի իրագործել ողբացեալ Նախագահին կամքը՝ գրաւել Չինաստանը:

## A NOS LECTEURS

*Le Syndicat de la Presse Parisienne communique :*

A partir du 2 Mai, les quotidiens d'information générale, adhérant au Syndicat de la Presse parisienne, augmenteront leur prix de vente au public.

Ils regrettent de n'avoir pu différer plus longtemps cette décision, les conditions d'exploitation de la presse s'étant considérablement aggravées au cours des derniers mois.

A l'augmentation du prix du papier qui a atteint près de 90 % en un an, se sont ajoutées les hausses de salaires résultant de l'accroissement du coût de la vie, l'élévation des dépenses d'énergie et de services. Les journaux n'équilibrent leur prix de revient que lorsque s'ajoutent aux recettes de vente celles que leur apporte la publicité. Or, par suite de la crise économique, celles-ci se sont amenuisées.

Le public comprendra que l'ajustement annoncé est indispensable à la survie d'une presse diversifiée qui lui apporte avec l'expression des différentes opinions, les informations et les renseignements sans cesse, plus complets que mettent à sa disposition les journaux de Paris.

« Haratch » portera à 1,20 F. son prix de vente à partir du 2 Mai.

«Յառաջ» ինչպէս իր պաշտօնակիցները 1,20ի կը բարձրացնէ թերթին գինը Մայիս 2էն բայց առ այժմ անփոփոխ կը պահէ բաժանորդագրութիւնը:

## Մ. ՔԻԹԱՊՃԵԱՆ

ԻՐԱՒԱՐԱՐ «ԼԻՑ»–ՊԱՅԷՐՆ» ՄՐՑՈՒՄԻ

Օ

Միքայէլ Քիթապճեան իրաւարար նշանակուեցաւ Եւրոպայի Բաժակի աւարտական մրցումին, որ տեղի պիտի ունենայ Մայիս 28ին, Փարիզ, անգլիական «Լից» եւ գերման «Պայէրն» խումբերուն միջեւ:

Մ. Քիթապճեան ծանօթ անուն մըն է ֆրանսական ոտնագնդակի շրջանակներու մէջ, ղեկավարած ըլլալով արդէն Ֆրանսայի ախոյեանական եւ Բաժակի բազմաթիւ մրցումներ:

ՄԱՅԻՍ ՄԷԿԻ աշխատանքի տօնին առթիւ, «Յառաջ», ինչպէս տեղական բոլոր օրաթերթերը, լոյս չի տեսներ: Մեր յաջորդ թիւը՝ Շաբաթ, Մայիս 3:

ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ 60ԱՄԵԱԿԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

# ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՔԱՐԸ

(ՀԱՄԱՌՕՏ ԱԿՆԱՐԿ)

## ՅՈՅՍ - ԱՐԻՒՆ - ՎԵՐԱԾՆՈՒՆԴ

### ՍԵՒՐԻ ԴԱՇՆԱԳԻՐԸ

Զինադադարէն գրեթէ երկու տարի վերջն է որ վերջապէս դաշնակից պետութիւնները Թուրքիոյ խնդիրը քննութեան առին եւ Սեւրի դաշնագիրը ստորագրե-ցին (10 Օգոստոս 1920)· Հայաստանի Հանրապետութեան կողմէ ստորագրեց Ա· Ահարոնեան:

Այս դաշինքով Թուրքիան ճանչցաւ Հայաստանի անկախութիւնը թէեւ իրականին մէջ երկրին նոր տէրն էր Քէմալ փաշա, որ վերակազմելով Թուրք բանակը, սկսած էր ընդարձակել իր սահմանները, հակառակ բոլոր դաշնագիրներուն եւ համա-ձայնութիւններուն:

Միացեալ Նահանգներու նախագահին՝ Ուիլսընի ձգուեցաւ Հայաստանի նոր սահմանները գծել· եւ ան տուաւ ընդարձակ հողաչերտ մը (87·500 ք·ք·) որ կ'երկարէր Պիթլիսէն դէպի հիւսիս եւ կը հասնէր Կարին, Տրապիզոն: Իր մէջ կը պարունակէր ամբողջ Վասպուրականը, Տարօնը եւ պիտի միանար Կարսէն Սեւնիք տարածուող Հայաստանին:

Դաշնագիրին չորրորդ մասը կը գրաղի Հայաստանով միայն· ահաւասիկ իրենց ամբողջութեանը մէջ այդ վեց յօդուածները·

Յօդուած 88· Թուրքիան կը յայտարարէ ու կ'ընդունի Հայաստանի անկախու-թիւնը, ինչպէս ընդունած են դաշնակից պետութիւնները:

Յօդուած 89· Հայաստան եւ Թուրքիա համաձայն են Միացեալ Նահանգներու նախագահին գծած սահմաններուն, որ կը բաղկանայ Էրզրումի, Տրապիզոնի, Վանի եւ Պիթլիսի վիլայէթներով եւ տրամադիր են ընդունելու անոր որոշումները, նկատմամբ Հայոց դէպի ծով մօտենա-լուն եւ Հայաստանի սահմաններուն մերձակայ բոլոր Թրքական շրջանները զինաթափ ընելու:

Յօդուած 90· Երբ 89րդ յօդուածին մէջ սահմանուած վիլայէթները Հայերու յանձնելու Թուականը հասնի, Թուրքիան կը յայտարարէ այդ Թուականէն սկսեալ հրաժարիլ ամէն իրաւունքէ այդ հողերու մասին:

Յօդուած 91 89րդ յօդուածին տրուած սահմաններու գրաւումէն երեք ամիս առաջ յանձնախումբ մը պիտի կազմուի որ տեղւոյն վրայ Հայաստանի եւ Թուրքիոյ սահմանները պիտի նշանակէ:

Յօդուած 92· Ազրպէյճանի եւ Վրաստանի հայկական սահմանները պիտի որոշուին երեք ազգերու համաձայնութեամբ: Հակառակ պարագային դաշնակից գլխաւոր Պետութիւնները տեղւոյն վրայ պիտի գծեն սահմանները:

Յօդուած 93· Հայաստան կ'ընդունի դաշնակիցներու միջամտութիւնը երբ անոնք յարմար դատեն, պաշտպանելու համար զանազան ցեղերու, լեզուներու, կրօնքներու շահերը Հայաստանի մէջ:

Հայաստան կ'ընդունի նաեւ, դաշնակից գլխաւոր Պետութիւններու հետ դաշինքով մը, այն կարգադրութիւնները որ այս պետութիւնները հարկաւոր դատեն, անցքի ազատութիւնը պաշտպանելու համար եւ հաւասար ռէժիմ մը այլ ազգերու վաճառականութեան համար:

×

«Բայց – կը գրէ Լաուրօ Մայնարտի (տե՛ս յիշատակուած հատորը) ոչ Սեւրի դաշնագրին այնքան յստակ յօդուածները որով Հայաստանի անկախութիւնն ու սահմանները կը ճշդուէին, ոչ ալ Միացեալ Նահանգներու Մեծափառ նախագահին գծած սահմանները, կրցան օգտակար ըլլալ տարաբախտ հայ ազգին, որուն վիճակը հետզհետէ վատթարացաւ փոխանակ բարւոքելու»:

### ՍԵՒՐԻ ԴԱՇՆԱԳԻՐԷՆ ՎԵՐՋ

Յիրաւի, դէպքերը փոխուած էին Միջին Արեւելքի մէջ· Թրքական ջախջախուած բանակին բեկորները սկսած էին հաւաքուիլ հզօր բազուկի մը տակ որ օր ըստ օրէ իրերու ընթացքը կը փոխէր: Թէպէտ մեծ պետութիւններն ու Պոլսոյ սուլթանական կառավարութիւնը պաշտօնապէս ճանչցան Սեւրի մէջ Հայաստանի անկախութիւնը, սակայն Համայնավար Ռուսիան, որ ներկայ չէր Սեւրի մէջ չճանչցաւ զայն, ոչ միայն, այլ սկսաւ զինել Քէմալ փաշան եւ դարձան դաշնակիցներ «Դրամատիրական երկիրներն ստիպելու որ վար դնեն իրենց զէնքերն ու ամարդի մեքենայութիւնները» (Քէմալ):

Քէմալական շարժումին հետեւանքով, Հայերը կորսնցուցին Կիլիկիան, միւս կողմէն Բոլշեւիկ Ռուսիան ճնշում բանեցուց հայ կառավարութեան վրայ որպէսզի հրաժարի Սեւրէն եւ ընդունի Պրէստ-Լիթովսկիի դաշինքը:

Հայերը մեծ յոյսեր ունէին Եւրոպայի օգնութեան: Անգլիա միայն զինամթերք հայթայթեց ,բայց հայ–թրքական կռիւներուն նախօրեակին իր վոխտ ուժերը քաշեց Կովկասէն:

Սովետները թէեւ ժամանակաւոր կերպով բացակայ էին ցարական հին հողերէն, բայց չէին հրաժարած հայկական բարձրաւանդակէն որ կը տիրէր՝ ռազմական դիրքերով, մինչեւ Մուսուլի դաշտերուն:

Երեւանի կառավարութիւնը դժբախտաբար, յստակօրէն չտեսաւ վտանգաւոր կացութիւնը եւ դէմ կեցաւ համայնավարներուն:

1920 Սեպտեմբերին Քեազըմ Գարապէքիրի բանակները երեւցան Հայաստանի սահմանին վրայ 25·000 զինուորներով:

Լեւոն Շանթ առաքելութեամբ Մոսկուա մեկնեցաւ խորհրդային Ռուսիոյ հետ համաձայնութեան գալու եւ Հայաստանի Թիկունքը ապահովելու համար· անօգուտ···: Ռուսիան Հայաստանէն պահանջեց Թուրքերուն ճամբայ տալ որ միանան համայնավար Ազրպէյճանի:

Հայկական ներքին ճակատը զօրաւոր չէր· զինուորական պետեր անհամաձայն էին· զօրավար Փիրումեան առանց փամփուշտ մը պարպելու, զինուած եւ մեծ բերդաքաղաք Կարսը՝ Թուրքերուն ձգեց:

Աղեքսանդրապոլի ճամբան բացուած էր Թուրքերուն առջեւ: Գարապէքիր կըտրեց Ախուրեան գետը եւ մտաւ Հայաստանի սիրտը, մինչ Հայ Համայնավար Կոմիտէն, 29 Նոյեմբեր 1920ին, 70·000 ռուս զինուորներով կը մտնէր Դիլիջան:

Հ· ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՊԶՏԻԿԵԱՆ

(Շար· 14)

# ԿԷՕԹԷԻ ՄԱՆԿՈՒԹԵԱՆ ՏՈՒՆԸ

— o —

Մայնի վրայ Ֆրանքֆուրթ քաղաքին մէջ տուն մը կայ, որուն յարկին տակ մարդիկ գրեթէ շշուկով կը խօսին···

1733ին Կոռնելիա Կէօթէ Կրոսէ Քիռշկրապէն փողոցին վրայ գոթական ոճով երկու շէնքեր կը գնէ, երկուքն ալ կառուցուած 1590ին: Այս շէնքերէն մէկուն մէջ, որ աւելի մեծ էր, 1749 Օգոստոս 28ին կը ծնի Կոռնելիայի Թոռը՝ Իոհան Վոլֆկանկ Կէօթէ: Մանուկը լոյս աշխարհ կուգայ գրեթէ անշունչ վիճակի մէջ: Տան մէջ բոլորն ալ իրար կ'անցնին՝ պիտի ապրի՞ արդեօք նորածինը: Եւ որքա՜ն մեծ կ'ըլլայ ուրախութիւնը տանեցիներուն, երբ մեծ մայրը կը բացագանչէ, Թէ երախան ողջ է, կ'ապրի···

··· Երախան հինգ տարեկան էր, երբ Կէօթէի հայրը՝ Գասբար, կ'որոշէ այդ երկու շէնքերը իրարու միացնել· ընտանիքին բոլոր անդամներն ալ կը սկսին զբաղիլ այդ գործով: Այդ վերակառուցման աշխատանքները մեծ հետաքրքրութիւն կը ստեղծեն փոքրիկ Իոհանի մօտ: Որմնադիրի զգեստով կ'օգնէ շինարարներուն, կը ծանօթանայ աշխատանքներուն: Հայրը, որ շատ ձեւապաշտ, բծախնդիր եւ խստապահանջ մարդ էր, կը սիրէր կարգապահութիւնը: Այս խստապահանջ ոգիով ան կը վերաշինէ իր տունը, բնակելի սենեակները, աշխատասենեակը, գրադարանը, պատկերասրահը: Անմիջապէս ըսենք, Թէ գրադարանին մէջ կար հարիւր հազար գիրք, ձեռագիր, իսկ պատկերասրահին մէջ չորս հարիւր նկար, քանդակ, որոնք կը ներկայացնէին այդ ատենուան անուանի նկարիչներու՝ Կիրթի, Թրաուտմանի, Եունգէրի, Զէէգաթցի եւ ուրիշներու գործերը: Եւ բնական է, որ ապագայ գրագէտը յատուկ ուշադրութիւն կը դարձնէ իր հօր աշխատասենեակին եւ գրադարանին: Խօսելով գրադարանին եւ միւս սենեակներուն ներքին յարդարումներուն մասին, Կէօթէ յետագային կը գրէ· «Նոյն ձեւով կը կատարուէին նաեւ միւս սենեակներուն ներքին յարդարումները՝ զանոնք պատշաճեցնելով իրենց նպատակներուն· առանձնայատուկ տպաւորութիւն կը ստեղծէին պատուհաններու հայելազարդ ապակիները, որոնք շատ կը նպաստէին սենեակներու լուսաւորութեան··· Հայրս ուրախ էր եւ գոհ, որ ամէն բան այսպէս լաւ եղած էր, եւ եթէ այդ պայծառ տրամադրութիւնը չմթագնէր անախորժութիւններով, որոնք մէջտեղ կուգային արհեստաւորներուն ծուլութեան եւ սխալներուն հետեւանքով, պիտի թըւէր, թէ մեր լաւագոյն օրերը եղած են»:

Ահա այս տան մէջ կ'անցնին Կէօթէի պատանեկան տարիները: 1765ին 16ամեայ պատանին կը մեկնի Լայփցիկ եւ կ'ընդունուի համալսարանի իրաւագիտութեան ճիւղը: Յետագային կը վերադառնայ տուն, ուր կ'ապրի մինչեւ 1775, պա Հերցոկ Կարլ Աուկուսթի հրաւէրով կը տեղափոխուի Վայմար:

Կէօթէի հայրը շատ կրթուած եւ աշխարհ տեսած մարդ էր, սակայն շատ խստապահանջ, աւանդապաշտ էր: Ընտանիքին մէջ անոր խօսքը օրէնք էր: Կ'ուզէր, որ իր զաւակը մեծ ուսում առնայ: Մանկութեան տարիներուն Կէօթէ շատ կը սիրէր Թափառիլ, երբեմն ուշ կը վերադառնար տուն, հայրը կը պատժէր:

Կէօթէ շատ կապուած էր իր մօրը, որ կարդացած, խելօք, սրտբաց, ուրախ կին մըն էր եւ իր շրջապատին համակրութիւնը կը վայելէր: Հայրը չէր կրնար հանդուրժել ասիկա: Իրենց միջեւ տարիքի մեծ տարբերութիւն ալ կար: Երբ կը ծնի Կէօթէ, մայրը 18 տարեկան էր:

# ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

### ՍՂԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ

Ես պէտք է ընդունիմ հետեւեալը· երբ ամբաստանեալին յիշողութեան մէջ կ'արթննային Ջարդերու պատկերները եւ Թալէաթը, իր կիրքերը կը փոթորկէին, ու այն ատեն չէր կրնար տեղի ունենալ այն, ինչ որ հետեւանքներու եւ դրդապատճառներու պաղարիւն կշռադատու-թիւն կը կոչուի:

Հիմա կուգայ միտքս, որ ես աչքաթող ըրի յիշելու այն գլխաւոր հիմը, թէ ինչո՛ւ ես այնպիսի վճռականութեամբ կ'ընդունիմ միայն այսպէս կոչուող «յոյզի վերնոտութիւնը», որ խստօրէն դատելով՝ վերնոտութիւն ալ չէ, այլ հոգեբեկու-թեան բռնկումներ: Այստեղ է ահա, որ հանդէս կուգայ նախ այն պարագան, որ առաջին բռնկումը տեղի ունեցաւ ուժգին հոգեկան ցնցումէն, զոր յառաջ բերին հայրական օճախին ըրած այցելութիւնը, աւերակներու պատկերը, ըսել է՝ հոգեկան մեծ ապրում մը· ու յետոյ այն, որ ինքը կը պատմէ, թէ իւրաքանչիւր բռնկում կը սկսի Ջարդերու տեսարանով եւ դիակներու հոտով, ըսել է՝ ակներեւ յիշողութիւններով յուզումալի ապրումի մը մասին: Այս հիման վրայ է մանաւանդ, որ ես կ'ընդունիմ, թէ մենք հոս գործ ունինք «յոյզի վերնոտութեան», այսինքն հոգեբեկութեան բռնկումներու հետ:

Դիակներու հոտին պարագան ուրեմն, ինչպէս որ այդ իրապէս կ'ըլլայ իսկական վերնոտութեան բռնկումներու պահուն, չունի այստեղ գրգիռի տեղական ցուցաբարի մը նշանակութիւնը:

×

Իրազեկ Փրոֆ· Դր· Րիխարդ Կասիրէր, 43 տարեկան, Հրեայ: Երդում կ'ընէ:

Իրազեկ Փրոֆ· Դր· Կասիրէր·— Ես կը յայտնեմ իմ կարծիքս, հիմ ունենալով այն երկու բժշկական քննութիւնները, զորս կատարած եմ ամբաստանեալին վերաբերմամբ ներկայ տարուան Փետրուարին, դէպքէն առաջ, ինչպէս նաեւ այն տպաւորութիւնները, զորս ստացայ այս դատավարութեան ընթացքին: Երկրորդ քննութենէն ետքը մինչեւ այսօր ես այլեւս տեսած չէի ամբաստանեալը: Այս վերջինս եկաւ իմ բժշկական ընդունարանը առաջին անգամ Փետրուար 5ին, իսկ երկրորդ անգամը՝ Փետրուար 18ին եւ Թարգմանի մը միջոցով նկարագրեց ինծի իր հիւանդութիւնը: Ան սերած է առողջ ծնողքէ· իր ընտանիքին մէջ վերնոտութեան բռնկումներ պատահած չեն: Ան չպատմեց ինծի առանձին կարեւորութիւն ունեցող բաներ այն արտակարգ հոգեկան վրդովումներու մասին, զորս ինքը անցուցած է: Ըսաւ թէ առաջին բռնկումը ունեցած է 1917ին, երկրորդը՝ տարի մը ետք, ապա 3–4 ամիսը անգամ մը, ու այնուհետեւ բռնկումները սկսեր են կրկնուիլ աւելի յաճախ, ատոր համար ալ ինքը եկեր է ինձ մօտ:

Ան պատմեց ինծի, թէ սկիզբը ինքը կ'իյնայ անհանգիստ կացութեան մը մէջ, կը դողայ եւ զգուելի դիակային հոտ կը զգայ ու յետոյ կը կորսնցնէ գիտակցութիւնը: Այդ կը տեւէ քանի մը վայրկեան ապա յոգնածութիւն կուգայ վրան: Ըսկիզբէն իսկ ան յայտնեց, թէ երբեք լեզուի խածուածք ունեցած չէ, մէզ կորսընցուցած չէ, եւ՝ ինչպէս ուրիշները ըսած են իրեն՝ բռնկումներու պահուն շըր-թունքներուն վրայ փրփուր կ'երեւայ:

Իմ կատարած քննութիւնը չտուաւ որեւէ առարկայական արդիւնք իր ներգային սիսթէմին նկատմամբ: Ես հետազօտել տուի նաեւ իր արիւնը եւ մէզը, բայց արդիւնքը նորէն բացասական եղաւ: Այս տուեալներու վրայ այն ատեն ես սա ենթադրութիւնը ըրի, թէ խնդիրը կրնայ հոս իսկական վերնոտութեան մասին ըլլալ· ու իմ այս ախտագուշակութիւնս հիմնեցի անոր վրայ, որ բռնկումները հետզհետէ աւելի սաէպ տեղի կ'ունենային, որ ան զզուելի հոտ կը զգար, ինչ որ յաճախ նախընթացը կ'ըլլայ վերնոտութեան բռնկումին: Այն ատեն, եթէ չեմ սխալիր, ես տուի ամբաստանեալին դեղ մը, որու մասին գիտէի, թէ պիտի խանգարէ իր մտաւոր գործունէութիւնը: Ան դարձաւ աւելի յոգնած ու մասամբ այդ պատճառով էր, որ դադրեցուց իր դաեղը:

Սակայն այն ամէնէն ետքը, ինչ որ ես լսեցի դատավարութեան պահուն, այլեւս չեմ կրնար պնդել վերնոտութեան մասին իմ ըրած ախտագուշակութեան վրայ:

Այժմ ես էապէս կը հակիմ այն տեսակէտին, թէ հոս իսկական վերնոտութիւն չէ, այլ բռնկումներ, որոնք մերձաւոր կապակցութիւն ունին հիւանդին հոգեկան կեանքին հետ:

Մենք, պատերազմի փորձառութիւններու շնորհիւ, աւելի մօտէն ճանչցանք այս բռնկումներուն բնոյթը ու տեսանք, թէ ինչպէս միաժամանակ պատահող արտակարգօրէն ուժգին հոգեկան գրգռումները յառաջ կը բերեն տրամադրուած մարդոց քով այնպիսի բռնկումներ, զորս մենք կը յատկանշէինք որպէս հոգեբեկութեան կամ յոյզի վերնոտութեան բռնկումներ:

(54 – Շար·)

քէօթէ, որ սերտ կապուած էր իր մօրը, անկէ կը ժառանգէ նկարագրի գիծեր՝ հիմնա, մարդասիրութիւն, դիւրագգացութիւն:

Կէօթէի հայրը կը յաջողի իր զաւկին սորվեցնել քանի մը լեզու՝ լատիներէն, յունարէն, ֆրանսերէն, իտալերէն եւ անգլերէն:

... Կէօթէի տունը: Ահա խոհանոցը՝ հին ժամանակներէ մնացած իրերով, ընդարձակ նախասրահը, ճաշասենեակը, ուր աչքի կը զարնէ այն ժամանակուան տարածուած գոյնը՝ բաց կապոյտով նկարուած բանուածքներ:

Զարդարուած բազրիքներով սանդուխը կ'առաջնորդէն դէպի երկրորդ յարկը: Ձախ կողմը այն սենեակն է, ուր կէօթէ իր քրոջ՝ Կոռնելիայի հետ կը նուագէր ինք Ջութակ, քոյրը՝ դաշնակ:

Տան երրորդ յարկը կը գտնուին Կէօթէի ծնողքին սենեակները, հօր գրադարանը, պատկերասրահը, ինչպէս նաեւ քրոջը սենեակը: Կէօթէ շատ կը սիրէր քոյրը, իրարու շատ կը նմանէին եւ անծանօթներ զանոնք յաճախ երկուորեակներ կը համարէին: Կոռնելիա մէկ տարիով փոքր էր եղբօրմէն:

Հօրը գրադարանին մէջ աւելի քան հարիւր հազար գիրք, ձեռագիրներ եւ փաստաթուղթեր կան. ասոնց շարքին են գիրքեր հին Ֆրանքֆուրթի, անոր պատմութեան մասին, հին հրովարտակներ, օրէնսդրական գիրքեր, ճամբորդական օրագրութիւններ, տարբեր ձեռագիրներ՝ զանազան ճաշերու, գինիներու նկարագրութիւններ:

Կէօթէի սենեակը կը գտնուի չորրորդ յարկը: Հոս, գրասեղանին ամպիոնաձեւ գրասեղանին վրայ, որ կը պատկանէր իր մեծ մօրը, այժմ զետեղուած են մոմակալներ, գիրքեր, որոնք պահպանուած են հին ժամանակներէ:

Ֆրանքֆուրթի այս տունէն, ինչպէս յայտնի է, Կէօթէ կը մեկնի 1775ին՝ 26 տարեկանին, երբ մնայուն կերպով կը հաստատուի Վայմար: Սակայն Ֆրանքֆուրթի հետ կապուած են գրագէտին երիտասարդական տարիները, ստեղծագործական առաջին քայլերը: Այդ շրջանին էր, որ Կէօթէ գրեց «Գէոց ֆոն Պերլինխինկէն» թատերախաղը, քնարական երգերուն գիրքը, «Երիտասարդ Վերթէրի տառապանքները» վէպը եւ, վերջապէս, «Ֆաուստ»ի առաջին ուրուագիծերը:

Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի տարիներուն, Ֆրանքֆուրթի ռմբակոծութեան ժամանակ Կէօթէի տունը քարուքանդ կ'ըլլայ: Թուականը՝ 1944 Մարտ 22. ճիշդ նոյն օրը հարիւր տասը տարի առաջ, մեռած էր գրագէտը: Յետպատերազմեան տարիներուն՝ 1946–1951, Կէօթէի տունը վերաշինուեցաւ հին նախագիծերով եւ նմոյշներով:

Ա. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

(Յապաւումներով)

# ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԸ ՔԱՂԱՔԷ-ՔԱՂԱՔ

## ՎԱԼԱՆՍ

Հայ Ազգ. Միութիւնը ամիսներէ ի վեր աշխատանք տարաւ պատրաստելու եւ կազմակերպելու համար Ապրիլեան Եղեռնի վաթսունամեակը: Իր շուրջ հաւաքեց յարանուանութեանց ներկայացուցիչները, բոլոր կազմակերպութիւններն ու կուսակցութիւնները, որպէսզի նախորդ տարիներու նման համագաղութային բնոյթ կրէ Եղեռնի տարեդարձի ոգեկոչումը:

Ապրիլ 24, առաւօտ ժամը 10.30ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին շատ փոքր եկաւ խուռներամ բազմութեան համար՝ եկան ոչ միայն Վալանսէ, այլեւ Ռոմանէ, Օպընայէ եւ Պօլէնէ: Շրջանի բոլոր գործատուներու տնօրէնութեանց նամակներ ղրկուած էին, որպէսզի թոյլ տան իրենց հայ գործաւորներուն աշխատանքի չներկայանալ ի յարգանս զարուս առաջին ցեղասպանութեան հայ նահատակներուն: Եկեղեցիին մէջ դպրաց դասը՝ ղեկավարութեամբ Հայազատ Օհանեանի, քառաձայն հնչեցուց Հայոց հոգեւոր կրօնական երգերը: Քարոզեց Նարեկ Խաչակիր քահանայ Վարդանեան:

Ժամը 15էն 17 հայ երիտասարդներ Սալ տէ Ֆէթ ներկայացան, ուր յիշելով իրենց պապերուն թափած արիւնը Թուրք եաթաղանին տակ, առ ի յարգանս անոնց՝ իրենց արիւնը տուին այլ մարդոց օգտին:

Ժամը 17.30ին Վալանսի չքեղ հրապարակը եռուզեռի մէջ էր: Կազմուեցաւ թափօրը, որ Դաւիթեան դպրոցի աշակերտներու առաջնորդութեամբ շարժեցաւ դէպի Մեռեալներու Յուշարձան: Աշակերտները իրենց ձեռքն ունէին փոքր ծաղկեփունջեր, ապա մեծ ծաղկեպսակը, որուն կը հետեւէին Ազգ. Միութեան անդամները, Նարեկ Քհնյ., Պատուելի Զաւէն Մնջիկեան, քաղաքապետարանի խորհրդական Յար. Ժամագործեան, Մոնթելիմէն Փրոֆ. Տէտէեան եւ, վերջապէս 1500 Հայեր՝ ծաղկեպսակի զետեղումէն ետք խօսք առին ֆրանսերէն Բժ. Թորոսեան, իսկ հայերէն՝ Պատուելի Մնջիկեան:

Նոյն օրը երեկոյեան ժամը 21ին Սալ տէ Ֆէթի մէջ տեղի ունեցաւ ոգեկոչման հանդիսութիւնը, որուն ներկայ գտնուեցան Վալանսի քաղաքապետը՝ երեսփոխան Ռիպատո–Տիժա իր խորհրդականներով, Պուր լէ Վալանսի քաղաքապետը՝ Կօ, Ռոմանի եւ Կրանժ լէ Վալանսի քաղաքապետները, Նախկին Ռազմիկներու նախագահը, հրեայ կրօնապետը եւ ուրիշներ:

Բացումը կատարեց նախագահը՝ Բժ. Գոհարեան ֆրանսերէն եւ հայերէն կարճ խօսքերով: Բանախօս Նուպար Գիւդալեան ֆրանսերէնով իր խօսքը ուղղեց յատկապէս երիտասարդներուն, որոնք մեծամասնութիւն կը կազմէին հոն: Քաղաքապետը, իր կարգին, անդրադարձաւ ցեղասպանութեան՝ դատապարտելով զայն: Յիշեցուց, թէ Վալանսի մէջ կ'ապրին 3500 Հայեր. «խորհրդականներէս մին Հայ է, քարտուղարս Հայուհի մըն է, բժիշկս ալ Հայ է»:

Յ. Պալեան, օրուան երկրորդ բանախօսը (հայերէն) շեշտեց, թէ պէտք է աշխատիլ, որպէսզի սահմանէն անդին մնացած Արարատը մերը դառնայ:

Հանդէսին խօսնակը՝ Օր. Քըլիրեան յաջորդաբար բեմ հրաւիրեց գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը բերողները. Տիկին Ազնիւ Գրիգորեան, Օր. Սիլվա Քըլիրեան, Օր. Աննի Ջէքիմեան արտասանութիւններ կատարեցին, մեներգեցին Վ. Վարդանեան եւ Տիկին Մարգրիտ Կէլիւրեան: Քառաձայն խումբերգներ ներկայացուց 60 հոգինոց երգչախումբը՝ ղեկավարութեամբ Հ. Օհանեանի: Նուագեց քառեակը ժաք Գոճաքեան, Փոլէ Իգապէլ, Օր. Օր. Պօյաճեան:

Լ. ՏԷՐ–ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

×

## ՍԷՆ ՇԱՄՈՆ

Ապրիլ 24ին, առաւօտեան ժամը 10.30–ին, Մեծ Եղեռնի զոհերու յիշատակին պատարագ մատոյց եւ քարոզեց Նոթր-Տամ մայր եկեղեցիին մէջ Նիկողոս Ծ. Վրդ. Բէհեայեան, առաքելական էկզարք Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ:

Կրօնական արարողութենէն ետք ներկայ ժողովուրդը թափօր կազմած ուղղուեցաւ Սթել Լամարթին, ուր ծաղկեպսակ մը զետեղուեցաւ Մեռեալներու Յուշարձանին վրայ: Ֆրանսերէն գրաւոր ճառ մը կարդաց երիտասարդ մը՝ Ագըլեան:

Նոյն օրը կէսօրէ ետք ժամը 16ին, Թէաթրը տը լա Փըթիթ Փլասի մէջ տեղի ունեցաւ ոգեկոչման հանդիսութիւնը՝ ներկայութեամբ Սէն Շամոնի եւ մօտակայ Սէնթ Էթիէնի հայ գաղութի անդամներուն:

Նախագահը՝ Տօքթ. Յարութիւն Սարաֆեան իր բացման խօսքին մէջ պատմականը ըրաւ Թրքական ցեղասպանութեան: Ապա յաջորդաբար խօսեցան Արի Թօփուզեան (հայերէն), Մօրիս Տօմաճեան (ֆրանսերէն): Մարդկային Իրաւանց Մարմնի կողմէ խօսեցաւ Կրոսման:

Օրուան խորհուրդը պատկերացնող կենդանի պատկեր մը ներկայացուեցաւ Ագըլեանի պատրաստութեամբ:

Ապրիլ 24ին բոլոր Հայերն ալ փակեցին իրենց խանութները:

ՍԱՔՕ

ՔԱԹՐԱՑԻ ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ

## Արփինէ Փէհլիվանեան

### ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

— Օ —

Լիբանէն Հայաստան, Հայաստանէն Ամերիկա Արփինէ Փէհլիվանեանի համբաւը մեծ է եւ ցարդ միայն Փարիզն է որ առիթը չէր ունեցած զինքը լսելու: Կըրնար այդպէս ալ շարունակուիլ երկար ատեն, եթէ գոյութիւն չունենար Քաթրան, ու մանաւանդ չըլլար Գր. Համբարձումեանի նախաձեռնող անսակարկ ոգին, որու շնորհիւ, Ապրիլ 18ին Կիմէ սրահին մէջ վայելքն ունեցանք ճաշակելու երգչուհիին նուրբ ձայնը:

Արփինէ Փէհլիվանեան որ փրոֆէսէօր ալ է Պէյրութի Պետական Երաժշտանոցը, մարզուած, մշակուած, իտալական դըպրոցի դասական որակը մատնանշող ձայն մը ունի, որ պահելով հանդերձ թեքնիքի իր կատարելագործութիւնը, կ'երթայ սրտէ սիրտ:

Արփինէ Փէհլիվանեան շատ յաջող էր ընդհանուր ձեւով, բայց մանաւանդ կարգ մը երգերու մէջ ինչպէս՝ Մոցարթի «Ալելուեա»ն, Պիզէի Սպանական Սեռենատը, Պեչչինիի Արիա Ֆինալ տէ Ամինա, Ալէմշահի «Իմ Երգը», Կանաչեանի «Պճինկօ»ն եւ «Օրօր»ը, ան ցոյց տուաւ եզակի տաղանդ մը եւ արժանացաւ հանդիսականներու արդար եւ խանդավառ գնահատանքին:

Յիշենք նաեւ որ շատ օժտուած արուեստագէտ մըն է երգչուհիին ընկերացող դաշնակահարը՝ Կ. Գէորգեան, ինչ որ շատ հազուագիւտ բան մըն է, եւ այդ իսկ պատճառով կրկնակ շնորհաւորութեան արժանի:

Արփինէ Փէհլիվանեան գրաւեց Փարիզի Հայերուն սրտերը, իր հմայիչ ձայնով եւ առիթը տուաւ որ գաղութը անգամ մը եւս անդրադառնայ թէ ի՛նչ օգտակար աշխատանք կը տանի Քաթրան, որ կը դիմանայ, կը տոկայ հակառակ իր դժուարութիւններուն, շնորհիւ կամքի տէր ու յամառ մարդոց, որոնք մեծ զոհողութիւն յանձն առած են, ի սէր արուեստի եւ մանաւանդ հայ արուեստի տարածումին ու զարգացման:

Ա. Մ.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (108)

# ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

Ի.

## ՄՈՆԹԷ – ՔՐԻՍԹՕ

Այնատեն Մոնթէ Քրիսթօ ձեռքը վեր առաւ, աչքերը երկինք սեւեռեց, եւ հոգւոյն խորէն երդում մը ըրաւ, որ Աստուած միայն լսեց, — սկսուած գործը գլուխ հանելու եւ մարդու մը իրեն տուածն ուրիշ մարդոց տալու երդումը...

Եւ Հայտէի ճակատը համբուրեց ըսելով.

— Այո, հոգիս, Մոնթէ Քրիսթօն է այդ. տասը տարի առաջ առաջին անգամ ըլլալով հոն ոտք կոխեցի այն ճամբուն մէջ, ուրկէ ոչինչ կրցաւ շեղեցնել զիս: Քանի մը ժամ վերջը հոնկէ պիտի մեկնիմ սրտիս մէջ ոչ մէկ բարկութիւն, տարակոյս եւ ատելութիւն ունենալով, այլ հաւատք, համբերութիւն եւ բարութիւն:

— Տէր, ըսաւ ձայն մը կոմսին ետեւէն, ցամաք ելլելու համար հրաման մը ունի՞ք ինծի տալու:

— Ոչ, Պերթուչիօ, միայն թէ հրամայած գործիս համար Ալիին օգնէ:

— Լաւ, տէր:

Ցամաքը երթալով կը մօտենար:

Մոնթէ Քրիսթօ Հայտէն բռնելով՝ վերնակամուրջէն իջաւ եւ նաւաստիներուն խառնուեցաւ:

Իր անցած ատենը ամէնքը մէկդի կը քաշուէին եւ զինքը կը բարեւէին:

— Ո՛րքան կը սիրեն ձեզ, մրմնջեց Հայտէ:

— Երբեք այնքան սէր պիտի ազդե՞մ, որքան որ երկիւղ ազդած եմ, պատասխանեց Մոնթէ Քրիսթօ ցած ձայնով:

Բայց շուտ մը թօթափելով իր անցաւոր տկարութիւնը, կոմսը հնչուն ձայնով մը ցամաք ելլելու հարկ եղած հրամանները տուաւ:

Շարժման հրաշալի արագութեամբ եւ ճշդութեամբ մակոյկը ծով իջեցուցին, սանդուխ մը կախեցին զբօսանաւուն կողէն, եւ Մոնթէ Քրիսթօ վար իջաւ նախ՝ կրելով իր բազուկներուն մէջ Հայտէն որ մերթ զինք եւ մերթ կապոյտ երկինքը կը դիտէր:

Մոնթէ Քրիսթօ իր անդին բռնը դրաւ մակոյկը ծածկող Գարամանիայի գորգին վրայ: Յետոյ ուշադրութեամբ ձեռք առաւ ղեկին ձողը:

Ալի եւ Պերթուչիօ ալ իջած էին:

Կոմսը նշանը տուաւ, եւ վեց թիավարներ առաջ ծռեցան՝ պրկելով իրենց ջղուտ բազուկները եւ մակոյկը նետի մը արագութեամբ սահեցաւ դէպի ծովեզրը:

Առանց ցնցում մը կրելու ցամաք հասաւ:

Մոնթէ Քրիսթօ թեւերուն մէջ առաւ Հայտէն, որուն բազուկները վիզէն կը կախուէին, եւ աւազին վրայ ցատքեց: Նոյնը ըրին նաեւ Պերթուչիօ եւ Ալի:

— Նաւ վերադարձէք, ըսաւ կոմսը նաւաստիներուն:

Եւ արեւուն բարձրութեան նայելով՝ յարեց.

— Ժամը տասն է: Ժամը ճիշդ երկուքին եկէք առէք զիս...

Մակոյկը ցամաքէն զատուեցաւ ու հեռացաւ:

Մոնթէ Քրիսթօ առաջ կը քալէր Հայտէին հետ:

Իր դէմքը կարծես յանկարծ լուսաւորուեցաւ: Կը նմանէր այն հինաւուրց դիւցազնին, որ ամէն անգամ ցամաք ելլելուն, իր զօրութիւնը կը գտնէր: Իր ոտքերուն ներքեւ զգալով նուաճած կղզին, Մոնթէ Քրիսթօ նոր ուժ մը կը զգար իր մէջ:

Մոնթէ Քրիսթօ խնամքով հարթ ճամբայ մը ընտրեց, ուր Հայտէի փափուկ ոտքերը չվիրաւորուին, եւ յիշողութեան կատարեալ ապահովութեամբ դէպի քարայրները սկսաւ յառաջանալ:

Հայտէն ալ հետաքրքրութեամբ, քանի որ կին էր, կը փութար:

Նորատի Հելլէնուհիին այնպէս կը թըւէր թէ նոր եւ խորհրդաւոր երկիր մը կը մտնէր: Քարայրներու գաղտնիքը չէր որ այս խոր այլայլութիւնը կը պատճառէր իրեն, որովհետեւ շատոնց հոն մտած ու ապրած էր. անոնց բոլոր զարձուածքները, բոլոր արեւելեան պերճութիւնները, բոլոր գանձերը գիտէ:

Այն գանձը որ հետաքրքիր էր տեսնել — ակնածանքով խառն հետաքրքրութեամբ, — այն մարդուն հոգին էր, որուն այնքան մեծ եւ հզօր ըլլալը գիտէր, այն հոգին որուն բանալին պիտի ստանար:

Այս ազդու տպաւորութեան կը խառնուէր նաեւ ուրիշ զգացում մը:

Պահ մը չիկնելով կանգ առաւ, կարծես գաղտնի պարկեշտութիւն չէր թողուր որ աւելի առաջ երթար: Որովհետեւ քանի մը ամիս առաջ հոն էր որ Մոնթէ Քրիսթօ ըսած էր իրեն:

— Քեզմով է որ կեանքին կախուած եմ, քեզմով կրնամ տառապիլ, քեզմով կրնամ երջանիկ ըլլալ: Կ'ընդունիմ այն ճակատագիրը, վարձատրութիւն կամ պատիժ, ինչ որ ալ ըլլայ...

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

ԼԻՈՆ.— Այրի Տիկին Ճիւհար Ագըլեան, Տէր եւ Տիկին Կրեկուառ Ագըլեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Փօլ Ագըլեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Ժաք Ագըլեան եւ զաւակները, այրի Տիկին Նազելի Ագըլեան եւ զաւակները, այրի Տիկին Սարա Ագըլեան եւ զաւակները, Տէր–Մերուճկեան ընտանիքները եւ զաւակները (Վալանս եւ Սէն–Շամոն), Պ. Թաշճեան եւ զաւակները (Սէնթ–էթիէն), Տէր եւ Տիկին Առաքել–եան, Տէր եւ Տիկին Մէրսիկեան եւ զաւակները (Քալիֆորնիա), Տէր եւ Տիկին Պաղտասար Ագըլեան (Քալիֆորնիա) խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ–հօր, տագրոջ եւ ազգականին՝

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ԱԳԸԼԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Ապրիլ 28ին, 78 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Մայիս 2, ժամը 15ին, Լիոնի Ս. Յակոբ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Քիւոէի գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

### Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Այրի Տիկին Հրանդ Յովնանեան եւ զաւակները իրենց եղբօր եւ մօրեղբօր Կարպիս Ալլահվերտիեանի մահուան 5րդ տարելիցին առթիւ, եւ 1922ին Իզմիր սպաննուած հօր եւ եղբօր յիշատակին 200 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

×

Այրի Տիկին Տալիթա Համբարձումեան (Սէն Լու) իր ամուսնոյն Յարութիւն Համբարձումեանի մահուան 4րդ տարելիցին առիթով կը նուիրէ 50 Ֆր. «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

### ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Այրի Տիկին Մառի Միքայէլեան, Կրընոպլէն, իր սիրելի ընկերուհի՝ Տիկին Իսկուհի Արապեանի մահուան տխուր առթիւ իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ողբացեալին ընտանեկան բոլոր պարագաներուն, կը մասնակցի անոնց խոր վիշտին եւ փոխան ծաղկեպսակի 100 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

### ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի Հ. Յ. Դ. Շրջ. Կոմիտէն իր բոլոր ընկերներու անունով խոր ցաւակցութիւններ կը յայտնէ Արմաղանեան ընտանիքին՝ Արամ Արմաղանեանի մահուան առթիւ:

×

Կապ. Խաչի Կրընոպլի վարչութիւնը իր կազմակերպութեան անունով, ցաւակցութիւն կը յայտնէ այրի Տիկին Ա. Երանոսեանի, Տիկ. Ա. Կոնտուրաճեանի, Տէր և Տիկ. Նահապետեանի եւ իրենց զաւակներուն Պետրոս Երանոսեանի մահուան տխուր առիթով:

### ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄԻ ՏԱՐԵԿԱՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ Կիրակի, Յունիս 22, ժամը 10–22 Մոնմորանսիի Հանգստեան տան պարտէզին մէջ:

### « ՅԱՌԱՋ »Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

Ապրիլ 24ի Բացառիկին առ ի գնահատութիւն, Տիկին Աննիկ Բաստրմաճեան 50 ֆրանք կը նուիրէ:




### ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի մասնաճիւղի հիմնադիրներէն, ազգանուէր ընկերուհի Մարի Արապեանի ցաւալի մահուան առթիւ, ընկերուհի Տ. Հ. Սէրէնկիւլեան կը նուիրէ 100 Ֆր. Կապ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղի դպրոցին, փոխան ծաղկեպսակի (ստանալ «Յառաջ»էն):

### ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պոմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը շնորհակալութեամբ ստացած է հաւատացեալներու հետեւեալ նուէրները.—

Պ. Մասիս Աւետեան, Տիկ. Խ. Կարապետեան, Պր. Գարաօղլանեան, Պր. Գալուստ Եազմաճեան 20ական Ֆր. Պր. Տիգրան Մոմճեան 30, Տիկին Ճնտէեան 20, Տիկ. Պապայեան, Տիկ. Վերոնիկ Քորիկեան, այրի Տիկին Գազազեան, բարեպաշտուհի մը, Տիկին Ովսաննա Աւետեան 10ական, Տիկին Արշալոյս Նաւարեան, Տիկին Կարապետեան 20ական, Տիկին Եղսա Մարգարեան 10, բարեպաշտուհի մը 100, Տիկին Գալփաքեան 30, Տիկին Տէրտէրեան 10, Օր. Անահիտ Արզումանեան, Տիկին Ատրինէ Փափազեան, այրի Տիկին Գուլումեան, Տիկին Գէորգեան 20ական, Տիկին Նուարդ Թիթխեան 10, Տիկին Մառի Արապկեան, Հայկանոյշ Երամեան 20ական, Պր. Աստուր Ծառուկեան, Պր. Յովհ. Կուտուզեան 10ական, Կուտուզեան եւ Ծերուկեան ընտանիքներ 20, Տիկին Արաքսի Քիւփէլեան 50, Պր. Նոէլ Մարգարեան 10, Տիկին Առաքելեան 20, Տիկին Մահսէրէճեան 40, Տիկին Թէրզիպաշեան 30, Վ. Տէր–Վարդանեան 20 Ֆր.:

×

Կապ. Խաչի Կրընոպլի մասնաճիւղը Արաքսի Ժամկոչեանի մահուան քառասունքի հոգեհանգստեան առիթով, շնորհակալութեամբ ստացած է Պր. Միշէլ Նալպանտեանէ հարիւր Ֆր. ի նպաստ իր դպրոցին:

### ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԸ

ՍԷՆ – ՄՈՐԻՍԻ ՄԷՋ

Հովանաւորութեամբ Կեդր. Ֆրանսայի Հայ Դատի Յանձնախումբին եւ կազմակերպութեամբ Կապ. Խաչի մասնաճիւղին, Մայիս 4, Կիրակի ժամը 15ին, պատարագ եւ հոգեհանգիստ Կաթողիկէ եկեղեցւոյն մէջ: Յետ պատարագի խօսք կ'առնեն Հայ Դատի Յանձնախումբին ներկայացուցիչները: Լուսարձակում Հայկ. Ջարդերու: Գեղարուեստական պատշաճ բաժին:

### ՇԱՒԻԼԻ Ս. ԳՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Այս Կիրակի պատարագ կը մատուցուի: Յաւարտ պատարագի, մասնաւոր հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի Ապրիլեան Նահատակաց վաթսունամեակին առթիւ:

Շրջանիս ժողովուրդը կը հրաւիրուի անխտիր, իր ներկայութեամբ յարգելու մեր մէկուկէսմիլիոն զոհերուն յիշատակը:

### ՀԱՄԲԱՐՁՄԱՆ ԱՌԹԻՒ

ՊՈՄՈՆԻ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԴՊՐՈՑԻՆ ՁԲՕՍԱՊՏՈՅՏԸ

ՊՈՒՔ – ՊԷԼԷՐԻ ԴԱՇՏԸ ՄԱՅԻՍ 8ԻՆ

Մեկնում օթոքառով Մայիս 8, Հինգշաբթի ժամը 8.30ին Պօմոնի եկեղեցիին առջեւէն:

Կը հրաւիրուին աշակերտները, իրենց ընտանիքով եւ բարեկամները:

Մանրամասնութիւններու եւ արձանագրութիւնները տեղեկանալ Պ. Թիւթէլեանէ, Պօմոնի եկեղեցւոյ սրահին մէջ, մինչեւ Մայիս 4, ամէն առաւօտ ժամը 9էն 12: Հեռաձայն 93–13–50:

### Հ. Յ. Դ.

ՎԻԷՆ.— Հ. Յ. Դ. Անի կոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը Շաբաթ իրիկուն Մայիս 3, ժամը 8.30ին, Իփէկեան ակումբը:

×

ԻՍԻ.— Հ. Յ. Դ. Զաւարեան կոմիտէի ժողովը այս Երկուշաբթի Մայիս 5, ժամը 21ին, Իսիի Մշակոյթի Տունը: Կարեւոր օրակարգ:

### ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՍԵԲԱՍՏԻՈՅ Դաւրայի Հայրկ. Միութեան վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամներն ու անդամուհիները Մայիս 4, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Իսիի Հայ Մշակոյթի Տան Սեբաստացի Մուրատ – Խրիմեան սրահը: Նոր վարչութեան ընտրութիւն: Շատ կարեւոր օրակարգ: Բոլորին ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

### ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Արձանագրութիւնները սկսած են 7-15 տարեկան երկսեռ մանուկներու համար: Կը խնդրուի դիմել Տիկին Ֆրէնկիւլեանի գրասենեակը, 32 Ռիւ տը լա Ռեփիւպլիք, Մարսէյլ:

Grossiste à Lyon
RECHERCHE
Fournisseurs de Prêt à Porter féminin.
Tél. : (77) 22-29-67

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած՝ Լիոն–Տէսինի Հ. Մ. Ը. Մ.ի կողմէ
Մայիս 3, Շաբաթ երեկոյ մինչեւ լոյս, Քազինօ տը Շարպոնիէրի շքեղ սրահին մէջ
Մասնակցութեամբ ԺԱՆ ՖՈՒՐՆԻԷԻ նուագախումբին
Գեղարուեստական յայտագրին իր բաժինը կը բերէ ծանօթ ու սիրուած երգչուհի
ԼԻԶ ՍԱՐԵԱՆ
ՊԵՐՆԱՐ ՏԷՏԷՃԵԱՆԻ նուագախումբին ընկերակցութեամբ
Արեւելեան ճոխ պիւֆէ: Նաեւ սիրուն անակնկալներ եւ թոմպոլա
Սեղանները այժմէն ապահովել հեռաձայնելով 60–82–29

Taverne Maubeuge
chez EDDY
KOP|ARANIAN
EDDY vous recevra tous les jours dans son restaurant pour vos repas d'affaires et vos soirées entre amis, pour vous faire déguster ses spécialités orientales
6 RUE DE MAUBEUGE PARIS 9
Tél. : 878-85-47
( EDDY Kopa est un ancien champion d'Europe de catch )
ՁԵՐ ՃԱՇԵՐՈՒՆ ԵՒ ՀԱՒԱՔՈՅԹՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ
ԷՏՏԻ
ՈՒՐ ԿԸ ԳՏՆԷՔ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՀԱՄԵՂ ՃԱՇԵՐ

LES VENDREDIS DE LA QUATRA
VENDREDI 23 MAI A 21 H
SOUS LE HAUT PATRONAGE ET LA PARTICIPATION DE
ARNO BABADJANIAN
CONCERT DE GALA QUATRA 75
AVEC LE CONCOURS DE
KATSARIS - KANTOROW - MULLER
DIEDERICH - KOULAKSEZIAN
RESERVATION : 260-74-78
MUSÉE GUIMET 6 PLACE D'IÉNA PARIS 16
PLACES NON NUMÉROTÉES OUVERTURE DES PORTES A 20 H 30

ՇԱԲԱԹ
ՄԱՅԻՍ
3
SAMEDI
3 MAI
1975

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

| | | | |
|---|---|---|---|
| Ֆրանսա | Տար. 170 ֆր. | Վեցամսեայ | 90 ֆր. |
| Արտասահման | Տար. 200 ֆր. | Հատը | 1 ֆ. 20 |

LE NUMERO 1,20 F.

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13.288 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 51e ANNÉE — No 13.288

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

# ՓՈՔՐ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՄԸ ՄԵԾ ԴԱՍԸ

Աշխարհի քաղաքագէտները դեռ երկար պիտի խորհրդածեն ամերիկեան այս պարտութեան վրայ: Արդէն իսկ մասնագէտներ կը փորձեն բացատրութիւններ գտնել, վերլուծումներ ընել: Ճիշդ է որ ինչ որ պատահեցաւ Վիէթնամ ընթացիկ բան չէ ու հարուածը, զոր առաւ ամերիկեան քաղաքականութիւնը պէտք է որ մտածել տայ մանաւանդ բոլոր Քիսինկէրներուն: Զի բաւեր խաղաղութեան Նոպէլեան մրցանակով մը շրջիլ երկրէ երկիր, ու հարկ է հասկնալ թէ ամէնէն ճարպիկ կամ խորամանկ կարծուած դիւանագիտութիւնը կրնայ ձախողիլ, երբ կը բախի վճռական կամքին ժողովուրդի մը, որ ազատագրական իր պայքարը կը տանի: Ամերիկան այսօր կ'ուզէ մոռնալ Վիէթնամը, եւ չուտ մոռնալ, ու Խորհրդարանը կը մերժէ նոյնիսկ բարեսիրական այնքա՜ն ամերիկեան օժանդակութիւնը:

Մոռնալ Վիէթնամը: Մոռնալ մանաւանդ տրուած բոլոր խոստումները: Բայց երբեմն դիմացինը չի մոռնար, ինչպէս սա միւս բարեմիտ ժողովուրդը, որ 60 տարի է դեռ համոզուած է որ աշխարհի միակ խարուածը՝ ինք է:

Քաղաք մը անուն փոխեց, մեծ մեռեալ մը կեանք առաւ իր ժողովուրդին մտքին ու սրտին մէջ, անունը մայրաքաղաք դարձաւ ու երեսուն տարիներու պատերազմէ ետք, ժողովուրդ մը, նոր վաղորդայններու կարօտովը արթնցաւ, մայիսեան այս առաւօտը, որ դարնան հետ խաղաղութիւն բերաւ իրեն:

Յաղթանակը զոր Հանոյ եւ դիմադրական ուժերը տարին, արտակարգ արագութեամբ, անսպասելի էր հաւանաբար նոյնիսկ յաղթողին համար ու կրնայ, ինչպէս բոլոր յաղթանակները, վտանգաւոր ըլլալ: Գինովութիւնը զոր յաղթանակ մը կուտայ, բացասական դեր կը խաղայ յաճախ. ու մարդիկ իմաստութիւնը չեն ունենար անդրադառնալու թէ աւելի դժուար է յաղթող ըլլալ: Չին իմաստուն մըն է, որ ըսած է «Ըրէ՛ք այնպէս որ պարտեալները գոհ ըլլան ձեզի պէս յաղթող ունենալէ»: Բայց ո՞ր յաղթողը կըրցած է խուսափիլ հաշուեյարդարներէ, վրէժխնդրութիւններէ, որպէսզի շահի նաե՛ւ խաղաղութիւնը:

Խաղաղութի՛ւն, վերջապէս: Բայց խաղաղութիւնը միայն ողջերուն համար է այլեւս, ու անոնք որ ինկան, Ֆրանսացի, Ամերիկացի, Վիէթնամցի Հիւսիսէն թէ Հարաւէն, կ'ապրին միայն Պետութիւններու պաղ վիճակագրութիւններու ու մայրիկներու տաք սրտերուն մէջ:

Ֆրանսան ունեցաւ 92 հազար մեռեալ թէ անհետացած, 1945էն 1954, Ամերիկան՝ 360 հազար, մեռեալ եւ վիրաւոր, ու անոնք երբեք չգիտցան թէ ինչո՞ւ մեռան: Վիէթնամցին, գիտէր: Կը կռուէր իր դատին համար, անհուն հաւատքով, ու այն խոր գիտակցութեամբ թէ մահն անոյշ է, երբ հայրենիքին համար է:

Հիմա, օրն է խաղաղութիւնը շահելու: Պատերազմի դաշտէն ետք, դարմանել վէրքերը, առանց ոխի, վերջ տալով եղբայրասպան հակամարտութեանց, որպէսզի միացած հայրենիքին մէջ, ժողովուրդն ալ այլեւս մէկ ըլլայ:

Նման յաղթանակ մը մեծ պատասխանատուութիւնն է յաղթողին համար, որ պէտք է արժանի ըլլայ անոր, որպէսզի այս քաջարի փոքր ժողովուրդը որ մեծ դաս մը տուաւ աշխարհին իր երկարատեւ պատերազմի ընթացքին, դաս մը տայ նաեւ իր խաղաղութեան մէջ:

«ՅԱՌԱՋ»

# ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

## ՄԱՅԻՍ ՄԷԿԸ

Օ

### ՓԱՐԻԶ — ԼԻԶԲՈՆ — ՀՕ ՔԻ ՄԻՆ — ՄՈՍԿՈՒԱ

Փարիզի աւանդական ցոյցէն առաջ, որ 200 հազար հոգի համախմբած էր ըստ Իւմանիթէի եւ 25 հազար ըստ ոստիկանութեան, Մայիս մէկի առաւօտը ձախապաշտ երկու կազմակերպութիւններ եւս ցոյց կազմակերպած էին: Մէկը Թըրոցկիստ՝ Ռեփիւպլիք, միւսը՝ Մաոյիստ՝ Պասթիյլ: Ասոնց ընթացքին միջադէպեր կը պատահէին: 3000 երիտասարդներ «Մառշէ դաւաճան», քիչ անդին ուրիշ խումբեր զանազան նշանախօսքեր կը պոռան. «Պաղեստինը Պաղեստինցիներուն», «Կոլանը Սուրիացիներուն», «Սինայը Եգիպտացիներուն» եւայլն: Այս ցոյցերուն վերջաւորութեան է որ ոստիկանութիւնը արտասովոր ռումբեր կը գործածէ, անշնչելի դարձնելով կամպէթա կայարանը:

Կէսօրէ վերջ, մթնոլորտը տարբեր է: Ցոյցին գլուխն են Սեկի եւ Մէռ, ոչ մէկ միջադէպ, Սէ. Ժէ. Թէ.ն գիտէ ցոյց ու տողանցք կազմակերպել, տպաւորիչ կարգապահութեամբ: Առաջին անգամ ըլլալով սակայն, ցոյցին կը մասնակցին նաեւ ծառայութեան մէջ եղող զինուորներ, երեսները թաշկինակով ծածկուած, որոնք կը պահանջեն սենտիքա կազմել: Ընդհանուր առմամբ նորութիւն չկար: Բողոքները գլխաւորաբար գործազրկութեան դէմ են եւ Սեկի չի ծածկեր թէ ընկերային հանդարտութիւնը երեւութական է միայն եւ օդերը կրնան «տաքնալ»:

×

Լիզպոնի մէջ է որ ծանր միջադէպ մը պատահած է երբ ծայրայեղ-ձախեր արգելք հանդիսացած են որ Սոարէս բեմ հասնի ու իր ճառը արտասանէ: Մէկ մեծ ցոյց կազմակերպուած էր Միջ-արհեստակցականին կողմէ, մարզադաշտը, ուր սակայն չէր հրաւիրուած Դեմոկրատ ժողովրդական կուսակցութիւնը, որ Բ. տեղը կը գրաւէր ընտրութեանց ընթացքին, բայց որ, ըստ կազմակերպիչներուն, ուր գերակշիռ է համայնավարներու թիւը, չի ներկայացներ բանուորական դասուն շահերը: Ուրիշ հրաւիրեալ մը՝ Սոարէս, չէր յաջողեր ներս մտնել, անծանօթներ արգելք հանդիսանալով: Ի վերջոյ կը մտնէր բայց չէր կրնար մինչեւ բեմ հասնիլ, լուտանքներու ու նախատինքներու տարափի մը տակ, ընկերվարական իր ընկերներն ալ կը ձգէին կ'երթային: Սոարէս արդէն դժգոհ էր որ Յեղափոխութեան Խորհուրդը «իրաւական անձնաւորութեան» հանգամանք տուած էր միջ-արհեստակցականին, մինչ ինք միշտ դէմ եղած է միակ սենտիքայի մը գոյութեան:

×

ՀՕ-ՔԻ-ՄԻՆ քաղաք, կամ Սայկոն: Աւելի քան աշխատանքի տօնը, քաղաքը կը տօնէր ազատագրման ու խաղաղութեան օրը: Առժամեայ կառավարութիւնը արդէն իսկ կը դառնար յեղափոխական կառավարութիւն եւ կուտար կարգ մը որոշումներ: Վերջ կուտար ռազմիկութեան, կը խոստանար պաշտպանել մարդոց կեանքն ու ինչքերը: Պիտի պատժուին, խստօրէն, անոնք որոնք յեղափոխութեան անունը կ'օգտագործեն ապօրինի արարքներ գործելու համար:

Գալով Նախկին ղեկավարներուն, յայտնի չէ թէ ի՞նչ եղած են: Վերջինը՝ Մին անծանօթ ուղղութեամբ տարուած էր մինչ Թիէօ կրնայ օրն ի բուն կարդալ Նիքսընի նամակը, ուր Միացեալ Նահանգներու նախագահը «վճռական ապահովութիւն» կուտայ որ եթէ Հանոյ չյարգէ համաձայնագիրը, շատ խիստ միջոցներ ձեռք պիտի առնէ եւ իր անձնական ապահովութիւնը կուտայ թէ Միացեալ Նահանգները իր կողքին են:

Մոսկուայի մէջ պատուոյ հիւրն էր՝ Արաֆաթ: Տողանցքին ընթացքին Բրեժնեւի հսկայ նկարները ցոյց կուտային թէ կենտկոմի քարտուղարը միշտ թիւ մէկը կը մնայ:

# ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Ապրիլ 25-28)

## ԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

Հայ արուեստի եւ ճարտարապետական հարցերու քննութեան նուիրուած գիտական համագումար մը տեղի ունեցած է վերջերս՝ կազմակերպուած Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի արուեստի հիմնարկութեան և «Մեսրոպ Մաշտոց» Մատենադարանին կողմէ:

Բացումը կատարած է արուեստի հիմնարկութեան տնօրէնը՝ Ակադեմիայի թղթակից - անդամ Ռուբէն Զարեան:

Ռուբէն Դրամփեան «Յովսէփ Օրբելի եւ Էրմիտաժի արեւելեան բաժինը» զեկուցումին մէջ դիտել տուած է, թէ Օրբելիի բազմազան գործունէութեան մէջ յատուկ տեղ կը գրաւէ Էրմիտաժ թանգարանին արեւելեան ճիւղին բացումը:

Հայ ազգագրագէտներ եւ մասնագէտներ, ըսած է զեկուցումին ընթացքին Դոկտ. Աստուր Մնացականեան, հարուստ տեղեկութիւններ հաղորդած են «Թուխ Մանուկ» կոչուած ուխտատեղիներու եւ յուշարձաններու մասին: Կան նաեւ տեղեկութիւններ բանահիւսութեան, հայրէններու, գրաւոր յիշատակարաններու մէջ:

Պարոյր Մուրադեան բիւզանդական, հայկական եւ վրացական աղբիւրներու ուսումնասիրութեան շնորհիւ այն եզրակացութեան եկած է, թէ Դիոնիսիոս կրտսերի կողմէ սահմանուած փրկչական թուականը կիրարկողներ ունեցած է ոչ միայն Արեւմուտքի, այլեւ Արեւելքի մէջ, մէջն ըլլալով Հայաստանը:

Առաջին կիրարկողներէն մէկը եղած է Անանիա Շիրակացի: Հայագէտները ծանօթ են արդէն այդ թուականի գործածութեան երեք աղբիւրներու՝ Է. դարէն: Զեկուցողին կարծիքով այս փաստը չափազանց կարեւոր է ստուգելու եւ ճշդելու համար ճարտարապետական, մատենագրական յուշարձաններու ստեղծման թուականը:

Աստղիկ Գէորգեան զեկուցած է «Տփխիսի հայ մանրանկարիչներ»ու մասին: Երեւանի Մատենադարանի շուրջ 80 ձեռագիրներ ստեղծուած են Թիֆլիսի Հայերու ձեռքով: Ընդօրինակուած ձեռագիրներէն շատերը նկարազարդուած են, յատկապէս չքեղ են ԺԵ. դարու գրչագիրները: Ուշագրաւ են մանրանկարիչ Մանուէլէ մեզի հասած չորս ձեռագիրները: Հայ մանրանկարչական արուեստը Թիֆլիսի մէջ գոյատեւած է մինչեւ ԺԸ. դարու սկիզբը եւ հիմը հանդիսացած է Յովնաթանեան գերդաստանի նկարչական արուեստին զարգացման համար:

1971-1974ի գնագէտները Դուինի կեդրոնի թաղամասին մէջ, մայր տաճարին հարաւ - արեւմուտքը, Է. դարու շերտին տակ գտած են մոխիրի մէջ թաղուած սիւնազարդ դահլիճով մեծ կառոյցի մը մնացորդները: Այս կառոյցը, մասնագէտներու կարծիքով, հին աւատապետական ժամանակաշրջանի աշխարհիկ ճարտարապետութեան հետաքրքրական եւ եզակի նմոյշներէն է: Այդ պեղումներուն մասին զեկուցում տուած է Արամ Քալանթարեան:

«Ակադ. Յովսէփ Օրբելին եւ Խաչէնի հոգեւոր կենտրոնների էթնիկական ու դաւանական պատկանելութեան հարցը» նիւթին շուրջը զեկուցած է Բագրատ Ուլուբաբեան:

Համագումարին կարդացուած են այլ զեկուցումներ ալ՝ նուիրուած հայ ճարտարապետութեան, մանրանկարչութեան, հնագիտութեան եւ պատմութեան:

# ՓԱՐԻԶԻ ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

Ապրիլ 24ին, Փլէյէլի հանդիսութեան ընթացքին, օրուան խօսնակ Տիկինը յայտնեց թէ կառավարական եւ պաշտօնական կարգ մը անձնաւորութիւններ, գրաւոր ներողութիւն խնդրած էին, չկարենալ ներկայ ըլլալու համար ոգեկոչման հանդէսին: Ինչ-ինչ պատճառներով անուններ չտրուեցան այդ իրիկունը, ուրեմն գոհացում տուած ըլլալու համար անոնց որոնք «անուննե՛ր, անուննե՛ր» պոռացին սրահին մէջ եւ յետագային ալ թերթին խմբագրութեան եղած նոյնիմաստ դիմումներուն, ստորեւ կուտանք ցանկը:

Ներքին նախարար Միշէլ Փոնիաթովսկի, Ապրիլ 23 թուականով հետեւեալ նամակը գրած էր Յանձնախումբին.—

«Պ. Նախագահ,

«Բարեհաճեցէ՛ք խնդրելու ինծմէ որ ներկայ ըլլամ հայ ժողովուրդին 1915ի ցեղասպանութեան ոգեկոչման հանդիսութեան:

«Ցաւալով թուականը երբ հասաւ ինծի այդ հրաւէրը, որու համար շնորհակալ եմ, թոյլ պիտի չտայ որ գամ այդ բարեպաշտ արարողութեան, վասնզի չեմ կրնար հրաժարիլ նախապէս ստանձնած յանձնառութիւններէս:

«Կը ցաւիմ և կը խնդրեմ որ ընդունիք լաւագոյն զգացումներուս հաւաստիքը»:

ՄԻՇԷԼ ՓՈՆԻԱԹՈՎՍԿԻ

×

Նոյնիմաստ ձեւով -ցաւ յայտնած են գրաւոր կամ հեռաձայնով.— Սիկին Սիմոնն Վէյլ, Առողջապահութեան նախարար, Միշէլ Սէնթ-Մառի, Ժիռոնդի երեսփոխան, Ժաք Տէքուռ-Տէսաքր, Քալվատոսի ծերակուտական, Մարսէլ Հոֆէր, Վոժի երեսփոխան, Ժորժ Քոնիօ, Փարիզի ծերակուտական, Փիէր Կոտէն, երեսփոխան, փոխ-նախագահ Ազգ. Ժողովի, Փիէր Փարաֆ, Կապրիէլ Քասփէրէթ, երեսփոխան 9րդ թաղամասի, Փօլիս Մոտինոս, Կիպրոսի դեսպան, Ֆրէտէրիք Տիփոն, Փարիզի երեսփոխան, Մեծն-Բրիտանիոյ դեսպանը, Ճափոնի դեսպանը, Զօր. Փօլ Սթէյէն, Փարիզի երեսփոխան, Մարսէլ Մասօ, Բարձր Փրովանսի Ալպեաններու երեսփոխան, Նախկին նախարար Քուվ տը Միւրվիլ, Հոլանտայի եւ Քանատայի դեսպանները, եւն., եւն.:

ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ 60ԱՄԵԱԿԻ ՑԻՇԱՏԱԿԻՆ

# ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՔԱՐԸ

(ՀԱՄԱՌՕՏ ԱԿՆԱՐԿ)

## ՅՈՅՍ - ԱՐԻՒՆ - ՎԵՐԱԾՆՈՒՆԴ

### ՍՈՎԵՏՆԵՐ ԵՒ ԹՈՒՐՔԵՐ

Դաշնակից պետութիւններու յաղթանակէն յետոյ, երիտասարդ – Թուրք պարագլուխներէն տասնեակ մը, փախուստ տուած էին Պերլին, Մուտրոսի զինադադարէն վերջ։

Հոն հիմնեցին «Իսլամական յեղափոխական ընկերակցութիւն»եւ սկսան յարաբերութիւններ մշակել ռուս համայնավարներու հետ։

Անապահով զգալով ինքզինքնին Պերլինի մէջ, անցան Մոսկուա եւ Սովետ–Քէմալական գործակցութեան ճամբան բացին։

Մուսթաֆա Քէմալ, իր կարգին, Թուրքիոյ մէջ ստեղծած էր ազգայնական հըզօր կազմակերպութիւն մը որ վայելեց Սովետներու նիւթական աջակցութիւնը եւ մեծապէս օգտուեցաւ դաշնակիցներու մրցակցութիւններէն։

18 Սեպտ. 1919ին ժողովրդական Կոմիսար մը նշանակուեցաւ Մոսկուայի արտաքին գործոց նախարարութեան մօտ, Թուրքիոյ աշխատաւորներուն ու գիւղացիներուն համար։

Շալվա Իլիավան, հրամանատար Կովկասի զօրքերուն, օգնութիւն խոստացաւ Թուրքերուն, Հակա – Իմպերիալիստական պայքարին համար։

26 Ապրիլ 1920ին Քէմալ նամակ մը ուղղեց Լենինի Ռուսաստանի եւ Թուրքիոյ միջեւ դիւանագիտական կապերու վերանորոգում առաջարկելով եւ օգնութիւն խնդրեց «Իմպերիալիստներու» դէմ։ Մոսկուայի վարիչները լիովին համաձայն գտնուեցան։

Նոյն տարին Յուլիսին, զօր. Խալիլ փաշա եւ Պէքիր Սամի գլխաւորեցին Թուրք պատուիրակութիւն մը դէպի Մոսկուա, ուղելու համար օգնութիւններու փութացում և մանաւանդ «Ռուսիոյ հետ հաղորդակցութեան ուղիղ ճամբու մը բացումը Պաքուի եւ Հայաստանի մէջէն անցնող»։

Յուլիս 24ին, տեսակցութեան մը ատեն, Հայ Ազգին մէկ անարժան զաւակը՝ Գարախան կը յայտնէ Պէքիր Սամիի «հրամանտուինք սովետական զինուորներուն որ գրաւեն Ղարաբաղի, Նախիջեւանի, Արագածի, եւ Զանգեզուրի շրջանները ի նըպաստ Ազրպէյճանի». ուրիշ տեղ մը կ՚աւելցնէ «Զանազան պատճառներով, յարմար չենք գտեր որ Թուրքիան առանձին կամ Սովետ. Միութեան հետ միասին՝ պահանջներ ներկայացնէ Հայերուն. այս հարցը յանձն կ՚առնենք կարգադրել Հայաստանի հետ, որ նախապէս Ռուսաստանի մաս կը կազմէր. Թէեւ պատերազմ չէինք ուզեր, սակայն պատրաստութիւններ կը տեսնենք Հայաստանի դէմ։ Մեզի կը մնայ պատճառները գտնել. դէպքերը չեն պակսիր. կը յարմարցնենք գանոնք ու կը յայտարարենք, օրինակի համար(1) թէ Հայերը բռնագրաւեցին 25 բուտ (510 հազարակրամ) ոսկի որ Թուրքիա ղրկած էինք. վերջնագիր մը ղրկեցինք Հայաստանի եւ պահանջելով գայն 48 ժամուայ մէջ։ (2) թէ հայկական կառավարութիւնը ետ կանչեց Մոսկուայի պատուիրակութիւնը։ Շատ լաւ կ՚ըմբռնենք Թուրքիոյ օգնութեան հասնելու անհրաժեշտութիւնը. լաւ գիտցէք որ այս ամիսը չլրացած ճամբան բաց կ՚ըլլայ. այս բոլորը պէտք է գաղտնի մնայ. միայն ձեր կառավարութեան իմացուցէք։

Մի քանի ամիս յետոյ Թուրքերը, Սովետներու օրհնութեամբ, գրաւեցին Օլթի, Սարըղամըշ, Կաղզուան, Կարս, Արդուին, Սուրմալու եւ Աղեքսանդրապոլ։ Կարգը հասած էր Երեւանին...

Օգոստոս 13ին, տեսակցութեան մը ընթացքին, Չիչերին՝ Ռուսիոյ Արտաքին Գործոց նախարարը թելադրեց Թուրքերուն որ հեռանան հայկական սահմաններէն «որպէսզի Հայաստան կարենայ չունչ առնել»։ Թուրքերուն չափազանց յառաջխաղացումը Կովկասի մէջ, ախորժելի չթուեցաւ համայնավար վարիչներուն։

Ստալին Նոյեմբեր 9ին Պաքուի համայնավար պետերէն Անաստաս Միկոյեանի և Կիրովի կը հեռագրէր «Անհրաժեշտ է ամէն գնով փրկել Հայաստանը. կարելի եղածին չափ փութով պէտք է ազատել Հայաստանը»։

Ուր «փրկել» եւ «ազատել» կը նոյնանան «խորհրդայնացնել» հոմանիշին հետ։

Արդարեւ Բոլշեւիկեան չարժում մը ծայր տուաւ խորհրդայնացած Ազրպէյճանի սահմանագլուխին մօտ, որ Թուրքերէն վերջ, դարձաւ երկրորդ սպառնալիքը Հայաստանի Հանրապետութեան գոյութեան։

---

ԵՐԲ ԵՏ ԿԸ ՆԱՅԻՆՔ...

(ԱՆՑՔԵՐ ՈՒ ԱՆՁԵՐ)

## ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԱՄՐՈՑՆԵՐԸ 10 - 14 ԴԱՐԵՐՈՒՆ

### (ՎԱՆԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐ, ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԾԱՂԿՈՒՄԻ ԿԵԴՐՈՆՆԵՐ)

«ԲԱԶՄԱՀԱՆՃԱՐ ԻՄԱՍՏԻՒՔ ԱՌԼՑԵԱԼ՝ ՏԻԵԶԵՐԱՀԱՄԲԱՒ ՐԱԲՈՒՆԱՊԵՏ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ»...

— «Եւ ես ծանրաբեռն զթուղթ եւ զօրինակ եւ զգրիչ եւ զթանաք ի յուս իմ բարձեալ ի հետ գնայի, կարդայի եւ մատեանս գրէի բազում նեղութեամբ եւ չարչարանօք՝...

Երեւանի մատենադարանի թիւ 1067/5707 ձեռագրէն՝ Փրոֆ. Արդար Մովսիսեանի կողմէ արտագրուած են այս տողերը, գրի առնուած՝ Յովհաննէս Որոտնեցիի աշակերտներուն կողմէ, Սիւնեաց աշխարհի Որոտան գաւառին մէջ անոր ուսուցչական եւ դաստիարակչական գործունէութեան օրերէն։

«Ուրուագիծեր հայ դպրոցի եւ մանկավարժութեան պատմութեան» անուն աշխատասիրութեան հեղինակը Երեւանի մատենադարանի ձեռագրային աղբիւրներէն նաեւ այլ մէջբերումներ ունի՝ նոյնքան նոր եւ բացայայտիչ, շրջանի դաստիարակչական եռուզեռը տեսնելու համար իր ամբողջական պատկերին մէջ ու ճանչնալու համար հոգին եւ նկարագիրը անոնց որ, արհամարհելով հուր ու սուր, հալածանք եւ զրկանք, կրթական գործօնքը հասցուցած են հերոսական պայքարի պատուանդանին։

Տեսէք թէ ինչ կը գրէ Յակոբ Ղրիմեցին՝ նախ իր ուսուցչին, Յովհան Որոտնեցիի, ապա՝ Որոտանի դպրոցին, եւ վերջապէս՝ այդ դպրոցէն ներս աւանդուած նիւղերու մասին.

— «Այլ մեք ընդ սուրբ եւ տիեզերահամբաւ եւ երանաշնորհ բաբունապետիս Հայաստանեայց եւ վերադիտողի տեառն Յովհաննէս Որոտնեցոյ, կայաք կարդալ եւ գրել ի համալսարան սորին, որ յայս անձուկ եւ խաւարեալ ժամանակիս՝ փայլէր որպէս զարեգակն ի վերայ աշխարհի անուն սորին, զի զամենայնի գլխոց բժշկէր եւ զկարօտութիւն լնոյր՝ զիշխանի եւ զազատի, զկաթողիկոսի եւ զիմաստասիրի, զի ազգս հայկազեան մեծ պարծանս ունէր զսա ի վերայ ամենայն ազգի։ Զի ժողովէր զհեռաւորս եւ զմերձաւորս, զորբս եւ զանընտանիս, երկնէր եւ ուսու-

---

### ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼԻ ԵՒ ԿԱՐՍԻ ԴԱՇԻՆՔՆԵՐԸ

Երկու սուրի մէջ, Հայաստանի կառավարութիւնը ստիպուեցաւ հաշտութիւն խնդրել Թուրքերէն։ Վստահ Ռուսիոյ բարեկամութեան եւ իրենց յաղթանակներուն, Թուրքերը ամենածանր պայմաններ դրին Հայերու վրայ Արաքսն ու Ախուրեանը սահման գծելով Հայաստանի։ Իսկ Ղարաբաղը (շուրջ 200.000 Հայութիւն) Ազրպէյճանի անբաժան մասը պիտի կազմէր, ունենալով իր ներքին ինքնավարութիւնը Թաթարներու գերիշխանութեան տակ։

Հայ պատուիրակութեան նախագահը՝ Աղեքսանդր Խատիսեան, Դեկտեմբեր 2ին (1920) իր ստորագրութիւնը դրաւ այդ անիրաւ դաշինքին տակ։ Հայաստան արդէն խորհրդային հռչակուած ըլլալով, նա կրնար Թուրքերուն առարկել թէ ինք ոչ մէկ իրաւասութիւն ունի այդ դաշինքն ստորագրելու եւ իր կառավարութիւնը ազատել ծանր պատասխանատուութենէ ու Հայ ժողովուրդը անվերադարձ զրկանքներէ... ։

Դժբախտաբար սակայն դէպքերը ցոյց տուին թէ «խորհրդային» մակդիրն ալ ոչ մէկ առաւելութիւն պիտի բերէր Հայաստանի սահմաններուն ի նպաստ, ընդհակառակն, Աղեքսանդրապոլի տխուր դաշինքէն տարի մը վերջ (1921 Հոկտեմբերին) Ռուս, Թուրք եւ Կովկասեան երեք համայնավար հանրապետութիւններու (Հայաստան, Վրաստան, Ատրբէյճան) պատուիրակները Կարսի մէջ նոր ժողով մը կազմակերպեցին վաւերացնելու համար Աղեքսանդրապոլի դաշինքը...։ Խորհրդային Հայաստանի պատուիրակները ոչ միայն չկարողացան մասամբ մը սրբագրել «դաշնակցական ռէժիմի կառավարութեան սխալները» այլեւ ստիպուեցան զիջիլ նաեւ Նախիջեւանի հայկական գաւառը ի հաշիւ Ազրպէյճանի, որպէսզի Թուրքիան հրաժարի Պաթումի շրջանէն՝ ի հաշիւ խորհրդային Վրաստանի...։

Այս անդամահատումներէն վերջ Հայաստան եղաւ լեռնային փոքրիկ երկիր մը հազիւ 30.000 քառակուսի հազարամեդր տարածութեամբ։ Իր լաւագոյն գաւառները՝ Շիրակ եւ Նախիջեւան անցան օտարներու ձեռքը եւ մեր տառապած երկիրը զրկուեցաւ ցորենի եւ այլ մշակութեան բարեբեր հողերէն։

Հ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՊՋՏԻԿԵԱՆ

(Վերջ այս մասին)

---

# ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

### ՍՂԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ

Նոյն հիմերէն, որոնցմէ Պ. Պրոֆ. Լիփման, ես եւս կ՚եզրակացնեմ, թէ ամբաստանեալը նման վերնոտութենէ մը կը տառապի։ Այս եզրակացութեան էական հիմը այն է, որ ամբողջ հոգեկան անձնաւորութիւնը հիւանդագին փոփոխման ենթարկուած է։ Հոգեկանին այս հիւանդագին փոփոխութիւնը կը ցուցնէ ինքզինքը հիւանդներուն քով ոչ միայն նման բռնկումներու մէջ, որոնք մեծ մասով միացած են գրգռումներու հետ, այլ եւ ուրիշ երեւոյթներու մէջ։ Հոգեկան անկայունութեան այս գետնին վրայ ծագած են անկանոն հոգեկան երեւոյթներ, ինչպէս որ այդ մեզ այստեղ ցոյց կը տրուի, եւ ամէնէն առաջ մօր երեւնալը երազական տեսիլի մը մէջ։ Այստեղ անշուշտ իսկական պատրանք չկայ, այլ գիտակցութեան երազական մղում մը, որ բոլորովին արթուն ատեն գոյութիւն չունի։

Ասոր հետ են կապուած նաեւ տրամադրութեան զարտուղութիւնները, ինչպէս օրինակի համար՝ այն մշտական ինկած տրամադրութիւնը, որ՝ վկաներու խօսքով՝ ունէր ամբաստանեալը։ Այս վերջինս շատ յատկանշական յայտարարութիւն մը ըրաւ, ըսելով. «Երբ ինքզինքս դէշ կը զգամ, ինծի կ՚երեւնայ մայրս»։ Ըսել է, երբ ան յոգնած էր, երբ ան ուժասպառ էր, երբ ան լեցուն էր խոհերով ու յիշողութիւններով, այն ատեն իր առջեւ կուգար մօր պատկերը։ Այս կացութիւնը, ուր իրեն կ՚երեւնար մայրը, զուտ հոգեպէս հիւանդ կացութիւն մըն է։

Այս պատճառով ես կուգամ այն եզրակացութեան, թէ ամբաստանեալը ծանր հոգեկան հիւանդ մը դարձած է։ Եւ ասոր պատճառը ազդեցութիւնն է այն ամենածանր հոգեկան ցնցումներուն, զորս առհասարակ կարելի է երեւակայել մարդու մը համար. ու այս հոգեկան հիւանդութիւնը արտայայտուեր է հոգեբեկութեան տեւական կացութեան եւ յոյզի վերնոտութեան բռնկումներու միջոցով, որոնք ըստ ինքեան արդէն միշտ նշան են հոգեկան հաւասարակշռութեան շատ ուժեղ խանգարման։ Այս գետնի վրայ է ազդեր արարքը յառաջ բերող ալրումը. ապա երբ այսպէս տրամադրուած անհատին առջեւն է ելեր իր ծնողքը սպաննողը, իր մէջ հասունցեր է անկէ վրէժ առնելու գաղափարը։ Հոգեկանին այս ծանր խանգարման հետեւանքով է, որ ան նկատի չէ առեր ամբողջ շարք մը արգելառիթներ, որոնք առողջ մարդ մը ետ պիտի կեցնէին արարքէն։ Ես նոյնպէս կ՚եզրակացնեմ, թէ կան կարգ մը բնականոն չարժառիթներ, որոնք ծներ են ամբաստանեալին մէջ նման արարքի մը գաղափարը. բայց այս բնականոն չարժառիթներուն կից կան կարգ մը շատ էական հիւանդագին չարժառիթներ, որոնք կարելի դարձուցին արարքը, որ տեղի պիտի չունենար, եթէ գոյութիւն ունենային բնականոն արգելառիթներ։ Ես նոյնպէս աներկբայ կը նկատեմ, որ մթագնած կացութեան մասին խօսք չի կրնար ըլլալ։

Ես այն համոզումը ունիմ, որ շատ էական հիւանդագին պարագաներ դեր խաղացած են ամբաստանեալի արարքին կատարման մէջ։ Թէեւ ես ալ չեմ ուզեր պընդել, թէ ան գործած է կացութեան մը մէջ, ուր կատարելապէս կը բացակայի պատասխանատուութիւնը, այսինքն այն, ինչ որ կը տրամադրէ 51րդ յօդուածը. բայց ամբաստանեալը շատ մօտ է անոր, եւ մենք հոգեբոյժներս չենք կրնար ճշգրտօրէն ու աներկբայօրէն գծել այդ սահմանը։

Պաշտպան Դր. Վերթաուէր.— Կա՞ն արդեօք հիմնաւորեալ տարակոյսներ, թէ ամբաստանեալը գործեր է ազատ ու գիտակից կամքով։

Պրոֆ. Դր. Կասիրէր.— Ինձ համար ոչ մէկ տարակոյս չկայ, թէ ազատ կամքը ոչ լիովին բացակայ էր։

Դր. Վերթաուէր.— Դուք բոլորովին տարակոյս չունի՞ք, թէ ան բացակայ չէ։

Պրոֆ. Դր. Կասիրէր.— Ես կը պնդեմ, թէ ան ոչ լիովին բացակայ է։

Դր. Վերթաուէր.— Ես կ՚ուզեմ միայն հարցնել. կա՞ն կասկածներ, թէ ան բոլորովին բացակայ է։

Պրոֆ. Դր. Կասիրէր.— Ո՛չ։

Դր. Վերթաուէր.— Ուրիշ խօսքով, անտարակոյս է, որ ազատ կամքը գոյութիւն ունէր։

Դր. Նիմայէր.— Կրնա՞մ Պ. Իրագէկին ուղղել նոյն հարցումը, զոր ես տուի առաջին իրագէկին. կարելի՞ է գիտնալ, թէ ի՛նչպէս է եղեր հոգեկան վիճակը սպանութեան վայրկեանին։

Պրոֆ. Դր. Կասիրէր.— Այդ կարելի չէ գիտնալ, այլ կարելի է միայն ենթադրել։

Իրագէկ Պրոֆ. Դր. Էդմունդ Ֆորստէր, գլխաւոր բժիշկ Պերլինի համալսարանի ջղային քլինիքի, ներկայացուցիչ Պրոֆ. Դր. Բոնհէօֆէրի. 42 տարեկան, աւետարանական։ (Երդումն ընելէն ետքը)։

(55 – Շար.)

ցանէր, եւ փառաւոր յաստիճանս նոտուցանէր, զոմանս բարունս եւ քահանայս, զոմանս երաժիշտս եւ փիլիսոփայս, զայլ ոք ծաղկող եւ քարտուղարս: Ջծոյլսն ի յետինս արհամարհէր, զարիսն ի վեր փառաւորէր, ամենեցուն կերակուր եւ հանդերձ, գիրք եւ մեկնութիւն տայր եւ անխոով խաղաղութիւն»... (*Ձեռագիր Թիւ 5707՝ Երեւանի մատենադարանի*):

*Եղածը 15–20 տող է, սակայն, տողերուն ընդմէջէն պարզուող պատկերը գրեթէ ամբողջական գաղափար մը կուտայ 14րդ դարու վարդապետարաններէն՝ Որոտանի համալսարանի ուսանողական կազմին, մասնագիտական առումով բարձր ուսումնական մակարդակին եւ աւանդուած դասաճիւղերուն մասին: Պարզ կը դառնայ որ մօտաւոր թէ հեռաւոր գաւառներէ աշակերտութիւն մը՝ նախ Որոտանի, ապա նաեւ Տաթեւի մէջ, Որոտնեցիի ուսուցչապետութեամբ, կրցած է մասնագիտանալ որքան կրօնական՝ նոյնքան եւ երաժշտական ու իմաստասիրական, զարդարուեստի եւ քարտուղարական ճիւղերուն մէջ:*

*Մեր կողմէ յիշատակուած ձեռագիրներէն ի յայտ կուգայ նաեւ որ Որոտանի իր դպրոցին մէջ Յովհ. Որոտնեցի վաթսուն ուսանողներ ունեցած է եւ երբ հարկադրանքը ստեղծուած է տեղահան դառնալու՝ իր այդ աշակերտներով, թափառիկ, գիւղէ գիւղ եւ գաւառէ գաւառ, շարունակած է «կարդալ եւ ուսուցանել»:*

*Անհաւասիկ նոր պարբերութիւն մը նոյն ձեռագրէն.*

— «Եւ ես (այսինքն՝ Յակոբ Ղրիմեցի, Մ.) ծանրաբեռն մարմնով զթուղթ եւ զօրինակ (գիրքեր, Մ.) եւ զգրիչ եւ զթանաք ի յուս իմ բարձեալ՝ ի հետ գնայի, կարդայի եւ մատեանս գրէի բազում նեղութեամբ եւ չարչարանօք»...:

*Որոտնեցի իրեն հետ Տաթեւ կը փոխադրէ, ապա նաեւ Երնջակի Ապրակունեաց դպրոցը կը տանի կրթական – դաստիարակչական նոյն աւանդութիւնները, ուսումնական եւ վարչական նոյն հետամտութիւններով, այդ հաստատութիւնները հասցնելով մակարդակի մը՝ որուն համար յետագայ պատմիչները պիտի գործածէին* «մայր դպրոց», «կեդրոն ամենայն իմաստնոց» *եւ* «հրահանգատուր դպրոց՝ *բացատրութիւնները, իսկ յատկապէս Տաթեւի համար՝* «գլուխ ամենեցունց վանօրէից եւ աղբիւր շնորհաբաշխութեան» *վերադիրը:*

*Պատմագրային եւ ձեռագրային տարբեր աղբիւրներէ յստակ կը դառնայ նաեւ այն, որ Տաթեւի համալսարանը կրցած է դառնալ Սիւնեաց աշխարհի բոլոր կրթարաններուն համար ուսուցիչներ պատրաստելու յատուկ ուսուցչանոց մը: Գաւառներէն հոն դիմող ուսանողներ, յետ պատրաստութեան, կը մեկնէին իրենց գիւղերը, տեղական ուսումնարաններու մէջ « լուսաւորութեան » գործը տարածելու եւ խորացնելու համար:*

*Տաթեւական սերունդներու գիտութեամբ եւ ուսումնական գործունէութեամբ «հարսնացած» են Սիւնեաց աշխարհի ու հեռաւոր կարգ մը գաւառներու գլխաւոր բոլոր վարժարանները: Տաթեւի կապուած դպրոցներ կային Արարատեան, Շիրակի, Ուտիքի, Գուգարքի, Աղձնիքի, Երզնկայի եւ Արցախի նահանգներուն ու գաւառներուն մէջ:*

*Ձեռագրային աղբիւրներէ կարգ մը այլ վկայութիւններու ալ հպանցելէ ետք, յանձրոդով, « վարդապետաց վարդապետ » Յովհան Որոտնեցիէն հրաժե՛շտ կ՚առնենք՝ ողջունելու համար արժանաւոր իր աշակերտը, Գրիգոր Տաթեւացին:*

**Մ. Թ.**

## ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան 1975ի վարչական նոր կազմը՝

*Աթմաճեան Մառի (նախագահուհի), Ալիքսանեան Աւետիս (քարտուղար), Յակոբ Վէզիրեան (գանձապահ), Գույումճեան Հրանդ (փոխ–նախագահ), Վչտունի Խորով (փոխ–քարտուղար): Խորհրդական անդամներ՝ Քէրէսթէճեան Գ., Եղիշէեան Վարդան, Այվազեան Եղիշէ եւ Ս. Ք. Զանդու:*

# ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԸ

# ԳԱՂՈՒԹԷ - ԳԱՂՈՒԹ

## ՆԻՒ ԵՈՐՔ

### ՏՈՂԱՆՑՔ 10.000 ՀԱՅԵՐՈՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ – ՈԳԵԿՈՉՄԱՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՄԱԿ–Ի ՄԷՋ

*Ապրիլ 24ին, հակառակ տեղատարափ անձրեւին, 10.000 Հայեր, բողոքի բացադանչութիւններով թնդացուցած են Նիւ Եորքի 5րդ Պողոտան:*

*Թափօրը կազմուած է Մետիսըն Էվլի Փարքէն՝ առաջնորդութեամբ Հ. Յ. Դաշնակցութեան, Ռամկավար եւ Հնչակեան կուսակցութեանց դրօշներու եւ հարիւրաւոր ցուցատախտակներու՝ զանազան հակաթուրք նշանախօսքերով եւ հայկական հողերու պահանջով:*

*Մինչ թափօրը յառաջացած է 5րդ Պողոտայէն, հարիւրաւոր երիտասարդ–երիտասարդուհիներ թռուցիկներ ցրուած են անցորդներուն: Ոստիկանական ջոկատին հսկողութեամբ, ի վերջոյ թափօրը կանգ առած է Թրքական հիւպատոսարանին առջեւ, ուր ծովածաւալ բազմութիւնը մէկ մարմին դարձած իր հողերը պահանջած է: Այնուհետեւ թափօրը ուղղուած է մինչեւ Տակ Համարշոլտ Փլազա, ուր տեղի ունեցած է քաղաքական բնոյթ կրող հրապարակային հաւաքոյթ մը:*

*Կարդացուած են Նիւ Եորքի եւ Նիւ Ճըրզիի կառավարիչներու, ինչպէս նաեւ Նիւ Եորքի քաղաքապետին յայտարարութիւնները՝ Ապրիլ 24ը Յիշատակի Օր հռչակող:*

*Օրուան գլխաւոր բանախօսը՝ Ռոտ Այլընտ նահանգի երեսփոխան Պիրտ դատապարտած է ամերիկեան Արտաքին նախարարութիւնը, որ Ներկայացուցչական Ժողովի եւ Ծերակոյտի վրայ ճնշում բանեցուցած է, որպէսզի Ապրիլ 24ը Յիշատակի Օր չհռչակուի. «Պատմութիւնը կարելի չէ խեղաթիւրել եւ 1915ին Հայերու վրայ ի գործ դրուած Թրքական ցեղասպանութիւնը իրողութիւն ըլլալէ պիտի չդադրի, ի՛նչ միջոցներու ալ որ դիմէ ամերիկեան Արտաքին նախարարութիւնը: Գնահատելի է ձեր ցուցաբերած խանդն ու պայքարի ոգին: Մի՛ մոռնաք ձեր Դատը: Ձեր հողերը ձեզի կը պատկանին ու պիտի վերադարձուին հայ ժողովուրդին», եզրակացուցած է երեսփոխանը:*

*Ապա կարդացուած են ծերակուտական Քենըտիի, երեսփոխան Հելսթոսքիի եւ Պատիյոյի գիրերը:*

*Յանուն Ռամկավար Ազատական կուսակցութեան ելոյթ ունեցած է Տոքթ. Նուպար Պէրպէրեան, որ շեշտած է կարեւորութիւնը հայ ազգային երեք քաղաքական կուսակցութեանց միասնականութեան:*

*Յանուն Հ. Յ. Դաշնակցութեան ընկեր Լեւոն Սարգիսեան անդրադարձած է ՄԱԿէ ներս կատարուող աշխատանքներուն, մանաւանդ այն ճիգերուն, որոնք կը ձգտին թոյլ չտալ պատմութեան խեղաթիւրումը:*

*Խօսք առած է համա–հելլէնական համախմբումի ներկայացուցիչը՝ Սթաւրոս Հարթոֆիլիս:*

*Նոյն օրը, յանուն Եղեռնի 60ամեակի Ոգեկոչման Համազգային Կեդրոնական Մարմնին՝ պատուիրակութիւն մը, բաղկացած ընկերներ Լեւոն Սարգիսեանէ, Գէորգ Տօնապետեանէ, Վահէ Ամիրեանէ, Տոքթ. Նուպար Պէրպէրեանէ, Տոքթ. Նուպար Մաքսուտեանէ, Պ. Պետրոս Պիանտարեանէ եւ Պ. Արսէն Ճէրէճեանէ հանդիպում մը ունեցած է ՄԱԿի ընդհ. քարտուղար Վալտհայմի փոխանորդ եւ ներկայացուցիչ Պրատֆըրտ Մորսի հետ: ՄԱԿի ընդհ. քարտուղարին ուղղեալ նամակ մը եւ յուշագիր մը յանձնուած են:*

### ՅՈՒՇԱԳԻՐ ՄԸ, ՈՒՂՂՈՒԱԾ՝ ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԵՒ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ

*Եղեռնի 60ամեակի առիթով, հայ երեք կուսակցութիւններու՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան, Ռամկավար Ազատական կուսակցութեան եւ Ս. Դեմոկրատ Հնչակեան կուսակցութեան կողմէ հաւաքաբար յուշագիր մը ղրկուած է Մ. Նահանգներու նախագահ Ճերըլտ Ֆորտի եւ Արտաքին նախարար Հ. Քիսինկէրի:*

*Յուշագիրը, յիշատակելէ ետք հայ ժողովուրդին վրայ օսմանեան Թուրք կայսրութեան կողմէ գործադրուած ցեղասպանութիւնը, կը յիշեցնէ նախագահ Ուիլսընի ծանօթ 14 կէտերը:*

*Կը յիշատակէ նաեւ Եղեռնի օրերու Պոլսոյ ամերիկեան դեսպան Հենրի Մորկընթաուի վկայութիւնը Թրքական ցեղասպանութեան մասին, ապա Սեւրի դաշնագրով ճանչցուած Հայաստանը, յետագայ ծանօթ դէպքերը ու կ՚եզրակացնէ թէ՝ Հայոց արդար պահանջները իր հողերուն նկատմամբ ցարդ չեն իրագործուած՝ ցաւում պատճառելով մեր ժողովուրդին:*

*Հայոց պահանջները պէտք չէ անգիտացուին, կ՚եզրակացնէ Յուշագիրը, նկատելով մանաւանդ, որ ՄԱԿի կանոնագրին 14րդ յօդուածը կը յայտարարէ. «... Ընդհանուր Ժողովը կրնայ թելադրել միջոցներ, խաղաղ կարգադրութեանց նպատակով, որեւէ կացութեան, որ կրնայ վնասել ընդհանուր բարօրութեան եւ ազգերու բարեկամական յարաբերութեանց, մէջն ըլլալով այն կացութիւնները, որոնք ստեղծուած են Միացեալ Ազգերու նպատակներն ու սկզբունքները ներկայացնող այս կանոնագրին տրամադրութեանց բռնաբարումով»:*

×

*Կիլիկեան Թեմի Առաջնորդարանի կողմէ Ապրիլ 24ի երեկոյեան կազմակերպուած է հրապարակային հանդիսութիւն մը Նիւ Եորքի Ֆելթ Ֆորմի մէջ:*

*Ներկայ եղած են աւելի քան 4000 Հայեր: Բանախօսած են Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդի պատուոյ նախագահ Տոքթ. Վիսըրթ Հուֆթ, երեսփոխան Տիրուինսքի, Մ. Նահանգներու եկեղեցիներու Ազգ. Խորհուրդի ներկայացուցիչը եւ այլ դէմքեր:*

*Խօսած է Գարեգին Արք. Սարգիսեան:*

×

## ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆ

*1500 հայ ցուցարարներ Ապրիլ 24ին Քափիթոլ Հիլի մայր աստիճաններուն վրայ կարգապահ ցոյց մը կատարած են:*

*Հ. Յ. Դաշնակցութեան կողմէ խօսած է ընկ. Արամ Գալուստեան, իսկ Ռամկավարներու կողմէ Գրիգոր Վահկացի: Խօսած են նաեւ ծերակուտական Աքրանթըն, երեսփոխան Մոքլի, Գերպ. Պարոնի եւ Հաուըրտ Սաքար:*

*Այնուհետեւ ցուցարարներու թափօրը ուղղուած է դէպի Սպիտակ Տուն, որուն Լաֆայէթ Փարքին մէջ շարունակուած է հանրաժողովը: Ելոյթ ունեցած են ընկ. Արամ Քէյլի եւ Արիս Սեւակ:*

## ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՄԷՋ

### ՈԳԵԿՈՉՄԱՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՏԵՂԻ ՉԵՆ ՈՒՆԵՑԱԾ

*Եղեռնի 60ամեակի Ոգեկոչման Համազգային Կեդրոնական Մարմինը պաշտօնական յուշագիր – նամակ մը յանձնած է Լիբանանի վարչապետ Րաշիտ Սոլհի: Կեդրոնական Մարմինը նամակով անդրադարձած է երկրին ներքին անցուդարձերուն եւ նպաստելու համար Լիբանանի ներքին խաղաղութեան վերահաստատումին՝ վարչապետին յայտնած է, թէ որոշած է 60ամեակի ոգեկոչման հանդիսութիւնները յետաձգել:*

*Վարչապետը ջերմ ընդունելութիւն ցոյց տուած է պատուիրակութեան եւ յոյս յայտնած, որ Մայիս 6ին Լիբանանեան Նահատակաց Օրուան առթիւ միասնաբար կ՚ոգեկոչէն նահատակներու յիշատակը:*

*Հանդիպումին ներկայ գտնուած են պետական հայ երեսփոխաններ Տոքթ. Մելքոն Էպլիղաթեան, Արա Երեւանեան, Խաչիկ Պապիկեան եւ Կեդր. Մարմնի նախագահութեան անդամները:*

### ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ՝ ԹՐՔԱԿԱՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՂ

*Եղեռնի վաթսունամեակի Ոգեկոչման Համազգային Կեդրոնական Մարմինը հեռագիրներ ուղարկած է զանազան Պետութեանց, միջազգային եւ միջ–պետական կազմակերպութեանց:*

*Հեռագիրները կը դատապարտեն Թրքական ցեղասպանութիւնը եւ Հայկական Դատի բարւոք լուծում կը պահանջեն:*

*Հեռագիրներ ուղարկուած են ՄԱԿի Ապահովութեան Խորհուրդի մնայուն հինգ անդամ Պետութեանց, Պապին, Վատիկան, Եւրոպական Խորհուրդին, ՄԱԿի Մարդկային Իրաւանց Յանձնաժողովին, Ափրիկեան Պետութեանց Միութեան, Դատաւորներու Միջազգային Յանձնաժողովին, Ամերիկեան Պետութեանց Կազմակերպութեան, Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդին, Հելսինքիի Խաղաղութեան Խորհրդաժողովին:*

## ՁԱՅՆԵՐ ԴԻՒԱՌԷՆ

### 60ԱՄԵԱԿԻ ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՊԱՏԱՐԱԳ

— Օ —

*Լիոնի Ազգ. Միութեան եւ տեղւոյն հայկ. բոլոր միութեանց կազմակերպութեամբ, հովանաւորութեամբ հայ երեք յարանուանութեանց պետերուն, Մեծ Եղեռնի 60ամեակի յիշատակի արարողութիւնները տեղի ունեցան մեծ հանդիսաւորութեամբ:*

*Կիրակի, Ապրիլ 20, առաւօտեան ժամը 11: Հայ կաթողիկէ պատարագ Ֆուրվիէրի պատմական տաճարին մէջ: Լիոնէն ու շրջակայքէն Հայեր եւ Ֆրանսացիներ կը լեցնեն տաճարը:*

*Պատարագիչն է Գերպ. Նիկողոս Ծ. Վ. Քէհեայեան, որուն կը սպասարկեն Հայր Ղազարեան՝ Լիոնէն եւ Հ. Զարքճեան՝ Սէն Շամոնէն:*

*Քառաձայն երգեցողութիւն՝ ղեկավարութեամբ Պր. Աբրահամեանի: Մեներգները մելանուշ ձայնով կը մեներգեն Տիկին Աստղիկ Կարապետեան եւ Օր. Լիւսի Քէօմիւրճեան: Երգէոնի վարպետ ընկերակցութիւն՝ Հ. Ռընէ Մարշալի:*

*Հիւրերուն եւ բոլոր հաւատացեալներուն հասկնալի ըլլալու համար, պատարագիչ վարդապետը Ֆրանսերէն կը քարոզէ, ընդգծելով հետեւեալ միտքերը.*

*— Վաթսուն տարիներ ետք կը հաւաքուինք այս տաճարը՝* մեր լեռներուն, *Հալէպի եւ Սուրիոյ անապատներուն մէջ ինկած զոհերուն յիշատակը ոգեկոչելու: Ակամայ ցրուած ենք աշխարհի տարբեր երկիրներուն մէջ, սակայն մեր մէջ կ՚ապրի «մեռած չէ՛ հայկ. ոգին»:*

*Աշխարհի առաջին քրիստոնեայ Պետականութիւնը եղած ենք, մնացած՝ միշտ հաւատարիմ մեր հաւատքին:*

*Թուրքիոյ Ներքին նախարարը Թալէաթ պաշտօնապէս խստիւ հրահանգած էր առանց գութի, անխնայ, ամենայն մանրամասնութեամբ գործադրել Հայերը բնաջնջելու ծրագիրը:*

*Այսօր, վաթսուն տարի ետք Աստուծմէ եւ մարդկային ընկերութենէն* արդարութիւն կը պահանջենք: *Պարտականութիւն ունինք զօրացնել մեր հայկ. ոգին, պահպանել մեր հաւատքը,* ապրիլ *հայրենասիրութեամբ եւ մշակոյթի սիրով:*

*Մեր ժողովուրդին ապաւէն տուած, մեզի ընդունած երկիրներն ու ազգերը չենք մոռնար: Կ՚ապրինք որպէս պարկեշտ եւ օրինապահ քաղաքացիներ, կը յարգենք յիշատակը մեր պաշտելի նահատակներուն:*

**ԹՂԹԱԿԻՑ**

Տէր եւ Տիկին Հայկ Թորգոմեան, Տէր եւ Տիկին Ժեռար Թորգոմեան, Օր. Ժասմին Թորգոմեան եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր եւ մեծ-մօր՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ՄԻՀՐԱՆ ԳԷՈՐԳԵԱՆԻ
(ծնեալ Արաքսի Անանեան)

մահը, որ պատահեցաւ Ապրիլ 29ին, 80 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս Երկուշաբթի, Մայիս 5, ժամը 14·30-ին Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Փանթէն-Փարիզիէն գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը։

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

## Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իգմիրի եւ շրջաններու Հայրենկ. Միութիւնը վարչութեան պատուոյ նախագահ Տիկին Սրբուհի Մատաթի ամուսնոյն, նորոգ հանգուցեալ Սարգիս Մատաթի, անդամներ Տիկին Էլիզ Փափազեանի մօրը, Էտուար Մէնէվիշի, Հրիփսիմէ Անմահունիի, Թադէոս Սթաթեանի, Լեւոն Մաղաքեանի հօրը՝ Ռուբէնի, Արուս Ճիհանեանի մօրը Ռոզայի Մ. Կարապետեանի յիշատակներուն եղած են հետեւեալ նուէրները.— Դպրոցասէրին 300, Մխիթարեան վարժարանին 300, Կարմիր եւ Կապոյտ Խաչերուն 100ական, «Աշխարհ»ին 100, «Յառաջ»ին 100 ֆրանք։

## ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Սողոմանեան ընտանիք (Շուազի լը Ռուա) կը նուիրեն 100 Ֆր. ի նպաստ Հայ Կարմիր Խաչի օգափոխութեան կայանին, փոխան ծաղկեպսակի, ողբացեալ Գրիգոր Փաթթուկեանի յուղարկաւորութեան առթիւ։ Տէր եւ Տիկ. Արշամ Հալվաճեան (Վիթրի սիւր Սէն) կը նուիրեն 50 Ֆր., Արուեստական Ոտքին համար, փոխան ծաղկեպսակի, Արամ Այնթապլեանի մահուան առթիւ։ Տէր եւ Տիկին Մինաս եւ Էլիզ Ճիհանեան կը նուիրեն 50 Ֆր. Հայ Կարմիր Խաչի օգափոխութեան կայանի ննջարանները արդիականացնելու նպատակին, փոխան ծաղկեպսակի, իրենց զարմուհիին, Օր. Մառի Ֆէթվաճեանի անմոռաց յիշատակին, մահացած Մարտ 17ին Ամսթերտամի մէջ։ Այրի Տիկին Պերճուհի Քերովբէ Կիւմիւշեան կը նուիրէ 50 Ֆր. ի նպաստ Հայ Կարմիր Խաչի օգափոխութեան կայանի ննջարանները արդիականացնելու նպատակին, իր ողբ. ամուսնոյն յիշատակին։ Նոյն նպատակին Տիկին Ժան Մորօ (Անիէռ) կը նուիրէ 50 Ֆր.։

## «ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

Առ ի գնահատութիւն «Յառաջ»ի Ապրիլ 15ի եւ 24ի ֆրանսերէն խմբագրականներուն Սէրէնկիւլեան ընտանիքը 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման։

## ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Կրընոպլէն Տիկին Օնպաշեան 100 Ֆր. կը նուիրէ Փարիզի Մշակոյթի Տան Տիկին Իսկուհի Արապեանի մահուան առթիւ։

## ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապ. Խաչի Շրջ. վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է կայանի նոր շէնքին համար Տիկին Զաքրեանէ եւ Տիկին Յարութիւնեանէ 50ական Ֆր.։

×

Կրընոպլի Կապ. Խաչի վարչութիւնը Իսկուհի Արապեանի մահուան տխուր առիթով, փոխան ծաղկեպսակի շնորհակալութեամբ ստացած է Տէր եւ Տիկին Զատիկեանէ 50 Ֆր. ի նպաստ դպրոցին։

×

Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը շնորհակալութեամբ ստացած է հաւատացեալներու հետեւեալ նուէրները.—

Ամերիկայէն Տիկ. Ազատնի Մալխասեան 15 Ֆր., Պր. Հայկ Մարգարեան 10, Տիկին Վարդուհի Ղազարեան 30, Պր. Ղազար Տէրտէրեան, Տիկ. Փափազեան, Դանիէլեան ընտանիք 10ական, Տէր եւ Տիկին Նշան Քէհեայեան 30, Տիկին Արշալոյս Սէֆէրեան 20, Պ. Վահէ Ճէֆէրեան 25, Տիկին Արզումանեան, Տէր եւ Տիկին Զիլինկիրեան 20ական, Տիկին Գէորգեան, Տիկին Անահիտ Ազարեան 10ական, Տիկին Իտէրեան Արշալոյս, Տէր եւ Տիկին Ազայեան, Տէմիրճեան եւ Պահճէճեան ընտանիքներ, Տիկին Հալաճեան, այրի Տիկին Ալոյեան 20ական Տիկին Եազմաճեան 10, Տիկին Մ. Կարապետեան, Տիկին Արշալոյս Յակոբեան 20ական, Մեսրոպ Տէրտէրեան 10։

GALERIE DE L'UNIVERSITÉ
52, Rue de Bassano — Paris 8e

ARCHAK

EXPOSITION

du 29 Avril au 20 Mai
Ouvert de 13 h. à 19 h. 30
sauf Dimanche et Lundi

## ՇԱՒԻԼԻ Ս. ԳՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Այս Կիրակի պատարագ կը մատուցուի։ Յաւարտ պատարագի, մասնաւոր հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի Ապրիլեան նահատակաց վաթսունամեակին առթիւ։

Շրջանիս ժողովուրդը կը հրաւիրուի անխտիր, իր ներկայութեամբ յարգելու մեր մէկուկէսմիլիոն զոհերուն յիշատակը։

YAN'S CLUB
5, Ave. Reille, Paris 14

EXPOSITION DE GROUPE
DE PEINTURE et DE SCULPTURE

Mardi 6 Mai

Anto — Archak, Ardash — Assadour — Barsoumian — Bezdikian — Daderian — Kazandjian — Pierre Pak —Raphy — Sanoukian — Toros

Suivi d'un colloque

ENTÉE LIBRE

## ՀԱՄԲԱՐՁՄԱՆ ԱՌԹԻՒ

### ՊՕՄՈՆԻ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԴՊՐՈՑԻՆ ՁԲՕՍԱՊՏՈՅՏԸ

ՊՈՒՖ – ՊԷԼԷՐԻ ԴԱՇՏԸ ՄԱՅԻՍ 8ԻՆ

Մեկնում օթօքառով Մայիս 8, Հինգշաբթի ժամը 8·30ին Պօմոնի եկեղեցիին առջեւէն։

Կը հրաւիրուին աշակերտները, իրենց ընտանիքով եւ բարեկամները։

Մանրամասնութիւններու եւ արձանագրութիւնները տեղեկանալ Պ. Թիւթէլեանէ, Պօմոնի եկեղեցւոյ սրահին մէջ, մինչեւ Մայիս 4, ամէն առաւօտ ժամը 9էն 12։ Հեռաձայն 93-13-50։

## Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶ.— Հ. Յ. Դ. Փոթորիկ խումբի ընկ. ընդհ. ժողովը Երեքշաբթի, Մայիս 6, ժամը 20·30ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տունը։ Կարեւոր օրակարգ։ Ներկայ կ՚ըլլայ Շրջ. Կոմիտէի ներկայացուցիչը։

×

ԻՍԻ.— Հ. Յ. Դ. Զաւարեան կոմիտէի ժողովը այս Երկուշաբթի Մայիս 5, ժամը 21ին, Իսիի Մշակոյթի Տունը։ Կարեւոր օրակարգ։

## ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՍԵԲԱՍՏԻՈՅ Դաւրայի Հայրենկ. Միութեան վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամներն ու անդամուհիները Մայիս 4, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Իսիի Հայ Մշակոյթի Տան Սեբաստացի Մուրատ - Խրիմեան սրահը։ Նոր վարչութեան ընտրութիւն։ Շատ կարեւոր օրակարգ։ Բոլորին ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

## ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

### ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Արձանագրութիւնները սկսած են 6-14 տարեկան երկսեռ մանուկներու համար։ Կը խնդրուի դիմել Տիկին Ֆրէնկիւլեանի գրասենեակը, 32 Ռիւ տը լա Ռեփիւպլիք, Մարսէյլ։

Imprimé sur les Presses
du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

LES VENDREDIS DE LA QUATRA

VENDREDI 23 MAI A 21 H

SOUS LE HAUT PATRONAGE ET LA PARTICIPATION DE

ARNO BABADJANIAN

CONCERT DE GALA QUATRA 75

AVEC LE CONCOURS DE

KATSARIS - KANTOROW - MULLER
DIEDERICH - KOULAKSEZIAN

RESERVATION : 260-74-78

MUSÉE GUIMET 6 PLACE D'IÉNA PARIS 16

PLACES NON NUMÉROTÉES OUVERTURE DES PORTES A 20 H 30

ARMÉNIE 1975 ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Départs chaque mois :

du 14 au 28 juin

du 12 au 26 Juillet
du 19 Juillet au 2 Août
du 2 au 16 Août
du 7 au 20 Septembre
du 4 au 18 Octobre
du 25 Octobre au 8 Novembre

à partir 2580 F

Pour les jeunes de 16 à 35 ans deux voyages :
— du 2 au 16 Août
— du 6 au 20 Septembre

*Demandez nos brochures détaillées*

Logement première classe, hôtel ANI ou ARMENIA à Erévan en pension complète et excursions quotidiennes.

*Renseignements et Inscriptions*

A PARIS
Sonia Coumryantz
mondotours
2, Rue de Sèze — 75009 Paris — Tél. : 266-50-12 073-32-64

A LYON
Varoujan Sarkissian
sevan voyages
50 Cours de la Liberté - 69 LYON Tél. 60 13 66

*Licence Voyages : A. 721.*

SUPER THOMLAC

PEINTURES • PAPIERS PEINTS • TAPIS • MOQUETTES

POSE PAR NOS SPÉCIALISTES DE TOUS REVÊTEMENTS SOLS ET MURS

DEVIS ET POSE GRATUITS • CRÉDIT DE 3 A 21 MOIS

Carrefour de l'Éléphant PALAISEAU

Parking: 3, avenue Jean-Jaurès tél. 928 00 98 - 928 03 88

ԿԻՐԱԿԻ
ՄԱՅԻՍ
4
DIMANCHE
4 MAI
1975

# ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO 1,20 F.

# HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար· 170 ֆր· Վեցամսեայ 90 ֆր·
Արտասահման Տար· 200 ֆր· Հատը 1 ֆ· 20

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13·289 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 51e ANNÉE — N° 13.289

# ԱՄԲՈՂՋՈՎԻՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԷՐ

— O —

ԳՐԵՑ՝
Հ. ՎԱՀԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

Մարսիլիոյ Ապրիլ 24ը սրտէ բխած յիշատակութիւն էր: Գեղեցիկ արեւն իսկ Հայերու համար ծագած էր· պայծառ ու չքեղ էր: Շուրջ 5·000 Հայեր, ոստիկանական ջոկատի մը պատուոյ չարքով բռնած էր Գաստելլան հրապարակէն մինչեւ փրատոյի Հայոց մայր եկեղեցին:

Կը քալէին լուռ եւ երկիւղած գնացքով: Երկինքէն արեգակը բախտաւոր զգաց արդարութեան զաւակներուն ընկերանալու դէպի անմահութեան յուշար–ձանը:

Երբ թափօրը մօտեցաւ, հայկաշէն եկեղեցին ցնծաց, հնչեց իր արծաթէ լեզուակով: Թափօրը կը մօտենար, հոգիներու ընտանիք մըն էր, մայրեր, հայրեր բռնած իրենց մանուկներու ձեռքերէն՝ ուխտաւորներ էին մեր հինաւուրց սրբավայրերու նման: Ծերունիներ կային կռթնած գաւազանի: Կար մինչեւ իսկ 90ամեայ հայրիկ մը, չեմ գիտեր թէ ով էր, պէտք էր այդ դողդոջ ձեռքն համբուրել: Նա հանդարտ եւ չքեղ էր, կը քալէր մեր պատմութեան հետ, դէմքը հին մագաղաթի գոյն ունէր, բայց նա երիտասարդ կը զգար, կարծես թէ դէպի Արարատ կ'երթար:

— Հայրիկ քեզ օգնենք, ձեր թեւերը մտնենք, ըսին երիտասարդներ:

— Չէ զաւակներս, պատասխանեց ծերունին, թողուցէք որ 60 տարիներ ետք երթամ, իմ ցեղիս յաղթական թափօրը կատարեմ:

Փրատոյի լայն պողոտան կը ծփար հայ բազմութեամբ: Պահակներ բռնած էին մայթերն ու պուրակները· պէտք չկար հսկելու· պատուաւոր ու կարգապահ ժողովուրդ մը, ինչպէս Երեւանի մէջ տեսած եմ, ճամբայ ելած էր, մէկ մղոն քալելու տեղացիներու համակրական ակնարկներուն տակ:

Եկեղեցին արդէն լեցուն էր, ջահերը կը պլպլային· մեղրամոմէ հայ աշխնակներ չարքի կանգնած էին, առեանը բաց պահելու համար:

Սկսաւ հանդիսաւոր չարականը, մա–հերդ չէր որ կ'երգէին: Հայ ազգը Շնորհալիին թեւերով երկինքին միացած կ'երգէր·

— Ի վերին Երուսաղէմ...

Ի վերին եւ Հայաստանի Երուսաղէմը մէկ ճանապարհ բացած էին մտնելու համար հայրենիքի ազատութեան դրախտը:

Ցանկարծ ճառագայթի մը նման ժամէն դուրս թափեցան ոսկեզօծ խաչերով կուրծքեր, դրօսանգներ, ծաղիկներ, գաւոնը զանազանել գոյներով, խառնուած Նարեկացիին հոգեբուխ երգերուն, բոլորը սեղմուեցան հռչակաւոր յուշարձանին շուրջը Հոգւառցն ըսին եւ ահա հնչեց Փրատոյի լայն պողոտային վրայ հազարաւոր կուրծքերէ բխած հայ սրտերու հոսանքը, մեր Հայր Մերը: Մարսիլիա չէր լսած այսքան հոգելից աղօթք· Մարսիլիա լեցուեցաւ մեր Հայր Մերին քաղցրութեամբ: Հայ ժողովուրդն հոն էր, Հայաստանն հոն էր, մեր հաւատքը լուսաւոր խաչի պէս իր թեւերը տարածած էր բազմութեան վրայ:

Երեկոն կը մօտենար, հայ բազմութինը թեւերը բացաւ, ոմանք տուները դացին ճամբաները հայ ընտանիքներով լի էին, ոմանք մանուկները տուն տարին ուրիշներ բռնեցին Ցուցահանդէսի սրհին ուղղութիւնը: Եկան դէպի սրահը, աւազանի պէս սկսան լեցուիլ, թերեւս 1·500 հոգի կ'առնէր, չքեղ դահլիճ մըն էր, Ապրիլ 24ն արժանի էր փառաւոր հանդիսասրահ մը ունենալու: Շատ պարզ էր, դասական էր· աղմուկ եւ կագ չկար:

Դասական հանդէս մըն էր, երեք բանախօսներ բաւական էին 60ամեակը փառաւորելու համար: Այդ տեղ չկար ոչ աջ, ոչ ձախ հակած ուղղութիւն, հայրենիքն էր որ կը խօսէր եւ հայ որդին կը ծափահարէր· կարծես թէ թափօրին եւ Ս· Սահակ – Մեսրոպի չարականներուն շարունակութիւնն էր:

Երեք բանախօսները տարին Մարսիլիոյ Հայութիւնը դէպի Հայաստան, դէպի, Ծիծեռնակաբերդ, դէպի զանազան գաղութներ:

Ապրիլ 24ի արեգակը Հայոց համար ծագեցաւ: Միւս բանախօսը շրջեցուց հայ ունկնդիրները, մեր աւերակ աշխարհները, վանքերն ու եկեղեցիները, աւերակ օճախները:

Ցեղասպանութեան ահաւոր պատկերը կ'անցնէր բանախօսէ բանախօս: Ծիծեռնակաբերդը կը պայծառանար աչքերուն մէջ: Մարսիլիոյ Ապրիլ 24ը Հայութեան անունն ու պատմութիւնը կը սրբացնէր:

Հանդէսէն յետոյ դարձեալ փողոցները Հայերով լեցուեցան· թէ որքան ազդուած էին, ցոյց տուաւ թերեւս 75ամեայ ազնուաչուք տիկին մը, որ կանգ առաւ խումբի մը մէջ եւ մարմրած ձայնով արտասանեց·

— Ծիծեռնակը բոյն է շինում եւ շինում է եւ երգում...:

Կարելի՞ էր հյուզուիլ, մենք կը խորհինք թէ հայ տունն ու ցեղն օտարացան, Մարսիլիա ցոյց տուաւ թէ օտար մոխիրին տակ Հայու կրակը կայ: Մեր հայրենի անցեալը, պատմութիւնը, քերթուածներն ու չնորհքը ցոյց տուին թէ Ս ·Լուսաւորչի եւ Վարդանի զաւակներ կան:

Լռութեան եւ պատիւի մէջ մնացին կազմակերպող յանձնախումբի անդամները, ո՞վ էին, ես չեմ ճանչնար անունով, բայց իրենց աշխատանքն ու զոհողութիւնը ցոյց տուին թէ պատմութեան անցնող յիշատակ մը թողուցին Մարսիլիոյ մէջ որ հայ ժողովուրդը պիտի չմոռնայ:

# ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Ապրիլ 25–28)

### ՊԵՌԼԻՏԻ ՀԱՆՔ

Երկրաբանները պեռլիտի հանքեր գտած են Մարտունի չրջանը:

Այս հրաբխանիւթին գործածութեան չրջանակը ստուգճանաբար ընդլայնած է: Առաջ սակայն առաւելաբար կը գործածուէր իբրեւ կրաղիսի լցանիւթ, իսկ այժմ՝ իբրեւ նախանիւթ ապակիի, բիւրեղապակիի:

Ներկայիս Հայաստանի մէջ ծանօթ են պեռլիտի քանի մը հանքեր, որոնցմէ Արագածինը եւ Արաբերինը ամէնէն մեծերն են:

×

### ԱՌՈՂՋԱՐԱՆԸ Կ'ԸՆԴԱՐՁԱԿՈՒԻ

Ստեփանաւանի զբօսաշրջիկներու կեդրոնը մեծագոյններէն է Հանրապետութեան մէջ: Հոս կառուցուելու վրայ են 8 չէնքեր, ամառուան եւ ձմեռուան լողաւազաններ, սրճարաններ, մարզասրահներ: Ամբողջ կեդրոնը ի վիճակի պիտի ըլլայ միաժամանակ ընդունելու 2500 զբօսաշրջիկ:

Ստեփանաւան դարձած է բարեզարդ, կանաչազարդ քաղաք, ուր գիւղատնտեսութեան առընթեր զարգացած է արդիւնաբերութիւնը: Ամէն տարի Ստեփանաւան կ'այցելեն 50·000 զբօսաշրջիկներ: Այս թիւը յետագային պիտի աւելնայ: Նախատեսուած է կառուցանել 13 յարկանի պանդոկ մը, որ առաջին բարձրայարկ չէնքը պիտի ըլլայ Ստեփանաւանի մէջ: Ասոր կողքին տարիներու ընթացքին պիտի կառուցուին տասը յարկանի քանի մը չէնքեր: Ասոնք քաղաքին նոր կեդրոնին «սիրտը» պիտի կազմեն: Կամենկա գետի հակադիր ափին կառուցուելիք նոր կեդրոնին մէջ նախատեսուած է հաստատել հանրային մեծ պարտէզ մը, առեւտուրի կեդրոն մը, մարզասրահը եւայլն: Նոր կեդրոնը քաղաքին պիտի միանայ կամուրջով մը:

Շուտով քաղաքի բնակչութեան թիւը 20 հազարի պիտի հասնի:

×

### ՆԿԱՐԻՉԸ ՎԵՑ ՏԱՐԵԿԱՆ Է

Արթիւր Մելքոնեան, որ վեց տարեկան է, 25 ջրաներկեր ցուցադրած է մանկական պատկերասրահը: Բազմաթիւ նկարներ կը ներկայացնեն կրկէսը:

×

### ՅԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՇԱՐՔԻՆ

Թիֆլիսի մէջ տեղի ունեցան թեթեւաթլեթիք մրցումներ, որոնց մասնակցեցան 1700 մարզիկներ:

Իգական սեռի երկու քիլոմեթր վազքի մէջ յաղթանակը ապահովեց Տաթեանա Գալստեան (վեց վայրկեան 10,2 երկվայրկեան):

×

### ԱՐՏԱՇԱՏԻ ԽԵՑԻՆ

Շատ հին ժամանակներէն Հայերը զբաղած են բրուտագործութեամբ: Լեռնաշխարհին կաւը հնարաւորութիւն տուած է ստեղծելու կենցաղային ամաններ, գինիի մեծ կարասներ, խողովակներ եւայլն:

Բրուտները սերունդէ սերունդ իրենց նուրբ արուեստը փոխանցած են իրարու եւ հասցուցած են մինչեւ մեր օրերը: Հայաստանի մէջ անուն հանած հմուտ վարպետներ են պատմական Եուվայի (այժմ՝ Շահումեան) բնակիչները: Մինչեւ հիմա հոն չատեր սիրով կը զբաղին աւանդական այդ արհեստով:

1969ին հիմնուեցաւ խեցեղէնի գործատուն մը Արտաշատ քաղաքը: Եուվայի բրուտները դարձան նոր գործատան հիմնադիրներն ու վարպետները:

Այդ ժամանակ գործատունը ունէր միայն մէկ վառարան: Վերջին վեց տարիներուն մեծ փոփոխութիւններ տեղի ունեցան: Ելեկտրական վառարաններու թիւը հասաւ ինըի: Արտադրութեան տեսակներու թիւը հասաւ 150ի:

Արտաշատի գործատունը կ'արտադրէ « Անի », « Տուշպա », « Ուրարտու », « Կարմիր Բլուր », «Էրեբունի », « Սեւան », « Երեւան » գինիի, օղիի, քոնեակի սպասքներ, յուշանուէրներ, ամանեղէն, ծաղկամաններ· ասոնք մեծ համբաւ կը վայելեն Խորհրդային Միութեան մէջ, ինչպէս նաեւ Չեխոսլովաքիա, Հունգարիա եւ Լեհաստան:

# ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

## Քանի մը տողով

ՓՆՈՄ–ՓԷՆԻՆ ճամբայ ելած երեք բեռնատար կառքերը որոնք ֆրանսական դեսպանատան 625 պատսպարեալները կը փոխադրէին, մօտ չաբաթ մը «անհետանալէ» ետք մէջտեղ ելան: 500 հոգի հասան Թայլանտի սահմանագլուխը ուր ֆրանսական կառավարութիւնը յատուկ լիազօր պատուիրակ մըն ալ ղրկած էր: Աւելի քան հարիւր մնացածներէն լուր չկար դեռ Շաբաթ առտու:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Հանրապետութեան Նախագահը Ռապաթ կը հասնէր Շաբաթ օր, ուր պիտի մնայ մինչեւ Երեքչաբթի:

ԿԻՊՐՈՍԻ խօսակցութիւնները որոնք վերջ պիտի գտնէին Ուրբաթ օր, Վիէննայի մէջ, երկարաձգուեցան 24 ժամով: ՄԱԿի բանբերը ըսաւ այս առթիւ թէ ասիկա նոր բարդութեանց նշան չէ, այլ պարզապէս ժամանակ տալու համար է Թուրք եւ յոյն պատուիրակութեանց, որ խորհրդակցին Անգարայի եւ Աթէնքի հետ եւ եզրափակիչ զեկոյցը աւելի դրական գոյն ունենայ: Վալտհայմ լաւատես է եւ յայտնած է թէ յառաջդիմութիւններ եղած են խօսակցութեանց ընթացքին: Թուրքն ու Յոյնն ալ նոյնը կ'ըսեն մօտաւորապէս: Որոշուեցաւ նաեւ որ երկու համայնքներու պետերը նոր հանդիպում մը ունենան Նիւ Եորք կամ Վիէննա Յունիս 15էն առաջ, քանի այդ թուականին է որ Վալտհայմ տեղեկագիրը պիտի յանձնէ Ապահովութեան Խորհուրդին:

ԼԻԶՊՈՆԻ մէջ Ընկերվարական կուսակցութիւնը ցոյց մը կազմակերպած էր Ուրբաթ օր բողոքելու համար նախորդ օրուան «խտրական խաղերուն» դէմ, որոնց ենթակայ եղաւ: Սոարէս ալ անձամբ վարչապետին ներկայացած էր պաշտօնական բողոք ներկայացնելու համար:

ՍՊԱՆԻՈՅ մէջ ձերբակալութիւններ եղած են Մայիս մէկի միջադէպերէն ետք: Ռումբ մը պայթած էր Մատրիտի մարզադաշտին մօտ, երբ Ֆրանքօ, հոն, պաշտօնական հանդիսութեան մը կը նախագահէր: Կ'ըսուի թէ ընկերվարական չարքային մը սպաննուած է երբ թռուցիկներ կը բաժնէր: Շուրջ հարիւր հոգի ալ ձերբակալուած է:

ԱՆԿՈԼԱՅԻ մայրաքաղաքին մէջ՝ Լուանտա սաստիկ հրացանաձգութիւններ տեղի ունեցած են եւ 200էն աւելի մեռեալ կայ: Լուսարդել հաստատուած է: Փորթուկալեան այս նախկին գաղթավայրը դեռ հաստատ հիմերու վրայ չէ եւ զանազան քաղաքական չարժումներու բախումը անխուսափելի է:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ այն բժիշկները որոնք դէմ են վիժումին, կ'ուզեն առանձին ընկերութիւն մը հիմնել քանի որ «Բժիշկներու կաճառը» կ'ընդունի օրէնքին հպատակիլ եւ այդ ձեւով, ըստ իրենց, դաւաճանել բժիշկներու երդումին:

ՖՈՐՏ, եւրոպական չրջապտոյտի մը պիտի ձեռնարկէ Մայիսի վերջ եւ Սատաթի հետ հանդիպում մը պիտի ունենայ Սալցպուրկ, Յունիս մէկին:

# ՅՈՒՇԱԳԻՐ

## ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ

—— o ——

Նորին վսեմութիւն
Թուրքիոյ Հանրապետութեան նախա-գահին,

Ձերդ վսեմութիւն,

Մենք, Հայերու Ցեղասպանութեան Վաթսունամեակի Ոգեկոչման Համազգային Կեդրոնական Մարմինը, այս նամակը կ'ուղղենք ձեզի Հայերու անունով։

1915էն 1918ի ընթացքին, Իթթիհատ վէ Թերագգը Կուսակցութիւնը, որ Թուրքիոյ Օսմանեան կայսրութեան ղեկը առած էր իր ձեռքերուն մէջ, գործողութեան դըրաւ օսմանցի Հայերը բնաջնջելու եւ վերապրողները սուրիական անապատ տարագրելու բծախնդրութեամբ պատրաստուած իր ծրագիրը, այս ձեւով Անատոլուի արեւելեան նահանգները պարպելով իրենց հայ բնակչութենէն, որ երեք հազար տարիներէ ի վեր հ'ապրէր հոն։

Մէկուկէս միլիոն Հայեր բնաջնջուած էին եւ մնացեալը՝ տեղահանուած։ Օսմանեան կայսրութեան վարչապետ Տամատ Ֆերիտ փաշա, 18 Հոկտեմբեր 1918ին, Իթթիհատ վէ Թերագգըի կառավարութեան անկումէն ետք, քօղազերծեց Հայերու դէմ Իթթիհատ կուսակցութեան մշակած եւ կազմակերպած ցեղասպանութեան զազրելի ծալքերը։ Վարչապետը նոյնպէս յայտարարեց թէ նախորդ կառավարութեան հրատարակած Կարմիր Գիրքը կը բովանդակէր անճշդութիւններ, ինչպէս օրինակ՝ օսմանցի Հայերուն վերագրուած անհաւատարմութիւնը։

Հակառակ այս յայտարարութեան եւ հակառակ Օգոստոս 1920ին կնքուած Սեւրի Դաշնագրին, ո՛չ մէկ արդարութիւն եղաւ հայ ժողովուրդին եւ հողային թէ նիւթական ո՛չ մէկ հատուցում կատարուեցաւ։

Թուրքիոյ 1915ի վարիչները խորհեցան թէ իրենք պիտի յաջողին միանգամընդմիշտ լուծել Հայկական Հարցը, անխղճօրէն կոտորելով եւ տեղահանելով Հայերը։ Անոնք ձախողեցան լրումին հասցնել իրենց ծրագիրը — Հայկական Հարցը այսօր աւելի քան կենդանի է աշխարհի վրայ ապրող խուրաքանչիւր հայու հոգիին մէջ։ Ասիկա ճիշդ է յատկապէս նոր սերունդի պարագային որ, պայմաններու բերմամբ, ծնած եւ սնած էր օտար հողերու վրայ։ Ասիկա ցոյց կուտայ թէ ժողովուրդ մը կարելի չէ այդպէս՝ բռնամիջոցներով վերցընել աշխարհի երեսէն, եւ թէ անգամ մը որ ազգային գիտակցութիւնը արթննայ, բիրտ ուժի գործածութիւնը կրնայ զայն միայն աւելի արծարծել եւ հրահրել։

Ուրեմն կարելի ըլլայ արդարութիւնը վերահաստատել եւ վերջ տալ թշնամական վառ զգացումներուն հայ եւ թուրք ժողովուրդներու միջեւ, որոնք չարունակած են ապրիլ ցեղասպանութենէն անդին, պիտի ուզէինք որ ձեր ուշադրութեան առարկան դարձնենք հետեւեալը.

Առաջին, դատապարտել Իթթիհատ վէ Թերագգը կառավարութեան կողմէ 1915–1918ին Հայերու դէմ գործադրուած ցեղասպանութիւնը, մինչ թրքական կառավարութիւնը ցարդ չէ կատարած նման բան մը, ինչպէս ըրին Գերմանացիները, որոնք Քոնրատ Ատենաուըրի բառերով, դատապարտեցին նացիական ոճիրները եւ յայտարարեցին. «Գերման ժողովուրդը պատասխանատու է իբրեւ ամբողջութիւն։ Անոնք պէտք է գիտակցին իրենց այս պատասխանատուութեան»։ Սկսելու համար, անհրաժեշտ պիտի ըլլայ վերցնել արձանը Թալէաթին, որ Հայերու ցեղասպանութիւնը ծրագրող ուղեղն էր։

Երկրորդ, հողային ու նիւթական հատուցում կատարել Հայերուն։

Թրքական կառավարութիւնը շատ բան պիտի շահի արդարութիւնը հաստատելով եւ, այդ ձեւով, թուրք եւ հայկական թշնամութեանց վերջ տալով։ Վրէժի զգացումը չէ որ այսօր Հայերը կը մէկտեղէ, այլ իրենց դատի արդարութեան գիտակցութիւնը։ Ինչ որ Հայերը կ'ուզեն իրենց իրաւունքն է — իրենց հայրենիքին մէջ ուրիշ ազգերու կողքին ապրելու իրաւունքը, ինքնուրոյն մշակոյթ մը շարունակելու եւ իբրեւ ազգ քաղաքակրթութեան իրենց նպաստը բերելու իրաւունքը։ Մենք կը հաւատանք որ խաղաղութիւնը պէտք է հիմնուի արդարութեան վրայ։ Ճակատագիրը մեր զոյգ ժողովուրդները զետեղած է աշխարհագրական նոյն շըրջանին վրայ՝ իբրեւ դրացիներ ապրելու համար։ Այս բարի դրացնութիւնը պէտք է հաստատուի փոխադարձ հասկացողութեամբ եւ յարգանքով, հիմնուած արդարութեան եւ Միացեալ Ազգերու սկըզբունքներուն վրայ։ Ժամանակն է որ Թուրք ազգը գիտակցի մեր ժողովուրդին հանդէպ կատարած մեծ անարդարութեան եւ որոնէ ուղիներ եւ միջոցներ Հայերուն արդարութիւն կատարելու։

Քաղաքական իրապաշտութիւնն ու շըրջանէն ներս մնայուն խաղաղութիւն վերահաստատելու անհրաժեշտութիւնը պէտք է մղեն Թուրքիոյ այսօրուան ղեկավարները, որ ուղղեն անցեալի սխալները։ Այլապէս աշխարհի չորս ծագերուն տարածուած միլիոնաւոր Հայերէն իւրաքանչիւրը պիտի աշխատի Թուրքիոյ դէմ այն ոճիրին համար, զոր Թուրքը դեռ չէ դատապարտած։ Մամուլը, հրատարակութիւնները, հաղորդակցութեան բոլոր միջոցները, ցոյցերը, եւայլն համաշխարհային հանրային կարծիքը պիտի հեղեղեն 1915էն 1922 թրքական կառավարութեան կատարած եւ այսօրուան Թուրքիոյ կողմէ չդատապարտուած արարքին մասին։ Շեշտենք թէ ինչ որ ձեռք ձգուած է ուժի գործածութեամբ միայն ժամանակաւոր բնոյթ կրնայ ունենալ։

Մեր համբերութիւնը երկար է, եւ մեր արդար նպատակներուն հասնելու վճռականութիւնը առաւել կը զօրանայ ժամանակի թաւալումին հետ։ Այսուհանդերձ, մենք կը սպասենք տեսնել ձեր կառավարութեան կողմէ դրական կեցուածք ու շինիչ քայլ մը երկու ազգերու հաշտութեան ուղղութեամբ։

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԻՒՆ
ԵՂԵՌՆԻ ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻ
ՈԳԵԿՈՉՄԱՆ
ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՄԱՐՄՆԻ

ԳԱՌՆԻԿ ԲԱՆԵԱՆ
ՎԱՀՐԻՃ ՃԸՐԷՃԵԱՆ
ՏՈՔԹ. ԵՐՈՒԱՆԴ ՃԻՏէՃԵԱՆ
ՄԵԹՐ ՀՐԱՉ ՍԵԴՐԱԿԵԱՆ
ՎԱՀԷ ՍԷԹԵԱՆ

Պէյրութ, 24 Ապրիլ 1975

# ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԸ

## ՔԱՂԱՔԷ - ՔԱՂԱՔ

## ՄԱՐՍԷՅԼ

### ԶԱՆԳՈՒԱԾԱՅԻՆ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ՝ 5000 ՀՈԳԻ ՏՈՂԱՆՑՔԻՆ, ՆԱՀԱՏԱԿԱՑ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ԵՒ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԵԱՆՑ, ՈԳԵԿՈՉՄԱՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԵԱՆ

«Ազգային սուգ, ցեղասպանութեան 60ամեակ» — «Մէկուկէս միլիոն Հայեր զոհ 20րդ դարու առաջին ցեղասպանութեանգործուած 1915ին» — Հայերը կը պահանջեն արդարութիւն» — «Արդարութիւն, հատուցում, վերատացում»

ՄԱՐՍԷՅԼ (Յառաջ). — Ոճիրը դատապարտող եւ Հայութեան պահանջները ներկայացնող այս եւ այլ լայնածաւալ պաստառներու տակ 5000 Հայեր տողանցեցին, Ապրիլ 24ի օրը, Մարսէյլի ամէնէն կարեւոր պողոտաներէն մէկուն վրայ, Փրատոյի պողոտան, առնելով զայն՝ Պլ. Փէրիէի անկիւնէն մինչեւ Հայոց եկեղեցին (շուրջ՝ 1500 մեթր)։

Թափօրին առաջին կարգերուն վրայ տեղ առած էին օտար անձնաւորութիւններ, շրջապատուած 60ամեակի կազմակերպիչ յանձնախումբի անդամներով՝ Օր. Ժ. Տէր–Մինասեան, Ա. Ցակոբեան, Ա. Պապայեան, Ա. Շէխիկեան, Բժ. Ժ. Թորոյեան, Ի. Գասպարեան, Հ. Պօղոսեան, Դ. Սողոմոնեան, քահանայ հայրեր Շ. Տէտէեան, Մ. Նաճարեան եւ բազմաթիւ հայ կազմակերպութիւններու եւ միութիւններու ներկայացուցիչներ։ Կուգար ապա բազմահազար Հայութիւնը իր բոլոր հատուածներով՝ ե՛ւ մեծով, ե՛ւ պզտիկով, ե՛ւ այրով ե՛ւ կինով։ Այս ծովածաւալ բազմութիւնը, որուն մէջ երիտասարդութիւնը բացարձակ մեծամասնութիւն էր, կ'երկարէր 400 մեթրի վրայ։

Բացառիկ երեւոյթ։ Տպաւորիչ տեսարան։

Այս երկար եւ լայն պողոտային մէկ մասին վրայ երթեւեկը դադրած էր։ Թափօրը կը յառաջանար հանդարտ եւ խաղաղ ընթացքով, կարգապահութեամբ, լըռջութեամբ եւ վեհութեամբ գրաւելով հանրային ուշադրութիւնը, պատուհանները ներշնչելով, հետաքրքրութիւն առթելով հրապարակի վրայ եղողներուն, գիտողներուն։ Ոստիկանները, համազգեստով եւ առանց համազգեստի, խիտ շարքով կը տարածուէին թափօրի ամբողջ երկայնքին վրայ, հետեւելով քայլ առ քայլ։ Հայ Արենոյշները, Հ. Բ. Ը. Մ.ի Երիտասարդաց Միութիւնը, Հ. Ց. Դ. Նոր Սերունդի անդամները ձեռք ձեռքի, սիրտ սրտի, կամք կամքի կը շըջապատէին թափօրը, մեծ արթնութեամբ հըսկելով կարգապահութեան։ Ամէն ինչ կ'ընթանար նախատեսուած ձեւով, առանց միջադէպի, շնորհիւ յանձնախումբի անթերի կազմակերպութեան։

50 վայրկեանի տողանցքէ մը յետոյ թափօրը, կամ աւելի ճիշդ թափօրին գըլուխը կը հասնէր Հայոց եկեղեցի, իսկ միւս ծայրը դեռ չէր դարձած «Փրատոյի Ռոն Փուէն»ի հրապարակը։ Միայն անձնաւորութիւնները, միութիւններու ներկայացուցիչները, կազմակերպիչ յանձնախումբը եւ քանի մը տասնեակ հոգիներ մուտք կրնային գործել եկեղեցոյ խնկարոյր կամարներէն ներս ուր կը կատարուէր Հոգեհանգստեան պաշտօն։ Սոյն արարողութեան աւարտին, Պր. Արթուր Ցակոբեան՝ 60ամեակի Ոգեկոչման Յանձնախումբի Նախագահը, վերացումի, երկիւղածութեան եւ յուզումի պահու մը մէջ կը զետեղէր ծաղկեպսակ մը Նահատակաց Յուշարձանին, հաղորդութեան մէջ գնելով ամբողջ ժողովուրդը նահատակներու յիշատակին եւ յաւերժ ոգիին հետ։

Աննախընթաց նախաձեռնութիւն մըն էր

# ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

## ՍՂԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ

Պրոֆ. Դր. Ֆոստէր. — Էական մէջ ես կրնամ միանալ այն կարծիքին, զոր յայտնեցին Պրոֆ. Դր. Լիփման եւ Պրոֆ. Դր. Կասիրէր, երկուքն ալ հեղինակութիւններ իրենց մասնագիտութեան մէջ։ Սակայն, ինծի կըթուի թէ կան քանի մը կէտեր եւս, որոնք կարօտ են լուսաբանութեան։

Լսելով այն ամէնը, ինչ որ կրեր է ամբաստանեալը, մարդ կ'ունենայ այն զգացումը, թէ ինքնըստինքեան հասկնալի է՝ որ ան պէտք է սպաննէր Թալէաթը, զոր մարդասպան կը նկատէր։ Ուահա առաջին հարցը. պիտի ընէ՞ր արդեօք Նորմալ մարդ մը եւս նոյնը։ Ասիկա անպայման այդպէս չէ. որովհետեւ եթէ նորմալ մարդ մը նման պարագայի մը մէջ նոյնիսկ խորհի թէ՝ «ես պիտի սպաննեմ մարդասպանը», այդ խորհուրդը գործի վերածել բոլորովին ուրիշ բան մըն է։ Ուրիշ Հայեր, որոնք նոյն սարսափները ապրած են եւ թերեւս վրէժի նոյն գաղափարը ունեցած, իրապէս չգործեցին այդ ոճիրը։ Անշուշտ, ոճիրը ստինքեան բնաւ չի ապացուցաներ, թէ, անոր հեղինակը ախտաւոր էր։ Երկրորդ հարցն է. պէ՞տք է արդեօք ամէն մէկը, որ նման սարսափներ ապրած է, ատոր հետեւանքով ակարամիտ դառնայ։ Այդ ալ այդպէս չէ։ Ատոր մասին ես թերեւս կրնամ առանձնապէս ճշգրիտ վճիռ մը ունենալ, որովհետեւ ամբողջ պատերազմի միջոցին ես աշխատած եմ վտանգի շրջանին մէջ։

Փորձը ցոյց տուած է, որ մարդ մը կըրնայ տոկալ անհաւատալիօրէն շատ սարսափներու՝ առանց հոգեկան հիւանդ դառնալու։ Թէեւ ասիկա ոչ մասնագէտի մը կրնայ անհաւատալի թուիլ, սակայն առարկայական վիճակագրութիւնը ցոյց տուած է, որ պատերազմի հետեւանքով հոգեկան հիւանդներուն թիւը չէ բազմացեր, ու միայն հոգեպէս հիւանդօրէն տրամադրուած մարդոց քով պատերազմի պատճառով հիւանդագին երեւոյթները աւելի յաճախ են ի յայտ եկեր։ Ես եւս, ինչպէս որ նախորդ իրագեկը, այն տեսակէտին եմ, որ յանձին ամբաստանեալին մենք անտարակոյս գործ ունինք հոգեկան հիւանդի մը հետ։ Ասով արդէն կարելի կը դառնայ, որ սարսափելի դէպքերու վրայ ան հակազդէ հիւանդօրէն։ Ինծի եւս, ինչպէս Պրոֆ. Լիփմանին եւ Պրոֆ. Կասիրէրին, աներկրայ կը թուի, որ մենք այստեղ գործ ունինք ոչ թէ խելական, այլ յոյզի վերնոտութեան հետ։

Իմ կողմէն կատարուած երկու մանրամասն քննութիւններէ եւ վկաներու նկարագրութիւններէն ես եկայ այն համոզման, որ բռնկումները յոյզի վերնոտութիւն միայն կը ցուցնեն։ Իր յուզումնալի ապրումներէն առաջ ամբաստանեալը ունեցած չէ այս բռնկումները։ Հիմա ան կը նկարագրէ շատ որոշ կերպով. — Երբ կը տեսնէ իր անցուցած սարսափներուն պատկերները, իրեն պարզորոշ կերպով կ'երեւնան դիակները, ու ան կը զգայ անոնց հոտը։ Ապա կուգան բռնկումները, սակայն ասոնց չեն հետեւիր ոչ սովորական ճիչ մը, ոչ ալ ջղաձգութիւններ, ինչպէս որ այդ յատուկ է վերնոտութեան, այլ միայն հեծեծանք մը ու դող. ու ան վար կ'իյնայ։ Այդ բռնկումներուն կազմուածքը այսպէս է։ Ան կը վերապրի իր անցուցած սարսափները նորէն այնքան կենդանի կերպով, որ կը մարի։ Ինչ որ ան իրականութեան մէջ անցուցած է, կ'ելլէ իր աչքին առջեւ այն աստիճան կենդանի կերպով, որ յառաջ կուգայ նոյն յոյզը, ինչպէս իրականութեան մէջ։ Այս կազմուածքը նոյնն է, ինչ որ անօթի մարդու մը քով. ատոր բերանին ջուրը կուգայ, երբ կը խորհի կտոր մը լաւ տապկած մսի վրայ։ Այստեղ ալ երեւակայութեան միջոցով տեղի կ'ունենայ նոյն ազդեցութիւնը, որ պիտի ըլլար, ե-

թէ մարդը իրականութեան մէջ ուտէր այդ միսը։

Բայց ոչ ամէն մէկը, որ այսպիսի սարսափներ անցուցած է, կ'ունենայ նման բռնկումներ։ Միայն հիւանդօրէն տրամադրուած մարդ մը ենթակայ կ'ըլլայ անոնց։ Եւ միայն այնպիսիները, որոնք հոգեկան հիւանդ են, նման յիշողութիւններու, նման գերարժէք գաղափարներու պատճառով կը փոխուին իրենց էութեանը մէջ։

Ես ալ, ինչպէս Պրոֆ. Լիփման, այն կարծիքէն եմ, թէ ամբաստանեալին քով այս գերարժէք գաղափարներու հետեւանքով՝ անձնաւորութեան փոփոխութիւն մը կատարուեր է, եւ այդ այն իմաստով, ինչպէս որ նկարագրած է գերմանական հանճարեղ հոգեբոյժ Վէրնիկէ։

Ամբաստանեալը այլեւս չի կրնար իր «իրաւունքին» տիրանալ. իր մերձաւորները մեռած կը մնան։ Ան ինծի կ'ըսէր, թէ կեանքը այլեւս իմաստ չունի իրեն համար։

(56 – Շար.)

այս տողանցքը: Պէտք էր համարձակիլ: 60ամեակի Ոգեկոչման Յանձնախումբը, պատիւ իրեն, տուաւ այս յանդուգն որոշումը եւ ժողովուրդը հետեւեցաւ: Ժողովուրդը կը հետեւի երբ տենչը, գործը, շահը ազգային է:

Հոս աւելցնենք, եւ արդէն իսկ ընթերցողը անդրադարձաւ, որ պաստառներու վրայ չկային «թուրք» եւ «գրաւեալ հողեր» բառերը: Ոստիկանական իշխանութիւնները նախապէս արգիլած էին, խիստ պայմաններ պարտադրած, հակառակ յանձնախումբին տուած ամէն ապահովութեան՝ որ տողանցքը պիտի ըլլայ տողանցք եւ ոչ ցոյց, այսինքն՝ խաղաղ, անաղմուկ, կարգապահ, լուրջ: Այս պատճառաւ ալ, 60ամեակի Ոգեկոչման Յանձնախումբը խմբագրած էր բողոքի նամակ ուղղուած ֆրանսական Հանրապետութեան Նախագահին մատնանշելով վերոյիշեալ պարագաները եւ ակնկալելով Ֆրանսայի նման ազատութեան եւ մարդասիրական սկզբունքներու ախոյեան երկրէ մը աւելի հասկացողութիւն իր ծագումով Հայ հաւատարիմ քաղաքացիներուն հանդէպ երբ անոնք կը յարգեն յիշատակը իրենց նահատակներուն, վերհաստատելով պատմական ճշմարտութիւններ: Այս նամակը կարդացուեցաւ սրահին մէջ եւ ներկայ բազմութիւնը երկարատեւ ծափերով երաշխաւորեց այս նախաձեռնութիւնը:

×

Ոգեկոչման հանդիսութիւնը կատարուեցաւ Փալէ տէ Քոնկրէի ընդարձակ սրահին մէջ, ուր դժբախտաբար, այդ հսկայ բազմութեան մէկ մասը միայն կրցաւ տեղ գտնել: Պատերը կարելի չէր հրել:

Ներկայ էին մեծ թիւով անձնաւորութիւններ, յիշենք ի մէջ այլոց՝ Ռընօ վարդապետ՝ ներկայացուցիչը Մարսէյլի Արք. եպիսկոպոսի, Ժ. Գոմիթի՝ նախկին նախարար, Պ. Պարսոթի՝ քաղաքապետական Խորհուրդի անդամ – ներկայացուցիչը երեսփոխան – քաղաքապետ Կ. Տըֆէրի, Հ. Սարգիս վարդապետ Դաւիթեան՝ առաջնորդ Հարաւ. Ֆրանսայի Կաթողիկէ համայնքին, Շահան Տէտէեան, Նշան Գույումճեան եւ Մակար Նաճարեան քահանայ հայրերը, Մ. Փիւժոլ՝ երեսփոխան, Տիկին Ս. Տիփոն–Մարթէն՝ ներկայացուցիչը Իրաւանց Լիկայի, Օր. Ս. Պէո՝ ներկայացուցիչը «Թիւտէօ–Քրեթիէն» միութեան, Ժ. Տըլանոււա՝ քաղաքապետական Խորհուրդի անդամ, Փ. Վիւքա՝ նահանգային ընդհ. խորհրդատու, Ն. Պոնիֆէ, Ռ. Անսէլմ, Մ. Կալա, Բժ. Ժիրալ՝ քաղաքապետական Խորհուրդի անդամներ, Ժ. Գլ. Պրէօն, Ն. Թիքոմիրոֆ, Ա. Մելքոնեան՝ նախագահ Հարաւ. Ֆրանսայի Ազգ. Առաջնորդարանի եւ բազմաթիւ հայ միութիւններու եւ կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներ:

Ոգեկոչման հանդիսութիւնը բացաւ Իվ Գասպարեան՝ յանձնախումբի անդամ, կարդալով պատմական երեք փաստաթուղթեր որոնք չեն կարօտիր մեկնաբանութեան, ինքնին արդէն ցոյց կուտան հայ ժողովուրդի բնաջնջման դիւային ծրագիրը 1915 Սեպտ. 16 եւ Դեկտ. 12ին ղրկուած հեռագիրները Հալէպի նահանգապետին ստորագրութեամբ՝ Ներքին Գործոց նախարար Թալէաթի եւ նոյնպէս թիւ 57 վաւերագիրը ուղղուած տեղահանութեան ընդհ. տնօրէնութեան ստորագրութեամբ՝ Ապտուլահաթ Նուրիի: Ապա ժողովուրդը հրաւիրուեցաւ մէկ վայրկեան ամփոփուիլ ի յիշատակ բազմաթիւր նահատակաց:

Իվ Գասպարեան յայտարարեց որ կազմակերպիչ յանձնախումբը արժանավայել հանդիսաւորութեամբ նշելու համար 60ամեակը եւ զօրաշարժի ենթարկելու համար Մարսէյլի Հայութիւնը, կազմած էր յանդուգն ծրագիր, որ ոմանք գտան անպատեհ բայց ձեր զանգուածային մասնակցութեամբ եւ ներկայութեամբ անոնց իրաւունք չտուիք: Յետոյ Իվ Գասպարեան պարզեց հայկական պահանջներու էութիւնը՝ ցեղասպանութեան դատապարտում եւ բռնագրաւուած հայկական հողերու վերադարձ:

Առաջին բանախօսը՝ Մէթր Պ. Գիւլիւզեան, երիտասարդ փաստաբան, ցոյց տուաւ թէ ինչպէս աշխարհը, մեծ Պետութիւնները, հակառակ իրենց խոստումներուն, դիւանագիտական խաղերով, չահնդրական նպատակներով տարուած, մեղսակից դարձան Թուրքիոյ ըլլա՛յ հայ ժողովուրդի ֆիզիքական բնաջնջման մէջ (ցեղասպանութիւն), ըլլայ հայ ժողովուրդի քաղաքական, դիւանագիտական սպանութեան մէջ (Սեւրի դաշնագրի չգործադրուիլը եւ Լօզանի դաշնագիր): Բանախօսը պիտի ըսէր.— «Պէտք է կրկնապատկել մեր ճիգերը, լայնացնել մեր գործողութեան դաշտերը, պահանջել Մեծերէն որ ընդունին եւ ընդունիլ տան պատմական անժխտելի ճշմարտութիւնները, որպէսզի Հայերը վերադտնեն իրենց արդար իրաւունքները»:

Ապա խօսք առաւ Հ. Վահան Յովհաննէսեան, որ խոր ապրումով, մեծ յուզումով եւ միշտ երիտասարդ ոգիով ու շունչով բնորոշեց Ապրիլ 24ը որպէս յիշատակի եւ յաղթանակի օր: Յիշատակի, որովհետեւ մենք կորսնցուցինք մէկուկէս միլիոն Հայեր, ձգեցինք մեր հայրենիքը, մեր հողերը բայց չփճացանք եւ յաղթանակը այսօր մերն է, որովհետեւ վեց միլիոն ենք, աճեցանք եւ ստեղծեցինք եւ մեր տաղանդով, մեր պատմութեամբ, մեր անցեալով տիրապետողի դեր ունինք, իսկ մեր թշնամիները կը մնան խաւարի մէջ: Ազգ մը որ փարած է իր մշակոյթին, իր կրօնքին եւ իր բարքերուն չի կրնար մեռնիլ: Մենք այսօր կ'ապրինք հայրենիքի մէջ, կ'ապրինք սփիւռքի մէջ և փաստը դուք տուիք գունդագունդ լեցնելով փողոցը եւ հաւաքուելով Նահատակաց Յուշարձանին առջեւ փառաւորելու համար մեր նահատակները:

Յետոյ մեր սիրելի վարդապետը պիտի ըսէր. «Հոն ուր ազգ մը դերեզման ունի այդ հողը իրեն 'կը պատկանի: Մեր հողերն են անոնք ուր կառուցած ենք մշակոյթի կոթողներ, ուր շինած ու շէնցուցած ենք, ուր մեր հերոսները իրենց արիւնը թափած են Վանէն, Սասունէն, Մարաշէն մինչեւ Սարդարապատ եւ տօնելով այսօր Ապրիլ 24ը տօնած կ'ըլլանք մեր ամբողջ պատմութիւնը»:

Երրորդ խօսողն էր Գուէթան տը Սէնըվալ որ ներկայացուց Թրքական ցեղասպանութեան նպատակները պատմական փաստերու հիման վրայ, նկարագրելով ահռելի տեսարաններ եւ ապա ծանրացաւ հայ ժողովուրդի ու Հայաստանի վերածնունդի, ստեղծագործ տաղանդին եւ մշակութային ու քաղաքական զարթօնքին վրայ: Յարգելի հիւրը բերաւ իր ականատեսի վկայութիւնները այցելած ըլլալով ե՛ւ Հայաստան ե՛ւ մեր գրաւեալ հողերը: Գուէթան տը Սէնըվալ ի մէջ այլոց պիտի ըսէր. «Այսօր երբ այնքան կը խօսուի արդարութեան մասին, ժողովուրդներու իրաւունքներու մասին, երբ միջազգային յանձնախումբեր, ժողովներ որոշումներ կուտան ցեղասպանութիւնը դատապարտող, ոմանք կ'ուզեն որ չխօսուի հայկական ցեղասպանութեան մասին. ի՞նչպէս կարելի է: Եթէ կ'ուզենք որ ուրիշ ազգեր չկրեն նոյն ճակատագիրը, հարկ է բարձրաձայն մատնանշել թէ ի՛նչ պատահեցաւ 1915ին: Ես կը մաղթեմ, որ իմ երկիրս, Ֆրանսան, որ բոլորէն աւելի կը ճանչնայ Հայերը որոնք միշտ եղած են իր բարեկամները դէշ օրերուն, խաչակրութեան մը գլուխը անցնի պահանջելով արդարութիւն եւ հատուցում հայ ժողովուրդին»:

Այս ոգեկոչման հանդիսութեան աւարտին, Իվ Գասպարեան կարդաց Ժ. Քէսէլի գիրը 60ամեակի առթիւ զոր մեծանուն ակադեմական գրագէտը ղրկած է «Յառաջ»ին (տես «Յառաջ»ի բացառիկ թիւը, Ապրիլ 24):

Յետոյ Իվ Գասպարեան պիտի եզրակացնէր այս յիշատակելի օրը ըսելով.— «Փորձեցինք տալ այս օրուան իր արժանաւոր փայլը եւ այս, հակառակ Թուրքիոյ կողմէ եղած ճնշումներուն» եւ ապա կարդաց «Յառաջ»ի Ապրիլ 15ի թիւին խմբագրականը ուր հարազատօրէն կը մատնանշուէին այդ ճնշումներու պարագաները եւ օրինակները:

×

Իրապէս 60ամեակը յիշատակելի օր մը եղաւ Մարսէյլի Հայութեան համար: Տեղական մամուլը լայն արձագանգ տուաւ դէպքին: «Լը Մէրիտիոնալ» օրաթերթը կը խորագրէր «5000 մասնակցողներ հայկական ցեղասպանութեան 60ամեակի ոգեկոչման»: «Լը Փրովանսալ» կը գրէր «Երկար տողանցք մը առաջնորդեց բազմահազար Հայեր Փէրիէի անկիւնէն մինչեւ Փրատոյի Հայոց եկեղեցին»:

Կ'ուզեմ վերջացնել այս թղթակցութիւնը Հ. Վահան Յովհաննէսեանի խօսքերով. «Ես տեսայ որ Մարսէյլի Հայութիւնը կ'ապրի, Մարսէյլի մէջ Հայ կայ, հայ ժողովուրդ կայ, հայ երիտասարդութիւն կայ որ գունդագունդ փողոց թափած էր. աչքերս արցունքով լեցուեցան»:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ




# ՊԱՏԱՐԱԳԷՆ ՎԵՐՋ...

Ապրիլ 24, ժամը 17.15

Ժան Կուժոն փողոցն ու հրապարակը չփոթած բազմութեամբ ողողուած է. Հայեր են, ոգեկոչումի պատարագէն դուրս կ'ելլեն. 45 վայրկեան վերջ պէտք է էքուալ գտնուին ծաղկեփունջի զետեղումին համար. բայց մինչ այդ ի՞նչ ընել:

Էթուալի ուղղութեամբ շատեր կը սկսին բարձրանալ մայթերն ի վեր, աջ, ձախ կանգ առնելով սրճարաններուն մէջ, երկու ժամ տեւող պատարագէն վերջ քիչ մը «զօրանալու» համար:

Ափսոս չէ՞ թողուլ որ այսքան հոծ հայ բազմութիւն մը խառնաշփոթ բարձրանայ — կը խորհիմ ինքնիրենս, 60ամեայ նման բացառիկ առիթով... Դրացիս կ'ուզէ գիս սփոփել ըսելով որ քիչ յետոյ փառաւոր պիտի ըլլայ անծանօթ զինուորի շիրիմին առջեւ: Ի՞նչ օգուտ... մինչ այս սքանչելի բազմութիւնը հետզհետէ կը ցրուի: Յանկարծ կը նշմարեմ զաղութիս ծանօթ եւ երիտասարդ վարդապետներէն մին որ իր փոքր կառքէն գլանաձեւ փաթթուած պաստառ մը կը հանէ, կը կանչէ երկու նոր սերնդական երիտասարդներ, բանալ կուտայ պաստառը ու ժողովուրդը կըհրաւիրէ իր ետեւէն քալել: Երբեք պիտի չկարենամ մոռնալ այդ տեսարանը. յանկարծական ինչ մղութեամբ լայն մայթերը պարպուեցան ու մեր երիտասարդներն ու երիտասարդուհիները, մայրերն ու հայրերը այդ յանկարծաբանուած պաստառին շուրջ խմբուեցան (որուն ներկերը դեռ թաց կը թուէին) ուր երկու տող միայն կար, զոյգ մը տողեր որ խտացումն էին բովանդակ մեր ողբերգութեան

Ils sont tombés un million et demi
Puisqu'ils étaient fautifs d'être enfants
d'Arménie.

ու թափօրը հետզհետէ մեծցաւ, աֆիշներով պատուած կառքեր կը քալէին խումբին առջեւէն ու կողերէն. Ֆրանսուա Փրըմիէ պողոտան փակուեցաւ երթեւեկին առջեւ. քիչ յետոյ կարգը եկաւ Ավընիւ Ժորժ Սէնքի. մեր երիտասարդ տղաներն ու աղջիկները որ շալիկի պէս հագուած էին աֆիշներ, անցորդներուն բացատրական թռուցիկներ կը բաշխէին. ուրիշներ յանկարծակիի եկած այս ինքնաբուխ շարժումէն, անյագօրէն կը լուսանկարէին ամէն անկիւնադարձ. ոստիկանութիւնը անտեղեակ էր տակաւին, մինչ ցուցարարները հասած էին Շան զ'Էլիզէի մուտքին. մտնե՞լ թէ ոչ. յանդգնութիւն էր. ոչ ոքի թոյլ կը տրուի դրաւել աշխարհի ամէնէն շքեղ պողոտան, բացի պետական հանդիսութիւններէ. բայց ո՞վ կրնար կասեցնել այլեւս մեր ընթացքը. չէ՞ որ այնքան արդար եւ այնքան խաղաղ էր մեր ցոյցը. քարեր չունէինք ձեռքերնիս, ոչ ալ ռումբեր՝ գրպաննիս, բայց կար մէկուկէս միլիոն նահատակներու արեան կայծը աչքերնուս մէջ... ու քալեցինք... եւ մեր յառաջանալով հսկայ պողոտային երթեւեկը անդամալուծուեցաւ... յանկարծ Յաղթական Կամարին մօտ խմբուած ոստիկաններէն երկու հոգի կայծակի նման հասան բացատրութիւններ ուզելու եւ ազատելու պողոտան. վարդապետը, որ մայթին վրայէն կը հետեւէր խումբին, ներկայացաւ ոստիկաններուն եւ քանի մը վայրկեան խօսակցութիւն ունեցաւ անոնց հետ. յայտնի կերպով անոնք գոհ չմնացին ու կրկին բարձրացան դէպի Կամար, մինչ հայկ. թափօրը կը յառաջանար հետզհետէ միշտ խտանալով. ոստիկանութիւնը եռուզեռի մէջ էր կամարին շուրջ. անակնկալի առջեւ էին. դժուար էր իրենց կացութիւնը. սակաւաթիւ էին այդքան բազմութեան առջեւ. դարձած էին քաղցրալեզու. կը ներկայանէին բոլորովին ուրիշ պատկեր մը իրենց սովորաբար վերագրուածէն. այսուհանդերձ պատէջացան Շան զ'Էլիզէի վերջաւորութեան եւ Էթուալի հրապարակին սկզբնաւորութեան, հաւանաբար սպասելով թարմ ուժերու... իսկ մենք անխռով դերադրգիռ այս անսպասելի յաջողութեան առջեւ, կը յառաջանայինք դանդաղօրէն միշտ ցրուելով թռուցիկներ ու գոչելով «մեր հողերը», «մարդասպան Թուրքեր»: Մինչ այդ սունկի նման ոստիկաններ բուսան քիչ մը ամէն կողմէ. անոնց պարագլուխներէն մին ջղագրգիռ՝ ցրուելու մասին կը խօսէր իր ենթականերուն, երբ դաղտնի ոստիկանապետ մը (հաւանաբար) արգելք հանդիսացաւ ըսելով որ բախում չունենան ցուցարարներուն հետ, որովհետեւ, աւելցուց, ասոնք ցուցարար չեն ալ այլ ծաղկեփունջ զետեղելու եկած են... խեղճ ոստիկանապետը բաւական պրպտած պիտի ըլլայ իր յիշողութեան տետրակներուն մէջ փնտռելու համար թէ իր ոստիկանական կեանքին ո՞ր օրը այսքան բազմութիւն տեսած է մէկ ծաղկեփունջ զետեղելու համար...:

Հոգ չէ, Պր. ոստիկանապետ, ձեր անմնասութիւնը տեսնելով, մենք ալ մեր պատմութեան բոլոր էջերը թերթատեցինք տեսնելու համար թէ հայ ժողովուրդին ու շինականին անցեալին ո՞ր օրը այսքան ոստիկաններ դիմաւորած ենք առանց արիւն թափելու... Այսօր երկու միտքերը զիրար գտան ու մենք լռելեայն դաշնակցեցանք իրարու եւ անոր համար մեր այս արդար ցոյցը եւ քու արդար ըմբռնումդ կարգ–կանոնի զիրար չխաչաձեւեցին եւ ամէն ինչ վերջացաւ ընդհանուր փոխհասկացողութեան եւ համերաշխութեան մէջ:

ԹՂԹԱԿԻՑ

Գերպ. Հ. Նիկողոս Ծ. Վ. Քեհեայեան եւ Հայ Կաթողիկէ վարդապետաց դասը ցաւով կը հաղորդեն Վիէնի ժողովրդապետ՝

ԼԵՒՈՆ ՎՐԴ. ՔԵՉԷՃԵԱՆԻ

մահը, զոհ ինքնաշարժի արկածի եւ կը խնդրեն հաւատացեալներէն եւ բարեկամներէն աղօթքով միանալ Թաղման արարողութեան, որ կը կատարուի Երկուշաբթի առաւօտ, Վիէն։

Ձեանգիստ յաւիտենական պարգեւեա նմա տէր։

## ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Մարսէլ Խաչիկեան, Տէր եւ Տիկին Ժոզէֆ Ռօ, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Յակոբեան, Օր. Շանթալ Խաչիկեան շնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք ծաղկեպսակով, անձամբ կամ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց մօր եւ մեծ–մօր՝

Տիկ. ԽՈՆԱՐՀԻԿ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ
(Ծնեալ Խունկարեան)

մահուան տխուր առթիւ։

## ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ

ՀԱՅ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ
ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԵԱՆ Օր

Հինգշաբթի, 8 Մայիս Տօն է Համբարձման Քրիստոսի։

Այս առթիւ Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10ին կը մատուցուի հանդիսաւոր Պատարագ։

Նոյն օրը յատկացուած է Հայ Մանուկներու Հաղորդութեան։

Փարիզի եւ շրջաններու բոլոր դպրոցներուն աշակերտներն ու Հաղորդութեան համար պատրաստուած Մանուկները եւ ծնողքները կը հրաւիրուին մասնակցելու Պատարագին եւ Հաղորդութեան։

## ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը իր անկեղծ ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկերուհի Հերմինէ Կարապետեանի եւ ընտանեկան պարագաներուն իրենց եղբօր եւ ազգականին Առաքել Առաքելեանի մահուան առթիւ։

## ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզահայ Տիկնանց Միութեան Որբերու Օգնութեան Մարմինը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները, ողբացեալ Պ. Վահրամ Խաչատուրեանի յիշատակին.—

Տիկին Պերճ Զաքըճեան 150 Ֆր, Աղապէյեան ընտանիք 150 Ֆր։

## Ի ՆՊԱՍՏ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԾԵՐԱՆՈՑԻ ՏԱՆ

ՑԱՆԿ Թ.

Տէր եւ Տիկն Միհրան Նալչաճեան 200, Իվ Տուրկութեանի յիշատակին, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Մարգարեան 100Ֆր, Տէր եւ Տիկին Զաւէն Միլտոնեան 50 Ֆր. Աղասիի Եսայեանի յիշատակին, Պ. Յակոբ Եսայեան 100 Ֆր. Բարսեղ Հորոյեանի յիշատակին, Հորոյեան Եղբարք 50 Ֆր, Տէր եւ Տիկին Արմենակ Մանուկեան 20 Ֆր. Յակոբ Շահինեանի յիշատակին, Տէր եւ Տիկին Մէգճեան 100 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Ժ. Ղազարեան 50, Տէր եւ Տիկին Պօղոսեան 20, Տէր եւ Տիկին Ժ. Կարիպեան 20 Ֆր. Թաւրիզ Ղազարեանի յիշատակին, Տէր եւ Տիկին Նշան Գէհէյեան 50, Այրի Տիկ. Ղազարեան եւ զաւակները 50, Պ. Աւետիքեան 20 Ֆր. փոքրիկն Սօսէ Տէր–Վարդանեանի մկրտութեան առթիւ, Տէր –Վարդանեան ընտանիք 50 Ֆր. այլ առիթով, Տիկին Արշալոյս Նաւարեան 20, Տիկ. Հայկանոյշ Երամեան 10 Ֆր.

Գումար 910

Նախկին գումար 84.680

Ընդհ. գումար 85.590

### ՀՐԱՒԷՐ ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎԻ ԵՒ ԿՈՉ ԹԵԿՆԱԾՈՒԹԵԱՆ

Փարիզի Աղքատախնամ Ընկերակցութեան ընդհ. ժողովը տեղի պիտի ունենայ Հինգշաբթի Մայիս 15, ժամը 20.30ին կանոնագրի թիւ 5 յօդուածին համաձայն, վարչութեան մէկ մասը նորոգելի ըլլալով Ընկերակցութիւնը կոչ կ'ընէ իր անդամներէն անոնց որոնք կը փափաքին մասնակցիլ վարչութեան։

Թեկնածուները պարտին Աղքատախնամի գրասենեակը դիմել գրաւոր ամէնէն ուշը մինչեւ Ապրիլ 30 (77, Ռիւ Լաֆայէթ, Փարիզ 9րդ)։


YAN'S CLUB
5, Ave. Reille, Paris 14

EXPOSITION DE GROUPE
DE PEINTURE et DE SCULPTURE

Mardi 6 Mai

*Anto — Archak, Ardash — Assadour — Barsoumian — Bezdikian — Daderian — Kazandjian — Pierre Pak —Raphy — Sanoukian — Toros*

Suivi d'un colloque

ENTÉE LIBRE


## ՀԱՄԲԱՐՁՄԱՆ ԱՌԹԻՒ

ՊՕՄՈՆԻ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԴՊՐՈՑԻՆ
ԶԲՕՍԱՊՏՈՅՏԸ

ՊՈՒՔ – ՊԷԼԷՐԻ ԴԱՇՏԸ ՄԱՅԻՍ 8ԻՆ

Մեկնում օթոքարով Մայիս 8, Հինգշաբթի ժամը 8.30ին Պօմոնի եկեղեցիին առջեւէն։

Կը հրաւիրուին աշակերտները, իրենց ընտանիքով եւ բարեկամները։

Մանրամասնութիւններու եւ արձանագրութիւնները տեղեկանալ Պ. Թիւթէլեանէ, Պօմոնի եկեղեցւոյ սրահին մէջ, մինչեւ Մայիս 4, ամէն առաւօտ ժամը 9էն 12։ Հեռաձայն 93–13–50։

## ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Լիոնի Հայկազեան Վարժարանի տարեկան դաշտահանդէսը որ տեղի պիտի ունենայ յառաջիկայ Յունիս 8ին Կիրակի առաւօտէն մինչեւ ուշ երեկոյ Տեսինի Սանդր Աէրէ–ի դաշտին վրայ։

×

Կապոյտ Խաչի Մարսէյլ քաղաքի մասնաճիւղին ձեռնարկը Մայիս 31ին։

×

Կապ. Խաչի Առնուվիլ – Սեվրանի պարահանդէս ճաշը՝ Յունիս 14ին։

## Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶ.— Հ. Յ. Դ. Փոթորիկ խումբի ընկ. ընդհ. ժողովը Երեքշաբթի, Մայիս 6, ժամը 20.30ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տունը։ Կարեւոր օրակարգ։ Ներկայ կ'ըլլայ Շրջ. Կոմիտէի ներկայացուցիչը։

×

ԻՍԻ.— Հ. Յ. Դ. Զաւարեան կոմիտէի ժողովը այս Երկուշաբթի Մայիս 5, ժամը 21ին, Իսիի Մշակոյթի Տունը։ Կարեւոր օրակարգ։


Grossiste à Lyon
RECHERCHE

Fournisseurs de Prêt à Porter féminin.

Tél. : (77) 22-29-67


## ԶԲՕՍԱՊՏՈՅՏ

## ՄԱՐՍԷՅԼ
## ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Կազմակերպուած Կապոյտ Խաչի Մարսէյլի մասնաճիւղին կողմէ Մայիս 31 Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին

Nouveau Gymnase, Rue du Théâtre Français

Կը ներկայացուի «ՀՆԱՐՔԸ», մասնաւորապէս Փարիզէն հրաւիրուած «Բեմասէրաց» թատերախումբին կողմէ, բեմադրութեամբ Պ. Մ. Անտոնեանի։

Տոմսեր գնելու համար դիմել հետեւեալ հասցէներուն.—

Տիկին Մ. ՇԱՄԻՐԵԱՆ
175, Bld. Liberté, Tél. 62-11-18

Տիկին ՖՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ
32, Rue de la République, Tél. 91-24-98

Պր. ՔԷՕՍԷԵԱՆ
Studio Rex, 2 Rue Bernard du Bois, Tél. 39-16-04

եւ ներկայացման օրը կիչէն եւ Կապ. Խաչուհիներուն։

## ԾՈՎԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ
## Mont St. Michel

17, 18 եւ 19 Մայիս

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԾՈՎԵԶԵՐԵԱՅ ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆԻՆ ՄԷՋ

Sainte-Honorine-des-Pertes (14)

ԶԲՕՍԱՊՏՈՅՏ ԴԷՊԻ

MONT ST. MICHEL
VILLEDIEU (Ville du cuivre)
DEAUVILLE

ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Cathédrale de BAYEUX
Musée d'ARROMANCHES

եւ համաշխարհային Բ. պատերազմի Նորմանտիի ցամաքահանման տեսարժան վայրերը եւ զոհուած ամերիկահայ զինուորներու շիրիմները

×

Ծովի սեղան եւ հաճելի մթնոլորտ երեք օրուան ընթացքին։

Շամփուրով խորոված եւ կասկարած ձուկ

Օթոքարը որ Կարմիր Խաչի անդամներու տրամադրութեան տակ պիտի գտնուի երեք օրուան ընթացքին, կը մեկնի Շաբաթ առաւօտ ժամը

7,15 Gare du Nord (Café Curveur)
7,20 Square Montholon (Métro Cadet)
7,30 Gare St. Lazare (Cours du Havre)

Վերադարձ Երկուշաբթի ժամը 23ի ատեններ։ Արձանագրութեան համար հեռաձայնել Նաւասարդեան 985–36–53 Պագըրճեան 770–07–25

ՏԱԽՔԵՐՈՒ ՄԱՍՆԱԽՈՒՄԲ


GALERIE DE L'UNIVERSITÉ
52, Rue de Bassano — Paris 8e

ARCHAK

*EXPOSITION*

du 29 Avril au 20 Mai
Ouvert de 13 h. à 19 h. 30
sauf Dimanche et Lundi



**le voyage en grèce**

Mayda BERBERIAN
6, rue de l'Echelle PARIS 1
tél 260 30 20 et 260 67 34
de 9 h. à 19 h. tous les jours

Chaque Samedi et Dimanche du 26 Avril au 15 Juin

SPÉCIAL - CHARTER

**Paris - Athènes - Paris**

**700 Fr.**

YASSOU A NOS PRIX GRECE

*INTERROGEZ-NOUS POUR D'AUTRES CHARTERS*

ՁԵՐ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

Դիմեցէ՛ք ՄԱՅՏԱ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆԻ

LE VOYAGE EN GRECE

Ամէն օր ժամը 9էն 19



Imprimé sur les Presses
du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris



*Savez-vous que vous trouverez à :*

**AIR FRANCE**

AGENCE DES INVALIDES

2, Rue Esnault-Pelterie — 75007 Paris — Métro : Invalides
Téléphone : 551-96-20 — Poste 6-46-55

le meilleur accueil auprès de :

ANAHID BOYADJIAN

pour vos voyages d'affaires
et de tourisme - individuels ou groupes

Ձեր ճամբորդութիւններուն համար, գործի, զբօսաշրջիկութեան, ընտանեկան թէ հաւաքական,

մի՛ վարանիք

դիմեցէք վերոյիշեալ հասցէին, ուր

ԱՆԱՀԻՏ ՊՕՅԱՃԵԱՆ

լաւագոյն ընդունելութիւն կը վերապահէ ձեզի

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ
6
MARDI
6 MAI
1975

# ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO 1,20 F.

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

| | | | | |
|---|---|---|---|---|
| Ֆրանսա | Տար. 170 ֆր. | Վեցամսեայ | 90 ֆր. |
| Արտասահման | Տար. 200 ֆր. | Հատը | 1 ֆ. 20 |

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13.290
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
51e ANNÉE — No 13.290

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

## ԵՐԷԿԻ ՊԱՐՏՈՒԱԾ ԹՇՆԱՄԻՆ ՅԱՂԹԱԿԱՆԻ ԱԹՈՌԻՆ ՎՐԱՅ

Դաշնակիցներու Գերագոյն Խորհուրդը, որ աշխարհամարտի վաղորդայնին, Փարիզ նստած, պարտուած Գերմանիոյ եւ իր զինակիցներուն հաշիւը կը կարգադրէր, 1919 Յունիս 11ին կ'ընդունէր օսմանեան կառավարութեան մեծ–եպարքոս Տամատ Ֆէրիտ փաշայի պատուիրակութիւնը, որ ֆրանսական Տեմոէքրասի զրահաւորով եկած էր Պոլսէն։

Ֆէրիտ փաշա Թրքական պահանջներուն իբրեւ հիմ կը ներկայացնէր Ուիլսընի 1918 Յունուար 8ի ծանօթ 14 կէտերը, որոնց գլխաւորն էր ազգերու ինքնորոշման իրաւունքը։ Երկրորդ յուշագրով մը, փաշան աւելի եւս կը պարզէր օսմանեան կայսրութեան համար ծրագրուած նոր վարչաձեւն ու սահմանները եւրոպական Թուրքիոյ, Փոքր Ասիոյ եւ Արաբիոյ մէջ։

Յուշագրին Փոքր Ասիոյ վերաբերեալ մասին մէկ կէտը կը վերաբերէր Հայաստանի։ Այսպէս՝

«Դ) Այն պարագային, երբ Համաձայնական Պետութիւնները ծրագրեն ճանչնալ Երեւանի մէջ հիմնուած Հայաստանի Հանրապետութիւնը, Օսմանեան Պատուիրակութիւնը կարելի կը նկատէ բանակցութիւններ կատարել սահմաններու ճշդումին համար։ Բաց աստի, յանձնառու կ'ըլլայ ամէն դիւրութիւն ընծայել ա'յն Հայերուն, որոնք կը փափաքին երկրէն մեկնիլ հաստատուելու համար նորաստեղծ Հանրապետութեան մէջ»։

Միւս կողմէ սակայն կը պահանջէր արեւելքէն 1914ի ռուսեւթուրք սահմանները, մէջն ըլլալով Մուսուլի եւ Տիարպէքիրի նահանգները, Ատանայի նահանգին մէկ մասը՝ մինչեւ Միջերկրական, հիւսիսէն՝ Սեւ ծով։

1919 Յունիս 25ին Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Քլէմանսօ՝ յանուն Դաշնակիցներուն պատասխանեց Տամատ Ֆէրիտ փաշայի՝ ակնարկելով «Թուրք կառավարութեան հրամանով կատարուած» քրիստոնեայ Հայերու ջարդերուն։ Ու խարանեց Թուրքերը՝ յիշելով պատմութեան ընթացքին անոնց կատարած բռնագրաւումները, յաղթանակներն ու պարտութիւնները։ Յետոյ աւելցուց.

«Սակայն այս բոլոր փոփոխութեանց մէջ Եւրոպայի, Ասիոյ եւ Ափրիկէի մէջ, չի գտնուիր նոյնիսկ պարագայ մը, որ թրքական տիրապետութեան հաստատումը երկրի մը վրայ բերած ըլլայ անոր նիւթական բարգաւաճման նուազումն ու մշակութային մակարդակի անկումը։ Ըլլա'յ Եւրոպայի քրիստոնեաներուն, ըլլայ Սուրիոյ, Արաբիոյ, Ափրիկէի մահմետականներուն Թուրքը քանդում միայն բերաւ ամենուրեք, ուր յաղթեց. երբե'ք կարող չեղաւ խաղաղութեան մէջ զարգացնելու ա'յն ինչ որ շահած էր պատերազմով։ Այս ուղղութեամբ չէ, որ գործած է իր տաղանդը...»։

Շատ խիստ լեզու կը գործածէր Փարիզի Հաշտութեան Գերագոյն Խորհուրդը դատապարտելու համար ո'չ միայն ցեղասպան Իթթիհատը, այլեւ դարերու ընթացքին իրարու յաջորդող օսմանեան բոլոր կառավարութիւնները, որոնք մահ եւ աւեր սփռած էին զէնու զօրութեամբ իրենց գրաւած երկիրներուն մէջ, քանդելով ու կործանելով ամէն ինչ։ Ընդհակառակն մշակոյթն ու քաղաքակրթութիւնը վերելք արձանագրեր էին այն բոլոր վայրերուն մէջ, ուսկից հեռացեր էին վայրագ ու ագէտ Թուրքերը։

Ա'յսքան անողոք եղեր էին Դաշնակիցները Թուրքիոյ հանդէպ եւ կը սպասուէր, որ անիկա խստիւ պատժուէր։ Պատիժը պիտի ըլլար 1920 Օգոստոս 10ի Սեւրի դաշնագիրը, որ, աւա՜ղ, մեռեալ տառ պիտի մնար։

Մինչ այդ Պոլսոյ մէջ Տամատ Ֆէրիտ փաշա, որ 1919 Մարտ 3ին իշխանութեան գլուխ եկած եւ Մայիս 16ին եւ Յուլիս 20ին հրաժարելով իր երկրորդ եւ երրորդ դահլիճները կազմած էր, Սեպտ. 30ին կը քաշուէր Մուսթաֆա Քէմալի ճնշումին վրայ։ Իրեն կը յաջորդէր Ալի Րիզա փաշա, որ 1920 Մարտ 8ին տեղը պիտի տար Ծովային նախարար Սալիհ փաշային, Մայիս 5ին կրկին իշխանութեան գլուխ կուգար Տամատ Ֆէրիտ փաշան մինչեւ Հոկտ. 17։

Անատոլուի մէջ Միլլի շարժումը մեծ ծաւալ կը ստանար։ Կացութիւնը կը ծանրանար Կիլիկիոյ մէջ։ Քէմալական «չէթէ»ներ սպառազինուած բռնած էին Ատանայէն դէպի լեռնային Կիլիկիայ տանող ճամբաները։ 1920 Յունուար 20ին կը սկսէր Մարաշի ինքնապաշտպանութիւնը։ Երեք շաբաթ վերջ, Փետր. 11ին Ֆրանսացիներ գաղտնի կը հեռանային Մարաշէն, ուր Հայերը շուրջ տասը հազար զոհեր տուեր էին։ Մարաշի Թրքական «յաղթանակ»ը բարձրացուցեր էր Մ. Քէմալի հեղինակութիւնը ամբողջ Թուրքիոյ մէջ, գաւառէն մինչեւ Պոլիս։

Խորհրդարանական ընտրութիւններ տեղի կ'ունենային երկրին մէջ։ Երեսփոխան կ'ընտրուէին նախկին Իթթիհատական–ներ, որոնք յարած էին Միլլի շարժման։ Խորհրդարանը կը բացուէր Պոլսոյ մէջ 1920 Յունուար 12ին եւ Յունուար 26ին կը քուէարկէր Ազգային Ուխտը (Միսաքը Միլլի), Էրզրումի եւ Սեբաստիոյ համագումարներուն մէջ ընդունուած սկզբունքները ամբողջովին իւրացնելով։

1920 Մարտ 16ին Դաշնակիցները զինուորական գրաւման ենթարկեցին Պոլիսը եւ ձերբակալեցին բազմաթիւ երեսփոխաններ, զորս աքսորեցին Մալթա։ Ապրիլ 11ին լուծեցին Խորհրդարանը։ Երեսփոխաններէն շատեր գացին Անգարա եւ գործօն մասնակցութիւն բերին Մուսթաֆա Քէմալի շարժման։

Անգարայի Ազգային Մեծ Ժողովի կառավարութիւնը գրաւեց Պոլսոյ սուլթանական իշխանութեան տեղը։ Ջնջեալ նկատեց Սեւրի դաշնագիրը։

Դաշնակիցները 1921 Փետրուարին Սեւրի դաշնագիրը վերաքննելու համար Լոնտոնի մէջ գումարուած խորհրդաժողովին հրաւիրեցին Պոլսոյ կառավարութեան պատուիրակներուն հետ միաժամանակ նաեւ Անգարայի ներկայացուցիչները։

Լոնտոնի մէջ այս վերջինները գաղտնի բանակցութիւններ վարեցին Անգլիացիներուն հետ՝ բոլշեւիկներուն դէմ։ Անգարայի Արտաքին Գործոց Պէքիր Սամի պէյ, որ Մոսկուայի մէջ մեծ աջակցութիւն ձեռք բերած էր ի նպաստ Միլլի կառավարութեան, ստիպուեցաւ հրաժարիլ։

Ֆրանսացիները 1921 Հոկտ. 20ին Անգարայի մէջ ստորագրեցին Ֆրանքլէն–Պույոն – Եուսուֆ Քէմալ համաձայնագիրը, Կիլիկիան յանձնելով Թուրքիոյ։

1922 Սեպտեմբերին Թուրքերը պիտի գրաւէին Իզմիրը, ծով թափելով Հելլէնները։

Յաղթական Դաշնակիցները իրենց մրցակցութեան զոհեցին Թուրքիոյ քրիստոնեաները։ Եւ 1923ին Լօզանի մէջ յաղթականի աթոռին վրայ բազմեցուցին իրենց երէկի թշնամին, որ հինգ տարի առաջ չարաչար պարտուած էր բոլոր ճակատներուն վրայ։

ՀՐԱՆՏ–ՍԱՄՈՒԷԼ

## ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

### ԺԻՍՔԱՐ Տ'ԷՍԹԷՆ ՄԱՐՈՔԻ ՄԷՋ

ՌԱՊԱԹԷՆ ՖԷԶ
ԽԱՆԴԱՎԱՌ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսայի Նախագահը արտակարգ ընդունելութեան արժանացած է Մարոքի մէջ, մանաւանդ Ռապաթէն Ֆէզ, Կիրակի օր, երկուքուկէս միլիոն հոգի համախմբուած են ճամբուն վրայ ողջունելու համար Նախագահը։

Երբ Ֆրանսայի Նախագահը Մարոք կը հասնէր Շաբաթ օր, օդանաւէն իջած ատեն կը յայտարարէր. «Աղուոր օր մըն է ինծի համար, Վեհափառ» ու Թագաւորը կը պատասխանէր. «Ինծի համար ա'լ աւելի աղուոր է»։ Արդարեւ փոխադարձ ողեւորութիւն մը կայ երկու կողմէ ալ։

Առաջին խօսակցութիւններ ունեցած են արդէն Կիրակի օր, եւ հաւանաբար շարունակուէին Երկուշաբթի, Միջին–Ատլասի մէջ ուր Ժիսքար եւ Հասան վայրի խոզ որսալու կ'երթային։

### ՈՉ ՄԷԿ ԱՐԴԻՒՆՔ ԿԻՊՐՈՍԻ ՀԱՄԱՐ

Վիէննայի խօսակցութիւնները դրական ոչինչ բերին քանի այլեւս պարզ է որ «կատարուած իրողութիւնները» միշտ կը շահին։ Ինչպէս «Քոթիտիէն տը Փարի»ն դիտել կուտայ իր խորագրովն իսկ, միակ համաձայնութիւնը որ գոյացած է Նիկոսիոյ միջազգային օդակայանը բանալու «աչքի փոշի» է։ Արդարեւ առկախ երեք հարցեր կան, որոնց ոչ մէկ լուծում գտնուած է.—

Ա) Օտար եւ մանաւանդ Թուրք զօրքերու մեկնումը կղզիէն (40 հազար զինուոր կայ)։

Բ) Թրքական գրաւման շրջանի կրճատումը, համեմատաբար բնակչութեան իր տոկոսին։ (Գրաւած է կղզիին 40 առ հարիւրը 18 առ հարիւր բնակչութեան համար)։

Գ) Յոյն գաղթականներու վերադարձը իրենց տուները (ուր Թուրքերը տուն–տեղ եղած են)։

Թուրքին ուզածը յստակ է քանի Տէնքթաշ կ'ուզէ որ դաշնակցային դրութիւն մը ստեղծուի կէսուկէս իրաւասութեամբ։

Թուրքերը որոնք Թուրքիոյ մէջ շատ իւրայատուկ ձեւով կ'ըմբռնեն փոքրամասնութեանց հարցը, բոլորովին տարբեր մօտեցում ունին երբ իրենք են փոքրամասնութիւնը, այսինքն 18 առ հարիւր ներկայացնող համայնք մը, պէտք է գրաւէ կղզիին 40 առ հարիւրը եւ կառավարութեան ալ՝ 50 առ հարիւրը։ Ու Տէնքթաշ կը բացատրէ Թրքական տրամաբանութեամբ, որ այդ այդպէս պէտք է ըլլայ որովհետեւ «դաշնակցութիւն կը նշանակէ հաւասարութիւն երկու համայնքներու միջեւ»։

Ուրեմն հակառակ «բարեկամական մթնոլորտին», բան մը փոխուած չէ Վիէննայի հանդիպումէն ետք, քանի Թուրքը միշտ կը գրաւէ կղզիին 40 առ հարիւրը եւ ամէնէն հարուստ շրջանը եւ 200 հազար յոյն գաղթական միշտ կայաններու մէջ են։ Որոշած են ուրեմն ամիս մըն ալ մտածել ու նոր հանդիպում մը ունենալ Յունիս 5–6ին։

## ՁԱԽԸ

### ՄԻԹԵՐԱՆ ՁԵՌՔ Կ'ԵՐԿԱՐԷ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՆԵՐՈՒՆ

Ընկերվարական կուսակցութեան Ազգ. Համագումարը որ նիստ ունէր շաբաթավերջին, որոշեց հրահանգել իր Գործադիր Բիւրոյին, որ ձախի վեհաժողով մը հրաւիրէ։ Այլ խօսքով՝ ընկերվարականները կը փորձեն նոր ձեռք մը երկարել համայնավարներուն եւ Միթերան – Մառշէ – Ֆօռ հանդիպումով մը, վերաքննել տարակարծութիւնները եւ փորձել կրկին միացած Ձախի մը պատկերը պարզել։

Իւմանիթէ շատ կարճ անդրադարձ մը կ'ունենար Երկուշաբթի առտու այս մասին եւ կ'ըսէր միայն.— «Ժորժ Մառշէ յայտարարեց թէ Համայնավար կուսակցութիւնը պիտի ուսումնասիրէ ընկերվարական համագումարին թղթածրարը»։

Ֆրանսուա Միթերան, ինք, կ'ուզէ որ համաձայնութիւն գոյանայ ձախի իր ընկերներուն հետ.— «Ընկերվարական կուսակցութիւնը պատրաստ է անյապաղ եւ իր ընկերներուն յարմարելով, հանդիպումներ; խօսակցութիւններ եւ տեսակցութիւններ ունենալ, որոնք կը յուսամ հասարակաց դիմումներու կը յանգին»։

Իր եզրակացութեան մէջ, ընկերվարական պարագլուխը, խոհեմ պիտի ըլլար սակայն ու յայտարարէր.— «Ամէն անգամ որ Ընկերվարական կուսակցութիւնը, յանուն բանուորական դասուն, պիտի կարծէ թէ կարելի է նախընտրել դասակարգերու պայքարը եւ իշխանութեան գլուխ գալը ի վնաս հիմնական ազատութեանց, կրնանք ո'չ ըսել։ Կը մաղթեմ որ շատ խիստ ըլլանք մենք մեզի հանդէպ, շատ բծախնդիր մեր իրականութեան հետ, շատ յստակ մեր դիմումին մէջ։ Դիմադրենք քարոզչութեան մեր փափաքին եթէ անիկա չի համապատասխաներ իրականութեանց վերլուծումին։ Մարդ երբեք իրաւունք չունի եթէ կ'ուզէ ժողովուրդի մը երջանկութիւնը ընել հակառակ անոր կամքին»։

## Քանի մը տողով

ՓՆՈՄ-ՓԷՆԻ ֆրանսական դեսպանատան պատսպարեալներու մէկ մասը Թայլանտ հասաւ։ Ասոնք յայտնեցին թէ դեռ 250 հոգի կայ ֆրանսական դեսպանատունը։

ՍԱՅԿՈՆԻ ձայնասփիւռը, որ այժմ «Ազատագրութեան ձայնասփիւռ» կը կոչուի, հաղորդեց, թէ Հարաւ. Վիէթնամի վերջին նախագահը՝ Մին, եւ նախկին կառավարութեան 18 անդամներ, որոնք անձնատուր եղած էին, ազատ արձակուած են զինուորական իշխանութեանց կողմէ։ Սայկոն պահանջեց Թայլանտէ, որ վերադարձնէ այն բոլոր օդանաւերն ու թռանները, որոնք փախստականներու կողմէ Հարաւ. Վիէթնամէ Թայլանտ տարուած են։ Օդանաւերու թիւը 129 է։ Քանի օր է ոչ մէկ լուր կար երկու ֆրանսացի լրագրողներէ եւ դժբախտաբար պարզուեցաւ որ մէկը՝ Կամա լուսանկարչական գործակալութեան թղթակիցը՝ Միշէլ Լօրան, 27 տարեկան մեռած է, զոհ դնդակի մը երբ կը փորձէր օգնութեան փութալ վիրաւոր իր ընկերոջ, Ֆիկառոյի թղթակցին։

# ԶՈՒԼԱԼ
## ԿԱՄ
## ԿԵԱՆՔԸ ԻԲՐԵՒ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ

«ԱՐԵՒԾԱՂԿԻ ՄԸ ՆՄԱՆ» ՀԱՏՈՐԻՆ ԱՌԻԹՈՎ (*)

Քեզի՛ համար
որպէսզի տխրութիւնդ կարուստի մը լացը չըլլայ,
ըլլա՛յ բանաստեղծական,
··· շունչովդ անմահութիւն տուր գեղեցկութեան,

Ցանձնուիլ բանաստեղծութեան բիր ապրուած ու հմայիչ փորձառութիւն, կեանքի երազայինին եւ իրականին կարելի փոխանձականութեան հեշտանքէն մղուած, զուտ գեղեցկութեան մաքուր հրայրքին սպառումով, ինքնութեան մէջ եզականացած զգալու համար ջերմութիւնը հողին ու զայն հովանաւորող մայրութիւնը երկինքին, ըլլալու համար հանդիսատեսը նիւթի այլակերպութեան դէպի հոգիացում, թօթափելով առօրեայ պատահական ծանրութիւնը կեանքին՝ հանդիպելու համար *հարազատ գոյութեան*, որ կատարելութիւն է, գեղեցկութիւն եւ ··· *բարի*, որ կ'առինքնէ եւ կ'ըլլայ սէր եւ··· արկածախնդրութիւն գոյութենական· այն ատեն չի բաւեր յանձնուիլ գեղեցիկին այլ գեղեցիկով գեղեցկանալ ներգործապէս, եւ բանաստեղծութիւնը կը դադրի ծնունդ ըլլալէ եւ կը դառնայ ստեղծագործութիւն:

×

*Երկու քաղաք, երկու ապրում եւ տառմ լինելութեան· առկայ վիճակ անձկութեան եւ պահանջ անհրաժեշտ* Ցոյսի··· *Փարիզ եւ Վենետիկ իր Ս· Ղազար «կարօտի կըղզիով», ծնունդն ու բացուածքը Զուլալի նոր բանաստեղծութիւններու շարքին, որոնք կը խմբուին ու իմաստ կ'առնեն «Արեւծաղկի մը նման» խորագիրին շուրջ, որ իր կարգին արձակ բանաստեղծութիւն մըն է առանձին*, հաւաստմամբ *հեղինակին*. «Կեանքը ապրիլ արեւծաղկի մը նման: Արեւծաղկի մը նման՝ որ առնելիք տալիք չունի աշխարհին· որ դաշտերու լռութեան մէջ կ'արձանանայ իբրեւ խրոխտ, բաւաբար ու խորացող գեղեցկութիւն, որ կը բարձրանայ այնքա՜ն բանաստեղծական, ազատ ու անկախ» (էջ 100):
*Որուն կը յաջորդէ իսկոյն ծրագիր առաջարկ մը·*
«Եթէ կարենաս, եթէ կարենաս կեանքն ապրիլ··· լոյսին դէմ առ դէմ՝ առանց շլանալու, առանց գոցուելու, առանց ցաւելու··· արեւծաղկի մը նման» (*անդ*): *Խուսափելով տիեզերական մութ գիշերէն* (1) *պարտադրելու համար ինքզինքը աշխարհին, բանի մը համար որ կենդանի է եւ անմիջական կարելիութիւնն ու խոկումն է կեանքին*

«Թիկունքդ մութին՝ որքան ալ հեշտին ըլլայ անկումը, լացող լոյսերը որքան ալ թովեն, Սէնը որքան ալ իր ջուրերուն հետ քշած սէրերուն տխրութիւնովը գեղեցիկ ըլլայ: Կարեւորը··· յիշատակներ չունենալն է· վայրկեան առ վայրկեան ազատագրուիլ հին գեղեցկութիւններէն ու կարենալ վերաբացուիլ ամէն արեւու արեւծաղկի մը նման» (էջ 101):

*Բացուիլ յարատեւօրէն անցնելով կեանքի թմբուրէն, փորձառապէս կրելէ ետք նոյն այդ կեանքի մութ անդունդը, առանց սակայն կանգ առնելու նիւթար – կուելով ժամանակի ու միջոցի հակասականութեան, այլ դիմագրաւել նոյն այդ մութ անդունդը նետուելու համար դուրս ժամանակէն, հեռու գծուած ու պիղծ աչքերէ, որոնք կ'ամլացնեն ամէն շարժում· եւ կամովին եւ գիտակցօրէն նետուիլ նաեւ դուրս մեր այս գոյութենէն որուն մէջ ինկած ենք ակամայ եւ անգիտակից, մեր բուն գոյութեան ի խնդիր·*

«Ուժը տեւականն է միայն, նոյն շարժումին պայծառ զարգացումը՝ արեւու լոյսին եւ արեւծաղկին մութէն բարձրացող խորհուրդին նման: Ամէն ինչ ներքին, պարզ ու խորասոյզ, ամէն ինչ անտես՝ սակայն տիրական, յաւիտենական» (էջ 100):

*Զուլալի մօտ այս յառաջխաղացումը զգալի է թէ՛ իր ներշնչում եւ թէ իր բանաստեղծական ապրում*: Կեանքը բոյրս *հատորին մէջ Զուլալի բանաստեղծութինը անմիջական էր, գոյութենապաշտ խորքով· հոն կեանքի անունն էր* «Տրտմութիւն».

«Բառ՝ որ քաղցր կը հնչէ, որ կ'ըսէ
թէ օրերը ցուրտ են այլեւս եւ ի զուր
եւ սէրը այնքան վշտացած, այնքան
տխուր» (*կեանքը բոյրս*, էջ 9)

*Անօգուտ էր ապրիլ կեանքը եւ աւելորդ նոյնիսկ գոյութիւնը· եւ Զուլալ կեանքը ապրելու անկարողութեան դիմաց սարքած էր իր* «Խարոււկահանդէսը» *կառք թուղթի մը նման այրելով իր տունն ու սէրը, աշխարհն ամբողջ, հուսկ եւ ինքզինքը·*

«Ես ալ այրիմ, մոխրանամ՝
Կտոր թուղթի մը նման» (*անդ էջ 6*)
*եւ այս ողբերգութիւնը բնական հետեւանքն է ծանր հակադրութեան· մէկ կողմէն զգալի ճիգ մը բարձրանալու, միւս կողմէն նոյն այդ ճիգին ունայնութիւնը որ ձանձրոյթն է կեանքին, տառապանքը հեղձուցիչ՝ գոց աշխարհի մը, ուր միտքն անգամ գերին է իր լոյսին:*
«Հա՞պա ապրելու կիրքդ, հա՞պա սիրոյ
խոստումդ յաւիտենական:
Ոչ ոք որ բարձրանայ ու տեւէ··· բայց
այս կեանքը ի՞նչ է
Երբ Աստուածն իսկ կը մեռնի, երբ Հայրն
իր Որդին կը լքէ··· (*անդ էջ 24*)
*Լքումի, ձանձրոյթի, ունայնութեան, մըթութեան կայանի, կեանքը խափանող մահատեսիլ դուռը կը փշրուի «Արեւծաղկի մը նման» հատորով եւ գոյութենական փրկութեան ժամանելու ջանք մը բեղուն կ'այլափոխէ հիմնովին անցեալի պատկերը կեանքին· այն ատեն կեանքի անունն էր «Տրտմութիւն»· այժմ գերիրապաշտ ապրումով, Զուլալ, կ'աղատագրէ տրտմութիւնը գիտակցելով*
«Թէ փխրութիւնը պէտք ունի պատուհաններու» (2), *եւ պատրանքը պահանջ է անհրաժեշտ ապրելու համար, առանց որուն կեանքը անախորժ է, եւ*··· «թափուած գինի», *որով գինովցած է անա Փարիզը եւ դարձած «աղջիկ մը գինեմոլ»*, «*գունաթափ*» *եւ*··· «*արինաքամ*», *որուն մէջ սէրն անգամ նուաղած է եւ ա՛լ տենչալու անկարող· եւ եթէ յանկարծ հանդիպիք դուք աղջիկի մը որ լուռ, պատի մը տակ քաշուած կուլայ դառնօրէն, գիտցէ՛ք թէ անիկա կուլայ*
«Ոչ թէ այնքան սիրոյ ցաւով
Որքան ցաւին անուշութեամբ»
(«*Արեւծաղկի մը նման*», էջ 11)
*եւ այսպէս Սէնի երկու ափերուն միլիոններով մարդիկ, բոլորն ալ իրարու նման, մեռելներու նման*

«Եւ ամէնուն սրտերուն մէջ կեանքը
կեանքը յիշատակ էր այլեւս» (3)
(*անդ էջ 18*)

*Համատարած լռութիւն ու մեղկ կայունութիւն, առանց բանի մը որ հրապուրէ, որով շլանայ սիրտը մարդուն եւ սիրէ· կայ Սէնը որ «հուկայ տխրութիւնը» շալկած պիտի յաւէտ հոսի*

«Եւ աղջիկ մը դարձեալ
վերջին կամուրջէ մը
վերջալոյսին
գեղեցկութեան արցունքը պիտի լայ,
սիրոյդ յիշատակով (*անդ էջ 16*):

*Սէրն անգամ մեռած է, թէեւ կայ ու կը մնայ լոկ յիշատակը սիրոյն, բայց չկայ, չկայ գերեզմանը սիրոյն*

«Ես քեզի ծաղիկներ պիտի բերէի
տակաւին···
Ո՞ւր, ո՞ր սրտին մէջ է գերեզմանդ»:
(*անդ էջ 14*)

Հ· ՌԱՓԱՅԷԼ ԱՆՏՈՆԵԱՆ
(Շար· – 1)

---

(*) Հեղինակ՝ Զուլալ Գազանճեան, Մատենաշար «Ցառաջ», 1975:

(1) Հմմտ· այս մասին Թովմաս Մաննի Buddenbrooks, 1901, Zauberberg 1924, ainsi que Emrich W., Franz Kafka, Deutsche literatur im Zwanzigsten Jahrhundert, Herausgegeben von H. Friedmann U. O. Mann, Heidelberg 1954, page 191...

(2) Հմմտ· այս մասին գերիրապաշտ դպրոցի ընդարձակ գրականութիւնը յատկապէս՝
Audoin, Ph., André Breton, Paris, Collection bibliothèque idéal, Gallimard, 1970.

(3) Վերջին արձագանգը «Կեանքը բոյրս» հատորին որմէ վերջնապէս պիտի բաժնուի Զուլալ:

# ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԸ
## ԳԱՂՈՒԹԷ - ԳԱՂՈՒԹ

### ԹԵՀՐԱՆ

«20·000 ՀԱՅԵՐ «ԱՐԱՐԱՏ» ՄԱՐԶԱՒԱՆԻ ՄԷՋ ՈԳԵԿՈՉԱԾ ԵՆ ԲԻՒՐԱՒՈՐ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԸ

*Մեծ Եղեռնի 60ամեակի Համազգային Գործադիր Մարմնի կազմակերպութեամբ ոգեկոչման հանդիսութիւնը տեղի ունեցած է «Արարատ» մարզաւանի մէջ, Ուրբաթ, Ապրիլ 25ին: Ներկայ գտնուած են 20·000 Հայեր: Բացման խօսքը արտասանած է Թեհրանի Թեմի առաջնորդը՝ Արտակ Արք· Մանուկեան· ապա խտալերէն խօսած է Պապի ներկայացուցիչ նուիրակը՝ էրնեսթօ Գալլինա· ճառը հայերէնի թարգմանած է Գերպ· Վարդան եպիսկոպոս Թէքքէեան:*

*Այնուհետեւ հոգեհանգստեան արարողութիւն կատարուած է Եղեռնի Յուշարձանին առջեւ, որ հաստատուած է մարզաւանի դաշտին վրայ:*

*Ելոյթ ունեցած են ազգային մարմիններու, Թեմական Պատգամաւորական ժո-*

# ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ
## ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՍՂԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ

*Ես տարկեցի, թէ չէ՞ որ ինքը կրնայ ամուսնանալ, գործով մը զբաղիլ: «Ինչի՞ համար պիտի ամուսնանամ» — այս էր իր պատասխանը: Ան չուզեր ինքը անձամբ իր երանդը վերականգնել: Ան չուզեր վրէժ առնել· սակայն նորէն ու նորէն հանդէս կուգայ իր հիւանդոտ երեւակայութեան բռնադատութիւնը, իր մօր պահանջը· ան նորէն ու նորէն կը տառանի, որովհետեւ արարքը խիստ անհաճոյ է իր բնաւորութեան: Նորէն ու նորէն ան կ'ըսէ· «Ես մարդասպան չեմ, բայց մայրս բսաւ այդ, ու ես պէտք է ընեմ»: Իր ամբողջ անձնաւորութիւնը փոխուած է:*

*Ես ոչ մէկ տարակոյս ունիմ, թէ մենք հոս գործ ունինք ախտաւոր անձնաւորութեան մը հետ, որուն վրայ յուզումնալի ապրումները ազդած են հիւանդագին ձեւով, եւ որ՝ այս ազդեցութիւններու հետեւանքով՝ կատարած է իր պատժելի արարքը:*

*Այժմ հարց կը դրուի·— Կը պատշաճի՞ն արդեօք 51րդ յօդուածին պայմանները: Որ հիւանդագին շարժառիթներ գոյութիւն ունին՝ այդ աներկրայելի է:*

*Գերարժէք գաղափարներու հետեւանքով յառաջ եկած հոգեկան հիւանդութեանց պարագային կարելի չէ այսպէս դրուած հարցին՝ «հոգեկան հիւա՞նդ է թէ ոչ» — պարզապէս «այո» կամ «ոչ» պատասխանել:*

*Ամէն մէկ ֆանատիկոս, ամէն մէկ մարդ, որ կը հետեւի զօրաւոր գաղափարի մը մղումին, որոշ բան մը ունի հոգեկան հիւանդէն, որ գերարժէք գաղափար մը բռնուած է: Հակառակ իսկական հիւանդներուն բառի նեղ իմաստով՝ հոս խնդիրը աստիճանական տարբերութիւններու մասին է:*

*Այն հարցին, թէ ախտաւոր փոփոխութիւնը ամբաստանեալին քով այն աստիճան ուժեղ էր, 51րդ յօդուածին տրամադրութիւնները կը պատշաճին, «այո»ով մը կամ «ոչ»ով մը պատասխանելը շատ դժուար է: Անտարակոյս տեսակէտի խնդիր է, թէ որտե՛ղ պիտի քաշուի սահմանը: Ես ընդհանրապէս հակուած եմ գծելու սահմանները 51րդ յօդուածին համար շատ նեղ, որովհետեւ օրէնքին մէջ վճռականապէս կը պահանջուի, որ ազատ կամքը պէտք է* բոլորովին բացակայի:

*Ներկայ դէպքին մենք ունինք այնքան դժուար նշաններ գերարժէք գաղափարի հիւանդագին ազդեցութեան համար ամբաստանեալին վրայ, որ մարդ պէտք է առնուազն ըսէ, թէ 51րդ յօդուածին պայմանները շատ մօտէն կը շփուին դէպքին հետ, եւ թէ ես մինչեւ իսկ կը հակիմ ըսելու, որ ազատ կամքը բոլորովին բացակայ է եղեր: Այն հարցը թէ՝ «ունի՞ք հիմնաւորեալ տարակոյսներ», լաւ չի յարմարիր: Ես ոչ մէկ հիմնաւորեալ տարակոյս ունիմ հիւանդութեան պատկերի մասին, այլ միայն անոր մասին, թէ ինչպէս կրնամ ես իմ բժշկական վճիռը ստորադրել իրաւագիտական ձեւին: Սակայն այդ վերջ ի վերջոյ իմ գործս չէ: Աւելի շատ երդուեալներու գործն է, թէ ինչպէս կ'ուզեն իմ բժշկական վճիռը յարմարցնել հարցարկութեան իրաւագիտական ձեւակերպումին:*

Պաշտ· Դր· ֆոն Գորդոն·— *Հարցում մը· արդեօք կարելի՞ կը նկատէք, որ այս պոռթկումը ամբաստանեալին քով իրապէս տեղի ունենալէ ետք՝ իր վերնոտութիւնը, յոյզի վերնոտութիւնը այլեւս անհետանայ, եւ այլեւս բռնկումները չկրկնուին:*

Պրոֆ· Ֆորսթէր·— *Այդ ես չեմ կարծեր· առնուազն կարելի չէ այդ առաջուընէ ըսել: Բայց փորձը կ'ուսուցանէ, թէ նման գերարժէք գաղափարները հետզհետէ կը թուլնան, երբ մարդը բոլորովին ուրիշ միջավայր մը կը մտնէ, որ ոչ մէկ առնչութիւն ունի այս գերարժէք գաղափարներու պատճառներուն հետ: Սակայն այն վայրկեանին, երբ յանկարծ յայտնուի հին ծանօթ մը եւ շօշափէ հին բաները, նորէն երեւան կուգայ նախկին վիճակը:*

×

*Իրազեկ ջղային բժիշկ Դր· Բրունօ Հակէ, Շէօնէբերգէն:*

Դր· Հակէ·— *Այստեղ յայտնուած մասնագիտական կարծիքներէ ետք ես կրնամ շատ համառօտ ըլլալ: Ամբաստանեալը ես տեսայ ներկայ տարուան Փետրուար 4ին իմ ընդունարանիս մէջ, պարոնի մը հետ զոր ես հոն ճանչցայ՝ որպէս Պ· Արքլեան: Այն ատեն ես այն տպաւորութիւնը ունեցայ, թէ վերնոտութիւն մըն է ամբաստանեալին հիւանդութիւնը եւ այդպէս ալ արձանագրեցի գրքիս մէջ: Բայց այսօր ես ալ այն կարծիքը ունիմ, թէ յոյզի վերնոտութիւն մըն է՝ հոգեկան ցնցումներու ազդեցութեան տակ:*

*Միայն կ'ուզէի ըսել, թէ յոյզի վերնոտութիւն մը, որպիսին է ամբաստանեալը, նման մտապատկերներու բռնադատութեան ներքեւ, իմ տեսակէտէն, զուրկ է իր կամքը ազատօրէն սահմանելու կարողութենէն:*

(57 – Շար·)

ղովի եւ Թեմական Խորհուրդի անունով՝ Ալպէր Պեռնարտի, Թեհրանի Հայ Բարեգործական Միութեան անունով՝ Աստղիկ Շիրմանեան, Հ. Յ. Դ. մարմիններու եւ ընկերներու անունով՝ ընկ. Օննիկ Սահակեան: Ապա ընկ. Նորայր Էլսայեան կարդացած է այն յուշագիրը, որ ղրկուած է ՄԱԿի ընդհ. քարտուղարին:

Ընկ. Հրայր Խալաթեան կարդացած է Իրանի Շահին ղրկուած գրութիւնը՝ Հայկական Մեծ Եղեռնին մասին:

Հայկական վարժարաններու աշակերտները եւ արիները իրենց համազգեստներով եւ դրօշներով տպաւորիչ տողանցք մը կատարած են:

## ՆՈՐ-ՋՈՒՂԱ

Մեծ Եղեռնի 60ամեակի առթիւ, Հինգշաբթի, Ապրիլ 24ին, առաւօտեան ժամը 10ին, Նոր Ջուղայի Հայութիւնը՝ 4.000 հոգի, տողանցած է Նազար եւ Հաքիմ Նեզամի պողոտաներու վրայ՝ կրելով պարսկերէն ցուցատախտակներ՝ «Օսմանեան հայասպանութեան 60ամեակ, 1915–1975» վերտառութեամբ: Խաղաղ ցուցարարները անցնելով քաղաքին գլխաւոր պողոտաներէն հաւաքուած են Ս. Ամենափրկչեան վանքը:

## ՄԻԼԱՆՕ

Ապրիլ 18ին, Միլանոյի գրական ակումբին սրահին մէջ, նախաձեռնութեամբ Մարդկային Իրաւանց միջազգային Լիկայի իտալական բաժնին, հայկ. ցեղասպանութեան 60ամեակին նուիրուած յուշի երեկոյ մը տեղի ունեցաւ իբրեւ նիւթ ունենալով Հայաստանի պատմութիւնը եւ մշակոյթը: Նախագահած է Տոքթ. Ճորճէ տի Կրեկորիօ, որ պարզած օրուան հանդիսութեան նպատակը: Յաջորդաբար խօսք առած են Փրոֆ. Ճուզեփփէ Փրամարոլօ, Լիկային քարտուղարը եւ Տոքթ. Տիգրան Ալիքսանեան, որոնք ներկայացուցած են Հայաստանի պատմական զանազան դրուագները, ինչպէս նաեւ Մշակոյթի մարզին մէջ ունեցած յաջողութիւնները: Լրացուցիչ միջամտութիւններ ըրած են Տոքթ. Մանուկ Խանպէկեան եւ մամուլի Անսա գործակալութեան Թղթակից՝ Ֆրանքօ Լեւի:

## ԳԵՐՄԱՆԻԱ

Հինգշաբթի՝ Ապրիլ 24ին, Գերմանիոյ զանազան վայրերէ՝ Պերլին, Քէօլն, Ֆրանքֆուրթ, Մայնց, Կարլսրուհ, Նիւրեմպէրկ, Տիւսէլտորֆ, Ֆորթհայմ եւ Միւնիխ, երկար ճամբայ կտրելով եւ գիշերանց ճամբորդելով 50 Հայեր՝ երկուսեռէ եւ 18էն 70 տարեկան, ըստ նախօրօք եղած կարգադրութեան ճշդապահ եւ կարգապահ հաւաքուեցան Գերմանիոյ մայրաքաղաքի Պոննի դիւանագիտական ներկայացուցչութիւններու յատկացուած արուարձանը, Պատ Կոտեզպերկի Թրքական դեսպանատան առջեւ: Ցոյցը կազմակերպուած էր գերմանախօս երկիրներու Հայկական Միութեանց Կեդրոնի եւ Դաշնակցութեան Գերմանիոյ Շրջանային Մարմնի գործակցութեամբ եւ, մասնաւորապէս, այս կապակցութեամբ կազմուած յանձնախումբին կողմէ:

Գերման իշխանութիւնները սիրով պատասխանած էին ցոյց կատարելու դիմումին, եւ ոստիկանութիւնը հսկեց կարգապահութեան, իր կողքին ունենալով յանձնախումբի երկու անդամներ:

Երկու ծաւալուն պաստառներ պարզուած էին փողոցի լայնքին եւ կարգով կը բռնուէին ցուցարարներու կողմէ: Պաստառներուն վրայ գերմաներէն գրուած էր՝ «Կը պահանջենք դատապարտութիւնը Ի. դարու առաջին ցեղասպանութեան» եւ «Մէկուկէս միլիոն Հայեր զոհ գացին Օսմանեան Պետութեան կազմակերպած ջարդերուն»:

Գերմաներէն Եղեռնը ներկայացնող հազարաւոր թռուցիկներ բաժնուեցան թաղին շէնքերու բնակարանները, դետեղուեցան կառքերու վրայ եւ տրուեցան անցորդներուն: Թրքական դեսպանատունէն պաշտօնատար մը թռուցիկներ առնելով դեսպանատուն մտաւ: Յետոյ երիտասարդ պաշտօնեայ մը եկաւ խօսելու համար ցոյցի վարիչներուն հետ, թելադրեց «մոռնալ հին դէպք մը», լեզու գտնել իրենց հետ: Միեւնոյն ատեն պաշտպանեց օսմանեան կառավարութեան ձեռք առած «ապահովութեան միջոցները»: Քաղաքավար, պատշաճ պատասխանը ստացաւ:

Հայ Դատի Յանձնախումբի պատրաստած յուշագրէն հազարաւոր օրինակներ նախօրօք ղրկուեցան գերման ծանօթ դէմքերու եւ պաշտօնական անձնաւորութիւններու. շատեր համակրական նամակներ ուղարկեցին, ուրիշներ՝ լրացուցիչ տեղեկութիւններու խնդրագիր:

Նախորդող օրերուն գերման մամուլը համակրական արտայայտութիւններ ունեցած էր Հայ Դատի նկատմամբ, իսկ ցոյցին վայրը եկած էին թղթակիցներ յաւելեալ տեղեկութիւններ ստանալու, եւ ցոյցը ներկայացնելու համար իրենց թերթերու ընթերցողներուն:

Ցոյցէն առաջ Յանձնախումբի երկու անդամներ այցելեցին յունական դեսպանատուն, որ իր մամլոյ դիւանի անդամներէն մէկը ուղարկեց ցոյցին ներկայ գտնուելու:

Ամբողջ երեք ժամ, առաւօտեան 10էն մէկ, տպաւորիչ եւ կարգապահ ցոյցէ մը ետք ներկաները ցրուեցան այս երկրին հասարակութեան մօտ հայկական հարցին հանդէպ որոշ համակրանք ստեղծած ըլլալու գոհունակութեամբ:

# ԱՄԱՍԻԱՑԻՆԵՐՈՒ ՀԱՒԱՔՈՅԹԸ

### ՅՈՒՇԱՂԲԻՒՐԻ ԲԱՑՈՒՄ

— O —

Ամասիոյ Հայրն. Միութիւնը, որ տարիներէ ի վեր գնահատելի գործունէութիւն մը երեւան կը բերէ Առնուվիլ–Սարսէլի հայ գաղութին մէջ, նախաձեռնարկեց եւ յաջողութեամբ իրագործեց գեղեցիկ յուշաղբիւրի մը կառուցումը Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ:

Ապրիլ 27ին, Կիրակի առաւօտ, շուրջ 400 Հայեր Առնուվիլէ, Սարսէլէ եւ մօտակայ շրջաններէ փութացած էին եկեղեցի, ուր Սերովբէ Արք. Մանուկեան, իր կողքին ունենալով շրջանի հոգեւոր հովիւը՝ Մեսրոպ Քհնյ. Ժամկոչեան, պատարագ մատոյց եւ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարեց 1915ի Մեծ Եղեռնի Ամասիոյ նահատակներու յիշատակին: Սերովբէ Արք. իր քարոզին մէջ յիշեց, թէ յուշարձաններու կառուցումը կը ձգտի յիշատակի յաւերժացման երախտիքը յայտնել զոհերուն, միւս կողմէ ասոնք առիթներ են հաստատելու համար կրկին, թէ մեր ժողովուրդին ձգտումն է տէր դառնալ իր կորսուած հողերուն՝ վերստեղծելու համար կրկին միացեալ Հայաստանը:

Հանդիսաւոր շուքով կատարուեցաւ յուշարձանին բացումը: Կնքահայրը՝ Նիկողոս Նիկողոսեան կտրեց կարմիր ժապաւէնը եւ յուշարձանը ծածկող սպիտակ վարագոյրը դանդաղ վար սահեցաւ: Եւ մինչ օրհնութեան մաղթանքները կը կատարուէին, ներկաներուն առջեւ կը պարզուէր մեր խաչքարերու ոճով կանգնած յուշաքարը՝ իր աղբիւրով: Հայկական խաչ մը, որուն շուրջը փորագրուած է «ի յիշատակ ընդհանուր հայ նահատակաց 1915» մակագրութիւնը:

Ճաշակաւոր յուշաղբիւրը նախագծած եւ կառուցման աշխատանքները գլուխ հանած են անձնուիրաբար ճարտարապետ Վարդգէս Կարապետեան եւ Միհրան Շիքարճեան:

Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ նորակազմ երգչախումբը՝ ղեկավարութեամբ Վազգէն Փէշտիմալճեանի, թէ՛ եկեղեցին, թէ՛ յուշաղբիւրին մօտ, կրօնական երգեցողութիւնը տպաւորիչ ձեւով տուաւ:

Քանի մը հարիւր հայրենակիցներ հաւաքուեցան Կոնէսի Քլարէ դպրոցի ճաշարահը, ուր շուտով ստեղծուեցաւ մտերմիկ մթնոլորտ: Ամասիացիներ եկած էին ոչ միայն մօտակայ շրջաններէն, այլեւ հեռաւոր վայրերէ:

Օրուան նախագահը՝ Նիկողոս Նիկողոսեան, իր բացման խօսքին մէջ անդրադարձաւ Թրքական ցեղասպանութեան նկարագրելով գործադրուած խժդժութիւնները. այնուհետեւ շեշտեց, թէ Մնացորդացը ապրեցաւ եւ ստեղծեց իր պետականութիւնը եւ այսօր Հայաստան կը ծաղկի արագ քայլերով, իսկ Սփիւռքը, իր կարգին, կենսունակ պատկեր մը կը պարզէ: Յիշելէ ետք Ահարոնեանի խօսքը՝ թէ «Այնքան չարիք թէ մոռանան մեր որդիք, Թող ողջ աշխարհ Հայուն կարդայ նախատինք» շեշտեց, որ այսօր չենք մոռցած մեր նահատակները ու հաւատքով կը նայինք դէպի ապագան այն հաստատ համոզումով, որ պիտի կերտենք միացեալ Հայաստանը:

Ժ. Միրիճեան, իր խօսքին մէջ անդրադառնալէ ետք Հայաստանէն Սփիւռք հայ ժողովուրդին ներկայացուցած կենսատու դիմագիծին նկատել տուաւ, թէ այսօր հայ գիտնականներ մոլորակներ կը հետազօտեն, մինչ մեզ թաղել ձգտողները կը տուայտին մութին մէջ. ահա մեր «վրէժը», մեր պատասխանը ցեղասպաններուն: Հայ ժողովուրդը ապրելու է վճռակամութեամբ եւ յարատեւելու կամքով, ստեղծագործական ճիգով ու նուաճումներով բանաստեղծին բերնով կը յայտարարէ՝ «Մենք կանք ու պիտի լինենք»:

Սերովբէ Արք. Մանուկեան գնահատեց Ամասիոյ Հայրենակցական Միութեան կատարած օրինակելի աշխատանքը Յուշաղբիւրի կառուցման համար. այս առթիւ խօսեցաւ հայրենակցական միութիւններու կատարած ազգօգուտ գործունէութեան մասին, յատկապէս գաղութի կազմութեան օրերուն: Հայրենակցականներ իրենց ծննդավայրերու յիշատակը յաւերժացնելու համար Նոր Հաճըն, Նոր Ամասիա, Նոր Սեբաստիա եւ այլ անուններով աւաններ հիմնեցին մայր հողին վրայ: Վաղը պիտի իրականանայ մեր ազգային իտէալը եւ կրկին պիտի ծաղկի մեր պատմական հայրենիքին այն մասն ալ, որ այսօր ամայի կը մնայ ցեղասպանին կրունկներուն տակ:

Նախագահը՝ Ն. Նիկողոսեան, Ամասիոյ հայրենակցականի երիցագոյն անդամը՝ Մ. Հաճիճանեան, նուէրներ յանձնեցին Պ. Պ. Վ. Կարապետեանի եւ Մ. Շիքարճեանի, իրենց անձնուէր աշխատանքին համար Յուշաղբիւրի կառուցման մէջ:

Սեղանապետ Կարպիս Նիկողոսեան ոգեւորութեամբ վարեց իր պաշտօնը: Գր. Հախամեան, Վահէ Թահինեան, Յովակիմ Թօսունեան եւ ուրիշներ իրենց հաճելի ձայնով ժողովրդական երգերու փունջ մը ներկայացուցին՝ տաք մթնոլորտ ըստեղծելով սրահէն ներս:

Սեղանակիցները ուշ ատեն բաժնուեցան իրարմէ գոհունակ տրամադրութեամբ:

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

---

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (109)

# ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

Ի.

### ՄՈՆԹԷ – ՔՐԻՍԹՕ

Հոն էր որ կոմսը ամուսնի մը առաջին համբոյրը տուած էր իրեն:

Մոնթէ Քրիսթօ հասկցաւ անոր մտածումը եւ մեղմիկ առաջ քաշելով զայն՝ ականջին խոնարհեցաւ ու ըսաւ.

— Կեանքիս բարեկամուհին, կ'ուզեմ գիտնալ թէ քեզի արժանի՞ էի:

Գետնափոր պալատը, թէեւ միշտ այնքան ճարպիկութեամբ ծածկուած, ուր ոչ մէկ սրբապիղծ ձակ կրնար մտնել հոն, պատրաստ էր սակայն իր տէրը ընդունելու, եւ կարծես անձնուէր ծառաներ նոյն առտուն ամէն բան պատրաստած էին հոն:

Արեւելեան բուրմունքներ կը հոտաւէտէին մթնոլորտը, որ չէր թանձրացած, ու աշտանակներով լուսաւորած էին Ալի եւ Պերթուչիօ, մետաքսեայ օթոցներ, քանդակուած, կարասիներ Վենետիկեան բիւրեղներ իրենց տաք ցոլքերով կը բողբոջէին:

Մոնթէ Քրիսթօ Հայտէի ձեռքէն բռնեց:

— Զիս մտիկ ըրէ, ըսաւ, տասը տարի առաջ հոս եկայ աղքատ, ամէն բանէ զուրկ եւ հոգիս բարկութեամբ ու յուսահատութեամբ լեցուն: Այսօր կրկին կը վերադառնամ հոս ամէն ատելութիւն թօթափած եւ կը զգամ որ սրտիս մէջ յոյսը կը սկսի ծագիլ. սոսկալի դատաւոր մը եղայ, հիմա պիտի գիտնաս թէ ինչե՛ր քաշեցի եւ ինչու համար պարտաւորուեցայ պատժել: Քաջութիւնդ ամփոփէ, որովհետեւ լսելիքդ մարդկային ականջ լսած չէ տակաւին:

Հայտէ անոր ոտքերուն տակ նստած էր:

Գլուխը անոր ծունկերուն կռթնցուցած՝ կը դիտէր զայն, անուշ եւ անբիծ նայուածքով, որ բոլորովին սիրոյ եւ ակնածութեան նայուածք մըն էր:

Ինքը տժգոյն, այն մարդոց պէս, որոնք իրենց ներսիդին կը դիտեն — կը պատմէր անցեալը — այն անցեալը, որ քառասնչորս տարի առաջ կը սկսէր:

Քսանըչորս տարի էր. այն ատեն երիտասարդ ու եռանդոտ, հաւատք ունէր, անփոյթ էր չարին, որ պիտի ուրանար եթէ իրեն հարցնէին, մարդերը իրեն նման կը կարծէր, եւ կեանքին մէջ կը մտնէր ինչպէս կը մտնէ տղայ մը այն առաջին հանդէսին մէջ, ուր մայրը կը տանի զինքը:

Ամէն բան կը ժպտէր իր շուրջը: Աշխատութիւնը ուրախութիւն մըն էր... եւ արդէն սէրը իր հոգին կը լուսաւորէր: Ի՞նչ բանէ կրնար վախնալ: Բարեկամներ ունէր, որ կը սիրէր. ինչէ՞ն կրնար գուշակել թէ անոնք զինք ատող մատնիչներ էին: Հայր մը ունէր, որուն պարծանքն ու մխիթարութիւնն էր: Ի՞նչպէս կրնար նախատեսել թէ իր հայրը պիտի սպաննէին:

Եւ սակայն այսպէս եղաւ:

Օր մը քանի մը հոգի — որոնց նկատմամբ միշտ բարութիւն եւ վստահութիւն զգացած էր — զինքը կորսնցնելու համար անամօթ դաւ մը լարած էին, եւ այդ դաւը այնքան լաւ հիւսուած էր, օղակները լաւ սեղմուած էին որ, որքան ուժով ալ որ մաքառեցաւ, չկրցաւ այդ շղթային մէկ օղակն իսկ փրցնել:

Արդարութի՛ւն աղաղակած էր: Եւ ան որ մարդկային արդարութիւնը կը ներկայացնէր, իր փառասիրական կիրքերուն անսալով, զայն խաբած էր, անոր դիւրահաւանութիւնը խաղալիք մը ըրած էր:

Իրեն հետ ամենայոռի ոճրագործի մը պէս վարուած էին, մինչդեռ անմեղ էր:

Եւ տասնըչորս տարի թաղուած էր մութ բանտի մը մէջ, գթութի՛ւն գոչելով Աստուծոյ եւ սպասելով որ Աստուած ալ իրեն վրէժխնդրութի՛ւն գոչէ:

Մոնթէ Քրիսթոյի ձայնը սկսաւ դողալ:

Կը խօսէր այն բարի մարդուն, այն վսեմ փիլիսոփային վրայ, որ երկրորդ հայր մը եղած էր իրեն համար — իր հոգւոյն հայրը: Կը պատմէր զգացած անհուն ուրախութիւնը երբ թանձր ու համր պատերուն ետեւէն մարդկային ձայն մը լսած էր ծերունի Ֆարիայի լուրջ ձայնը կը լսէր:

Ինքն ալ յիմար կարծած էր այս բանտարկեալը, որուն աչքերը կարծես բանտին կրանիթը կը թափանցէին, երբ Սբատաներու գանձին շլացումներուն վրայ կը խօսէր:

Մարդիկ միշտ այսպէս են եւ յիմարութեան կը վերագրեն ինչ որ իրենց խելքէն վեր է...

Յետոյ դաժան մահը իր երկաթեայ ժանիքը դրած էր խեղճ Ֆարիային վրայ:

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

### Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Կարապետ Խըտըշեանի մահուան առ — թիւ, Վիլմոմպլի բարեկամներէ ծաղկե-պսակէն աւելցած գումարը կը նուիրուի 100 Փր. Կարմիր Խաչին եւ 50 «Յառաջ»ին :

×

Կարապետ Խըտըշեանի մահուան առթիւ Լուի եւ Արիս Տամլամեան 100 Փր. կը նուիրեն Կարմիր Խաչին :

(Ստանալ «Յառաջ»էն) :

## ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ

ՀԱՅ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ
ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԵԱՆ Օր

Հինգշաբթի, 8 Մայիս Տօն է Համբարձման Քրիստոսի :

Այս առթիւ Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10ին կը մատուցուի Հանդիսաւոր Պատարագ :

Նոյն օրը յատկացուած է Հայ Մանուկներու Հաղորդութեան :

Փարիզի եւ շրջաններու բոլոր դպրոցներուն աշակերտներն ու Հաղորդութեան համար պատրաստուած Մանուկները եւ ծնողքները կը հրաւիրուին մասնակցելու Պատարագին եւ Հաղորդութեան :

### ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

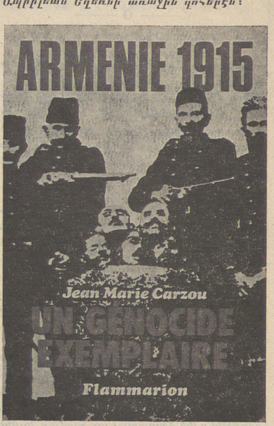
Կապոյտ Խաչի Սէն-Մօրիսի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները ի նպաստ դպրոցին, փոխան ծաղկեպսակի, Հայկանոյշ Վարդանեանի մահուան առթիւ, Կոստանեան ընտանիք 150, Քէլէկեան – Յովհաննէսեան ընտանիք (Լիոն) 100, Կոստանեան Գ. 50, Էւրէնեան Հ. 50 : Նոյնպէս փոխան ծաղկեպսակի Մանուշ Պօյաճեանի մահուան առթիւ (Փարիզ) Սիմոնեան Վ., Յովհաննէսեան Ս. 50ական, ինչպէս նաեւ Տէրոյեան Կ. 100, իր Թոռան մկրտութեան առթիւ, ոմն Լիոնէն 50, ապաքինման առթիւ, ոմն Լիոնէն 50 Զատկուան առթիւ :

×

Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է. Տէր եւ Տիկին Արմենակ Թօրունեանէ 1.000 Ֆր. իրենց ծնողաց յիշատակին եկեղեցւոյ նուիրուած 4 Աւետարանիչներու խղաներկ նկարներու օծման առթիւ. նոյնպէս նորակազմ երգչախումբին 200 Փր.

### « ՅԱՌԱՋ »Ի
### ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

Տիկին Սիրարփի Սանթուրճեան 50 Փր. կը նուիրէ, ի յիշատակ իր սիրելի քեռայրին՝ գրագէտ Տիգրան Չէօկիւրեանի, Ապրիլեան Եղեռնի առաջին զոհերէն :




### ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Հայաստան կառուցուելիք Վասպուրականի յուշարձանին Ֆրանսայի յանձնախումբը (Մարսէյլ) շնորհակալութեամբ ստացած է.— Օհաննէսեան 500, Մաչոյեան Բ. 100, Աղաւնեան Դ. 150, Ներկարարեան 100, Սիմոնեան Մ. 100, Ալեքսանեան Ա. 100, Մալոյեան Ե. 500 :

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

## ՀԱՄԲԱՐՁՄԱՆ ԱՌԹԻՒ

ՊՕՄՈՆԻ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԴՊՐՈՑԻՆ ԶԲՕՍԱՊՏՈՅՏԸ

ՊՈՒՔ – ՊԷԼԸՐԻ ԴԱՇՏԸ ՄԱՅԻՍ 8ԻՆ

Մեկնում օթոքարով Մայիս 8, Հինգշաբթի ժամը 8.30ին Պօմոնի եկեղեցիին առջեւէն :

Կը հրաւիրուին աշակերտները, իրենց ընտանիքով եւ բարեկամները :

Մանրամասնութիւններու եւ արձանագրութիւնները տեղեկանալ Պ. Թիւթէլեանէ, Պօմոնի եկեղեցւոյ սրահին մէջ, մինչեւ Մայիս 4, ամէն առաւօտ ժամը 9էն 12 : Հեռաձայն 93-13-50 :

### ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԸՆԴ. Հ. ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Լիոնի մասնաճիւղին վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Հինգշաբթի, Մայիս 15, ժամը 3ին Ազգ. Տան սրահին մէջ՝ 295, Ռիւ Պուալօ : Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է :

## ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Կազմակերպուած Կապ. Խաչի Անիէռ — Պուա Քոլոմպի մասնաճիւղին կողմէ, այս կիրակի, Մայիս 11, ժամը 14էն 19, Սանթր Ամինիսթրաթիւ եւ Սոսիալ, Փլաս տը լ'Օթէլ տը Վիլ, 3րդ յարկ, Թիւ 3 սրահը :

## RECHERCHONS

Maison d'Importation de Tricots recherche des représentants pour Lyon et Marseille. S'adresser :

*Organisation GLORIG*

2 bis, Rue J. J. Richard
94 Champigny s/M.

## Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶ.— Հ. Յ. Դ. Փօթորիկ խումբի ընկ. ընդհ. ժողովը Երեքշաբթի, Մայիս 6, ժամը 20.30ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տունը : Կարեւոր օրակարգ : Ներկայ կըլլայ Շրջ. Կոմիտէի ներկայացուցիչը :

## ՏՈՎԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ
## Mont St. Michel

17, 18 եւ 19 Մայիս
ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՏՈՎԵԶԵՐԵԱՅ ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆԻՆ ՄԷՋ
Sainte-Honorine-des-Pertes (14)
ԶԲՕՍԱՊՏՈՅՏ ԴԷՊԻ
MONT ST. MICHEL
VILLEDIEU (Ville du cuivre)
DEAUVILLE
ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
Cathédrale de BAYEUX
Musée d'ARROMANCHES
եւ Համաշխարհային Բ. պատերազմի Նորմանտիի ցամաքահանման տեսարժան վայրերը եւ զոհուած ամերիկահայ զինուորներու շիրիմները

×

Ծով սեղան եւ հաճելի մթնոլորտ երեք օրուան ընթացքին :

Շամփուրով խորոված եւ կասկարած ձուկ

Օթոքարը որ Կարմիր Խաչի անդամներուն տրամադրութեան տակ պիտի գտնուի երեք օրուան ընթացքին, կը մեկնի Շաբաթ առաւօտ ժամը
7,15 Gare du Nord (Café Curveur)
7,20 Square Montholon (Métro Cadet)
7,30 Gare St. Lazare (Cours du Havre)

Վերադարձ Երկուշաբթի ժամը 23ին տեղերը : Արձանագրութեան համար հեռաձայնել Նաւասարդեան 985-36-53
Պագըրճեան 770-07-25
ՏԱԽՏԱԿԱՆԵՐՈՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Solderie de Luxe
HOMMES ET FEMMES

Propose ses locaux et son organisation de vente à fabricants acceptant le dépôt-vente.

*Ecrire ou téléphoner :*

MICHEL CHIRINIAN
SOLDERY'S
28, Place du Change
84000 Avignon
Tél. : (90) 81-30-23

## ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄԱՐԶԱԿԱՆ

U. G. A. D'ALFORTVILLE

## *Grande Soirée Annuelle*

HILTON - ORLY
Samedi 10 Mai de 21 h. à 4 h.

Animée par ARMENIAN'S SUNSHINE et TRIO ATHENEE

# VOYAGES EN ARMENIE

EN COLLABORATION AVEC

**AÉROFLOT et INTOURIST**

**Prix par personne au départ de MARSEILLE**

**F 2800**

| Départ : | Retour : |
| --- | --- |
| 6 Juin | 19 Juin |
| 4 Juillet | 17 Juillet |
| 18 Juillet | 31 Juillet |
| 1er Août | 14 Août |
| 15 Août | 28 Août |
| 5 Septembre | 18 Septembre |
| 19 Septembre | 2 Octobre |

**F 2500**

| Départ : | Retour : |
| --- | --- |
| 3 Octobre | 16 Octobre |
| 7 Novembre | 20 Novembre |
| 26 Décembre | 8 Janvier 76 |

Ces prix comprennent :
— Transport aérien Marseille — Erévan — Marseille
— Transferts aéroport — Hôtel et V. V.
— Logement en chambre double Hôtel 1ère classe
— Pension complète
— Visite Erévan — Etchmiadzin
— Excursions : Sardarabad — Garni — Kégart — Lac Sévan

IMPORTANT : Inscriptions un mois avant date de départ minimum
*Renseignements et réservations :*

**toutes agences HAVAS VOYAGES**
**et Jacques CHELELEKIAN**
87 La Canebière
13001 MARSEILLE
Tél. : (91) 50-89-12 Lic. 97

### ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն-Լուի Ս. Գէորգ եկեղ. Թաղական Խորհուրդը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.—

Տէր եւ Տիկին Աստիկ եւ Մաննիկ Աշճեաններու ամուսնութեան 50րդ տարեդարձի ուրախ առիթով՝ Պ. Մինաս Աշճեան 100 : Փոքրիկն Յ. Վէիզեանի մկրտութեան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Յովհ. Սարգիսեան 150 : Փոքրիկն Վարդան Քիւրէճեանի մկրտութեան առթիւ, Մարի Քիւրէճեան 100, Յակոբ Քիւրէճեան 50, Պայծառ Քիւրէճեան 20, Մարգրիտ Քիւրէճեան 20 : Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար, Տիկին Մ. Շվոտեան, Օր. Ս. Յովսէփեան, Տէր եւ Տիկին Մօրուքեան, Մ. Պէրպէրեան, Ն. Մարգարեան, Տէր եւ Տիկին Գալրաքեան 50ական, Մ. Շալճեան 30, Վ. Նորհատեան Ռ. Սեմէրճեան, Պ. Մանոյեան, Ա. Յովհաննէսեան, Խ. Փանոսեան, Հ. Մինասեան 20ական, Պ. Գանտոյեան 25, Ա. Մելիքեան, Գ. Խըտըր – լեան, Գ. Զուքուրեան, Ե. Պօտուրեան 10ական, Տէր եւ Տիկին Մ. Նազաշեան, Մ. Յովհաննէսեան, Ն. Գույումճեան (Ալֆորվիլ) 50ական, Ե. Սիմոնեան 100, Կ. Դարբինեան 50, Թ. Յովհաննէսեան, Ա. Զիլինկիրեան, Է. Գոսոյեան, Պ. Պէրպէրեան, Ռ. Ժամկոչեան, Զօրիկեան, Թ. Մուրատեան, Զ. Դաւիթեան, Ն. Պապուչեան 20ական, Ա. Շէլէլէկեան 30, Եղիկեան, Ե. Զաքարեան, Եղ. Միքայէլեան, Արիկեան, Ե. Տէր-Պատեան, Զ. Դաւիթեան, Մ. Տէրտէրեան, Վ. Սահակեան, Ռ. Էնէզեան, Մարկոսեան Հ., Է. Յովսէփեան, Ե. Մինասեան, Ժ. Սիմոնեան, Ե. Կէնճեան, Ս. Փարթամեան, Ա. Յակոբեան, Մ. Մինասեան, Վ. Զօփուրեան, Վ. Ճամճեան, Զ. Պոզուքլեան, Է. Գասպարեան, Ն. Պապուչեան, Մ. Պօյէ 10ական Փր. :

### ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէնթ Անթուանի Ս. Թադէոս եկեղեցւոյ վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուէրները.—

Ողբ. Տիկին Մարգրիտ Մըսըրեանի թաղման առթիւ Պր. Միսաք Թրիքեան 30 Փր., Պր. Մ. Թորոսեան եւ Տէր եւ Տիկին Սարգիս Քէշիշեան 10ական : Ողբ. Մարիամ Պիպիթեանի թաղման առթիւ Տիկին Աղաւնի Գալայճեան 50 (երգչախումբին), Տիկին Շամիրեան 30, Տիկին Ղեւոնդ Այտընեան, Տէր եւ Տիկին Ն. Մըսըրլեան 20ական (10 երգչախումբին), Տիկին Պերճուհի Արթինեան, Մ. Կոտոշեան, Ա. Կարապետեան, այրի Տիկին Աննիկ Թէքիրեան 10ական, Տիկին Տէր-Զաքարեան եւ Տիկին Սուքիասեան 20ական (դպրոցին) : Ողբ. Հայկազ Անճէմեանի թաղման առթիւ Տէր եւ Տիկին Վ. Քիւփէլեան 50, Տէր եւ Տիկին Ա. Վարդանեան, Գ. Պարոնեան 30ական, Ա. Թորոսեան 40, Մինաս Գոճապաշեան 20, Բարսեղ Գամպուրեան 30 (եւ 20 դպրոցին), Ա. Սէմէրճեան, Մուշեղ Էլմասեան 30ական (եւ 20 երգչախումբին), Պ. Սէմէրճեան, Տէր եւ Տիկին Բանդիկեան, Պ. Բարունակեան եւ Գ. Գալուստեան 20ական (եւ 20 դպրոցին), այրի Տիկին Ռ. Նէվշէհիրլեան եւ Տ. Ներսէսեան 10ական :

×

Շավիլի Ս. Գր. Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է 50 Ֆր. Պ. Պետրոս Սարգիսեանէ իր ողբացեալ մօր եւ եղբօր յիշատակին :

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ
7
MERCREDI
7 MAI
1975

# ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

# HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար. 170 ֆր. Վեցամսեայ 90 ֆր.
Արտասահման Տար. 200 ֆր. Հատը 1 ֆ. 20

LE NUMERO 1,20 F.

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13.291 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 51e ANNÉE — N° 13.291

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

## «ՄԻԼԼԻ» ՇԱՐԺՈՒՄՆ Է ՈՐ ՄԱՀԱՑՈՒ ՀԱՐՈՒԱԾԸ ՏՈՒԱՒ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ

— o —

Զինադադարէն ետք Անատոլուի մէջ ստեղծուած «Միլլի» (ազգայնական) շարժումն է, որ մահացու հարուածը տուաւ Հայութեան։

«Հայութիւն»ը պէտք է հասկնալ իր լայն առումով, — այսինքն Արեւմտահայն ու Արեւելահայը միանգամայն, առանց սահմանային զատորոշումին։

Պէտք չէ մոռնալ, որ քէմալական Թուրքիան է, որ քանդեց անկախ Հայաստանի Հանրապետութիւնը, բացայայտ քաջալերութեամբ, աւելի ճիշդ մեղսակցութեամբ, ու նաեւ նիւթական ու ռազմական անսահման աջակցութեամբ Մոսկուայի։

Դարձեալ Անգարայի «Միլլի» կառավարութեան կազմակերպած հրոսակներն էին, որ կիլիկեան հայաքաղաքները արեան մէջ խեղդեցին, 1919էն սկսեալ, օգտուելով զանոնք գրաւող օտար զինուորներու տկարութենէն։ Եւ 1920ի աշնան Հայաստանը անվնաս դարձնելէ ետք, Թուրքերը 1921ի վերջաւորութեան տիրացան նաեւ պատմական Կիլիկիոյ, ընդմիշտ յօդս ցնդեցնելով «հայկական օջախ»ի երազը։ Այստեղ ալ ակներեւ էր օտարի մեղսակցութիւնը։

Կարելի չէ ուրանալ պատմութիւնը։

Ի՞նչպէս ծագում առաւ «Միլլի» շարժումը։

Տարածուած ընդհանուր կարծիքն ա՛յն է, որ անիկա ծնաւ իբրեւ հետեւանք հելլէն բանակին կողմէ Իզմիրի գրաւման, համաձայն Դաշնակիցներու Գերագոյն Խորհուրդին որոշման։ Սխալ է այս ենթադրութիւնը։ Հելլէն նաւատորմը 1919 Մայիս 15ին է, որ զինուոր ցամաք հանեց Իզմիր։ Մինչդեռ «Միլլի» շարժումը սկըսած էր աւելի կանուխ, տարուան սկիզբները, Մուսթաֆա Քէմալէն առաջ։ Ցանցուռը յաղթական դաշնակիցներն էին, որ չգործադրեցին Մուտրոսի Զինադադարին 5րդ յօդուածը, — «Թրքական բանակի անմիջական զօրացրուումը»։ Անատոլուի մէջ գտնուող ութ զօրաբանակներու միաւորները անմիջապէս վերակազմուեցան իրենց սպաներով եւ սպայակոյտներով։ Նոյնպէս Անատոլուի մէջ համախմբուեցան Միջագետքէն եւ Սուրիայէն քշուող զինուորները։ Քեազիմ Քարապէքիր փաշայի 15րդ զօրաբանակը ամրացուցած էր իր դիրքերը Էրզրումի մէջ։ Զէնքի եւ ռազմանիւթի մթերանոցները Անատոլուի, մանաւանդ Անգարայի եւ Սեբաստիոյ մէջ անխախտ կը մնային։ 1919 Մայիսին 250 Թուրքեր կը յարձակէին Կէլիպոլուի զինուորական մթերանոցին վրայ եւ կը գրաւէին հազարաւոր հրացաններ, զորս գաղտնի կը ղրկէին Անատոլու։ Դաշնակիցները կը քնանայի՞ն թէ դիտմամբ աչք կը գոցէին...։

Հելլէններու ցամաքահանումէն երեք ամիս առաջ, 1919 Փետրուար 11ին Ռընէ Փինօ Իզմիրէն կը հեռագրէր Թանի.—

«Իթթիհատի կազմակերպութիւնը կը շարունակէ գործել Փոքր Ասիոյ մէջ, ուր Երիտասարդ Թուրքերը բանակէն արձակուած զինուորներուն ձգած են իրենց զէնքերը եւ ուր հրոսակներու ընդարձակ ցանց մը կը կազմակերպուի գաղտնօրէն։ Այս շարժման հեղինակները զանգուածներուն կը քարոզեն տեսակ մը բոլշեւիկութիւն, մղելով զանոնք հողեր գրաւելու։ Նպատակնին է բնաջնջել քրիստոնեայ սեփականատէրերը. նոր հալածանք մը կը պատրաստուի»։

Փարիզեան ծանրագլուխ Թերթի Թղթակիցը կը Թելադրէ անյապաղ Մակեդոնիոյ բանակէն զօրաբաժին մը ղրկել՝ գրաւելու համար երկաթուղիները եւ ձեռք առնելու Թուրք ոստիկան - զօրքի հրամանատարութիւնը։

Թէեւ անհաւատալի, սակայն դառն իրականութիւն է, որ Թուրքիան գրաւելէ անմիջապէս վերջ յաղթական դաշնակիցները իրարու հետ մրցումի ելան զայն սիրաշահելու համար։ Կիլիկիան պարպող Անգլիացիները գաղտնի զէնք ու ռազմանիւթ յանձնեցին Թուրքերուն, ըսելով որ ուրիշներ պիտի գան իրենց մեկնումէն վերջ եւ կրնան պէտք ունենալ անոնց...։

Իրականութիւն է նաեւ ա՛յն, որ անգլիական բանակի հայ Թարգմաններս 1919ի ամառը սրտի ճմլումով կը տեսնէինք Եգիպտոսի գերանոցներուն մէջ արգելափակուած Թուրք գերիներուն մաս մաս ազատ արձակումը եւ անգլիական նաւերով Թուրքիա տարուիլը, երբ ո՛չ մէկ հաշտութեան դաշնագիր էր կնքուած օսմանեան կառավարութեան հետ։ Այդ գերիները գացին միանալու «Միլլի» ուժերուն։

Պոլիսը գրաւող յաղթական Դաշնակիցները «Նիւրէնպէրկ» չկազմակերպեցին՝ դատելու եւ պատժելու համար պատերազմի յանցաւորներն ու հայկական ցեղասպանութեան հեղինակները։ Գլխաւոր ջարդարարները արտասահման փախած էին։ Մնացեալները ապաստանեցան Անատոլու, ուր «Թիւրք Օճաղը»ները եւ իթթիհատական ակումբները կը շարունակէին իրենց գործունէութիւնը ըստ առաջնոյն, առանց ընդհատման։ Անոնք դրկաբաց ընդունեցան մայրաքաղաքէն փախչող իթթիհատականները։

Ճակատագրական դեր կատարեց Տամատ Ֆէրիտ փաշայի դահլիճին այն որոշումը, որով Անատոլու կը ղրկուէր Մուսթաֆա Քէմալ փաշան, իբրեւ քննիչ երրորդ զօրաբանակի (Ամասիա), գլխաւոր պարտականութիւնն ըլլալով հսկել անդորրութեան պահպանման։ 1919 Մայիս 19ին Պոլսէն դէպի Սամսոն ճամբայ ելաւ Մ. Քէմալ եւ փոխանակ կատարելու իրեն սահմանուած առաքելութիւնը, ապստամբեցաւ Պոլսոյ կառավարութեան դէմ եւ լծուեցաւ «Միլլի» շարժման կազմակերպութեան։

Հողը պատրաստ էր արդէն։ Իթթիհատական էր Մուսթաֆա Քէմալ։ Իր շուրջ համախմբուեցան իր մեծ ու պզտիկ բոլոր նախկին ընկերները։ «Թուրքիան Թուրքերուն» նշանախօսքը արձանագրըուեցաւ «Միլլի» շարժման դրօշին վրայ։ Թուրքիոյ բոլոր շրջանները արձագանգ տուին Մ. Քէմալի կոչին։ 1919 Յուլիս 10/23ին, Օսմանեան Սահմանադրութեան հռչակման 11րդ տարեդարձի օրը Էրզրումի մէջ գումարուեցաւ շարժման առաջին համագումարը։ Նոյն տարուան Սեպտեմբերի սկիզբը Սեբաստիոյ երկրորդ համագումարը վաւերացուց Էրզրումի որոշումները։

Գլխաւոր որոշումն էր՝ «Ո՛չ մէկ թիզ հող Հայերուն եւ Յոյներուն»։

Միլլի շարժումն է, որ մահացու հարուածը տուաւ Հայութեան։

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

## ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

### ՔԱՄՊՈՃ ԵՒ ՎԻԷԹՆԱՄ

Ֆրանս-Սուար Երկուշաբթի իրիկուն կը յայտնէր թէ լուր պիտի մնայ ինչպէս իր պաշտօնակիցները Քամպոճի անցուդար - ձերուն վրայ ցորչափ մնացեալ Ֆրանսացիք Թայլանտ չեն հասած։ Արդարեւ կը թուի թէ Փնոմ-Փէն թէ այլուր բաւական մաքրագործումներ եւ զանգուածային գնդակահարութիւններ կ'ըլլան։ Նման հաստատումներ կ'ընեն Ուաշինկթընէն եւ Արտաքին նախարարութեան բանբերն ալ կ'ըսէ թէ այն լուրը ըստ որուն 80-90 սպաներ (հանրապետական բանակի) իրենց կիներով գնդակահարուած են, հաւաստի աղբիւրներու լուր է եւ թէ վրէժխնդրութիւնները կը շարունակուին։ Նիւզ-Ուիք ալ կը հաստատէ որ արեան լոգանք մը կը պատրաստուի Քամպոճ, ուր արդէն քանի մը հազար հոգի գնդակահարուած են։

×

Վիէթնամի գաղթականները անբաղձալի տարրեր դարձած են եւ շատեր ալ արդէն շատ սուղ վճարած են իրենց գաղթականութեան իրաւունքը։ Արդարեւ, նախ գաղթական ուզող շատ չկայ, ապա ամերիկեան սպայ մը պատմած է որ կարգ մը Հարաւային Վիէթնամցիներ Սայկոնէն կրցած են հեռանալ շնորհիւ ազգականական կապի կեղծ յայտարարութեանց, երդումի տակ, զորս Ամերիկացիք ոսկիի գինով ծախած են։ Ամերիկացի գնդապետ մը ըսած է թէ Ամերիկացի մը պարծենցած է որ 48 Վիէթնացիի յայտարարութիւն ստորագրած է իւրաքանչիւրը 3000 տոլարի։ Մնաց որ այն գաղթականները որոնք Ամերիկա կը հասնին, մանաւանդ աղքատները, լաւ չեն ընդունուիր եւ ամերիկեան հանրային կարծիք մըն ալ կայ որ իրենց դէմ է։

Քալիֆորնիոյ մէջ, աղքատ թէ մեծահարուստ, պնակ մը ապուրի համար, պոչ բռնած են։ Կան ոմանք որոնք ոսկիով եկած են ու հաց-պանիրի հոգ չունին, ուրիշներ որոնք ֆրանսական մշակոյթով սնած են ու չեն կրնար վարժուիլ ամերիկեան ապրելակերպին։

### Քանի մը տողով

ՅՈՅՆ - ԿԻՊՐԱՑԻ համայնքին պետը Քլերիտէս մերժեց Թրքական առաջարկը, միասնաբար վարելու Կիպրոսի հանրային սպասարկութիւնները։ Թուրք համայնքը պէտք է ներկայացուի կղզիին սպասարկութեանց մէջ բայց «չեմ ուզեր նկատի իսկ առնել կէսուկէս մասնակցութեան առաջարկը»։ Քլերիտէս Վիէննայէն Աթէնք գնաց։ Միւս կողմէ ալ Տէնքթաշ եւ Թուրք պաշտօնական անձնաւորութիւններ յայտարարած են թէ Վիէննայի խօսակցութիւնները «լաւ սկիզբ» մը ունեցած են։ Տէնքթաշ Անգարա կը գտնուի ուր կը խորհրդակցի կառավարութեան հետ։

ՀԻՒՍ. ԻՐԼԱՆՏԱՅԻ ընտրութեանց մէջ բացարձակ մեծամասնութիւն ապահոված են ծայրայեղ բողոքականները։ 78 աթոռներուն 46ը ձեռք ձգած են։

## ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԸ ԵՒ ԹՈՒՐՔԵՐԸ

### Ի՞ՆՉ ԿԸ ԳՐԵՆ ԹՈՒՐՔ ԹԵՐԹԵՐԸ

— o —

Անշուշտ Թուրքերը լուռ չեն մնար Ապրիլեան վաթսունամեակի առթիւ։ Ստորեւ առաջին «նմոյշ» մը լոյս տեսած հինայոլնի մէջ, Էրտողան Ալքան ստորագրութեամբ։

«Արտաքին եւ ներքին պատերազմներու յանցապարտները ոչ թէ այդ երկիրները կամ ժողովուրդներն են, այլ իրենց շահախնդրութեան համար զանոնք պատերազմի մղողները։ Պազիլ Զախարոֆի եւ Կիւլպէնկեանի պէս հայ առեւտրականներ մեր երկրին մէջ քաղաքային պատերազմի մղեցին Հայերը եւ այս կռուին մէջ Թուրքեր ալ մեռան, Հայեր ալ։

«Զախարոֆի եւ Կիւլպէնկեանի նման դրդիչներ եւ շահախնդիրներ անպակաս եղան աշխարհի վրայ, եւ այս պատճառաւ կռիւները եւ պատերազմներն ալ շարունակուեցան։ Հիմա ալ Թոմաս Օ'Նէյլ եւ իր համախոհները իրենց հետ առեր են ուրիշ հայազգի Քոնկրէսական մը, Հէնրի Հէլսթոնաքին եւ կը պնդեն թէ 1915ին Թուրքերը 600 հազար հայ ջարդեր են, հետեւաբար Ապրիլ 24ը պէտք է հռչակել «մարդուն գործած զուլումի օրը, ընդդէմ մարդուն»։

«Այս դայլերը, որոնք դառնուկի մորթ հագած են, իրականութեան մէջ կը ձըգտին միակ նպատակի մը, այն է՝ Ամերիկայի յունական ծագում ունեցող ընտրողներու քուէները որսալ։ Այս դիտաւորութեամբ կ'ուզեն Թուրքեւհայ թշնամութիւն մը ստեղծել, ժողովուրդները թշնամի դարձնել իրարու, մարդիկը իրարու դէմ կռիւի մղել։

«Այս կործանարար դրդութեանց հետեւանքով է որ Ամերիկայի բնիկները եւ բուն հողատէրերը խմբովին բնաջինջ եղան։ Այդ տեղացիները այսօր անգամ բնակավայր մը չունին, եւ կ'ապրին տեսակ մը քէմփերու մէջ, որոնց «ապարակ» անունը կուտան։ Ահաւասիկ մարդուն զուլումը մարդուն դէմ։ Առենօք սեւամորթները Ափրիկէի ազատ բնիկներն էին, այժմ գերիէ տարբերութիւն չունին։ Ահա զուլում մը եւս։

«Շահախնդիր փոլիթիքաճիները երբ կը տեսնեն որ Պետութեան նախագահը իրենց շահերուն չի ծառայեր, անվարան եւ անսարսուռ կը սպաննեն իրենց իսկ ընտրած Հանրապետութեան նախագահը, որուն զաւակները որբ կը թողուն։

Շահախնդիր Ամերիկացիները չէի՞ն որ հարիւր հազարաւոր թոն ռումբ նետեցին հարաւ - արեւելեան Ասիոյ ժողովուրդներու գլխուն եւ պատճառ եղան որ հարիւր հազարաւոր մարդիկ մեռնին, թէ՛ Ամերիկացի, թէ՛ Վիէթնամցի, թէ՛ Գամպոճցի կամ Քորէացի։ Այս ալ չէր բաւեր, դադրեցուցին իրենց յատկացուցած օգնութիւնը այդ աղխական ժողովուրդներուն եւ զանոնք միս-մինակ թողուցին իրենց բախտին հետ։

«Ամերիկեան Քոնկրէսը, որ անթիւ անհամար սխալներ գործեց իր որոշումներով եւ մի առ մի վշտացուց բարեկամ երկիրները, հիմա ալ կը ջանայ Թուրքեւհայ թշնամութիւն մը ստեղծել։ Պէտք չէ զարմանալ։ Միայն թէ Ամերիկա եթէ չուզեր կորսնցնել բարեկամ երկիրները, եւ կը փափաքի իր իսկ շահերը պաշտպանել, պէտք է վերջ տայ այս շահախնդրական դրդութիւններուն, որոնց հետեւանքով այսօր մաքուր էջ մը չմնաց ամերիկեան պատմութեան մէջ»։

# ԶՈՒԼԱԼ
## ԿԱՄ
## ԿԵԱՆՔԸ ԻԲՐԵՒ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ

«ԱՐԵՒԾԱՂԿԻ ՄԸ ՆՄԱՆ» ՀԱՏՈՐԻՆ ԱՌԻԹՈՎ (*)

Բ.

Նիւթականացած, խոյանքէ զերծ կեանքին դիմաց, մղուած կեանքի պահանջներէն, Զուլալ հոգեկան մղումով կը վերադառնայ իր անցեալի Վենետիկն ու Ս. Ղազար «կարօտի կղզին» ուր ապրած է իր հոգիին «Արեւագալը», մինչ

«Լուռ եկեղեցւոյ խորանին ետեւ ապակիները կը կարմրէին: Արեւագալ էր: Լոյսն յուշիկ յուշիկ կուգար մօր մը պէս, մայրական ձեռքի քնքուշ գգուանքով կը շոյէր աչքերն աղօթողներուն: Արեւծաղիկներ էին ճակատները եւ կը բարձրանային լոյսին՝ տիեզերքին միանալու: Եւ լոյսն ի լուսոյ ծնունդ՝ Աստուածն էր՝ այնքան պարզ, բարի ու հասկնալի: Սիրելի՛ս, տա՛ր զիս, տար զիս արեւո՛ւն. վերջին աղօթքիս ու իմ առաջին բանաստեղծութեան (անդ 89):

Կարեւորը սակայն բանաստեղծութիւնը չէ, այլ բանաստեղծ ըլլալն է. կեանքի տափակ միջակութեան պարտադրանքներէն խուսափիլ դիմադրելով՝ վերանորոգուելու համար անդադար՝ կեանքի անշարժութեան առաջնորդող պատրողական երեւոյթին, բացուելով ազատութեան մէջ, վայելելու համար անոր գոյութենական մերկ գեղեցկութիւնը ներկայի մը մէջ շարունակեալ, որ աճում է կենսական դէպի կատարելութիւն, վերելք՝ բարոյական, փափաքներու համաչունչ մղում՝ ժամանելու համար իսկական հոգեկան համբարձումին՝ բացարձակին հետ նոյնացումին առաջնորդող, եւ երբեք չդադրող հաղորդակցութեան վայելքին մէջ: Արդարեւ կեանքը, վսեմութիւն գոյութենական, բանաստեղծն է ներգործապէս եւ յաւիտենականօրէն:

«Ուրիշ ոչինչ: Ոչի՛նչ: Բանաստեղծը կեանքն է: (Անդ էջ 15): Եւ համոզուած է Զուլալ, եւ շաղուած կեանքի էատարրերուն հետ կ'ուզէ բանաստեղծական ներշնչումին տալ իր ընդարձակութիւնը տիեզերական համագոյակցութեան միսթիք զգացողականութեամբ, իրեն յատուկ անորոշութիւնը՝ նիւթէն անդին առկայ հոգեկանութեան մը փնտռտուքով, որ չէ այլեւս լոկ հոգեղէն այլ հոգիացումը մարմինին իր վերանցականութեանը մէջ: Ասոր համար եւ ասով կը բացատրուի յայտնի ներկայութիւնը նողկանքի, որ կեանքի առօրեայ նիւթով սահմանափակուած երեւոյթի զզուանքն է, եւ որ մեզ ապրողներս կ'ընէ «անմխիթար յուղարկաւորներ». որովհետեւ ինկած կեանքի միջակութեան մէջ, տխուր հանդիսատեսներն ենք մեր մէջ ծագող լոյսերու մահուան

«Կ'երթանք թաղելու լոյսերը մեռած»:

Կեանքը սակայն նիւթի ամուլ ու պաղ շարժումը չէ, այլ ուղղահայեաց սլացք մը դէպի վեր, հոգիի պահանջ

«Վարէն վեր շարժում — ալիք — նետուած քար,
իբրեւ պարզ պահանջ՝ ապրելու համար.
... իբրեւ նո՛ր պահանջ իր լոյսին ի տենչ՝
—հոգ չէ թէ ինչո՛ւ, հոգ չէ մինչեւ ուր»:
(Անդ էջ 58)

Կարեւորը ձերբազատումն է ամէն կարգի կաշկանդումէ, խուսափիլ հորիզոնական յածանքէ, ապրելու համար կենսական սլացքին բերրի թափը, ընդունելով հանդերձ կարելիութիւնը անկումին, իբր փակագիծ, որովհետեւ հուսկ այդ ալ օրէնքն է տիեզերական, իրականութիւն մը՝ առանց սակայն ըլլալու վախճան ինքնաբաւ, այլ խթան խոյանքի, գիտակցելով նիւթի փորձառական անբաւարարութեան:

Արդարեւ մարդը իբր մարդ, իբր եզական արտայայտութիւնը նիւթի ու հոգիի միութեան, անհատականացած իրարու փոխադարձ ազդեցութեամբ, անաւարտ բանաստեղծութիւնն է գոյութենական: Ասկից կը ծագի պահանջ մարդու ամբողջական իրականացումին (1), մարմնական ու հոգեկան կիրքերու դրական լիացումով, սիրելու համար Սէրը ազատօրէն բնութեան մէջ եւ բնութեան հետ բարձրանալով դէպի ոլորտները դրախտային երբ դեռ ոչինչ ունէր անուն յատուկ եւ ուր,

«Ով որ կ'ուզէ, ինչ որ կ'ուզէ, ինչպէս
կ'ուզէ տեսնէ:
Ես միայն հասարակ անուններ ունիմ.—
որեւէ երկիր, որեւէ քաղաք, որեւէ գետ
եւ դուն
իրիկուան անդորրին մէջ լուծուած որեւէ
աղջիկ
զոր այլեւս չեմ տեսներ»: (Անդ էջ 10)

Բայց կը մնայ կեանքը եւ ապրիլը որ սիրել է. արդարեւ սէրը եւ լոկ սէրը կընայ վերակազմել փշրուած ուժերը մարդուն եւ արգիլուած պտուղի անդուլ տիրապետութեան ստեղծած ու պարտադրած ցաւերէն կ'ազատէ մարդը. եւ այս ազատագրումը ունի հաշտարար ձեռնարկ: Քանի որ բարձրացումի եւ ներգործապէս իրագործուելու պահանջը հրամայական է, սէրը կը հաշտեցնէ մարդը կեանքին հետ, կը զգուշացնէ սխալ սէրէ, կը ներշնչէ կենսական նոր խիզախում կեանքի տափակ կրկնութիւններու զոհը չըլլալու համար

«Ի զուր չսիրենք
հասարակ տեղիք, եղած՝ կարելի
կրկնութիւններու,
հին երգերու պէս՝ տխուր բաներու
չտենչանք ի զուր: (Անդ էջ 59–60)

որովհետեւ իրաւ սէրը աւելի բան մըն է քան լոկ

«Հողին պէս բարի, ջուրին պէս անոյշ,
լոյսին պէս մաքուր, երկինքներու պէս
կապոյտ ու անհուն»: (Անդ էջ 59)

Երեւութական հաղորդականութիւնը. իրաւ սէրը կեանքն է իր շարժումին մէջ յարատեւ եւ ստեղծագործ որ կը ջերմանայ ներգործութեամբ իգականի ներկայութեան, որովհետեւ կինը ամբողջացումն է մարդ էակի ստեղծագործութեան, եւ կինը սէրն է իր ազատութեան մէջ վսեմին առաջնորդող, մերժելով վճռականօրէն նոյնինքն կարելի արտայայտութիւնը փղոցային, որ կը փնտռէ հաճոյքը հաճոյքին համար:

Պօսի դաշտերը գեղեցիկ են, եւ գեղեցիկ ու հրապուրիչ նամանաւանդ երբ անձրեւը բարակ կը մաղուի, ստեղծելով տեսարանային իրաւութեամբ մենութիւնը հոգեբանական առանձնութեան: Ճիշդ հոն, Պօսի դաշտերուն մէջ երկու էակներ, բանաստեղծ արուն եւ իր էգը Լուչիան բնութեան իմաստ տուող եւ ամբողջացուցիչ հրաշալիքն են. հոն է Լուչիան իր իգականութեամբը, պարզ, մաքուր եւ իրաւ, բանաստեղծական յայտնատեսութեան մէջ. եւ բանաստեղծ արուն կ'ուզէ որ ան մնայ այդպէս

«Իբրեւ երազս, իբրեւ սիրած բանաստեղծութիւնս պիտի կենաս այդպէս, աշնանամուտի գաղջ իրիկուն մը, Պօսին մէջ: Մազերդ արձակ պիտի թափին ուսերդ ի վար ու հասնին մէջքիդ. եւ մազերուդ վրայ անձրե՛ւ պիտի իջնէ, անձրե՛ւ պիտի իջնէ: ... Օ՜ լիութիւնը՝ երբ երեւակայութիւնը կանգ կ'առնէ այլեւս, գեղեցկութիւնն իր լրումին է հասած»:
(Անդ էջ 97–98)

Երազ, հէքեաթ, վիրաւորուած գոյութեան բալասան, ուր ամէն ինչ կարելի է եւ կարողութիւնը մարդուն անսահման, ընդարձակ. չէ սակայն ասիկա երազը քունի ուր ամէն ինչ անգիտակից կ'արձանագրուի ու կ'արձագանգէ ապրող կեանքի խորհրդաւորութիւնը թաքուն, այլ երազ երեւակայութիւնն է ստեղծարար, գիտակից փնտռտուքն է անոր որ ներկայ է իր իրաւութեամբը, էակաբանականօրէն, եւ որ սակայն դեռ կը մնայ հեռու մեզի տիրապետութենէն, զերծ ամէն կարգի սահմանումէ, իր հարազատութեանը մէջ կուսական, անմեղ իր ինքնութեամբ եւ առինքնող իր կարողութեանը ներգործութեամբ կատարելագործելի միջամտութեամբ բանաստեղծին, որ չէ մահկանացու մը հասարակ այլ հողէն վեր, տառապած գոյութեան մը ցաւերէն մաքրուած եւ հասունցած հոգիի իրաւութեամբ

«Որովհետեւ մեզի համար այլեւս
երբ մահն արդէն ապրելով է հատուցուած
աւելի՛ն է անհրաժեշտ:
որովհետեւ, սիրելի՛ս,
մենք սիրեցինք
Աստուծոյ պէս
յաւիտենականութեան մը համար»:
(Անդ էջ 75)

Միսթիքն է անիկա գերազանցօրէն որ գիտէ սիրել առանց պղծելու սրբութիւնը տիեզերական, ինչ որ է սիրել զայն իր էականութեանը մէջ, գերիրապաշտօրէն երազով եւ երազի մէջ բայց իրական, եւ տաղաւարը հարսանեկան ըլլայ բանաստեղծական

«Տակաւ, երբ լաւագոյնս ապրելու համար
վճարած ես արդէն
անհրաժեշտ տուրքդ՝ ցաւին
ու սկսած երազել
երազով գեղեցկացնել
աշխարհ ու կեանք
... պիտի անդրադառնաս
թէ հասուն ես արդէն
ու սիրելու պատրաստ
հոգիով ու մարմնով»: (Անդ էջ 81)

Սէրը պէտք է ըլլայ համազօր, համասկիզբ եւ նոյնքան մաքուր սիրողներու միջեւ. ու ահա առաջին վիճակի նկարագրութեան կը յաջորդէ երկրորդ վիճակի նկարագրութիւնը, ուր կը շեշտուի գերիրապաշտ ու բնազանցական պահանջը

«Ու սիրելու պատրաստ —
կ'ուզես երազի մէջ, երազի պէս
բայց յաւիտենականութեան նման
վեհագոյն գիշեր մը
տակաւ պիտի հանես
մի առ մի
հագուստներուդ հետ
ԻՆՉ ՈՐ ՔՈՒԿԴ ՉԷՐ
ԻՆՉ ՈՐ ՔԵԶՄԷ ՉԷՐ (2)
պիտի մերկանաս
տակաւ
հոգիով ու մարմնով»: (Անդ)

ուժով է եւ բեղուն հակադրութիւնը առաջին եւ երկրորդ վիճակի վերջին տողերուն միջեւ. հոն՝ սիրելու պատրաստ հո-

# ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

## ՍՂԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ

Ասոր համար ես կ'ուզէի քիչ մը եւս հեռու երթալ, քան նախորդ իրազեկը, եւ այն հարցումին՝ թէ ազատ կամքը արդեօք բոլորովին բացակայե՞ր է՝ հաստատական պատասխան տալ:

Բժշկական իրազեկներուն այլեւս հարցումներ չեն ուղղուիր:

Կ'որոշուի ֆրանսերէնի թարգման իրազեկ Պրոֆ. Պֆեֆֆէրը հարցաքննութեան չենթարկել:

Նախագահ.— Թերեւս կարելի է ընդհանուր յայտարարութիւն ընել, թէ ամէնքն ալ կը հրաժարին այլեւս վկաներէ եւ նոր փաստերէ:

Պաշտպան Դր. Վերթաուէր.— Պետութեան բարձրագոյն ատեանի երկրորդ պատժական ծերակոյտը կանգնած է այն տեսակէտին վրայ, թէ՝ երբ ընդհանուր հրաժարում մը կը յայտարարուի, ասով կը մնան ասկէ առաջ եղած առաջարկները, նոյնպէս եւ մերժումները: Ասոր համար ես երբեք չեմ ըներ, այլ միայն դէպքէ դէպք կը հրաժարիմ այս կամ այն փաստէն ու ցուցումէն:

Պաշտպան Դր. փոն Գորդոն.— Ես ալ կը միանամ ասոր:

Ամբաստանեալ.— Ես համաձայն եմ:

Ասկէ ետք դատավարութեան շարունակութիւնը կը յետաձգուի հինգշաբթի առտուան ժամը 9ին:

### ԵՐԿՐՈՐԴ ՕՐ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ

Նախագահ Դր. Լեմբերգ ժամը 9.15ին կը բանայ նիստը:

Նախագահ.— Մենք կը շարունակենք դատավարութիւնը: Վճիռը գոյացնելու համար անհրաժեշտ անձերը ամէնքն ալ ներկայ են այստեղ:

Փաստական նիւթը, ինչ չափով որ ան կը յիշուի ամբաստանագրին մէջ, սպառած է եւ ընդհանրապէս՝ դատավարութեան մասնակցողներուն հրաժարման հետեւանքով՝ լմնցած:

Այդ այդպէս ըլլալով, ես կ'ուզեմ հիմա կարդալ իմ կողմէն մշակուած հարցումները:

1.— Յանցաւո՞ր է ամբաստանեալ Սողոմոն Թէհլիրեանը 1921 Մարտ 15ին Շարլոտէնբուրգի մէջ մարդ մը, Թալէաթ փաշան, դիտաւորեալ կերպով սպաննած ըլլալուն համար:

Այս հարցումը կը վերաբերի անկանխամտած սպանութեան իսկ այժմ կը դրուի թիւ 2 հարցումը՝ կանխամտածուած սպանութեան մասին. այս հարցումին պատասխանելու է սակայն այն պարագային միայն, եթէ առաջին հարցումին հաստատական պատասխան տրուի:

2.— Արդեօք ամբաստանեալը սպանութիւնը խորհրդածութեա՞մբ է կատարեր:

Ասկէ ետքը կուգայ թիւ 3 հարցումը, որուն պատասխանելու է այն պարագային միայն, եթէ թիւ 1 հարցումին հաստատական պատասխան տրուի, իսկ թիւ 2 հարցումին՝ ժխտական:

3.— Կա՞ն մեղմացուցիչ պարագաներ:

Կա՞ն արդեօք այնպիսիներ, որոնք կ'ուզէին լրացումներ ընել այս հարցաքննութեան նկատմամբ: Եթէ ոչ՝ այն ատեն ես խօսքը Պ. աւագ դատախազին կուտամ:

Պաշտպան Դր. փոն Գորդոն.— Մեր կողմէ առաջարկուած միւս բոլոր վկաներն ալ հոս եկած են. պէտք է որ անոնք որեւէ պաշտօնական եղանակով տեղեկացուին, թէ մենք կը հրաժարինք զիրենք հարցաքննելէ: Ասկէ զատ, Պր. Ոսկանեան եւս, որ ամբաստանեալի անձնաւորութեան եւ ընտանեկան պայմաններու մասին իր գիտցածը պիտի յայտնէր, Սերբիայէն նոյնպէս տեղս հասած է: Յետոյ, ինծի ըսին, թէ վկայ Արմին Վէգներ, զոր մենք հրաւիրած էինք, եւ որ տեղին վրայ լուսանկարներ բրած է, նոյնպէս ինքզինքը մեր տրամադրութեան տակ դրած է: Սակայն ես կը կարծեմ, թէ ձեր փափաքին համապատասխան վարուած կ'ըլլամ, եթէ ըսեմ, որ մենք այլեւս ոչինչի պէտք ունինք. մենք արդէն գիտենք այն, ինչ որ պէտք էր գիտնայինք:

Երդուեալ մը.— Պ. Նախագահ, հարցում մը. այստեղ ներկայ եղող հասարակութեան մէջ կը գտնուի հնդիկ մը, որ ըսած է, թէ այդ բոլոր կռիւները եւ սպանութիւնները ծագում առած են ոչ թէ տնտեսական, այլ կրօնական պատճառներէ:

Նախագահ.— Պարոններ, թէեւ այդ անմիջական կապակցութիւն չունի սպանութեան հետ, բայց անոր համար միայն, որպէսզի կարելի ըլլայ պարզել շարժառիթներու ամբողջ տարողութիւնը եւ սարսափելի դէպքերու թողուցած հոգեկան տպաւորութիւնը, ես լայն ասպարէզ բացի՝ արծարծելու համար այդ խնդիրները. այնպէս որ մենք իրօք պէտք չունինք այսօր նորէն անոնցմով զբաղելու:

Պաշտպան Դր. փոն Գորդոն.— Եթէ Պ. Պ. երդուեալները կ'ուզեն, պէտք է որ իրապէս անոնց գոհացում տրուի: Ասոր համար ես կը խնդրեմ խօսք տալ Պ. Դր. Լեփսիուսին՝ որպէս իրազեկի:

(58 – Շար.)

գիով ու մարմնով, որովհետեւ հոն հաւատքը տեղի է ունեցած եւ հոգեկան ու մարմնական մաքրագործումը իրակա- նացած. հոն՝ հրաւէր անջատումի «պիտի մերկանաս հոգիով ու մարմնով»· հակադրութիւնը կ'ուզէ չեչտել եւ զգացնել մերժումի, հրաժարումի, թօթափումի անհրաժեշտութիւնը բոլոր այն բաներուն որոնք եկամուտ են եւ օտար գոյութեան: Գաղանզուածը գոյութիւնն է իր մերկութեան մէջ գեղեցիկ, աստուածադրոշմ, եւ ահա սէրը իր թափին մէջ

«իմէննութիւնդ գտած
ամբողջովին մերկ
գեղեցիկ ու ցանկալի
պիտի մտնես անկողինս:
քեզ պիտի ընդունիմ
գերագոյն, լման քաղցրութեան մը պէս
հոգիով ու մարմնով»: (Անդ)

փոխադարձ ցոլացումի պահն է, երեւակայութեան բեղուն րոպէն, սիրոյ կախարդիչ հրապոյրը, որ կեանքի սահմաններէն անդին սերմն է յաւիտենականութեան սկիզբ բանաստեղծութեան

«Ու տակաւ
մեր աչքերուն մաքրութեամբ
մեր մտերմութեան յաւիտենականու-
թեամբ
մեր սիրոյն ազատութեամբ
պիտի հիւսեմ բանաստեղծութիւնս»:
(Անդ)

Պիտի հիւսուի բանաստեղծութիւնը, բայց քերթուածը պիտի չյօրինուի երբեք, պիտի չունենայ ձեւ սահմանափակող, գոյն վերջնական, խորք փակուած յստակով, որովհետեւ բանաստեղծը կ'ուզէ որ իր սէրը ըլլայ բայց մնայ միշտ «անկարելի»

«Մնաս անկարելիս»: (Անդ էջ 85)

Թող չգտրի երազ ըլլալէ եւ հէքեաթային իր իրականութենէն անդին չանցնի, որովհետեւ գեղեցիկ չի կրնար ըլլալ երբեք կեանքի չօշափելի ճշմարտութիւնը՝ ենթակայ մաշումի, հնանալու վարժութեան

«եղած՝ կարելի զուր կրկնութիւններ· —
Ո՛չ սկիզբ, ո՛չ վերջ
հոգիներու մէջ»: (Անդ էջ 60)

Ծերդ ասոր համար ժամանակի ու արեւուտ հինցուցած եւ անապատեցուցած սիրտն է որ ամէն ինչ մեռցուց ապրեցնելու համար սիրելին, իբրեւ պատրանք, իբրեւ այլեւս կրկներեւոյթ զոր կեանքը չի կրնար երբեք քաղել. եւ որ կը մնայ միշտ, հակառակ ցնորական իր իրականութեան, միակ ճշմարտութիւնը — «որովհետեւ քեզ երազել ու սիրել միշտ կարելի է Անկարելիս» (ազատօրէն կը մէջբերեմ). եւ Զուլալ, որպէսզի իր սէրը ըլլայ միշտ պատրաստ վերանորոգուելու, մաքրուելու յարատեւ թափով, կ'ուզէ որ իր անկարելին չտեսնէ երբեք այն ինչ որ հէքեաթէն առդին է. եւ ուրիշներու տըխրութեամբ չլեցնէ իր աչքերը, եւ կեանքի իր ծարաւը չյագենայ երբեք «ցմրուր, ցմահ չապրի երբեք». չլճանայ, չսահմանուի, մէկ խօսքով չըլլայ կարելի, որովհետեւ կարելին իր դիւրին ըլլալովը չունի ոչ մէկ նորութիւն

«Նայէ որ մնաս գերերկրային ծաղիկ
զոր կարենամ այլեւս երազել ու սիրել
ընդմիշտ»: (Անդ էջ 85)

Հ. ՌԱՖԱՅԷԼ ԱՆՏՈՆԵԱՆ

(Շար. — 2)

---

(1) Հմմտ. այս մասին, ընդունելով հանդերձ մեկնակէտներու տարբերութիւնը, յարաբերութիւնը ընդմէջ Թէյար տը Շարտէնի եւ Սարթրի տեսութիւնները, Phénomène humain et l'Existentialisme est un humanisme.

(2) Ընդգծումները իմն է:

ԱՐՈՒԵՍՏ

# ԱՐՇԱԿԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ(*)

— Օ —

Վերացական — քնարական արուեստին մէջ կարգ մը դժուարութիւններ կը սպասեն արուեստագէտը: Նախ այն՝ որ ան կրնայ հասնիլ գոյներու, ձեւերու եւ գիծերու խծբծանքի մը, ապա նաեւ այն՝ որ արուեստագէտը ինքզինք սահմանափակ կը զգայ իր ըմբռնողութեան մէջ եւ հետեւաբար կը մատնուի անել կացութեան: Այս վերջին պարագան արդէն ընդհանուր բնոյթ ունի:

Նուազագոյնը որ կրնանք ըսել Արշակի արուեստի պարագային այն է որ արուեստագէտը հմտօրէն կը խուսափի նման սահմանափակումէ մը անմիջականութեամբ մը, որուն միայն վարպետ մը կրնայ տիրապետել: Դիւրին է ըլլալ անմիջական եթէ նկատի չառնուի պաստառին վրայ ժայթքումով գոյանալիք հետեւանքը, բայց անհրաժեշտ է որ անմիջականութիւնը ըլլայ արդիւնքը նախընթաց մտածումի մը:

Խօսելով Արշակի ստեղծած նկարչական անջրպետի մասին, պէտք է ըսենք որ ան երեք տարբեր ուղղութեամբ կը ներկայացնէ զայն: Նեղ անջրպետը պատի մը տպաւորութիւնն է, որուն վրայ գիծեր ու ձեւեր կը շարադրուին. երկնային անջրպետը, ընդհանրապէս կապոյտ ու ճերմակ գոյներով կը ներկայացուի եւ ծովային անջրպետը՝ կանաչի ու մանիշակագոյնի ներդաշնակութեամբ:

Արշակի գործերուն մէջ գիծերը կօղտագործուին ձեւաւորելու և շարադրելու համար իր գիծերը, որոնք կը ներկայանան վառ գոյներով եւ լոյսի ճառագայթներուն պէս կը շողան պաստառին վրայ: Ու այս բոլորին մէջ նկատելի է յարածուն շարժում մը գիծերու եւ ձեւերու:

Խօսիլ Արշակի նկարչութեան մասին կը նշանակէ ընդգծել մտայինը եւ միւս կողմէ անդամահատել իր ամբողջութենէն տեսողականը:

Գնահատելու համար անոր արուեստը՝ պէտք է տեսնել զայն

Ա. Փ.

---

(*) Կալըրի տը լ'Իւնիվերսիթէ, 52 Ռիւ տը Պասանօ, Փարիզ 8րդ, մինչեւ Մայիս 20:

# ՀՈՂՎՐՏԻՔ

— Օ —

Կըընոպլի հայ գաղութը դժբախտութիւնն ունեցաւ վերջերս կորսնցնելու իր տիպար մայրիկներէն մէկը՝ ընկերուհի Իսկուհի Արապեան: Արդարեւ, բարեհամբոյր եւ ազնուասիրտ Հայուհի մըն էր, որ տարիներ շարունակ ծառայած էր անձնուիրաբար Կապոյտ Խաչի շարքերուն մէջ, շրջան մը վարելով նաեւ փոխ-ատենապետուհիի պաշտօնը:

Մայրական գուրգուրանքով կը մօտենար հիւանդանոցները կամ բուժարանները գտնուող իր ազգակից հիւանդներուն եւ զանոնք մխիթարելու, սփոփելու ամէն ջանք կը թափէր: Գթասիրտ հոգիով եւ նուիրումով մը, որ այլապէս օրինակելի էր, կը հասնէր հոն, ուր հիւանդի մը, կարօտեալի վտիտ ձայնը կը լսուէր:

Հոգատար մայր մըն էր բոլորին համար:

Քաղցր յիշատակ մը կը թողու Կրընոպլի գաղութին մէջ:

Մ. ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ

## ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՅ ԱՐՁԱԿԱՁԷՆԻ ՄԸ ՑՈՒՇԵՐԸ, գրեց Տիրան Ոսկերիչեան, 1974:

[illegible]

Հարվըրտ համալսարանի գիտական կեդրոնին մէջ, Մայիս 18ին, ցուցադրութեան պիտի դրուին ողբացեալ Մինաս Աւետիսեանի կարգ մը նկարները՝ անոր առաջին օրերու գործերէն մինչեւ 1974ի ժամանակաշրջանը: Նկարները հաւաքուած են անհատական հաւաքածոներէ, Մ. Նահանգներու մէջ: Ցուցահանդէսը կազմակերպուած է Ամերիկայի հայ նկարիչներու ընկերակցութեան կողմէ:

## ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԿ ՍԻՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿԻ

Հայկ Սիրէնկիւլեան Գրական Մրցանակի Դատակազմը կը հաղորդէ, թէ Համազգայինի «Վահէ Սէթեան» տպարանէն լոյս տեսած է Երուանդ Հայրապետեանի «Անմահների Երթը» թատերգութիւնը — յետ մահու — վեց արար: Այս հատորը Հ. Սիրէնկիւլեան Գրական Մրցանակի վեցերորդ հրատարակութիւնն է 1967էն ցայսօր: Արդարեւ, այդ թուականէն ի վեր յաջորդաբար լոյս ընծայուած են Քարլ Պրէֆէնի «Առիւծարքայն Հայոց Տրդատէս» վէպը, Յովհ. Գազանճեանի «Պատմութիւն հայ գրականութեան» աշխատութիւնը, Եղ. Զարենցի «Ընտիր քերթուածներ»ու փունջը՝ ֆրանսերէնի թարգմանուած բանաստեղծ Լիւք Անտրէ Մարսէլի կողմէ, Յ. Ճ. Սիրունիի «Նիքոլա Եորկայի հետ» մենագրութիւնը, Կ. Մեհեանի «Ալեծուփ ջուրեր»ը պատմուածքներու հատորը եւ, վերջինը՝ հանրային գործիչ մտաւորական — բանաստեղծ ողբ. Եր. Հայրապետեանի սոյն թատերգութիւնը:

Դատակազմս կը յիշեցնէ այս առթիւ, թէ Հայկ Սիրէնկիւլեանի փափաքն էր եղած, որ Գրական Մրցանակը տրուի սկըսնակ հայ երիտասարդ գրողներու, ամէն տարի:

Արդ, կոչ կ'ընենք բոլոր գրողներուն եւ, յատկապէս, երիտասարդներու, որ իրենց գրական ստեղծագործութիւններով դիմեն մեզի, — վէպ, պատմուածք, թատերգութիւն, բանաստեղծութիւն եւ այլ սեռեր, — առ ի քննութիւն մեզի ուղարկելով իրենց ձեռագիրները մինչեւ Հոկտեմբեր 31:

ՀԱՅԿ ՍԻՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ
ԳՐԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿԻ ԴԱՏԱԿԱԶՄ
Նախագահ ՅՈՎԻԿ ԵՂԻԱԶԱՐԵԱՆ
Ատենադպիր ՄԱՆՆԻԿ ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆ

---

«ՅԱՌԱՋ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ (110)

# ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

Ի.

## ՄՈՆԹԷ — ՔՐԻՍԹՕ

Եւ Մոնթէ Քրիսթօ որ յաճախ մտածած էր այս բաներուն վրայ, բայց երբեք իր շրթունքներով չէր արտասանած այն բաները, որոնք կենդանի մարմին մը կուտան պատմութեան, — Մոնթէ Քրիսթօ կը դողար, երբ կը պատմէր Հայտէի թէ ինչպէս մեռելային պարկէն հանած էր Ֆարիայի դիակը, թէ ինչպէս ինք որ կենդանի էր, մտած էր այն մեռելին պարկին մէջ, թէ ինչպէս զգացած էր որ վէնքը օդին մէջ շարժեր եւ յետոյ ժայռերու բարձունքէն ծովուն անդունդը նետած էին:

Յետոյ ի՛նչ զարթնում, ի՛նչ յարութիւն: Գերեզմանէն փախչի՛լ եւ զգալ որ կ'ապրի: Ոչինչ ըլլալ եւ յանկարծ զգալ որ ամէն բան է: Կոմսին աչքերը կը փայլատակէին, երբ կը յիշէր այն անձկութիւնները, երբ Ֆարիայի տուած տեղեկութեանց համեմատ, քարայրին բերանը կը փնտռէր եւ կը ջանար իր յոյսերուն դէմ մաքառիլ, վախնալով թէ մի գուցէ սոսկալի կերպով պարապի ելլեն: Բայց ո՛չ, հարուստ էր, միլիոնատէր էր. եւ այս հարստութիւնը կուգար այն պահուն ... երբ կ'իմանար թէ իր նշանածը, Մերսէտէս, զինքը մոռցած, նետուած էր այն մարդուն բազուկներուն մէջ, որ զինքը ծախեր էր, այն Ֆերնանին որ կեղծաւոր եղած էր եւ Ցուղայի նման համբոյրը շրթունքին՝ սողոսկեր էր դէպի խաբուած կոյսը...

Այն պահուն որ կ'ըսէին իրեն թէ հայրը մեռած էր անօթութենէն եւ թէ Քատրուս լաած էր անոր յամր ու միօրինակ քալուածքը, հոգեւարքի գիշերները...

Ուրեմն յաւիտենական իրաւունքին չէր հպատակած, խղճին խորքէն երդում ըրած էր ոճրագործները պատժելու:

Այո, անդադար եւ անդթօրէն զարկած էր, փառասէրը փառասիրութեամբ, ագահը իր ագահութեամբ, հպարտը իր հըպարտութեամբը սպաննած էր: Միթէ այս դատապարտեալներուն — Վիլֆոր, Տանկլար, Մորսէրֆ կրնայի՞ն գլուխնին վեր առնել եւ զինքը ամբաստանելու համար ձակիլ: Միթէ բաւակա՞ն եղած էր որ ան իր անունը տայ, եւ ահա ամէնքը ահաբեկ ինկած էին:

Եւ երբ պատմութիւնը աւարտեց, ոտքի կանգնած, շրթունքը դողդոջուն եւ աչքերուն մէջ ունենալով այն շլացումը, որ կ'ունենայ մարդ մթութենէ դուրս ելած ատեն. նայուածքը յառեց Հայտէի ճակտին վրայ ու ըսաւ.

— Պատմութիւնս լսեցիր, արդէն քեզի դատաւոր կ'ընդունիմ. վճիռդ տուր:

Եւ դեռատի կինը — խանդավառ դէմքով — իրեն ձգուած պատասխանատուութեան զգացումէն լուսաւորուած երկու թեւերը Մոնթէ Քրիսթոյին երկարեց եւ ըսաւ.

— Դուն մեծ ես, յաղթութեանդ շփոթեան մէջ... բայց կ'ըսեմ քեզի թէ... Աստուած քեզի հետ էր...

— Բայց Աստուած գթած է:

— Աստուած ամէն բանէ առաջ արդար է:

— Շնորհակալ եմ, ըսաւ Մոնթէ Քրիսթօ լուրջ ձայնով: Քու խիղճդ ուղիղ է եւ քու խօսքերդ հոգւոյս պայծառութիւնը մթնցնող վերջին ամպերն ալ ցրուեցին: Այո, Աստուած արդար է: Բայց յաւիտենականութիւնը անհուն բարութիւն է: Աստուծոյ բարկութիւնը իր անսահման սիրոյն մէջ կը կորսուի...: Տառապեցայ ... պատժեցի: Այժմ հոգիս լեցնող բառը բարութեան բառն է... որովհետեւ այս բառը սէր կը նշանակէ: Ես մարդերը պատժեցի, այժմ պէտք է օգնեմ, քանի որ տակաւին ձեռքս է այն զօրութիւնը, որ պատժելու գործածեցի, պարտաւոր եմ այսօր գործածել զայն տառապողներու փրկութեան, մարդկային եղբայրութեան վսեմ գործին:

Մոնթէ Քրիսթօ ոտքի ելաւ եւ ձեռքը դէպի արեւելք տարածեց:

— Ո՛հ, ի՛նչ վսեմ գործ է թշնամի ցեղերը հաշտեցնել, հարստահարեալները ազատել, եւ աշխարհը վերակենդանացնել այսօր լուծի տակ խոնարհողներուն ազատ ճիգերով:

Իր ձայնը հետզհետէ կը բարձրանար եւ տաք ու հնչուն շեշտ մը կը ստանար:

— Կ'ուզեմ, ըսաւ, մինչեւ պատմութեան աղբիւրը ելլել: Կ'ուզեմ անցեալին մէջ խորասուզիլ եւ գտնել սա սոսկալի առեղծուածին լուծումը: Թէ ի՞նչ է կուլին պատճառը այն ցեղերուն միջեւ, որոնք ծագումով քոյր են, բայց բաժնուած են եւ զիրար կ'ատեն: Կ'ուզեմ այս թշուառութեան աշխարհին վրայ սաւառնեցնել տիեզերական դաշնակցութեան հըրեշտակը...

Ձեռքը տարաւ ճակտին, որ պահ մը մթագնած էր:

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

## Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Պ. Մեսրոպ Տէր-Գրիգորեան 200 Փր. կը նուիրէ Հայ Դատի յանձնախումբին եւ 50 Փր. «Յառաջ»ի ի յիշատակ Սալնո – ձորի 300 հազար նահատակներուն:

(Ստանալ «Յառաջ»էն):

×

ՏԷՍԻՆ.— Այրի Տիկին Հռիփսիմէ Պասմաճեան, իր ողբացեալ ամուսնոյն Հրանդ Պասմաճեանի յիշատակին, զոհ Թրքական վայրագութեան, կը նուիրէ 50 Փր., Տէսինի Հայ Մշակոյթի Տան եւ 50 Փր. «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

## ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիկին Մառլէն Եավէրի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի նուիրատուութիւններ Մարս. Պոլ. Մշակութային Միութեան ձեռամբ Պոլսոյ Հայ Ազգ. Պատրիարքարանի Փոքր Ասիոյ Պոլիս գաղթող հայ գաղթականներու ի նպաստ.—

Պր. Միքայէլ Եավէր ընտանիք 500, Պր. Յարութիւն Տիրեան (Փարիզ) 1000, Պր. Բարսեղ Տիրեան (Փարիզ), Պր. Յ. Թորիկեան ընտանիք (Նիւ Եորք) 300ական, Պոլս. Մշակ. Միութիւն (Մարսէյլ) 200, Տէր եւ Տիկին Մ. Փափազեան եւ մայր Ճիհանեան (Փարիզ), Պ. Սուր Փափազեան 100ական, այրի Տիկին Զարդարեան, Տէր եւ Տիկին Զարդարեան 200ական, Պ. Լեւոն Էքէրեան ընտանիք, Պր. Հրաչ Մարտիրոսեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Միքայէլ Արսլան 100ական, Պր. Յակոբ Փափազեան, Տէր եւ Տիկին Գեղամ Շամիրեան 50ական, Մէնէքշէկից եւ Սարգսեան ընտանիք, Տոքթ. Ալֆոնս Պիպէռեան, Տոքթ. Դաւիթեան եղբարք 100ական, Պ. Թորոս Յովսէփեան ընտանիք 200, Պ. Գէորգ Խամէրեան ընտանիք 150, Մէթր Ա. Վարժապետեան ընտանիք, Տիկին Սիրանոյշ Խաչատուր Կիմիւշեան 100ական, Սարաֆեան ընտանիք, Կիւլ – լիւտէրէ ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Շահնուր Ճիհանեան 50ական, Տէր եւ Տիկին Պօղոսեան Վահան, Տէր եւ Տիկին Գինոսեան 30ական, Պ. Մաթիէօ Պառալի Օրմանիք 60, Տէր եւ Տիկին Արսէն Նորոյեան, Պր. Կարապետ Ա. Պօղոսեան, Տիկին Տիրատուրեան 50ական, Պր. Վահրամ Եաղըճեան ընտանիք 30, Սարգիս Զէօ – րէքճեան 10, Մարտիրոս Մինասեան ընտանիք 20, Մարտիրոս Կարապետեան ընտանիք 10, Տէր եւ Տիկին Փարիզէ 50:

(Առաջին ցանկը կը շարունակուի):

Նոյն տխուր առթիւ եղած են նաեւ հետեւեալ նուէրները.—

Պր. Կարապետ Ա. Պօղոսեան, Հայ Կարմիր Խաչին 50, Հայաստան ղրկուելիք արեստ. ուղքին համար 50, Պոլս. Մշակ. Միութիւնը «Յառաջ»ի բարգաւաճման 300 Աշխարհին 150, Պոլս. Քուլուպին 200, «Մարմարա»յին եւ «Արշաւ»ին 100ական:

## «ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

Ալֆորվիլէն Տիկին Զարուհի Քէշիշեան 200 Փր. կը նուիրէ «Ապրիլ 24»ի Բացառիկին առթիւ:

×

Սեվրանէն Պ. Աւետիքեան 50 Փրանք կը նուիրէ:

×

Մարսէյլէն Պ. Հայկազ Պօղոսեան 30 Փրանք կը նուիրէ:

×

Ճանիկեան ընտանիքը 20 Փր. կը նուիրէ «Յառաջ»ի, առ ի գնահատութիւն Ապրիլ 15ի եւ 24ի Փրանսերէն խմբագրականներուն:

## ՆՈՒԷՐ

Հրանդ եւ Արտաշէս Սարեան եղբայրներ, Ռուբէն Մաղաղաճեանի մահուան առիթով կը նուիրեն 100 Փր. Իսմիրի եւ շրջաններու Հայրենկ. Միութեան: Նոյն նպատակով խումբ մը դրացի խանութպաններ 150, իսկ ոմն 100 Փր. կը նուիրեն: Նոյնպէս այրի Տիկին Զարուհի Պետրոսեանի մահուան առթիւ հայրենակից Վահրամ Ոսկանեան 50 Փր. կը նուիրէ Միութեան:

## ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն Լուի Ս. Գէորգ եկեղ. Թաղական Խորհուրդը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ գումարները.—

Զ. Քէօսէեանի մահուան 2րդ տարելիցին առթիւ՝ Պր. Սարգիս Քէօսէեան 100: Բ. Հորոյեանի մահուան 2րդ տարելիցին առթիւ՝ Հորոյեան եղբարք 100, Վ. Մուրատեան 50, Ա. Մանուկեան 20: Կ. Անսըրիկեանի մահուան 6րդ տարելիցին առթիւ այրի Տիկին Վ. Անսըրիկեան 70, Տէր եւ Տիկին Ն. Պարաղեան 50, Գր. Անսըրիկ – եան 50: Ա. Սերգիսեանի մահուան քառասունքին առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Բ. Սերգիսեան 50, Ա. Մակարեան 20, Գր. Գրիգորեան 20: Յ. Համբարձումեանի մահուան 4րդ տարելիցին առթիւ՝ այրի Տիկին Տ. Համբարձումեան 50: Գ. Գաբրիէլեանի հոգ. առթիւ՝ այրի Տիկին Ա. Գաբրիէլեան 50: Վ. Ելքովանեանի հոգ. առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Վրէժ Ելքովան – եան 200: Ծ. Տօնապետեանի հոգ. առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Տօնապետեան 50: Զ. եւ Ն. Գազէզեաններու հոգ. առթիւ՝ Պր. Վ. Գազէզեան 30: Ա. եւ Կ. Սիվազլեաններու հոգ. առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Կ. Սիվազլեան 25 Փր.:

Imprimé sur les Presses
du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

## ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ - ԱՌՆՈՒՎԻԼ

Համբարձման տօնին առիթով Մայիս 11, Կիրակի օր, Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի: Օրուան երգեցողութիւնները կը կատարէ Իսիի նորակազմ երգչախումբը, առաջնորդութեամբ Պր. Հրանդ Աճէմեանի:

## ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Կազմակերպուած Կապ. Խաչի Անիէռ – Պուա Քոլոմպի մասնաճիւղին կողմէ, այս Կիրակի, Մայիս 11, ժամը 14էն 19, Սանթր Ատմինիսթրաթիւ եւ Սոսիալ, Փլաս տը լ'Օթէլ տը Վիլ, 3րդ յարկ, Թիւ 3 սրահը:

## RECHERCHONS

Maison d'Importation de Tricots recherche des représentants pour Lyon et Marseille. S'adresser :

*Organisation GLORIG*

2 bis, Rue J. J. Richard
94 Champigny s/M.

## ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻՆԱՆՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1975 – 1976

Ուսումնական տարուան արձանագրութիւնները բացուած են: Ծնողքներ որոնք կը փափաքին իրենց աղջիկներուն Ֆրանսական պետական ծրագրին հետ, տալ նաեւ հայեցի դաստիարակութիւն, կրնան անվարան զանոնք յանձնել Հայ Վարժարանին:

Դիմել դպրոցի Տեսչութեան.—

DIRECTION TEBROTZASSERE
1, Bd. du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 927-01-72

## Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶ.— Հ. Յ. Դ. Փոթորիկ խումբի ընկ. ընդհ. ժողովը Երեքշաբթի, Մայիս 6, ժամը 20.30ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տունը: Կարեւոր օրակարգ: Ներկայ կ'ըլլայ Շրջ. Կոմիտէի ներկայացուցիչը:

×

ԱԼՖՈՐՎԻԼ.— Հ. Յ. Դ. Սարգիս Մինասեան ենթակոմիտէէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ ժամը 21ին ծանօթ հաւաքավայրը: Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

×

ՇԱԽԻԼ.— Հ. Յ. Դ. Արղութեան խումբի ընկերական ընդհ. ժողովը այս Շաբաթ (Մայիս 10) երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին:

## ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Լիոնի մասնաճիւղին վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Հինգշաբթի, Մայիս 15, ժամը 3ին Ազգ. Տան սրահին մէջ՝ 295, Ռիւ Պուալօ: Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

## Grossiste à Lyon

RECHERCHE

Fournisseurs de Prêt à Porter féminin.

Tél. : (77) 22-29-67

## ՀՐԱՒԷՐ ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎԻ

Փարիզի Աղքատախնամ Ընկերակցութեան ընդհ. ժողովը տեղի պիտի ունենայ Հինգշաբթի Մայիս 15, ժամը 20.30ին

## ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Լիոնի Հայկազեան Վարժարանի տարեկան դաշտահանդէսը որ տեղի պիտի ունենայ յառաջիկայ Յունիս 8ին Կիրակի առաւօտէն մինչեւ ուշ երեկոյ Տեսինի Սանդր Աէրէ–ի դաշտին վրայ:

## ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄԱՐԶԱԿԱՆ

U. G. A. D'ALFORTVILLE

*Grande Soirée Annuelle*

HILTON - ORLY
Samedi 10 Mai de 21 h. à 4 h.

Animée par ARMENIAN'S SUNSHINE et TRIO ATHENEE

*Voyage en Arménie*

du 14 au 28 Juin

*Organisé par SEVAN - VOYAGES*

*Accompagné par Varoujan Sarkissian*

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՅՈՒՆԻՍ 14էն 28

prix : 3100 F

Արձանագրութիւն.—

**sevan voyages**

50, Cours de la Liberté — Lyon
Tél : 60-13-66

POUR PARIS

**mondotours**

2, rue de Sèze Paris 9e — Tél. : 266-50-12 et 073-32-64

Pour tous vos voyages, toutes destinations, en individuel ou en groupe, faites-vous confiance, nous nous efforcerons de vous conseiller et de vous assurer le meilleur service aux meilleures conditions.

LES VENDREDIS DE LA QUATRA

VENDREDI 23 MAI A 21 H

*SOUS LE HAUT PATRONAGE ET LA PARTICIPATION DE*

ARNO BABADJANIAN

**CONCERT DE GALA QUATRA 75**

*AVEC LE CONCOURS DE*

KATSARIS - KANTOROW - MULLER
DIEDERICH - KOULAKSEZIAN

*RESERVATION :* 260-74-78

**MUSÉE GUIMET 6 PLACE D'IÉNA PARIS 16**

**PLACES NON NUMÉROTÉES OUVERTURE DES PORTES A 20 H 30**

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ
8
JEUDI
8 MAI
1975

LE NUMERO 1,20 F.

# ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

# HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 —
C. C. P. Paris 15069-82
Fondé en 1925
571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

| | | | | |
|---|---|---|---|---|
| Ֆրանսա | Տար. 170 ֆր. | Վեցամսեայ | 90 ֆր. |
| Արտասահման | Տար. 200 ֆր. | Հատը | 1 ֆ. 20 |

51րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 13.292
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
51e ANNÉE — No 13.292

## ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

### ՄԻՇՏ ԿԻՊՐՈՍ

— O —

Կիպրոսի Ներքին եւ Պաշտպանութեան նախարարը՝ Քրիստոտուլոս Բենիամին, պաշտօնական այցելութեամբ Մոսկուա ժամանած է: Անցեալ շաբաթ Կիպրոսի կառավարութեան բանբերը հաղորդած էր, թէ Ներքին եւ Պաշտպանութեան նախարարը Մոսկուա հրաւիրուած է Խորհ. Միութեան Պաշտպանութեան նախարար մարաջախտ Անդրէյ Գրեչկոյի կողմէ՝ ներկայ գտնուելու համար Մոսկուայի հանդիսութեանց՝ Գերմանիոյ պարտութեան 30ամեակին առթիւ:

Այսուհանդերձ, որոշ աղբիւրներու կարծիքով Քրիստոտուլոս Բենիամին Մոսկուայի մէջ պիտի փորձէ ապահովել Խորհ. Միութեան զինուորական եւ քաղաքական աջակցութիւնը Կիպրոսի հարցին բարւոք լուծման համար:

Մակարիոս Արք. իր կարգին առջի օր Ուաշինկթընի մէջ տեսակցած է Քիսինկերի հետ: Կիպրական կառավարութեան աղբիւրներուն համաձայն Կիպրոսի նախագահը ուզած է Քիսինկերէն, որ ճնշում բանեցնէ Թուրքիոյ վրայ, որպէսզի այս վերջինը թոյլ տայ 300.000 յոյն գաղթականներուն՝ իրենց տուները վերադառնալ: Նոյն աղբիւրներու համաձայն Կիպրոսի Ներքին եւ Պաշտպանութեան նախարարը նոյնիմաստ դիմում մը պիտի կատարէ խորհրդային իշխանութիւններուն:

Տեսակցութեան առթիւ Քիսինկերի եւ Մակարիոսի միջեւ, Ամերիկացի նախարարը յայտնած է թէ Ֆորտ պիտի տեսնուի Թուրքիոյ եւ Յունաստանի ղեկավարներուն հետ, մինչեւ ամսուս վերջ, արագացնելու համար կղզիին հարցին լուծումը:

### ԿԱՐԴԻՆԱԼ ՄԻՆԾԵՆԹԻ ՎԱԽՃԱՆԵՑԱՒ

— O —

Կարդինալ Մինծենթիի անձը միշտ խնդրոյ առարկայ եղած է եւ միահամուռ կարծիք չկայ իր մասին, կայ սակայն մէկ անվերապահ տեսակէտ՝ քաջ հովիւ մըն էր, բացառիկ անհատականութեան տէր խստապահանջ եւ խստակեաց եւ մանաւանդ՝ տեղի չտուող:

Կը վախճանի Վիէննա, 83 տարեկանին: Հոն կ'ապրէր այն օրէն ի վեր երբ Վատիկան յաջողած էր զինքը համոզել որ վերջ տայ Փեշտայի ամերիկեան դեսպանատան մէջ 15 տարուան իր կամաւոր արգելափակման: Արդարեւ Հունգարիոյ Աւագերէցը, 1956ի դէպքերուն, ապաստանած էր ամերիկեան դեսպանատունը, ուրկէ չէր ուզեր հեռանալ քանի, այդ պարագային, պէտք է հեռանար նաեւ իր հայրենիքէն: Ի վերջոյ 1971ին Վիէննա կը հաստատուէր բայց իր քննադատութիւնները վատիկանեան քաղաքականութեան Հունգարիոյ նկատմամբ պատճառ կ'ըլլային որ պաշտօնազրկուի Հունգարիոյ Աւագերէցի եւ Արքեպիսկոպոսի իր տիտ-

## ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Ապրիլ 29)

### ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԶՈՀԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

«Իզվեստիա» թերթը Ապրիլ 26ի թիւով լոյս ընծայած է Հայաստանի իր սեփական թղթակցին՝ Բորիս Մկրտչեանի հաղորդած լուրը Եղեռնի 60ամեակին մասին: Թղթակցութեան մէջ ըսուած է.

«Վաթսուն տարի առաջ, իմպերիալիստական հակասութիւնների սրման զարաշրջանում, Թուրքական ռեակցիան արիւնալի դատաստան տեսաւ Արեւմտեան Հայաստանի խաղաղ բնակչութեան հետ: 1915–1916 թուականների ընթացքում այդ դատաստանին զոհ դարձան աւելի քան մէկուկէս միլիոն Հայեր: Հոկտեմբերեան մեծ յեղափոխութիւնը եւ Սով. Ռուսաստանի եղբայրական օգնութիւնը Հայերին փրկեցին մոլեգնած ցեղասպանութիւնից: ՍՍՀՄ ժողովուրդների եղբայրական ընտանիքում Հայաստանի աշխատաւորները վստահութիւն ձեռք բերեցին վաղուայ օրուայ նկատմամբ:

«Բայց պատմութեան էջերը պահպանում են ահաւոր վկայութիւններ Հայերի զանգուածային բնաջնջման մասին, ինչպէս որ մարդկութեան դէմ հիտլերեան ֆաշիզմի հրէշաւոր ոճրագործութիւնների մասին:

«Ապրիլ 24ին Երեւանի հազարաւոր բնակիչներ այցելեցին Ծիծեռնակաբերդում գտնուող սգոյ եւ վերածնունդի յուշակոթողը՝ նշելու ողբերգական տարեթիւը: Հայաստանի Կոմկուսի եւ Հանրապետութեան կառավարութեան ղեկավարները պսակ դրեցին յաւերժական կրակին մօտ»:

×

### ՊԱՒԷԼ ԼԻՍԻՑԵԱՆ ԵՐԳԵՑ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԷՆ

Մոսկուայի հեռատեսիլէն երգած է Պաւէլ Լիսիցեան, որ երկարամեայ երգիչ է Մոսկուայի պետական ակադեմական Մեծ Թատրոնին մէջ: Ցայտագիրը կազմուած էր դասական հեղինակներու ստեղծագործութիւններէ, ինչպէս Լէոնքովալլօ, Զայկովսկի, Կունօ, Վերտի, Ռուպինշտայն:

ռոսներէն: Ցեռագային իր յուշերը կը հրատարակէր, որոնք բաւական բանավէճ կը ստեղծէին:

### Քանի մը տողով

ՆԱԽԱԳԱՀ ՖՈՐՏ յայտարարած է թէ «կատաղի խենթ» կտրած է ի տես Ամերիկացիներու անձնասիրութեան: Արդարեւ Ամերիկացիք շատ վերապահութեամբ կ'ընդունին Վիէթնամի գաղթականները եւ Քոկրէսն ալ կը ձգձգէ վարկ քուէարկելու հարցը: Ֆորտ կ'ուզէ սակայն ապահովութիւն տալ աշխարհին որ Ամերիկա միշտ տէր պիտի մնայ իր յանձնառութեանց: Քիսինկէր ալ յայտարարած է թէ Մ. Նահանգները սխալ ըրած են հաւանաբար Վիէթնամը ամերիկեան քաղաքականութեան փորձադաշտ նկատելով:

ԺԻՍՔԱՐ Տ'ԷՍԹԷՆ Փարիզ վերադարձաւ շատ ջերմ ընդունելութեան արժանանալէ ետք Մարոք: Հասան յայտարարեց թէ լաւ ընկերներ են այլեւս:

## ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԸ ԵՒ ԹՈՒՐՔԵՐԸ

— O —

Երէկուան մեր թիւով նմոյշ մը տուած էինք Թուրք մամուլէն, ստորեւ հատ մը եւս, այս անգամ Ճումհուրիէյէթ-էն (Ապրիլ 30) Անթուան Տօղանայը ստորագրութեամբ, որ ըստ երեւոյթին «այլազգ» ալ չէ...

«Ձեզի կը ձայնեմ արտասահմանի հայ կազմակերպութեանց պատկանողներ: Ալ կը բաւէ: Ձեր ըրածներուն ոչ թէ յուզումով, այլ պժգանքով կը հետեւինք: Ձեր ձեռքէն եկածը կ'ընէք, մարդիկը իրարու թշնամացնելու համար: Թուրք հայ թշնամութիւն կը ստեղծէք ու յուշահանդէս կ'ընէք ասոր: Հրաժարեցէք ուրիշներուն յոռի մտադրութեանց ծառայելէ: Օգուտ չունի ցաւերուն վրայ ցաւ աւելցնել, պատմութիւնը բռնադատել: Ձեր այս գործելակերպը չի կրնար զօրավիգ ըլլալ մարդոց եղբայրաբար ապրիլ ուզողներուն: Ոչ ոք կրնար ուրանալ Թուրք Պետութեան մէջ Հայերուն մատուցած ծառայութիւններուն եւ ցոյց տուած հայրենասիրութեան վրայ ստուեր ածելու: Եթէ կ'ուզենք մարդը մարդոց դէմ զուլումին առաջքը առնել, ամէն բանէ առաջ Վաթսուն տարուան գերեզմանները պէտք չէ քրքրենք: Խելացի մարդոց գործը չէ մեռեալներէն եւ գերեզմաններէն օգուտ ակնկալել: Թուրքը սիրելու պարտաւոր չէք, բայց Թուրքի թշնամին ով որ ալ ըլլայ, Թուրք Հայերուն գլխաւոր թշնամին է: Մենք ծախուած չենք, գոյութիւն չունի զոհողութիւն մը զոր չկարենանք ընել այս հողերուն համար, ուր ծնած ենք եւ ուր կ'ապրինք: Թրքական հողերուն աչք տնկողներուն աչքի լոյսը թող մարի, անկցին մարդիկը մարդոց դէմ թշնամի դարձնող գրգռիչ չահամոլները»:

## 60ԱՄԵԱԿԸ ԵՒ ՕՏԱՐ ՄԱՄՈՒԼԸ

### Il y a 60 ans 1 500 000 Arméniens étaient massacrés sur l'ordre du gouvernement Turc

Վերոյիշեալ խորագրին տակ, Լը Տրուա տը Վիվրը (Մայիսի թիւը) որ ցեղասպանութեան եւ հակահրէութեան դէմ միջազգային Լիկայի օրգանն է կ'անդրադառնայ հայկ. ցեղասպանութեան վաթսունամեակին, չեշտը դնելով գլխաւորաբար հողային հարցին վրայ եւ կը գրէ.—

... Le résultat de ces persécutions fut effrayant : 1.500.000 morts environ, soit en déportation, soit massacrés et refoulés vers les déserts d'Arabie, enfants et vieillards réfugiés dans les pays voisins : Egypte - Liban - Syrie - Palestine — certains se sont enfuis en Amérique du Nord et du Sud, tandis que la France toujours hospitalière en a recueilli un grand nombre.

En ce jour du 24 Avril les Arméniens dans la Diaspora ont eu une pensée émue et se sont recueillis en souvenir de leurs martyrs. Une question de conscience se pose au monde civilisé pour le retour de ces populations dans leur villes et villages qui furent occupés par les Arméniens des millénaires. Dans ces mêmes régions tout, depuis le génocide, est resté désertique, sans aucune trace de civilisation. Les nomades Kurdes y séjournent sous des tentes sans eau courante, sans voies ou chemins carrossables, sans électricité. Comble de cette situation, le gouvernement turc a fait enterrer le ministre de l'Intérieur de l'époque *Talaat Pacha* sur la place des héros à Istamboul. Or ce dernier avait été tué à Berlin par un patriote et acquitté par les tribunaux.

Le monde actuel troublé reste indifférent et passif sur des faits aussi odieux que le massacre des innocents à l'époque. Tandis que le peuple arménien éprouve un ressentiment muet.

### ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ

Երեւանի «Կոմիտաս» երաժշտանոցի ուսանողներ՝ ջութակահարներ Յակոբ Խսմէջեան եւ Գրիգոր Գոճաօղլանեան (Պէյրութ), երաժշտանոցի նուագախումբին հետ Հայֆիլհարմոնիայի մեծ սրահին մէջ նուագած են Պախի Քոնչերթօ՝ երկու ջութակներու եւ նուագախումբի համար: Յ. Խսմէջեան 1966ին Երեւան ժամանած եւ ընդունուած է «Ռոմանոս Մելիքեան» երաժշտական ուսումնարանը: Յաջողութեամբ աւարտելով ընդունուած է պետական երաժշտանոցը եւ ներկայիս 4րդ դասարանի ուսանող է:

Գ. Գոճաօղլանեան երեք տարիէ ի վեր կը հետեւի Երեւանի Երաժշտանոցի դասընթացքներուն:

×

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Մայիս 5)

### «ԱՐԱՐԱՏ» ԿԷՏԵՐ ՇԱՀԵՑԱՒ, ԲԱՅՑ...

«Արարատ»ի եւ Թիֆլիսի «Դինամօ»ի մրցումները միշտ ալ հետաքրքրական եղած են իրենց պայքարի տարողութեամբ: Սակայն «Հրազդան» մարզադաշտին մէջ տեղի ունեցած վերջին մրցումը բացառութիւն կազմեց, հակառակ անոր որ Երեւանցիները շահեցան երկու կարեւոր կէտեր կոլ մը նշանակելով: (Արդիւնքը՝ 1–0):

Թիֆլիսցիները ընտրած էին իրենց սեփական բերդը անառիկ դարձնելու ռազմախաղը: Եւ երկար ժամանակ անոնք յաջողեցան ետ մղել դաշտի տէրերուն յարձակումները: Երեւանցիներուն յարձակումները տկար էին եւ երբ Դինամոյականները նկատեցին ասիկա, իրենց կարգին փորձեցին անհանգստացնել Արրահամեանը: Սակայն Թիֆլիսցիներու յարձակումները համարձակ չէին, քանի անոնք անուշադրութեան չէին մատներ իրենց բերդին պաշտպանութիւնը:

Խաղի վերջաւորութեան դաշտը իջած Պօղոսեանի ճշգրիտ փոխանցումէն ետք Ղազարեան յաջողեցաւ գնդակը մրցակցին բերդը մտցնել: Ասիկա տեղի ունեցաւ խաղին 84րդ վայրկեանին:

ՀԱՄԲԱՐՁՄԱՆ տօնին առթիւ, «Յառաջ» լոյս չի տեսներ Հինգշաբթի (Ուրբաթ թիւ): Մեր յաջորդ թիւը՝ Շաբաթ, Մայիս 10:

# ՋՈՒՂԱՅ
## ԿԱՄ
## ԿԵՆԴԸ ԻԲՐԵՒ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ

«ԱՐԵՒԾԱՂԿԻ ՄԸ ՆՄԱՆ» ՀԱՏՈՐԻՆ ԱՌԻԹՈՎ (*)

Գ.

Կարեւորը բանաստեղծութիւնը ապրիլն է եւ ոչ թէ զայն թուղթի վրայ դրոշմելը: Բանաստեղծութիւնը խօսք ըլլալէ առաջ փորձառութիւն է կեանքի երեւոյթներու եւ բնութեան դերակատարներու հետ հանդիպում՝ ապրելով իրենց հետ: Ջուլալ եթէ մէկ կողմէ կեանքի տրտմութենէն անդին կը բանայ պատուհանները, երազի ամոքիչ դռները, դեբիրապաշտ թեւածումներով, միւս կողմէ Ջուլալի բանաստեղծութիւնը խարսխուած է բնութենական փորձառութեան մէջ, եւ մասնաւորապէս հովին առաջարկած անորոշութիւնը խորհրդաւոր՝ իբր սկզբնատարր՝ անշաղախ գոյութիւն, յիշեցնելով մեզի Անաքսիմանդրոսի «Ափէյրոնը», անսահմանը, եւ յատկապէս Անաքսիմենեսի «օդը»: Փորձառութեան մասնակցութիւնը կը ստեղծէ հաղորդականութիւն. արդարեւ չնչա՞ծ էք երբեք լիաթոք կատարը լերան ցով մաքրութիւնը օդին կամ մօտը ծովափին, ալիքներու հետ վազող հովը ծծա՞ծ էք արդեօք..., և զգացա՞ծ անկաշկանդ ազատականութիւնը ապրուած այդ վայրկեանին, մտերմութիւնը հեռաւոր ափերու եւ համաշունչ միութիւնը տիեզերական ուժերու իբր գոյութիւն եւ վերացած անսահմանելի կատարելութեան հայեցողութեան մէջ... Հարցուցա՞ծ էք արդեօք թէ ինչ է այդ հովը, այնքան հարուստ վսէմ եւ անորոշ գեղեցկութեան մը համբոյրին տուած ջերմութեան պէս գիւթական: Լաւ ուրեմն, Ջուլալի համար, ճիշտ այս հովը կար ի սկզբանէ... և «հովը բանաստեղծութիւնն էր» այսինքն ստեղծագործ առաջին գիտակցութիւնը տիեզերական «Եւ հովը բանաստեղծութիւնն էր.—

«Կար ու չկարի հէքեաթը անվերջ
Աստուծոյ, երկնքի եւ երկրի մասին
Նաեւ մեր մասին: (Անդ էջ 28)

Կը խորհիմ թէ Ջուլալի բանաստեղծութեան խորքը չօշափելի է այս տողերուն մէջ, սակայն հարկ է յստակել տեսութիւնը.սխալ մեկնաբանութիւններու տեղի չտալու համար: «Հովը բանաստեղծութիւնն է» հաստատականը, օգտագործելով քանթեան զանազանութիւնը, պէտք է ըմբռնել իբր վերլուծական վարկած մը եւ ոչ թէ համադրական. արդարեւ Ջուլալի մտքին մէջ հովը առանձին իրականութիւն մը չէ որուն վրայ կը գումարուի իբր եկամուտ տարր՝ բանաստեղծութիւնը. հովը իբր հով բանաստեղծութեան փորձառութիւնն է զգալի, իր (այսինքն հովին) գոյութեան նախապատուութիւնը հանդէպ միւս էակներուն, չի պատկանիր էակաբանական կարգին այլ ճանաչողական կարգի: Արդարեւ հովը, իբր ապրուած բանաստեղծութիւն, առաջնորդ իրականութիւնն է դէպի Աստուած, երկինք, երկիր եւ նաեւ դէպի մեզ եւ խակապէս բանաստեղծն է որ «օր մը վերջին կամ առաջին» բացաւ «դուռը Արեւուն», «դուռն ընդմէջ պատին կամ հոգիին», դուռը «ժամանակէն ու ցաւէն վեր կառուցուած շքեղաշուք տաճարին» ուր «Կեանքը շրջուած՝ աստուածութիւնն էր նորայայտ
...եւ դէպի Արեւը քալեց»: (Անդ էջ42–43)

Եւ գեղեցիկ է պարզապէս եւ արտայայտիչ, խանդավառութիւնը բանաստեղծին՝ մտերմութեանը մէջ իր հովին

— Հո՛վ, բարձրացի՛ր, մեկնինք·
Մենք գտած ենք, ահա՛,
Մեր Աստուածը՝ վերջին ·
Մենք լոյսերուն կ'երթանք,
Լոյսերուն պէս զուարթ
Լոյսերուն պէս թեթեւ
Մեռելներս ու ես: (Անդ էջ 21)

Բացայայտ է հովին առաջնորդողի դերը դէպի անոր որ լոյս է եւ մեր «Աստուածը վերջին»: Բարձրանալ ուրեմն նոր կեանքով յղի, նոր երկինքներու ծարաւի, չօշափելու համար զգալիօրէն այն ինչ որ կ'երազենք. եւ երազը, մե՛ր երազը, գոյութենական անվերապահ մեր խօսքը անդիր, գեղեցկութիւնը անզուսպ եւ բերրի մեր տենչանքներուն, թող յաղթանակէ եւ ըլլայ կեանք– այսինքն

«Արեւուն տակ եփած ազնուական գինի
Երազն յաղթեց սրտին· ալ լոյսերը երբեք
Պիտի չմարին, երբե՛ք· լոյսերը մահ
չունին
Երբ հոգիներուն մէջ այլեւս կեանքն է
անվերջ:
(Անդ էջ 40–41)

Եւ այս կեանքը առանց անցեալի մը որ ծանր կշռէ գոյութեան վրայ եւ ապառնիի մը որ փոթորկէ ու պղծէ գոյութիւնը իր հոգերով սին ու եասխրական

«Ալ ո՛չ մեկնում ի զուր, ո՛չ վերադարձ
ունայն
Ալ ոչ ոքի ողջոյն, ալ չի կանչեր ոչ ոք,
Ոչ մէկ բանի համար· ամէնքը հուսկ,
ներկա՛յ
Կը հասկնան զիրար, եւ հաշտուած,
սրտաբաց՝
Իրենց վերջին արցունքը կը սրբեն՝
լոյսով:
(Անդ էջ 41)

Մարդը հաշտուած կեանքին հետ, հաշտուած է նաեւ ինքնիրեն հետ, գերագոյն լաւատեսութեամբ մը փառաբանելով համերաշխութիւնը տիեզերական

«Մեզի համար, այլեւս
Արեւը միշտ պիտի ծագի
Աշխարհը պիտի վերանորոգուի
Աստուածութեան պէս ընդմիշտ
(Անդ էջ 74) (հմմ. նաեւ 46)

Լաւատեսութեան չէչտը սերտօրէն կապուած վերանորոգուելու անհրաժեշտ զգայողականութեան

«Բայց ես հովն եմ միշտ նորոգուած»
(Անդ էջ 36)

կուտան իմաստ Ջուլալի ժխտական ու անցեալի հանդէպ քանդիչ իր դիրքին, որուն մասին նախապէս ակնարկուեցաւ. Ջուլալ չուզեր ըլլալ «սովորական երգ ու Ալիք», կ'ուզէ «Դուրս գալ ծովէն ու հեռանալ» փնտռելու համար, կեանքի կրկնութիւններէն անդին, իր ինքնութիւնը, հասնիլ իսկական կեանքի յայտնութեան. հեռանալ, երթալ այնքան հեռու տեղ մը ուր ալ ո՛չ «ծագ» ըլլայ եւ «ո՛չ ուղղութիւն»,

Վերադարձի չըլլար ճամբայ,
Որոնումն ուր կոչուէր կորուստ
Եւ կորուստը՝ հուսկ յայտնութիւն
(Անդ էջ 79)

կայ յայտնի ու գիտակից տրամ մը իմացականութեան ու զգացողականութեան միջեւ, ինչպէս նաեւ կեանքի էատարրերուն միջեւ կայ տեսակ մը փոխյարաբերութիւն: Կեանքը յաղթահարած եւ ընկճած է մահը. կեանքը այլեւս չըրջուած՝ աստուածութիւնն է նորայայտ ուր սէրն անգամ եթէ մեռնի կը մնայ սակայն միշտ սիրելին սկիզբ ու խթան միշտ աւելի նոր ու մաքուր սէրերու – «Նոր յայտութեան մը համար» (էջ 27). Հարկ է սակայն որ ալիքը բարձրանայ, կեանքը այսինքն ծայրէն սկսի. նոր յայտնութեան մը համար պատռել անվախ կեանքի հինցած էջը պատմութեան, զոր հազար հազար անգամներ կարդացած ենք եւ այլեւս «գոց սորվուած սին մատեան»ի վերածած. Հարկ է որ ալիքը բարձրանայ
«Ու պատմութիւնը կրկին ու հէքեաթի
վերածուի
(Անդ էջ 27)

Հ. ՌԱՓԱՅԷԼ ԱՆՏՈՆԵԱՆ

(Շար. 3. մնացեալը յաջորդով)

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԷՋԵՐԷՆ

# ՀԱՅԵՐԸ ՄՈԼՏԱՎԻՈՅ ՀԻՆ ԲՆԱԿԻՉՆԵՐ

Մոլտավիոյ հին բնակավայրերու մասին տարբեր կարծիքներ յայտնուած են եւ բազմաթիւ չահեկան գիրքեր գրուած են անոնց մասին: Շատեր նկատել տուած են որ մոլտավ քաղաքները գոյութիւն ունեցած են Մոլտավ Պետութեան կազմութենէն առաջ:

Այս քաղաքները ունեցած են խառն բընակչութիւն: Բացի ռումէն բնիկներէն, Միջին Դարուն հոն ապրած են նաեւ Գերմանացիներ, Հունգարներ, Հրեաներ, Հայեր եւ Ռուսեր: Պատմաբանները համաձայն են, որ Հայերը այս քաղաքները հաստատուած են Մոլտավ Պետութեան կազմութենէն իսկ առաջ:

Պ. Հաշտեու «Հայերը Ռումանիոյ մէջ» (1870) յօդուածին մէջ այն միտքը յայտնած է, թէ Պոտոշանի մէջ գոյութիւն ունեցած է 1350ին իսկ հայկական եկեղեցի մը: Տիմիթրիէ Տանի կարծիքով Հայերու գաղթը Մոլտավիա եւ ռումէն երկիրը Թ. դարուն սկսած է, Բիւզանդացիներու կողմէ Հայաստանի քանդումէն ետք, 1046ին, եւ Անիի գրաւումէն ետք Պարսիկներու կողմէ (1064):

Ուրիշներ ալ, ինչպէս Ց. Ճ. Սիրոմի եւ Վլատ Պընըցեանու, բաժնած են այս տեսակէտը, աւելցնելով, թէ առաջին ալիքին յաջորդած է երկրորդ ալիք մը, 1239ին, երբ Թաթարները Հայաստան արշաւած են: Երրորդ գաղթը տեղի ունեցած է աղետալի երկրաշարժին հետեւանքով 1313ին եւ, վերջապէս, գաղթականական չորրորդ հոսանք մը՝ 1324ին արշաւանքին հետեւանքով, որու ընթացքին քանդուած է Անին:

Ն. Եորկա եւս նկատել տուած է, թէ Հայերը Մոլտավիոյ քաղաքները հաստատուած են համանուն Պետութեան հիմնադրութենէն առաջ:

Պատմաբան Ք. Ճիւրէսքուի համաձայն Հայերը Մոլտավիա եկած են երկու ճամբով. առաջինը՝ կարճ, Սեւ ծովու հարաւ – արեւելեան եզերքէն (Տրապիզոն) դէպի Դանուբի գետաբերանները (Քելիա եւ Վիչինա) եւ հոնկէ յառաջանալով դէպի հիւսիս, առեւտրական ճամբաներու երկայնքով, հաստատուած են կարեւոր կեդրոններու մէջ: Հայ գաղթականներու ուրիշ խումբ մը հաստատուած է Կամենեց–Պոտոլսկ եւ Լվով: Հիւսիսային այս քաղաքներէն Հայերը իջած են հարաւ՝ Հոթի, Սիրեթ, Սուչավա:

Հայկական եկեղեցիները ապացոյց են, որ Հայեր շատ հին ժամանակներէ հաստատուած են Մոլտավիոյ քաղաքները: Ճիշդ է, որ այս եկեղեցիները ժամանակի ընթացքին վերաշինուած ըլլալով կորըն-

---

# ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՍՂԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ

Նախագահ.— Պ. Դր. Լեփսիուս արդէն մանրամասնօրէն յայտնած է իր կարծիքը:

Երդուեալ մը.— Ընդհանուր առումով մենք իրօք արդէն լիովին համոզուած ենք միայն կը փափաքէի, որ այդ ուղղութեամբ լուսաբանութիւն տրուէր:

Նախագահ.— Ես այնուամենայնիւ պիտի չուզէի այսօր կրկին զբաղիլ վկաներու երկար բարակ հարցաքննութեամբ, այս, իմ ըմբռնումով, խնդրին չվերաբերող կէտերու մասին:

Պաշտպան Դր. փոն Գորդոն.— Մենք լսած ենք, թէ օտարազգիներ խօսեր են մէկ կամ միւս երդուեալին հետ այս խընդիրներու մասին, ու եթէ Պ. Պ. երդուեալները դարձեալ լուսաբանութիւններ կ'ուզեն, պէտք է ընդառաջ երթալ իրենց այդ փափաքին:

Նախագահ.— Արդեօք կրօնակա՞ն թէ ուրիշ չարժառիթներ են եղեր — վկաներէն մէկն ալ ըսաւ թէ Թուրքիոյ համար կան եղեր պետական անհրաժեշտութիւններ — ատոր մենք պէտք չունինք մեր այս գործին համար:

Պաշտպան Դր. փոն Գորդոն.— Սակայն թերեւս թոյլ տայիք ինծի՝ այդ առիթով իմ կողմէս խօսք մը ըսելու:

Նախագահ.— Խնդրեմ, այդ կ'ըսէք ձեր ճառին մէջ, Պ. Դոկտոր: Իսկ հիմա ես շնորհակալութիւն կը յայտնեմ այսօր հոս եկած վկաներուն: Դատավարութեան մասնակցողները հրաժարեցան զիրենք հարցաքննելէ. սակայն իրենք, անշուշտ, կրնան ներկայ ըլլալ դատավարութեան:

Այժմ ես խօսքը կուտամ Պ. աւագ դատախազին՝ ըսելու իր կարծիքը յանցաւորութեան մասին:

×

Դատախազ Գոլնիկ.— Պ. Պ. երդուեալներ, ներկայ քրէական դէպքին իրաւաբանական կողմը չէ, որ անոր առանձին նշանակութիւն կը պարգեւէ եւ կը բացատրէ այն ուժգին հետաքրքրութիւնը, որ այս դատարահին վրայ կը դարձնէ մեր երկրին ինչպէս նաեւ արտասահմանին նայուածքները: Ուրիշ պարագաներու ազդեցութիւն փնտռելու է խնդրին մէջ: Դէպքը, իր հոգեբանական պատճառներու նկատմամբ, կը վերադառնայ մինչեւ համաշխարհային պատերազմին առեններ: Ան կը բարձրանայ հեռաւոր Փոքր Ասիոյ մէջ կատարուած վայրագ ու արիւնոտ իրողութիւններու հիմերէն, ու մեր ականջները իբրեւ թէ նորէն կը լսեն անցած սրտը համաշխարհային պատերազմին: Յետոյ, դէպքի զոհին անձնաւորութիւնն է, որ անոր առանձին նշանակութիւն կը պարգեւէ: Անանուններու, անծանօթ զանգուածէն ձեռք մը տարածուեցաւ ու գետին տապալեց մարդ մը, որ ինքը ըլլալով մէկը ժողովուրդի զաւակներէն, ժողովուրդներու հսկայական գոտեմարտի պահուն կը վարէր ճակատագիրը իր հայրենիքին ու, որպէս հաւատարիմ դաշնակից գերման ժողովուրդին, բախտին բարձունքներուն վրայ քալեց:

Սակայն, Պ. Պ. երդուեալներ, այս տըպաւորութիւնները եւ վերարթնցող ապրումները չեն կրնար հարկադրել ամբաստանողը եւ դատաւորը՝ թողուլ դէպքը եւ դէպքին հեղինակը սոսկ պատժական իրաւունքի տեսակէտով դիտելու այն նեղ ճամբան, զոր կը հրահանգէ օրէնքը. իսկ իրաւաբանական տեսակէտով խնդիրը առանձնապէս դժուարին ալ չէ:

Թէհլիրեանը 1921 Մարտ 15ին առրճանակի հարուածով մը սպաններ է Թալէաթ փաշան Շարլոտէնբուրգի մէջ: Նշանը լաւ առնուած էր, մահը վայրկենական էր, ու տարակոյս չկայ, որ ամբաստանեալը ուզեր էր այդ մահը. ան գործեր էր դիտաւորեալ կերպով. չէ՞ որ ինքն իսկ ըսեր է, թէ մինչեւ հիմա տակաւին զոհացում կը զգայ իր գործը յաջողած ըլլալուն համար: Մարդ մը սպաննելը պատժելի է գերմանական օրէնքով. ան պատժելի է, երբ խնդիրը պարզապէս մարդ մը սպաննելու մասին է. օրէնքը այսպէսով բնաւ տարբերութիւն չի դներ՝ Գերմանացի մըն է սպաննուածը թէ օտար մը:

Պետական պատժագրքի 3րդ յօդուածի հիման վրայ գերման Պետութեան պատժական օրէնքները կը տարածուին նոյն Պետութեան սահմաններուն մէջ կատարուած բոլոր քրէական դէպքերու վրայ:

Պարոններ, ամբաստանեալին ըրած շատ մը տեսակէտներով հետաքրքրական բացանչութիւնը, երբ ան բռնուեցաւ դէպքին վայրը ու տեսաւ իր չուրջը բազմութեան սպառնացող բըռունցքները՝ «Գերմանիոյ համար ոչ մէկ վնաս, ես Հայ, ան՝ Թուրք» — ըսել է մենք երկուքս ալ օտար ենք, ու Գերմանիա խնդրին մէջ գործ չունի — այս բացանչութիւնը պատժական իրաւունքի համար ոչ մէկ նշանակութիւն ունի, որովհետեւ այն պարագան, որ սպաննուածն ալ, ամբաստանեալն ալ՝ երկուքն ալ օտարներ են եղեր, պատժական իրաւունքի տեսակէտով բոլորովին միեւնոյն է:

(59 – Շար.)

## ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՆՈՄԱԿԱՆԻ

— O —

ՄԻԼԱՆՕ (Յառաջ).— Լոնտոնի Զիլին-կիրեան քառեակը որ շրջապտոյտ մը կատարեց Իտալիա ծովեզրու Մուզիքալէի հրաւէրով, Ապրիլ 5ին ի պատիւ Հայ դատին նուագահանդէս մը տուաւ Հայ տան մէջ, յաջող կերպով մեկնաբանելով Մոցարթի, Պուլթընի եւ Շումանի գործերը։

Քառեակը զանազան քաղաքներու մէջ ունեցած նուագահանդէսներու առթիւ, արժանացած է երաժշտասէր հասարակութեան ջերմ ընդունելութեան։

×

Թորինոյի Արդիական Արուեստի Ցու-ցահանդէս, Թափառաշրջիկ Հնդկահան... 

Թորինոյի Արդիական Արուեստի Ցու-թակարահներուն մէջ, Նախաձեռնու-թեամբ Թորինոյի քաղաքապետութեան Մշակութային բաժնին եւ մասնակցութեամբ Միլանոյի եւ Թորինոյի Փոլիթեք-նիքներուն եւ իտալահայ Մշակութային Միութեան բացուած է Հայ միջնադարեան ճարտարապետութեան 10րդ ցուցահանդէսը։

Պաշտօնական բացումը կատարած է, Ապրիլ 16ին, Թորինոյի քաղաքապետը իսկ ներածական ճառը խօսած է Փրոֆ. Ալփակօ Նովելլօ։ Բացման հանդիսութեան Միլանոյի հայկ. կազմակերպութեանց կողմէ ներկայ եղած են Տօքթ. Օննիկ Մանուկեան եւ Հրանդ Բամպակեան։

Ցուցահանդէսը կը տեւէ մինչեւ Մայիս 16։

---

ցուցած են իրենց վաղեմի տեսքը։ Այսուհանդերձ ձեռք ձգուած են արձանագրութիւններ եւ կան աւանդութիւններ, որոնք պէտք է նկատի առնուին։ Նախ կայ Պոթոշանի Հայոց եկեղեցիին 1350ի արձանագրութիւնը, ապա Եաշի Հայոց եկեղեցիին 1359ի արձանագրութիւնը, վերջապէս Ռոմանի աւանդութիւնը, որու համաձայն Հայերը իրենց առաջին եկեղեցին գնած են տեղւոյն Գերմանացիներէն 1355ին։

Երկրին մայրաքաղաքին՝ Սուչավայի Հայերը ունեցած են իրենց «վոյթը» (քաղաքապետը), որ կոչուած է Սարգիս եւ որուն անունը յիշատակուած է իշխանական երկու հրովարտակներու մէջ՝ 1449 Յունիս 5 եւ 1456 Յունիս 13 թուակիր։

Հայերու գոյութիւնը վաւերագիրներով հաստատուած է նաեւ ուրիշ քաղաքներու մէջ ալ, ինչպէս Հոթին, Քիլիա, Վասուլ, Պըրլատ, Ֆոքշան, Եաշ, Բոլան։

Ա. ՆԵՐՍԻՍԵԱՆ

---

# ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԸ

# ՔԱՂԱՔԷ - ՔԱՂԱՔ

## Լ Ի Ո Ն

### ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ ԶԵՏԵՂՈՒՄ

Նախաձեռնութեամբ Լիոնի եւ շրջակայքի Ազգային Միութեան, մասնակցութեամբ Լիոնի հայ բոլոր կազմակերպութեանց, հովանաւորութեամբ հայկ. երեք համայնքներու պետերուն, Ապրիլ 24ի երեկոյեան ժամը 18.45ին, Լիոնի մեծադոյն Պէլքուր հրապարակը բազմահարիւր Հայերու եւ անցորդներու ներկայութեան, մեր 1.500.000 անմեղ զոհերու յիշատակին, ծաղկեպսակի զետեղման արարողութիւնը սկսաւ։

Նուագախումբը նուագեց Մահերգը։ Մէկ վայրկեանի լռութենէն ետք, Ազգ. Միութեան նախագահ Սեպուհ Սարեան, օրուան իմաստը բացատրելով յիշեց այն դառն իրականութիւնը՝ որ վաթսուն տարի առաջ Հայութեան վրայ գործադրուած ցեղասպանութիւնը տակաւին անճանաչ կը մնայ։

Այս առիթով խօսք առաւ Մարդկային Իրաւանց ներկայացուցիչը Տիկին Փոլէթ Լաքազ, որ շեշտեց կարեւորութիւնը 20րդ դարու առաջին ցեղասպանութեան պաշտօնական ճանաչման եւ բարեկարգութեանց, Հայկ. Դատի արդար լուծման, որովհետեւ անոր մոռացումը եւ ժխտումը օրինակ ծառայած է այլ ցեղասպանութեան, հետեւանքները եղած են եւ կը մնան վտանգաւոր։

Այս կարճ արարողութեան բազմաթիւ բողոքի պաստառներով կը մասնակցէին երիտասարդներ։ Աւարտին՝ տպաւորիչ թափօր մը կազմած, թռուցիկներ բաժնելով, յառաջացան գլխաւոր փողոցներէն դէպի Թրքական կեդրոնը, ուր անոնք ուժգին գոչեցին «Մե՛նք մեր հողերը կը պահանջենք», «Օր մը պիտի վերադառնանք Արարատին», «Արդարութի՛ւն հայ ժողովուրդին» եւայլն։ Շարունակելով իրենց քայլարշաւը մտեցան «Արմէնի» փողոց, ուր հաւատացեալները յուզումով դիմաւորեցին իրենց ժողովուրդին եւ հայրենիքին եղած անարդարութեան չհանդուրժող այս պոռթկացող տղաքը։

Ժամը ճիշդ 8.30ին, պատարագի եւ հոգեհանգստեան հանդիսաւոր արարողութիւն տեղի ունեցաւ Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ մէջ։

Պատարագիչն էր Լիոնի հոգեւոր հովիւ Գեղամ Ծ. Վրդ. Զաքարեան։ Եկեղեցւոյ եռաձայն «Կոմիտաս» երգչախումբը կը ղեկավարէր Պր. Մարթէն Օֆլազ, երգեհոնի ընկերակցութեամբ Օր. Պրիժիթ Գապագճեանի։

Հոգեւոր հովիւը իր քարոզին մէջ ընդգծեց թէ այն պահուն երբ Պոլսոյ մէջ հայկ. նոր Ոսկեդար մը կը պատրաստուէր, դպրոցներու ցանցը մտաւորականներու եւ արուեստագէտներու ծաղկումը հաղիւ կը սկսէր, մութին մէջ գործող մարդիկ ամբողջ ժողովուրդի մը ջարդը կը ծրագրէին, սկսելով ղեկավարներու կոտորածով։

Ազատածները կազմեցին այսօրուան համայն աշխարհի մէջ ցրուած Սփիւռքահայութիւնը։ «Ցեղասպանին մեղքը, ըսաւ ան, Աւետարանի բացատրութեամբ մահացու է եւ աններելի»։

Զոհերը կատարած են իրենց ազգային եւ կրօնական պարտականութիւնները...։ Միակամութեամբ, գործակցութեամբ եւ ազգային պարտականութեանց կատարումով, անոնց յիշատակը պահելով կ'անմահացնենք զիրենք։ Հայ Սուրբը աւարտեց ըսելով. «Անոնք միասին մեռան, մենք պարտինք միասին ապրիլ»։

### ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ

24 Ապրիլ ժամը 12.30, Լիոն 11 Համալսարանի հանդիսասրահ, ՊՐՈՆ

Լիոն 1 Համալսարանի բժշկական ճիւղին հետեւող ուսանողներուն նախաձեռնութեամբ եւ մասնակցութեամբ Եւրոպայի Հայ Ուսանողական Միութեան, Պրոնի Լիոն 2 Համալսարանի հանդիսասրահին մէջ, հայ եւ օտար ուսանողներու ներկայութեան՝ տեղի ունեցաւ Ապրիլեան ջարդերուն մասին տեղեկատուութեան հանդիսութիւն մը։

Ուսանողներուն նպատակն էր 60ամեակի առիթով համալսարանական շրջանակներուն բացատրել Հայկ. Հարցը, այսպէս կոչուած օտար, «չէզոք» փաստաթուղթերու հիման վրայ ներկայացնել 20րդ դարու ծրագրուած Ա. ցեղասպանութիւնը։

Ցուցատախտակին վրայ արձանագրուած էր.

«1915 Ապրիլ 24 — 1.500.000 Հայեր ջարդուած Թուրքերու կողմէ»
1975 Ապրիլ 24 — Անճանաչ եւ անպատիժ մնացած ցեղասպանութիւն մը

Օրուան բանախօսները Պր. Մուշեղ Կէվիկեան եւ Պր. Սարգիս Ժամագործեան փոխն ի փոխ խօսք առին։ Գ. բանախօսն էր յոյն-կիպրացի ուսանողուհի Օրիորդ Նիքի Քարբա։

Մուշեղ Կէվիկեան արագ, մանրամասն եւ պատմական վերլուծական ակնարկով ներկայացուց 1895ի եւ անոր յաջորդող 1915–1918ի ծրագրուած, մանրամասնութեամբ, վայրագօրէն գործադրուած ջարդերը։ Թրքական բանակին ջարդերուն մասնակցութեան հետեւանքով՝ անգլիական և ֆրանս. պաշտօնական բողոքը յիշեց։ Երիտասարդ Թուրքերու դաւադիր, ամարդ քաղաքականութիւնը նշեց, պատկերացնելով Թրքահայաստանի Հայոց ազգային, մշակութային, ընկերային եւ տնտեսական կեանքը, թրքական տեւական հալածանքի քաղաքականութիւնը։

Սարգիս Ժամագործեան ըսաւ. «Սարսափելի է ծրագրուած վայրագ ջարդերուն տեսարանները պարզելը», վկայութիւններ բերաւ եւ հատուածներու ընթերցում կատարեց օտար ականատես դիւանագէտներու եւ Գթութեան Քոյրերու յօդուածներէն եւ գիրքերէն։ Երիտասարդ բանախօսը անդրադարձաւ այն իրողութեան որ հոն՝ ուր Թուրքերը ապագինած չէին Հայերը՝ հանդիպեցան բուռն դիմադրութեան. այսպէս, Զէյթունի, Վանի, Շապին Գարահիսարի եւ Մուսա Լերան ինքնապաշտպանութիւնները։

Ապա բանախօս ուսանողները ընդհ. ազգաց պատմութեան լոյսին տակ ներկայացուցին Հայկ. Հարցի զարգացումը, Արեւելեան Հայաստանի մէջ 1918ին Հայաստանի անկախ Հանրապետութեան հռչակումը խորհրդայնացման նախորդող անցուդարձերը, Սեւրի 1920ի դաշնագիրը, որուն հետեւանքով՝ քեմալական նոր ջարդերու սպառնալիք։ Սուրիոյ եւ Լիբանանի մէջ ֆրանսական հոգատարութեան հաստատում։ Կիպրոսի հարց։ Լօզանի 1923ի ամօթալի դաշնագիրը, որ Հայկ. Հարցը վերջնականապէս թաղելու պիտի միտէր։ Վերջապէս՝ Հայկ. Հարցը այսօր չի կրնար մոռացութեան տրուիլ, անոր արդար լուծումը անժամանցելի է։

Օրդ. Նիքի Քարբա ականատես 1974ի Թրքական արշաւանքին ու բարբարոսութեանց, Հայկ. ջարդերը կազմակերպած Թուրք ժողովուրդը «նոյն վայրագ նկարագրով կը նայի այսօր աշխարհին, կը քանդէ, անխնայ մանուկներն ու կիները կը սպաննէ, աղջիկները կը բռնաբարէ, երիտասարդները հրացանազարկ կ'ընէ։ ՄԱԿի որոշումները չի յարգեր, Հայկ. կրթական Մելքոնեան հաստատութիւնը կը ռմբակոծէ, Կարմիր Խաչին կ'արգիլէ Յոյներուն օգնել, վերջապէս, այսօր յունական հողաբաժնայ մշակոյթին տեղ աւեր եւ վայրագութիւն անպակաս են»։

Բանախօսութեանց աւարտին՝ Հայկ. Հարցին շուրջ դժուարին, սակայն հետաքրքրական հարցումներ ուղղեցին ներկաները, որոնց առարկայական մօտեցումով հանդարտ, լուրջ, լուսաբանութիւններ տուին Կէվիկեան եւ Ժամագործեան։

ՅԱԿՈԲ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

## ԷՔՍ

### ԱՆ - ՓՐՈՎԱՆՍ

Էքսի փոքրաթիւ գաղութն ալ այս տարի յարգեց յիշատակը Եղեռնի նահատակներուն։

Կիրակի, Ապրիլ 27ին, ժամը 15ին հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ Ս. Քաթրին եկեղեցին։ Պատարագեց եւ քարոզեց Գարեգին Վրդ. Պէքճեան։

Համայնքի խորհուրդին եւ ուսանողութեան կազմակերպած ոգեկոչումի հանդիսութիւնը տեղի ունեցաւ նոյն օրը ժամը 16ին, ուսանողներու սրահը։

Ս. Կարապետ եկեղեցւոյ երգչախումբի անդամները հաւաքաբար արտասանեցին Պարոյր Սեւակի «Անլռելի զանգակատուն»էն հատուածներ։ Ուսանող Քէքլիկեան վաւերական փաստերով պարզեց Եղեռնի արհաւիրքը եւ մօդական լապտերով անհրաժեշտ բացատրութիւններ տուաւ ջարդերու վայրերու մասին։

Բանախօս Վեր. Յ. Հելվաճեան ցեղասպանութեան հակիրճ նկարագրութիւնը տալէ ետք ընդգծեց, թէ Ապրիլ 24ը ուխտի եւ արդար պահանջի օր մըն է, քանի հայ ժողովուրդին չեն վերադարձուած իր պատմական հողերը։ Բանախօսը կոչ ուղղեց երիտասարդներուն վառ պահել հաւատքը Հայութեան ներկային եւ ապագային հանդէպ։

Բժ. Աթանասեան գրաւոր հակիրճ ճառով մը անդրադարձաւ Եղեռնին եւ անոր հետեւանքներուն չեշտելով, թէ մինչեւ որ հատուցում չկատարուի՝ համերաշխութիւն չի կրնար հաստատուիլ մեր եւ Թուրքին միջեւ։

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

---

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (111)

# ՄՈՆԹԷ - ՔՐԻՍԹՕ - Ի

# ՈՐԴԻՆ

## Ի.

### ՄՈՆԹԷ - ՔՐԻՍԹՕ

— Դեռ քանի՞ տարի ժամանակ ունիմ։ Զեմ գիտեր։ Ես հունտը պիտի ցանեմ... ո՛վ պիտի հնձէ...։ Ա՛հ, ըսաւ, իր ձեռքերուն մէջ առնելով Հայտէի ձեռքերը եւ զայն դէպի կուրծքը քաշելով, եթէ գործս գլուխ հանելու համար տեւէ տար Աստուած...

Հայտէ անոր խոնարհած էր շնչասպառ, աչթունքը կխառըաց, որոնցմէ կարծես սիրային զաղտնիք մը դուրս պիտի ժայթքէր...

Բայց յանկարծ Մոնթէ Քրիսթօ խօսքը ընդմիջեց։

Քարայրին մէջ նշան մը տրուած էր որ միայն ինք կը հասկնար։

Ալի իմաց կուտար իրեն թէ անակնկալ պարագայ մը իր անմիջական ներկայութիւնը կը պահանջէր։

— Ո՛, խօսէ, խօսէ տակաւին, կ'ըսէր Հայտէ։

— Այո, ամբողջ գաղտնիքս պիտի իմանաս, այն յոյսը, ուրախութեան, տենչանքի գաղտնիքը, որ հոգւոյս խորը ծածկուած է... բայց վերջէն։ Եկուր Հայտէ, եկուր։

Եւ ձեռքէն քաշելով դուրս տարաւ։

Ալի ոտքի էր եւ անհամբերութեամբ կը սպասէր տիրոջը գալուն։

— Ի՞նչ կայ, Ալի, հարցուց կոմսը։

Ալի արտայայտիչ նշանով մը ցոյց տըւաւ ժայռերու շարք մը, որոնք քարայրին արեւելեան կողմէն մինչեւ ծովեզր կ'իջնէին քմածին ճեղքուածքներով։

Եւ որովհետեւ Մոնթէ Քրիսթօ նայուածքովը կը հարցափորձէր զայն, Ալի նշանով մը անոր ուշը հրաւիրեց. խոնարհեցաւ, գլուխը հողին կռթնցուց եւ վիրաւորի մը պէս տարածուեցաւ։

— Ըսել է, ըսաւ կոմսը, հոն, ժայռերու ստորոտը մա՞րդ մը գտար։

— Այո, պատասխանեց Ալի նշանացի։

— Այդ մարդուն ով ըլլալը գիտե՞ս։

Ալի հասկցուց թէ կը վարանէր. թերեւս կը ճանչնար զայն, բայց մտքը ճակտին զնելով եւ գլուխը ցնցելով՝ կը յայտնէր թէ յիշողութիւնը կը վրիպէր։

— Այդ մարդը վիրաւորուա՞ծ է։

— Այո։

— Մեռա՞ծ...

— Ոչ։

— Բայց անշարժ եւ անկարող է քաշքշուելով մինչեւ հոս գալու, այնպէս չէ՞։

— Այո...

— Հայտէ, ըսաւ Մոնթէ Քրիսթօ իր ընկերուհիին, ահա Աստուած թերեւս գթութեան գործ մը կատարելու առիթ կ'ընծայէ ինծի։ Մարդկային էակ մը կայ հոն, որ կը տառապի...։ Պիտի փորձեմ ազատել զայն...

— Զեզի չեմ թողուր, ըսաւ Հայտէ։ Սէր կամ առեղծուածութիւն ամէն բան հասարակ չէ՞ մեր մէջ։

— Սիրո՛ւն, սիրո՛ւն զաւակս...

Եւ Մոնթէ Քրիսթոյի աչքերը որ երկար ատենէ ի վեր ցամքած էին դաշոյնի մը երկաթին նման, յանկարծ արցունքով թրջուեցան։

— Օ՛ն, ըսաւ Ալիին, առաջնորդէ մեզի։

Երբ կը դառնային այն ժայռին շուրջը, որուն ծածկուած էր քարայրին խորհրդաւոր դուռը, տեսաւ Պերթուչիօն որ քարհատի մը եւ բրիչի մը օգնութեամբ քարին մէջ ծակ մը կը բանար։

— Պերթուչիօն ի՞նչ կ'ընէ, հարցուց Հայտէ։

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

## ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Պետրոս Երանոսեան, Այրի Տիկին Արուսեակ Գունտուրաճեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Միսաք Նահապետեան, Այրի Տիկին Մաքրուհի Ուզունեան եւ զաւակները (Պոլիս), ինչպէս նաեւ բոլոր ընտանեկան պարագաները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք անձամբ, ծաղկեպսակով, հեռագիրով կամ նամակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց ամուսնոյն, հօր, եղբօր՝

ՊԵՏՐՈՍ ԵՐԱՆՈՍԵԱՆԻ

մահուան տխուր առթիւ։

Ողբացեալին մահը պատահեցաւ Ապրիլ 15ին, յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Հինգշաբթի 17 Ապրիլ ժամը 10ին Կրընոպլ Սէն–Բօլ եկեղեցին։ Մարմինը ամփոփուեցաւ Կրան Սապլօն գերեզմանատան մէջ։

## Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Այրի Տիկին Վերժին Տիւյմէճեան 50 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման իր ամուսնոյն մահուան քառասունքին առթիւ։

## ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզահայ Տիկնանց Միութեան Որբերու Օգն. Մարմինը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուիրատուութիւնները.—

Ողբ. Պր. Յովհ. Պօյաճեանի մահուան առթիւ Տիկին Արմինէ Գէորգեան 250 Ֆ., Տիկին Մելինէ Մարգարեան 100, Տիկիններ Ալեքսանեան, Սապակ, Պապեան եւ Պիւռթէ 50ական։ Ողբ. Պր. Սարգիս Մատաթի յիշատակին Տիկիններ Գէորգեան, Նորա, Ալեքսանեան, Սապակ, Զաքըճեան, Խուպէսէրեան, Մոստիչեան եւ Պիւռթէ 100ական, Տիկիններ Աղլաղանեան եւ Պարթեւեան 50ական, Տէր եւ Տիկին Կիւլպէնկեան եւ Սայեան 30ական, Դերձակեան ընտանիք (Անգլիա) 120, Տիկ. Պապեան իր ամուսնոյն յիշատակին 50 Ֆր.։

## ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապ. Խաչի Մարսէյլ քաղաքի վարչութիւնը իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տիկին Փարիզ Արմաղանեանի եւ իր բոլոր պարագաներուն իրենց ամուսնոյն, հօր եւ ազգականին Արամ Արմաղանեանի մահուան առթիւ ։

## ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ - ԱՌՆՈՒՎԻԼ

Համբարձման տօնին առիթով Մայիս 11, Կիրակի օր, Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։ Օրուան երգեցողութիւնները կը կատարէ Իսիի նորակազմ երգչախումբը, առաջնորդութեամբ Պր. Հրանդ Աճէմեանի։

## ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Կազմակերպուած Կապ. Խաչի Անիէռ – Պուա Քոլոմպի մասնաճիւղին կողմէ, այս Կիրակի, Մայիս 11, ժամը 14էն 19, Սանթր Ամէնիսթրաթիւ եւ Սոսիալ, Փլաս տը լ'Օթէլ տը Վիլ, 3րդ յարկ, թիւ 3 սրահը։

## ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Մարսէյլ քաղաքի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Օր. Օր. Գունտուրաճեանէ 100 Ֆր. իրենց մօր մահուան առթիւ։

Բարսեղ Հոնոյեանի մահուան յիշատակին Վարդան Մուրատեանէ 50 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Արմենակ Մանուկեանէ 20 Ֆր.

## Հ. Յ. Դ.

ԱԼՖՈՐՎԻԼ.— Հ. Յ. Դ. Սարգիս Մինասեան ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ ժամը 21ին ծանօթ հաւաքավայրը։ Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ։

×

ՇԱՒԻԼ.— Հ. Յ. Դ. Արղութեան խումբի ընկերական ընդհ. ժողովը այս Շաբաթ (Մայիս 10) երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին։

## ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Լիոնի մասնաճիւղին վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Հինգշաբթի, Մայիս 15, ժամը 3ին Ազգ. Տան սրահին մէջ՝ 295, Ռիւ Պուալօ։ Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

Imprimé sur les Presses
du Journal «Haratch»
83. rue d'Hauteville 75010 Paris

# ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅ

Ի նպաստ Իսի լէ Մուլինոյի

ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ

Կազմակերպութեամբ ԵԿԵՂԵՑԱՇԷՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻ

Սիրայօժար մասնակցութեամբ ՓԱՐԻԶԻ ԲԵՄԱՍԻՐԱՑ ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԻ

Կը ներկայացուի

## ՀՆԱՐՔԸ

Կատակերգութիւն 3 արար

Շաբաթ, Մայիս 24ին, երեկոյեան ժամը 20.45ին, Իսի լէ Մուլինոյի Քաղաքապետարանի սրահին մէջ

25, Ավընիւ Վիքթոր–Քրեսոն, Մէթրօ՝ Մէրի Տ'Իսի

Տոմսերու համար դիմել.—

VERGERS de Provence — 32, Avenue de la République — Issy
Café ZADIG — Rue de la Défense — Issy
TELE CONDORCET — Bd. Jean-Jaurès — Clamart
ALEXANIAN — Charbonnier — Bd. Rodin — Issy

# ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄԱՐԶԱԿԱՆ

U. G. A. D'ALFORTVILLE

## Grande Soirée Annuelle

HILTON - ORLY
Samedi 10 Mai de 21 h. à 4 h.

Animée par ARMENIAN'S SUNSHINE et TRIO ATHENEE


# ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Գործակցութեամբ

**AÉROFLOT et INTOURIST**

Գին, մարդ գլուխ Մարսէյլէն.—

2.800 Ֆր.

| ՄԵԿՆՈՒՄ | ՎԵՐԱԴԱՐՁ |
| --- | --- |
| Յունիս 6 | Յունիս 19 |
| Յուլիս 4 | Յուլիս 17 |
| Յուլիս 18 | Յուլիս 31 |
| Օգոստոս 1 | Օգոստոս 14 |
| Օգոստոս 15 | Օգոստոս 28 |
| Սեպտեմբեր 5 | Սեպտեմբեր 18 |
| Սեպտեմբեր 19 | Հոկտեմբեր 2 |

2.500 Ֆր.

| ՄԵԿՆՈՒՄ | ՎԵՐԱԴԱՐՁ |
| --- | --- |
| Հոկտեմբեր 3 | Հոկտեմբեր 16 |
| Նոյեմբեր 7 | Նոյեմբեր 20 |
| Դեկտեմբեր 26 | Յունուար 8, 76 |

ԱՅՍ ԳԻՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ ԵՆ.—

— Օդանաւային ճամբորդութիւնը՝ Մարսէյլ — Երեւան — Մարսէյլ
— Օդակայանէն պանդոկ փոխադրումները
— Բնակութիւն երկու հոգինոց սենեակներ, Ա. կարգի պանդոկ
— Ամբողջական փանսիոն
— Այցելութիւններ Երեւան, Էջմիածին
— Պտոյտներ Սարդարապատ — Գառնի — Գեղարդ — Սեւանայ լիճ

ԿԱՐԵՒՈՐ

Արձանագրութիւն նուազագոյն մեկնումէն ամիս մը առաջ։

*Renseignements et réservations :*

**toutes agences HAVAS VOYAGES**
**et Jacques CHELELEKIAN**
87 La Canebière
13001 MARSEILLE
Tél. : (91) 50-89-12 Lic. 97



# Taverne Maubeuge

**chez EDDY**
**KOPARANIAN**

EDDY vous recevra tous les jours dans son restaurant pour vos repas d'affaires et vos soirées entre amis, pour vous faire déguster ses spécialités orientales

**6 RUE DE MAUBEUGE PARIS 9**
Tél. : 878-85-47

( EDDY Kopa est un ancien champion d'Europe de catch )

ՁԵՐ ՃԱՇԵՐՈՒՆ ԵՒ ՀԱՒԱՔՈՅԹՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

# ԷՏՏԻ

ՈՒՐ ԿԸ ԳՏՆԷՔ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՀԱՄԵՂ ՃԱՇԵՐ



# SUPER THOMLAC

PEINTURES • PAPIERS PEINTS • TAPIS • MOQUETTES

POSE PAR NOS SPÉCIALISTES DE TOUS REVÊTEMENTS SOLS ET MURS

DEVIS ET POSE GRATUITS • CRÉDIT DE 3 A 21 MOIS

**Carrefour de l'Éléphant PALAISEAU**

Parking : 3, avenue Jean-Jaurès tél. 928 00 98 - 928 03 88

ՇԱԲԱԹ
ՄԱՅԻՍ
10
SAMEDI
10 MAI
1975

# ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

# HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար. 170 ֆր. Վեցամսեայ 90 ֆր.
Արտասահման Տար. 200 ֆր. Հատը 1 ֆ. 20

LE NUMERO 1,20 F.

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13·293 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 51e ANNÉE — No 13.293

## ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻ ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ

— o —

Մեծ Եղեռնի վաթսունամեակը ոգեկոչուեցաւ հայրենիքի եւ սփիւռքի մէջ զանազան ձեւերու տակ, առաւել կամ նուազ հանդիսաւորութեամբ՝ համաձայն տեղական պայմաններուն: Ցամենայն դէպս՝ սրտառուչ համերաշխութեամբ եւ նահատակներու յիշատակին վայել երկիւղածութեամբ: Համահայկական ստուգանիշ:

Վաթսունամեակը առիթ կ'ընծայէր մանաւանդ վերարծարծելու Հայկական Դատը եւ քաղաքակիրթ աշխարհի առջեւ անգամ մը եւս անարգութեան սիւնին գամելու ցեղասպան Թուրքը, որ արմատախիլ ընելէ վերջ Հայութիւնը իր դարաւոր հայրենիքէն՝ բռնագրաւած է զայն վեց տասնեակ տարիէ ի վեր:

Յառաջ արձագանգ հանդիսացաւ — եւ կը շարունակէ հանդիսանալ — զանազան վայրերու մէջ կատարուած հանդիսութեանց, ցոյցերուն ու ձեռնարկներուն: Վաղաժամ է կազմել վերջնական հաշուեկշիռը:

Երեք կուսակցութեանց համերաշխութեամբ կազմուած խառն — յաճախ բազմանդամ — Յանձնախումբերը ամիսներով ժողով գումարեցին, ծրագիրներ կազմեցին, նիւթական միջոցներ հայթայթելու համար հանրութեան կոչ ուղղեցին եւ ջանացին կարելիութեանց սահմաններուն մէջ իրագործել իրենց կրկնակ առաջադրութիւնները, այսինքն՝ 1) Մէկուկէս միլիոն նահատակներու խնկելի յիշատակին պանծացումը: 2) Հայութեան հողային ու քաղաքական պահանջներուն արծարծումը՝ զանազան ձեւերով:

Ինչ կը վերաբերի ծրագրի առաջին մասին, կարելի է ըսել թէ նախատեսուած կրօնական արարողութիւններն ու աշխարհիկ հանդէսները տեղի ունեցան յաջողութեամբ, գրեթէ ամէն կողմ: Նոյնը կարելի է ըսել խաղաղ ցոյցերու մասին՝ որոշ վայրերու մէջ, ինչպէս Մարսիլիա:

Ցուցիչ երեւոյթ էր Հայաստանի մեր հայրենակիցներուն երկիւղած մասնակցութիւնը վաթսունամեակի ոգեկոչումին: Ապրիլ 24ի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն շարունակուած է ուխտագնացութիւնը Ծիծեռնակաբերդի Նահատակներու Յուշարձանին: «Սով. Հայաստան» օրաթերթը Ապրիլ 24ի իր խմբագրականը — գրեթէ ամբողջ սիւնակ — նուիրած էր վաթսունամեակին՝ խարանելով ցեղասպանը:

«Կեանքի ու կառուցապատման Ապրիլը» խորագիրը կրող այդ առաջնորդողը կը սկսէր բանաստեղծական հետեւեալ տողերով.—

«Ծիծեռնակաբերդի գագաթին քարեղէն լռութեան մէջ բազալտն է խոնարհուել անմար կրակի վրայ, անեւ գուրգուրում, անթեղում է օջախը եւ, միջոց այն կողմ, անթեղուած օջախից դէպի երկինք է խոյանում արեւի հրացոլքի մէջ արծաթին տուող յաւերժասիւնը»:

Նոյն թիւին մէջ ցեղասպանութեան մասին երկար գրութիւն մը ունի ակադեմիկոս Մ. Ներսիսեան: Իսկ Ապրիլ 25ի առաջին էջին տակը «Ս. Հայաստան» եօթը սիւնակներու վրայ հրատարակած է խմբանկարը պետական ու կուսակցական մարիններու, որոնք մեծ ծաղկեպսակ մը կը դնեն Ծիծեռնակաբերդի Յուշարձանին առջեւ: Երրորդ էջին վրայ թարգմանաբար տրուած է Վիկտոր Համբարձումեանի Մեծ Եղեռնի մասին Մոսկուայի Պրաւդայի Ապրիլ 24ի թիւին մէջ հրատարակուած գրութիւնը:

Այս անգամ Ցիսնամեակին եղածին պէս հարիւր հազար Հայեր Երեւանի սալայատակները չեն թնդացուցած «Մեր հողե՛րը» գոռալով, սակայն կոմկուսի Ա. քարտուղար Կարէն Դեմիրճեան հեռատեսիլէն խօսած է ցեղասպանութեան դէմ: Վազգէն Կաթողիկոս պատարագած է Էջմիածնի մէջ եւ հարիւր հազարաւոր Հայերու ներկայութեան հոգեհանգիստ կատարած է Ծիծեռնակաբերդ:

Զուրինք դժբախտաբար «Ամենայն Հայոց կառավարութիւն», որ տէր ու պաշտպան կանգնէր Հայութեան անկորնչելի իրաւունքներուն: Իսկ Մոսկուա որուն ողորմածութեան է ապաւինած մեր մինուճարը, տարուէ տարի աստիճան մը աւելի կ'ամրապնդէ իր բարեկամական կապերը Հարաւի իր հարեւանին հետ եւ կ'երդուըննայ երաշխաւորել անոր անկախութիւնն ու հողային ամբողջութիւնը:

Խորհուրդ խորին խորհրդային խորհրդաւոր քաղաքականութեան:

Ա՛յսքան յստակ կեցուածքի դէմ ի՞նչ կրնայ ընել մեր Երեւանը:

Իսկ մենք կը մխիթարուինք՝ իմանալով որ մեր հայրենիքի վարիչները արժանավայել կերպով ոգեկոչած են մեր կէկուկէս միլիոն նահատակներու անմոռանալի յիշատակը: Ու այս երեւոյթը կը նկատենք ոգալի յառաջդիմութիւն մը, երբ կը մտածենք, որ Հայաստանի հայրենասէր ժողովուրդը, — մեծէն մինչեւ պզտիկը, — ժամանակին այդքանն ալ ընելու հնարաւորութենէն զրկուած էր:

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

## ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

## ԴԱՇՆԱԿԻՑՆԵՐՈՒ ՅԱՂԹՈՒԹԵԱՆ 30ԱՄԵԱԿԸ

— o —

### ՖՐԱՆՍԱ ՎԵՐՋԻՆ ԱՆԳԱՄ ԸԼԼԱԼՈՎ ԿԸ ՑԻՇԱՏԱԿԷ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

— o —

Դաշնակիցներու յաղթութեան 30ամեակը դարձակէտ մը դարձաւ Ֆրանսայի համար: Արդարեւ, Հանրապետութեան Նախագահը որոշեց, որ այլեւս չյիշատակուի Մայիս 8ի յաղթութեան օրը: Ժիսքար տ'Էսթէն այս իմաստով նամակ մը ուղղեց Եւրոպական Խորհուրդի անդամներուն հաղորդելով անոնց, թէ Ֆրանսա այլեւս պիտի չտօնէ Դաշնակիցներու 1945ի յաղթանակը, որպէսզի հաստատուի, թէ համաշխարհային Բ. պատերազմը վերջինը պիտի ըլլայ ընդմիշտ. այլ մանաւանդ ցոյց տալու համար, թէ միասնաբար կ'ուզեն խաղաղ Եւրոպա մը կերտել: Նախագահը կ'ընդգծէ իր նամակին մէջ, թէ հաւանաբար միասնաբար կրնան օր մը նշանակել, եւրոպական երկիրներու մէջ, Եւրոպայի հիմնադրութեան տարեդարձը նշելու համար:

Ֆրանսայի գերման դեսպանը՝ Զիկմունտ ֆոն Պրաուն «ուրախալի» լուր որակեց Ժիսքարի որոշումը աւելցնելով, թէ գերման բովանդակ ժողովուրդին համար ասիկա կը նշանակէ «նոր փուլ մը Եւրոպայի կերտումին համար»:

Մայիս 8ին, առաւօտեան, Հանրապետութեան Նախագահը, ընկերակցութեամբ նախարարապետին, ծաղկեպսակ մը զետեղեց Անծանօթ Զինուորի դամբանին վրայ: Արարողութեան առաջին անգամ ըլլալով ներկայ էր Փարիզի գերման դեսպանը:

Նախորդ օրը Նախագահը Մուրմըլոնի զօրանոցը այցելեց, ուր վերջ կը դրուէին ֆրանսական բանակի երեք շարթուան ռազմափորձերը: Ժիսքար ճառ մը խօսելով դիտել տուաւ թէ Ֆրանսա խաղաղասէր երկիր մըն է, սակայն պէտք չէ տկար երկիր մը ըլլայ. «Աշխարհի մը մէջ, ուր ամէն ոք յամառօրէն կը պայքարի իր անկախութեան համար, Ֆրանսա իր կարողութիւններու սահմանին մէջ պէտք է ամբողջովին ապահովէ իր ապահովութիւնը»:

## 60ԱՄԵԱԿԸ ԵՒ ՕՏԱՐ ՄԱՄՈՒԼԸ

## «ՔԱՆԱՐ ԱՆՇԷՆԷ» ԺԱՆ - ՄԱՐԻ ԳԱՌԶՈՒԻ ԳԻՐՔԻ ՄԱՍԻՆ

«Տիպար ցեղասպանութիւն մը՝ Հայաստան 1915» — Ժան-Մարի Գառզուի այս գիրքը, կը գրէ «Քանար Անշէնէ» Մայիս 7ի իր թիւին մէջ, կը պատմէ, թէ ինչպէս Թուրքերը 100.000 Հայ ջարդած են 1895ին, պարզապէս ձեռքի վարժութեան համար, եւ թէ ի՛նչպէս քսան տարի ետքը պարզուեցան մեծ եաթաղանի լուսնին տակ, երբ մէկուկէս միլիոն Հայեր մեռան ընդհանուր անտարբերութեան կամ յլուած գթութեան մը մէջ:

Տիպար ցեղասպանութիւն. ո՞վ կը խօսի դեռ այսօր Հայերու ջարդերու մասին, պիտի հարցնէր Հիթլէր: Մնացեալը ծանօթ է:

Դեռ այսօր, քիչ մը ամէն տեղ աշխարհի մէջ կրօնական թէ ցեղային փոքրամասնութիւններու հաշիւը կը մաքրուի: Ի՞նչ կ'ընէ միջազգային կարծիքը: Մայթ կը փոխէ: Մարդկային է, բայց մինչ այդ կարդացէք այս գիրքը. նուաստը, զոր կարելի է զգալ, երբեմն, օրինակ, երբ Բարձրագոյն Դուռ մը, որ ո՛չ գոց է եւ ոչ ալ բաց (քանի միշտ կ'ուրանայ ջարդերու իրականութիւնը) մարմնի սարսուռ մըն է»:

## Քանի մը տողով

ՔԻՆԱՍՏԱՆ որոշած է դեսպան մը նշանակել Հասարակաց Շուկայի մօտ եւ «դրական պատասխան» տալ առեւտրական համաձայնագրի մը, յայտարարեց Սըր Քրիսթոֆըր Սոմս, Հասարակաց Շուկայի փոխ-նախագահը, որ չորս օրուան պաշտօնական այց մը կատարած էր Փեքին:

ԿԻՊՐՈՍԻ նախագահը՝ Մակարիոս Արք. Աթէնքի մէջ տեսակցելէ ետք Գարամանլիսի հետ, յայտարարեց, թէ յոյն եւ կիպրական կառավարութիւններու միջեւ կատարեալ համաձայնութիւն գոյացած է Կիպրոսի հարցին շուրջ:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ գիտնական Ա. Սախարով եւ իր կինը որոշեցին երեք օրուան ծոմ բռնել բողոքելու համար խորհրդային իշխանութիւններու դէմ, որոնք թոյլ չեն տար Տիկին Սախարովի Իտալիա մեկնիլ աչքի ծանր հիւանդութիւնը բուժելու համար:

ՔԱՍԹՐՕ պահանջեց Ուաշինկթընէ, որ վերջ տայ Քուպայի վրայ դրած իր առեւտրական արգելքին, շեշտելով, թէ «թէեւ երկու տարբեր աշխարհներու կը պատկանին իրենք, սակայն դրացիներ են եւ պէտք է խաղաղ գոյակցութիւն մը պահպանեն իրենց միջեւ»:

ՓՆՈՄ-ՓԷՆԻ ֆրանսական դեսպանատան պատսպարեալներու վերջին խումբը՝ բաղկացած 500 գաղթականներէ, տաժանելի ճամբորդութենէ ետք Թայլանտ հասաւ: 230 հոգին Ֆրանսացի է, կան 140 Փաքիստանցի, 40 Հնդիկ եւ այլ ազգերու պատկանողներ:

## ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԸ ԵՒ ԹՈՒՐՔԵՐԸ

Ճումհուրիէթի Փարիզի թղթակիցը հետեւեալ լուրերը հաղորդեր է իր թերթին Ապրիլ 25 թուականով.—

«Ֆրանսայի Հայերը Թուրքիոյ դէմ ցոյցեր ըրին Փարիզի, Լիոնի եւ Մարսէյլի մէջ, Հայոց ջարդերուն վաթսունամեակին առթիւ:

«Փարիզի մէջ, ծաղկեպսակ մը դրուեցաւ Անծանօթ Զինուորի Ցիշատակարանին վրայ, յանուն «Ֆրանսահայ Նախկին ռազմիկներու»: Այնուհետեւ քանի մը հարիւր հոգի բաժնուեցան բազմութենէն եւ ուզեցին քալել դէպի Թրքական հիւպատոսարան, ոստիկանութիւնը ուզեց արգելք ըլլալ, այն ատեն ցուցարարները իրենց ձեռքի թուցիկները բաժնեցին անցորդներուն եւ ստիպուեցան ետ դառնալ:

«Ապրիլ 24ի օրը, ֆրանսական ոստիկանութիւնը ապահովութեան կրկնապատիկ միջոցներ ձեռք առաւ Փարիզի Թրքական դեսպանատան, աւագ հիւպատոսութեան, Զրօսաշրջիկային գրասենեակին եւ Թուրք Օդային Գիծերու հաստատութեան շուրջ:

«Փարիզի հայկական միութիւնները երէկ իրիկուն հաւաքոյթ մը սարքեցին Փլէյէլ սրահին մէջ, եւ յայտարարեցին թէ «1975ին պէտք է արդարութիւնը գործադրուի եւ Հայաստանի հողերը վերադարձուին»: Այս իմաստով ազդեր եւ ծանուցումներ փակցուած էին Ֆրանսայի գաւառներու եւ արուարձաններու պատերուն վրայ: Հայկական միութիւնները բաժնեցին նաեւ թուցիկներ, որոնց վրայ կ'երեւէր ֆէս կրող ժանտարմա մը, կեցած կտրուած գլուխներու քով:

«Ֆրանսական հեռատեսիլը եւ ձայնասփիւռը արձագանգ եղան «հայկական ջարդերուն», որոնք կազմակերպուած էին Ժէօն Թիւրքերու կողմէ, Լը Մոնտ հրատարակեց հայազգի նկարիչ Գառզուի զաւկին մէկ գրքին, «Տիպար ջարդ մը» երկասիրութեան նուիրուած յօդուած մը: Ֆրանսական ձայնասփիւռն ալ՝ Գառզուի հետ ռեփորթաժ մը: Լիոնի մէջ ալ 500 հոգի ցոյցեր ըրին, Մարսէյլի մէջ՝ 2000 հոգի, որոնք պսակ դրին Հայոց եկեղեցիի պարտէզին յիշատակարանին վրայ: Բռնած էին վերտառութիւններ, որոնց վրայ Թուրքիոյ խօսքը չկար: Որեւէ ծայրայեղութիւն չըրին»:

## «ԱՐԱՐԱՏ» ՊԱՐՏՈՒԵՑԱՒ ԿԻԵՒԻ «ԴԻՆԱՄՕ»ԷՆ

«Հրազդան» մարզադաշտին վրայ «Արարատ» պարտութիւն մը արձանագրեց Կիեւի «Դինամօ»էն: Այս վերջինը երեք կոլ նշանակեց, իսկ «Արարատ» երկու կոլ: Մրցումը տեղի ունեցաւ Մայիս 7ին: Ախոյեանութեան մրցաշարքի 5րդ մըրցումն էր:

# ԶՈՒԼԱԼ
## ԿԱՄ
## ԿԵԱՆՔԸ ԻԲՐԵՒ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ

### «ԱՐԵՒԾԱՂԿԻ ՄԸ ՆՄԱՆ» ՀԱՏՈՐԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

(Դ. եւ վերջ)

### ԶՈՒԼԱԼԻ «ԱՐԵՒԾԱՂԿԻ ՄԸ ՆՄԱՆ» ՀԱՏՈՐԸ ԳՐԱԿԱՆ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԵԱՆ ԴԻՄԱՑ

Խորքի բանաստեղծութիւն մը որ հիմնովին կը խուսափի մակերեսի ծփանքներէ, բառերու աղմուկէն, արուեստակեալ իմաստներու յաջորդականութենէ, ըլլալու համար զուտ ներշնչում եւ բանաստեղծութիւն: Արդարեւ բանաստեղծութիւնը թէ՛ իր ծագումով եւ թէ իր ներգործութեամբ կ'արձագանգէ գոյութեան հոգեկանութիւնը եւ նոյն այդ հոգեկանութեան կրքոտ փնտռտուքն է, լաւագոյն ըլլալու պահանջքէն մղուած. ճիգ մը հետեւաբար կատարելագործուելու գոյութենապէս, ամբողջացնելու անաւարտ մեր այս վիճակը ներաշխարհ: Ներշնչումը յայտնատեսութիւնն է բանի մը որ մեր առօրեայէն անդին կը մնայ, որ չէ ճշմարտութիւնը իմացական այլ գոյութիւնը կենսական՝ մեր ըլլալու եղանակին: Վերջին ժամանակներուն յայտարարած էր Նիցչէ «Թող կեանքը ըլլայ եւ կորսուի ճշմարտութիւնը». մտքի ամուլ վերացականութիւնն է որ կը դատապարտուի իբր բանաձեւուած խօսք կամ բան՝ ի նպաստ կեանքի առարկայական արժէքին եւ օրինաւորութեան: Զուլալի բանաստեղծութիւնը այս յայտնատեսութեան ոգեկոչումն է, առանց երբեք սպառնալու գայն իր ամբողջութեանը մէջ, ձեւով մը, եթէ կ'ուզէք, անսահմանելին բանաստեղծութիւնն է: Ճիշդ ասոր համար Զուլալի «Արեւծաղկի մը նման» հատորը, պիտի ուզէի կոչել «փոխարինումի» (ֆոմփանսասիոն) բանաստեղծութիւն մը. ներաշխարհ անհանդիստ վիճակի մը զգացողականութիւնն է որ կը փոխարինուի բանաստեղծութեամբ՝ աւելին տենչով

«Երբ մահն արդէն ապրելով է
հատուցուած
աւելի՛ն է անհրաժեշտ»: (Անդ էջ 75)

Աւելին. ստեղծագործութիւնն է գեղարուեստական իր հոլովոյթին մէջ յաւիտենական, եւ բանաստեղծութիւնը որ կը վերանորոգուի իմացական տեսութենէն անդին՝ յայտնատեսութեան ձգողական ուժէն մղուած:

«Արեւծաղկի մը նման» հատորին մէջ մարդն է որ կ'արտայայտուի իր ամբողջացումին կարօտով. եւ մարդուն պարագային արտայայտուիլ կը նշանակէ խօսիլ, կը նշանակէ լեզու: Բանաստեղծութեան վսեմութիւնն է իրագործել հրաշքը բառերուն, վերանորոգուած եւ երջանիկ աշխարհի մը իր մաքրութեան եւ հարազատութեան մէջ: Զուլալի բանաստեղծութիւնը նոյնացած է իր բառերուն հետ, իր լեզուին հետ. արդարեւ հոն կայ լեզուի բանաստեղծութիւնը, կեանքը պատկերացած բառերու մէջ (բաւ է կարդալ Փարիզի նուիրուած էջերը, Մատրիկալները...): Բառերը ինքնաբաւ են եւ թափանցիկ, անմիջական, (գերիրապաշտ դպրոցի «էքրիթիւռ օթոմաթիք» յիշեցնող), պատկերներու կրքոտ ու գրգռիչ ոչ այնքան մտածուած ու կշռուած պարզաբանումը՝ անսպասելին անակնկալով, եւ հաղորդական. բառերու ներկայութիւնը ցոլացումն է բանաստեղծի ներքին տրամախօսութեան եւ կը հետեւի անոր ամանակին. բռնազբօսիկ ոչինչ կայ. ապրուած կեանքն է որ կ'ըլլայ բանաստեղծութիւն: Ներշնչումի միութիւնը՝ ամէն մէկ տողին կուտայ առանձին արժէք որոնք մեզ կը մղեն «միշտ աւելին» առանց «վերջ»ի մը:

«Արեւծաղկի մը նման» հատորը միաժամանակ վերակազմուած կեանքի մը վայելքն է «գեղեցիկին» ներկայութեան, որուն մասնակցութեան զգացողականութիւնը կը վերածուի համոզուած ապրումի, ուր կեանքն ու մահը չեն զանազանուիր իրենց հակադրութեամբ այլ կը փառաբանուին իրենց համերաշխութեան մէջ գոյութենական.

«Կրնամ այլեւս բաժակը բարձրացնել եւ
ըմպել
երբ ցմահ ուրախ եմ ու տխուր
կենացը նոյնիսկ մահուան»: (Անդ էջ 33)

Չկայ ընդհատում բանաստեղծութեան մէջ, որովհետեւ չկայ նաեւ բաժանում կամ հրաժեշտ կեանքին մէջ. կայ անոյշ ու գիտակից համակերպութիւն մը սիրոյ կրակին մէջ եփած.

Դուն անոյշ համակերպութիւն՝ երբ
հրաժեշտը ողջոյն է
գեղեցկութեան
եւ մեկնումը՝ երբեք բաժանում,
երբ, ինչպէս գիտեմ,
դուն այլափոխութիւնն ես սիրոյս:

Համոզուած եմ թէ Զուլալի այս հատորը իր ինքնատպութեանը մէջ գեղեցիկ, նորութիւն մըն է հայ գրականութեան համար: Իրմով կը հիմնաւորուի մեր գրականութեան մէջ (ինչպէս նաեւ Վ. Օշականի մօտ թէեւ տարբեր մտահոգութիւններով) «Մտածողական բանաստեղծութիւնը» (փոէթիսիթէ փանսանթ) ոչ սակայն իբր իմացական տրամաբանութիւն, այլ իբր հիմնական յայտնատեսութիւն հակառակներու, որոնք կ'ընդարձակուին «Մէկ»ին մէջ ամբողջանալու ձգտումով.

Երբ ամէն ինչ ունեցար եւ ամէն ինչ
կորսնցուցիր:
Զսիրելու պէս սիրեցիր (անդ էջ 52)
լաւագոյն էր այդպէս գուցէ
այդպէս ծփուն ու անորոշ
սիրոյդ պէս է ծովը եւս.
ամէն ալիք՝ վերանորոգ
սիրոյ ոստում ու բեկբեկում
ամէն ալիք՝ դարձեալ մեկնում:
(Անդ էջ 53)

Ու որպէսզի ընդմիշտ մերժենք փիլիսոփայական յոռետես ամէն կարգի մեկնաբանութիւն որ կրնայ միապաշտ ուղղութենէն ծնանիլ, յիշենք թէ Զուլալի համար «մեկնիլ»ը երթալ մըն է հեռուները մութին մէջ, անվերադարձ... գոյութենական այս արկածախնդրութիւնը թէեւ վտանգաւոր, կ'արդարանայ անով որ դա փնտռտուքն է իսկական կեանքին. եւ թէ այս փնտռտուքը է միաժամանակ կորուստ. կորուստ սակայն հինցած մաշած գոյութեան

«զոր պժգանքով կը պատռեմ՝ նոր յայտնութեան մը համար»: (Անդ էջ 27)

Ուրիշներ գուցէ փորձեն տարբեր մեկնութիւններ տալ, ինծի համար (խորհրդածելով Քիրքեկարտի եւ Եասբէրսի հետ) կորուստը մթութիւնն է հաւատքին, որովհետեւ մտքի եւ զգացումի սահմանները կ'ընդարձակուին հաւատքով եւ հաւատքէն անդին Յայտնութեան լոյսն է իմաստը կեանքին

«Եւ կորուստը հուսկ յայտնութիւն»:

×

Զուլալի բանաստեղծութիւնը իր ներշնչումին մէջ իբրեւ ցոլացումը կեանքին, կը պահէ հաւատարմօրէն իր միութիւնը միշտ աւելի ազդեցիկ, միշտ աւելի առինքնող, առանց ընդհատումի: Զուլալի բանաստեղծութիւնը կղզիացած մարդու մը վերանորոգումի ճիգը չէ, այլ է միաժամանակ համամարդկային եւ ազգային: Եթէ մարդը կը տառապի «հեռուներու» ծարաւով

«եւ հեռուները կը կանչեն զիս»: (Անդ 79)

Եւ կ'ուզէ ըլլալ «ալիք ծովէն դուրս» (էջ 79) նետուած քար» (անդ էջ 58) ապրելու համար այնպէս՝ ինչպէս գիտէ

«ապրիլ լոյսը միայն
ապրիլ լոյսին համար
լոյսերու պէս շռայլ»: (Անդ էջ 21)

Նոյնքան բուռն է պահանջը ազգային վերանորոգման որ իր կարգին կը զօդուի սերտօրէն բանաստեղծի կեանքին հետ խորհրդանիշն անոր ըլլալու առաքման: Զուլալ խօսքը Հայոց արքային ուղղելով կը պահանջէ որ այլեւս ժամանակն է որ յայտնուի. եւ այս պահանջը կը ծնանի ծանր վախէ մը մտահոգիչ. հիմա է ժամը. վաղը այլեւս կրնայ ուշ ըլլալ. հիմա, այսօր պէտք է որ յայտնուի Արքան Հայոց.

«Երբոր տակաւին հոգիներուն մէջ
դառնութիւններ կան որ չեն անուշցած
աւերակներու համակերպութեամբ՝
կեանքը մահուան չափ չէ հասարակացած:
(Անդ էջ 71)

Թող Հայոց բանաստեղծը երգէ հորովել, որովհետեւ դեռ հայ սիրտը տարօրինակ ու անհասկնալի այդ ձայնը կը հասկնայ եւ դեռ ունի ուժ պայքարելու դէմը անոնց որոնք իր լոյսը կ'ուզեն արիւնոտել, եւ բանաստեղծին հետ երգը ըրած երգում պատրաստ է աղաղակելու

— կարկի՛ լեզուս եւ սրտիս մէջ լոյսը
մեռնի
արիւնաքամ
թէ ուրանամ քեզ լուսատիրքս իմ սիրական
եթէ մոռնամ քեզ Հայաստան: (Անդ էջ 66)

×

«Արեւծաղկի մը նման» հատորը վերջին ժամանակներու լաւագոյն ծնունդն է, հայ գրականութեան կարեւոր մէկ էջը: Ուշագրաւ իբր բանաստեղծութիւն, նորութիւն իբր յղացք եւ արտայայտելու եղանակ իրենց գրականութեան մէջ: Գրական գերիրապաշտութիւնը իր քնարերգակ հաղորդականութեամբ գտած է իր հարազատ արտայայտութիւնը Զուլալի բանաստեղծութեան մէջ: Ինչպէս Սէրը չ՚յայտներ ամբողջապէս իր խորհուրդը այլ կը մնայ այնքա՛ն գեղեցիկ իր երկդիմութեանը մէջ գրաւիչ, լուսաւոր՝ իր մթութեանը մէջ խորհուրդի, այնպէս ալ Զուլալի բանաստեղծութիւնը թէ՛ իբր ներշնչում եւ թէ նոյն այդ ներշնչումը իր արտայայտութեանը մէջ լեզուական, մեզ կը բարձրացնէ մօտեցնելով գեղեցիկին՝ առանց սակայն թոյլ տալու որ չօշափենք զայն. որովհետեւ եթէ չօշափես գեղեցիկը կը դադրի գեղեցիկը ըլլալէ, կ'ամփոփուի, կը դառնայ առօրեայ սովորականը առանց կեանքի եւ բանաստեղծութեան: Բայց կեանքը կայ եւ անվերջ է եւ բանաստեղծութիւնը իր իմաստութեան մէջ նոյնպէս անվերջ. «լաւագոյն բանաստեղծութիւնը ցարդ չէ երգուած ու երբեք, երբեք պիտի չերգուի»: (Անդ էջ 101): Յիշենք, զօրացնելու համար աւելի եւս տեսակէտը, ուրիշ տեղ մը, կեանքի գեղեցիկին ու սիրելիին դիմաց: Զուլալ

# ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

## ՍՂԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ

Ուրեմն ամբաստանեալը, մեր օրէնքներով, արժանի է պատժի, եթէ հարկաւ — բան մը որու մասին յետոյ պիտի խօսուի — չկան պարագաներ, որոնք անպատժելի կը դարձնեն զինքը:

Ամէնէն առաջ սակայն ճշդելու է, արդեօք դէպքը կանխամտածուա՞ծ սպանութիւն է թէ անկանխամտած. որովհետեւ օրէնքը կը տարբերէ մարդասպանութեան այս երկու տեսակները, ու դուք գիտէք, որ առաջին տեսակը աւելի ծանր քրէական արարք է, որուն համար այսօր տակաւին գոյութիւն ունեցող օրէնքը մահապատիժով կը սպառնայ. մինչ երկրորդ տեսակը, այսինքն յուզման վայրկեանին կատարուած սպանութիւնը, կը դիտուի իբրեւ աւելի մեղմ: Ես կրնամ նոյնպէս ընդունիլ իբրեւ արդէն ծանօթ իրողութիւն մը, թէ առաջին տեսակը այն սպանութիւնն է, երբ ոճիրին իրագործումը որոշ խորհրդածութեամբ կը կատարուի իսկ խորհրդածութիւն կ'ըսուի՝ հանդարտ, յստակ, խելաչափ գործունէութիւն մը, երբ մարդասպանը, ոճիրը կատարելու միջոցին, տակաւին ի վիճակի է եղեր՝ պարզաբանել իր արարքին նշանակութիւնը, իր դրդապատճառները եւ ոճիրը կատարելու միջոցները, ոճիրին հետեւանքները, այն բարոյական հիմերը, որոնք կրնային արարքին հակառակ խօսիլ — այո, երբ ան ի վիճակի է եղեր՝ զգալ իր վրայ այս ամէնուն ազդեցութիւնը, դէմ դիմաց դնելով չափել ու կշռել բոլոր թեր ու դէմ խօսող փաստերը, ապա այս զուտ խելաչափ նկատառումներէն հանել իր որոշումը:

Ու երբ ես այժմ կը հարցնեմ. «խորհրդածութենէ մը ե՞տքն է կատարեր արդեօք Թէհլիրեանը Թալէաթ փաշայի սպանութիւնը», բնականաբար կուգամ ուրիշ հարցումի թէ՝ ի՞նչ պատճառներ դրդած են զինքը այդ ընելու: Տարակոյս չկայ որ մենք հոս գործ ունինք քաղաքական սպանութեան մը հետ: Ամբաստանեալին դրդապատճառները եղած են քաղաքական ատելութիւնը, քաղաքական քինախնդրութիւնը: Այստեղ ձեր աչքերուն առջեւ պատկերացուեցան շատ մը դէպքեր՝ հեռաւոր վայրերու մէջ տեղի ունեցած: Անկասկած սոսկալի բաներ տեղի ունեցած են, հայ ժողովուրդին նկատմամբ սարսափներ կատարուած են, ու անկասկած է նոյնպէս, որ ամբաստանեալին եւ իր ընտանիքին եւս զարհուրելի բաներ պատահած են, որ ճակատագիրը հարուածեր է զինքը մինչեւ իր ուղն ու ծուծը երբ իր բոլոր ազգականները մահուան մատնուեր են, եւ ինքը ստիպուած է եղեր ականատես ըլլալու այս ամէնուն: Ու ահա իր մէջ վերջ ի վերջոյ ծագեր է վրէժի գաղափարը: Թէ ե՛րբ է տեղի ունեցեր այդ, ատոր մասին ետքը պիտի խօսիմ:

Յետոյ, անտարակոյս է որ ամբաստանեալը ճիշդ յանձին Թալէաթ փաշայի տեսեր է հեղինակը այն ճակատագրին, որ հարուածեց զինքը, իր ընտանիքը եւ ուրիշ շատերը իր ցեղակիցներէն, ու տեսեր է յանձին անոր ոչ միայն Ներքին Գործոց նախարարը, որ կը կրէ ձեւական քաղաքական պատասխանատուութիւնը այն ամէնուն, ինչ որ տեղի ունեցած է իր պաշտօնաշրջանին մէջ, այլ եւ անձնական ու բարոյական հեղինակը յիշուած ոճիրներու:

Պարոններ, այս դրդապատճառներուն ճշդումը լիովին կը բաւէ՝ Թէհլիրեանի արարքին մասին պատժա-իրաւական տեսակէտով դատելու համար:

Բայց վկաներուն հարցաքննութիւնը տարածուեցաւ նաեւ ուրիշ խնդրի մը վրայ՝ թէ Թալէաթ փաշան իրապէ՞ս անձնական ու բարոյական հեղինակը եղած է այս ոճիրներու: Ու թէեւ, իմ կարծիքով, արարքի մասին պատժա-իրաւական տեսակէտով դատելու համար բոլորովին միեւնոյնն է, թէ Թալէաթ փաշան եղած է կամ չէ եղած հեղինակը, թէ ամբաստանեալին այն գաղափարը, որ Թալէաթը եղած է այդ հեղինակը, կը համապատասխանէ իրականութեան թէ ոչ համապատասխաներ — այնուամենայնիւ պէտք է որ ես անդրադառնամ այդ խնդիրներուն, որոնք նիւթ եղած են վկաներու հարցաքննութեան:

Պարոններ, անտարակոյս է եւ վկաներու ցուցումներով հաստատուած, որ Հայերը եւ իրենց բարեկամները այն համոզումն ունին՝ թէ Թալէաթ փաշան է յառաջ բերեր հայկական սարսափները: Սակայն, պարոններ, ատիկա կողմնակալ տեսակէտ մըն է, եւ դիւրին պիտի ըլլար բերել այստեղ ամբողջ շարք մը վկաներու, որոնք տեղի ունեցած դէպքերու մասին բոլորովին ուրիշ ըմբռնում մը կը պարզէին:

(60 — Շար.)

արտայայտուած էր նոյն խորքով ու գեղեցկագիտական ճշմարտութեամբ «Մնաս անկարելիս», այսինքն « Քերթուած զոր չկարողացայ յօրինել, ձեւ՝ որուն ի զուր տենչացի, գոյն՝ որմէ զրկուեցան աչքերս, խորք՝ ուր չկրցայ իջնել, սէր՝ որ չունեցայ, կեանք՝ զոր չկրցայ ապրիլ եւ գեղեցիկ մահ՝ զոր կը բաղձամ»: (Անդ էջ 85-86):

Սիրոյ առաջարկած մահը կեանքն է իր յաւերժութեան մէջ: Եւ այդ կեանքը իր բոլոր երեւոյթներով ներկայ եւ էապէս կը մասնակցի Զուլալի բանաստեղծութեան, ընծայելով անոր գոյութենական թարմութիւն: Կեանքը իր սիրոյ բացառումով, այլափոխուած մահուան դիմաց, գոյութիւնն է իր չարժումին մէջ յաւիտենական, եւ Զուլալի բանաստեղծութիւնը նոյն այդ կեանքն է իր ապրումին մէջ՝ բանաստեղծական:

×

Գիրքին վերջաւորութեան զարմանքով կարդացի թէ այս հատորէն հրատարակուած է միայն երեք հարիւր օրինակ, վերապահուած հեղինակին եւ հրատարակիչին բարեկամներուն եւ մամուլին: Գիրք մը, ահաւասիկ, որ կ'արդարացնէ իր գոյութիւնը եւ կը պարտադրէ ինքզինքը, կը մնայ վերապահուած փոքր թիւով հասարակութեան մը, մինչ անդին հայ գիրերը կուլան առատօրէն, անխնայ գործածուելով անդուլթ գրիչներու ծանրութեան տակ եւ գրատուններն հայկական չփոթած չեն գիտեր որ մէկն այդ գիրքերէն ընդունիլ ծոցերուն մէջ իրենց, խօսք ու սնունդ մատակարարելու ապագայ սերունդին: Թող լաւ իմանան հայ գիրի վաճառականները անխորհ, թէ արժէքաւոր գիրը չէ, այլ բանաստեղծն է որ մօմի լոյսով այսօր կը փնտռուի: Այդ բանաստեղծը այսօր մենք գտանք, հասունցած գրական մեր հնոցին մէջ, առանց հոգեբանական բարդոյթներու, օտարներու հետեւողական նմանութեան գոհը ըլլալու, կուտայ մեզի բանաստեղծութիւն մը՝ «լաւագոյն սերմով ցեղիս»: Կը գործածէ լեզու մը, արեւմտահայերէնը, ցոյց տալով մեզի թէ այդ լեզուն ինքնին բանաստեղծութիւն մըն է առանձին, եւ կեանքի քարուղիներէն ան կ'անցնի հայրերուն օրինակով սրբած արցունքներն իր սրտին

«Հայրերուս օրինակով ես սրբած եմ
արցունքներս ու քալած
եւ քոյրս է հաւատացած
Տէր-Զօրէն Սարդարապատ
եւ կը շարունակեմ քալել
եւ քոյրս կը շարունակէ բարի մնալ ու
հաւատալ
ճակատամարտէ ճակատամարտ
ճանչնալու պատմութիւնը ցեղիս
լուսաւոր, մարդկային, մաքուր՝
ինչպէս խաչքարերը երկրիս»: (Անդ էջ 68)

Հ. ՌԱՓԱՅԷԼ ԱՆՏՈՆԵԱՆ

# ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԸ

# ԳԱՂՈՒԹԷ - ԳԱՂՈՒԹ

## ԶՈՒԻՑԵՐԻԱ

Ժընեւի հայ գաղութը մասնաւոր շուքով ոգեկոչած է Ապրիլեան 60ամեակը: Նախ հարկ է մասնաւոր կերպով գնահատել այն ճաշակաւոր եւ բովանդակալից ալպոմը «1915, Անմահ Հայաստան» զոր հրատարակած են հաւաքական նախաձեռնութեամբ՝ Զուիցերիոյ Հայկ. Միութիւնը, Հայ Եկեղեցւոյ Խորհուրդը, Ս. Գր. Լուսաւորիչ Ընկերութիւնը, Զուիցերիոյ Հ. Բ. Ը. Մ.ը, Ժընեւի Հայկ. Օճախի Նախկին Աշակերտաց Ընկերութիւնը, Պեռնի Ամենիշըռ Քուլթուրֆերայնը եւ Զուիցերիոյ Հայ Երիտասարդութիւնը: 30 էջ կողքով միասին այս աշխատանքը, գերմաներէն եւ ֆրանսերէն ընդհ. գաղափար մը կուտայ Հայոց պատմութեան եւ մշակոյթին մասին ինչպէս նաեւ անշուշտ 1895ի եւ 1915ի ջարդերուն:

Ոգեկոչման հանդիսութիւնները տեղի ունեցած են Հինգշաբթի, Ապրիլ 24ին: Ժամը 11ին, եկեղեցւոյ յուշաքարին առջեւ, որ շատ գեղեցիկ խաչքար մըն է, հայ գաղութէն զատ ներկայ եղած են նաեւ Ժընեւի նահանգին պետական խորհրդատուն, քաղաքապետին ներկայացուցիչը, ռուս Մետրոպոլիտը, Անկլիքան հոգեւոր հովիւը, բողոքականներու վերապատուելին, Թրուանէի կաթողիկէ վարդապետը եւ այլ անձնաւորութիւններ: Ցանուն ազգ. վարչութեան շնորհակալութեան խօսքը ըսած է Պ. Փիլիպոսեան, ապա բանախօսելու հրաւիրուած է Պ. Ցոլիկ Եղիազարեան:

Ցիշելէ ետք թէ 60 տարիներ անցած են այն սեւ օրէն երբ ազդանշանը կը տրուէր մարդկութեան դէմ ամէնէն հրէշային ոճիրներէն մէկուն, մէթր Եղիազարեան խօսքն ուղղելով պետական անձնաւորութեան, ըսած է.— «Երախտապարտ ենք ձեզի, որ ձեր ներկայութեամբ, ուզեցիք միացնել Ժընեւի շրջանը եւ մարդասիրական Զուիցերիան այն մեծարանքին որ կ'ըլլայ մեր նահատակներու յիշատակին եւ այդ ձեւով արտայայտել նաեւ ձեր երկրին համակրանքը հայ ժողովուրդին եւ անոր դատին: Ներկայ ըլլալով այս արարողութեան, մասնաւոր իմաստ կուտաք անոր: Գիտցէք թէ Հայերը խոր կապի զգացումներ ունին մշակոյթի այս օճախին նկատմամբ որ Զուիցերիան է, որու Ժընեւի, Լօզանի համալսարանները եւ Ցիւրիխի Բազմարուեստից վարժարանները մտային զարգացումը ապահոված են այնքան հայ երիտասարդներու 19րդ. դարու երկրորդ կէսէն ի վեր եւ որու բարեսիրական հաստատութիւնները եւ ընկերային կազմակերպութիւնները այնքան զոհաբերութեամբ վարուած են հայկ. դժբախտութեան հետ»: Առանձնապէս խօսքն ուղղելով Ժընեւի քաղաքապետի ներկայացուցիչին, Ցոլիկ Եղիազարեան, շեշտած է այն դերը զոր Ժընեւ քաղաքը ունեցած է Հայոց կեանքին մէջ, քանի հոն է որ 1887 ին ծնունդ կ'առնէր հայկ. առաջին կոմիտէն իրաւունքի եւ արդարութեան վերահաստատման համար մեր գերի հողերուն վրայ: Շնորհակալութիւն յայտնած է նաեւ տեղւոյն վարդապետին, որու մասնակցութիւնը այս արարողութեան մասնաւոր նշանակութիւն ունի:

Ապա, Ցոլիկ Եղիազարեան ոգեկոչած է ցեղասպանութիւնը, եւ շարունակած.—

«Հայ ժողովուրդը, ինչպէս ան որ առաջիններէն մէկը ընտրած էր Քրիստոնէութիւնը, բարձրացաւ իր գողգոթան եւ եթէ ինչպէս Կայիափա Թուրքը զայն չարչարեց, ինչպէս Պիղատոս, աշխարհ չհետաքրքրուեցաւ իր ճակատագրով: Անոր ողբերգութիւնը կատարուեցաւ ծանր, յանցապարտ լռութեան մէջ համաշխարհային խղճին: Ոչ մէկ փորձ՝ վերջ տալու համար սպանդին, միայն քանի մը հեղինակաւոր ձայներ լսելի եղան դատապարտելու համար ոճրին հեղինակները»:

Ցոլիկ Եղիազարեան, ապա, անդրադարձած է կառուցուած յուշարձանին որ կը խորհրդանշէ ինչ որ յատկապէս հայկական է մեր քանդակագործութեան մէջ: Ցիշելէ ետք հերոսամարտները, բանախօսը ծանրացած է ցեղասպանութիւնը փաստող վաւերաթուղթերու վրայ եւ կոչ ըրած Զուիցերիոյ՝ ազատութեան եւ արդարութեան հող, որ զօրավիգ կենայ Հայ Դատին:

Պետական ներկայացուցիչը իր խօսքին մէջ յիշած է թէ մօրը շնորհիւ է, առաւելապէս, որ ինքզինքը մօտ կը զգայ Հայերուն, քանի իր մայրը, տանեին գրաւած է ջարդերէն վերապրողներով: Արարողութեան յաջորդած է ընդունելութիւն մը եւ արարողութիւնը տրուած է Ժընեւի հեռատեսիլէն, նոյն իրիկունը ժամը 19.10ին:

Զուիցերիոյ ֆրանսագիր եւ գերմանագիր թերթերը լայնօրէն անդրադարձած են հայկ. ցեղասպանութեան 60 ամեակին:

## ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՍԱՈՒՏԱԿԱՆ ԱՐԱԲԻՈՅ լրագրական գործակալութեան Ամերիկայի գրասենեակի տնօրէն եւ գլխաւոր թղթակից նշանակուած է Լեւոն Քէչիշեան:

ԳԱՀԻՐԷԻ մէջ «Կանանց միջազգային տարի»ին առթիւ եգիպտացի արուեստագիտուհիներու ցուցահանդէսը սարքուած է վերջերս՝ Մշակոյթի նախարարութեան արուեստներու ընդհանուր տնօրէնութեան նախաձեռնութեամբ: Բացումը կատարած է Մշակոյթի նախարարը: Բովանդակ Եգիպտոսի արուեստագիտուհիներէն, յետ խստապահանջ դատակազմի մը զտումին, ցուցահանդէսին իրենց գործերը ներկայացնելու իրաւունք ձեռք ձգած են միայն 54 հոգի. ատոնց մէջ էին եգիպտահայ նկարչուհիներ Արմենուհի Ժամկոչեան եւ Էլիզ Փարթամեան:

ՀԷԼԻՈՊՈԼՍՈՅ «Աբիկեան հանգստեան տան» մէջ հանդիսութիւն մը տեղի ունեցած է տիկնանց «Այծեմնիկ» Միութեան հիմնադրութեան յիսնամեակին առթիւ: Կազմակերպութեան բարեսիրական գործունէութիւնը ներկայացուցած են Տիկիններ Սիրանոյշ Սարգիսեան եւ Լիւսի Քէսթէքեան:

ՊՈԼՍՈՅ Կեդրոնական Սանուց Միութեան նախաձեռնութեամբ գրական երեկոյթ մը սարքուած է Ապրիլ 28ին, համանուն միութեան սրահին մէջ, նուիրուած բանաստեղծուհի եւ «Մարմարա»յի աշխատակից Օր. Արմենուհի Թէրզեանի: Երեկոյթին ներկայ գտնուած են Պատրիարքը, մտաւորականներ, կրթական մշակներ, գրագէտներ եւ արուեստագէտներ: Բացումը կատարած է միութեան ատենապետը Տօքթ. Նազարէթ Տիլսիզեան: Օր. Թէրզեանի քերթողական անհատականութեան եւ ներքին աշխարհին մեկնաբանութիւնը կատարած է Տօքթ. Եդ. Սիմքէշեան, իսկ Ռոպէր Հատտէճեան ներկայացուցած է գրագիտուհիին անձը եւ նկարագիրը:

ՄԱՏՐԻՏԻ դրոշմաթուղթի միջազգային ցուցահանդէսին ոսկէ չքանշան մը ստացած է Արա Կարմիրեան, Պոլսէն, իր ներկայացուցած դրոշմաթուղթերու հարուստ հաւաքածոյին համար:

Կարդացէ՛ք
«ՅԱՌԱՋ»ը
Տարածեցէ՛ք

«ՅԱՌԱՋ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ (112)

# ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

Ի.

ՄՈՆԹԷ - ՔՐԻՍԹՕ

— Քիչ մը վերջը կը հասկնաս: Պերթուչիօ, ըսաւ խօսքը ուղղելով իր նախկին տնտեսին, աշխատութիւնդ լմնցա՞ւ:

— Այո, տէր, բաւական է պատրոյգը դնել... եւ երբ նշան տաք, գործը կը կատարուի...

— Լաւ, գործիքներդ հոն դիր եւ ետեւէս եկուր:

Եւ որովհետեւ Պերթուչիօ թէեւ կը հնազանդէր, բայց զարմանքով իրեն կը նայէր,

— Դուն ալ Պերթուչիօ, ըսաւ կոմսը, պէտք է որ սորվիս բարի ըլլալ...

Քորսիքացին քարհատը չձգեց ձեռքէն եւ տիրոջը ետեւէն գնաց:

Քանի վար կ'իջնէին այն արահետին անհարթ սարահարթէն, ուրկէ կ'առաջնորդէր զիրենք Ալի, կոմսն ու Հայտէ աւելի լուսաւոր կը տեսնէին այն խաղաղ ջուրը որ, եզերքին զարնուելով եւ կրկին ետ դառնալով, ժայռոտ ծովեզրը արծաթագոյն փրփուրով մը կը հրջապատէր...

Ալի յանկարծ կանգ առաւ: Ձեռքով գետինը ցոյց տուաւ:

Հոն էր. Մոնթէ Քրիսթօ գետնատարած մարմին մը տեսաւ իրմէ վար, ջուրէն հազիւ երկու ոտք բարձր ժայռի մը կատարին վրայ: Դէմքը քարերուն դարձած էր, բայց սեւ մազերուն վրայ թանձրացած արեան խաւ մը կը տեսնուէր:

Այս մարդուն, այս կէս դիակին քով սեւ բան մը կար, որ կիսովին աւազով ծածկուած էր:

Մոնթէ Քրիսթօ անմիջապէս ցատքեց եւ քարայծի որսորդի մը ճարպիկութեամբ՝ ինկաւ անծանօթին քով: Առանց սպասելու, առանց վարանելու, զայն բազուկներուն մէջ առաւ եւ իր երկաթէ ծունկերուն զօրութեամբ ելաւ այն սարահարթը, ուր Հայտէ կանգ առած էր:

— Ալի՛, գոչեց, քարայր վազէ: Հոտեր ու ռոմ բեր: Եւ եթէ կ'ուզես որ զիս այսքան ուշ կանչելուդ ներեմ քեզի, ժամանակ մի կորսնցներ:

Խափշիկը վազելով մեկնեցաւ:

Կոմսը Պերթուչիոյի օգնութեամբ վիրաւորեալը պառկեցուց, մինչդեռ Հայտէ իր փափուկ ձեռքերով ծովու մամուռէն չոր բարձ մը կը պատրաստէր...

— Կենդանի է, գոչեց: Ահ, կ'երդնում որ Աստուած պիտի փրկէ զինքը...

Ցանկարծ սոսկալի աղաղակ մը լսուեցաւ իր քովէն:

Պերթուչիօ դեղնած եւ ակռաները սեղմած՝ կը մրմնջէր.

— Ի՛նքը, թշուառակա՛նը, տէ՛ր չճանչցա՞ք զինք:

Մոնթէ Քրիսթօ տակաւին մահամերձին երեսը չէր նայած: Անոր վրայ ծռեցաւ:

— Պենետէթթօն, ըսաւ, Պենետէթթօ՛:

— Տէր, գոչեց Պերթուչիօ կատաղութեամբ, մէկդի քաշուեցէք որ այս իժը սպաննեմ...

Եւ երկաթեայ քարհատը շարժելով թըշուառականին ճակտին արձակեց...

Պողպատեայ սայրը Պենետէթթոյի գանկէն հազիւ քառորդ մեթր հեռու էր, բայց Մոնթէ Քրիսթօ արագ շարժումով մը քարհատը բռնեց եւ գլխուն վրայ տատանեցնելով՝ ծով նետեց ուժգին:

— Պերթուչիօ, ըսաւ պաղարիւնութեամբ. ո՞վ ձեզի իրաւունք տուաւ որ պատժէք, երբ ես ներկայ եմ:

— Ներեցէք... տէր. բայց չէ՞ք յիշեր ... Պենետէթթօն, այն մարդը, որ իր մայրադիրը սպաննեց անոր դրամը գողնալու համար... այն մարդը, որ գողութեամբ եւ սպանութեամբ միայն ապրեցաւ...

— Շատ խօսք չուզեր, ըսաւ Մոնթէ Քրիսթօ: Ես մարդ մը կը տեսնեմ հոս...

Պերթուչիօ բռունցքները պրկած, գըլուխը խոնարհեցուց:

Ալի կը վերադառնար:

Մոնթէ Քրիսթօ ծնրադրեց թշուառականին քով, որուն գլուխը բռնած էր Հայտէ, եւ անոր քունքերը կը շփէր: Ցետոյ անոր սեղմուած շրթունքը բացաւ կիսովին եւ քանի մը կաթիլ ռոմ կաթեցուց:

Քանի մը վայրկեան վերջը Պենետէթթոյի կուրծքէն հառաչ մը ելաւ:

Բայց տակաւին աչքերը չէր բանար:

Կոմսը գլուխը կը շօշափէր: Մորթը միայն պատռած էր: Արիւնը հոսելէն փրկուած էր:

— Պիտի ապրի, ըսաւ Մոնթէ Քրիսթօ:

— Թէ՛ իրեն եւ թէ ուրիշներուն համար հազար անգամ լաւագոյն չէ՞ որ մեռնի, մըլտաց Պերթուչիօ:

Մոնթէ Քրիսթօ խիստ նայուածք մը նետեց անոր վրայ:

— Պերթուչիօ, ըսաւ, սա վէրքը լուա..

— Ե՞ս...:

— Նորէն կ'ըսեմ, եթէ չես ուզեր հնազանդիլ ինծի, ազատ ես, մեր պայմանները գիտես. այս իրիկուն ինծմէ պիտի զատուիս:

— Ո՛հ ոչ, ոչ տէր իմ, կը հնազանդիմ:

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ.

(Շար.)

## ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ԼԻՈՆ.— Այրի Տիկ. Մարգրիտ Տէօքմէճեան և զաւակները, այրի Տիկ. Էկլանտին Տէօքմէճեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն, թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս Կիրակի, Մայիս 11ին, Ս. Յակոբ եկեղեցին

ՅԱԿՈԲ եւ
ԱՐՄԵՆԱԿ ՏԷՕՔՄԷՃԵԱՆՆԵՐՈՒ
ինչպէս նաեւ համայն Տէօքմէճեան, Քէօսէեան հին եւ նոր ննջեցեալներու յիշատակին:

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներու:

## ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Տէր եւ Տիկին Միքայէլ Եավէր եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները, Մարսէյլի Պոլսեցիներու Հայրենակցական Միութեան վարչութիւնը իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն Յակոբ Եպիսկ. Վարդանեանի, Մարսէյլի յարանուանութեանց պետերուն քահանայից եւ դպրաց դասին ինչպէս նաեւ բոլոր անոնց, միութիւն թէ անհատ, որոնք փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով, անձամբ, հեռագրով, նամակով մասնակից եղան իրենց խոր վշտին, իրենց սիրեցեալ քրոջ եւ միութեան նախագահ՝

ՏԻԿԻՆ ՄԱՏԼԷՆ ԵԱՎԷՐԻ

ղառնակսկիծ մահուան առթիւ:


A CEDER cause retraite
BONNETERIE-CONFECTION

6, Rue Royale, plein centre
VERSAILLES

Clientèle assurée — gros chiffre d'affaire

*Pour tous renseignements :*
Tél. : 950-47-20 de 13 à 13 h. 30
ou après 20 heures


## ՏՈՎԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ
## Mont St. Michel

17, 18 եւ 19 Մայիս

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՏՈՎԵԶԵՐԵԱՅ ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆԻՆ ՄԷՋ

Sainte-Honorine-des-Pertes (14)

ԶԲՕՍԱՇՐՋՈՅՑ ԴԷՊԻ

MONT ST. MICHEL

VILLEDIEU (Ville du cuivre)

DEAUVILLE

ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Cathédrale de BAYEUX

Musée d'ARROMANCHES

եւ համաշխարհային Բ. պատերազմի Նորմանտիի ցամաքահանման տեսարժան վայրերը եւ զոհուած ամերիկահայ զինուորներու շիրիմները

×

Ծով սեղան եւ հաճելի մթնոլորտ երեք օրուան ընթացքին:

Շամփուրով խորոված եւ կասկարած ձուկ

Օթոքարը որ Կարմիր Խաչի անդամներուն տրամադրութեան տակ պիտի գտնուի երեք օրուան ընթացքին, կը մեկնի Շաբաթ առաւօտ ժամը

7,15 Gare du Nord (Café Curveur)
7,20 Square Montholon (Métro Cadet)
7,30 Gare St. Lazare (Cours du Havre)

Վերադարձ Երկուշաբթի ժամը 23ի առենները: Արձանագրութեան համար հեռաձայնել Նուասարդեան 985-36-53

Պագըրճեան 770-07-25

ՏԱԽՔԵՐՈՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ


Imprimé sur les Presses
du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris


## ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ - ԱՌՆՈՒՎԻԼ

Համբարձման տօնին առիթով Մայիս 11, Կիրակի օր, Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի: Օրուան երգեցողութիւնները կը կատարէ Իսիի նորակազմ երգչախումբը, առաջնորդութեամբ Պր. Հրանդ Աճէմեանի:

## Հ. Յ. Դ.

ՇԱՒԻԼ.— Հ. Յ. Դ. Արզուեան խումբի ընկերական ընդհ. ժողովը այս Շաբաթ (Մայիս 10) երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին:

×

ՓԱՐԻԶ.— Հ. Յ. Դ. «Ս. Թէհլիրեան» խումբի ժողովը Երեքշաբթի, Մայիս 13ին Մշակոյթի Տան մէջ, ժամը 21ին:

## ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Կազմակերպուած Կապ. Խաչի Անիէս-Պուա Քոլոմպի մասնաճիւղին կողմէ, այս Կիրակի, Մայիս 11, ժամը 14էն 19, Սանթր Ամինիսթրաթիւ եւ Սոսիալ, Փլաս տը լ'Օթէլ տը Վիլ, 3րդ յարկ, թիւ 3 սրահը:

## ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Սէն-Մօրիսի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր խաչուհիները, Մայիս 16ին Ուրբաթ կէսօրէ ետք ժամը 15ին, ընկերուհի Սոնա Ճէլոյեանի բնակարանը: Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

×

ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Լիոնի մասնաճիւղին վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Հինգշաբթի, Մայիս 15, ժամը 3ին Ազգ. Տան սրահին մէջ՝ 295, Ռիւ Պուալօ: Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

## ԽՆՋՈՅՔ
### ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապ. Խաչի մասնաճիւղին կիրակի, Մայիս 18, ժամը 14·30ին Աճարոնեան սրահը (Ռիւ Պուֆիէ):

## ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄԱՐԶԱԿԱՆ

U. G. A. D'ALFORTVILLE

*Grande Soirée Annuelle*

HILTON - ORLY
Samedi 10 Mai de 21 h. à 4 h.
Animée par ARMENIAN'S SUNSHINE et TRIO ATHENEE

## ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Հայ Արիներու Միութեան Իսիի եւ Փարիզի շրջաններուն կողմէ

Շաբաթ Մայիս 31, երեկոյեան ժամը 20·30ին
ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ վարժարանի սրահին մէջ
26, rue Troyon (SEVRES)
Métro : Pont de Sèvres
Գեղարուեստական բաժին

ՊՈՒՖԷ ՄՈՒՏՔ 10 ՖՐ.

ՎԵՐԱԿԱԶՄՈՒԱԾ

## ՆԱԽԿԻՆ ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԸ

Մեծ պատրաստութեամբ կը ներկայացնէ
ժողովուրդէն շատ սիրուած
ուրախ օփերէթը՝

## ՈՒՇ ԼԻՆԻ ՆՈՒՇ ԼԻՆԻ

կամ ԱՊՈՒՇ ԱՐՇԱԿ
Գ. ԵՐԻՑԵԱՆԻ

THEATRE ADYAR
4, Square Rapp (35, Av. Rapp) Paris 7e
Métro : Alma-Marceau ou Ecole Militaire
Շաբաթ, Մայիս 24, ժամը 20·30

Բեմադրութիւն Ս. ՍՈՒՐԷՆԵԱՆԻ
երաժշտութիւն մասնակցութեամբ դաշնակահարուհի Տիկ. Սոնիա ԹՈՐՈՍԵԱՆ եւ ՍԱՅԱԹ ՆՈՎԱ նուագախումբի

Կը մասնակցին.— Պ. Ա. Գառնիկեան, Օր. Մարի Բարունակեան, Օր. Այտա Էմիրեան, Տիկին Ռիմա, Պ. Միհրան Էլմայեան, Պ. Ն. Պշտիկեան, Պ. Ս. Սուրէնեան, Պ. Վ. Ստեփան, եւ ուրիշ գիւ-ղացիներ եւ աղջիկներ:

Տոմսերը նախօրօք ապահովելու համար դիմեցէք.—
Alimentation HRATCHIAN, 6, rue Lamartine, Paris (9e), Tél 828-43-19
Alimentation MASSIS, 21 rue Saulnier, Paris (9e), Tél 770-16-88
Alimentation ARAX, 47, rue de Trévise Paris (9e), Tél. 824-48-86
Mr. SOURENIAN, 7, rue Rollin, Paris (5) Tél. 325-04-13
Mr. DJIZMEDJIAN, 31, Rue Paul-Déroulède, Bois-Colombes, Tél. 781-09-72
եւ թատերախումբին անդամներուն մօտ ու ներկայացման օրը թատրոնի կիշէն:

Տոմսերու գինը՝
35, 30, 25, 20 եւ 15 փրանք


*ARMÉNIE 1975* ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Départs chaque mois :

du 14 au 28 juin

du 12 au 26 Juillet
du 19 Juillet au 2 Août
du 2 au 16 Août
du 7 au 20 Septembre
du 4 au 18 Octobre
du 25 Octobre au 8 Novembre

à partir 2580 F

Pour les jeunes de 16 à 35 ans deux voyages :
— du 2 au 16 Août
— du 6 au 20 Septembre

*Demandez nos brochures détaillées*

Logement première classe, hôtel ANI ou ARMENIA à Erévan en pension complète et excursions quotidiennes.

*Renseignements et Inscriptions*

A PARIS
Sonia Coumryantz
**mondotours**
2, Rue de Sèze — 75009 Paris — Tél. : 266-50-12 073-32-64

A LYON
Varoujan Sarkissian
**sevan voyages**
50 Cours de la Liberté - 69 LYON Tél. 60 13 66

*Licence Voyages : A. 721.*





**chez Harout**

*au restaurant ARMENIA*
*on cuisine à l'Arménienne*

22, RUE MOUFFETARD — PARIS (5e)
(Métros : Monge et Cardinal Lemoine)
Tél. : 337-96-32
*Ouvert tous les jours*

ԿԻՐԱԿԻ
ՄԱՅԻՍ
11
DIMANCHE
11 MAI
1975

# ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO 1,20 F.

**HARATCH**

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

| | | | | |
|---|---|---|---|---|
| Ֆրանսա | Տար. 170 ֆր. | Վեցամսեայ | 90 ֆր. |
| Արտասահման | Տար. 200 ֆր. | Հատը | 1 ֆ. 20 |

51րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13.294 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 51e ANNÉE — N° 13.294

## ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(Արմէնփրէս, Ապրիլ 30 – Մայիս 5)

### «ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ՉԱՐԵՆՑԱՒԱՆ»

Այսպէս պիտի կոչուի Չարենցի նուիրուած ժապաւէնը, որ ներկայիս նկարահանուելու վրայ է Մոսկուայի մէջ, բեմադիր Մարիանա Տաւրոգի գլխաւորութեամբ։

Ժապաւէնին ճամբորդութիւնը կը սկսի Երեւանի «Եղիշէ Չարենց» դպրոցէն։ Այնուհետեւ նկարները ցոյց կուտան բանաստեղծին անունը կրող գրականութեան եւ արուեստի թանգարանը, տուն–թանգարանը, փողոցը, բնութեան գիրկին մէջ կառուցուած կամարը, Աբովեան, Արղնի, Գիւմուշէս, Չարենցաւան, կը պատկերացնեն երիտասարդ քաղաքին ձեռք ձգած նուաճումները, սեղծագործ առօրեան։

Գունաւոր ժապաւէնին մէջ պիտի հնչեն Չարենցի բանաստեղծութիւնները։

Նուտով ժապաւէնը կը ցուցադրուի սրահներու մէջ։

×

### ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆՆԵՐ

Աբովեան քաղաքին մէջ, որ կը գտնուի Երեւանէն 17 քիլոմեթր հեռու, բացումը կատարուեցաւ բժշկութեան ժողովրդական համալսարանին, որուն դասախօսութիւններուն ունկնդիրները պիտի ըլլան բանուորներ եւ պաշտօնեաներ։ Ներկայիս քաղաքը ունի նմանօրինակ 15 կըրթարաններ, որոնց կը յաճախեն աւելի քան երկու հազար հոգի։

Կրթութեան այս ձեւը Հայաստանի մէջ սկսաւ լայն տարածում գտնել քանի մը տարի առաջ։ Երկամեայ դասընթացքներով կ'ուսուցանուին տնտեսագիտութիւն, պատմութիւն, մշակոյթ, գիւղատնտեսութիւն եւայլն։

Այժմ Հանրապետութեան մէջ կան շուրջ 800 այդպիսի կրթարաններ, ուր իրենց գիտելիքները կը զարգացնեն աւելի քան 130.000 հոգի։

×

### ԿՈՄԻՏԱՍԻ ԽՄԲԵՐԳՆԵՐՈՒՆ ՀԱՒԱՔԱԾՈՆ

Մոսկուայի «Մուզիկա» («Երաժշտութիւն») հրատարակչականը լոյս ընծայած է Կոմիտասի ընտիր խմբերգներուն հաւաքածոն՝ կազմուած Երեւանցի երաժըշտագէտ Խորէն Թոռչեանի կողմէ։

Գիրքին մէջ տեղ գտած են երգահանին շուրջ երեք տասնեակ ստեղծագործութիւններ, որոնց շարքին են՝ Հանրածանօթ «Անձրեւն եկաւ», «Չինար ես», «Ախ, Մարալ ջան», «Սիփանայ քաջեր», «Գութանի երգը», «Շողեր ջան», «Ալագեազ», «Խնկի ծառ», «Կուժն առայ» եւ այլ երգեր։

Երգերուն բնագիրները թարգմանած են Խմա Ալեքսանդրովա, Նորա Ադամեան, Ալլա Կոչետկովա եւ ուրիշներ։

×

Նոյն հրատարակչութեամբ լոյս է տեսած Մոսկուացի երիտասարդ երգահան Թովմաս Կարգանովի (Ղորղանեան) քնարական խմբերգներուն շարքը՝ ըստ Ա. Իսահակեանի բանաստեղծութիւններու։

×

### ՃԱՏՐԱԿ

Լաս–Փալմասի մէջ վերջ գտած է ճատրակի մրցաշարքը, որուն մասնակցած են աշխարհի լաւագոյն խաղացողները, որոնց շարքին նաեւ Տիգրան Պետրոսեան։

Թէեւ Պետրոսեանի ձեռք ձգած արդիւնքը համեստ եղած է (յաղթական հըռչակուած եւկոսլաւ Լիւբոյեվիչէն ետ մնացած է երկու կէտով) սակայն աշխարհի նախկին ախոյեանը մասնակիցներէն միակը եղած է, որ ամբողջ մըրցաշարքին ոչ մէկ պարտութիւն կրած է (չորս յաղթանակ, 10ը՝ հաւասար խաղ)։

×

### ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆՈՐ ԱԽՈՅԵԱՆԸ

Երեւանցի երիտասարդ մարզիկ Խոնա Խալափեանց դարձած է Հայաստանի իգական սեռի նոր ախոյեանը ճատրակի մէջ։ Ան վաստըկած է 9 կէտ (8 յաղթանակ, 2ը՝ հաւասար արդիւնք եւ 2 պարտութիւն)։ Մրցումներուն առանց պարտութիւն արձանագրելու երկրորդ հանդիսացած է 8 կէտով Լենինականի ներկայացուցիչը՝ Աննա Ցակոբեան։

×

### ԼՈՒՍԱՆԿԱՐՆԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Երեւանի ճարտարապետներու տան մէջ բացումը կատարուած է Վարազդատ Սեւոյեանի լուսանկարներու ցուցահանդէսին։ Ներկայացուած են 130 սեւ–ճերմակ եւ 37 գունաւոր լուսանկարներ։

Հայաստանն ու հայն են լուսանկարիչին հերոսները։ Առանձին շարքերով ներկայացուած են Պարոյր Սեւակ, դերասան Մհեր Մկրտչեան, Հայաստանի պետական պարախումբը։

Հետաքրքրութեամբ կը դիտուին «Մարտիրոս Սարեան», «Հրաչեայ Ներսիսեանը Մէկ–Կրէկորի դերում», «Լուսինէ Զաքարեան», «Աշնակցիները», «Սասունցի Դաւիթ», «Էջմիածին», «Գառնի», «Տաթեւ», «Օշական», «Արարատ», «Խաչքարեր» եւ այլ նկարներ։

Այլ բաժինի մը մէջ ներկայացուած են լուսանկարիչին ճամբորդական նկարները՝ Աղեքսանդրիա, Աթէնք, Պէյրութ, Պաալպէք, Պարթենոն, Պոլիս, Կիպրոս եւ Հալէպ։

Լուսանկարիչը, որ 60 տարեկան է, համաշխարհային Բ. պատերազմի նկարներ ալ ցուցադրած է։

×

### ՈՏՆԱԳՆԴԱԿԻ ՄՐՑՈՒՄ

Աչաջուր (Իջեւանի շրջան) գիւղի նորակառոյց մարզադաշտին մէջ շրջանի ոտնագնդակի խումբը ընկերական մրցում մը ունեցած է «Արարատ»ի նախկին խաղացողներուն հետ։

Երեւանցի վեթերաններու խումբը՝ կազմուած Հենրիկ Ստեփանեանէ, Եդ. Վարդանեանէ, Լեւոն Սիմոնեանէ, Ռոբեր Դալլաքեանէ, Մանուկ Սեմերջեանէ, Ռուդիկ Եղիազարեանէ, Լեւոն Յովսէփեանէ, Անատոլի Զիրոյեանէ, Ժակ Սուփրիկեանէ, Կոնստանտին Բեգլարեանէ եւ ուրիշներէ, յաղթած է 2–1 կէտով։

×

### « ԵՐԵՒԱՆ » ԿՐԿԷՍԸ ԲՐԱՏԻՍԼԱՒԱՅԻ ՄԷՋ

«Երեւան» կրկէսը մեծ հետաքրքրութիւն ստեղծած է Բրատիսլաւայի մէջ, Սլովաքիոյ մայրաքաղաքը։ Տեղական թերթերը ներկայացումը որակած են «հոյակապ», «աններեւակայելի»։

×

### Վ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ ԱՐԾԱԹԻ ՇՔԱՆՇԱՆ ՍՏԱՑԱԾ

Արեւելեան Գերմանիոյ Լիւդվիկսհաֆէն քաղաքին մէջ տեղի ունեցան դասական ոճի ըմբշամարտի Եւրոպայի ախոյեանական մրցումները։ Մասնակցեցան 24 երկիրներու 134 ըմբիշներ։ Երեւանցի ըմբիշ Վալերի Յարութիւնեան արծաթէ շքանշան ձեռք ձգած է։

## ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

### ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՀԱՄԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ 25ԱՄԵԱԿԸ

— O —

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՖՐԱՆՔԸ ՎԵՐՍՏԻՆ ՄԱՍ ՊԻՏԻ ԿԱԶՄԷ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԴՐԱՄԱԿԱՆ ԴՐՈՒԹԵԱՆ

— O —

Քսանեւհինգ տարի առաջ՝ 1950 Մայիս 9ին, Ռոպեր Շումանի կոչին ընդառաջելով եւ անոր ճիգով ծնունդ կ'առնէր Ածուխի եւ Պողպատի Եւրոպական Համարակութիւնը, որ կը դառնար այս ձեւով առաջին քայլը Եւրոպայի կերտումին։ 25ամեակին առթիւ առջի օր Քէ տ'Օրսէի մէջ ի ներկայութեան Դաշնակցային Գերմանիոյ նախագահին, պելժ վարչապետին եւ Համարակաց Շուկայի անդամ միւս երկիրներու ներկայացուցիչներուն, Հանրապետութեան Նախագահը հաղորդեց, թէ ֆրանսական ֆրանքը վերստին պիտի մաս կազմէ Համարակաց Շուկայի դրամական դրութեան (այն ինչ որ մասնագէտներու բնորոշումով «սեր – բան» կ'որակուի)։ Ֆրանսա քաշուած էր անկէ 1974 Յունուար 19ին։ Այսպէս, ուրեմն, ֆրանս. ֆր.ը պաշտօնապէս մաս պիտի կազմէ «զօրաւոր դրամներուն»՝ Պենելիւքսի, Դանիոյ եւ Գերմանիոյ կողքին։

Ժիսքար տ'Էսթէն, այսուհանդերձ, իր տուած որոշումին գործադրութեան թըւականը չճշդեց։ Ցամենայն դէպս Ժիսքարի այս քայլը դէտերու եւ քաղաքական շրջանակներու կողմէ կը նկատուի «Եւրոպայի ընծայուած նուէր մը», քանի Նախագահը չեշտեց այս առթիւ, թէ Եւրոպայի միութիւնը «հիմնական ազդակ մըն է աշխարհի հաւասարակշռութեան համար»։

Եւրոպական Համարակութեան կազմութեան 25ամեակին առթիւ Քէ տ'Օրսէի մէջ ձայներիզով սփռուեցաւ Ռ. Շումանի 1950 Մայիս 9ի կոչը։

Ֆրանսայի Հանրապետութեան Նախագահին որոշումը գոհունակութիւն պատճառեց Համարակաց Շուկայի անդամ երկիրներուն։

## Քանի մը տողով

ԵԳԻՊՏՈՍԻ նախագահը Փորթ Սայիտ քաղաքը եւ շրջակայքը «ազատ առեւտուր»ի գօտի հռչակեց։ Օտար հաստատութիւններ կրնան հոն հաստատուիլ եւ առեւտրական գործառնութիւններ կատարել առանց տուրք վճարելու եւ սեղմումներու ենթարկուելու։ Փորթ Սայիտ Սուէզի ջրանցքի միջերկրականեան դուռն է եւ 1967ի արաբ–իսրայէլեան պատերազմէն ետք ամբողջովին աւերակ դարձած էր։

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ եւ Խորհ. Միութեան Արտաքին նախարարները՝ Քիսինկէր եւ Գրոմիկօ Մայիս 19ին Ժընեւի մէջ միտքերու փոխանակութիւն պիտի կատարեն Մերձ. Արեւելքի եւ հիւլէական զէնքերու սահմանափակման հարցերուն շուրջ։

ՍՊԱՆԻՈՅ կառավարութիւնը վաւերացուց օրէնք մը, որով կ'օրինականացուի գործադուլը։ 1939էն ցայսօր օրէնքով արգիլուած էր գործադուլ ընել, թէեւ վերջին տարիներուն բանուորները յաճախ գործադուլ կը կատարէին։ Նոր օրէնքը, այսուհանդերձ, կը ճշդէ պայմանները գործադուլի։ Այսպէս, օրինակ, գործադուլի կարելի է դիմել երբ բանակցութեանց, իրաւարարութեանց բոլոր միջոցները ի դերեւ ելած են։ Գործադուլի որոշումը պէտք է գաղտնի քուէարկութեամբ տրուի եւ երբ բանուորներուն 60 տոկոսը ի նպաստ անոր քուէարկած է եւայլն։

ԼԱՈՍԻ դահլիճի հինգ նախարարներ, բոլորն ալ աջակողմեան, իրենց հրաժարականը ներկայացուցին։ Երեք հազար ուսանողներ Վիէնխանի մէջ ցոյց կատարած էին պահանջելով այս հինգ նախարարներուն հրաժարումը, քանի ասոնք զօրավիգ կը կենային ամերիկեան քաղաքականութեան Լաոսի մէջ։ Ցուցարարները պահանջեցին նաեւ որ Ամերիկացիք հեռանան Լաոսէ։

ՓԵՔԻՆԻ «Ժողովուրդի ձայն» օրաթերթը խմբագրականով մը շատ խիստ քննադատութիւններ կատարած է Խորհ. Միութեան դէմ։ Չին Համայնավար կուսակցութեան պաշտօնաթերթը ամբաստանած է «Խրուշչեւ – Բրեժնեւ» ուրացողներու խմբակը», որ «ներսէն գրաւած է ընկերվարութեան բերդը, բան մը որ չկրցան ընել Հիթլէրի միլիոնաւոր զինուորները»։ «Խորհ. Միութիւնը Երրորդ Ռայխի ճակատագրին պիտի ենթարկուի», գրած է թերթը փառաբանելէ ետք խորհրդային ժողովուրդն ու Ստալինը։

ՍԱՅԿՈՆԻ մէջ կատարեալ անդորրութիւն կը տիրէ եւ արդէն 11 երկիրներ պաշտօնապէս ճանչցած են Հար. Վիէթնամի նոր վարչակարգը։ Սայկոնի եւ արտաքին աշխարհի միջեւ հաղորդակցութեանց կապը աստիճանաբար վերահաստատուելու վրայ է։ Փնոմփէն միշտ կտրուած կը մնայ արտաքին աշխարհէ եւ հակասական լուրեր շրջան կ'ընեն ներքին կացութեան մասին։ Ըստ ոմանց աբիւնալի մաքրագործումներ կատարուած են։

ԴԷՄՔԵՐ ՈՒ ԴԷՊՔԵՐ

# ՎԱՐԴԳԷՍ

— Օ —

Ա.

## ՊԱՅԾԱՌ ՀՈԳԻՈՎ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆԸ

Իբրեւ աննկուն յեղափոխական, հանրային գործիչ եւ քաղաքական ազդեցիկ դէմք, Վարդգէս, 1890–1915 թուականներուն եղաւ Հայութեան ամէնէն առաջաւոր եւ տիրական դէմքերէն մէկը: Իր տարածուն գործունէութեամբ, խօսքին ու լուսաւոր գաղափարներուն հմայքով, վարակիչ շունչով, առինքնող անձնաւորութեամբ, դարձաւ ժողովրդական լայն զանգուածներուն եւ մասնաւորաբար ժամանակի երիտասարդութեան կեդրոնական անձնաւորութիւնն ու դուրգուրանքին առարկան: Ամէնքը կը սիրէին զինք, կ'ակնածէին իրմէ եւ հին ու փորձառու յեղափոխականի իր ցուցմունքներն ու հրահանգները կը գործադրէին պատրաստակամութեամբ ու հաւատքով:

Վարդգէս՝ բուն անունով Յովհաննէս Սէրէնկիւլեան, ծնած է Բարձր Հայքի ամէնէն հերոսական քաղաքներէն՝ Կարնոյ մէջ, 1871 թուին: Զաւակն էր առեւտրական բարեկեցիկ ընտանիքի մը: Արծնեան վարժարանին մէջ իր նախնական ուսումը ստանալէ ետք, կը յաճախէ Սանասարեան վարժարանը, ուրկէ դուրս կուգայ առանց աւարտելու: Գամառ Քաթիպայի, Րաֆֆիի եւ Խրիմեանի հայրենաշունչ գրականութիւնը վարակած էր զինք եւ կենդանի գործին մէջ նետուելու իր անհուն ծարաւին առջեւ, վարժարանին շրջապատը շատ նեղ կուգար իրեն:

Վարդգէսի պատանեկութիւնը կը զուգադիպի Բարձր Հայքի յեղափոխական առաջին շարժումներուն: Եռուն խանդավառութեան այդ տարիներուն, ըմբոստ ու տաք խառնուածքով պատանին չէր կրնար հեռու մնալ հասարակաց փոթորկոտ ապրումներէն:

Արծնեան վարժարանին մէջ, իբրեւ ուսուցիչ եւ ընթերցարանի պատասխանատու, քանի մը տարուան մէջ յաջողեցաւ ստեղծել ազատական գաղափարներով տոգորուած շրջանակ մը եւ դառնալ երիտասարդութեան ղեկավարներէն մէկը:

1890ի Կարնոյ Հայութեան բողոքի ցոյցերն ու ըմբոստութիւնը կ'ըլլան կրակի իր առաջին մկրտութիւնը: Առաջին անգամ Հայութիւնը դուրս կուգար իր ստրկական համակերպութենէն եւ ցոյց կուտար իր նախահայրերուն առնական դիմագիծը: Զանգուածովի այս պոռթկումի ընթացքին, Հայոց կողմէ զինք գործածողներուն մէջ, Վարդգէս առաջիններէն էր եւ կառավարութիւնը սպաննուած ու վիրաւորուած Թուրքերուն պատասխանատու կը նկատէր գլխաւորաբար զինքն ու իր ընկերները:

Յոյցին յաջորդող զանգուածովի ձերբակալութիւններուն հետեւանքով, Վարդգէս մէկ տարի կը մնայ բանտ: Ապա, ներումով ազատ կ'արձակուի եւ խուսափելու համար ոստիկանական խիստ հսկողութենէն ու հետապնդումներէն, կը փոխադրուի Պոլիս, ուր դարձեալ կը նուիրուի ուսուցչական ասպարէզին:

1892ի վերջերուն, Յովհաննէս Եուսուֆեան, իբրեւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան ներկայացուցիչ, հիմը կը դնէ Պոլսոյ դաշնակցական կազմակերպութեան: Բարգէն Սիւնի, Հրաչ, Վռամեան, Գնունի, Եգիպտացի, Վարդգէս, որ աւելի ծանօթ էր Զարմայր եւ Գիրակ յեղափոխական ծածկանունով եւ հոյլ մը գաղափարական այլ երիտասարդներ կը խմբուին նորակազմ կազմակերպութեան շուրջ:

Լուրջ ու նուիրուած գործունէութեամբ, քանի մը տարուան մէջ, Վարդգէս կը նուաճէ իր շրջապատը եւ շնորհիւ իր ուղղամիտ նկարագրին, դիւրահաղորդ բնաւորութեան եւ պերճ ու համարձակ արտայայտութիւններուն, ոչ միայն կազմակերպութեան, այլ ընդհանրապէս ամբողջ Պոլսոյ երիտասարդական շրջանակներուն մէջ կը գրաւէ բարձր ու հեղինակաւոր դիրք մը:

Պանք Օթոմանի գրաւման նախապատրաստական աշխատանքներուն կարեւոր մասնակցութիւն կ'ունենայ նաեւ Վարդգէս, սակայն, դէպքէն անմիջապէս առաջ մատնութեան մը հետեւանքով կը ձերբակալուի եւ մինչեւ 1897ի վերջերը կը մնայ բանտ: Արձակուելէն ետք, ատեն մը եւս կը մնայ Պոլիս, ապա 1899ի սկիզբները կը մեկնի Պուլկարիա, ուր կը նուիրուի կուսակցական աշխատանքներու: Սակայն միտքն ու հոգին Երկիր էին, ուրկէ Արամ Արամեան եւ Վազգէն իրենց նամակներով տեղեակ կը պահէին զինք կացութեան, շեշտելով կարող եւ նուիրուած գործիչներու անհրաժեշտութիւնը:

Խութեամբ յեղափոխական, լայն եւ փոթորկոտ աշխատանքներու տեւական նով խռովեալ, Վարդգէս շուտով կը մեկնի Կովկաս, ուր մէկուկէս տարի Թիֆլիսի, Ալեքսանդրապոլի եւ մասնաւորաբար Կարսի յեղափոխական եռուն կեանքին մէջ, ձեռք կը բերէ բաւարար փորձառութիւն: Կը զարգանան նաեւ իր դիտելու, դատելու եւ հարցերուն մէջ խորանալու կարողութիւնները: 1901ին, երբ Վարդան Շահպազի հետ, Քիւրտերու միջոցով, ծպտուած Երկիր կ'անցնի, արդէն իսկ կազմաւորուած յեղափոխական տիպար գործիչ եւ ժողովրդանուէր ծառայող մըն էր:

Վանի մէջ, իբրեւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան ներկայացուցիչ, Վարդգէս պիտի դիմագրաւէր չափազանց ծանր կացութիւն մը: Վազգէն նահատակուած էր, ժողովուրդին մէջ կը տիրէր հիասթափութիւնը եւ բոլոր մատնիչներն ու վնասարարները ազատ ասպարէզ գտած էին: Կազմակերպութիւնը թոյլ վիճակ մը կը պարզէր եւ յեղափոխական տրամադրութիւնները տեղատուութեան մէջ էին:

Այս ծանր ու պատասխանատու շրջանին է, որ երեւան կուգան նոր գործիչին կարողութիւնները: Վարդգէսի ներկայութիւնը փրկարար կ'ըլլայ ոչ միայն կուսակցութեան, այլ եւ շրջանի ամբողջ Հայութեան համար:

Ան իր պայծառ հոգիով եւ հաղորդական բնաւորութեամբ, մանաւանդ խիստ կարգապահ եւ չարքաշ կենցաղով, յարգանք ու պատկառանք կը ներշնչէ բոլորին եւ իր անձին օրինակով ճամբայ ցոյց կուտայ երիտասարդութեան: Խոհեմ, զգուշաւոր, յամառ ու հետեւողական աշխատանքով, Վարդգէս կը յաջողի վերականգնել Վանի կազմակերպութիւնը, Հայութեան բարոյական կորովն ու հաւաքական կեանքը:

Վանի մէջ, Վարդգէսի անձին ու գործունէութեան մասին, իր յուշերու Բ. հատորին մէջ (էջ 122–128) Ռուբէն կուտայ հետեւեալ բնորոշումը.—

«Վարդգէսը, իբրեւ գործիչ, օժտուած էր այն բոլոր առաւելութիւններով, ինչ որ Պետօն, բայց անկէ աւելի յաջողութիւններ ունեցաւ, որովհետեւ յեղափոխութեան ճանապարհը բացուած էր արդէն Պետոյի, Վարդանի, Վազգէնի միջոցով, ժողովուրդն ալ ըմբռնած էր զէնքի եւ յեղափոխութեան արժէքը: Վարդգէս կ'երթար ընդհանուր առմամբ Վազգէնի ուղիով, բայց ան չէր ուզեր ժողովուրդի ռազմական ոգին բարձրացնել ծայր աստիճանի, առանց նախապատրաստութեան: Ան կը կազմակերպէր խումբեր, մարտական ոգի կը ներշնչէր անոնց, բայց կը պնդէր զանոնք ոչ թէ կուսակցութեան, այլ ժողովուրդի միջոցներով հայթայթուած զէնքերով: Այս սկզբունքը կը կիրառէր թէ' գաւառներու եւ թէ քաղաքի մէջ:... Քաղաքէն աւելի՝ ան յաջողութիւն ունեցաւ գիւղերու մէջ, ուր ժողովուրդը յարեցաւ Դաշնակցութեան, որ դարձաւ շուտով Վասպուրականի շրջանի ուժեղ կուսակցութիւնը:

Վարդգէսը փորձեր ըրաւ բանակցութեան մէջ մտնելու Քիւրտերու հետ, բայց անոր այս փորձերը իրական հիմքեր չունենալով՝ մեծ արդիւնքներ չտուին: Դրական օգուտը եղաւ այն՝ որ սահմանափակ եւ միայն քանի մը շրջաններու մէջ մեղմացան անոնց գործած չարիքները: Միւս կողմէ, որոշ բէկեր ու քիւրտ անհատներ յօժարեցան փոխադրական եւ սուրհանդակային դիւրութիւններ տալ Դաշնակցութեան եւ «Վարդգէս էֆէնտիին»: Վարդգէս մարդիկ կ'ուղարկէ Վասպուրականի հեռաւոր գաւառները՝ Արճէշ, Ալջաւազ եւ մինչեւ իսկ Մոկս, կազմակերպութիւններ ստեղծելու համար: Գըլխաւոր շրջիկը կ'ըլլայ Շահրազը, որ կը կարողանայ հող պատրաստել ապագայ ուժեղ կազմակերպութեան համար»:

ԳՐԻԳՈՐ ՆԳՐՈՒՐԵԱՆ

# ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ՀԱՅ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՆՑԵԱԼԷՆ ԷՋԵՐԷՆ

Հակառակ անցեալի դժուար պայմաններուն, Ռումանիոյ Հայերը բազմիցս փորձեր կատարած են հրատարակելու համար հայերէն, երբեմն ռումաներէն եւ կամ երկլեզուեան պարբերականներ, հանդէսներ, գիրքեր: Նիւթական կամ այլ դժուարութիւններու հետեւանքով անոնք ընդհանրապէս կարճատեւ կեանք ունեցած են: Անոնք հրատարակուած են համեմատաբար նոր գաղթականներու կողմէ ԺԹ. դարու վերջերը եւ ներկայ դարու առաջին երկուքուկէս տասնամեակներու ընթացքին:

Ամէնէն հին թերթերէն, որոնք լոյս տեսած են առաջին համաշխարհային պատերազմին, Պուքրէշի մէջ կարճ ժամանակով, պէտք է յիշատակել «Շեփոր» ամսաթերթը, որ լոյս տեսած է 1912-1913, «Էքոուլ Արմենիէ» («Արձագանգ Հայաստանի») ռումաներէն եւ հայերէն շաբաթաթերթը Լեւոն Լանիսի խմբագրութեամբ:

«Արձագանգ Հայաստանի»ն հրատարակած է քաղաքական, մշակութային եւ գրական նիւթեր: Անդրադարձած է առաջին համաշխարհային պատերազմի նախօրեակի Եւրոպայի եւ, յատկապէս, Թուրքիոյ քաղաքական կացութեան, արեւմտահայութեան ազատագրական պայքարին, Ռումանիոյ Հայութեան կեանքին: «Աչքերնուդ առջեւ բերէք, գրած է թերթը 1913 Նոյեմբեր 24ի թիւով, Պրայիլայի, Կալացի եւ Ճուրճիւյի քարափներուն վրայ յուսահատ ու ղալկազոյն, կորաքամակ ու կարօտակէզ, աշխատանքի սիւներուն տակ աշխատանքի հերոսներն ու քաղաքացիները, առիւծի նման մեր Վանեցի եւ Մշեցի եղբայրները...»:

«Արաքս» եւ «Ինքնավար Հայաստան» շաբաթաթերթերն ալ անդրադարձած են դաղթական Հայերու վիճակին: Ռումանիոյ Ակադեմիայի գրադարանին մէջ կը մնան «Արաքս» շաբաթաթերթի հաւաքածոյին 9 թիւերը (1915 Մարտ 7էն մինչեւ 1915 Մայիս 2), ինչպէս նաեւ «Ինքնավար Հայաստան»ի 32 թիւերը (1916 Յունուար 1էն մինչեւ 1916 Օգոստոս 7ը): «Արաքս»ի ենթախորագրին մէջ գրուած է «Գրական, հասարակական եւ քաղաքական շաբաթաթերթ», լոյս տեսած է չորս էջով, ամբողջովին հայերէն: «Ինքնավար Հայաստան»ը թէեւ «կիսաշաբաթաթերթ» ենթախորագիրը կրած է, սակայն լոյս տեսած է ամէն Ուրբաթ չորս էջերով. երեք էջերը հայերէն եղած են, իսկ չորրորդ էջը եւ երբեմն ալ ուրիշ էջեր մասնակի կերպով եղած են ռումաներէն:

Երկու թերթերուն մէջ կը գտնենք բազմաթիւ անդրադարձումներ Ռումանիոյ զանազան քաղաքները ապրած Հայերու մշակութային կեանքին մասին, տեղեկութիւններ պատերազմի ճակատներէն,

# ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

## ՍՂԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ

Ես խօսած եմ շատ մը գերման պարոններու հետ, որոնք Թուրքիա էին եւ շատ մօտ էին կանգնած դէպքերուն, եւ անոնք բոլորովին ուրիշ ըմբռնում մը ունին: Անոնք յայտնեցին՝ թէ խօսք անգամ չի կրնար ըլլալ, որ Կ. Պոլսոյ կառավարութիւնը որոշած ըլլար Հայերու բնաջնջումը, եւ որ աւելի շուտ — թերեւս սխալ հասկցուած — պետական ու զինուորական ինքնապաշտպանման նկատումներն են եղեր, որ դրդեր են զինքը՝ տալու տեղահանութեան հրամանը, որ ամէն պարագայի մէջ իր արդիւնքով ծայրայեղօրէն ճակատագրական եղաւ:

Նախագահը (ընդհատելով) — Կը խընդրեմ երկար կանգ չառնել այն խնդրին վրայ, որ առարկայ չէ եղած վկաներու հարցաքննութեան: Իսկ յիշել հոս այն խորութիւնները, զոր յայտնած են ուրիշները, բնաւ կապ չունի գործին հետ:

Դատախազը (շարունակելով) — Բայց ես կրնամ այնուամենայնիւ օգտուիլ ատկէ այն չափով, որչափով որ այդ տարբերութիւնը երեւան եկաւ երկու իրազեկներու տեսակէտներուն ու ցուցումներուն միջեւ: Ես անշուշտ կրնամ հոս յայտնել, որ Պարոն Դր. Լեփսիուսի տուած տեղեկութիւնները, որքան եւ հետաքրքրական ու մանրամասն են, ինծի համար ունին այնուամենայնիւ այն պակասութիւնը, որ դէպքերուն կուտան, իմ տեսակէտով, չափազանց սիսթեմաթիք ու ծրագրուած բնոյթ, ու դժուար չէ տեսնել, որ Դր. Լեփսիուս եկած է այդ եզրակացութեան ոչ թէ տեղին վրայ, իր անձնական փորձերէն, դէպքերուն իսկ ատեն, այլ աւելի ուշ ստացուած տեղեկութիւններէ: Այդ պատճառով կը կարծեմ թէ իրաւունք ունիմ աւելի մեծ արժէք տալու երկրորդ իրազեկին հիմնաւորումներուն. այն է՝ Պ. զօրավար Լիման ֆոն Զանդերսի, որ այն ատեն տեղին վրայ բարձր պաշտօն կը վարէր եւ շատ մօտէն ծանօթ է դէպքերուն, եւ որ այստեղ խիստ կերպով ընդգծեց տարբերութիւնը՝ Հայերու տեղահանութեան հրամանը տուող Պոլսոյ կառավարութեան ըմբռնումին եւ տեղահանութեան իրագործման եղանակին միջեւ: Պոլսոյ կառավարութիւնը տեղեկութիւններ ստացած էր, թէ Հայերը դաւաճանելու մասին կը խորհին, թէ Համաձայնական Պետութիւններուն հետ դաշնութիւն կը կազմեն եւ վճռած են՝ երբ ռազմական կացութիւնը թոյլ տայ՝ կռնակէն յարձակիլ Թուրքերուն վրայ ու գլուխ հանել իրենց անկախութիւնը: Ատոր վրայ Պոլսոյ կառավարութիւնը, պետական եւ զինուորական ինքնապաշտպանման համար, անհրաժեշտ նկատած էր Հայերու տեղահանութիւնը: Գալով տեղահանման եղանակին, պէտք է նկատի ունենալ, պարոններ, որ Փոքր Ասիան այն գետինը չէ, որուն վրայ կը տիրեն քաղաքակրթուած ժողովուրդներուն յատուկ պայմանները — ես կ'ուզեմ զգոյշ ըլլալ իմ արտայայտութիւններուս մէջ — այն պայմանները, որոնց մենք վարժուած էինք պատերազմէն առաջ: Աւանդութիւնը Փոքր Ասիոյ մէջ վայրագ ու արիւնալի է, եւ պարոն իրազեկը մատնանշեց, որ այն ատեն «սրբազան պատերազմ» էր յայտարարուած, ու ահա երբ այլացեղ ու այլակրօն ազգաբնակութիւնը տեսաւ, թէ ինչպէս Թուրքերը, ամէն կողմ Հայերը քշելով, մէկտեղ կը ժողվեն, ատիկա բընականաբար ազդանշանը եղաւ՝ Հայերուն վրայ յարձակելու: Ու հոս երեւան եկան մարդկային բնաւորութեան ամէնէն գէշ բնազդները — կողոպուտ, սպանութիւն եւայլն: Պարոն իրազեկը մատնանշեց նաեւ, որ տեղահանութեան համար գործի կոչուած ժանտարմները այլեւս նախկին ընտրովի զինուորականները չէին, այլ ասկէ անկէ ժողվուած սինլքորներ, որոնք յետոյ սեփական նախաձեռնութեամբ գործեցին ամէնքին յայտնի սպանութիւնները:

Ես պէտք կը նկատեմ ընելու այս կատարելապէս անհրաժեշտ շեղումը՝ ճշդելու համար հոս, որ վկաներու հարցաքննութեան արդիւնքը իրաւունք չի տար ըսելու. «Ապացուցուած է որ Թալէաթ փաշան այն անձնաւորութիւնն է, զոր անձնապէս եւ բարոյապէս պատասխանատու բռնելու է տեղի ունեցած սարսափներու համար»: Այս տեսակէտէս չեն կրնար զիս շեղել նաեւ այն փաստաթուղթերը, որոնք կ'ուզեն հոս մեր առջեւը դնել: Ես իբրեւ դատախազ գիտեմ, թէ ինչպէս, օրինակի համար, մեզ մօտ յեղափոխական տակնուվրայութեան պահուն լոյս ընկան իսկ եւ իսկ նման փաստաթուղթեր, որոնք կը կրէին կարեւոր անձնաւորութիւններու ստորագրութիւնները, եւ որոնք սակայն, ինչպէս յետոյ կը պնդէին, կեղծուած էին:

(61 – Շար.)

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

...դաշնակիցներու կողքին մարտնչող հայ կամաւորներու քաջագործութիւնները, Թուրքիա ապաստանող դրութիւններ, Թուրքիա ապրող Հայերու ջարդը, օտարներու դիրքը եւայլն:

Իր առաջին թիւին մէջ «Ինքնավար Հայաստան»ի խմբագրականը դիտել տուած է, թէ շաբաթաթերթը լոյս կը տեսնէ «Թուսձուքի մէջ հրատարակուող եւ քաղաքական պայմաններու բերումով դադրած Գալքանեան Մամուլի տեղ»:

Այս շաբաթաթերթէն կ'իմանանք, որ Քոնսթանցա լոյս տեսնող «Տաչիա» թերթը արձագանգած է «Ինքնավար Հայաստան»ի կոչին՝ նեցուկ կանգնելու հայ կամաւորներուն եւ գաղթականներուն: Թերթին իւրաքանչիւր թիւին մէջ կը հանդիպինք սա կոչին. «Օգնեցէք կամաւորներուն, օգնեցէք փախստականներուն եւ որբերուն»: Այս առթիւ կը տեղեկանանք, որ 1916ին ռուսաց - գերման ուժերուն դէմ կը կռուէին 80.000 հայ զինուորներ, իսկ Թրքական ճակատին վրայ 40.000 Հայեր: Պուքրէշի, Քոնսթանցայի, Կալացի, Ֆոքշանի, Եաշի եւ այլ հայաբնակ քաղաքներու մէջ «փամփուշտի դրամ» կոչով հիմնադրամներ հաստատուած էին: Ռումանիոյ Հայութիւնը կարեւոր գումարներ ղրկած է օգնելու համար թէ' հայ կամաւորներու, թէ' Կովկաս ապաստանած Արեւմտահայ վերապրողներու:

«Ինքնավար Հայաստան» արտատպումներ կատարած է ռումէն մամուլէն, ինչպէս «Լուփթա» թերթէն, «Տիմինեաց», «Ատեվըրուլ», «Ունիվերսուլ» եւ այլ թերթերէ, որոնք դատապարտած են Թուրք կառավարութեան կայսերական Գերմանիոյ մեղսակցութեամբ գործած հալածանքներն ու ջարդերը: Թերթը անդրադարձած է զանազան երկիրներու օտար անձնաւորութիւններու եւ մամուլի կարծիքը թրքական ջարդերու վերաբերեալ, ինչպէս, օրինակ, գերմանացի ընկերվարական առաջնորդ Կարլ Լիպկնեխթի հարցապնդումը Պերլինի Ռայխսթակին մէջ, Թուրքիոյ Հայերու ողբերգութեան մասին, Ֆրանսայի վարչապետ եւ Արտաքին նախարար Արիսթիտ Պրիանի, Ծերակոյտի նախագահ Տեշանէլի, գրագէտ Անաթոլ Ֆրանսի ելոյթները ի նպաստ Հայոց:

Առաջին համաշխարհային պատերազմի տարիներուն, Ռումանիոյ Հայերը շարունակած են իրենց մշակութային կեանքը: Այսպէս, վերոյիշեալ թերթերէն կ'իմանանք, թէ Պուքրէշի ու Քոնսթանցայի մէջ ներկայացուած են «Ժայռը», «Սեւ հողերը», «Թշուառները», ինչպէս նաեւ կատակերգութիւններ:

Դատելով «Ինքնավար Հայաստան»ի յօդուածներուն, յատկապէս խմբագրականներուն եւ թղթակցութիւններուն ոճէն, պէտք է ըսել, թէ խմբագրութեան մէջ գտնուած են կարող լրագրողներ եւ գրողներ, այսուհանդերձ վերոյիշեալ թերթերը նիւթական դժուարութիւններու բերումով չեն յաջողած երկար ապրիլ:

Տ. ՏԷՐ-ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

# ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԸ

# ԳԱՂՈՒԹԷ - ԳԱՂՈՒԹ

## ԳԱՆԱՏԱ

Մոնթրէալի մէջ ոգեկոչման հանդիսութիւնը, կազմակերպութեամբ Վաթսունամեակի միացեալ յանձնախումբին, տեղի ունեցած է Ապրիլ 25ին, Գլօտ Շամբայն Երաժշտանոցի ընդարձակ՝ սրահը: Ներկայ գտնուած են Լիբանանի դեսպանը, Մոնթրէալի քաղաքապետին ներկայացուցիչը, յոյն համայնքի եւ եկեղեցիի ներկայացուցիչները, հոծ թիւով հայ եւ օտար հանդիսականներ:

Խօսք առած են Քեպէքի Մարդկային Իրաւանց յանձնախումբին տնօրէնը՝ Մօրիս Շամբան, «Լը Տըվուար» օրաթերթի տնօրէն եւ խմբագրապետ Գլօտ Րայն, «Հայրենիք»ի խմբագրապետ ընկ. Մինաս Թէօլէօլեան եւ «Պայքար»ի խմբագրապետ Տօքթ. Նուպար Պէրպէրեան:

Մոնթրէալի հեռատեսիլը տասը վայրկեանի ասուլիս մը կազմակերպած է նոյն օրը, որու ընթացքին խօսած են ընկ. Յակոբ Սեւակեան եւ Արշաւիր Կէօնճեան:

×

Ապրիլ 20ին, Թորոնթոյի «Նորթըրն Սեքըրթերի Սքուլ» սրահը հաւաքուած են հազարէ աւելի Հայեր՝ նախագահութեամբ Վազգէն Թէրզեանի: Բանախօսած են Ք. Մամուրեան, Մ. Շարապխանեան, իրաւագէտ Տ. Սմսարեան, Օնթարիոյ նախարարներէն Ռոպըրթ Նիքսըն եւ հեռատեսիլի քաղաքական բաժնի տնօրէնը Ֆրէյզըր Քելլէ:

×

Երեք հազարէ աւելի Հայերու մասնակցութեամբ՝ որոնք Օթաուա համախմբուած են Քանատայի բոլոր քաղաքներէն, Ապրիլ 26ին տպաւորիչ ցոյց մը տեղի ունեցած է Դաշնակցային Խորհրդարանին առջեւ, ուր յանուն Միացեալ Յանձնախումբին խօսած է Արամ Այվազեան:

Յաջորդաբար խօսք առած են Քանատայի քաղաքական չորս կուսակցութեանց ներկայացուցիչները, Քանատայի Յոյներու Կիպրոսի օժանդակութեան մարմնի նախագահը:

Ցուցարարները հարիւրաւոր պաստառներով գացած են Թրքական դեսպանատուն, ուր Հայոց հատուցման պահանջը եւ հողային իրաւունքները ներկայացուցած են Հ. Յ. Դաշնակցութեան կողմէ Վազգէն Թէրզեան եւ ՌԱԿի կողմէ Ն. Մամուրեան:

Ապրիլ 24ին Քանատայի Դաշնակցային Խորհրդարանին մէջ, Քրեատիթիստ կուսակցութեան ներկայացուցիչը հարցապնդում կատարած է Հայ Դատի մասին:

×

Մոնթրէալի եւ Օթաուայի մէջ լայն տարածում ունեցող հետեւեալ թերթերը՝ «Լա Փրես», «Լը Տըվուար», «Լը Սոլէյ», «Լը Տրուա» եւ «Լը Ժուր», նաեւ Համիլթընի «Սփեքթէյթըր» թերթը, որոնք կը ներկայացնեն քանատական տարբեր հոսանքներ եւ տեսակէտներ, իրենց Ապրիլ 19ի եւ 21ի թիւերով լայնօրէն անդրադարձած են Թուրքիոյ գործադրած Հայոց ցեղասպանութեան, հրատարակելով նաեւ Եղեռնէն նկարներ:

## ԼՈՍ ԱՆՃԵԼԸՍ

Աւելի քան 4000 հոգի Ապրիլ 30էն Մայիս մէկ լուսնալիք գիշերը հսկում կատարած են քաղաքին կեդրոնը, Թաղապետարանի բակին մէջ:

Մայիս մէկին, աւելի քան 10.000 Հայեր հաւաքուած են քաղաքին ամէնէն բանուկ շրջանի հանրային պարտէզը, ուր լսելէ ետք հայ եւ օտար բանախօսներու ճառերը՝ Մեծ Եղեռնի նուիրուած, օրինակելի կարգապահութեամբ եւ հսկողութեամբ հարիւր երիտասարդներու, ցուցատախտակներով անցած են քաղաքին բանուկ պողոտաներէն՝ հասնելով քաղաքապետարան: Հոն եւս ճառեր արտասանած են, որոնցմէ ետք երեք ամէնօրեայ վարժարաններու աշակերտներէ կազմուած բազմահարիւր պատանի - պատանուհիներ, երաժշտագէտ Արա Մանաշի ղեկավարութեամբ երգած են հայրենաշունչ երգեր: Վերջէն, թռչններ հետեւած են հանդիսութեան եւ տողանցքին, իսկ երկու օդանաւեր շրջած են տեւաբար, լուսարձակելով Եղեռնի նուիրուած կարգախօսքներ:

Ճառախօսներէն եղած է Լոս Անճելըսի քաղաքապետը:

## ԻՍՐԱՅԵԼ

Իսրայէլ ապրող 3500 Հայեր յուշահանդէս մը սարքած են: Եկեղեցիին մէջ կատարուած հոգեհանգստեան արարողութենէն ետք բազմութիւնը մինչեւ Սիոն լերան գերեզմանատունը քալած է:

Իսրայէլի ձայնասփիւռը հաղորդած է իր ունկնդիրներուն, թէ 1915 Ապրիլ 24ին Ի. դարու առաջին մեծադոյն ցեղասպանութիւնը սկսած է:

## «ԾՈՎԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ»

— o —

Միջնադարեան Խրիմը Հայութեան ամէնէն մեծ կեդրոններէն մէկն էր: Թեթրակղզին վրայ հաստատուած բազմաթիւ ժողովուրդներէն նախ Յոյներն են, ապա Հայերը որ ամէնէն շատ մշակոյթի յուշարձաններ ձգած են:

ԺԳ. դարուն Խրիմի հարաւ-արեւելեան ծովափին հաստատուած Հայերը Ճենովացիներուն հաւասար առեւտրական գործառնութիւն ունեցած են: Հայերը Իտալացիներուն հետ միասին սեւծովեան աւազանի ամէնէն ծանօթ առեւտրականները դարձած են: Խրիմի մէջ Հայերու թիւը եւ անոնց տնտեսական զօրութիւնը պատճառ եղած են, որ օտար հեղինակներ ճենովեան տիրապետութեան շրջանին (ԺԳ.- ԺԵ. դար) թերակղզիին հարաւ-արեւելեան մասը կոչեն Ծովային Հայաստան:

## ՍՐՏԱԲՈՒԽ ԲԱՐԻՔԸ

Երբ մէկ ձեռքը կ'առնէ, միւս ձեռքը կուգայ միանալու եւ բարիք բաշխելու համար: Ի՞նչ քաղցր է տալ եւ իր հոգին լեցնել:

Մարսիլիոյ մէջ վախճանած համեստ աշխատաւոր հայ տիկին մը կար. Արուսեակ Երէցեան կը կոչուի, սանդի ծայրով ապրած է. սրտով կապուած էր իր ազգին: Ան զբեթէ տան անդամ եղած է Քասուխեր Քուլիոլի հետ, նախկին ոստիկանապետ Մարսիլիոյ շրջանին: Քասուխերի տիկինը Հայուհի էր, Տիկին Մարգրիտ Առաքելեան՝ սրտով Հայ մնացած, հոգիով կապուած բարեգործութեան:

Տան անդամ նկատած էին իրենց դերձակուհին, ապրած էին միասին, իրեն փաստակն անոնց քովն էր:

Քասուխեր ընտանիքը Երէցեանի մահէն յետոյ մնացած գումարը նուիրեց հայ մտաւորական բարեգործութեան մը յատկացնելով Ս. Ղազարի տպարանին, որուն համար սրտագին շնորհակալութիւն կը յայտնենք Քասուխեր ընտանիքին:

Ասիկա ազդ մը չէ, այլ նման է այն աղբիւրին որ աւազանին մէջ ջուր կը լեցնէ ուրիշներուն ծարաւն անցընելու համար:

Հ. ՎԱՀԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

## ՍՏԱՑԱՆՔ

«ՀԱՅՐԵՆԻՔԻՍ», երաժշտական ութ կտոր, հեղինակ Սիրվարդ Հ. Գազանճեան: Այս գործը արժանացած է Իտալական Վեռչելլի ստեղծագործական յանձնախումբին 1974ի գարնան երկրորդ կարգի վկայագրին:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (113)

# ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

Ի.

ՄՈՆԹԷ - ՔՐԻՍԹՕ

Պերթուչիօ բարկութենէն կը դողար, երբ կարմիր վէրքին վրայ ջուր կը լեցնէր: Բայց նուաճուած էր. եւ իր ձեռքը, որ պատրաստ էր սպաննելու, թեթեւ եւ բարեխնամ եղած էր:

Հայտէ ցոյց տուաւ Մոնթէ Քրիսթոյի այն թխորակ տարկան, որ կը գտնուէր մօտը, ուրկէ վերցուցած էին մահաբերձը:

Կոմսը նշան ըրաւ Ալիին, որ բերէ այդ տարկան:

— Արկղիկ մըն է, ըսաւ Մոնթէ Քրիսթօ: Ի՞նչ կրնայ պարունակել...

Կուրծքէն տարօրինակ ձեւով բանալի մը հանեց, դարբնութեան հրաշակերտ մը, որուն ձեւը կը փոխուէր գաղտնի զսպանակի մը ազդեցութեամբ:

Արկղիկը անմիջապէս բացուեցաւ: Եւ Մոնթէ Քրիսթօ, որքան ալ որ տէր է ինքզինքին, չկրցաւ զարմանքէն չգոչել.

— Ոսկի՛, դրամատոմսե՛ր, հարստութի՛ւն մը...

— Կը սթափի, տէր, ըսաւ Պերթուչիօ մօտենալով: Ի՞նչ պէտք է ընեմ:

— Կրնա՞յ ճանչնալ քեզ:

— Ո՛, դեռ ոչ, կարծես քունէն ընկճուած է...

— Լաւ, զէնքը այդպէս ձգէ:

— Այս ի՛նչ է, գոչեց, Պերթուչիօ, որ արկղիկին պարունակութիւնը նշմարած էր: Ո՛հ, կրնա՞նք տարակուսիլ այս ալ նոր ոճիրի մը արդասիքն է...

Սակայն Մոնթէ Քրիսթօ դրամատոմսերուն տակը խառնելով՝ քանի մը ծրար ոսկի հանեց:

Երբ ձեռքը վեր առաւ, նամակ մը բռնած էր, ծալուած բաց թուղթ մը:

Բացաւ եւ արեւուն պայծառ լոյսովը հետեւեալը կարդաց.

«Զաւակս, այսօր վերջին անգամ ըլլալով պիտի տեսնեմ քեզ, Ֆրանսայէն մեկնած միջոցիս այս նամակը պիտի ղրկեմ քեզի: Քու ծննդեանդ ոճրին համար ներեցիր ինծի: Շնորհակալ եմ, պիտի լամ եւ յանցանքներս քաւեմ: Այս դերագոյն ժամուս, խեղճ նահատակ, սէրս ու օրհնութիւնս կը ղրկեմ քեզի...»:

Մոնթէ Քրիսթօ սարսաց:

Այս տողերը ստորագրուած էին՝ Մայրդ Է. Տ.:

— Էրմին Տանկլար, մրմնջեց: Ո՛հ, խեղճ կին:

Եւ աչքերը դարձան Պենետէթթոյի վրայ. տեսաւ անոր կարկամած դէմքը, որ իր դեղնութեան մէջ իսկ տեսակ մը ահարկու երեւոյթ ունէր...

Ցանկարծ բան մը եկաւ այդ մարդուն միտքը, որ սորված էր խղճի գաղտնիքները կարդալ դէմքի ծալքերուն վրայ:

Մէկդի ըրաւ Պերթուչիօն եւ ծռեցաւ Պենետէթթոյի վրայ, որ այժմ հանդարտ շունչ կ'առնէր եւ կարծես կը քնանար, որովհետեւ տկար էր:

— Պենետէթթօ, ըսաւ այն խորունկ ձայնով, որ մարդուս մինչեւ ամէնէն ծածուկ ջիղերը կը հնչէր, Պենետէթթօ զիս մտիկ ըրէ:

Գետնատարած մարմինը սարսռաց: Բայց աչքերը գոց մնացին:

— Պենետէթթօ... յարեց Մոնթէ Քրիսթօ, մայրդ սպաննեցիր. Պենետէթթօ՛, դուն մայրասպան ես...

Թշուառականին կուրծքը սեղմուեցաւ, կարծես ելեկտրական ցնցում մը ամբողջ մարմինը կը շարժէր, աչքերը սոսկալի կերպով բացուեցան, եւ սա բառերը թըռան շրթունքէն.

— Մա՛յրս... մայրասպա՛ն...: Այո, այո, շնո՛րհ...

Եւ վերստին գետին ինկաւ ընկճուելով այս խոստովանութենէն, որովհետեւ խիղճը կը ճզմէր զինքը:

Մոնթէ Քրիսթօ ոտքի ելաւ մարմարի մը պէս:

Պերթուչիօ անոր երեսը կը նայէր՝ գթութեան ժպիտ մը շրթունքին:

Արդեօք տէրը դարձեալ պիտի գթա՞յ ... արդեօք տակաւին գթութեան խօսք պիտի ընէ՞ր, երբ իր դէմ կը գտնուէր ոճիրներու ամէնէն սոսկալին, երբ կը տեսնէր այն անուանարկը, որ երկու անգամ մայրասպան եղած էր, սպաննած էր Ասունթան որ իր խորթ մայրն էր, եւ Տիկին Տանկլարը որ զինք ծնողն էր:

Երկաթէ գործիքը այլեւս Պերթուչիոյի ձեռքը չէր:

Բայց թող կոմսը շարժում մը, նշան մը ընէր, Պերթուչիօ իր խոշոր ձեռքերովը պիտի կարենար յանցաւորը պատժել:

Հայտէ կանգնած եւ ձեռքերը կուրծքին վրայ միացուցած՝ կը սպասէր... վստահութեամբ... եւ պատրաստ էր դատավճիռը ընդունելու, ինչ որ ալ ըլլար:

Իսկ Մոնթէ Քրիսթօ կը մտածէր:

Ցանկարծ ժայռին վրայ քայլ մը առաւ:

— Ժաքոպօ, գոչեց, այնքան հզօր ձայնով մը, որ ծովեզերքէն հեռու գտնուող նաւաստիները լսեցին:

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

## ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մարսէյլի մայր եկեղեցւոյ Կրօն. Ընկերակցութեան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները եկեղեցւոյ պայծառութեան համար։

Իւղագին.— Պ. Պ. Ա. Հոլոփիկեան, Շ. Տէօքմէճեան, Վ. Նազարեան, Պէօզոյեան եւ Թաշճեան ընտանիք, Օր. Պօղոսեան 100ական։ Օ. Սարաֆեան, Հ. Ճերեան, Հ. Ահարոնեան, Ղ. Թովմասեան, Գ. Զաքարեան, Ս. Ճըլըղեան, Կ. Մէհլէմճեան, Ա. Պապայեան, Օ. Գապաղեան, Ղ. Ազնաւուրեան, Պ. Նազարեան, Յ. Յովսէփեան, Տէր եւ Տիկին Ն. Խօքուղեան, Տէր եւ Տիկին Խուստաւէրտեան, Տիկիններ Շէլէլէկեան, Զուքասիզեան, Կիւզալեան 50ական։ Պ. Տէր-Խորէնեան 35, Տիկին Ա. Նիքոլեան, Օր. Եազըճեան 25ական։ Մարկոսեան, Տէտէեան, Լ. Ռափայէլեան, 30ական, Տիկիններ Է. Մինասեան, Ն. Հացագործեան, Սանթուրեան, Զ. Արզումանեան, Ն. Պէրպէրեան, Զ. Մանուէլեան, Համբարձումեան, Խանոյեան, Ճընտիկեան, Տէր եւ Տիկին Յ. Աւետիքեան, Շվոտեան, Պ. Սարաֆեան 20ական։ Տիկին Վ. Աճէմեան եւ ոմն 15ական, Տիկիններ Խուրիկեան Լ. Կարապետեան, Լ. Գասպարեան, Փանոսեան, Ն. Նիկողոսեան, Ե. Խարոյեան, Վ. Թաշէոսեան, Պ. Պ. Ա. Մեծիկեան, Թ. Պալանեան, Յ. Կիւրճեան, Խ. Նալպանդեան, Կ. Խաչիկեան, Օ. Թախտալեան 10ական, Հրաչեայ Գրիգորեանի հոգեհանգիստին առթիւ Տոքթ. Ժ. Գրիգորեան 100, Վ. Գրիգորեան 50, Ստեփան Լաֆճեանի թաղման առթիւ Տէր եւ Տիկին Ժ. Միւզիքեան 200, Պ. Թ. Քէօլէեան 30, այրի Տիկին Աւետեան 20։ Սահակ Ունճեանի թաղման առթիւ Տէր եւ Տիկին Կ. Կիրակոսեան 25, Ե. Պ. 25 «Յառաջ»ին, Տէր եւ Տիկին Յ. Կիրակոսեան 50 Ե. պ. 50 «Յառաջ»ին, Տէր եւ Տիկին Փ. Կիրակոսեան 50, Ե. պ. 50 «Յառաջ»ին, Աճարեան ընտանիք 50, Զատիկեան ընտանիք 50, այրի Տիկին Մարգարեան 20, Պ. Աճէմեան 30, Հ. Արամեան 20, Յ. Խաքիճեան 10 Ե. պ. 20 «Յառաջ»ին, Տէր եւ Տիկին Քէտիճեան 30, Մասլաքեան ընտանիք 10։ Լիւսիա Ռափայէլեանի թաղման առթիւ Տէր եւ Տիկին Հ. Մարտիրոսեան, Տէր եւ Տիկին Վ. Մարտիրոսեան, Տէր եւ Տիկին Ա. Տէր-Զաքարեան 50ական, Հ. Դարբինեան։ 25։ Բարեգործականի 69րդ տարեդարձի առթիւ Տէր եւ Տիկին Ա. Պապայեան 100։ Ապրիլ 24ի նահատակաց յիշատակին Պ. Ճէրճէրեան 100, Թօնկուրեան 50, Օր. Ա. Արզումանեան 30։ Սարգիս Առաքելեանի հոգեհանգիստին առթիւ Տէր եւ Տիկին Յ. Պարաղեան 100, Ա. Առաքելեան 100, Առաքելեան ընտանիք (Պօլէն) 100 Ֆր.։

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris




## ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1975 – 1976

Ուսումնական տարուան արձանագրութիւնները բացուած են։ Ծնողները որոնք կը փափաքին իրենց աղջիկներուն ֆրանսական պետական ծրագրին հետ, տալ նաեւ հայեցի դաստիարակութիւն, կրնան անվարան զանոնք յանձնել Հայ Վարժարանին։

Դիմել դպրոցի Տեսչութեան.—
DIRECTION TEBROTZASSERE
1, Bd. du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 927-01-72

## Grossiste à Lyon

RECHERCHE

Fournisseurs de Prêt à Porter féminin.

Tél. : (77) 22-29-67

## ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆ
*ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ*

Արձանագրութիւնները սկսած են 6–14 տարեկան երկսեռ մանուկներու համար։ Կը խնդրուի դիմել Տիկին Ֆրէնկիւլեանի գրասենեակը, 32 Ռիւ տը լա Ռեփիւպլիք, Մարսէյլ։

## ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Սէն-Մօրիսի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր խաչուհիները, Մայիս 16ին Ուրբաթ կէսօրէ ետք ժամը 15ին, ընկերուհի Սոնա Ճէլոյեանի բնակարանը։ Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ։

×

ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Լիոնի մասնաճիւղին վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Հինգշաբթի, Մայիս 15, ժամը 3ին Ազգ. Տան սրահին մէջ՝ 295, Ռիւ Պուալօ։ Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

## Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶ.— Հ. Յ. Դ. «Ս. Թէհլիրեան» խումբի ժողովը Երեքշաբթի, Մայիս 13ին Մշակոյթի Տան մէջ, ժամը 21ին։

## Խ Ն Ջ Ո Յ Ք

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապ. Խաչի մասնաճիւղին Կիրակի, Մայիս 18, ժամը 14.30ին Ահարոնեան սրահը (Ռիւ Պուֆիէ)։

## Մ Ա Ր Ս Է Յ Լ

## ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Կազմակերպուած Կապոյտ Խաչի Մարսէյլի մասնաճիւղին կողմէ Մայիս 31 Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին

Nouveau Gymnase, Rue du Théâtre Français

Կը ներկայացուի «ՀՆԱՐՔԸ», մասնաւորապէս Փարիզէն հրաւիրուած «Բեմասիրաց» Թատերախումբին կողմէ, բեմադրութեամբ Պ. Մ. Անտոնեանի։

Տոմսեր գնելու համար դիմել հետեւեալ հասցէներուն.—

Տիկին Մ. ՇԱՄԻՐԵԱՆ
175, Bld. Liberté, Tél. 62-11-18

Տիկին ՖՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ
32, Rue de la République, Tél. 91-24-98

Պր. ՔԷՕՍԷԵԱՆ
Studio Rex, 2 Rue Bernard du Bois, Tél. 39-16-04

եւ ներկայացման օրը կիշէն եւ Կապ. Խաչուհիներուն։

## ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅ

Ի նպաստ Իսի լէ Մուլինոյի
ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ
կազմակերպութեամբ ԵԿԵՂԵՑԱՇԷՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻ
Սիրայօժար մասնակցութեամբ ՓԱՐԻԶԻ ԲԵՄԱՍԻՐԱՑ ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԻ
Կը ներկայացուի

## ՀՆԱՐՔԸ

կատակերգութիւն 3 արար

Շաբաթ, Մայիս 24ին, երեկոյեան ժամը 20.45ին, Իսի լէ Մուլինոյի Քաղաքապետարանի սրահին մէջ
25, Ավընիւ Վիքթոր-Քրեսոն, Մէթրօ՝ Մէրի Տ'Իսի

Տոմսերու համար դիմել.—
VERGERS de Provence — 32, Avenue de la République — Issy
Café ZADIG — Rue de la Défense — Issy
TELE CONDORCET — Bd. Jean-Jaurès — Clamart
ALEXANIAN — Charbonnier — Bd. Rodin — Issy

**le voyage en grèce**

Mayda BERBERIAN
6, rue de l'Echelle PARIS 1
tél 260 30 20 et 260 67 34
de 9 h. à 19 h. tous les jours

Chaque Samedi et Dimanche du 26 Avril au 15 Juin

SPÉCIAL - CHARTER

**Paris - Athènes - Paris**

**700 Fr.**

YASSOU A NOS PRIX GRECE

*INTERROGEZ-NOUS POUR D'AUTRES CHARTERS*

**ՁԵՐ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ**

Դիմեցէ՛ք ՄԱՅՏԱ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆԻ
LE VOYAGE EN GRECE
Ամէն օր ժամը 9էն 19

*Voyage en Arménie*

du 14 au 28 Juin

*Organisé par SEVAN - VOYAGES*
*Accompagné par Varoujan Sarkissian*

**ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ**

ՅՈՒՆԻՍ 14էն 28

prix : 3100 F

Արձանագրութիւն.—

**sevan voyages**

50, Cours de la Liberté — Lyon
Tél : 60 - 13 - 66

POUR PARIS

**mondotours**

2, rue de Sèze Paris 9e — Tél. : 266-50-12 et 073-32-64

Pour tous vos voyages, toutes destinations, en individuel ou en groupe, faites-vous confiance, nous nous efforcerons de vous conseiller et de vous assurer le meilleur service aux meilleures conditions.

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ
13
MARDI
13 MAI
1975

# ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO 1,20 F.

# HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար. 170 ֆր. Վեցամսեայ 90 ֆր.
Արտասահման Տար. 200 ֆր. Հատը 1 ֆ. 20

51րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13.295 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 51e ANNÉE — N° 13.295

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

## «ՏԻՊԱՐ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ» ՀԱՅԱՍՏԱՆ - 1915

——— Օ ———

Ա.

Ֆրանսայի մէջ Մեծ Եղեռնի վաթսունամեակը դրական, աղդեցիկ, նոյնիսկ կարելի է ըսել մնայուն ատրիճանաչափով նշուեցաւ շնորհիւ Թրքական ցեղասպանութեան մասին ֆրանսերէն փաստալից գրքի մը, որ լոյս տեսաւ ճիշդ ժամանակին: Մեր ընթերցողները ծանօթ են արդէն անոր, —

Jean-Marie Carzou : UN GENOCIDE EXEMPLAIRE : ARMENIE 1915, Paris 1975.

Հեղինակը՝ 36 տարեկան, զաւակն է յայտնի նկարիչ Գառնիկ Զուլումեանի (Գառզու): Աւարտած է Էքոլ Նորմալ Սիւփէրիէօրը: Առիթ չէ ունեցած հայերէն սորվելու: Սակայն հետաքրքրուած է Հայկական Հարցով: Սեւրի դաշնագրի յիսնամեակին առթիւ կազմակերպուած մեծ հանդէսին իր խօսած ճառը հրատարակուած է իր մօր՝ Նան Գառզուի «Ճանապարհորդութիւն ի Հայաստան» ֆրանսերէն գրքի վերջաւորութեան, լոյս տեսած 1974ին:

Կարգադրուած էր, որ Գառզու Որդիի գիրքը պիտի հրատարակուէր Հաշէթի կողմէ: Սակայն հրատարակչական այս մեծ տունը Թուրքիոյ մէջ ունի մասնաճիւղ եւ նիւթական շահեր, որոնք կրնային վտանգուիլ: Այդ ձեւով է, որ անիկա լոյս ընծայուեցաւ Նան Գառզուի գրքին հրատարակիչ Ֆլամարիոնի կողմէ:

Այս փոքրիկ միջադէպը մէկ կողմ, Ժան-Մարի Գառզուի գիրքը մեծ ընդունելութեան արժանացաւ ֆրանսական մամուլին, ձայնասփիւռին եւ հեռատեսիլին կողմէ, իրագործելով իր բուն նպատակը: Բացառիկ երեւոյթ էր Հայկական ողբերգութեան մասին ստեղծուած հետաքրքրութիւնը ֆրանսական շրջանակներուն մէջ: Ու սակայն՝ ճիշդ Մեծ Եղեռնի վաթսունամեակի օրերուն եւ ի հեճուկս Փարիզի Թուրք դեսպանատան խափանարար փորձերուն:

Ապրիլ 6ի Կիրակի օրը ֆրանսական հեռատեսիլը ներկայացուցեր էր Հայկական յայտագիր մը, որուն խորագիրն էր՝ «1914-1918, Հայերը եւ պարտականու - թեան կատարումը», այսինքն հայ կամաւորներու ծառայութիւնը ֆրանսական դրօշին տակ առաջին աշխարհամարտին: Այդ առթիւ խօսք կ'ըլլար նաեւ Մարսիլիոյ եկեղեցւոյ Ցուցարձանին մասին եւ Հ. Միշէլ Ռիքէ կը յիշէր Մեծ Եղեռնը շատ մեղմ ոճով: Այսքանը անգամ դժգոհութեան պատճառ է եղեր Թուրքերուն, որոնք բողոք ներկայացուցեր են:

Գալով Ժան - Մարի Գառզուի գրքին, յիշենք որ նախ քան անոր հրապարակ հանուիլը՝ Մարտ 29ի Շաբաթ առաւօտ « Ֆրանս - Քիւլթիւր »ի ձայնասփիւռը իր « Ժամանակակից աշխարհը » յայտագրին մէջ շուրջ երեք քառորդ ժամ զբաղեցաւ անով, հեղինակին հետ հարցազրոյցի ձեւին տակ:

Ապրիլ 17ին « Եանց »ի ակումբը երեկոյ մը յատկացուց անոր: Ապրիլ 24ին Ժաք Շանսէլ ձայնասփիւռէն (Ինթէր) շուրջ մէկ ժամ տեւող հարցազրոյց մը ունեցաւ հեղինակին հետ: Յաջորդ օրը հեռատեսիլի Բ. կայանէն « Օրուան գրքեր»ու բաժնին վարիչը քառորդ ժամ տեսակցեցաւ Գառզուի հետ իր գրքին մասին:

«Քօթիտիէն տը Փարի»ի Ապրիլ 24ի թիւին մէջ Մարդկային Իրաւանց Ֆրանսական Լիկայի նորընտիր նախագահ Հանրի Նոկէր (Յառաջ, Ապրիլ 30), Լը Մոնտի Ապրիլ 25ի թիւին մէջ Փօլ-Ժան Ֆրանչեսքինի (Յառաջ, Ապրիլ 27) գրախօսականներ նուիրեցին Ժան - Մարի Գառզուի գրքին, դատապարտելով Թրքական ցեղասպանութիւնը եւ համակրութիւն յայտնելով հանդէպ հայ ժողովուրդին:

Ուրիշ թերթեր ու պարբերականներ ալ արտայայտուեցան Գառզուի գրքին մասին, ինչպէս Ֆրանս-Սուար, Ֆիկարօ, Քանար Անշենէ (Մայիս 7), Լը Տրուա տը Վիվր (Մայիսի թիւ) եւայլն:

Հայերու վերաբերեալ ո՛չ մէկ հրատարակութիւն ա՛յսքան ծաւալուն հետաքրքրութեան արժանացած էր Ֆրանսայի մէջ:

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

## ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

### ՖՐԱՆՍԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ

——— Օ ———

Շուման յայտարարութեան քսանեւհինգամեակը որ ծնունդ պիտի տար Եւրոպայի Հասարակապետութեան, առիթ եղաւ Ֆրանսական որոշումին դրամական գետնի վրայ: Այս առթիւ Լը Մոնտ կը յիշէ թէ դեռ քանի մը ամիս առաջ (Փետրուար 4ին) Ելմտական Նախարարը, Ֆուրքատ, կը յայտարարէր թէ տակաւին յառաջդիմութիւններ պէտք է ըլլան նախքան եւրոպական շրջանակին մէջ մտնելը: Արդարեւ 1974 Յունուար 19ին Ֆրանսա կը քաշուէր Պալի համաձայնագրէն եւ կը ջնջէր Ֆրանքի հաստատուն արժէքը միւս դրամներուն բաղդատմամբ եւ կը ձգէր որ «տատանի»: Ներկայիս, ուրեմն, Ժիսքար տ'Էսթէն կրկին հաստատ արժէքի կը վերադարձնէ Ֆրանքը եւ որոշումը պիտի գործադրուի մինչեւ Մայիսի վերջ:

× Արդարութեան Նախարարը՝ Լըքանիւէ կ'ուզէ որ ընտանիքի մայրն ալ աշխատավարձք ստանայ «ընկերային աշխատավարձք մը» ինչպէս յայտարարեց Կիրակի օր Դեմոկրատ Կեդրոնի ժողովին:

Մայիս ութի յաղթանակի տօնը ջնջելու որոշումը, զոր տուաւ Ժիսքար տ'Էսթէն, մեծ խրարանցում ստեղծած է, մանաւանդ Համայնավար կուսակցութեան մօտ, որ որոշած է ազգային պայքարի անցնիլ ջնջել տալու համար այս որոշումը: Հոս ու հոն ալ, Փարիզէն դուրս բողոքներ կան:

× Մամուլի տագնապը կը շարունակուի եւ մինչ Ֆրանս-Սուարի անձնակազմը 48 ժամ գործադուլ որոշած է բողոքելու համար Ամօրուի պաշտօնազրկման եւ Կօրնիէի նշանակման դէմ իբրեւ նոր տնօրէն, որոշումներ որոնք տրուած են առանց իսկ խորհրդակցելու թերթին խմբագրական կազմին հետ, Փարիզիէն-Լիպերէ կրկին լոյս չէր տեսներ Երկուշաբթի:

## ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ 50.000 ՀԱՅԵՐՈՒ ՏՈՂԱՆՑՔԸ ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՄԷՋ

### ՏՊԱՒՈՐԻՉ ԿԱՐԳԱՊԱՀՈՒԹԵԱՄԲ ՀԱՅԵՐԸ 60ԱՄԵԱԿԸ ՈԳԵԿՈՉԵՑԻՆ ԼԻԲԱՆԱՆԵԱՆ ՆԱՀԱՏԱԿԱՑ ՕՐԸ

Լիբանանի ներքին անցուդարձերուն հետեւանքով Եղեռնի 60ամեակի Ոգեկոչման Համազգային Կեդրոնական Մարմինը որոշած էր յետաձգել Ապրիլ 24ի ոգեկոչման ձեռնարկները Մայիս 6ին, Լիբանանեան Նահատակաց Օրը (տես «Յառաջ» Մայիս 3):

Մայիս 6ին նախ ժողովրդային մեծ հանրաժողով մը տեղի ունեցած է Պուրճ-Համմուտի քաղաքապետարանի մարզադաշտին մէջ, աւելի քան 50.000 հոգիի մասնակցութեամբ: Խօսած է Լիբանանի վարչապետը՝ Ռաշիտ Սոլհ հաղորդելով ի մէջ այլոց, թէ Պէյրութի փողոցներէն մէկը այսուհետեւ կը կոչուի «Հայաստանի փողոց»: Խօսք առած են նաեւ հայ ազգային երեք կուսակցութիւններու՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան, Ռամկավար Ազատական կուսակցութեան եւ Ս. Դեմոկրատ Հնչակեան կուսակցութեան ներկայացուցիչները:

Ապա ծովածաւալ բազմութիւնը, որ ըստ Պէյրութի «Լ'Օրիան - Լը Ժուռ» օրաթերթի Մայիս 7ի թիւին 50.000է աւելի եղած է, առաջնորդութեամբ հայ ազգային կուսակցութիւններու ներկայացուցիչներուն եւ հոգեւոր պետերուն, ուղղուած է դէպի Նահատակաց Յուշարձանը՝ Փլաս տէ Քանոն, ուր ծաղկեպսակ մը զետեղուած է, որուն երիզին վրայ մակագրուած էր՝ «Հայերը կը խոնարհին Մայիս 6ի եւ Ապրիլ 24ի նահատակներուն յիշատակին առջեւ»:

Պատկառելի լռութեան մէջ է, ինչպէս կը վկայէ Պէյրութի Ֆրանսագիր օրաթերթը, եւ օրինակելի կարգապահութեամբ որ թափօրը տողանցած է Պուրճ-Համմուտի գլխաւոր պողոտայէն (այլեւս Հայաստան մկրտուած) Կուռօ փողոցը եւ ծեմմայզէ մինչեւ յուշարձան:

Հարիւրաւոր պաստառներուն վրայ կարելի էր կարդալ «Արարատը Հայերուն կը պատկանի», «1915 Ապրիլ 24, 20րդ դարու առաջին ցեղասպանութիւնը», «Ծառայել Հայաստանի, կը նշանակէ ծառայել քաղաքակրթութեան», «Մայիս 6ի եւ Ապրիլ 24ի նահատակներու արիւնը կ'ոռոգէ եւ կ'ամրապնդէ Լիբանանի յաւիտենական մայրին»:

Հայ ուսանողներն ալ լուռ ցոյցեր ըրած են Թրքական հաստատութեանց առջեւ: Պէյրութի օրաթերթը այլ նկարներու կարգին, ուր կը տեսնուի զանգուածը, հատ մըն ալ կը ներկայացնէ ուր Հայկազեան քոլէճի ուսանողներ նստած են Թրքական զբօսաշրջիկութեան գրասենեակին առջեւ:

×

Այս մասին, Երեւանի հեռատիպը Մայիս 7 թուականով հետեւեալը կ'ըսէ.—

«Թասի թղթակիցը Պէյրութից հաղորդում է.— Այստեղ Պուրճ-Համմուտի Սթատիոնում տեղի ունեցաւ սգոյ արարողութիւն՝ նուիրուած 1915 թուականի Թուրք յետադիմականների ձեռքով զոհուած Հայերի յիշատակին: Միթինկից յետոյ, որին ներկայ էին Լիբանանի Փրըմիէ-մինիսթրը՝ Ռ. Սոլհ եւ հայկական համայնքի նշանաւոր ներկայացուցիչներ, նրա մասնակիցներն անցան քաղաքի փողոցներով: Պէյրութի փողոցներից մէկը վերանուանուեց «Հայաստանի փողոց»: Արարողութեանը եւ երթի մասնակցեց մօտաւորապէս 30 հազար մարդ»:

## Քանի մը տողով

ԼԻԲԱՆԱՆԻ կառավարութիւնը նոր տագնապի մը մէջ է, վեց նախարարներու հրաժարումով:

ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ թիւ 3ը, այսինքն ան որ կուգայ Մաօյէն եւ Շու-էն-Լայէն ետք, Փարիզ կը հասնի պաշտօնական այցելութեան: Թէնկ Ցիաօ-Փինկ, անցեալին շընորհազրկուած, կրկին բեմին վրայ է:

ՅՈՅՆ կառավարութեան բանբերը հաղորդեց, թէ Յունաստանի վարչապետը՝ Գարամանլիս որոշած է Պրիւսէլ երթալ՝ ներկայ գտնուելու համար Ատլանտեան Ուխտի վեհաժողովին: Այս որոշումը տըրուած է, որովհետեւ ժողովի օրակարգին մաս կը կազմէ յոյնեւթուրք յարաբերութիւններու հարցը: Բանբերը դիտել տըւած է, թէ Գարամանլիս պիտի տեսակցի Տէմիրէլի եւ Ֆորտի հետ:

ՀԱՍԱՐԱԿԱՑ ՇՈՒԿԱՅԻ եւ Իսրայէլի միջեւ պայմանագիր մը կնքուեցաւ Պրիւսէլի մէջ: Յուլիս մէկէն սկսեալ Իսրայէլեան արտադրութիւնները, որոնք Հասարակաց Շուկայի երկիրներ կը ղրկուին, 60 առ հարիւր մաքսի զեղչ պիտի ունենան, իսկ 1977ին բոլորովին զերծ պիտի ըլլան մաքսային տուրքերէ:

ԵԳԻՊՏՈՍԻ նախագահը՝ Սատաթ շըրջապտոյտ մը պիտի կատարէ արաբ երկիրները: Յաջորդաբար պիտի այցելէ Քուէյթ, Իրաք, Յորդանան եւ Սուրիա: Գահիրէէն կը հաղորդեն, թէ Եգիպտոս, Սաուտական Արաբիա, Քաթար եւ Արաբ Միացեալ ամիրայութիւնները զէնքի ճարտարարուեստի դրամագլուխ մը հաստատեցին, որպէսզի Եգիպտոս զէնք արտադրէ: Դրամագլուխը մէկ միլիառ տոլարէ աւելի է:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ կառավարութեան որոշումով զինուորական ծառայութեան շրջանը 28էն 30 ամսուան բարձրացաւ ցամաքային եւ 32էն 34 ամսուան՝ օդային ուժերու մէջ:

ԼԱՈՍԻ կառավարութիւնը կոչ ուղղեց բնակչութեան հանդարտ մնալ եւ հերքեց ժողովուրդին մէջ շրջան ընող լուրերը, թէ արիւնահեղութիւն ծայր պիտի տայ մայրաքաղաքին մէջ: Արգիլեց Լաոսցիներուն մեկնիլ երկրէն: Այս լուրերը տարածուեցան, երբ կառավարութենէն հրաժարեցան աջակողմեան նախարարները եւ հեռացան երկրէն: Ասոնց մէջ են Պաշտպանութեան, Ելմտական նախարարները: Ասոնց հրաժարումով համախմբական կառավարութիւնը փաստօրէն Փաթէթ Լաոյի (համայնավար) ձեռքը կ'անցնի: Համախմբական կառավարութիւնը կազմուած էր 1973ին: Աջակողմեանները եւ համայնավարները վեցական իսկ չէզոքները երկու նախարարութիւններ ստանձնած էին:

ՊԱՆՔՈՔԻ եւ այլ քաղաքներու Թայլանտցիներ ցոյցեր կատարեցին պահանջելով որ երկրէն հեռացուին նոր ժամանած Վիէթնամցի գաղթականները, որոնց թիւը 70.000ի կը հասնի:

## ԵՐԲ ԵՏ ԿԸ ՆԱՅԻՆՔ...

(ԱՆՑՔԵՐ ՈՒ ԱՆՁԵՐ)

# ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԱՄՐՈՑՆԵՐԸ 10 - 14 ԴԱՐԵՐՈՒՆ

## (ՎԱՆԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐ, ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԾԱՂԿՈՒՄԻ ԿԵԴՐՈՆՆԵՐ)

«ՏԻԵԶԵՐԱԼՈՅՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏՆ ՄԵՐ՝ ՈՐՈՏՆԵՑԻ»

— O —

Վայրկեան մը կանգ պէտք է առնել ուսուցչապետ Յովհաննէս Որոտնեցիի աշակերտներէն Յակոբ Ղրիմեցիի այն վկայութեան վրայ թէ իր ուսուցիչը «զծոյլսն ի յետինս արհամարհէր, զարիսն ի վեր փառաւորէր»... (Տե՛ս ամբողջական պարբերութիւնը՝ մեր նախորդ ակնարկին մէջ, («Յառաջ», Մայիս 3):

«Ծոյլ»երու յիշատակութիւնը եւ անոնց հանդէպ Որոտնեցիի «արհամարհանք»ին ընդգծումը ի՞նչ իրողութենէ թելադրուած է:

Վստահաբար անկէ՝ որ, Որոտանի իր դպրոցին մէջ թէ Տաթեւի յարկին տակ, Ուսուցչապետը խստապահանջ է եղած իր աշակերտներուն հանդէպ, երբ անոնք անհրաժեշտ փոյթը ցոյց տուած չեն խորանալու այն նոր գիտութեանց մէջ, զորս ինք ներմուծած էր ուսումնական ծրագրով նախատեսուած դասաճիւղերու շարքին: — Փիլիսոփայութիւն, քերականութիւն, բանաստեղծութիւն, պատմութիւն, մարդակազմութիւն, տարրաբանութիւն, երաժշտութիւն, նկարչութիւն, քանդակագործութիւն, փորագրութիւն. մէկ խօսքով՝ «արտաքին գիտութիւններ», արուեստ ու ճեռարուեստ:

Նկատի պէտք է ունենալ որ Հայաստանի կրթական օջախներէն շատերու մէջ բաղդատաբար սահմանափակ էին ուսումնական ծրագիրները. դասաւանդութիւնները կը կեդրոնանային կրօնական նիւթերու եւ առանձին հետաքրքրութեանց վրայ՝ եկեղեցիով ու հայկական նեղ իրականութեամբ ըմբռնելի: Որոտնեցիի նման դէմքեր եւ պատմիչներու կողմէ յիշատակուած «բանիմաց, հմուտ ու ճարտար գիտունք»՝ հելլէնական առումով լայնահեւեռ ուսուցիչներ էին, բառին լիակատ իմաստով վարդապետներ, որոնք կը հետամտէին ուսանողութեան միտքը բաց պահել ժամանակի բոլոր գիտութեանց եւ հետամտութիւններուն վրայ, իմացական եւ մասնագիտական որոնումներու: — Բնական է որ այս պայմաններուն մէջ աշակերտութեան մաս կազմողներէ ոմանք ընկրկէին կամ ծուլանային:

Արդ, Որոտնեցի չէր հանդուրժեր ի յայտ բերուած տատանումներու եւ «ի յետինս» կ՚արհամարհէր ծոյլերը, միաժամանակ «ի վեր փառաւորելով» «արի»ները, աշխատասէր եւ խորանալու ծարաւ ունեցող ընտրեալները:

Այս իմաստով բնորոշիչ է Փրոֆ. Աբգար Մովսիսեանի հետեւեալ հաստատումը.

— «Այն նորութիւնները ու փոփոխութիւնները, որ Որոտնեցին մտցրեց 14րդ դարի Հայոց դպրոցական կեանքում, համարձակ խիզախումներ էին այդ ժամանակի մի դպրոցական գործչի կողմից, որի բարեփոխումները իսկական նշանակութիւն ունեցան հայ մանկավարժական մտքի եւ դպրոցական կեանքի զարգացման համար»:

Ձեռագրային կարգ մը այլ վաւերաթուղթերէ ձեռք բերուած վաւերական տեղեկութիւններու համաձայն, Որոտնեցիի նախաձեռնարկ ոգիին եւ հետեւողականութեան կը պարտինք նաեւ Տաթեւի գրադարանին մէջ մէկտեղուած գիտական, իմաստասիրական եւ արուեստագիտական արժէք ունեցող հատորները, — ընդօրինակութիւն կամ թարգմանութիւն, — ինչպէս, օրինակ Արիստոտէլի հեղինակութիւնները (Յակոբ Ղրիմեցիի ընդօրինակութեամբ), Անանիա Շիրակացիի, յոյն իմաստասէր Հերմէսի եւ կարգ մը ուրիշներու աշխատութիւնները (Յուսիկ անուն աշակերտի մը ընդօրինակութեամբ):

Ուշագրաւ պարագայ նաեւ այն՝ որ ձեռագիրներէ ոմանց մէջ կ՚ակնարկուի Որոտնեցիի աշակերտող կարեւոր կարգ մը անուններու, — Հայաստանէն եւ հայաբնակ այլ վայրերէ. Գրիգոր Տաթեւացի՝ Վայոց Ձորէն, Սարգիս Սորբեցի՝ Գողթնա նահանգի Աստապատ գաւառէն, Գրիգոր Խլաթեցի՝ Խլաթէն, Յովհ. Արճիշեցի՝ Արճեշէն, Գէորգ Երզնկացի՝ Երզնկայէն, Ստեփանոս Փիր՝ Ուշտունիքի Բախուանա գիւղէն, Յակոբ Ղրիմեցի՝ Ղրիմէն, ու բազմաթիւ ուրիշներ:

Ցիշատակարաններէն մէկը կը հաստատէ որ «առ սա (այսինքն Որոտնեցիի շուրջ) ժողովեցան ԲԱԶՈՒՄ ԱՇԱԿԵՐՏՔ եւ եղեն անյաղթ փիլիսոփայք». կը յիշատակէ անունները Գրիգոր Տաթեւացիի, Սարգիս Սորբեցիի եւ Յովհ. Մեծոփեցիի, ապա կը սահմանափակէ ցուցակը՝ աւելցնելով. «Եւ անթիւ պարք աշակերտաց»: Կը պարզուի նաեւ, որ այս «անթիւ աշակերտներէն» ոմանք 4էն մինչեւ 20 տարի աշակերտած են Որոտնեցիի (Տաթեւացի՝ 16 տարի, Սորբեցի՝ 12 տարի, Յովհաննէս ու Գրիգոր Երզնկացիներ՝ 10 տարի, Յակոբ Ղրիմեցի՝ 20 տարի, եւայլն):

Որոտնեցիի մեկնողական, վերլուծական եւ բացատրական կարգ մը գրուածքները (ընդհանրապէս ընդօրինակութիւններ՝ աշակերտներու կողմէ) կը գտնուին Հայաստանի (Երեւան) մատենադարանի ձեռագրային ժողովածուներուն մէջ, — «լուծմունք», «գիրք պարսպմանց» եւ «առակներ»՝ «Ի լուսաւոր բանից վարժապետին Յովհաննու Որոտնեցւոյ» (ձեռագիր՝ թիւ 57/91) Փրոֆ. Աբգար Մովսիսեան մանկավարժական տեսակէտով «շատ հետաքրքիր նկատառումներ, սկզբունքներ, արժէքաւոր մտքեր եւ առաջադրանքներ» կը գտնէ անոնց մէջ:

Որոտանի, Գլաձորի, Երնջակի (Ապրակունիս) եւ յատկապէս Տաթեւի դաստիարակչական ամրոցներու պատմական փառքին «տիեզերալոյս» կերտիչներէն մէկն է Յովհաննէս Որոտնեցի:

Մ. Թ.

---

ԴԷՄՔԵՐ ՈՒ ԴԷՊՔԵՐ

# ՎԱՐԴԳԷՍ

— O —

Բ.

«ԱՆԽԱՌՆ ԵՐՋԱՆԿՈՒԹԻՒՆ ՉԿԱՅ...»

Վանի մէջ, Վարդգէս իր աշխատանքները կը տանէր յենած գլխաւորաբար տեղական ուժերու վրայ եւ կը յաջողէր ստեղծել կուռ եւ կարգապահ կազմակերպութիւն մը: Խորաթափանց հայեացքով, ան անմիջապէս կը ճշդէր այն մարդիկը, որոնք որեւէ ձեւով օգտակար կրնային ըլլալ «Սուրբ Գործին»: Իր ձեռքերուն տակ թրծուեցաւ սերունդ մը, որ «ընդունակ էր թէ՛ խաղաղ եւ թէ դաղտնի դաւադրական գործունէութիւններու, ի հարկին նաեւ ահաբեկչական արարքներու»: Այս սերունդին ներկայացուցչական ամէնէն ակնառու դէմքերն էին անբաժան եռրորդութիւն մը կազմած՝ Թէոսը, Ալէքն ու Արմենակը, որոնք Վասպուրականի յեղափոխական կեանքին մէջ իրենց յանդուգն գործերով եւ անսակարկ նուիրուածութեամբ օրինակ կը հանդիսանային շատ շատերու:

Յեղափոխական կեանքի ալեկոծութեան մէջ, հաւատաւոր ու ամուր նկարագիրներու կողքին, միշտ կը յաջողին տեղ գրաւել նենգ ու դաւադիր մարդիկ եւ երբեմն ծանր վնասներու ենթարկել հաստարակաց շահերն ու անոնց հետամուտ՝ անխառն նուիրեալները:

Հակառակ իր զգուշաւոր եւ շրջահայեաց գործելակերպին, Վարդգէս իր անմիջական գործակիցներուն մէջ ընդունած էր Յովհաննէս Սէմէրճեան անունով Վանեցի մը, որ չկրնալով տոկալ իր դեկավար ընկերոջ պարտադրած խստակենցաղ բարքերուն, մատնած էր անոր թաքստոցը: Թուրք զօրքին պաշարումէն ազատելու համար, Վարդգէս կը փորձէ ցատկել բարձր պատէ մը, սակայն ոտքը կը կոտրի եւ կ՚իյնայ զօրքերուն ձեռքը:

Այս ձերբակալութենէն ճիշդ ութ օր ետք, Վարդան Շահբազ, Ծուռ Դաւիթ եւ քանի մը այլ ընկերներու միջոցով ահաբեկման կ՚ենթարկէ մատնիչը, Վանի գլխաւոր շուկային մէջ, ահագին բազմութեան մը աչքերուն առջեւ: Այս ու յաջորդող շարք մը այլ ահաբեկումները խորապէս կը ցնցեն Վանի ամբողջ հայութիւնն ու կառավարական պաշտօնէութիւնը, իսկ Շահբազի պէս աղնիւ յեղափոխականը բոլորովին անիրաւօրէն Ղասար (մսագործ) անունը կը ստանայ:

Բանտին մէջէն, Վարդգէս կը յաջողի մնայուն կապ հաստատել դուրսի ընկերներուն հետ եւ խորհուրդներով ու թելադրանքներով իր մասնակցութիւնը կը բերէ Վանի կուսակցական եւ հանրային կեանքին: Ամենադժնի բանտարկեալներն ու բանտին պաշտօնէութիւնը յարգանքով կը վերաբերէին անուանի յեղափոխականին հետ, որ բոլորին օգտակար ըլլալու պատրաստակամութիւն ցոյց կուտար միշտ եւ խօսքով ու կեցուածքով կորով ու քաջութիւն կը ներշնչէր անոնց:

«Վարդգէսը բացառիկ հեղինակութիւն մը դարձած էր անխտիր բոլոր բանտարկեալներուն եւ բանտային պաշտօնէութեան մէջ, — կը գրէ Կոմս իր յուշերու առաջին հատորին մէջ, — Բացի «Փետայիներու մեծը» տիտղոսէն, որ ինքնին մեծ արժէք մըն էր, ան հազուադիւտօրէն օժտուած էր մարդկանց յարգանք ներշնչելու, իրեն ենթարկելու կարողութիւններով: Իր կողմէն չէր խնայեր իր բարոյական եւ նիւթական օժանդակութիւնը բանտակիցներուն, աներկիւղ պաշտպանն էր անոնց ու վերին դատաւորը միանգամայն»:

Վանի Դաշնակցութեան Կեդր. Կոմիտէն, Վարդգէսի հաւանութիւնը առնելէ ետք, կ՚որոշէ բանտէն փախցնել զինք: Արամ իր յուշերուն մէջ հետեւեալը կը գրէ այս մասին.—

«Շատ խոշոր ձեռնարկ է եղել 1904 թուին Վարդգէսին բանտից փախցնելու փորձը: 100–150 մեթր երկարութեամբ ակօս էին փորել Վարդգէսի բանտարկուած մասնաբաժնի տակ. հասել էին պատի մօտ. մնացել էր մի գիշերուայ աշխատանք, որ հասնէին սենեակի յատակին: Այդ օրը սակայն անձրեւ է գալիս, որով եւ բացւում է դաւադրութիւնը: Այդ ձեռնարկը Վանի այն ժամանակուայ ամենափայլուն գործերից մէկն էր, որի մեծ պատիւը առաւելաբար պատկանում է Թէոսին»:

Թուրք կառավարութիւնը Վարդգէսը եւ իր բանտի ընկերներուն մէկ մասը կը փոխադրէ Պաղըր-Մատէնի բանտը, սակայն Վանը միշտ անապահով նկատելով, տարի մը ետք զինենք Տիգրանակերտ կը փոխադրէ:

«Առաջին անգամ Վարդգէսը (Սէրէնկիւլեան) տեսայ ձիու վրայ, ձեռքերը երկաթէ օղակներու մէջ, սուինաւոր ժանտարմներով շրջապատուած, — կը գրէ

---

# ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

## ՍՂԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ

Զիս չի կրնար, վերջապէս, թիւրիմացութեան մատնել նաեւ այն դատաւճիռը, որ հանուած է Պոլսոյ մէջ Թալէաթ փաշայի դէմ, եւ որու մասին հոս յիշուեցաւ: Ես չեմ գիտեր, թէ հո՛ն ճշդուա՞ծ է տարկայական ճշմարտութիւնը: Կարող է այդպէս ըլլալ, սակայն ատոր դէմ կը խօսի այն սովորական երեւոյթը, որ հին քաղաքական սիսթեմին տապալումէ ետք անոր գործիչները նոր սիսթեմին համար ոճրագործներ կը դառնան: Պարոններ, այնպիսի արագ ու բիրտ տապալում մըն էր, որմէ աւելի զօրաւոր մարդ չի կրնար երեւակայել, երբ Միջին Եւրոպայի Պետութիւններու բարեկամ Երիտասարդ Թուրքերու կառավարութիւնը հեռացուեցաւ ու անոր տեղ դրուեցաւ նոր կառավարութիւն մը, որ սախպուած էր, ընդհակառակն, քալելու այդ Պետութիւններու թշնամիներուն՝ Համաձայնական Պետութիւններուն հետ: Այսպէսով, ինչպէս ըսի, մենք ի վիճակի չենք գիտնալու՝ թէ ճշդուեցա՞ւ արդեօք տարկայական ճշմարտութիւնը: Կը կրկնեմ — վկաներու հարցաքննութիւնը չտուաւ անգամ նուազագոյն ապացոյցը, թէ Թալէաթ փաշան է եղեր բարոյական հեղինակը այն ոճրագործութիւններուն:

Այժմ ես կը վերադառնամ բուն սպանութեան: Ես պարզեցի ձեզի, թէ ամբաստանեալը դէպի սպանութիւն մղող պատճառը այն էր, որ ան կ՚ուզէր վրէժ առնել անհատէ մը, որուն մասին համոզուած էր, թէ ան է յանցաւորը, այն է բուն հեղինակը ջարդերուն: Պարոններ, անտարակոյս անազնիւ դրդապատճառ մը չէ այդ, եթէ նկատի առնենք ծանրութիւնը կատարուած ոճրագործութիւններուն: Դրդապատճառ մըն է այդ, զոր կարելի է մարդկայնօրէն հասկնալ ու պիտի հասկցուի, որքան ատեն որ կան մարդիկ, որոնք ի վիճակի են ատելու եւ սիրելու:

Ու երբ ես յետոյ հարցնեմ, թէ ամբաստանեալը խորհրդածելո՞վ է գործեր, այն ատեն այդ խիկ դրդապատճառէն արդէն կը հետեւի, թէ այո, այդպէս պիտի եղած ըլլայ: Երբ դուք ուշադրութեան առնէք, թէ ի՛նչպէս ամբաստանեալը՝ Երզնկայի մէջ իր հայրական տան աւերակները տեսնելէ ետք կ՚անցնի ամբողջ Եւրոպայէն, մինչեւ որ Պերլին կը հասնի, ձեր մէջ այն տպաւորութիւնը կ՚արթննայ, թէ ան ամբողջովին բռնուած է վրէժի ֆանատիկոս գաղափարէն, թէ կարծես, մագնիսէ մը կը քաշուի ու կը բերուի մինչեւ դուռը այն տան, ուր իր զոհը կը բնակի: Այսպէսով, բոլորովին ճիշդ է իմ տեսակէտով այն յայտարարութիւնը, զոր ան ըրած էր իր առաջին հարցաքննութեան միջոցին, ու ինծի համար բնաւ անտարակոյս չէ, թէ այդ յայտարարութիւնը չի համապատասխաներ իրողութեան: Այն ատեն ամբաստանեալը ըսած էր. «Իմ ծնողաց տան աւերակները տեսնելէ ետք ես շուտով որդեգրեցի վրէժի գաղափարը եւ կ՚ուզէի իրագործել զայն: Այն ատեն գնեցի ատրճանակս»: Սակայն, պարոններ, ես չեմ ուզեր աւելի մանրամասնօրէն կանգ առնել ատոր վրայ:

Կրնայ ըլլալ, որ ատոր դէմ կասկածներ յայտնուին, եւ արդէն ամբաստանեալը ինքն ալ հրաժարեցաւ իր այդ խօսքերէն՝ իբրեւ այնպիսիներէ, որոնք արտասանուած են եղեր թեթեւամտօրէն՝ սպանութեան պահուն առաջ եկած յուզումին անմիջական ազդեցութեան տակ: Բայց ես կը յենում անոր, ինչ որ ըսած է ամբաստանեալը քննիչին ու ապա կրկնած է այստեղ:

Համաձայն ատոր, Թալէաթ փաշան սպաննելու որոշումը տեղի է ունեցեր սպանութենէն 14 օր առաջ. ու այնուհետեւ մենք կը տեսնենք, թէ ինչպէս ամբաստանեալը որոշ ծրագրով եւ ամէն ինչ կշռադատելով կը դիմէ իր նպատակին իրագործման: Մենք կը տեսնենք, թէ ի՛նչպէս ան կը ձգէ իր բնակարանը, ինչպէս կը պատճառաբանէ առիկա առողջական նկատումներով, ինչպէս կը յաջողի ուրիշ բնակարան մը վարձել Թալէաթ փաշայի բնակարանին դիմաց, ինչպէս կը հետեւի անոր ու կ՚իմանայ՝ երբ Թալէաթ փաշան սովորաբար դուրս կ՚ելլէ տունէն, ինչպէս Մարտ 15ին, ատրճանակը գրպանը դնելով, կ՚երթայ անոր ետեւէն, ապա կ՚անցնի առջեւը՝ համոզուելու համար, թէ մարդը իրապէս Թալէաթ փաշան է, յետոյ նորէն կ՚անցնի ետեւի կողմը ու կուտայ մահացու հարուածը: Նշանը լաւ առնուած էր, այնպէս որ մահը վայրկենական եղաւ:

Որ ամբաստանեալը գործած էր խորհրդածութեամբ, կը տեսնուի նաեւ անկէ, որ յետոյ, ոստիկանատունը, երբ ոստիկանական պաշտօնեան հարցուցած է. «Ինչո՞ւ առջեւէն չյարձակեցաք անոր վրայ», — ան պատասխանած է.

«Այդ պարագային մահափորձը կրնար չյաջողիլ. որովհետեւ Թալէաթը պիտի պաշտպանէր ինքզինքը, պիտի շարժէր, ու ես չէի կրնար վստահ ըլլալ, թէ գնդակս նպատակին կը հասնի»:

(62 – Շար.)

# ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԸ

# ՔԱՂԱՔԷ - ՔԱՂԱՔ

## ՏԷՍԻՆ

*Այս տարի ալ Ապրիլեան Եղեռնի յիսնամեակի Յանձնախումբին վիճակուեցաւ 60ամեակի կազմակերպումը: Յիսնամեակէն ետք Յանձնախումբը նուիրումով կազմակերպեց Եղեռնի բոլոր ոգեկոչումները: Վաթսունամեակի առթիւ բացառիկ շարժում մը կը ստեղծուէր, ինչպէս ամենուրեք, նոյնպէս մեր գաղութին մէջ: Պէտք է շեշտել որ յիսնամեակը անկիւնադարձ մը հանդիսացաւ հայ իրականութեան մէջ: Միութեան կապ մը բոլոր Հայերուն միջեւ:*

Շնորհիւ Հայ Դատի Յանձնախումբի անդամներուն ժրաջան գործունէութեան, Տէսինի պատերը դարձած էին յայտարարութեանց եւ խոշոր նկարներու ցուցահանդէս մը:

Ապրիլ 24ին Տէսինի հայ առեւտրականներէն շատեր փակ պահեցին իրենց խանութները: Իսկ Լիոնէն խումբ մը հայ ուսանողներ ծաղկեփունջ մը զետեղեցին Տէսինի Ապրիլեան Եղեռնի Յուշարձանին առջեւ:

Ապրիլ 27ի Կիրակի առաւօտ տեղւոյս Ս. Աստուածածնայ եկեղեցւոյ մէջ յետ պատարագի կատարուեցաւ հոգեհանգստեան յատուկ պաշտօն Ապրիլեան նահատակներու յիշատակին:

Պատարագիչ Հ. Պալապանեան իր քարոզով արագօրէն շօշափեց Եղեռնի դարհուրանքները, դասեր քաղելով անկէ ու թելադրելով ամուր կառչիլ մեր ազգային առանձնայատկութիւններուն ու առաքինութիւններուն, ինչպէս լեզուին ու հաւատքին, որպէսզի մեր զաւակները մնան հարազատ Հայեր:

Եկեղեցական արարողութեանց աւարտին, ժողովուրդը թափօր կազմեց եկեղեցւոյ առջեւ եւ ուղղուեցաւ դէպի Ազատագրութեան Հրապարակը: Աւելի քան 400 հոգի հաւաքուեցան Յուշարձանին առջեւ: Կրընոպլի գաղութէն օթոքառով մը եկած էին 50ի շուրջ հաւատաւորներ, իրենց Ազգ. Միութեան անդամներուն առաջնորդութեամբ: Լիոնը եւս բազմանդամ՝ կը բերէր իր յարգանքի բաժինը, նաեւ Հայ Արիներու խումբին մասնակցութեամբ: Ներկայ էին նաեւ շրջանիս ընդհ. խորհրդական եւ տեղւոյս քաղաքապետ Պր. Փիէռ Մութէն, Ռոնի երեսփոխան Պր. Ժան Փոփըրէն եւայլն:

Յուշարձանին առջեւ ծաղկեփունջեր զետեղուեցան Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի, Լիոնի եւ Տէսինի մասնաճիւղերուն, ինչպէս նաեւ Տէսինի եւ Լիոնի Յանձնախումբերուն կողմէ:

Երիտասարդներ կը կրէին խոշոր պաստառներ պատշաճ գրութիւններով: Յուշարձանի շինութեան Յանձնախումբի կողմէ Պր. Մեսրոպ Պայընտրեան նախագահելով արարողութեան, խնդրեց ներկաներէն մէկ վայրկեանի լռութեամբ յարգել Եղեռնի նահատակներուն անթառամ յիշատակը: Ապա, իր ամփոփ բանախօսութեամբ, իբրեւ ականատես Եղեռնի դարհուրանքներուն եւ տարագրութեան ճամբաներէն անցած, սրտի սեղմումով անդրադարձաւ Թուրքերու գործադրած ոճրային արարքներուն: Այսօր, ըսաւ, կ'ոգեկոչենք վաթսունամեակը մեր ժողովուրդին կրած ամէնէն ողբերգական ու ամէնէն ահաւոր բնաջնջումին: Կանխամտածուած ցեղասպանութիւն մը՝ որ միայն Թուրքին ախտաւոր ու ոճրածին ուղեղէն կարող էր բխիլ, եւ որուն զոհ գնաց ամբողջ Արեւմտահայութիւնը իր դարաւոր քաղաքակրթութեամբ ու նիւթական անհաշուելի կորուստներով: Ոմանք կ'ուզեն մոռնալ այս ահռելի ոճիրը: Սակայն, կարելի չէ մոռնալ զայն: Հայ ժողովուրդը արդար դատ մը ունի, զոր պէտք է հետապնդել: Երկիւղածօրէն խոնարհելով մեր նահատակներու յիշատակին առջեւ, կ'երդնունք թէ պիտի չվարանինք այդ ուղղութեամբ ամէն զոհողութիւն ու աշխատանք յանձն առնել: Անշուշտ տարուած յաղթանակներու փառաբանութեամբ հայրենիք չի փրկուիր: Թուրքը հայ ժողովուրդը թաղելու համար փոս մը փորեց, սակայն միւս կէսը կառչած հայրենիքին, փրկեց Հայութիւնը: Մեր գոյութիւնը միայն մեր կամքէն կախուած է:

Ապա խօսելու հրաւիրեց տեղւոյս փոխքաղաքապետ Պր. Արսէն Մարկոսեանը, որ իբրեւ յուշարձանի Յանձնախումբի անդամ, նախ շնորհակալութիւններ յայտնեց Պր. քաղաքապետին, Ռոնի երեսփոխանին ու ներկայ պաշտօնական մարմիններու անդամներուն իրենց ներկայութեան համար: Յետոյ, ֆրանսերէն բովանդակալից ճառ մը կարդաց զոր թարգմանաբար ու շատ չնչին յապաւումներով կը ներկայացնեմ ընթերցողներուն.—

1915 Ապրիլ 24: Օր մը սարսափի ու ջարդերու՝ ընդդէմ իր ազգային հողերուն վրայ ապրող խաղաղասէր ու աշխատասէր հայ ժողովուրդին: Թուական մը որ կը սպառնար Հայութեան գոյութեան ու իր երկու հազար տարուան քաղաքակրթութեան: Եւրոպան զբաղած էր իր շղթայազերծած պատերազմով, իսկ Թուրքը առիթը ներկայացած կը նկատէր հաշուեյարդարի ենթարկելու Հայկ. Հարցը անխնայօրէն կոտորելով ամբողջ Հայութիւնը: Այս կանխամտածուած նախճիրը սկսաւ հայ մտաւորականներու եւ յառաջապահ տարրին ձերբակալութեամբ ու անխնայ սպանութեամբ: Ապա Հայերու համատարած տարագրութեամբ: Կիներ, երախաներ, ծերունիներ քշուեցան Միջագետքի անապատները ուր վատաբար ջարդուեցան Թուրք զինուորներու, ոստիկան-զինուորներու եւ վայրագ վոհմակներու կողմէ: Մէկուկէս միլիոն զոհեր: Նաեւ կորուստը մեր ազգային ստեղծագործ ուժին, մտային արժէքներուն: Կոտորածներէ հրաշքով ողջ մնացածներ կ'ապաստանին հիւրընկալ երկիրներ: Մաս մըն ալ կը հաստատուի Հայաստան, որ ազատագրուած էր Սարդարապատի հերոսներուն դիւցազուն զոհաբերութեամբ:

Այդ արիւնալի դէպքերէն անցած են վաթսուն տարիներ: Աշխարհի չորս ծագերու ցրուած Հայութիւնը խնամելէ ետք իր վէրքերը, տնտեսապէս բարգաւաճ է շնորհիւ իր ուշիմութեան ու բնատուր ձիրքերուն ու իր գործօն մասնակցութիւնը կը բերէ իր բնակած երկիրներու վերելքին, ստանձնելով կարեւոր պատասխանատուութիւններ: Հայաստանը այժմ դարձած է յառաջադէմ երկիր մը արժանալով օտարներու հիացման: Հայկական արժէքներ կը ճառագայթեն միջազգային գիտական, մասնագիտական թէ արուեստի կալուածներուն մէջ: Ի՞նչ է Թուրքիոյ պատկերը այսօր: Տնտեսական ողբալի վիճակ մը: Անթաղ զոհե՛ր 1915ի, տեսէ՛ք ձեր դահիճներուն տխուր ճակատագիրը: Իրենց զաւակները այսօր կը գաղթեն այլ երկիրներ՝ ապահովելու համար իրենց գոյութիւնը:

Սակայն ի՞նչ պիտի ըլլայ մեր յետագայ գործունէութիւնը: Պիտի շարունակե՞նք ողբի եւ սուգի արտայայտութիւնները: Պիտի գոհանա՞նք ծաղիկներ զետեղելով յուշարձաններու առջեւ, կամ հանդիսութիւններ սարքելով: Երբ Թուրքը պատռելով իր արիւնալի պատմութեան սեւ էջերը, կը համարձակի ամբաստանել Հայերը թէ Թուրքեր ջարդեցին, անհաւատարիմ գտնուեցան եւ Թրքական կառավարութիւնը ստիպուեցաւ միջոցներ ձեռք առնել կարգը պահպանելու համար ... Եւ ասիկա այն պահուն, երբ Կիպրոսի մէջ Թրքական բռնութիւններ կը կիրարկուէին: Թուրքը անգամ մըն ալ ցոյց կու տայ իր արհամարհանքը մարդկային օրէնքներուն եւ կնքուած համաձայնութեանց հանդէպ:

Ոչ, հայրենակիցներ, չենք կրնար հանդուրժել նման վիճակի մը, որ գործուած ոճիր մը անպատիժ մնայ: Այլեւս ժամանակը եկած է արդարութիւն եւ հայ ժողովուրդի հայրենի հողերը պահանջելու: Նաեւ պատիժ՝ ջարդերու պատասխանատուներուն հանդէպ: Ոխակալութեան ըղձացումներ չէ որ կ'արծարծենք եւ ոչ ալ համակարծիք ենք անկարգապահ ցոյցերու կամ բռնութեան արարքներու: Մեր պայքարը պէտք է ըլլայ միացեալ ուժերով ու խաղաղ միջոցներով: Կը շնորհաւորենք ազգային երեք կուսակցութեանց միասնական գործունէութիւնը վաթսունամեակի առթիւ: Անշուշտ մենք ալ պարտականութիւններ ունինք հայ ժողովուրդին պահանջներուն նկատմամբ: Պէտք է ստեղծենք այնպիսի պայմաններ որ Թուրքիա ստիպուի ընդգրկել աւելի արդար ու մարդկային ընթացք մը ջարդերու պատասխանատուութեան նկատմամբ, որպէսզի մարդկութիւնը այսուհետեւ զերծ մնայ ցեղասպանութեան արարքներէ:

Հայ նահատակնե՛ր, ձեր զոհաբերութիւնը մեզի պիտի ծառայէ իբրեւ ներշնչման անսպառ աղբիւր եւ ձեր յիշատակը վառ պիտի մնայ ազատութեան ու արդարութեան գաղափարներով տոգորուած մեր սրտերուն մէջ:

Յետոյ բեմ հրաւիրուեցաւ Ռոնի երեսփոխան Պր. Ժան Փոփըրէն: Կ'ամփոփեմ իր բանախօսութեան գլխաւոր մասերը: Յարգելի երեսփոխանը պատմական արագ ակնարկով մը վերլուծեց Երիտասարդ Թուրքերու ծրագրած ցեղասպանութեան ահաւորութիւնը:

Վաթսուն տարիներ առաջ, ըսաւ, Ապրիլեան օր մը Պոլսոյ մէջ կը ձերբակալուէր Հայութեան ընտրանին եւ մինչեւ յաջորդ Սեպտ. մէկուկէս միլիոն Հայեր կը ջարդուէին, որովհետեւ Թրքական կառավարութիւնը կը յայտարարէր թէ Հայերը այլեւս չէին կրնար աշխատիլ ու ապրիլ Թուրքիոյ հողային սահմաններուն մէջ իբրեւ անհաւատարիմ տարրեր: Հայոց կոտորածը կը կատարուէր ամէնէն գազանային միջոցներով, զորս կը գերազանցէին միջին դարու անմարդկային չարչարանքները: Թուրքերը ուզեցին բնաջնջել Հայը, սակայն ան դարձեալ կ'ապրի եւ պիտի ապրի իր ազգային ամբողջական հողերուն վրայ իբրեւ ազատ ու անկախ ազգ: Որովհետեւ, ունի նաեւ բարեկամներ որոնք պիտի աջակցին իր դատին իրականացման: Ամբողջ Ֆրանսայի Հայութեան ու մանաւանդ այս շրջանին մէջ ապրող Հայերու նկատմամբ, Ֆրանսացի ժողովուրդը մարդկային վերաբերում ցոյց տուաւ, որպէսզի անոնք օտարներ չնկատուին մինչեւ որ ունենան իրենց հայրենիքը: Այսօր կ'ոգեկոչենք նաեւ Հիթլէրեան խժդժութեանց զոհերու 30ամեակը, նացիներու գործադրած ջարդերը ընդօրինակուած էին Հայկական ջարդերէ: Մինչեւ որ արդարութիւն չըլլայ Հայ եւ իրաւազուրկ այլ ժողովուրդներու հանդէպ, մարդկութիւնը թերացած պիտի ըլլայ իր խաղաղասիրական սկզբունքներէն: Յաճախ մոռացութեան կը տրուին Հայերու եւ Քիւրտերու ազգային պահանջները: Իբրեւ ընկերվարական եւ այս շրջանի երեսփոխան, պիտի չմոռնամ Հայկական Հարցը: Եւ իմ անձնական ջանքերս պիտի չխնայեմ ապահովելու համար անոր արծարծումը: Ուրեմն, կեցցէ՛ Հայաստան եւ հայ ու ֆրանսացի ժողովուրդներու բարեկամութիւնը:

Հանդիսութիւնը վերջ գտած էր ու ամէն ոք մեկնեցաւ գոհունակ սրտով: Տեղւոյս Յանձնախումբը օթոքառ մը վարձած էր փափաքողները Տէսինէն փոխադրելու համար Լիոնի Փալէ տէ Քոնկրէսի սրահը: Օթոքառը լեցուեցաւ բերնէ բերան:

Տեղեկացայ թէ կարգ մը նամակատուփերու մէջ ձգուած են անստորագիր յայտարարութիւններ, ուր պախարակուած են երեք կուսակցութիւնները իրենց համաձայնութեան ու ստորագրած կոչին առթիւ: Ինչպէս կարելի է գուշակել, ամենամեծ քարը կ'իջնէր Դաշնակցութեան գլխուն: Այդ յայտարարութեանց հերոսները քաջութիւնն իսկ չեն ունեցած իրենց ինքնութիւնը յայտնելու: Իրենց ճարպըտուքներով չէ որ պիտի ազդուի հանրային կարծիքն ու մեր ժողովուրդին առողջ բնազդը: Շնիկները կը հաչեն, ճամբորդը կը շարունակէ իր ճամբան:

ՏՈՒՐԳԷՆ ՊՕՅԱՃԵԱՆ

---

Յովհաննէս Երէցեան, «Հայրենիք» ամսագրին մէջ (1937 թիւ 5): — Տիգրանակերտի շուկային մէջ էր այդ: 1906ի աշնան, ամպոտ առաւօտ մըն էր: Դաշնակցական խումբ մը կալանաւորներու հետ զայն Պալըր–Մատէնի բանտէն Տիգրանակերտ բերած էին դատելու համար:

«Իրեն հետ եղող Պիթլիսցի Մուշեղն ու Վանեցի Վահանը տժգոյն ու ընկճուած կ'երեւային, բայց Վարդգէս առնական տեսք մը ունէր, խրոխտ ու ինքնագիտակից քաղաքացիի մը տպաւորութիւնը կը ձգէր եւ իր խոշոր, գեղեցիկ աչքերը համարձակօրէն կը պտըտցնէր շուրջը»:

Դատավարութեան ընթացքին Վարդգէս կը մնայ անյողդողդ ու կորովի յեղափոխականը եւ սառնասրտութեամբ կը լսէ իր դէմ արձակուած մահավճիռը: Տեղացի, եւրոպացի բարեկամներու եւ իր հին դասընկերներէն՝ Թահիր փաշայի զաւկին միջամտութեամբ վճիռը կը փոխուի ցմահ բանտարկութեան:

Տիգրանակերտի բանտին մէջ եւս Վարդգէս իր առաքինի եւ ուղիղ նկարագրով իր շուրջ կը ստեղծէ համակրանքի ջերմ մթնոլորտ մը: Դարձեալ կը յաջողի կապուիլ դուրսի աշխարհի հետ եւ շուտով կը դառնայ կուսակցական եւ հանրային կեանքին ղեկավարը: Բանտը ուխտատեղի մըն էր Հայութեան համար եւ անոնք որ անգամ մը կը տեսնէին զինք, երբեք չէին կրնար մոռնալ տիպար յեղափոխականին պատկերը, թափանցող աչքերը, առնական ու հմայիչ դէմքն ու ազդու խօսքերը:

1908 թուին կը հռչակուի օսմանեան Սահմանադրութիւնը: Յայտարարուած ընդհանուր ներումով Վարդգէս դուրս կու գայ բանտէն: Տիգրանակերտի Հայութիւնը հարազատ գուրգուրանքով եւ ազգային հերոսի մը վայել պատիւներով կը դիմաւորէ մեծ բանտարկեալը: Քանի մը ամիս Վարդգէս կը մնայ հոն եւ կը զբաղի կազմակերպութեան գործերով, կը խօսի ժողովուրդին, երիտասարդութեան, լսարաններու կամ եկեղեցիներու բեմերէն ջատագովելով ազատ կարգերու բարիքներն ու հայ յեղափոխութեան բերած անփոխարինելի նպաստը այդ կարգերու հաստատման մէջ:

Կարինը սակայն սրտատրոփ կը սպասէր իր մեծ զաւկի վերադարձին: Երիտասարդ տարիքին ան հեռացած էր իր ծննդավայրէն ու յեղափոխութեան յորձանքին մէջ, դարձած էր բովանդակ Հայութեան ծանօթ ու սիրելի անուն մը:

Փառաշուք էր Կարնոյ Հայութեան ընդունելութիւնը: Դիմաւորութեան կը մասնակցէին պետական ամբողջ կազմը, զինուորականութիւնը, ազգային իշխանութիւնները, եկեղեցական դասը, բազմահազար աշակերտութիւն եւ ամենազգի հսկայ բազմութիւն մը: Ցնծութեան մէջ էր ամբողջ քաղաքը:

Հայ յեղափոխութիւնն ու անոր մղած ազատագրական արիւնոտ պայքարն էր, որ կը փառաւորուէին բոլորին կողմէ:

Անկասկած, ցնծութեան մէջ էր նաեւ հին յեղափոխականի հոգին, ի տես իր գաղափարներու մասնակի յաղթանակին եւ հայ ժողովուրդի ուրախութեան սանձարձակ արտայայտութիւններուն:

Բայց թաքուն ցաւ մը կը սեղմէր իր սիրտը: Իր հարազատ մայրը, որ տարիներով տառապած էր իր զաւկին կարօտով, մեռած էր, իր տուն հասնելէն քանի մը օր առաջ միայն:

Ու երկաթեայ յեղափոխականը արցունքով կը գրէր իր բախտակից ընկերոջ՝ Մուշեղին.

«Աշխարհի մէջ անխառն երջանկութիւն չկայ»:

ԳՐԻԳՈՐ ՆԳՐՈՒՐԵԱՆ

Կարդացէ՛ք
«ՅԱՌԱՋ»ը
Տարածեցէ՛ք

## ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Այրի Տիկին Հայկանոյշ Աւետիսեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի, Իսիի եկեղեցւոյ կառուցման ի նպաստ եղած են հետեւեալ նուէրները.—

Տէր եւ Տիկին Մերիթա Աւետիսեան 500 ֆր., Թէճիրեան ընտանիք (Մարսէյլ) 500, Ծերուկեան ընտանիք (Մարսէյլ) 100, Կիւլեան ընտանիք (Մարսէյլ) 150, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Տէրտէրեան 150, Տէր եւ Տիկին Նշան Սայրեն, Տէր եւ Տիկին Արման Խանթէմուրեան եւ Տէր եւ Տիկին Նազարէթ Տէրտէրեան 100ական եւ Պր. Գազանճեան 30 ֆր.:

Նոյն առթիւ, Տէր եւ Տիկին Պարգեւ Սայրեն 100 ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

×

Տէր եւ Տիկին Սուրէն Փափազեան 100 ֆր. կը նուիրեն Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղի դպրոցին, նորօք հանգուցեալ ընկերուհի Իսկուհի Արապեանի (Կրընոպլը) ցաւալի մահուան առթիւ: Նաեւ 30 ֆր. Տիկին Ալիս Պարթեւեանէ, Տիկին Արաքսի Գէորգեանի մահուան առթիւ:

## ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Ազգատախնամի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները իր նախագահին՝ ողբ. Գրիգոր Փաթթուկեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի.—

Պ. Պ. Հրանդ Մարտիրոսեան եւ Ալբօ Խանճեան 200ական ֆր., Յակոբիկ Գավուքճեան եւ Ֆիլիփ Փիլիպոսեան 100ական ֆր.:

## ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Սէն-Մօրիսի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր խաչուհիները, Մայիս 16ին Ուրբաթ կէսօրէ ետք ժամը 15ին, ընկերուհի Սոնա Ճէլոյեանի բնակարանը: Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

×

ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Լիոնի մասնաճիւղին վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Հինգշաբթի, Մայիս 15, ժամը 3ին Ազգ. Տան սրահին մէջ՝ 295, Ռիւ Պուալօ: Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

## Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶ.— Հ. Յ. Դ. «Ս. Թէհլիրեան» խումբի ժողովը Երեքշաբթի, Մայիս 13ին Մշակոյթի Տան մէջ, ժամը 21ին:

## Խ Ն Ջ Ո Յ Ք

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապ. Խաչի մասնաճիւղին Կիրակի, Մայիս 18, ժամը 14.30ին Աճարոնեան սրահը (Ռիւ Պուֆիէ):


**ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆ**

1975 – 1976

Ուսումնական տարուան արձանագրութիւնները բացուած են: Ծնողքներ որոնք կը փափաքին իրենց աղջիկներուն ֆրանսական պետական ծրագրին հետ, տալ նաեւ հայեցի դաստիարակութիւն, կրնան անվարան զանոնք յանձնել Հայ Վարժարանին:

Դիմել դպրոցի Տեսչութեան.—

DIRECTION TEBROTZASSERE
1, Bd. du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 927-01-72



**ՍԱՄՈՒԷԼ-ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ**

1975 – 1976

Ուսումնական տարուան արձանագրութիւնները բացուած են: Տեղերը սահմանափակ ըլլալով իրենց զաւակները արձանագրել փափաքողներ այժմէն փութան ապահովել տեղերը:

Արձանագրութիւնները բաց են մինչեւ Յունիս 25:

Դիմել՝
Direction du Collège
26, Rue Troyon — 92 SEVRES
Tél. 027-18-28

ՏԵՍՉՈՒԹԻՒՆ



**Solderie de Luxe**
HOMMES ET FEMMES

Propose ses locaux et son organisation de vente à fabricants acceptant le dépôt-vente de fin de séries, de collections de représentants et de retour clients.

*Ecrire ou téléphoner :*

MICHEL CHIRINIAN
SOLDERY'S
28, Place du Change
84000 Avignon
Tél. : (90) 81-30-23





Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris


**ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ**

Կազմակերպուած Հայ Արիներու Միութեան Իսիի եւ Փարիզի շրջաններուն կողմէ
Շաբաթ Մայիս 31, երեկոյեան ժամը 20.30ին
ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ վարժարանի սրահին մէջ
26, rue Troyon (SEVRES)
Métro : Pont de Sèvres
Գեղարուեստական բաժին

ՊԻՒՖԷ ՄՈՒՏՔ 10 ՖՐ.



**enfin, un club sportif pour nos jeunes !**

Créée selon le vœu instamment exprimé par la Communauté arménienne d'Issy-les-Moulineaux, naissance de :

**ASSOCIATION SPORTIVE ARMÉNIENNE**

Couleurs : Maillot BLANC, Short NOIR, Bas BLANC
Première année : section football
Saison 1975-76, 4 équipes
*Première — Réserve — Cadet — Minime*

Responsables :

*Président : ZARPANELIAN Armand*
*Secrétaire : ASVAZADOURIAN Georges*
*Trésorier : DERDERIAN Gérard*
*Entraîneur : FERMANIAN Robert*

*Membres du bureau :*
*ALEXANIAN Georges, APRAHAMIAN Pierre, BABIKIAN Joseph, ISSAYAN Serge, OSGANIAN Jean, OZINIAN Robert*

Les nouvelles adhésions seront prises au siège social : 6 bis, Boulevard Rodin Issy les Moulineaux — Tél. : 642-32-99 le Mercredi de 9 à 18 heures
Les jours et heures d'entraînement seront communiqués ultérieurement.



**JACQUES CHELELEKIAN vous propose des**

**VOYAGES EN ARMENIE**

EN COLLABORATION AVEC
**AÉROFLOT et INTOURIST**

**Prix par personne au départ de MARSEILLE**

**F 2800**

| Départ : | Retour : |
|---|---|
| 6 Juin | 19 Juin |
| 4 Juillet | 17 Juillet |
| 18 Juillet | 31 Juillet |
| 1er Août | 14 Août |
| 15 Août | 28 Août |
| 5 Septembre | 18 Septembre |
| 19 Septembre | 2 Octobre |

**F 2500**

| Départ : | Retour : |
|---|---|
| 3 Octobre | 16 Octobre |
| 7 Novembre | 20 Novembre |
| 26 Décembre | 8 Janvier 76 |

Ces prix comprennent :
- — Transport aérien Marseille — Erévan — Marseille
- — Transferts aéroport — Hôtel et V. V.
- — Logement en chambre double Hôtel 1ère classe
- — Pension complète
- — Visite Erévan — Etchmiadzin
- — Excursions : Sardarabad — Garni — Kégart — Lac Sévan

IMPORTANT : Inscriptions un mois avant date de départ minimum

*Renseignements et réservations :*

**toutes agences HAVAS VOYAGES**
**et Jacques CHELELEKIAN**
87 La Canebière
13001 MARSEILLE
Tél. : (91) 50-89-12

Lic. 97



**Taverne Maubeuge**
**chez EDDY**
**KOP|ARANIAN**

EDDY vous recevra tous les jours dans son restaurant pour vos repas d'affaires et vos soirées entre amis, pour vous faire déguster ses spécialités orientales

**6 RUE DE MAUBEUGE PARIS 9**
Tél. : 878-85-47

(EDDY Kopa est un ancien champion d'Europe de catch)

ՁԵՐ ՃԱՇԵՐՈՒՆ ԵՒ ՀԱՒԱՔՈՅԹՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ԷՏՏԻ

ՈՒՐ ԿԸ ԳՏՆԷՔ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՀԱՄԵՂ ՃԱՇԵՐ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ
14
MERCREDI
14 MAI
1975

# ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO 1,20 F.

HARATCH
LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS
— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար. 170 ֆր. Վեցամսեայ 90 ֆր.
Արտասահման Տար. 200 ֆր. Հատը 1 ֆ. 20

51րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 13.296
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
51e ANNÉE — N° 13.296

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

## «ՏԻՊԱՐ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ» ՀԱՅԱՍՏԱՆ - 1915

——— Ք ———

Բ.

Ժան-Մարի Գառզուի գիրքը կը բաղկանայ 252 էջէ եւ բնագրէն դուրս չորս տախտակէ (բազմաթիւ նկարներով)։ Կողքը՝ կարմիր ու սեւ գոյներով՝ կը ներկայացնէ կորուսած հինգ գանկերու եւեւ կանգնած համազգեստաւոր եւ սպառազէն չորս Թուրք զինուորներ։

Գիրքը բաժնուած է երեք մասերու։ Բնագրին մէջ կան չորս քարտէսներ, երկուքը զոյգ էջի վրայ։

Հեղինակը իր աշխատասիրութեան համար օգտագործած է շուրջ հինգ տասնեակ աղբիւրներ, մեծ մասամբ օտար, զորս թուագրած է եւ կը յիշատակէ զանոնք թիւերով, երբ մէջբերում մը կը կատարէ անոնցմէ որեւէ մէկէն։

Առաջին մասը (էջ 14–42) պատմական համառօտ տեսութիւն մըն է Հայոց պատմութեան եւ ԺԹ. դարու առօրեայ կեանքին մասին։

Երկրորդ մասը (էջ 43–106) կ'ընդգրկէ Պերլինի 1878ի դաշնագրին, 1894–1896ի համիտեան ջարդերուն, 1908ի օսմանեան Սահմանադրութեան շրջանը, — յոյսի եւ յիասթափութեան տարիները։

Երրորդ մասը (էջ 109–210) «1915» խորագրուած՝ ամէնէն ընդարձակն է, բաժնուած զանազան գլուխներու։

Վերջաւորութեան իբրեւ Յաւելուած՝ հրատարակուած են բնագիրները զանազան պաշտօնաթուղթերու, որոնք կը վերաբերին Բարենորոգումներու, 1895–96ի ջարդերուն եւ ցեղասպաններու դատավարութեան (1919–20) Թուրք պատերազմական ատեաններուն կողմէ (էջ 213–246)։

Երիտասարդ հեղինակը լրջօրէն ուսումնասիրած է Արեւելեան Խնդիրը օսմանեան կայսրութեան առընչութեամբ, մասնաւորաբար ԺԹ. դարու քաղաքական անցուդարձերը։ Ու սեղմ տողերով յաջողած է ճշգիւ վերլուծել պատմական դէպքերը, հիմնուած անժխտելի փաստերու վրայ, յիշելով աղբիւրները։

Օսմանեան պատմութեան կարեւոր դարձակէտները՝ 1839էն 1903՝ ժամանակագրական կարգով կ'ամփոփէ համառօտակի (էջ 27, 44, 53, 80)։

Հեղինակը ծանօթ է հայ կուսակցութեանց կազմութեան եւ անոնց որոշ գործունէութեան։ Կը յիշատակէ նոյնիսկ Հ. Յ. Դաշնակցութեան յուշագիրները՝ ներկայացուած Ընկերվարական Միջազգային Լոնտոնի եւ Քոփէնհակի համագումարներուն։ Անցողակի կը յիշէ նաեւ 1907 Դեկտեմբերին Փարիզի մէջ համիտեան բռնակալ վարչաձեւին դէմ գումարուած խորհրդաժողովը, որուն կը մասնակցէին երիտասարդ Թուրքերը եւ Օսմ. կայսրութեան ոչ-Թուրք տարրերու ներկայացուցիչները, ընդ որս Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը։

Ժան-Մարի Գառզուի գլխաւոր նպատակն է եղած միջազգային, մասնաւորաբար ֆրանսական հանրային կարծիքին ծանօթացնել 1915–18ի Թրքական ցեղասպանութիւնը՝ վաթսունամեակին առթիւ։ Ուստի բնական էր, որ ամէնէն աւելի ծանրանար այդ շրջանին վրայ, որուն յատկացուցած է իր գրքին Երրորդ մասը՝ «1915, Վերջնական լուծում» խորագրով։

Այս բաժնին մէջ լայն մէջբերումներ կ'ընէ օտար, նոյնիսկ գերման հեղինակներու վաւերական վկայութիւններէն՝ Արեւմտահայերու տարագրութեան եւ ջարդերու մասին։ Զանոնք կարդացող օտարները լրիւ գաղափար կը կազմեն հայկական ցեղօրթային մասին։ Թրքահայաստանէն, Սեւ ծովի ափերէն, Պրուսայէն, Բիւթանիայէն, Կիլիկիայէն եւ Թուրքիոյ ներքին այլ քաղաքներէն դէպի Սուրիոյ, Միջագետքի ու Պաղեստինի անապատները քշուող հարիւր հազարաւոր Հայերու կրած աննկարագրելի չարչարանքները, տարագրութեան ճամբաներուն վրայ գարանակալ սպասող «Թէշքիլաթը Մախսուսէ»ի կատարած ջարդերը, կողոպուտները, բռնաբարումներն ու առեւանգումները, Տէր Զօրի սպանդը, Եփրատի ալիքներուն յանձնուող պատուախնդիր Հայուհիներու սարսռազդեցիկ պատմութիւնները նկարագրուած են սրտցաւ օտար ականատեսներու կողմէ։ Գառզու կարեւոր մէջբերումներ ըրած է անոնց վկայութիւններէն եւ քաղուածքներ՝ պետական պաշտօնական դիւանաթուղթերէն։

Ա՛յնքան ճոխ թուանշաններու լափիւրինթոսին մէջ անխուսափելի են վրիպումներն ու տպագրական սխալները։

Այսպէս՝ հայերէն առաջին թերթը Ազդարար՝ Մադրասի մէջ սկսած է լոյս ուիլ 1794ին, ո՛չ թէ 1792ին (էջ 21)։ Կիլիկիոյ ջարդը տեղի ունեցած է 1909 Ապրիլին, ո՛չ թէ 1907ին (էջ 94)։ Ողբացեալ Վռամեան իթթիհատական չէ եղած (էջ 114)։ Անհաւատալի կը թուի էջ 123ի մէջ յիշուած պատմութիւնը։ Իբրեւ թէ հայ հրոսակներ յարձակած ըլլան գաղթականներուն ընկերացող ոստիկան զօրաց վրայ եւ անխնայ ջարդած զանոնք։ Յեղափոխականներու միջամտութիւնը աւելի չարիք պատճառած է տարագրուողներուն՝ քան բարիք։

Վանի պարպումը Ռուսերուն կողմէ տեղի ունեցաւ 1915 Յուլիսի վերջերը ո՛չ թէ 1914ի (էջ 148)։ Պօղոս Նուպարի Ազգային Պատուիրակութիւնը նշանակուած էր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գէորգ Ե. Սուրէնեանցի, ո՛չ թէ Պոլսոյ Խառն Ժողովին կողմէ (էջ 157)։ Անշուշտ Պոլսոյ Պատրիարքն ու Ազգ. Երեսփ. Ժողովը՝ իր Խառն Ժողովով կապ կը պահէին Պօղոս Նուպարի հետ։ էջ 89, Մամուլեանը կարդալ Մալումեան (ողբացեալ Ակնունիի բուն անունը)։ էջ 183ի վերջին տողին վրայ Ամալիան պիտի ըլլայ Ամասիա։ Քէմալականներու Ազգային Ուխտը Յունուար 28, 1920ին քուէարկուեցաւ ո՛չ թէ Անգարայի (էջ 162), այլ Պոլսոյ օսմանեան Խորհրդարանին կողմէ՝ Էրզրումի եւ Սվազի «միլլի» համագումարներու ընդունած սկզբունքներու հիման վրայ։ Վերջապէս՝ քէմալական բանակներու յարձակումը Հայաստանի Հանրապետութեան վրայ տեղի ունեցաւ ո՛չ թէ Սեւրի դաշնագրէն (1920 Օգոստոս 10) առաջ այլ 1920 Սեպտեմբեր 24ին (էջ 162)։

Զայնասփիւռի եւ հեռատեսիլի հարցազրոյցներուն առեն Ժան-Մարի Գառզու որոշ չափով գոհացուցիչ պատասխաններ տուաւ հարցումներուն։

Շնորհաւորելի է երիտասարդ հեղինակը, որուն գիրքը արժանի է գնահատանքի եւ քաջալերութեան։

Մեծ Եղեռնի վաթսունամեակի ձեռնարկներուն մէջ իր պատուոյ տեղը կը գրաւէ անիկա։

Կը յուսանք, որ Ժան-Մարի Գառզու կէս ճամբան պիտի չմնայ եւ պիտի շարունակէ իր ուսումնասիրութիւնները Հայերը հետաքրքրող նիւթերու մասին։

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

## Քանի մը տողով

ՉԻՆ փոխ-վարչապետին Թէնկ Ցիաօ Փինկի այցելութեան առաջին արդիւնքն այն եղաւ որ ֆրանքօ-չինական խորհրդակցութիւնները կանոնաւոր կերպով պիտի ըլլան։ Չինացին յայտարարած է Շիրաքի հետ տեսնուելէ ետք թէ Հնդկաչինի շուրջ ալ տարակարծութեան չեն հանդիպած քանի Ֆրանսա չատ «իրատես եւ աչալուրջ» գտած է Չինացիները այդ հարցին մէջ։

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ Սէ. Ի. Ի. էնֆորմաթիքի ընկերութիւնը ձուլուեցաւ աշխարհահռչակ Պուլին հետ, որու դրամագլուխը արդէն ֆրանքօ-ամերիկեան է։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Նախարարապետին սպասարկութիւնները յայտնեցին թէ կառավարութիւնը որոշած է բացառիկ օժանդակութիւն մը ընել մամուլին (օրաթերթ եւ շաբաթաթերթ)։ Քուէարկուած գումարը 60 միլիոն է եւ որոշուեցաւ առաւելաբար ի պատասխան մամուլի դիմումին, որու ծախքերը օրէ օր աւելցած են մինչ միայն թուղթի գինը 1973 Դեկտեմբերէն 1975 Յունուար 100էն 100 յաւելում կրած է։

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ 10 հազար թոննոց նաւ մը՝ «Մայաքեզ», բռնագրաւուեցաւ քամպոճեան ռազմանաւերու կողմէ, Քամպոճի ափերէն 8.000 մղոն բացը։ Մ. Նահանգներու համար երկրի մը ծովային սահմանը 3.000 մղոն է, մինչ 40 երկիրներ, որոնց շարքին Քամպոճ 12.000 մղոն կը նկատեն սահմանը։ «Մայաքեզ», ըստ Ամերիկացիներուն, առեւտրական նաւ մըն է, զինուած չէ եւ 39 նաւաստի ունի։ Ֆորտ «ծովահէնութիւն» որակեց բռնագրաւումը պահանջելով, որ անմիջապէս ազատ ձգուի նաւը, այլապէս «ծանր հետեւանքներ» կը ստեղծուին։ Այսուհանդերձ առաջին քայլերը դիւանագիտական բնոյթի են, ինչպէս դիտել տուաւ Մ. Նահանգներու Արտաքին նախարարութեան բանբերը։

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ երկու ռազմանաւեր բարեկամական այց մը կատարեցին Պոսթըն։ Փոխադարձ այցով մը ամերիկեան երկու ռազմանաւեր ալ Լենինգրադ խարիսխ նետեցին։

ԼԻԲԱՆԱՆԵԱՆ դահլիճէն երկու նախարարներ եւս հրաժարեցան. վարչապետ Սոլհի 18 հոգինոց կառավարական կազմէն ցարդ ութ նախարար հրաժարած է։

## ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ներկայիս ուրախութեամբ կը յայտնենք մեր ժողովուրդին, թէ Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետը՝ Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Վազգէն Ա. Կաթողիկոս, դէպի Երուսաղէմ իր ճանապարհորդութեան առիթով բարեհաճած է այցելել Փարիզ, Իր օրհնութիւնները բաշխելու մեր հաւատացեալ ժողովուրդին։

Հայրապետը իր շքախումբով Օռլիի օդանաւակայանը կը ժամանէ Հինգշաբթի, 1975 Յունիս 12, ժամը 16.30ին։ Օդանաւակայանէն պիտի առաջնորդուի Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ Մայր եկեղեցին, ուր «Հրաշափառ»ով մուտք պիտի գործէ եւ պիտի բաշխէ Իր հայրապետական օրհնութիւնը։

Շաբաթ, 1975 Յունիս 14, երեկոյեան ժամը 20ին, ի պատիւ Հայրապետին կազմակերպուած է ժողովրդային ճաշ մը՝ էնթէրքոնթինանթալ հիւրանոցի սրահներուն մէջ։

Կիրակի, 1975 Յունիս 15, առաւօտեան ժամը 10ին, Նորին Ս. Օծութիւն Ամենայն Հայոց Հայրապետը պիտի կատարէ օծումը Իսի լէ Մուլինոյի մէջ նոր կառուցուած Հայաստանեայց եկեղեցւոյն։

Աւոնցմէ զատ, Հայրապետի Փարիզ բնակութեան շրջանին նախատեսուած է հանդիպումներու եւ պաշտօնական ընդունելութիւններու մասնաւոր յայտագիր մը, որուն մանրամասնութիւնները առեննին պիտի հաղորդուին։

Ուրբաթ, 1975 Յունիս 20, առաւօտեան ժամը 10ին, Հայրապետը Օռլիի օդանաւակայանէն կը մեկնի դէպի Երուսաղէմ, կատարելու համար բացումը՝ Ս. Յարութեան տաճարի հայկական բաժնի վերանորոգուած եկեղեցւոյն, եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան նախագահ՝ Տէր եւ Տիկին Ալեք Մանուկեանի բարերարութեամբ կառուցած նոր Դպրեվանքին։

Այս առթիւ կոչ կ'ընենք մեր ամբողջ ժողովուրդին, որպէսզի ամենուրեք խուռներամ բազմութեամբ ներկայ ըլլայ, որդիական յարգանքը մատուցանելու համար Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին եւ ստանալու Անոր օրհնութիւնը։

Ողջունիւ եւ օրհնութեամբ

Աջօթարար՝
ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ
Հայոց Եւրոպայի

## "ԼԸ ՄՈՆՏ"
### ԵՒ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅԵՐԸ

Մոնտի Մայիս 13ի թիւին մէջ (էջ 38) Ֆրանսուա Մեթայէ յօդուած մը ստորագրած է նուիրուած Ալֆորվիլի Հայերուն եւ անոնց կեանքին։ Հոն յիշուած են 1915ի ջարդերը եւ վերապրողներու կեանքը այս հայաշատ արուարձանին մէջ։

## ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Մայիս 6–8)

### «ԱՐԱՐԱՏ»–«ԴԻՆԱՄՕ» (ԿԻԵՒ) ՄՐՑՈՒՄԸ

«Հրազդան» մարզադաշտին մէջ, Մայիս 7ին, «Արարատ» 2–3 կէտով պարտութիւն մը կրեց Կիեւի «Դինամօ»էն։ Մրցումի սկիզբին Անդրէասեան նախաձեռնարկ եղաւ յարձակումի եւ Իշտոյեան գնդակը հարուածեց, որ դպաւ ձողին։ Այնուհետեւ Զանազանեան վտանգաւոր վայրկեաններ ստեղծեց Կիեւցիներուն համար, սակայն բերդապահ Ռուդակով յաջողեցաւ կեցնել հարուածները։ Այնպիսի տպաւորութիւն ստեղծուեցաւ, թէ Կիեւցիները միայն կը պաշտպանուէին։ Բայց 11րդ վայրկեանին կեդրոնի յարձակող Կոլոտով տեսնելով որ բաց է իր ճամբան, հարուածով մը գնդակը ուղղեց Երեւանցիներու բերդը։ 30րդ վայրկեանին Անդրէասեան կոլով մը հաւասարեցուց կէտերը։ Կը թուէր, թէ Երեւանցիք աշխոյժ տրամադրութեամբ պիտի շարունակեն յարձակիլ, սակայն 10 վայրկեան ետք Կոլոտով վերստին առանձին մնալով երկրորդ կէտ մը եւս ապահովեց։ Երեւանցիները կը պաշտպանէին իրենց բերդը, սակայն անոնց խաղարկութեան մէջ կը պակսէր համագործակցութիւնը։

Երկրորդ կիսախաղին սկիզբը Բլոխին երրորդ կոլը արձանագրեց։ Եւ միայն խաղի վերջաւորութեան է, որ Անդրէասեան 11 մեթրէն հարուածելով Արարատցիներուն երկրորդ կոլը ապահովեց։ Այս մրցումէն ետք «Արարատ» 6րդ տեղը գրաւեց ախոյենութեան ցուցակին մէջ։ Իրմէ առաջ կը գտնուին հետեւեալ խումբերը համապատասխան կարգով.— Դինամօ (Կիեւ), Զենիթ, Դինամօ (Մոսկուա), Լոկոմոտիւ, Սպարտակ։

# ՀԱՅՈՑ ԱՅՐՈՒՁԻՆ ՀԻՆ ԵՒ ՄԻՋԻՆ ԴԱՐԵՐՈՒՆ

— o —

Հնագիտական նիւթերը, ասորեստան – եան եւ ուրարտական արձանագրութիւնները կը հաստատեն, որ Ք. Ա. առաջին հազարամեակին Հայկական Լեռնաշխարհի բնակիչները պատերազմներու ժամանակ կ'օգտագործէին ռազմակառքեր եւ հեծեալ զօրախումբեր: Ըստ Քսենոփոնի Երուանդունիները ունէին 8 հազարնոց մարտական այրուձի (հեծելազօրք): Կուրտիոս Ռուփոս կը վկայէ, որ Գաւգամելայի ճակատամարտին (Ք. Ա. 331) Աղեքսանդր Մակեդոնացիի դէմ պարսկական բանակին կազմին մէջ կը կռուէր եօթը հազարնոց հայկական այրուձին: Հայոց այրուձին աւելի կը մեծցուի եւ կը կանոնաւորուի Արտաշէսեաններու օրով: Կը ստեղծուին հեծելազօրքերու խումբեր: Հայոց այրուձիին կորիզը Հին աշխարհի մէջ հռչակ հանած ծանրազէն կամ սպառազէն հեծելազօրքն էր, որուն համար կ'ընտրէին առաւել մարմնեղ եւ ուժեղ ձիեր: Հեծեալ մարտիկները կը կրէին ծանր հանդերձանքներ, «որուն մէջ անոնք կարծես փակուած էին ինչպէս չէնքերու մէջ» (Պղուտարքոս), մետաղէ թիթեղներով ծածկուած զրահներ (սաղաւարտ, վզնոց, օղազրահ, ուսակալ, սրունքակալ, լանջապանակ, սռնապահ, կրծքակալ եւայլն): Գլխաւոր զէնքը երկար նիզակն էր: Զրահակիր հեծելազօրքը հայկական բանակի գլխաւոր հարուածային ուժն էր: Կը յարձակէր սեպաձեւ խիտ շարքերով: Թեթեւազէն հեծելազօրքը, որուն համար կ'ընտրէին համեմատաբար փոքրամարմին, արագավազ եւ դիմացկուն նժոյգներ, դիւրաշարժ ըլլալու համար զրահ չէին հագցներ: Հեծեալին հիմնական զէնքը նետ ու աղեղն էր: Թեթեւ հեծելազօրքը բանակին կարգը կ'ապահովէր (թեւերն ու թիկունքը կը պաշտպանէր, ցրուած ուժերը կը կեդրոնացնէր), թշնամին կը հետապնդէր, հետախուզութիւններ եւ այլ պարտականութիւններ կը ստանձնէր: Կը յարձակէր ցրուած շարքերով:

Հայոց այրուձին կարեւոր դեր կը կատարէր պարթեւա – հռոմէական մրցակցութեան մէջ. յաճախ վճռական դեր կ'ունենար իր յարած ճակատին համար: Հռոմ մարտունակ հեծելազօրք չունէր: Այդ պատճառով աճեղ հեծելազօրք ունեցող Պարթեւներու դէմ մղուած պատերազմներու ժամանակ կը ձգտէր Հայաստանի դաշնակցութիւնը ապահովել: Կրասոսի եւ Անտոնիոսի արեւելեան արշաւանքներու ձախողութեան գլխաւոր պատճառը, ըստ Հռոմէացի պատմագէտներուն, Հայոց Թագաւոր Արտաւազդ Բ.ի դիրքը եղած է, քանի որ անոր 16.000նոց այրուձին չօգնեց Հռոմէացիներուն:

Արշակունիներու ժամանակ հեծելազօրքը, մասնաւորապէս սպառազէնը, կը կազմուէր ազնուատոհմի անդամներով՝ ազատներով, որոնց զինավարժութեան անբաժան մասն էր ձիավարժութիւնը: Պատերազմի ատեն ժողովրդական խաւերէն եւս կը ստեղծուէր առանձին հեծելագունդ, որ կը կոչուէր «ռամիկ այրուձի»: Հեծելազօրքին ընդհանուր հրամանատարը կը կոչուէր «ասպետ», որ միաժամանակ «Թագադիր» կամ «Թագապապ» իշխան էր: Այդ պաշտօնը Բագրատունիներու տոհմին մենաշնորհն էր: Արշակունիները այրուձին շատ մեծցուցին յատկապէս Գ.–Դ. դարերուն, երբ սասանեան Պարսկաստան կը սպառնայ Հայաստանի անկախութեան: Ըստ Ագաթանգեղոսի եւ Սեբիոսի Տրդատ Գ.ի այրուձին 70.000էն աւելի էր: Փաւստոս Բուզանդ կը վկայէ, որ նոյնքան հեծելազօրք ունէր Խոսրով Գ. Կոտակ, իսկ Արշակ Բ. եւ Պապ զայն հասցուցին 12 բիւրի (120 հազար): Արշակունիներու օրով այրուձին կը կազմուէր նախարարական եւ արքայական հեծելագունդերէ: Զօրանամակը կը հաստատէ, որ քրիստոնեայ Արշակունիներու ժամանակ 86 նախարարութիւններ կը ներկայացնէին 84.000 ձիաւոր մարտիկ, իսկ արքայականը ունէր 40.000 հեծեալ զինուոր: Հայոց այրուձին Նաւասարդի տօնին կը մասնակցէր արքունի տօնական արարողութիւններուն, հրապարակային զինավարժութիւններով կը ցուցադրէր իր մարտունակութիւնը, կ'արժանանար արքայական պատիւներու եւայլն: Այրուձիին զինուորական աստիճաններուն, հրամաններուն, կանոնագրութիւններուն, զինանշաններուն, դրօշներուն մասին կիսկատար տեղեկութիւններ կան: Մովսէս Խորենացի կը գրէ, թէ Վաղարշակ Թագաւորը կը սահմանէ զինուորական կարգեր՝ առաջին, երկրորդ եւ երրորդ: Աղբիւրներու մէջ կը յիշատակուին «բիւրաւորք», «հազարաւորք», «գումարապետք», «յարդարիչք» մարտի», «աղեղնադրօշք», «ասպարախաղք» կամ «ասպախաղք», դրօշակիրք», «վառնունիք», «ճակատամուղք» ստորաբաժանումներու անուններ, որոնց նշանակութեան եւ կառոյցին մասին բան չենք գիտեր:

Արշակունիներու անկումէն ետք հայկական այրուձիին թիւը կը նուազի: Մարզպանական Հայաստանի (Ե.–Է. դարեր), ըստ Սեբէոսի եւ Յովհան Մամիկոնեանի, այրուձին 30.000էն աւելի չէր: Հայաստանի ենթակայական դիրքը սասանեան Պարսկաստանի հանդէպ, յատկապէս ի յայտ կուգար իր տրամադրելիք հեծելազօրքով: Պարսկաստան կը հաշուէր հեծեալ զինուորներու թիւը եւ այդ թիւին համաձայն թոշակ կը վճարէր: Նոյնը կ'ընէր նաեւ Բիւզանդիոն: Ե.–Է. դարերուն Բիւզանդիոնի եւ Պարսկաստանի դէմ ուղղուած հայ ազատագրական շարժումներուն գլխաւոր պատճառներէն մէկն ալ հեծելազօրքին ծանր կացութիւնն էր: Տիրակալները հայկական հեծելագունդերուն կը պարտադրէին մասնակցիլ իրենց վարած պատերազմներուն՝ զանոնք դնելով ճակատամարտի ամէնէն վտանգաւոր դիրքերուն վրայ: 529ին յատուկ հրովարտակով Յուստինիանոս կայսրը Հայաստանի բիւզանդական մասին մէջ արգիլեց նախարարներուն հեծեալ ուժեր ունենալ: Այս գոյավիճակը տեւեց մինչեւ արաբական նուաճումները (Է. դարու կէսը):

Արաբները կը շարունակեն հայ հեծեալ ուժերու թիւը արձանագրելու եւ անոնց թոշակ տալու պարսկական կարգը: 652ի հայ – արաբական պայմանագրին համաձայն Հայաստան կրնար պահել 15 հազարնոց այրուձի մը (նախկին 30 հազարի փոխարէն), որուն ռոճիկը (տարեկան 100.000 արծաթ) պէտք է վճարէին Արաբները: Այս կարգը կը պահպանուի մինչեւ Խալիֆ Ապտալլահ (750–775):

Բագրատունիներու օրով եւս ազատներն էին, որ գլխաւորաբար կը ծառայէին հեծելազօրքին մէջ: Գագիկ Ա.ի ժամանակ (990–1020) արքունի զօրագունդերը ունէին 55.000, իսկ իշխանականը՝ 45.000 զինուոր: Բագրատունիներու թագաւորութեան անկումէն ետք, սելճուք Թուրքերու տիրապետութեան շրջանին (ԺԱ.–ԺԲ. դարեր) հայ «հեծելազօրքը անտէրունջ կը թափառէր Պարսից, Յունաց եւ Վրաց կողմերը: Ազատներու սեպուհ գունդը կը հայրենազրկուէր...» (Պատմութիւն Արիստակէսի Լաստիվերցւոյ, Ե., 1963, էջ 60): ԺԲ. – ԺԳ. դարերուն հայ հեծելագունդերը Վրաց Բագրատունիներու բանակին մէջ մեծ դեր կը խաղան թէ՛ Վրաց Պետութեան հզօրացումին, թէ՛ հայկական հողերու՝ Գուգարքի, Տայքի, Սիւնիքի, Այրարատի, Հիւսիս. Տուրուբերանի եւ Բարձր Հայքի արեւելեան մասին ազատագրութեան գործին մէջ: ԺԳ.–ԺԴ. դարերուն թաթար – մոնկոլ նուաճողները վերջ կուտան հայկական հեծելազօրքին գոյութեան:

Կիլիկեան Հայաստանի այրուձին կը կազմուէր փոքր ազնուականներով, որուն համար ալ կը կոչուէր « ձիաւորներ » կամ « հեծուորներ »: Անոնք կը գլեստաւորուէին եւ զրահ կը կրէին եւրոպական խաչակիր ասպետներուն նման, կը ստանային զինուորական կրթութիւն: Պատերազմներու ժամանակ յատուկ հեծելագունդ կը ստեղծուէր նաեւ միջակորեար խաւերէն, որ կը կոչուէր « ցած հեծելորք »: Կիլիկեան Հայաստանի պետականութեան կործանումով (ԺԴ. դար) Կիլիկիոյ այրուձին եւս վերջ կը գտնէ:

Մ. ԿԱՏՎԱԼԵԱՆ

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ԴԷՄՔԵՐ ՈՒ ԴԷՊՔԵՐ

# ՎԱՐԴԳԷՍ

— o —

(Գ. եւ վերջին մաս)

« ԹԱԼԱԱԹ ՀԱՄԲՈՒՐԵԼՈՎ ՄԱՏՆԵՑ ՆՐԱՆ... »

Ծննդավայրի հարազատ մթնոլորտին մէջ, իր վերադարձի առաջին օրերուն իսկ, Վարդգէս ցոյց կուտայ քաղաքական գործերու իր բացառիկ ընդունակութիւնը: Սահմանադրական ազատութիւններէն օգտուելով, Կարին հաւաքուած էին մեր յեղափոխութեան կարկառուն դէմքերէն շատեր, վերադարձեր էին վտարանդի բոլոր Կարնեցիները եւ լաւ կազմակերպուած կուսակցական եւ ազգային կեանքը եռուն ու սրտապնդիչ պատկեր մը կը կազմէր:

Սահմանադրութենէն ետք տեղի ունեցած երեսփոխանական ընտրութիւններուն կուսակցութեան կողմէ թեկնածու կը ներկայացուի Վարդգէս, որ հայ եւ Թուրք քուէարկողներու կողմէ կ'ընտրուի գրեթէ միաձայնութեամբ:

Իբրեւ երեսփոխան, օսմանեան Պետութեան մայրաքաղաքին մէջ, ան շուտով կը դառնայ ազգային եւ պետական կեանքի կեդրոնական դէմքերէն մէկը: Խորհրդարանին մէջ իր խօսքերն ու կարծիքները կշիռ ունէին եւ յաճախ դուռ կը բանային սուր վիճաբանութիւններու: Յաճախ դիպուկ եւ սուր պատասխաններով Վարդգէս լռութեան կը դատապարտէր իր հակառակորդները:

Այսպէս, երբ անգամ մը Խորհրդարանի օրակարգին վրայ էր Պաղեստինի հարցը եւ Թուրք երեսփոխանները յաջորդական ճառերով կծու ակնարկութիւններ կ'ընէին Պաղեստինի ժողովուրդին դէմ, պահանջելով, որ որոշ սեղմումներ ի գործ դրուին այդ երկրին մէջ, Կարնոյ երեսփոխանը իրեն յատուկ խիզախութեամբ կը յայտարարէ.—

«Ես իբրեւ Հայ՝ գլխուս եկածներուն վրայ հիմնուելով է, որ կը խօսիմ:

«Անկէ երեսուն տարի առաջ, երբ հայկական գաւառներուն մէջ թալան, սպանութիւն, առեւանգութիւն եւայլն կ'ըլլար, դիմումներ եղան, բայց ոչ ոք ատոնց ականջ կախեց. յետոյ երբ ատոնց համար սադին անդին ցոյցեր եղան, ըսին, թէ Հայերը թագաւորութիւն կ'ուզեն եւ կառավարութիւնը սկսաւ Հայերը կոտորել: Երբեք չեմ կարծեր, որ Երուսաղէմի պատգամաւորները ձեր ցոյց տուած մտադրութիւնները ունենան: Բայց, ամէն պարագայի, այս Ժողովին մէջ այսպիսի խօսքեր կրնան ոչ բաղձալի հետեւանքներ ունենալ: Ես գիտեմ, որ Պաղեստինի մէջ եթէ խռովութիւն մը ծագի, Հայոց...

---

# ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՍՂԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵԿՈՒՅՈՒՄ

Պարոններ, աւելի վերջն ալ մենք կը տեսնենք, որ ամբաստանեալը կը գործէ պաղարիւնով ու խորհելով: Ան կը նետէ տարճանակը, կը փորձէ փախչիլ, ու երբ զինքը կը բռնեն եւ կը սկսին ծեծել, կը բացագանչէ. «Իմ սպաննածս Գերմանացի չէ, ես ալ Գերմանացի չեմ. դուք Գերմանացիներդ պէտք չունիք յուզուելու այս դէպքէն, որ ձեզ համար բոլորովին անտարբեր պիտի ըլլայ»:

Պարոններ, այս բոլոր պարագաները նկատի ունենալով՝ ամէն ոք պէտք է ըսէ. «Սպանութիւնը գլուխ հանուած է կատարեալ պաղարիւնով, կանխաւ մտածուելէ եւ կշռուելէ ետք»:

Ասոր վրայ կ'աւելնայ նաեւ ամբաստանեալին խառնուածքը: Արդեօք ամբաստանեալը տաքարիւն եւ դիւրաւ բռնկող մա՞րդ մըն է: Իրողութիւնը հակառակն է. ամբաստանեալը իր մէջ ամփոփուած, հանդարտ, թախծոտ մարդ մըն է. այնպիսի մէկը չէ, որ անձնատուր ըլլայ հրճուանքի եւ ուրախութեան, որ պոռթկայ ցասումով, այլ մարդ մը, որ իր մէջը կ'որոճայ իր միտքերն ու գաղափարները: Ատ ալ, իմ կարծիքով, կը խօսի յօգուտ իմ այն տեսակէտին՝ թէ ամբաստանեալը կատարած է իր գործը խորհելով ու կշռելով»:

Այսպէս, իմ տեսակէտով, կարելի էր իրապէս կանխամտածուած սպանութեան հիմնական նշանները զուտ առարկայօրէն ապացուցուած նկատել: Սակայն, պարոններ, աւելա տակաւին պիտի չբաւէր՝ պատժի ենթարկելու համար ամբաստանեալը: Պէտք է քննել չկա՞ն արդեօք այնպիսի պարագաներ, ինչպէս ես արդէն սկիզբը ըսի, որոնք անպատժելի կը դարձնեն արարքը. ու ահա այստեղ է որ հրապարակ կուգայ գերման պետական պատժագրքին 51րդ յօդուածը, որ կ'ըսէ՝ թէ պատժելի գործողութիւն չկայ հոն, ուր անոր հեղինակը կամ կը գործէ կատարեալ անգիտակցութեամբ, կամ երբ ան՝ գործողութիւնը կատարելու պահուն՝ գտնուեր է մտաւոր գործունէութեան հիւանդագին խանգարման կացութեան մը մէջ, որ անհնարին կը դարձնէ կամքի ազատ արտայայտութիւնը: Ուրեմն, երբ խնդիրը հոգեկան խանգարման ենթակայ անհատի մը արարքին մասին է, օրէնքը չընդունիր առհասարակ պատժելի գործողութեան մը գոյութիւնը, այլ կը հաստատէ զայն մօտաւորապէս դժբախտ պատահարի մը, այսինքն այնպէս, ինչպէս եթէ, օրինակի համար, մէկը սպաննուէր ձիու մը սմբակի հարուածէն: Այդպիսի պարագաներուն չկայ պատժաիրաւական տեսակէտով պատասխանատու մարդ մը, ուրեմն չկայ նաեւ պատժելի գործողութիւն: Այժմ հարց կը ծագի, թէ ամբաստանեալին նկատմամբ գոյութիւն ունի՞ն այս պարագաները կամ անոնցմէ մէկը:

Պարոններ, ըստ ինքեան հասկնալի է, որ եթէ բոլոր բժշկները միեւնոյն բանը ըսեն, դատարանը բնականաբար միշտ անոնց տեսակէտին կը հետեւի: Դժբախտաբար մենք հոս բժշկներու այդպիսի միահամուռ տեսակէտ մը չունինք, ուստի դատարանը հարկադրուած է ինքը որոշելու, թէ 51րդ յօդուածին տրամադրութիւնները, իր տեսակէտով, ներկայ պարագային գոյութիւն ունի՞ն թէ ոչ:

Դուք լսեցիք, որ բժշկներէն երեքը ըսին մեր տեսակէտով այդ տրամադրութիւնները գոյութիւն չունին. իրաւ է, ամբաստանեալը վերնոտ մըն է, որ ենթակայ է ջղաձգական բռնկումներու, սակայն այդ տակաւին չի բաւեր, որովհետեւ վերնոտը կը զրկուի իր մտաւոր գործունէութենէն այն ատեն միայն, երբ բռնկումը սկսած է, իսկ սովորաբար ան բոլորովին բնական մարդ մըն է: Այդ պատճառով ամէն անգամ, երբ կ'ըսուի թէ ոճիրի հեղինակը վերնոտ է, դատարանը եւ բժշկները կը հարցնեն. «այո՛, բայց բռնկում մը ունէ՞ր ան՝ ոճիրը գործելու պահուն կամ գործելէ քիչ առաջ»: Ու եթէ այդպէս չէ եղած, ապա ուրեմն ան կատարելապէս բնական մարդ մը կը նկատուի:

Այս տեսակէտը արծարծած են առաջին երեք բժշկները, մինչդեռ վերջին երկուքը ըսած են. մեզի այնպէս կը թուի թէ ոճիրը կատարելու պահուն ամբաստանեալը անպատասխանատու վիճակի մէջ է եղեր:

Դատարանը ուրեմն ինքը պիտի որոշէ: Ու ահա այստեղ անհրաժեշտ կը դառնայ քննել ամբաստանեալին անձնաւորութիւնը, ինչպէս որ ան ինքզինքը ցուցուց դատավարութեան միջոցին, ու ես կը կարծեմ թէ ան հոս այնպիսի տպաւորութիւն մը գործեց, որ կարելի է ըսել թէ կը գտնուի մտաւոր կատարեալ բարձրութեան վրայ:

Իր պատասխանները հատու են ու միշտ տեղին: Իր անձնաւորութիւնը պէտք է երեւան գայ նաեւ իր կեանքին ընթացքէն, որքան որ վերջինս մեզի յայտնի է:

Ու այդ ընթացքը առանձին աչքի զարնող բան մը չի ներկայացներ:

(63 – Շար.)

գլխուն պիտի պայթի նորէն ամէն բան»։

Ժողովին մէջ աղմուկ կը բարձրանայ, իսկ Ֆէյզի էֆէնտի կոչեցեալ Թուրք երեսփոխան մը կը պոռայ.

— Թուրքերը վայրենի չեն։

— Հօրս գլուխը կտրողը ե՛ս եմ որ տեսած եմ, եւ ոչ թէ դուն, — կը պատասխանէ Վարդգէս բուռն չեշտով։

Խորհրդարանին մէջ, Հայութիւնը շահագրգռող հարցերու եւ օրինագծերու վիճաբանութեանց ընթացքին, Վարդգէս ամբողջական ոգի էր, եռանդի եւ խիզախութեան մարմնացում։ Իր յանդուգն նկարագիրը, խօսելու դիւրութիւնը, անկեղծ չեշտն ու հարցերը հետապնդելու հետեւողական ձիգեր զինք չուտով դարձուցին օրէնսդիր այդ ժողովի հռետորներու չարքին։

«Մեր երեսփոխաններէն Վարդգէսն էր ամէնէն աւելի, որ չեչտուած դիմագծութիւն մը եղաւ երեսփոխանական ժողովին մէջ, — կը վկայէ Յ. Ճ. Սիրունի։ ... Թուրքերը Տէլի Օղլան (խենթ տղայ) կ'ըսէին նոյնիսկ իրեն կատակով։ Բայց չուրանանք որ իր տաք բնաւորութեամբ չատ մը կալեր ստեղծեց Խորհրդարանին ներսն ու դուրսը եւ ազդեցութիւն ձեռք բերաւ Իթթիհատականներու վրայ»։

Մ. Վրացեան «Յուշամատեան Հ. Յ. Դաշնակցութեան» հատորին մէջ կը գրէ.—

«Վարդգէսը ստեղծուած էր պետական եւ հանրային գործերու համար։ Գործնական եւ համարձակ միտք, անոյշ եւ գրաւիչ լեզու, խիզախ՝ խօսքով ու գործով, համակրանքով ընդունուած անխտիր բոլոր շրջաններում։ Իր լայն ծանօթութիւններով եւ ազդեցութեամբ՝ Վարդգէսը յարգուած եւ ազդեցիկ դէմք էր, ոչ միայն Հայերի համար, այլ եւ օտար հասարակութեանց եւ պետական շրջաններու մէջ։

«Հմայք եւ հեղինակութիւն էր վայելում եւ Դաշնակցութեան մէջ, որուն ներկայացուցիչն էր օսմանեան կառավարութեան մէջ։ Մտերիմ յարաբերութիւններ ունէր Թուրք պետական դէմքերու հետ, Թալաաթ, Խալիլ եւ ուրիշներ։ Եւ սակայն այդ մտերմութիւնը չփրկեց նրան, Թալաաթ համբուրելով մատնեց նրան, Զօհրապի հետ ուղարկելով դէպի մահ, Ապրիլեան Եղեռնի սեւ օրերին»։

1915 Մայիս 20ին, Զօհրապ եւ Վարդգէս տեսակցութիւն մը կ'ունենան Ներքին Գործոց նախարար Թալաաթի հետ։ Սիրալիր ու մտերմական ընդունելութենէ մը ետք, Թուրք նախարարը, հաւատարիմ իր ցեղի նենգ ու ոճրային բնազդներուն, հազիւ քանի մը ժամ անց, հրահանգած էր ձերբակալել երկու Հայ երեսփոխանները։ Ներկայացող ոստիկանները կը յայտնեն, թէ կեդրոնական ոստիկանատուն կանչուած են կարեւոր խնդրի մը կարգադրութեան համար։ Ոստիկանատան մէջ, զուր կ'անցնին բոլոր ընդդիմութիւններն ու անձեռնմխելիութեան յիշեցումները։ Անմիջապէս կը տարուին կայարան եւ կառախումբով ճամբայ կը հանուին դէպի Տիգրանակերտ։

«Կառախումբ մտած պահուն, — կը գրէ Ա. Ալպօյաճեան, — Զօհրապը տեսնողները կը հաստատեն, թէ յայտնի կը տեսնուէր իր հոգեկան վրդովմունքը ու անձկութիւնը, մինչ Վարդգէս — իր իրապէս յեղափոխական խառնուածքով — կը պահէր իր առնական կորովը եւ ուրախութեամբ մահը դիմադրաւելու երեւոյթ ունէր։ Ամբողջ ճամբուն երկարութեան այս տրամադրութիւնը պահած են երկուքն ալ։ Զօհրապ տղու պէս կուլար, Վարդգէս միշտ կը ժպտէր»։

Աքսորի ընթացքին երկու մեծ Հայերը իրարմէ անբաժան մնացին։ Զօհրապ իր լաւատես մէկ պահուն, կը գրէր կնոջը. «Աղօթեցէք, աշխատեցէք, մի՛ յուզուիք։ Ու թէ որ յաջողիք արդիւնք մը ձեռք բերել, թէեւ չատ տկար է յոյսս, չըլլայ որ միմիայն իմ փրկութեանս համար ըլլայ. առանց Վարդգէսի դառնալս այլապէս մահ մը կ'ըլլայ»։

Երկու աքսորականները նախ կը ղրկուին Ատանա, ապա Հալէպ։ Այստեղ ընկերներ կ'առաջարկեն փախցնել զիրենք։ Երկուքն ալ կը հակառակին։ Վարդգէս կը բացատրէ իրենց փախուստին աղետալի հետեւանքները Հալէպի բազմահազար Հայութեան համար։

— Զօհրապը ծերացած է, — կ'ըսէ ան, — իսկ ես կաղ, չարժեր որ մեզ համար մնացած Հայութիւնն ալ կոտորածի ենթարկուի։

Ու Հայութեան երկու ազնուական զաւակներու գողգոթան կը չարունակուի։

Հալէպէն Ուրֆա ճամբուն վրայ՝ սպայ մը եւ երկու ոստիկան զինուորներ իբրեւ պահակ կ'ընկերանան անոնց։ Բայց նախապէս ամէն բան կարգադրուած էր։ Ճամբու կէսին, Չերքէզ Ահմէտ իր հրոսակներով անոնց դէմ կ'ելլէ։

«Ճամբան հանդիպեցանք, — կը պատմէ ոճրագործ Չերքէզը, — խելոյն իրենց կառքերը պաչարեցի։ Հասկցան թէ պիտի սատկին։ Վարդգէս ըսաւ որ «Շատ աղէկ, Ահմէտ պէյ, մեզի այս բանը կ'ընէք, սակայն Արաբներուն ի՞նչ պիտի ընէք։ Ձենէ անոնք ալ գոհ չեն»։ «Ատիկա քու գիտնալիք գործդ չէ, քերաթա, ըսի, մաւզէրի գնդակով մը ուղեղը պայթեցուցի»։

Աչնան առաւօտ մը, Դամասկոսի գըլխաւոր հրապարակին վրայ, իր գլխաւոր մեղսակցին հետ, երբ Չերքէզ Ահմէտ կախաղան կը բարձրանար, յիշե՞ց արդեօք վեց ամիս առաջ իր գործած ահաւոր ոճիրը, անդրադարձա՞ւ, որ այդ պահուն իր անունը սեւ տառերով կ'արձանագրուէր պատմութեան ամէնէն մեծ ոզերգութեան մատեանին մէջ...։

ԳՐԻԳՈՐ ՆԳՐՈՒՐԵԱՆ

## ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԸ

## ԳԱՂԱԳԷ - ԳԱՂԱԳ

### ՎԻԷՆ

— o —

Ապրիլ 24ին, երեկոյեան ժամը 18ին, ժողովրդական մեծ թափօր մը ճամբայ ելաւ դէպի Մեռեալներու Յուշարձանը։ Երեք լայն պաստառներու վրայ 1915ի ցեղասպանութիւնը նչող, ջարդարարներուն անպատիժ մնացած ըլլալը յիչեցնող եւ արդարութեան, գործադրութիւնը պահանջող մակագրութիւններ արձանագրուած էին։ Երբ չեփորով Մեռելներու Ողբերգը հնչեց, Վիէնի քաղաքապետ–երեսփոխանը՝ Լ. Մերմազ եւ Հայ Ազգ. Միութեան նախագահը Ա. Լուսարբեան միասնաբար ծաղկեպսակ մը զետեղեցին յուշարձանին առջեւ։ Վայրկեանի մը լըռութենէ ետք թափօրը ցրուեցաւ։

Ապրիլ 27ին, կիրակի առաւօտ ժամը 9ին, Սէնթ Անտրէ լը Պա եկեղեցին հոգեհանգստեան պաշտօն կատարեց եւ քարոզեց Լիոնի հոգեւոր հովիւը՝ Գեղամ Ծ. Վրդ. Զաքարեան։ Ֆրանսերէն քարոզեց պատուելի Լեւոնեան (Լիոնէն)։ Արարողութեան ներկայ էին Լ. Մերմազ եւ քաղաքապետական Խորհուրդի անդամները։

Կրօնական արարողութենէն ետք ժողովուրդը համախմբուեցաւ «1915 Ապրիլ 24» փողոցը եւ ծաղկեփունջ մը զետեղուեցաւ։ Ապա զրաւոր ճառով մը քաղաքապետ – երեսփոխանը պատմական յետադարձ ակնարկով մը պարզեց երիտասարդ Թուրքերու կառավարութեան ցեղասպան նկարագիրը ու դիտել տուաւ, թէ այս վերջինը կարծեց, թէ Հայկական Հարցը կրնայ լուծել բնաջինջ ընելով բոլոր Հայերը։ Քաղաքապետը յայտնեց, թէ չատ ազդուած է հայ գաղութին ժէսթէն, երբ նոյն առաւօտ իսկ Դիմադրականներու Յուշարձանին վրայ ծաղկեպսակ մը զետեղեց Ֆրանսայէն տեղահանուածներուն յիշատակին։

Ոգեկոչման հանդիսութիւնը տեղի ունեցաւ նոյն օրը կէսօրէ ետք ժամը 15ին, Քաղաքապետարանի սրահը, որ այս առիթով ծայրէ ծայր լեցուած էր։ Շատ չատեր ոտքի վրայ հետեւեցան հանդիսութեան։ Ներկայ էին քաղաքապետին ներկայացուցիչը՝ Փորթ, կցորդը՝ Տիկին Մուլէն եւ քաղաքապետական Խորհուրդի անդամներ։

Առաջին առթիւ լուսարձակով ցուցադրուեցան աւելի քան 175 նկարներ, բոլորն ալ վաւերական ու պատմական, Եղեռնի խժդժութիւնները պատկերացնող։ Բացատրութիւններ տրուեցան հայերէն եւ ֆրանսերէն։

Օրուան նախագահ Ա. Լուսարբեանի բացման խօսքէն ետք քաղաքապետին ներկայացուցիչը դիտել տուաւ, թէ Հայերու ուզածը պէտք է նաեւ պահանջը ըլլայ ազատութիւնն ու արդարութիւնը սիրող բոլոր ազգերուն։

Մէթր Ստեփան Վանէսեան պատմական ակնարկով մը բնութագրեց Ի. դարու առաջին ցեղասպանութիւնը։ Հակառակ Հայերու վրայ գործադրուած ցեղասպանութեան, այսօր, գոյութիւն ունի հայկական հող մը, որ թէեւ սահմանափակ է, սակայն կը պահպանէ ամբողջ ժողովուրդի մը հիմնական արժանիքներն ու արժէքները։

Հայ Դատի Յանձնախումբին կողմէ խօսք առնելով Փրոֆ. Մ. Տօմաճեան զատապարտեց Թրքական միջամտութիւնները այլ երկիրներու մէջ՝ Հայերու ձայնը լռեցնելու համար։ Հայութիւնը ամէնուր կը պայքարի իր պատմական իրաւունքները ձեռք ձգելու համար։

Յակոբ Պալեան յայտարարեց, թէ այժմու Հայաստանի 2·500·000 Հայերը, որոնք 30·000 քառակուսի քիլոմեթրի մէջ սահմանափակուած են, ինչպէս նաեւ աչխարհի չորս ծագերը ցրուած երեք միլիոն Հայերը պէտք ունին հողերու, պաչտօնապէս ճանչցուած Սեւրի դաշնագրով։ Այդ դաշնագրին գործադրութիւնն է, որ կը պահանջենք։

Գեղարուեստական բաժնին մասնակցեցան արտասանութիւններով Շողիկ Երեմեան, Եղիզապէթ Քէլէշեան, Յակոբ Մաթոսեան եւ Սահակ Սուքիասեան։ Երգեցին Տիկիններ Ա. Գալուստեան, Ք. Թադէոսեան եւ Օր. Կարապետեան։ Նուագեցին Փաթրիկ Զոպուեան (դաչնակ), Միհրան Թորոսեան (սրինգ) եւ Կարօ Պէրպէրեան (ջութակ)։

Տեղւոյն «Փրոկրէ Տօֆինէ» թերթը Ապրիլ 26ի եւ Մայիս 2ի իր թիւերով արձագանգ եղաւ ոգեկոչման հանդիսութեանց, նկարներ ալ ցուցադրելով։

ԹՂԹԱԿԻՑ

«ՅԱՌԱՋ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ (114)

## ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի

## ՈՐԴԻՆ

Ի.

ՄՈՆԹԷ – ՔՐԻՍԹՕ

Մակոյկին նաւապետը ոտքի ելաւ եւ գլուխը չարժեց, հասկցնելու համար թէ մակոյկ կ'ընէր։

Այն ատեն Մոնթէ Քրիսթօ հրաման մը տուաւ անոր Մալթայի գաւառաբարբառով, որ ժաքոպօն միայն կը հասկնար։

Այն ատեն երկու նաւաստիները ծով նետուեցան եւ իրենց բովանդակ ուժովը սկսան դէպի Ալկէոնը լողալ։

Պերթուչիօ եւ Ալի զարմանքով կը նայէին։

Իսկ Հայտէ աչքէն չէր հեռացներ իր ամուսնոյն, իր տիրոջ դէմքը։

Մակոյկը, որ նաւաստիներուն երկուքէն զրկուած էր, երթալով կը մօտենար եւ գլուխը դարձնելով՝ ծովախորշը կ'ուղղուէր։ Ծիչդ այն ժայռին ներքեւ, որուն վրայ այն խմբակը կեցած էր։

Ժաքոպօ ցամաք ցատքեց եւ իր նաւաստիներէն երկուքին հետ դէպի քարայրը ելաւ՝ հետը առնելով ուտեստներ, մակոյկին մէջ դրաւ։

— Տէր իմ, ըսաւ Պերթուչիօ։

Մոնթէ Քրիսթօ, չպատասխանեց անոր։

— Ալի, ըսաւ, այս մարդը դիրկդ առ...

Ալի ծռեցաւ եւ Պենետէթթօն վերցուց։

— Մակոյկը տար զայն եւ յատակը պառկեցուր։

Եւ երբ Ալի կը հնազանդէր, Մոնթէ Քրիսթօ առաւ արկղիկը եւ Նուբիացիին ետեւէն գնաց արագաքայլ։

Պենետէթթօ, գլուխը դէպի ղեկը պառկած էր. Մոնթէ Քրիսթօ արկղիկը անոր քով նետեց։

Նաւաստիները ակնածանքով ծովեզրը կը կենային եւ կը մտմտային այս բաներուն, որ բնաւ չէին հասկնար։

Այն ատեն Մոնթէ Քրիսթօ նորէն Հայտէին քով ելաւ, մինչդեռ Ալի մինչեւ մէջքը ջուրը մտնելով երկու ձեռքը դրած էր մակոյկին ետեւի կողմը, ուր երկու թիեր մնացած էին, այսինքն Ալկէոնն վերադարձող նաւաստիներուն թիերը։

Եւ Մոնթէ Քրիսթօ, թեւերը տարածած, կարծես հրաւիրելով բնութիւնը որ զինքը լսէ։

— Պենետէթթօ, ըսաւ իր խորունկ ձայնով, Պենետէթթօ, դուն Աստուած նախատեցիր, դուն ոտքի տակ առիր բոլոր աստուածային եւ մարդկային օրէնքները, մարդ չի կրնար քեզի դատաւոր ըլլալ. քեզ Աստուծոյ կը յանձնեմ։ Գնա, Աստուած թող դատէ։

Եւ երբ այս խօսքը հնչեց իբրեւ հրեչտակապետին դատավճիռը, Ալի ուժգին առաջ մղեց մակոյկը, որ ջուրին վրայ խոնարհեցաւ եւ ինք ետ դարձաւ...

Յետոյ կարծես հզօր ձեռք մը ծովեզերքէն հեռու կը քչէր զայն։ Հեռացաւ։

— Ներեցէ՛ք, ներեցէ՛ք իրեն, գոչեց Պերթուչիօ։

— Ամենակարողը, չար հրեչտակը չճըզմեց, ըսաւ Մոնթէ Քրիսթօ, այլ իր գիրկէն արտաքսեց, Գերագոյն Զօրութիւնը կրնայ միայն դատապարտել կամ արձակել...։ Եթէ ոճիրը չատ ծանր է, Պենետէթթօ մինչեւ ցամաք պիտի չկարենայ հասնիլ։ Ան որ կը դատէ, կեանքը մահուընէ աւելի ծանր պատիժ մը համարի իրեն. պիտի ապրի։ Աստուած թող դատէ։

Եւ իր ձայնին մէջ հանդիսական բան մը կար. կարծես մարդկային կամքէն գերագոյն կամք մը իր բերնէն կը խօսէր, որով ամէնքն ալ խոնարհեցան։

Նոյն վայրկեանին Ալկէոնը — երկու նաւաստիներուն բերած հրամանը գործադրելով, իր առագաստները հովուն կը պարզէր յառաջանալով մեղմօրէն դէպի կղզին...

— Պերթուչիօ՛, Ալի՛, ըսաւ Մոնթէ Քրիսթօ, ձեզի տուած հրամանս գործադրեցէք...

Եւ անմիջապէս դէպի զբօսանաւը քաչեց տարաւ Հայտէն...

Հոն կամուրջին վրայ կանգնած, սպասեց։

— Հայտէ, ըսաւ, այս վայրկեանը ինծի համար անցեալը ապագայէն վերջնականապէս կը բաժնէ։ Թող յաւիտեան անհետութեան ծաւալին յիշատակներուս վերջին հետքը, թող ոչնչութեան մէջ թաղուի ինչ որ մնացած է Ֆարիայի գաղտնիքներէն...։ Քարայրը... եւ վերջին գանձերը... Թող ամէն բան յաւիտեան ոչնչանան։

Եւ Հայտէ տեսաւ որ յանկարծ հրեղէն սիւն մը բարձրացաւ Մոնթէ Քրիսթոյի կղզիին մէջտեղէն...սոսկալի պայթիւն մը օդը դղրդեցուց, եւ յանկարծ ժայռերու կործանում մը տեղի ունեցաւ խելոյն։

Վառօդը Սրատաներու քարայրները օդը հանած էր։

Եւ մինչդեռ Պերթուչիօ եւ Ալի լողալով դէպի Ալկէոն կ'երթային.

— Ամուսի՛նս, տէ՛րս, ըսաւ Հայտէ չըրթունքը մինչեւ Մոնթէ Քրիսթոյի չըրթունքները բարձրացնելով, չնորհակալ եմ որ բարի եղար, չնորհակալ եմ որ գթած եղար։ Աստուած պիտի օրհնէ եկողը։

Կոմսը դողալով նայեցաւ անոր եւ կը վարանէր հասկնալու...

Եւ Հայտէ ցած ձայնով, այնքան ցած որ հօր մը ականջէն ուրիչ ականջ չէր կրնար լսել, մրմնջեց.

— Դուն, որ կը պաչտեմ, վերստին պիտի ապրիս ինձմով։ Մա՞յր եմ ձեզի։

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

## ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պ. Օննիկ Նաչալեան հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ իր կնոջ՝
ՄԱՐԻ ՆԱՉԱԼԵԱՆԻ
(ծնեալ Միխեան)
մահուան Գ. տարելիցին առթիւ, ինչպէս նաեւ ընտանեկան համայն ննջեցելոց, այս Կիրակի Մայիս 18, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Այս առթիւ Պ. Օ. Նաչալեան հետեւեալ նուէրները կ'ընէ.—

500 ֆր. Դպրոցասէրին, 500 ֆր. Կարմիր Խաչին, 200 Աղքատախնամին, 100 Կապոյտ Խաչին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 200 ֆր. «Յառաջ»ին:

×

Սիմոնեան Վահէ, Յովհաննէսեան Սարգիս, այրի Տիկին Յովհաննէսեան Արաքսի եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի Մայիս 18, Լիոնի Ս. Յակոբ եկեղեցին իրենց մօր եւ մեծ-մօր՝
ՀԱՅԿԱՆՈՅՇ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ
մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

×

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Այրի Տիկին Հեղինէ Ունճեան կը ծանուցանէ իր ազգականներուն եւ բարեկամներուն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Մայիս 18 Կիրակի առաւօտ Մարսէյլի Ս. Սահակ - Մեսրոպ մայր եկեղեցւոյ մէջ, Ապրիլ 9ին արկածով մահացած իր անմոռանալի զաւկին՝
ՍԱՀԱԿ ՈՒՆՃԵԱՆԻ
մահուան քառասունքին առիթով:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

## ՇԱԻԻԼԻ Ս. ԳՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Այս Կիրակի պատարագ կը մատուցուի:


Grossiste à Lyon
RECHERCHE
Fournisseurs de Prêt à Porter féminin.
Tél. : (77) 22-29-67


## ԾԱԽՈՒ Է

Ծախու երկու լաւ Սէնժէռ մեծ մեքենաներ յատուկ քոնֆեքսիոնի համար 95 K 40 եւ 96 K 40:

Հեռախօսել 252-18-52 առաւօտուն 7էն մինչեւ 10, իսկ գիշերը 19էն մինչեւ 22:

## ՆՈՒԷՐՆԵՐ

Վալանսէն Մ. Պըլքեան մեծ աղէտէ մը ազատած ըլլալուն առթիւ հետեւեալ նուէրները ըրած է.— Վալանսի Հ. Յ. Դ. Քրիստափոր կոմիտէին 200, Նոր Սերունդի Շաւարշ Միսաքեան խումբին 200, Կապ. Խաչի Վալանսի մասնաճիւղին 200, Դուրեան դպրոցին 200, Մալաթիոյ Կրթասիրացին (Ամերիկա) 200 եւ 200 ֆր. «Յառաջ»ին:

## ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Այրի Տիկին Մալվինէ եւ Տէր եւ Տիկին Սերժ Արզումանեան եւ զաւակները իրենց սիրեցեալ ամուսնոյն, հօր եւ մեծ-հօր՝ Մատթէոս Արզումանեանի մահուան առթիւ 200 ֆր. կը նուիրեն Դպրոցասէրին 100 ֆր. Կապոյտ Խաչի կայանին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 100 ֆր. «Յառաջ»ին:

×

Տէր եւ Տիկին Նիկողոս Նիկողոսեան իրենց խնամիին՝ Մատթէոս Արզումանեանի մահուան առթիւ 100 ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

×

Գարտինէ Կազարեան 50ական ֆր. կը նուիրէ Կապոյտ Խաչին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ «Յառաջ»ին, Տիկին Գէորգեանի կսկծալի մահուան առթիւ:

## Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Օպընայէն Տիկին Նուարդ Կըկըզեան 30 ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր հօրեղբօր՝ Յովհաննէս Պօյաճեանի մահուան (Փարիզ) քառասունքին առթիւ:

## ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Հայ Առաք. Եկեղեցւոյ Ազգ. Միութեանս կոչին պատասխանելով եղած են հետեւեալ նուէրները ի նպաստ «Հայկազեան» վարժարանին.—

Ճնկտրեան եղբարք 1000, Տէր եւ Տիկին Աքըլեան 500, Տիկին Մ. Տէտէեան 400, Պր. Զարեհ Փէհլիվանեան 300, Տէր եւ Տիկին Ճիպրայէլ Պահատուրեան, Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Օպոզեան 250ական, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Չէքիեան, Տիկին Գայեանէ Մեհալճեան, Տիկին Սիրարփի Թովմասեան 200ական, Տիկին Գոհար Ոսկերիչեան, Պր. Մարտիրոսեան (Միրի - պէլ), Պր. Քերովբէ Կարապետեան, Պր. Սահակ Նաճարեան, Պր. Գառնիկ Դուրթեան, Պր. Տիրան Պէճիտեան, Պր. Պետրոս Պէճիտեան, Պր. Թորոս Պաշպէօյիւքեան, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Մակիս - եան, Պր. Գրիգոր Աւագեան 100ական, Տիկին Նարդուհի Օպոզեան 80, Պր. Վարդգէս Զալըքեան, Տիկին Վարդանոյշ Եաղուպեան, Տիկին Սողոմոնեան. (Թարար) 50ական ֆր.:

## ՄԱՅԻՍ 28Ը

### ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. Վալանսի Քրիստափոր կոմիտէի, մասնակցութեամբ Կապոյտ Խաչի եւ Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի, Շաբաթ Մայիս 17 երեկոյեան ժամը 8·30էն սկսեալ Վալանսի քաղաքապետարանի թատրոնին մէջ:

Կը նախագահէ ընկ. ՀԱՅԿԱԶ ՍԱՀԱԿԵԱՆ
Կը խօսի ընկ. ԳԵՂԱՄ ԿԱՆԱՆԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին.— արտասանութիւն, կենդանի պատկեր, մեներգ, պար՝ մասնակցութեամբ Վալանսի եւ Մարսէյլի պարախումբերու, նուագախումբ՝ Կուռնկ:

Պատրաստուած է նոյնպէս ցուցահանդէս, օրուան պատշաճ, թատրոնի նախասրահին մէջ:

×

### ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Շաբաթ Մայիս 24, Սիկալ սրահին մէջ:

×

### ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Յունիս 7ին:


A CEDER cause retraite
BONNETERIE-CONFECTION
6, Rue Royale, plein centre
VERSAILLES
Clientèle assurée — gros chiffre d'affaire
*Pour tous renseignements :*
Tél. : 950-47-20 de 13 à 13 h. 30
ou après 20 heures


## ԽՆՋՈՅՔ

### ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապ. Խաչի մասնաճիւղին Կիրակի, Մայիս 18, ժամը 14·30ին Աւհարոնեան սրահը (Ռիւ Պուֆիէ):


ՍԱՄՈՒԷԼ - ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ
ՎԱՐԺԱՐԱՆ
1975 - 1976
Ուսումնական տարուան արձանագրութիւնները բացուած են: Տեղերը սահմանափակ ըլլալով իրենց զաւակները արձանագրել փափաքողներ այժմէն փութան ապահովել տեղերը:
Արձանագրութիւնները բաց են մինչեւ Յունիս 25:
Դիմել՝
Direction du Collège
26, Rue Troyon — 92 SEVRES
Tél. 027-18-28
ՏՆՕՐՈՒԹԻՒՆ



Imprimé sur les Presses
du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris


## Հ. Յ. Դ.

ԼԻՈՆ.— Հ. Յ. Դ. Վարանդեան կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի եւ Սէն-Մօրիսի Վրացեան խումբի ընկերները՝ Ուրբաթ Մայիս 16, երեկոյեան ժամը ճիշդ 8·30ին, սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ: Ընկերներուն ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:


ՀԱՅ ԴԱՍՏԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ
ՄԵԾ ՀԱՆՐԱԺՈՂՈՎԸ
(Միթինկ)
Յունիս 6ին, Փարիզի մէջ
PALAIS DES CONGRES


## ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Սէն-Մօրիսի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր խաչուհիները, Մայիս 16ին Ուրբաթ կէսօրէ ետք ժամը 15ին, ընկերուհի Սոնա Ճէլոյեանի բնակարանը: Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

×

### ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Լիոնի մասնաճիւղին վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Հինգշաբթի, Մայիս 15, ժամը 3ին Ազգ. Տան սրահին մէջ՝ 295, Ռիւ Պուալօ: Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:


ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ
ՎԱՐԺԱՐԱՆ
1975 - 1976
Ուսումնական տարուան արձանագրութիւնները բացուած են: Ծնողներ որոնք կը փափաքին իրենց աղջիկներուն ֆրանսական պետական ծրագրին հետ, տալ նաեւ հայեցի դաստիարակութիւն, կրնան անվարան զանոնք յանձնել Հայ Վարժարանին:
Դիմել դպրոցի Տեսչութեան.—
DIRECTION TEBROTZASSERE
1, Bd. du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 927-01-72


## ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

### ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Արձանագրութիւնները սկսած են 6-14 տարեկան երկսեռ մանուկներու համար: Կը խնդրուի դիմել Տիկին Ֆրէնկիւլեանի գրասենեակը, 32 Ռիւ տը լա Ռեփիւպլիք, Մարսէյլ:


LES VENDREDIS DE LA QUATRA
VENDREDI 23 MAI A 21 H
SOUS LE HAUT PATRONAGE ET LA PARTICIPATION DE
ARNO BABADJANIAN
CONCERT DE GALA QUATRA 75
AVEC LE CONCOURS DE
KATSARIS - KANTOROW - MULLER
DIEDERICH - KOULAKSEZIAN
RESERVATION : 260-74-78
MUSÉE GUIMET 6 PLACE D'IÉNA PARIS 16
PLACES NON NUMÉROTÉES OUVERTURE DES PORTES A 20 H 30



SUPER THOMLAC
PEINTURES • PAPIERS PEINTS • TAPIS • MOQUETTES
POSE PAR NOS SPÉCIALISTES DE TOUS REVÊTEMENTS SOLS ET MURS
DEVIS ET POSE GRATUITS • CRÉDIT DE 3 A 21 MOIS
Carrefour de l'Éléphant PALAISEAU
Parking : 3, avenue Jean-Jaurès tél. 928 00 98 - 928 03 88

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ
15
JEUDI
15 MAI
1975

# ՅԱՌԱՋ

# HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 571027317 A R.C. PARIS

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար. 170 ֆր. Վեցամսեայ 90 ֆր.
Արտասահման Տար. 200 ֆր. Հատը 1 ֆ. 20

LE NUMERO 1,20 F.

51րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 13.297 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 51e ANNÉE — N° 13.297

## ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԸ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Մեծ Եղեռնի վաթսունամեակը, ինչպէս հաղորդեցինք օրին, արժանի շուքով ոգեկոչուեցաւ Հայաստանի մէջ: Ապրիլ 24ին հարիւր հազարաւորներ այցելեցին Ծիծեռնակաբերդ, ուր Վազգէն Կաթողիկոս հոգեհանգստեան պաշտօն կատարեց: Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան եւ կառավարութեան ղեկավարներ ծաղկեպսակ զետեղեցին, իսկ նոյն օրը երեկոյեան Կարէն Դեմիրճեան հեռատեսիլէն խօսեցաւ Եղեռնի մասին: Ժամը 19ին ալ Հայաստանի բովանդակ ժողովուրդը մէկ վայրկեան լռութեամբ յարգեց 1915ի Եղեռնի զոհերու յիշատակը:

Հայաստանի մամուլն ալ յօդուածներ հրատարակեց՝ նուիրուած Եղեռնին (*):

«ՍՈՎ. ՀԱՅԱՍՏԱՆ» օրաթերթը (Ապրիլ 24) «օրգան ՀԿԿ կենտկոմի, Հայկական ՍՍՀ Գերագոյն սովետի եւ մինիստրների սովետի» խմբագրականով մը՝ «Կեանքի ու կառուցապատման Ապրիլը» անդրադարձած է Եղեռնին: Ասկէ զատ յօդուած մը լոյս ընծայած է Ակադ. Մ. Ներսիսեան «Պայքարի եւ վերածնութեան ուղիներով» խորագիրով: Նոյն թիւին մէջ լոյս տեսած է Համօ Սահեանի «Հայ ժողովրդին» բանաստեղծութիւնը եւ Ս. Կապուտիկեանի թարգմանութեամբ Մարկ Ռիժկովի «Ապրիլ» քերթուածը:

«ՍՈՎ. ԴՊՐՈՑ» (Ապրիլ 24), «օրգան Հայկական ՍՍՀ Լուսաւորութեան մինիստրութեան եւ լուսաւորութեան, բարձրագոյն դպրոցի ու գիտական հիմնարկների աշխատողների արհմիութեան հանրապետական կոմիտէի» լոյս ընծայած է երկու յօդուածներ՝ ակադեմականներ Ծ. Աղայեանի եւ Գ. Ղարիբջանեանի «Վերածընուած հայ ժողովուրդը» եւ Գէորգ Էմինի «Թող յաւերժ հուրհրայ կրակը» գրութիւնները:

«ԳՐԱԿԱՆ ԹԵՐԹ» (Ապրիլ 25) «օրգան Հայաստանի Գրողների Միութեան վարչութեան», շաբաթաթերթը առաջին էջին վրայ «Վերածնունդ» խմբագրականին տակ ներկայացուցած է երկու նկարներ՝ պետական եւ կուսակցական ղեկավարներ, որոնք ծաղկեպսակ կը զետեղեն Եղեռնի զոհերու յուշարձանին առջեւ եւ ժողովուրդին ուխտագնացութիւնը: Յօդուածներ ունին Վահագն Դաւթեան (Անշէջ կրակը), Սերօ Խանզադեան (Զգաստ եղէք, մարդիկ»), Ռայա Խասապետեան («Յաւիտենական յուշարձան»), իսկ Ս. Կապուտիկեան հրատարակած է հատուած մը իր «Մտորումներ ճանապարհի կէսին» բանաստեղծութենէն:

« ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ՁԱՅՆ » (Ապրիլ 25) Սփիւռքահայութեան հետ մշակութային միութեան Կապի Կոմիտէի շաբաթաթերթը լոյս ընծայած է կարգ մը յօդուածներ ու հրատարակած նաեւ նկարներ Ծիծեռնակաբերդի յուշարձանին ուխտի գացող բազմութենէն, ինչպէս նաեւ՝ նկարը Կոմկուսի եւ կառավարութեան ղեկավարներուն որ ծաղկեպսակ կը դնեն յուշարձանին: Արմէնփրէսի մէկ տեղեկագրութենէն զատ, յօդուածներ կան Վարդգէս Համազասպեանէ (« Ողբերգութիւնից վերածնունդ »), Մեհենդակ Մելիքեան («Յարատեւում»), Վարդգէս Պետրոսեան («Հայեացք Ծիծեռնակաբերդից»), Սիլվա Կապուտիկեան («Ապրելու Ապրիլը»), Յովհաննէս Շիրազ, Գուրգէն Ջանիբեկեան («Յաւերժ կ'ապրի»), Ռափայէլ Արամեան («Երեւանն է խօսում»), Լեւոն Զաքարեան («Նրանք դատապարտել են ցեղասպանութիւը»), Կ. Քարամեան («Ինքնապաշտպանական հերոսամարտերը 1915ին»): Հրատարակուած է նաեւ լուսանկար մը Պ. Պօղոսեանէ, Երեւանի համայնապատկերը ուր խորը կը տեսնուի Արարատը եւ որու տակ կը յիշուի Վահան Թէքէեանի սա տողը՝ «Տարբե՛ր ես դուն մեր երազէն, — աւելի լաւ...»:

«ՍՈՎ ՀԱՅԱՍՏԱՆ» օրաթերթը Ապրիլ 25ի իր թիւով թարգմանաբար լոյս ընծայած է Ակադ. Վ. Համբարձումեանի «Իմպերիալիզմը գենոցիդի յանցաւորն է» խորագրեալ յօդուածը, հրատարակուած «Պրաւդա»յի Ապրիլ 24ի թիւին մէջ:

(*) Լոյս տեսած գլխաւոր յօդուածներէն մասեր պիտի տանք առանձին:

## ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

### ՄԱՅԻՍ ՈՒԹԻ ՋՆՋՈՒՄԸ ԵՒ ՁԱԽԸ

— Ս —

Երեքշաբթի օր, Ազգ. Ժողովի նիստը երկու ժամով ընդհատուեցաւ ի նշան բողոքի Հանրապետութեան Նախագահին որոշումին դէմ: Ժիսքարի բրած նոր կարգադրութիւնը առաւելապէս կը շահագործէ Ձախը եւ Ժողովին երիցագոյնն է՝ Վիրժիլ Պարէլ որ նիստի բացման իսկ յարձակման կ'անցնէր եւ նիստի դադար մը կ'առաջարկէր, վասնզի Հանրապետութեան Նախագահին որոշումը կը նկատէր կամայական եւ նախատինք մը Դիմադրութեան բոլոր ուժերուն հանդէպ, աւելցնելով թէ գերման ժողովուրդին հետ հաշտութիւնը ոչ մէկ կապ ունի փաշիզմը մոռնալու հետ: Պարէլ կ'ըսէ թէ կը խօսի ոչ միայն յանուն Համայնավար խմբակին այլեւ իբրեւ հայրը ճարտարագէտ Մաքս Պարէլի, սպաննուած Լիոն Քլաուս Պարպիի կողմէ:

Ընկերվարականներու կողմէ Կասթոն Տէֆէռ կը շեշտէ թէ մէկ հոգիի, նոյնիսկ եթէ Հանրապետութեան Նախագահ է, չի պատկանիր նման որոշում մը տալու իրաւունքը: Անկախ Հանրապետականներու կողմէ Ռոժէ Շինօ խօսք կ'առնէ եւ կը շեշտէ թէ համայնավարները, որոնք այսքան դիւրազգաց եղած են, բաւական յապաղումով (1941) մասնակցած են պատերազմին եւ քիչ մը չուտ կը մոռնան որ իրենց ընդհ. քարտուղարը (Մօրիս Թորէզ) նոյնիսկ մերժեց զէնք վերցնել Նացի Գերմանիոյ դէմ, որ այն օրերուն դաշնակիցն էր Խորհ. Միութեան: Բայց համայնավարները շատ չեն սիրեր որ այդ օրերը յիշուին եւ ով որ համարձակի իսկ ակնարկել «հակահամայնավար դրդումներ» դիմած կ'ըլլայ անշո՛ւշտ: Վեր-

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

## ԵՐԵՒԱՆԻ ՆՈՐ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԻՆ ՄԱՀԸ

Ապրիլ 28ին մեռած է Երեւանի նոր քաղաքապետը՝ Հրանտ Ենգիբարեան:

Ծնած էր Երեւան, 1929ին: Միջնակարգ կրթութիւն ստանալէ ետք 1947ին ընդունուած եւ 1952ին աւարտած է Երեւանի Բազմարուեստից հիմնարկութեան մեքենագիտութեան ճիւղը: Ապա մինչեւ 1954 իբրեւ ճարտարագէտ – մեքենագէտ աշխատած է Լենինգրադի մէջ: Երեւան վերադառնալով շուրջ քսան տարի աշխատած է լամբերու եւ ապա «Հայէլեկտրալոյս» գործատուները: Այս վերջին գործատան տնօրէնը դարձած է:

1974ին նշանակուած էր Հանրապետութեան պետպլանի նախագահի տեղակալ:

1975 Մարտ 18ին Երեւանի քաղաքապետ նշանակուած էր, երբ նախկինը՝ Գ. Հասրաթեան կը պաշտօնազրկուէր:

Ջապէս 190 քուէարկողի վրայ 188 ձայնով նիստը երկու ժամով կ'ընդհատուի:

Նոյն ատեն Ծերակոյտի մէջ ալ միջադէպեր կը պատահէին: Համայնավարները կ'ուզէին որ անմիջապէս օրակարգի նիւթ դառնայ Ժաք Տիւքլոյի առաջարկած մէկ օրինագիծը, որ Մայիս 8ը տօնական օր կ'ուզէ ընել: Առաջարկը սակայն չէր համապատասխաներ կանոնագրային դրութեան եւ կարելի չէր օրակարգի դնել հարցը: Ի նշան բողոքի համայնավարները կը ձգէին կ'երթային բայց քիչ վերջ կը վերադառնային:

Այս շատ լուրջ հարցը պարզ է դեռ շատ պիտի ծեծուի բայց որովհետեւ ամէնէն լուրջ հարցերուն լաւագոյն է զուտ ժպիտով ալ նայիլ, յիշենք որ Չորեքշաբթի օր, Քանատ Անշէնէ, հետեւելով Նախագահ Ժիսքարի տուած որոշումին ոգիին, անհրաժեշտ կը նկատէր նաեւ որ այլեւս չտօնուի (ան ալ Մայիս 8ին) Ժան տ'Արքի յաղթանակը (546րդ տարեդարձն էր առջի օր) չվշտացնելու համար Անգլիացիները...:

## ԵՐԵՒԱՆ ⇔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Մայիս 12)

### «ԱՐԱՐԱՏ» ՊԱՐՏՈՒԱԾ ԴՈՆԻ – ՌՈՍՏՈՎԻ ԿՈՂՄԷ

«Արարատ» 2–3 կէտով պարտուեցաւ Դոնի – Ռոստովի բանակայիններու խումբէն:

Խաղի առաջին իսկ վայրկեանէն Երեւանցիները ետ մղելով Ռոստովցիներու յարձակումը, առանց յապաղելու գնդակը տեղափոխեցին մրցակցին դարպասը: Անդրէասեանի սքանչելի փոխանցումէն ետք Նազար Պետրոսեան արձանագրեց կոլը: Ասիկա, կարծես, նոր թափ պիտի տար Արարատցիներուն յարձակողական խաղարկութեան, սակայն անոնք հետզհետէ թուլցուցին ճնշումը մրցակցին բերդին առջեւ եւ Ռոստովցիները սկսան աւելի յաճախ ճնշում բանեցնել Ս. Աբրահամեանի վրայ: 29րդ վայրկեանին Զուրկին կոլ մը նշանակեց: Առաջին կիսախաղը վերջ գտնելէն վայրկեան մը առաջ մրցակից խումբը կոլ մըն ալ արձանագրեց:

Երկրորդ կիսախաղի առաջին իսկ վայրկեանին Ռոստովցիները ապօրինութիւն մը գործեցին: Մարգարովը գետին տապալեցին, երբ ան արագ կը վազէր գնդակով: Մարգարով 11 մեթրէն գնդակը Ռոստովցիներու բերդը մտցուց: Սակայն, այնուհետեւ, այս վերջինները ծրագրուած ձեւով յարձակելով 60րդ վայրկեանին իրենց երրորդ կոլը նշանակեցին:

Այժմ «Արարատ» վեց մրցումներու ընթացքին վեց կէտ ապահոված է եւ ախոյենական ցուցակին մէջ 8րդ տեղը կը գրաւէ:

×

### ԳԵՂԵՑԿՈՒԹԵԱՆ ՃԱՄԲՈՎ

Դիլիջանի մէջ բացումը կատարուած է ձեռարուեստի ցուցահանդէսին: Ներկայացուած գործերուն հեղինակները 9–15 տարեկան դպրոցականներ են, որոնք կը յաճախեն կերպարուեստի դպրոցը:

Ուսման չորս տարիներու ընթացքին կը սորվին գեղագիտութեան սկզբունքները, արուեստի պատմութիւն, նկար եւ քանդակ ստեղծելու հիմունքները:

×

### ՄԻՆԱՍ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Երեւանի պատմութեան թանգարանի դահլիճներուն մէջ բացումը կատարուած է Մինաս Աւետիսեանի ստեղծագործութիւններու յետ մահու ցուցահանդէսին: Գլխաւորաբար ներկայացուած են անոր կեանքին վերջին տարիներու նկարները, որոնք վերջերս ցուցադրուած են Աւստրիա:

«Մտորում», «Հայ կինը սափորով», «Երազ», «Ինքնադիմանկար արուեստանոցում», «Դաշտ» նկարները եւ շարք մը այլ գործեր կը վկայեն արուեստագէտին տաղանդին ծաղկումը: Ներկայացուած նկարներուն մէկ մասը տեղ գտած է այն ալպոմին մէջ, որ լոյս տեսաւ վերջերս «Աւրօրա» հրատարակչութեան կողմէ «Ժամանակակից կերպարուեստի վարպետներ» մատենաշարով, միւս մասը առաջին անգամ ըլլալով կը ցուցադրուի:

## Քանի մը տողով

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ վարչապետը՝ Կոսիգին, պաշտօնական այցելութեամբ Տրիպոլիս ժամանած է: Պիտի տեսակցի Լիբիոյ վարչապետին հետ:

ՏԷՄԻՐԷԼԻ քիթը կոտրած է առջի օր: Արդարեւ երբ Թուրքիոյ վարչապետը մամուլի ասուլիս մը կուտար Նախարարաց Խորհուրդի որոշումներուն մասին, 34 տարեկան մէկը, վրան յարձակած է ու քիթը կոտրած: Յարձակողը վրան Հալքի անդամատետր ունէր թէեւ էճէվիթ արագ ապաքինում մաղթած է Տէմիրէլի:

ՉԻՆԱՑԻՆ որ Փարիզ է քանի մը օրէ, շատ գոհ է իր խօսակցութիւններէն: Երեքշաբթի օր հիւրն էր Էլիզէ, Հանրապետութեան Նախագահին, եւ բաժակաճառին ընթացքին շեշտը դրած է Եւրոպայի վրայ, որու միութիւնը կը պաշտպանէ Չինաստան: Նոյն օրը չին փոխ-վարչապետը 13 վայրկեանէն, ինչ որ մրցանիշ մըն է, Վերսայլ այցելած է:

**ԵՐԲ ԵՏ ԿԸ ՆԱՅԻՆՔ...**

(ԱՆՑՔԵՐ ՈՒ ԱՆՁԵՐ)

# ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԱՄՐՈՑՆԵՐԸ 10 – 14 ԴԱՐԵՐՈՒՆ

## (ՎԱՆԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐ, ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԾԱՂԿՈՒՄԻ ԿԵԴՐՈՆՆԵՐ)

### ԳՐԻԳՈՐ ՏԱԹԵՒԱՑԻ

(1346 – 1409)*

(«ԳԵՐ Ի ՎԵՐԱՅ ԱՄԵՆԱՅՆ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱՑ ԵՒ ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՑ ՀՆՈՑ ԵՒ ՆՈՐՈՑ»...)

Չենք անգիտանար որ մեր այս փորձը կը հարկադրէ ժողովրդականացնել պատմական դարաշրջաններու, անցքերու եւ անձերու հետ կապ ունեցող մշակութային եւ գիտական դրուագներ, զանց առնելու դէպքեր եւ անցուդարձեր, որոնք բացառապէս գիտական եւ բանասիրական աշխատասիրութիւններու համար էական նշանակութիւն ունին: Կը ստիպէ նաեւ, որ սեւեռումի նիւթ դարձուող նիւթերը «ծամծմուին», դիւրամարս դարձուին ամէնէն խոնարհ մարդուն համար իսկ:

Միջնադարը առհասարակ քիչ ճանչցուած շրջան է լայն հասարակութեան ու նոր սերունդներուն համար, իսկ Միջնադարեան հայ մտքի պատմութեան աղերսուող որեւէ դէմք կամ դրուագ լիովին ըմբռնելի դարձնելու կամ արժեւորելու էական պայման է գէթ ընդհանուր գաղափար մը ունենալ տուեալ թուականներու մեր պատմութեան, կենցաղին, Հայ. Եկեղեցւոյ ներքին եւ յարաբերական պայմաններուն, քաղաքական եւ մշակութային ենթահողին մասին. մինչ այս սիւնակի ընթերցողները հաստատած են ապահովաբար՝ որ մենք անհրաժեշտ ծաւալումով ներկայացման փորձերէ խուսափած ենք առհասարակ եւ «ի մէջ այլոց» միայն ակնարկած՝ այդ կէտերուն:

Հասած ենք արդէն Տաթեւի ու Տաթեւացիի աղերսուող դրուագներու, վարդապետարանին թէ մեծ վարդապետին պատմական փառքը ներկայացնելու փորձին. հետեւաբար անհրաժեշտ կը նկատենք դիտել տալ ընթերցողին՝ որ նաեւ ա՛յս ու յաջորդական նշմարներու մէջ ժողովրդականացնելու հարկադրանքը մեզ կը մղէ որոշ մասեր անհամեմատօրէն «լայն բռնելու» եւ որոշ մասեր անտեսելու կամ սեղմելու: Էականը, այս պարագային, մասնագիտական աշխատասիրութիւն մը ներկայացնելու մտածումը չէ, այլ բացառապէս ընդհանուր ծանօթութիւններ տալու առաջադրանքը:

×

Յովհաննէս Որոտնեցիէ վերջ — որ Տաթեւի 14րդ. դարու փառքը կերտող ուսուցչապետը եղաւ՝ վարդապետարանը կառուցային, ուսումնական, դաստիարակչական եւ վարչական առումով հասցնելով իր փայլին — Միջնադարու արդարօրէն մեծահռչակ դէմքը կը հանդիսանայ իր աշակերտներէն Գրիգոր Տաթեւացի, ո՛չ միայն դաստիարակչական պատմական գործունէութեամբ՝ այլեւ իր մատենագրային գործերով Հայ. Եկեղեցւոյ պարծանքը կազմող վաստակով:

Ծնած է 1346ին (ոմանց համաձայն՝ 1340ին) Վայոց Ձորի մէջ. զաւակը Արճիշեցի հօր (Վանայ լճի հիւսիս. եզերքը) և Փարպեցի մօր (Արարատեան նահանգ): Իր աշակերտներէն մատենագիր Թովմա Մեծոփեցիի վկայութեանց համաձայն՝ 28 տարի աշակերտած է Յովհան Որոտնեցիի. ուսանողական եւ ուսուցչական իր բովանդակ կեանքը, որոշ ընդհատումներով, կապուած է Տաթեւի դպրոցին՝ որուն «Թագ պարծանաց»ը կազմած է յետագային եւ կոչուած՝ Տաթեւացի:

Իր կեանքը, գործունէութիւնն ու մանաւանդ անհատականութիւնը ներկայացնող վկայութիւններ պիտի տանք լայնօրէն. սակայն պիտի ուզենք մեկնիլ մասնաւորաբար Հայաստանի (Երեւանի) մատենադարանին մէջ ի պահ թիւ 6607 ձեռագրի 5ա եւ 6ա էջերով տրուած մանրամասնութիւններէ՝ որոնք կը վերագրուին իր բազմաթիւ աշակերտներէն Մատթէոս Ջուղայեցիի:

Կենսագրական այս բաւական երկար վկայութենէն կը պարզուի նախ՝ որ Տաթեւացի վախճանած է 1409 թուի Դեկտեմբերի 27ին.

— «Ի սմին ամի, ի Դեկտեմբերի ԻԷ, ննջումն և հանգիստ երիցս երանեալ քաջ բաբունապետին Գրիգորի, աշակերտի Յովհաննու Որոտնեցոյ»...

Ձեռագիրը կը յիշատակէ Տաթեւացիի հօր ու մօր ծննդավայրերը, ապա կը կեդրոնանայ անոր անհատականութեան, ուսանողական եւ ուսուցչական կեանքի մանրամասնութեանց վրայ.

— «Էր մանուկ գեղեցկատիպ եւ ուշիմ, լի՝ հոգոյն պարգեւօք:

«Յորժամ կամեցաւ մեծ փիլիսոփայն Հայոց, Յովհաննէս Որոտնեցին, գնալ յԵրուսաղէմ, ետես զմանուկն Գրիգոր յառաջադէմ յամենայն ուսմանն. էառ առ ինքն եւ արար ըստ հոգոյ որդի, սնոյց ի բարին եւ ուսոյց զամենայն իմաստս աստուածային գրոց եւ արտաքին սոփեստից»...

Ընթանանք քայլ առ քայլ, ողջունելու համար Նարեկացիի եւ Շնորհալիի համազօր հռչակուած սուրբին մտաւոր ու հոգեկան արժանիքները:

Մ. Թ.

(*) Տաթեւի վարդապետարանին պատմական փառքը կերտող երկու մեծ ուսուցչապետերուն՝ Յովհան Որոտնեցիի եւ Գրիգոր Տաթեւացիի ծննդեան ու մահուան թուականները որոշ տարբերութիւններ ի յայտ կը բերեն գրիչէ գրիչ: Հիմնուած ենք վերջնագոյն տուեալներու վրայ, Որոտնեցիի համար ծննդեան ու մահուան թուական ցոյց տալու համար 1315 եւ 1388 տարիները, իսկ Տաթեւացիի համար՝ 1346 եւ 1409:

# ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՏՆՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ՅԵՏԱԳԱՅ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԾՐԱԳԻՐԸ

— o —

Կ. Դեմիրճեան Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան կեդր. Կոմիտէի նիստին ներկայացուցած է Խորհ. Միութեան Համայնավար կուսակցութեան կեդր. Կոմիտէի եւ Նախարարներու Խորհուրդի տուած որոշումը՝ «Հայկական ՍՍՀ ժողովրդական տնտեսութեան յետագայ զարգացման միջոցառումներու մասին»:

Ստորեւ տրուած որոշումին հիմնական գիծերը՝ քաղուած Կ. Դեմիրճեանի զեկուցումէն («Սով. Հայաստան», Ապրիլ 20). կը ներկայացնենք արեւմտահայերէն:

— Հանրապետութեան տնտեսութեան յետագայ բուռն աճը ապահովելու համար նախատեսուած է ելեկտրուժի համապատասխան զարգացում: Բանող ելեկտրակայաններու շարքը պիտի մտնէ Հայաստանի հիւլէական ելեկտրակայանին առաջին մասը, Շամբի Ջրելեկտրակայանը, Սպանդարեանի Ջրելեկտրակայանը, Կիրովականի Ջերմելեկտրակայանին լրացուցիչ տարողութիւնները: Նախատեսուած է կառուցանել Երեւանի հարաւային արդիւնաբերական շրջանին համար ջերմելեկտրակայան մը:

Նախատեսուած է կազամուղ մը հաստատել Ղափանի եւ Քաջարանի բնակչութեան համար մինչեւ 1980, միեւնոյն ատեն բարձրացնել Ղազախ – Երեւան կազամուղին աշխատանքի արտադրողականութիւնը: Կանոնաւոր կազ մատակարարելու համար, յատկապէս ձմեռ ժամանակ, Երեւան քաղաքի շրջանին մէջ ստորերկրեայ կազի պահեստներու տարողութիւնը հասցնել 200 միլիոն խորանարդ մեթրի:

Գեղի գետին վրայ պիտի կառուցուի մեծ ջրամբար մը, որպէսզի գործատուները ապահովուին ջուրով Ղափանի եւ Քաջարանի մէջ:

Խորհ. Միութեան սեւ մետաղագործութեան նախարարութեան յանձնարարուած է՝ հիմ առնելով Երեւանի երկաթի մշակման փորձնական գործատան ձեռք ձգած արդիւնքները, պատրաստել նախագիծ մը Հրազդանի երկաթաքարի հանքավայրին մօտ գործատուն մը շինելու համար:

Աւելի լայն կերպով պիտի օգտագործուին քարի եւ այլ ոչ հանքային նիւթերու անսպառ պաշարները: Պիտի ընդլայնուին տուֆէ, տրավերտինէ եւ ֆելզիտէ իրեր արտադրող նոր գործատուներ, ինչպէս նաեւ պիտի կազմակերպուի նոր շինանիւթերու արտադրութիւն պեռլիտով:

Որոշումին մէջ կարեւոր տեղ յատկացուած է թեթեւ եւ սննդի արդիւնաբերութեան զարգացումին համար: Նախատեսուած է կառուցանել շարք մը նոր գործատուներ, ինչպէս նաեւ աւելի լրիւ օգտագործել գոյութիւն ունեցող գործատուներու արտադրական կարողութիւնները, մշակել եւ իրականացնել հինցած մեքենաներն ու սարքերը ժամանակակից լաւ մեքենաներով եւ սարքերով փոխարինելու առաջադրութիւնները՝ նպատակ ունենալով խիստ բարձրացնել արտադրութեան թեքնիք մակարդակը: 1980ին քոնեակի արտադրութիւնը պիտի հասնի մէկ միլիոն տեկալիթրի՝ բարձրացնելով նաեւ լաւ քոնեակներու տեսակարար կշիռը:

Յառաջիկայ տարիներուն պիտի կառուցուի Հանրապետութեան մայրաքաղաքը շրջանցող Մասիս – Նուռնուս երկաթուղագիծը՝ բեռներու փոխադրութեան համար, ինչպէս նաեւ արագ թափ պիտի տրուի Իջեւան – Հրազդան երկաթուղիին հաստատումին համար:

Ժամբորդներուն առաւելագոյն յարմարութիւններ ապահովելու նպատակով Երեւան – Արեւմտեան օդակայանին մէջ պիտի շինուի նոր կայարան մը, որ պիտի համապատասխանէ փոխադրութիւններու կազմակերպման արդի պահանջներուն: Ա՛լ աւելի պիտի ընդլայնի տեղական օդային գիծերու ցանցը:

1976–1980ին շահագործման պիտի յանձնուին 16.000 հեկտար նոր ոռոգելի հողեր, 60.000 հեկտար ջրարբիացած արօտավայրեր, պիտի վերանորոգուին գոյութիւն ունեցող ոռոգումի ցանցերը 25 հազար հեկտար տարածութեան վրայ, թեքնիք աշխատանքներ պիտի կատարուին 135.000 հեկտար չոռոգուող հողատարածութիւններու վրայ:

Լայն չափով պիտի լուծուի Արարատեան դաշտավայրի հողերը մշակելի դարձնելու շատ կարեւոր հարցը: Այսպէս՝ քանի մը տարիէն գիւղատնտեսութեան համար պիտանի կը դառնան մօտաւորապէս 60.000 հեկտար նոր բերրի հողեր, որոնց վրայ կը տնկուին պտղատու ծառեր, կը հաստատուին խաղողի այգիներ եւ այլ եկամտաբեր մշակութիւններ: Արարատեան դաշտը երկու անգամ աւելի մթերք պիտի հայթայթէ, բաղդատմամբ ներկայի:

Յատկացուած նիւթական միջոցները լաւ օգտագործելով կարելի կը դառնայ լուծել այլ կարեւոր հարց մըն ալ՝ Երեւանի եւ Հանրապետութեան միւս մեծ արդիւնաբերական կեդրոններու բնակչութիւնը ապահովել լիուլի կերպով անասնապահական մթերքներով եւ, առաջին առթիւ, միսով ու կաթով: Արդէն 10րդ հնգամեակին համար նախատեսուած է շահագործման յանձնել հաւկթատու թռչնաբուծարաններ՝ տարեկան 730.000 ածան հաւի համար, մսատու թռչնաբուծարաններ՝ 10 միլիոն ճուտի համար, ինչպէս կաթի արտադրութեան կեդրոններ՝ 11 հազար 200 կովի համար:

Շատ բան պիտի կատարուի անասնապահութեան մթերատուութիւնը բարձրացնելու համար: Արմատապէս պիտի բարելաւուի անասուններու ցեղային կազմը: Այդ նպատակով որոշուած է Հայաստան բերել 30.000 ցեղային մեծ եղջերաւոր անասուն: Ասկէ զատ, նախատեսուած է բերել 2.400.000 բարձրորակ վազեր, որպէսզի երկրին մէջ ծաւալ առնէ արդիւնաբերական այգեգործութիւնը:

Նախատեսուած է Երեւանի մէջ կազմակերպել նոր բարձրագոյն ուսումնարան մը՝ ժողովրդական տնտեսութեան հիմնարկութիւն, որ պիտի ապահովէ բարձրորակ մասնագէտներու պատրաստութիւնը: Բանուորներու որակեալ քադրեր պատրաստելու համար նախատեսուած է կառուցանել նոր մասնագիտական

# ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

## ՍՂԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ

Ան ի վիճակի էր՝ չհոգալու իրեն համար անպայման գործ մը գտնելու մասին: Ան կ'այցելէր իր բարեկամներուն, իր հայրենակիցներուն, պարի ու լեզուի դասեր կ'առնէր. իր տանտիկինները կը նկարագրեն զինքը որպէս հանդարտ, պարկեշտ մարդ մը: Այսպէսով, մենք կը տեսնենք, որ բռնկման վայրկեաններէ դուրս՝ ան եղած է մտաւորապէս կանոնաւոր վիճակի մէջ: Այդ պատճառով ես կը կարծեմ, պարոններ, որ մենք միանալու ենք այն իրաւաբաններուն, որոնք կը մերժեն 51րդ յօդուածին գործադրութիւնը:

Պարոններ, ձեզ երեւի յայտնի է, որ արդարադատութեան ապագայ բարեփոխումներու պահուն նոր պատժական օրինագիրք մը պիտի ընդունուի, եւ որ անոր նախագիծը արդէն պատրաստ է:

Այդ օրինագիրքը եւս կանխամտածուած սպանութեան համար մահապատիժ կը տնօրինէ, բայց ան կ'ընդունի մեղմացուցիչ պարագաներ, որոնք հնարաւոր կը դարձնեն՝ մահապատիժը փոխարինել ուրիշ աւելի մեղմ պատիժով: Մեր հիմնական օրէնքը՝ կանխամտածուած սպանութեան պարագային՝ չի ճանչնար մեղմացուցիչ պարագաներ, ու ես կրնամ հասկնալ, որ ոմանց խիստ պիտի թուի, եթէ ես ստիպուած ըլլամ պահանջել, որ ամբաստանեալը յանցաւոր նկատուի՝ կանխամտածուած սպանութիւն կատարած ըլլալուն համար:

Բայց, պարոններ, պէտք չէ որ մենք միայն ամբաստանեալը աչքի առջեւ ունենանք. նկատի առնելու է նաեւ զոհը: Խորհելու է, որ հոս կեանքէ խլուած է մարդ մը, որ կը գտնուէր լաւագոյն առնական տարիքին մէջ, որուն մահը կ'որբացնէ իր այրին ու իր մերձաւորները, եւ որ՝ առնուազն իր ազգակիցներուն ու կրօնակիցներուն քով կը վայելէր մեծ հայրենասէրի մը ու պատուաւոր մարդու մը հռչակը:

Ու վերջապէս, պարոններ, այն պարագաները, որոնք այստեղ լայն չափերով ի նպաստ ամբաստանեալին կը խօսին, համաձայն մեր հիմնական օրէնքին՝ ներում շնորհող հաստատութեան քով անշուշտ լիովին նկատի կ'առնուին:

Ուստի, Պ. Պ. երդուեալներ, կ'առաջարկեմ՝ ձեզի ներկայացուած հարցումներուն տալ դրական պատասխան՝ ամբաստանեալը՝ կանխամտածուած սպանութիւն կատարած ըլլալուն համար՝ յանցաւոր ճանչնալու իմաստով:

Նախագահ.— Կրնա՞մ խնդրել Թարգմանէն՝ յայտնել ամբաստանեալին, որ պարոն դատախազը կ'առաջարկէ երդուեալներուն՝ զինքը յանցաւոր յայտարարել կանխամտածուած սպանութիւն կատարած ըլլալուն համար: (Կը թարգմանուի):

×

Պաշտպան, իրաւական գաղտնի խորհրդական Դր. Ադոլֆ Փոն Գորդոն, Պերլին:

Պաշտպան Դր. փոն Գորդոն.— Պ. Պ. երդուեալներ, պարոն դատախազը յիշեց, որ եթէ դուք այստեղ ամբաստանեալ Թէհլիրեանը մինչեւ իսկ յանցաւոր յայտարարէք եւ այդպէսով հիմ տաք, որ ան մահուան դատապարտուի, այդ իսկ պարագային շարիքը մեծ չըլլար, որովհետեւ Հանրապետութեան նախագահը անտարակոյս իրեն ներում պիտի շնորհէ:

(64 – Շար.)

# ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԸ

# ԳԱՂՈՒԹԷ - ԳԱՂՈՒԹ

## ՎԻԷՆՆԱ

Թէպէտ Վիէննայի համայնքը կը ներկայացնէ շատ փոքր թիւ մը բայց նման ուրիշ մեծ հայ գաղութներու կրցաւ լաւագոյն ձեւով ոգեկոչել յիշատակը մեր նահատակներուն:

Համայնքիս մէջ կազմուեցաւ Ապրիլեան Եղեռնի 60ամեակի յանձնախումբ եկեղեցւոյ վարչութեան, Բարեգործական Միութեան, Հայ Միջազգային Ֆիլմարուեստի Միութեան, Հայ Ուսանող. եւ Երիտասարդական Միութեան անդամներէ ինչպէս նաեւ հայասէր Տիկին Էլիզաբէթ Պաուէրէ որ վերջին տարիներուն Աւստրիոյ բոլոր լրագիրներուն մէջ հայ ազգի, հայ մշակոյթի եւ հայ դատի շուրջ յօդուածներ կը գրէ:

Որոշուեցաւ.—

— Աւստրիոյ Կարմիր Խաչին արիւն նուիրել: — Աւստրիոյ Մարդասիրական Ընկերութեան (Քարիթաս) 20.000 շիլինկ նուիրել: — Կանգնել յուշարձան մը եկեղեցւոյ բակին մէջ: — Պատարագ մը Մխիթարեան Հայրերու կողմէ, աւստրիական մեծ տաճարի մը մէջ: — Կոմիտասեան համերգ՝ երգչուհի Օր. Անժէլ Կարապետեանի կողմէ: — Սգահանդէս մեծ սրահի մը մէջ:

Գլխաւոր աշխատանքը տանձնած էին Տիկին Էլիզաբէթ Պաուէր որ Աւստրիոյ թերթերու պիտի տար յօդուածներ, Ֆիլմարուեստի Միութեան ատենապետ ռեժիսէօր Պր. Ա. Օհանջանեան որ նկարահանումներ պիտի ընէր աւստրիական հեռատեսիլի համար, եւ Հայ Ուսողանողական եւ Երիտասարդական Միութիւնը:

60ամեակի յուշակատարումի շարաթը սկսաւ Ապրիլ 19ին, Տիկին Պաուէրի մէկ յօդուածով «Մոռցուած Ցեղասպանութիւնը» խորագրով որ լոյս տեսաւ Արպայթըր Ցայթունկ թերթին մէջ, ինչ որ խորապէս գնահատուեցաւ:

Կիրակի, Ապրիլ 20ի առաւօտեան, Հայ Առաքելական Ս. Հռիփսիմէ եկեղեցւոյ մէջ մատուցուեցաւ պատարագ տեղւոյս առաջնորդ Ծ. Վրդ. Մեսրոպ Գրիգորեանի կողմէ: Յետ պատարագի Հայեր եւ օտարներ հաւաքուեցան մեր Մշակութային սրահին մէջ ուր լսեցին սալի վրայ, Աւետիս Զամպաղեանի մէկ ստեղծագործութիւնը, նուիրուած Ապրիլ 24ի խորհուրդին: Սալի առաջին երեսը կը ներկայացնէ սենֆոնիք մասը, իսկ միւս երեսին վրայ կը լսուի Ապրիլ 24ի քայլերգը:

Նոյն օրը կէսօրէ ետք, Մխիթարեան Միաբանութեան ընդհ. Աբբահայր Գերպ. Հ. Գրիգորիս Վրդ. Մանեան հանդիսաւոր ձայնաւոր պատարագ մատոյց քաղաքիս հոյակապ տաճարներէն Ս. Պետրոսի մէջ: Լսեցինք Մխիթարեան երգչախումբը ղեկավարութեամբ Հ. Միքայէլ Ադեանի, ան կազմուած էր վիէննացի եւ հայ երգչուհիներէ յատկապէս Տիկ. Էդնա Գավալճեան, Օր. Այդա Բաղրամեան եւ Օր. Անժէլ Կարապետեան: Հոգեհանգստեան պաշտօնը կատարեց տեղւոյս հայ հոգեւոր հովիւը:

Երկուշաբթի, Ապրիլ 21ի առաւօտուն պատուիրակութիւն մը կազմուած Հայ Ուսանող. եւ Երիտասարդական Միութեան կողմէ, երթալով Մարդասիրական Ընկերութեան կեդրոնը (Քարիթաս), յանձնեց Մոնսէնիօր Ունկարի 20.000 շիլինկի չէք մը, ի յիշատակ նահատակներուն եւ ի նպաստ պատերազմի աղէտեալներուն: Աւստրիոյ հեռատեսիլը նկարահանումը ըրաւ:

Երեկոյեան տեղի ունեցաւ Օր. Անժէլ Կարապետեանի երգահանդէսը, նուիրուած Կոմիտաս վարդապետին, Փալէ Փալֆի Մշակութային կեդրոնի, Պէթհովէն սրահին մէջ: Ան իր անոյշ ձայնով մէկ ժամ մեզ առաջնորդեց Կոմիտասի աշխարհը: Նաեւ գնահատելի էր Օր. Անժէլ Կարապետեանի գեղեցիկ գաղափարը. ան թարգմանած էր գերմաներէն լեզուի՝ Կոմիտաս Վրդ.ի ստեղծագործութիւնները:

Չորեքշաբթի, Ապրիլ 23ին, հայ ուսանողներն ու երիտասարդները փութացին Աւստրիական Կարմիր Խաչ, նուիրելու արիւն ի յարգանս Ապրիլեան Եղեռնի զոհերուն: Հայ Ուսանող. եւ Երիտասարդական Միութիւնը իր մօտ 75 անդամ եւ անդամուհիներուն ուղղած էր կոչ մը որուն մէջ ան կը շեշտէր խրախուսիչ Հայու անխոնջ պարտականութիւնը հանդէպ Հայուն: Եկան շատեր... նոյնիսկ Աւստրիացիներ: Նկարահանումներ ըրաւ Պր. Օհանջանեան հեռատեսիլի համար: Կարմիր Խաչի պաշտօնատեղւոյն մէջ հայրենասէր Պ. Լեւոն Սահակեան որ ապրած էր ջարդերը, խօսեցաւ ու պատմեց թէ ան ինչպէս փրկուած էր Թուրքի ճիրաններէն:

Յաջորդ օրը, Ապրիլ 24ին կէսօրէ ետք երիտասարդներ ու ուսանողներ հաւաքուած եկեղեցւոյ բակին մէջ զետեղեցին ծաղկեպսակ մը այն տեղը ուր որոշուած է կանգնել յուշարձանը: Յուշարձանի նպատակը ոգեկոչեց Պր. Արմէն Տէր-Յարութիւնեան: Մէկ րոպէ լռութենէ ետք երգուեցաւ Հայր Մերը: Շեշտենք որ հայ երիտասարդներու կողմէ յուշարձանի ֆոնտ մը կազմուած է:

Հոգեհանգիստէն վերջ բոլորս փութացինք մեր մշակութային սրահը ուր ժամը 19ին հեռատեսիլէն ցոյց տրուեցան պատարագը, 20.000 շիլինկի յանձնումը, արեան նուիրումը, Պր. Լեւոն Սահակեանի հարցազրոյցը, բացատրուեցաւ Մեծ Եղեռնը, խօսուեցաւ ներկայ Հայաստանի մասին, ցոյց տրուեցան հայ մեծադոյն դէմքեր, եւայլն...

Սգահանդէսը տեղի ունեցաւ Փրէլաթըրն սրահին մէջ: Բացման խօսքը կատարեց տեղւոյս Առաջնորդը. անոր յաջորդեց տաղանդաւոր Ալօ Գույումճեանի նուագը: Յետոյ խօսք առաւ Ուսանող եւ Երիտարդ. Միութեան ատենապետը Գրիգոր Հալաճեան, ան իր խօսքը ուղղեց հայ երիտասարդներուն:

Պր. Ալբերտ Խաչեզարեան երգեց խոր ապրումով ի Վերին Երուսաղէմը: Խօսք առաւ նաեւ հայասէր Տիկին Պաուէր. ան շեշտեց հայ ազգի սէրը հանդէպ մշակոյթին: Յայտագրին առաջին մասը փակեց Օր. Անժէլ Կարապետեան, Կոմիտասի Անտունիով, դաշնակի վրայ կ'ընկերանար Օր. Սեդա Օդնայեան:

Երկրորդ մասին մէջ լսեցինք օրուան դասախօսը՝ համալսարանի Փրոֆ. Ֆելիքս Էրմաքորա, երեսփոխան Աւստրիոյ Խորհրդարանին եւ Աւստրիոյ ներկայացուցիչը Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան Մարդկային Օրէնքներու Յանձնախումբին: Ան խօսեցաւ ցեղասպանութեան շուրջ եւ դէմ: Վիէննացի անուանի դերասան Պր. Փէթըր Կերհարտ արտասանեց գերմաներէն լեզուով Սիամանթոյի Պարը, Սիլվա Կապուտիկեանի Մայրենի լեզուն եւ կարդաց հատուածներ Մուսա Տաղի քառասուն օրերէն:

Տիկ. Պաուէրի տարած աշխատանքը եզակի է գաղութիս մէջ: Իր յօդուածները լոյս տեսան հետեւեալ թերթերուն մէջ, Ապրիլ 19 Արպայթըր Ցայթունկ, Ապրիլ 20 Վինըր Ցայթունկ եւ Ապրիլ 24 Սալցպուրկըր Նախրիխթըն: Ինչպէս նաեւ ան լրագրողներու ասուլիս մը տուաւ Ապրիլ 22ին եւ անոնց բացատրեց հայ մշակոյթը, Հայոց դէմ կատարուած ցեղասպանութիւնը եւ ծանօթացուց անոնց երգահան Պր. Աւետիս Զամպաղեանի ստեղծագործութիւնը: Ներկայ գտնուողներէն լրագրուհի Տիկ. Դոկտ. Մարիա Փլէխըլ Տի Փրէսսէ թերթին մէջ Ապրիլ 24ին կը հրատարակէր յօդուածներ Հայոց մասին:

Թոյլ տուէք մեզ այս տեղեկատուութիւնը փակել անդրադարձումով մը. չկարծուի որ այս ամէնը բանակի մը գործերն են, քանի մը համեստ գիտակից նուիրեալներն են որոնք կ'աշխատին ու կը գործեն հայ ազգին համար հայ անունը բարձր պահելու եւ Հայուն օգտակար ըլլալու համար: Ինչպէս Պ. Սեւակ կ'ըսէ քիչ ենք բայց Հայ ենք:

Հոս թող թոյլ տրուի մեզ յիշել անունը Պր. Կարպիս Փափազեանի՝ գաղութիս ամէնէն նուիրեալ մէկ անդամին, որ իր փորձառութեամբ եւ ամէն զոհողութեամբ կը քաջալերէ մեր բոլոր ձեռնարկները, միշտ մնալով շուքի մէջ:

ԳՐԻԳՈՐ ՀԱԼԱՃԵԱՆ

×

## ՀՌՈՄ

Հռոմի գաղութը, այս տարի մասնաւոր շուքով ոգեկոչած է Ապրիլեան վաթսունամեակը, Ապրիլ 27ին, Կիրակի, Զիրքոլօ Մարսինիանոյի մէջ: Բացման խօսքը արտասանած է Պ. Լուիճճի Կիրակոսեան, ապա Ապրիլ 24ի մասին յաջորդաբար հայերէն, ապա իտալերէն արտայայտուած են երկու հայ ուսանողներ՝ Գոչոյեան եւ Օրֆալեան: Մեցցօ-սոփրանօ Մարօ Փարթամեան երգած է.— «Ես պըլպուլ եմ», «Գերեզման», «Կ'անձրեւէ տըղաս», «Ալվարդի երգը», «Ազատն Աստուած»: Հինգ աղջիկներէ եւ չորս տղոցմէ կազմուած է երգչախումբ մը, որ յաջող կերպով երգած է Ալէմշահի «Իմ հեռաւոր հայրենիքը» եւ Էտկար Յովհաննիսեանի «Սարդարապատը», դաշնակի ընկերակցութեամբ Լինէթ Մէի: Գլխաւոր բանախօսը եղած է Փրոֆ. Վրուաթ տը Քոլէմպէրկ, որ ծանրացած է 1915ի ցեղասպանութեան վրայ, ընելով հայ ջարդերու պատմականը եւ նաեւ մօտեցած է հարցին ապագայի նկատմամբ:

Սոփրանօ Հ. Վարդանեան երգած է «Հով արէք», «Զինար ես», «Գարուն ա» եւ «Կռունկ» (Կոմիտաս): Օր. Մարի Սեբաստարեան շատ մեծ գնահատանքի արժանանալով արտասանած է Պարոյր Սեւակի «Եռաձայն պատարագը», ապա երգչախումբը կրկին բեմ.ելած է երգելու համար «Հայրենիքիս հետ»:

Սրահը ծայրէ ծայր լեցուած էր հայ թէ իտալացի հանդիսականներով եւ հանդիսութենէն ետք, շուրջ 80 հոգի հաւաքուած են ճաշարան մը, ուր մտերիմ շըրջանակի մը եւ տաք մթնոլորտի մը մէջ շարունակուած է հաւաքոյթը:

---

թեքնիք ուսումնարաններ եւ ընդլայնել գոյութիւն ունեցողները:

Արմատական միջոցներ ձեռք պիտի առնուին նոր եւ վերակառուցուող ձեռնարկութիւններու մէջ աշխատատեղիներու անհրաժեշտ քանակը ստեղծելու համար: Աւելա պիտի ապահովէ աշխատունակ տարրին նախատեսուած աճի թիւին գործի հայթայթումը հանրային արտադրութեան մէջ:

Պիտի կառուցուին ռատիօթեքնիք սարքներ, հաղորդակցութեան գործիքներ, եղակի սարքեր, ժողովրդական սպառման ապրանքներ արտադրող տասնեակ մը նոր արդիւնաբերական ձեռնարկութիւններ: Գոյութիւն ունեցողներուն որակը նոր մակարդակի բարձրացնելու համար պիտի վերանորոգուին եւ ընդլայնուին շատ ձեռնարկութիւններ, որոնք արմատապէս թեքնիք նորութեանց պիտի ենթարկուին՝ ժամանակակից գիտութեան նուաճումներու հիման վրայ: Ասոնց կարգին են «Հայէլեկտրամեքենան», Քանաքեռի ալիւմինիումի գործատունը, Կիրովականի բարձր ջերմատիճանի ջեռուցիչներու գործատունը, «Կամոկաբել» գործատունը, Զարենցաւանի հաստոցաշինական, Երեւանի «Ալմաստ» գործատուները եւ շատ այլ ձեռնարկութիւններ:

Ասոնք պիտի իրականացուին՝ նկատի առնելով նոր ձեռնարկութիւններու տեղաբաշխումը գերազանցապէս նոր կազմակերպուող արդիւնաբերական հանգոյցներու, միջին եւ փոքր քաղաքներու մէջ, միաժամանակ լուծելով բնակարաններու, կենցաղային կեդրոններու շինարարութեան հարցերը:

Հանրապետութեան տնտեսութեան զարգացման լայն ծրագիրը ապահովելու համար նախատեսուած է արմատապէս բարելաւել շինարարութեան կազմակերպումը: Առաւել արագ թափով պիտի զարգանայ շինարարութեան ճարտարարուեստը, լայնօրէն պիտի արմատաւորուին շինարարութեան արդիական ձեւերը: Յառաջիկայ հնգամեակին վերջաւորութեան պատրաստ կրաղխսի արտադրութիւնը պիտի հասնի 1.180.000 խորանարդ մեթրի:

Ընկերային – տնտեսական մեծ նշանակութիւն ստացած է բնութեան անաղարտ պահպանումին հարցը: Հայաստանի, անոր շարք մը շրջաններուն եւ քաղաքներուն մէջ խիստ անհրաժեշտութիւն դարձած է արագ միջոցներ ձեռք առնել օդը մաքրելու, ջրաւազանները մաքրելու համար: Այս ուղղութեամբ կարգադրութիւններ պիտի ըլլան:

---

«ՅԱՌԱՋ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ (115)

# ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի

# ՈՐԴԻՆ

ԼՈՒՋԻՕԼԱ

ԲԱՆՏՈՒՐՆԵՐՈՒ (*)

## ՇԱՀԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Հազար ութ հարիւր քառասունեօթէն քառասունեւութ թուականին Տիկին Վերթէյլի — մկրտութեան անուամբ Քարոլթթա — Միլանի ամէնէն բանուկ փողոցներէն մէկուն մէջ, Սքալայի թատրոնէն քիչ հեռու կը բանեցնէր հաճոյանէր անձերու սիրելի այն տուներէն մին, որ Իտալացիք Քազինօ կը կոչեն եւ զոր մենք աւելի դուեհիկ անուամբ խաղատուն կ'անուանենք:

Այսուհանդերձ բարձրաստիճան անձերու խաղատուն մըն էր, ուր կը յաճախէին մասնաւորապէս՝ այն ժամանակ Լոմպարտիոյ նախկին մայրաքաղաքաքին մէջ մառեշալ Րատէցքիի հայրական հրամանատարութեան ներքեւ պահպանութիւն ընող աւստրիական բանակին սպաները:

Ժողէֆ Վէնչէսլա, կոմս Րատէցքի տը Րատէց, այն հաղուագիւտ անձերէն մէկն էր, որոնք պատմութեան մէջ մասնաւոր տեղ մը կը բռնեն, մին այն արի որսորդներէն առաջին տեսուն, որոնք ժողովուրդին վրայ զէնք կը քաշեն իբր սուեւաւոր երէի վրայ, եւ որոնք կարծես մասնաւորապէս ծնած են ապացուցանելու համար թէ մարդկային վայրենութիւնը ո'ւր կրնայ հասնիլ:

Դիւրին է հասկնալ թէ սանկ տիրոջ մը ծառաները ինչ կ'ըլլան:

Բայց ո'վ կրնայ հաշուել թէ Իտալիա որքան արիւն ու արցունք թափեց իր հարստահարիչներուն տիրապետութեան ատեն Ո'վ կրնայ ճշդիւ ըսել թէ ի գործ դրուած անգթութեանց մէջ ինչ սոսկալի պատասխանատուութիւն կը ծանրանայ այն մարդոց վրայ, որոնք Րատէցքի կամ Հէյնօ կը կոչուէին:

Այն լիրբ, գրգռիչ եւ քինայոյզ Պոհէմիացի կամ Խրուաթ սպաները, որ աւստրիական բանակին մէջ կը ծառայէին, փողոցի մէջ կիներն ու տղաքները դանակոծելէ կամ առանձին գտնուող Իտալացի մը իրենց սուրովը խայթելէ կամ Թուրին տափակ կողմովը ծեծելէ ետքը, կը սիրէին կէս գիշերէն վերջ գալ յոգնութիւն առնել չքնաղ Քարլոթթա Վերթէյլի դահլիճներուն մէջ, մին այն հինաւուրց Կիրկէներէն, որ տակաւին մարդիկն անասուններու փոխելու կերպը գիտեն, երբ հարկ ըլլայ:

Տիկին Վերթէյլ, որ աւստրիական ոստիկանութենէն կը պաշտպանուէր, թերեւս իր մատուցած մասնաւոր ծառայութեանց համար, ամէն ատեն առատ սեղան մը ունէր պատրաստ: Իր կերակուրները համեղ էին, գինիները ազնիւ, եւ պարոն Աւստրիացիները կերուխումէ վերջ կրնային բուռն ճակատամարտներ մղել, որ թուղթերն ու սեղանի խրեղէնները, մեծամեծ զորագունդերու պէս խիտ խիտ կը յարձակէին:

Իտալացիներ կա'մ քիչ, կամ բնա'ւ չէին գտնուեր:

Անոնք կը զգուշանային ոտք կոխել այս օտարներու որջին մէջ: Եւ եթէ երբեմն քանի մը հատ կ'երեւային, անոնք ալ կեղծ ազնուականներէն էին, որ եւ ո'վ գիտէ ուսկից առած էին իրենց ազնուականութիւնը եւ Յուդաներ իրենց հայրենիքին դայն ծախեր էին ոչ թէ երեսուն արծաթի — տասնեւութ դարու մէջ գիները բարձրացած էին — այլ պատուանշաններու եւ շնորհներու փոխարէն:

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

(*) Հունգար գինուորական:

## ԶԱՊԷԼ ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

(Իր մահուան Բ. տարելիցին առթիւ)
(1973 Մայիս 15)

Զարուհի Թորոսեան կ'ընէ հետեւեալ նուիրատուութիւնները.—

Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարան 50,
Սեւրի Մխիթարեան վարժարան 50
Կապոյտ Խաչի կայանի նոր շէնքին 50,
Կարմիր Խաչի կայանի նոր շէնքին 50,
Հայ Ուսանողներու Օգն. Մարմին 50,
Աղքատախնամի մատուռի շինութեան 50,
Տիկնանց Միութեան Որբերու Օգն. 50,
(ստանալ «Յառաջ»էն։

«Յառաջ»ի բարգաւաճման 50, «Աշխարհի բարգաւաճման 50 Ֆր.։

## ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պ. Օննիկ Նաշալեան հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ իր կնոջ՝

**ՄԱՐԻ ՆԱՇԱԼԵԱՆԻ**
(ծնեալ Մխեան)

մահուան Գ. տարելիցին առթիւ, ինչպէս նաեւ ընտանեկան համայն ննջեցելոց, այս Կիրակի Մայիս 18, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

## ՇԱՒԻԼԻ Ս. ԴՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Այս Կիրակի պատարագ կը մատուցուի։

## ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ԼԻՈՆ.— Այրի Տիկին Ծուհար Աքըլեան, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Աքըլեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Աքըլեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Աքըլեան եւ զաւակները խորին շնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք անձամբ, նամակով, հեռագրով եւ փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով մասնակից եղան իրենց խոր վիշտին, իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ-հօր՝

**ՄԱՐՏԻՐՈՍ ԱՔԸԼԵԱՆԻ**

դառնակսկիծ մահուան առթիւ։

## Խ Ն Ջ Ո Յ Ք

### ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապ. Խաչի մասնաճիւղին Կիրակի, Մայիս 18, ժամը 14.30ին Ահարոնեան սրահը (Ռիւ Պուֆիէ)։

## Mont St. Michel

Փակուած են արձանագրութիւնները։ Ծովագնացութեան մասնակցող Կարմիր Խաչի անդամներէն կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ մեկնումի օրը։

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

## ՄԱՅԻՍ 28Ը

### ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. Վալանսի Քրիստափոր կոմիտէի, մասնակցութեամբ Կապոյտ Խաչի եւ Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի, Շաբաթ Մայիս 17 երեկոյեան ժամը 8.30էն սկսեալ Վալանսի քաղաքապետարանի Թատրոնին մէջ։

Կը նախագահէ ընկ. ՀԱՅԿԱԶ ՍԱՀԱԿԵԱՆ

Կը խօսի ընկ. ԳԵՂԱՄ ԿԱՆԱՆԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին.— արտասանութիւն, կենդանի պատկեր, մեներգ, պար՝ մասնակցութեամբ Վալանսի եւ Մարսէյլի պարախումբերու, նուագախումբ՝ Կոունկ։

Պատրաստուած է նոյնպէս ցուցահանդէս, օրուան պատշաճ, Թատրոնի նախասրահին մէջ։

×

### ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Շաբաթ Մայիս 24, Սիկալ սրահին մէջ։

×

### ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Յունիս 7ին։

## ԼԻՈՆ Ս. ՅԱԿՈԲ

Լիոնի Ազգ. Միութեան վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ յառաջիկայ Կիրակի Մայիս 18, Հոգեգալստեան տօնի առթիւ Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի պատարագ։ Սկիզբ առաւօտեան ժամերգութեան ժամը 8.30, սկիզբ պատարագի ժամը 10։

## ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ — ԱՌՆՈՒՎԻԼ

Այս Կիրակի (Հոգեգալուստ) պատարագ կը մատուցուի ժամը 10.45ին։ Երգեցողութիւնները կը կատարուին տեղւոյն նորակազմ երգչախումբին կողմէ, ղեկավար. Պ. Վազգէն Փէշտիմալճեանի։

## Հ. Յ. Դ.

ԼԻՈՆ.— Հ. Յ. Դ. Վարանդեան կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի եւ Սէն-Մօրիսի Վրացեան խումբի ընկերները՝ Ուրբաթ Մայիս 16, երեկոյեան ժամը ճիշդ 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։ Ընկերներուն ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

## ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

### ԱՐՏԱԿԱՐԳ ԺՈՂՈՎ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ Միութեան բոլոր անդամները, Ուրբաթ Մայիս 23, ժամը 20.30ին, Հայկ. Ասմնդութեանց Հիմնարկին մէջ՝ 150, Ռիւ էթիէն Տոլէ։ Օրակարգ.— Վարչութեան ընդհ. գործունէութեան տեղեկագիր եւ ընտրութիւն։ Ներկաներուն թիւը մեծամասնութիւն կը համարուի։

×

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Սէն-Մօրիսի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր խաչուհիները, Մայիս 16ին Ուրբաթ կէսօրէ ետք ժամը 15ին, ընկերուհի Սոնա Ճէլոյեանի բնակարանը։ Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ։

×

### ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Լիոնի մասնաճիւղին վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Հինգշաբթի, Մայիս 15, ժամը 3ին Ազգ. Տան սրահին մէջ՝ 295, Ռիւ Պուալօ։ Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

30e ANNIVERSAIRE DU NOR SEROUND DANS LE CENTRE FRANCE

## Grande Nuitée Dansante

*organisée par le NOR SEROUND de Vienne*

Le Samedi 31 Mai à partir de 21 heures
dans les salons de la GRIGNOTIERE à MONTAGNY (69)
(à 5 kms de Givors en venant de Lyon)

*avec l'orchestre de GUY MARCELLINI*

*Partie arménienne animée par*
*GARY BERBERIAN et ANDRE TOROSSIAN*

BUFFET ARMENIEN — BROCHETTES — COTILLONS

## ԺԱՔ ՇԵԼԵԼԷՔԵԱՆ Կ'ԱՌԱՋԱՐԿԷ ՁԵԶԻ

## ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Գործակցութեամբ

**AÉROFLOT et INTOURIST**

Գին, մարդ գլուխ Մարսէյլէն.—

**2.800 Ֆր.**

| ՄԵԿՆՈՒՄ | ՎԵՐԱԴԱՐՁ |
|---|---|
| Յունիս 6 | Յունիս 19 |
| Յուլիս 4 | Յուլիս 17 |
| Յուլիս 18 | Յուլիս 31 |
| Օգոստոս 1 | Օգոստոս 14 |
| Օգոստոս 15 | Օգոստոս 28 |
| Սեպտեմբեր 5 | Սեպտեմբեր 18 |
| Սեպտեմբեր 19 | Հոկտեմբեր 2 |

**2.500 Ֆր.**

| ՄԵԿՆՈՒՄ | ՎԵՐԱԴԱՐՁ |
|---|---|
| Հոկտեմբեր 3 | Հոկտեմբեր 16 |
| Նոյեմբեր 7 | Նոյեմբեր 20 |
| Դեկտեմբեր 26 | Յունուար 8, 76 |

*ԱՅՍ ԳԻՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ ԵՆ.—*

— Օդանաւային ճամբորդութիւնը՝ Մարսէյլ — Երեւան — Մարսէյլ
— Օդակայանէն պանդոկ փոխադրութիւնը
— Բնակութիւն երկու հոգինոց սենեակներ, Ա. կարգի պանդոկ
— Ամբողջական փանսիոն
— Այցելութիւններ Երեւան, Էջմիածին
— Պտոյտներ Սարդարապատ — Գառնի — Գեղարդ — Սեւանայ լիճ

ԿԱՐԵՒՈՐ

*Արձանագրութիւն նուազագոյն մեկնումէն ամիս մը առաջ։*

**toutes agences HAVAS VOYAGES**
**et Jacques CHELELEKIAN**
87 La Canebière
13001 MARSEILLE
Tél. : (91) 50-89-12 Lic. 97

ՎԵՐԱԿԱԶՄՈՒԱԾ

## ՆԱԽԿԻՆ ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԸ

*Մեծ պատրաստութեամբ կը ներկայացնէ*
*ժողովուրդէն շատ սիրուած*
*ուրախ օփերէթը՝*

## ՈՒՇ ԼԻՆԻ ՆՈՒՇ ԼԻՆԻ

կամ ԱՊՈՒՇ ԱՐՇԱԿ
Գ. ԵՐԻՑԵԱՆԻ

THEATRE ADYAR
4, Square Rapp (35, Av. Rapp) Paris 7e
Métro : Alma-Marceau ou Ecole Militaire
Շաբաթ, Մայիս 24, ժամը 20.30

Բեմադրութիւն Ս. ՍՈՒՐԷՆԵԱՆԻ
երաժշտութիւն մասնակցութեամբ դաշնակահարուհի Տիկ. Սոնիա ԹՈՐՈՍԵԱՆ
եւ ՍԱՅԱԹ ՆՈՎԱ նուագախումբի

*Կը մասնակցին.—* Պ. Ա. Գառնիկեան, Օր. Մարի Բարունակեան, Օր. Այտա Էմիրեան, Տիկին Ռիմա, Պ. Միհրան Էլմայեան, Պ. Ն. Պշտիկեան, Պ. Ս. Սուրէնեան, Պ. Վ. Ստեփան, *եւ ուրիշ գիւ-ղացիներ եւ աղջիկներ։*

*Տոմսերը նախօրօք ապահովելու համար դիմեցէք.—*
Alimentation HRATCHIAN, 6, rue Lamartine, Paris (9e), Tél 828-43-19
Alimentation MASSIS, 21 rue Saulnier, Paris (9e), Tél 770-16-88
Alimentation ARAX, 47, rue de TréviseParis (9e), Tél. 824-48-86
Mr. SOURENIAN, 7, rue Rollin, Paris (5) Tél. 325-04-13
Mr. DJIZMEDJIAN, 31, Rue Paul-Déroulède, Bois-Colombes, Tél. 781-09-72
*եւ Թատերախումբին անդամներուն մօտ ու ներկայացման օրը Թատրոնի կիշէն։*
*Տոմսերու գինը՝*
35, 30, 25, 20 եւ 15 ֆրանք

## Taverne Maubeuge

**chez EDDY**
**KOPARANIAN**

EDDY vous recevra tous les jours dans son restaurant pour vos repas d'affaires et vos soirées entre amis, pour vous faire déguster ses spécialités orientales

**6 RUE DE MAUBEUGE PARIS 9**
Tél. : 878-85-47

( EDDY Kopa est un ancien champion d'Europe de catch )

ՁԵՐ ՃԱՇԵՐՈՒՆ ԵՒ ՀԱՒԱՔՈՅԹՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

**ԷՏՏԻ**

ՈՒՐ ԿԸ ԳՏՆԷՔ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՀԱՄԵՂ ՃԱՇԵՐ

ՈՒՐԲԱԹ
ՄԱՅԻՍ
16
VENDREDI
16 MAI
1975

# ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO 1,20 F.

HARATCH
LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 —
C. C. P. Paris 15069-82

Fondé en 1925
571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

| | | | | |
|---|---|---|---|---|
| Ֆրանսա | Տար. 170 ֆր. | Վեցամսեայ | 90 ֆր. |
| Արտասահման | Տար. 200 ֆր. | Հատը | 1 ֆ. 20 |

51ՐԴ ՏԱՐԻ — Թիւ 13·298

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

51e ANNÉE — N° 13.298

## ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Մայիս 9)

### ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԼԻԱԿԱՏԱՐ ՆԻՍՏԸ

### Է. ԹՕՓՉԵԱՆ ԵՒ Հ. ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ « ԱԶԱՏ Կ'ԱՐՁԱԿՈՒԻՆ » ՆՈՐ ՔԱՐՏՈՒՂԱՐԸ՝ Վ. ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

Հայաստանի Գրողներու Միութեան վարչութեան լիակատար նիստի ընթացքին քննութեան առնուեցան կազմակերպական հարցեր։

Եդուարդ Թօփչեանի խնդրանքին ընդառաջելով որոշուեցաւ զինքը « ազատել » Միութեան վարչութեան առաջին քարտուղարի պաշտօնէն։ Ժողովը նշեց Եդ. Թօփչեանի երկարամեայ ու բեղնաւոր գործունէութիւնը։ «Այլ աշխատանքի անցնելու կապակցութեամբ պլենումը վարչութեան երկրորդ քարտուղարի պարտականութիւններից ազատեց Հրաչեայ Յովհաննիսեանին, քարտուղարի պարտականութիւններից՝ Պարոյր Միքայէլեանին»։

Ժողովը միաձայն Հայաստանի Գրողներու Միութեան վարչութեան առաջին քարտուղար ընտրեց Վարդգէս Պետրոսեանը։

Վարչութեան երկրորդ քարտուղար ընտրուեցաւ գրագատ Լեւոն Մկրտչեան, իսկ քարտուղար՝ Պերճ Զէյթունցեան։

×

Արձակագիր Վարդգէս Պետրոսեան ծնած է 1932ին, Աշտարակ։ Աւարտած է Երեւանի միջնակարգ դպրոցներէն մէկը եւ 1954ին ալ Երեւանի Համալսարանի բանասիրական ճիւղի լրագրութեան բաժինը։ Ապա յաջորդաբար աշխատած է «Սով. Հայաստան» օրաթերթի խմբագրութեան մէջ, եղած է «Աւանգարդ» թերթի խմբագրի տեղակալ, «Պիոներ կանչ» թերթի խմբագիր։

1967ին, երբ հիմնուած է «Գարուն» երիտասարդական ամսագիրը, Վ. Պետրոսեան դարձած է անոր առաջին եւ անփոփոխ խմբագիրը։

Վ. Պետրոսեան գրական աշխարհ մտած է 50ական թուականներու վերջը։ 1958ին լոյս տեսած անոր «Բալլադ մարդու մասին» բանաստեղծութիւններու անդրանիկ հաւաքածոն։ Յետագային անցնելով արձակի, հրատարակած է «Վերջին գիշերը» (1959), « Անաւարտ դիմանկարներ » (1963), «Քաղաքի կիսաբաց պատուհանները» (1964), « Հայկական էսքիզներ » (1969), «Ապրած եւ չապրած տարիներ» (1970), «Դեղատուն Անի» (1973) պատմուածքներու եւ վիպակներու գիրքերը։

×

### ԱՐԺԷՔԱՒՈՐ ՆՈՒԷՐ

Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի գրադարանը միշտ կը հարստանայ նորանոր գիրքերով, յատկապէս նուիրատուութիւններու միջոցով։ Այժմ գրադարանը ունի նոր հաւաքածոյ մը հայագիտական, արեւելագիտական, բնագիտական, աստղագիտական, արուեստագիտական ու գեղագիտական գիրքերու։

Վերջերս ողբացեալ Լեւոն Աֆրիկեանին զաւակը՝ Մելքոն, որ Թիֆլիս կը բնակի, իր հօր արժէքաւոր գիրքերը նուիրեց գրադարանին։ Անոնք բաղկացած են գեղարուեստական ու պատմա – փիլիսոփայական մօտ 300 արժէքաւոր հրատարակութիւններէ՝ ընդհանրապէս ռուսերէն։

×

### ԵՐԵՔ ԱՄԻՍ ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ ՄԷՋ

Երեք ամիս տնտեսագիտական կարեւոր հարցերու մասին դասախօսութիւններ եւ զեկուցումներ տուած է Փրակայի, Պըռնոյի, Պրաթիսլավայի, Պլզէնի, Կոթվալթովի եւ այլ քաղաքներու մէջ Ակադ. Արտաշէս Առաքելեան, որ տնօրէնն է Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի տնտեսագիտութեան հիմնարկութեան։

Ակադեմականին 25 աշխատութիւններ թարգմանուած են չեխերէն եւ սլաւոներէն։

×

### « ՍԻՊԵՐԱԿԱՆ ԱՆԱՆԱՍ »Ը ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Վերջին տասը տարիներուն Սեւանի ափերը եւ մերձակայ լեռնալանջերը կանաչազարդուած են։ Բարձր լեռնային պայմաններուն յարմարած են սօճին, կեչին, աքասիան եւ այլ ծառատեսակներ։ Իսկ երկու տարի առաջ լիճին ափին երեւցաւ ստուարախիտ թուփ մը՝ ձիափուշը։ Անիկա կ'աճի Ալթայի, Հիւս. Կովկասի, Արեւելեան Սիպերիոյ եւ Խորհ. Միութեան եւրոպական մասին հարաւը։ Ձիափուշին պտուղը կարգ մը կենսանիւթեր, թթուներ, շաքար եւ իւղեր կը պարունակէ։

Պտուղները, որոնք կը հասնին Սեպտեմբերին, կ'ուտուին իրենց բնական վիճակին մէջ, անոնցմէ կը պատրաստուին զանազան հիւթեր եւ անուշներ։ Պտուղը երբ քամուի՝ գոյացած հիւթը անանասի բոյր կուտայ։ Այս է պատճառը, որ Սիպերիոյ մէջ ձիափուշը «Սիպերիական անանաս» կ'անուանեն։ Իսկ անոր թուփը արժէքաւոր դեղաբոյս է, որու իւղէն պատրաստուած դեղը կը գործածուի մորթի հիւանդութիւնները բուժելու համար։

Ձիափուշը ծովի մակերեսէն 2000 մեթր բարձրութեան վրայ լաւ ընտելացած է։ Այս տարի անտառաբոյծները ձիափուշի թուփեր պիտի տնկեն 500 հեկտարի վրայ. թուփի արմատները միաժամանակ կ'ամրապնդեն աւազահողը, լեռնալանջերը կը պաշտպանեն զօրաւոր հովերէն։

×

### Հ. ԲԱԲԱՋԱՆԵԱՆ ԱՐԺԱՆԱՑԱԾ Է ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ԱՍՏԻՃԱՆԻՆ

Խորհ. Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահութեան Ապրիլ 29ի հրամանագրով զրահապատ ուժերու մարաջախտ Համազասպ Բաբաջանեանի շնորհուած է զրահապատ ուժերու գլխաւոր մարաջախտի աստիճան։

×

### « ՍՊԱՐՏԱԿ » ՊԱԼԷՆ ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ ԲԵՄԻՆ ՎՐԱՅ

Նիւ Եորքի «Մեթրոփոլիթըն» սրահին մէջ Մոսկուայի Մեծ Թատրոնը ներկա – յացուցած է Արամ Խաչատուրեանի «Սպարտակ» պալէն։ Ամերիկացի քննադատ Կ. Պառնէս ներկայացման առիթով գրել տուած է, թէ «Սպարտակ» պալէն այնքան հոյակապ է, որ անտարակոյս կը դասուի խորհրդային պալէի պատմութեան ամէնէն լաւ բեմադրութիւններու շարքին»։

## ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

### ԱՄԵՐԻԿԱՑԻՔ ԵՏ ԱՌԻՆ ԻՐԵՆՑ ՆԱՒԸ ԵՒ ՆԱՒԱՍՏԻՆԵՐԸ

——— Օ ———

ՖՈՐՏ ԶԻՆԵԱԼ ՈՒԺԻ ԴԻՄԱԾ ԷՐ

——— Օ ———

Նախագահ Ֆորտ հրահանգ տուաւ զինուորական միջամտութեամբ ազատել բռնագրաւուած նաւը իր անձնակազմով։ Ամերիկեան օդանաւեր ռմբակոծեցին նախ քամպոճեան փոքր ռազմանաւեր, որոնք բռնագրաւուած նաւը՝ «Մայակէզ»ը կը փորձէին Քոհ Թանկ կղզեակէն տեղափոխել աւելի ապահով վայր մը՝ Քամպոճի նաւահանգիստներէն մէկը։ Այս ռմբակոծութիւններուն հետեւանքով քամպոճեան երեք նաւեր ընկղմեցան եւ չորսն ալ վնասուեցան։ Ապա «Մարին»ներ թռանիներով ցամաք ելան եւ յաջողեցան վերագրաւել նաւը։ Այսուհանդերձ նկատեցին, թէ ամերիկացի 40 նաւազները այլուր տեղափոխուած են, որով կղզեակը բուռն ռմբակոծութեանց թիրախ դարձաւ մինչեւ որ ճերմակ դրօշ պարզած նաւ մը երեւցաւ։ Քամպոճցիք «մարինս»ներուն յանձնեցին «Մայակէզ»ի անձնակազմը, Զորեքշաբթի գիշեր։

Առջի օր Ամերիկացիք առանց արտօնութեան 1100 «մարինզներ» ցամաք հանած էին Թայլանտ, որուն վարչապետը անմիջապէս բողոքած էր եւ պահանջած որ ամերիկացի զինուորները քաշուին։

Քաղաքական շրջանակներու կարծիքով «Մայակէզ»ի խնդիրը այլեւս փակուած պէտք է նկատել, քանի Ուաշինկթըն զինուորական միջամտութեամբ ձեռք ձգեց նաւը իր ամբողջ անձնակազմով, Զորեքշաբթի կէս գիշերը անց Ֆորտ մամուլի ասուլիս մը տուաւ, յայտնելու համար թէ Ամերիկա յաջողած է իր առաքելութեան մէջ։

Դեռ յայտնի չէր Հինգշաբթի առտու թէ գործողութիւնը ի՞նչ կորուստ պատճառած է. արդէն իսկ կ'ըսուէր թէ ամերիկեան երեք թռան վար առնուած էին Խմերներու կողմէ։

×

Հինգշաբթի օր եւ երեք օրուան համար խրախճանքներ սկսան Նախկին Սայկոնի մէջ, որ Մայիս 15ին պաշտօնապէս Հօ-Քի-Մինհ մկրտուեցաւ։

### ԱՐՄԷՆ ԼԻՒՊԷՆԻ (ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ) ՄԱՍԻՆ

——— Օ ———

Էքիւտ պարբերաթերթը 1975 Մայիսի իր թիւին մէջ աւելի քան քսան էջ նուիրած է Արմէն Լիւպէնի, գլխաւորաբար անոր թղթակցութեան Մատըլէն Ֆոլէնի հետ։ Երկու գրութիւններէ ետք, զորս ստորագրած են Մատըլէն Ֆոլէն եւ Փաթրիք Ռէօմօ, հրատարակուած են 17 նամակներ Արմէն Լիւպէնէ, որոնք կ'երկարին 1939էն 1969 եւ կը վկայեն այն երկար ու հաւատարիմ բարեկամութիւնը զոր բանաստեղծ Ֆոլէնի այրին ունեցած է Շահնուրի նկատմամբ։ Այդ նամակները, որոնք մէկ չնչին մասն են միայն Լիւպէն-Ֆոլէն երկար ու ճոխ թղթակցութեան, անողոք մերկութեան մը մէջ կը պարզեն այն ահաւոր տառապալից կեանքը զոր տարած է Շահնուր, անկողինէ անկողին, առանձին անկիւնի մը կարօտով (1939էն 1959 երբ Սէն-Ռաֆայէլի մէջ պիտի ունենար, վերջապէս, այդ առանձին, փոքրիկ անկիւնը)։

## Քանի մը տողով

ԿԵՐՆԻՔԱՅԻ (Սպանիա) մէջ հրացանաձգութիւն մը տեղի ունեցաւ առջի օր երբ ոստիկանութիւնը միջամտեց Պասք մարտնչողներ հետապնդելով երեք հոգի եւ քաղաքային պահակազօրքի սպայ մը մեռան։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Համայնավար կուսակցութեան քարտուղարը՝ Մարշէ բուռն պայքարի ձեռնարկած է Թէնկի դէմ, որ Ֆրանսայի պաշտօնական հիւրն է։ Մարշէ մամուլին յանձնած յայտարարութեան մը մէջ, կ'ամբաստանէ չին Համայնավար կուսակցութիւնը որ զօրավիգ կը կենայ Արեւմտեան Եւրոպայի յետադիմականներուն, կը պաշտպանէ դրամատէր Եւրոպայի մենաշնորհներն ու ԹՐԲԱԹներ։

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ պաշտօնաթերթը հրատարակեց Հինգշաբթի օր վիժումը օրինականացնող օրէնքը։ Միւս կողմէ յատուկ միջոցներ ձեռք կ'առնուին ստիպելու համար ամուսինները, որ ապահարզանէ ետք, վճարեն իրենց կնոջ դատարանին ճշդած թոշակները։

ՓՈՐԹՈՒԿԱԼ քսան ընկերութիւններ եւս ազգայնացուց, անոնք կրադիւսի, ծխախոտի ընկերութիւններ են։ Փորթուկալ ցարդ ազգայնացուցած է իր ճարտարարուեստին 60 տոկոսը եւ պիտի ձըգտի նոր ազգայնացումներ ալ կատարել։ Միեւնոյն ատեն 4000 էսքուտոսի բարձրացուց նուազագոյն ամսավճարը (շուրջ 700 ֆր.)։ Նախարարաց Խորհուրդը նաեւ որոշեց սահմանափակել բարձր աշխատավարձքերը, 48·900 էսքուտոսի(8700 ֆ) այսինքն 35·000 տուրքը զեղչելէ ետք։ Ասկէ զատ 12 հազարի կամ աւելի բարձր աշխատավարձքերը պիտի «սառեցուին» մինչեւ տարւոյս վերջ։

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ Արտաքին նախարարը՝ Գրոմիկօ քննադատեց Քիսինկէրը, որ ամերիկեան զինուորական պիւտճէն աւելցնել կ'ուզէ, մինչ միւս կողմէ կը ջատագովէ լարուած կացութեան մեղմացումը Մ. Նահանգներու եւ Խորհ. Միութեան միջեւ։ Գրոմիկօ հանդիպում մը պիտի ունենայ Քիսինկէրի հետ այս Երկուշաբթի, Վիէննայի մէջ։

ԼՈՒՐԵՐ ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԻ ԱՓԵՐԷՆ

# 60ԱՄԵԱԿԻ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՆԻՍԻ ՀԱՅ ՄԱՐԶԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ

Ինչպէս բոլոր հայաշատ կեդրոններու եւ Ֆրանսայի գլխաւոր քաղաքներուն մէջ, Նիսի հայ գաղութն ալ հանդիսաւոր ու փայլուն տօնակատարութեամբ մը իր օրին ոգեկոչած է, ցեղասպանութեան վաթսունամեակը, ի ներկայութեան նահանգին բարձրաստիճան անձնաւորութեանց եւ ի մասնաւորի տեղւոյն երեսփոխաններուն :

Ձեռնարկը բացառիկ յաջողութեամբ պսակուած է, շնորհիւ բոլոր միութիւններու եւ մարմիններու համերաշխ համագործակցութեան, որոնց մէջ յիշատակենք Կրօնական Ընկերակցութիւնը, Հայ Երիտասարդներու Մշակութային Կեդրոնը, Հայ Մարզական Միութիւնը, Նիսի եւ շրջանի Հայ Տիկնանց Միութիւնը, եայլն : Սուգի յիշատակը ոգեկոչուած է նախ հայոց եկեղեցիին մէջ ու ապա թափորը ուղղուած է մեռելոց յուշարձանը ուր հայ գաղութին անունով զետեղուած է ծաղկեպսակ մը :

Հանդստեան կոչուած ոստիկանապետ մեր բարեկամը՝ Ժէրար Մասպուրեան յուզումով կարդալով «Յառաջ»ի Ապրիլ 24 Ֆրանսերէն խմբագրականը զոր փութացած էինք ղրկելու նաեւ իրեն, փոխանցած է զայն Նիսի Ֆրանսացի պետական անձնաւորութեանց որոնք խնդրած են իրմէ մէյ մէկ օրինակ հայթայթել իրենց : Ու պարտք կը դնէ վրաս, կարելին փորձել 3 – 4 օրինակ եւս տրամադրելու իրեն այդ նպատակաւ : Մեր ազնիւ բարեկամը կ'անդրադառնայ թերեւս որ այդ թիւը արդէն սպառած է, կարենալ գոհացում տալու համար իրեն :

Ժան – Մառի Գառզուի գիրքը 1915ի ցեղասպանութեան նուիրուած, ինչպէս ամէն տեղ, մեծ աղմուկ հանած է նաեւ Նիսի մէջ եւ տեղւոյն հինգ երեսփոխաններէն երեքը որոնք կարդացած են զայն, հեռաձայնած են Պ. Մասպուրեանի յայտնելու համար որ ցարդ կ'անդրադառնային որ Հայերը զոհ եղած են նման վայրագութեանց : Մեր բարեկամը փորձած է իր սահմանափակ ծանօթութիւններով լրացնել անոնց չհաղորդուածը եւ ուրախ է որ իր երեսփոխան բարեկամներէն մին, նախաձեռնած է տեղւոյն կարեւոր գրավաճառներէն մէկուն միջոցաւ, հրաւիրել Գառզուն Նիս, ներկայացնելու համար իր գիրքը : Այդ առթիւ պիտի հրաւիրուի անշուշտ ամբողջ Քօթ տ'Ազիւրի Հայ համայնքը ներկայ ըլլալու այդ հաւաքոյթին : 1

×

Քանի մեր խօսքը կը վերաբերի Նիսի նախկին ոստիկանապետին – որուն շնորհուած պաշտօնական ու հանրային գնահատանքին արձագանգը եղած էինք «Յառաջ»ի էջերուն մէջ – ներկայիս արդէն կերպով մը անցած է Ֆրանսայի պատմութեան մէջ, պզտիկ դուռնէ մը ներս մտնելով :

Զինուորական կեանքի եւ գերութեան իր ընկերը՝ Զօրավար Մարսէլ Պիժար, պետական քարտուղար Բանակի եւ Պաշտպանութեան նախարարութեան, որուն հետ երկիցս փախուստի ձեռնարկած էր ան գերմանական արգելանոցներէն պատերազմի շրջանին պարտք նկատած է նոր լոյս ընծայած իր գիրքին մէջ «Իւն Փարթի Տը Կլուառ» (հրատ. Փլոն) իրենց ոդիսականը պատմելու առթիւ մեր հայրենակիցին արժանի տուրքը տալու այդ վտանգաւոր արկածախնդրութեան մէջ, անոր ցոյց տուած յանդուգն ու խիզախ ոգիին համար :

Անցեալի իրենց անքակտելի կապը, վերանորոգուած է վերջերս, Ապրիլ 30ին Օպանըի մէջ, այն միջոցին երբ Պիժար կը նախագահէր տարեդարձի տօնակատարութիւն մը օտար լեգէոնի բանակատեղիին մէջ : Նախարարը, զանազան զօրամիններու հրամանատար՝ երկու տասնեակ մը զօրավարներու ներկայութեան, երկարատեւ սրտագեղ ողջագուրումով մը ցոյց տուած է թէ չէ մոռցած անցեալի իր սրտակից ընկերը եւ իրենց հերոսական այդ դրուագը որ այսպէս կը նուիրագործուէր անգամ մը եւս եղբայրական նման վերաբերումով մը, զարմանք պատճառելով ներկայ պաշտօնական անձնաւորութեանց եւ մամուլի ներկայացուցիչներուն թէ ո՞վ էր այս բացառիկ անձը որուն այնքան սիրագեղ ընդունելութիւն մը վերապահած էր զօրավարը առաջին առթիւ, երբ Մարսիլիոյ շրջանէն բազմաթիւ պաշտօնական անձնաւորութիւններ կարգի պիտի սպասէին ընդունուելու համար անկէ :

×

Ազգային ու միջազգային այս ...ամեակներու պահուն, ուրախութեամբ կը տեղեկանանք որ Նիսի Հայ Մարզական Միութիւնը կը տօնէ իր հիմնադրութեան յիսնամեակը այս ամսու 18ին, Հօթել Նէկրէսքօյի շքեղ սրահներու մէջ :

Արդարեւ, կ'արժէ որ Նիսի հայ գաղութը արժանավայել կերպով տօնակատարէ այս թուականը ու խուռներամ ներկայ գտնուի տարեդարձի այս տօնակատարութեան – որ կը խոստանայ մեծ յաջողութեամբ պսակուիլ – քաջալերելու համար այն բուռ մը հայ մարզիկները որոնք տասնամեակներէ ի վեր հայ անունին պատիւ բերող գործունէութիւն մը ունեցած են Միջերկրականի ափերուն վրայ :

Պէտք է չմոռնալ նաեւ որ Միութիւնը անվերապահ համակրանք ստեղծած է պետական մարմիններու և ֆրանս. մարզական շրջանակներու մօտ իր հիմնադրութեան թուականէն սկսեալ և Նիսի ներկայ երեսփոխան – քաղաքապետը հետեւելով իր հօր օրինակին – միշտ զօրավիգ կանգնած է հայ Մարզականի գործունէութեան :

Այս առթիւ ձոխ յայտագիր մը պատրաստուած է որ կը սկսի, հանդիսութեանց նախագահ՝ քաղաքապետին քաջալերական խօսքերով. (*)

Իր կարգին, մարզական շարժման կըցորդը իր խնդակցութիւնը կը յայտնէ :

Յայտագրին վրայ կը հետեւի Միութեան նախագահ Ժիրայր Մազմանեանի ուղերձը, խմբագրուած հայերէն, որ միութեան պատմականը ընելէ եւ յիշելէ յետոյ պատերազմի ընթացքին՝ իրենց շարքերէն յանուն Ֆրանսայի՝ դրօշի տակ ծառայող 120 անդամներ, կը մաղթէ որ յիսնամեակի յիշատակելի այս պահուն, երիտասարդները, նման իրենց աւագ եղբայրներուն, կանգուն պահեն Միութիւնը, յառաջիկային հպարտութեամբ փոխանցելու համար զայն գալիք սերունդներուն :

Անիրաւութիւն մը պիտի ըլլար սակայն, մոռնալ այն բուռ մը հաւատաւոր հայորդիներ որոնք առաջին աշխարհամարտի ծանօթ ցեղասպանութեան իբր մնացորդաց, եկած հաստատուած էին Միջերկրականի ափին, իրենց ճակտի քրտինքով, պարկեշտութեամբ եւ կամքի ուժով, արեւուն տակ ապրելու իրաւունք մը ապահովելու ու առաջին առթիւ հիմը դնելու հայ մարզական շարժման :

Այդ հիմնադիր անդամները եղած են Վռամշապուհ Յովնանեան, Գեղամ Թօքմլեան, Գեղամ Քիթապճեան, Վահէ Թիմուրճեան, Գէորգ Ճօրթեան, Գեղամ Թօմպաքճեան, Սիմոն Սինէմեան, Գրիգոր Սունճուքեան, Սարգիս Ճիզմէճեան, Յովսէփ Ճարպիկեան :

Իսկ իր յաջորդական նախագահներուն մէջ կ'երեւնան, առաւել կամ նուազ երկար պաշտօնավարութեամբ, Վռամշապուհ Յովնանեան, Պարոյր Յովնանեան, Ենովք Խաչատուրեան, Պարգեւ Օտաճեան, Մամբրէ Աքօլանեան, Ժէրար Մասպուրեան եւ վերջինը Ժիրայր Մազլումեան որ պատնէշին վրայ է 1953էն սկսեալ ցայսօր :

Պաշտօնական հանգամանք ունեցող այս անուններուն զուգահեռ միութեան սատարողներու կարգին անհրաժեշտ է աւելցնել նաեւ անունը Արա Երամեանի որ միշտ միութեան բարոյական նեցուկ մը եղաւ այս երկարատեւ շրջանին :

Գալով օրուան դեղարուեստական բաժնին մասնակցողներուն, Նիսի հանդիսականները վայելքը պիտի ունենան լսելու, իբրեւ գլխաւոր մեներգիչ, հայ բեմերու զարդը Լիզ Սարեան որ իր Ֆրանսերէն երգերուն զուգընթաց ճոխ ու սրտագրաւ հայրենի երգերու ցանկ մը ունի հրամցնելիք :

Իսկ երբ Պէրնար Տէտէճեանի նման ձեռնադաշնակի վարպետ մըն է որ կ'ընկերանայ անոր, վստահ կարելի է ըսել որ վայելքը կրկնակի պիտի ըլլայ :

Գալով օրուան պատուակալ անդամներուն, ըսենք թէ հանդիսութիւնը կը վայելէ Նիսի քաղաքապետ՝ Ժաք Մէտըսէնի հովանաւորութիւնը, նախագահութեամբ ծանօթ ազգային Պ. Մուշեղ Ճիյէրճեանի : Իսկ պատուոյ յանձնախումբը կը կազմեն, վերեւի յիշուած հիմնադիր ու նախագահ անդամներէն շատերը :

Կարճատեւ շրջան մը, այս տողերը գրողն ալ Նիսի իր բնակութեան շրջանին 1931 – 1933ին, իր գործակցութիւնը բերաւ, հետեւելով միութեան գործունէութեան եւ ներկայ ըլլալով խումբին մըցումներէն ոմանց : Ու մօտէն զգաց ան այն համերաշխ ու եռանդուն ոգին որ կը տիրէր միութեան ծոցին մէջ : Ու այսօր, հեռուէն կը մասնակցի ան իրենց ուրախութեան, իր մաղթանքներն ու շնորհաւորութիւնները միացնելով բոլոր անոնց որոնք կը ցանկան որ միութիւնը աւելի եւս բարգաւաճի ու բոլորէ նորանոր բեղուն տասնամեակներ միշտ բարձր պահելով հայու մարզական առողջ ոգին :

ԳՐ. ՃՈԼՈԼԵԱՆ

Յառաջ .— (*) Ժ. Մետըսէնի գրութեան թարգմանութիւնը տեսնել Նիսի մեր աշխատակցին Տ. Հ.ի յօդուածին մէջ, ինչպէս նաեւ կցորդինը :

## ՅԻՍՆԱՄԵԱՑ ՅՈԲԵԼԵԱՆ

ՆԻՍԻ ՀԱՅ ՄԱՐԶԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ՝
ՆԻՍԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԻՆ

—— Օ ——

ՆԻՍ .– Նիսի Հայ Մարզական Միութիւնը կը պատրաստուի տօնել իր հիմնադրութեան յիսնամեայ տարեդարձը :

Ամբողջ կէս դար տեւողութեամբ մնալ պատնէշին վրայ եւ գործօն մասնակցու-

---

# ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

## ՍՂԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵԿՈՒՑՈՒՄ

Ասիկա թոյլատրելի ձեւ մը չէ՝ հոս, այս վայրին մէջ, ձեր վրայ ազդելու : Եթէ դուք ամբաստանեալը յանցաւոր ճանչնաք, ան մահուան կը դատապարտուի. ու ոչ ոք մենէ չի կրնար գիտնալ, թէ գերման Պետութեան նախագահը՝ ներման խնդրին նկատմամբ՝ ի՛նչ որոշում կուտայ : Այստեղ պէտք է իրաւունքը որոշուի եւ ոչ թէ ներման ճամբան ցոյց տրուի :

Ես ուրախ եղայ՝ յանձին մեծապատիւ պարոն աւագ դատախազին որոշ իմաստով պաշտօնակից մը, պաշտպան մը ողջունելու. սակայն պաշտպան մը ոչ թէ Թեհլիրեանի, այլ Թալէաթ փաշայի, ու այն ալ դժբախտաբար միայն իրողութիւններու հիման վրայ, զորս զեկուցած ու պատմած են իրեն այլ եւ այլ անձեր : Պարոններ, ես պիտի չհետեւիմ իրեն այդ ուղղութեամբ, ես գիտակցաբար կը մերժեմ այդ : Հեռագիրներու ամբողջ գինարան մը ունիմ հոս, վկայ մը ունիմ, որ ահա հոն նստած է ու կ'ըսէ, «այդ հեռագիրները վաւեր են, ե՛ս ձեռք բերած եմ զանոնք» :

Ներկայ դատավարութեան պահուն ես արդէն կանգ առի այդ ամէնուն վրայ : Ես առաջարկ ըրի, զոր յետոյ նորէն ետ առի, որովհետեւ մեզ համար հոս կարեւորը այդ չէ. կը բաւէ որ Թէհլիրեանը, ինչպէս իր բոլոր ցեղակիցները, համոզուած էր, թէ Թալէաթն է ամբողջ սարսափներուն հեղինակը. եւ դուք ցոյց տուիք որ կը հաւատաք ատոր :

Այդ կը բաւէ, ու եթէ դատավարութեան մէջ ատոր համար առարկայական պարագայ մը եւս կար, այդ ալ վկայութիւնն է այն փառաւոր մարդուն, Պալաքեան եպիսկոպոսին, որ ըսաւ. «Ես ու իմ փրոֆեսէօրս, որուն հետ մէկտեղ աքսորուեցայ, եղանք Ջանդըրըի վալիին մօտ. մենք խնդրեցինք անկէ՝ բան մը ընել մեզի համար. ան ցուցուց մեզի հեռագիր մը, որով Թալէաթ կը հարցնէր. «Տարագրեալներէն քանի՞ սը արդէն մեռած են եւ քանի՞ սը ողջ» :

Մենք ամէնքս ալ հասկցանք, թէ ինչ կը նշանակէր այդ : Ասիկա միակ պարագան է, որ մէջտեղ եկած է վկաներու հարցաքննութեան միջոցին Թալէաթի՝ սարսափներուն հեղինակը ըլլալուն մասին : Մնացած բոլոր վկայութիւններէն մենք հրաժարեցանք : Բաւական է այն պարզ ու անվիճելի իրողութիւնը, որ քանի մը ամսուան ընթացքին 1.800.000 Հայերէ 1.400.000ը տեղահանուած են, եւ այդ վերջիններէն մէկ միլիոնը սպաննուած, ինչպէս նաեւ այն որ տարբեր վայրերէ այդ դժբախտներու կարաւանները նոյն կեդրոններն են քշուած՝ առանց որեւէ տեղ անոնց ապահովութեան մասին հոգացուած կ'ըլլար : Խնդրեմ դուք ինքնիդ խորհիք, հնարաւո՞ր է այդ՝ առանց սիսթեմաթիք ղեկավարութեան վերէն : Իրապէս թուրք կառավարութիւնը այնքան անզօ՞ր էր, որ ի վիճակի չըլլար այդ աղէտին դէմ միջոցներ ձեռք առնելու : Կը հաւատա՞ք ատոր : Այն ատեն ըսէք «այո» : Ես չեմ կրնար այդ ընել :

Երրորդ կարճ նախնական դիտողութիւն մը. քիչ մը կասկածանքով եւ մինչեւ իսկ մտահոգութեամբ Պ. դատախազը անդրադարձաւ դէպքին յաջորդ օրը, Մարտ 16ին ամբաստանեալին կողմէ տրըւած բացատրութիւններուն, որոնք կը վերաբերին այն վայրկեանին, երբ Թէհլիրեանը առաջին անգամ որոշած էր մահափորձը կատարել :

Ամբաստանեալը իբր թէ որոշած ըլլար այդ անմիջապէս հայկական ջարդերէն ետք, տարիներ առաջ արդէն եւայլն :

Պարոններ, մենք պէտք չէ զառնանք այս խնդրական բացատրութիւններուն : Այստեղ ձեր առջեւ նստած է այն թարգմանը, որ հրաւիրուած էր ամբաստանեալին առաջին հարցաքննութեան համար, որ ոստիկանութեան՝ յանձին այդ ամբաստանեալին կը տեսնէր մեծ մարդ մը, եւ որ՝ ինքն իսկ գրեթէ յափշտակուած այն տեսակէտէն էր, թէ հոս մեծ բան մը տեղի ունեցած է :

Ու դուք լսեցիք իրմէ, որ ինքը Թէհլիրեանը այն ատեն կը գտնուէր այնպիսի հոգեկան վիճակի մը մէջ, վիրաւոր, ջերմէ բռնուած, ուժաբեկ, զանակոծուած, իր ահաւոր որոշման եւ անոր իրագործման ազդեցութեան տակ, կացութեան մը մէջ, ուր ան ամէն մէկ հարցումի «այո» պիտի պատասխանէր. «այո, միայն հանգիստ ձգեցէք զիս, ես գիտեմ, թէ ինչ ըրած եմ. եւ այն, ինչ որ ըրած եմ, լաւ է. այլեւս չեմ ուզեր, որ զիս հոս ձանձրացնէք» :

Այս կ'ըսէ թարգմանը, որ այն ատեն հրաւիրուած էր թարգմանելու ամբաստանեալին խօսքերը :

Թարգմանը այստեղ վճռականօրէն ըսաւ. «Եթէ դուք անոր հակառակ հարցումներ իսկ ուղղէիք, ան նորէն «այո» պիտի պատասխանէր» :

Ու երբ թարգմանը հարցաքննութեան արձանագրութիւնը պիտի ստորագրէր, ըսաւ. «Ես չեմ ստորագրեր, որովհետեւ հարձանագրութիւնը կատարելապէս հաբրտա ու հիմնաւոր չէ» :

(65 – Շար.)

թիւն բերել քաղաքի մը մարզական կեանքին, եղելութիւն մըն է որուն կարեւորութիւնը չէ խուսափած Քաղաքապետութեան աչքէն, եւ առ այդ Նիսի Քաղաքապետը՝ երեսփոխան Ժագ Մէտըսէն ստանձնած է պատուոյ նախագահութիւնը տօնակատարութեան որ տեղի պիտի ունենայ այս կիրակի, Մայիս 18, Նէկրէսքօ պանդոկին ճոխ սրահներուն մէջ:

Անկէ օր մը առաջ, Մայիս 17, ժամը 18·30ին, Քաղաքապետական Խորհուրդին կողմէ ընդունելութիւն մը կը սարքուի Նիս քաղաքի Երախտագիտութեանց Կոմի – տէին կեդրոնատեղիին մէջ, 5 Փրոմընատ տէ զ'Անկլէ, ի պատիւ այս յիսնամեակին, նշելու համար միանգամայն հայ համայնքին արժանաւոր դերը Նիսի զարգացման մէջ:

Առաջին անգամն է որ այսպիսի պատիւ մը կ'ընծայուի մեր համայնքին, որ ըստ վիճակագրութեանց, թիւով երրորդն է, գալով հրեայ համայնքէն վերջ: Բայց դժբախտաբար Հայութիւնը ցարդ չէ գիտցած արժեւորել իր այդ հանգամանքը, եւ առհասարակ իր բացակայութեամբ է որ միայն կը փայլի քաղաքիս կեանքը չահագրգռող երադարձութիւններուն մէջ: Եւ մինչ շատ աւելի փոքրթիւ համայնքներ իրենց ներկայութիւնը զգալի կը դարձնեն ամէն առիթով, մերինները կը նախընտրեն ծածկուած ու քաշուած մնալ, ենթակայ՝ ժամանակավրէպ երկչոտու – թեան մը որ հին օրերու ստորակայութեան բարդոյթէն յառաջ կուգայ ապահովաբար:

Համատարած երողութիւն մըն է այս ամբողջ Ֆրանսայի մէջ: Մեր համրանքով իսկ արժէք կը ներկայացնենք, բայց գիտակից չենք այդ երողութեան:

Այս տեսանկիւնէն դիտուած, առաւել – աբար շնորհաւորելի է Նիսի Հայ Մարզական Միութիւնը որ ամէն առիթով Հայ անունը յիշատակելու առիթներ կը ստեղծէ եւ կը յաջողի երմով հետաքրքրել քաղաքիս աւագանին:

Ահա թէ ի՛նչ կը գրէ քաղաքապետ – երեսփոխան Ժագ Մէտըսէն տօնակատարութեանց յայտագրին իբր յառաջաբան.—

«1925–1975: Արդէն իսկ յիսուն տարի: Դեռ կը յիշեմ մանկութեանս օրերը, երբ հօրս (*) կ'ընկերանայի երթալու համար Մառըլէնի թաղը ուր քաջարի ընտանիքներ կը ջանային վերագտնել ապրելու ուրախութիւնը Միջերկրականի ափերուն վրայ, իրենց ծննդավայրը լքելու հարկադրուելէ վերջ:

«Նիս քաղաքը միշտ օգտուեցա'ւ Հայոց արժանիքներէն, սիրե՛ց ու կը սիրէ՛ իր հայ զաւակները, իբր լաւագոյնները իրեններուն:

«Մարմնամարզը միջոց մը եղաւ իրենց աւանդութիւնները պահպանելու եւ միաժամանակ մարզելու մարմինը: Եւ սփորի բոլոր մարզերուն մէջ ունեցան բազմաթիւ յաջողութիւններ:

«Այսպէս, երջանիկ եղայ Հ. Մ. Միութեան օգնելով, որպէսզի տէր դառնայ հաւաքավայրի մը ուր զիրար կը գտնեն տարեցներ եւ երիտասարդներ:

«Սիրով կ'ողջունեմ բոլոր անոնք որոնք Ֆրանսայի միւս քաղաքներէն եւ արտասահմանէն պիտի գան մասնակցիլ այս տօնակատարութեան: Կը մաղթեմ իրենց տաքուկ արեւ մը, որ լաւագոյն հիւրընկալը պիտի ըլլայ, եւ կ'ուզեմ որ գիտնան թէ կրնան ամբողջութեամբ վստահիլ իմ եւ Քաղաքապետական Խորհուրդի անդամներուն օժանդակութեան, ի յաջողութիւն այս մեծ տօնակատարութեան:

«Ջերմօրէն կը շնորհաւորեմ բարեկամներս, նախագահ Մագլումեանը եւ նաեւ անձնուէր Գանձանակեանը իրենց թափած ջանքերուն համար եւ անկեղծօրէն շնորհակալ եմ որ զիս ընտրած են պատուոյ նախագահ»:

Իսկ քաղաքապետի փոխանորդ Շառլ Էրման, որ իբր վարիչ Նիսի մարզական գործերուն իր հոգածութեան առարկայ դարձուցած է Հ. Մ. Մ.ը, կ'աւելցնէ իր կողմէ.—

«Դպրոցին ու համալսարանին մէջ սորվեցայ սիրել Հայերը, որոնք հակառակ անթիւ դժբախտութիւններու, յաջողեցան միշտ պահպանել առաքինութիւններ իրենց ցեղին: Այն բոլոր երկիրներուն մէջ ուր հաստատուեցան, ընդունուեցան միշտ գրկաբաց, որովհետեւ կը բերէին իրենց խելքը, աշխատանքը եւ ձեռներէց ոգին:

«Նիսի մէջ, պահպանելու համար իրենց հոգեկան կապերը, 1925ին իսկ ստեղծեցին Հայ Մարզական Միութիւնը, որուն ֆութպոլի խումբերը յիսուն տարիէ ի վեր մարզադաշտերուն վրայ են, ձեռք ձգելով բազմաթիւ յաջողութիւններ: Օգնելու համար իրենց, որպէսզի յաջողին պահել իրենց ոգին, Պր. Քաղաքապետին հետ ըրի առաւելագոյնը որպէսզի հաճելի հաւաքատեղի մը ունենան: Ներկայ կ'ըլլամ միշտ իրենց բոլոր հանդիսութիւններուն եւ հաճոյքով կը հաստատեմ թէ իրենք կը նկատեն զիս իբր լաւագոյն բարեկամ մը:

«Թող Մայիս 17 ու 18ը ըլլան յաղթանակի ու տօնի օրեր ձեզի եւ ձեր հիւրերուն համար: Ձեզի հետ պիտի ըլլամ անպայման եւ միասին պիտի աղաղակենք «կեցցէ՛ Հայ Մարզական Միութիւնը»:

Հոս առիթն է յիշեցնելու թէ ֆութպոլի միջազգային դատաւոր Միշէլ Քիթապճեան, որ մօտերս պիտի վարէ Եւրոպայի ախոյենութեան մրցումը Փարք տէ Փրէնսի մարզադաշտին վրայ, ֆութպոլի գնդակին ծանօթացած է մանուկ հասակէն մասնակցելով Նիսի Հայ Մարզական Միութեան:

Ի պատիւ Հ. Մ. Միութեան կ'արժէ ճշդել նաեւ թէ, առաջին անգամն է որ հայկական հանդիսութիւն մը կը կազմակերպուի Նիսի մեծահամբաւ Նէկրէսքօ պանդոկին մէջ (բացի Ամենայն Հայոց Հայրապետին այցելութեան առթիւ կազմակերպուած հացկերոյթէն) ինչ որ պատիւ պիտի բերէ Հայ անունին: Հանդիսութիւնը կը խոստանայ ըլլալ շահեկան եւ փայլուն, դառնելով ճոխ յայտագրէն, որուն մէջ կարեւոր բաժին մը տրուած է ֆրանսահայ յայտնի երգչուհի Լիզ Սարեանի, որ Տէտէճեան նուագախումբին հետ յատկապէս հրաւիրուած է Փարիզէն:

Յաջողութիւն կը մաղթենք:

Տ. Հ.

(*) Պր. Ժագ Մէտըսէնի հայրը, Ժան Մէտըսէն, նմանապէս քաղաքապետ եղած է Նիս, գրեթէ 40 տարի տեւողութեամբ:

## Լրատու – տեղեկատու

## ՔԱԹՐԱ ՄԱՅԻՍ 23

Ուրբաթ, Մայիս 23ին, երեկոյեան ժամը 9ին, Փարիզի Կիմէ թանգարանի սրահը ժամադրավայրը պիտի ըլլայ բոլոր այն արուեստասէր ու արուեստը գնահատող հասարակութեան՝ հայ եւ օտար, որոնք երեք տարիներէ ի վեր վայելած են Քաթրայի կազմակերպած արուեստի երեկոներու հմայքը: Սակայն, հոս պէտք է նշել պարագայ մը: Մայիս 23ի երեկոն ունի առանձին նշանակութիւն մը: Խօսուն է յայտագիրը: Ներկայ կ'ըլլայ Քաթրայի պատուոյ նախագահ՝ երաժշտագէտ դաշնակահար Առնօ Բաբաջանեան, որ կը նուագէ իր Երրեակը՝ Ժան–Ժաք Քանթորոյի եւ Ֆիլիփ Միւլէրի ընկերակցու – թեամբ: Յայտագրի առաջին մասը յատկացուած է դաշնակահար Սիփրիէն Քացարիսի, որ իբրեւ երախտագիտութիւն Ֆրանսայի հայ գաղութի բերած նպաստին Կլիպրոսի յոյն գաղթականներուն, «Յառաջ»ի այդ նպատակով բացած հանգանակութեան առթիւ, սիրայօժար կը մասնակցի Մայիս 23ի երեկոյին նուագելով Շուման, Լիսթ, Հայտըն և Փրոքոֆիւ:

Յայտագրի երկրորդ մասը կը բովանդակէ Կոմիտասէն եւ Թէլէմանէն ստեղ – ծագործութիւններ, որոնք կը մեկնաբանուին Քաթրայի դաշնամային նուագա – խումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ Սիրիլ Տիտրիխի: Ջութակի մենակատար՝ Սեդրակ Գուլագըզեան:

Ահա Մայիս 23ի երեկոյի գեղարուես – տական յայտագիրը, որ արուեստի խրակական վայելք մը ընձեռելու բոլոր տըւեալները ունի: Վստահ ենք որ Քաթրայի ընտանիքն ու բարեկամները աւանդական հաւատարմութեամբ մը պիտի փութան այդ երեկոյ Կիմէ թանգարանի սրահը ու պիտի գնահատեն ու քաջալերեն Քաթրան իր աշխատանքներուն համար:

## ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍԻ ՀԱՅՈՑ ԱԶԳ. ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ ՎՃԱՐԵՑ ԻՐ ՊԱՐՏՔԸ

Զեկոյց
Պատրիարքարանին Հայոց Թուրքիոյ

— O —

Տարւոյս Յունուար ամսուան վերջա – ւորութեան մենք Բաց Նամակ մը (*) ուղղած էինք Պուէնոս Այրէսի Հայոց Ազգ. Կեդր. Վարչութեան: Ըսած էինք այդ գրութեան մէջ, թէ 1970 թուին մեր գաւառի Հայութեան համար Պուէնոս Այրէսի մէջ հանգանակուած գումարէն տեղւոյն վարչութիւնը, պարտք ըլլալով, վերցուցած էր մէկ միլիոն փեսօ, յատկացնելու համար իր տեղական նպատակներուն: Հինգ տարիներ այս գումարին անվճար մնալէն — հակառակ մեր բազմաթիւ դիմումներուն — մենք այն եզրակացութեան եկած էինք, որ այլեւս անկարելի պիտի ըլլար վերստանալ այդ գումարը, եւ գրած էինք այդ սրտցաւ նամակը:

Ներկայիս գոհունակութեամբ կը յայտնենք, թէ տեղւոյն Հայրապետական Պատուիրակ՝ Գեր. Տ. Բաբգէն Արք. Ապատեան, իր 1975 Ապրիլ 10 թուակիր նամակով կը հաղորդէ, որ Պուէնոս Այրէսի Կեդր. Վարչութիւնը Նիւ Եորքի Հայոց Առաջնորդարանը ղրկած է 2500 տոլարի իր պարտքը: Իսկ Ամերիկայի Հայոց Առաջնորդ Գեր. Տ. Թորգոմ Արք. Մանուկեան եւս իր 1975 Ապրիլ 22 թըւակիր գրութեամբ կը հաստատէ որ ըստացած է ղրկուած այդ գումարը:

Ուրեմն այսպէս փակուած կ'ըլլայ այս հաշիւին հետ նաեւ այս հարցը: Ու մենք մեր գոհունակութեան կը միացնենք նաեւ մեր անկեղծ ցաւը, եթէ հարկադրաբար եւ յակամայս անյարմար կացութեան մէջ դրած եղանք Պուէնոս Այրէսի Կեդր. Վարչութիւնը, այդ բաց նամակով, որ գըրուեցաւ ի հաշիւ եւ յօգուտ իրենց եւ մեր հայրենակիցներուն:

ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ
Պատրիարք Հայոց Թուրքիոյ

1975 Ապրիլ 30

(*) ԽՄԲ. «ՅԱՌԱՋ».— Այդ բաց նամակը լոյս չէ տեսած «Յառաջ»ի մէջ սա պարզ պատճառով որ Պոլսոյ Պատրիարքարանը հաւանաբար թերթիս հին հասցէին ղրկած էր այդ նամակը, ինչպէս նաեւ այս նոր զեկոյցը, որ դիպուածով մեր ձեռքն անցաւ: Աւելի քան երկուքուկէս տարի է որ «Յառաջ» տեղափոխուած է Ռիւ տը Թրէվիզէն, եւ թղթատարը այլեւս հասցէի փոփոխութիւնը չի կատարեր: Ամէն պարագայի մէջ, այս զեկոյցէն ալ կը պարզուի թէ նիւթը ինչ էր:

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՁԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (116)

# ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

ԼՈՒՉԻՕԼԱ

ԲԱՆՏՈՒՐՆԵՐՈՒ (*)

## ՇԱՀԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Այն վայրկեանին որ Տիկին Վերթէյլի դահլիճները կը մտնենք, այսինքն 1848 Մարտ 15էն 16 լուսնալու գիշերը երեկոյեան ժամը 11ին մօտ, մեծ երարան – ցում մը կը տեսնուէր:

Հակառակ վեհափառ Քարլոթթայի ճիգերուն որ խմբակէ խմբակ կ'երթար եւ իր ապարօշին կարմիր փետուրները կը շարժէր իբր նշան, հակառակ կրկնակի պղպարութեանց ծերունի հազարապետ Պարթոլոմէօ Պաթթոյի, որ Քարլոթթայի հետ մասնակից էր քագինօին հսկողու – թեան եւ թերեւս շահուն, եւ որ, ձիթագոյն կոճակներով լեհական կանաչ Լոտիկին մէջ կաշկանդուած, կ'ուզէր ուշացողները դէպի խաղի սեղանները քաշել, երիտասարդ սպաներ անտարբեր կը մնային այս հրապոյրներուն որոնք սովորաբար այնքան հզօր էին:

.. Ուրեմն, տեղակալ Բասքի կը հաւաստէք թէ Վիէննայի մէջ ծանր դէպքեր տեղի կ'ունենան:

— Ո՛հ, սիրելի բարեկամս, կը պատասխանէր ան ամենավայելուչ անփութու – թեամբ մը որուն ուղղուած էր այս խօսքը, չչափազանցենք. անխոհեմ խաժա – մուժը յարձակում մը ըրեր է:

— Զօր կայսրն անշուշտ դիւրին զսպած ըլլալու է:

— Միշտ թնդանօթը ամէնէն հզօրն է:

— Սակայն... կը խոստովանիմ թէ ականջս հասած աղմուկները զիս քիչ մը կը չփոթեցնեն:

— Ի՞նչ աղմուկ:

— Կ'երեւի թէ մեր ամենասիրելի վեհապետը արտօնութիւններ շնորհեր է...

— Անկարելի՛ է: Ամօթ չէ՞...

— Կ'ըսուի թէ գրաքննութիւնը ջնջուեր է...

— Այնպէս որ պարոն խմբագիրները եւ հեղինակները իրաւունք կ'ունենան խել – քերնուն փչածը ըսելու:

— Եւ մամլոյ նկատմամբ կարեւոր ազատական օրէնք մը հրատարակուեր է:

— Այսինքն անմիտ օրէնք մը... Այս մարդիկ չափազանց վտանգաւոր են... անոնց ամէնէն յարմար օրինագիրքը չուան մը եւ զայլիկոն մըն է...

— Վերջապէս, յարեց ան որ կարծես թէ սրտայոյզ լուրերու մենաշնորհն առած էր...

— Ի՛նչպէս, դեռ ուրիշ բա՞ն կայ...

— Կ'ըսուի թէ Նորին Կայսերական եւ Արքայական Վեհափառութիւնը հրամա – յեր է որ գերմանական թագաւորութեանց վիճակաժողովները նիստ գումարեն:

— Հօ՛, հօ...

— Նոյնպէս նաեւ Լոմպարտօ — վենետիկեան թագաւորութեան կեդրոնական ժողովները:

Սոսկալի մրմունջ մը այս ռօթարեր պատգամաւորին խօսքը ընդմիջեց:

Ի զուր կը ջանար ինքզինքն արդարացնել, յարելով թէ այս գումարումը անմիջական չէր, թէ չորս ամիսէն առաջ տեղի պիտի չունենար, բայց անօգուտ: Խիստ աղետաբեր տպաւորութիւն մը ըրած էր...

— Տղաս, ըսաւ իր բարձր հասակը պարզելով տեսակ մը գերման հսկայ, որ հարիւրապետ Հերման ֆոն Քրիխշթէյն աններդաշնակ անունը կը կրէր, Նորին Վեհափառութիւնը այս կամ այն բանը ընելու իրաւունք ունի... բայց մենք ալ մեր ընելիքը գիտենք: Եթէ Իտալացի – ները երերան, իրեն պէս զանոնք պիտի ջախջախենք...

Եւ իր խօսքերուն աւելի ուժ տալու համար, Հերման հարիւրապետը, որուն մօրթը կրնար ռնգեղջիւրի մը նախանձ ազդել, իր ահագին մատներուն մէջ ցրեխ ցրեխ փշրած էր ձեռքը բռնած Միւրա – նոյի գաւաթը:

— Կեցցէ՛ս, գոչեցին միւսները:

— Է՛ սատանան վկայ, լաւ զբօսանք մը կ'ըլլայ այդ. շատոնց է որ սուրերնիս քաշելու առիթ չենք ունեցած...

— Ինքզինքնուդ համար խօսեցէք, ըսաւ հարիւրապետը խրոխտ ձայնով:

— Յունուար 3էն ետքը նոր յաղթանակ մը ըրի՞ք:

— Դեռ երէկ այն ստահակներէն մէկուն դաս մը տուի...

— Պատմէ՛ նայինք: Հէ՞, Վերթէյլի, խմելիք բեր:

Սրուակներն սկսան դառնալ:

Քրիխշթէյնի կոմսը, վանդի կոմս էր, վառարանին կռթներ եւ իր ցուլի կաշենման ահագին դէմքը պայծառացեր էր:

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

## ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Նուարդ Շահինեան, զաւակներն ու թոռները, Տիկին Վերժին Մելիքեան, Տէր եւ Տիկին Արշակ Գոյունեան, զաւակն ու թոռը կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս Կիրակի, Մայիս 18, Փարիզի Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ եկեղեցին իրենց մօր եւ մեծ-մօր՝

ԿԱՏԱՐ ԱՐՈՒՍԵԱՆԻ

մահուան տարելիցին առթիւ։

Կը հրաւիրուին ողբացեալին յիշատակը յարգողները։

×

Այս Կիրակի առաւօտ, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի՝

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ԳՈՋԻ

մահուան քառասունքին առթիւ։

Ի գիտութիւն Պոլսոյ «Ժամանակ» օրաթերթի ողբացեալ խմբագրապետին յիշատակը յարգողներուն։

×

Պ. Օննիկ Նաշալեան հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ իր կնոջ՝

ՄԱՐԻ ՆԱՇԱԼԵԱՆԻ

(ծնեալ Մխճեան)

մահուան Գ. տարելիցին առթիւ, ինչպէս նաեւ ընտանեկան համայն ննջեցելոց, այս Կիրակի Մայիս 18, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

## ՇԱՒԻԼԻ Ս. ԳՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Այս Կիրակի պատարագ կը մատուցուի։

## ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

### ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Վալանսի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը կը հրաւիրէ Վալանսի Հայութիւնը Հինգշաբթի Մայիս 22 կէսօրէ յետոյ ժամը 18.30ին Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ, ուր կը մատուցուի հոգեհանգստեան պաշտօն Սարդարապատի հերոսներու անմահ յիշատակին, հայրենիքի ազատութեան նահատակուած հերոսներուն հոգւոյն համար։

## Խ Ն Ջ Ո Յ Ք

### ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապ. Խաչի մասնաճիւղին Կիրակի, Մայիս 18, ժամը 14.30ին Ահարոնեան սրահը (Ռիւ Պուֆիէ)։

## ԼԻՈՆ Ս. ՅԱԿՈԲ

Լիոնի Ազգ. Միութեան վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ յառաջիկայ Կիրակի Մայիս 18, Հոգեգալստեան տօնի առթիւ Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի պատարագ։ Սկիզբ առաւօտեան ժամեր-գութեան ժամը 8.30, սկիզբ պատարագի ժամը 10։

## ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ — ԱՌՆՈՒՎԻԼ

Այս Կիրակի (Հոգեգալուստ) պատարագ կը մատուցուի ժամը 10.45ին։ Երգեցողութիւնները կը կատարուին տեղւոյն նորակազմ երգչախումբին կողմէ, ղեկավար. Պ. Վազգէն Փէշտիմալճեանի։

# ՄԱՅԻՍ 28Ը

### ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. Վալանսի Քրիստափոր կոմիտէի, մասնակցութեամբ Կապոյտ Խաչի եւ Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի, Շաբաթ Մայիս 17 երեկոյեան ժամը 8.30էն սկսեալ Վալանսի քաղաքապետարանի թատրոնին մէջ։

Կը նախագահէ ընկ. ՀԱՅԿԱԶ ՍԱՀԱԿԵԱՆ

Կը խօսի ընկ. ԳԵՂԱՄ ԿԱՆԱՆԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին.— արտասանութիւն, կենդանի պատկեր, մեներգ, պար՝ մասնակցութեամբ Վալանսի եւ Մարսէյլի պարախումբերու, նուագախումբ՝ Կոռնկ։

Պատրաստուած է նոյնպէս ցուցահանդէս, օրուան պատշաճ, թատրոնի նախասրահին մէջ։

×

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Շաբաթ Մայիս 24, Սիկալ սրահին մէջ։

×

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Յունիս 7ին։

## ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Տրապիզոնի Շրջանի Հայր. Միութիւնը 30ական Ֆր. կը նուիրէ Կարմիր եւ Կապոյտ Խաչերու օգափոխութեան կայաններուն Կարապետ Խտըշեանի մահուան առթիւ (ստանալ «Յառաջ»էն)։

×

Տրապիզոնի Շրջանի Հայր. Միութիւնը 30ական Ֆր. կը նուիրէ Կարմիր եւ Կապոյտ Խաչերու օգափ. կայաններուն Տիկին Միհրան Գէորգեանի (ծնեալ Արաքսի Անանեան) մահուան առթիւ։

(Ստանալ «Յառաջ»էն)։

## Հ. Յ. Դ.

ԼԻՈՆ.— Հ. Յ. Դ. Վարանդեան կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի եւ Սէն-Մօրիսի Վրացեան խումբի ընկերները՝ Ուրբաթ Մայիս 16, երեկոյեան ժամը ճիշդ 8.30ին ,սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։ Ընկերներուն ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։


**Restaurant PALMA**

PLEIN CŒUR DE PARIS

210, Rue du Fbg. St. Antoine, Paris 12e

Tél. : 344-10-40

Grandes salles pour noces et banquets — Réunions tous genres —— qualité et prix sans concurrence. Remise exceptionnelle pour « jeunes mariés »

ՃԱՇԱՐԱՆ ՓԱԼՄԱ

ԵՒ ՀԱՒԱՔԱՎԱՅՐ

Խրախճանքներու եւ հարսանիքներու համար սրահներ, նշանտուք կամ հաւաքոյթներ։ — Ընդարձակ եւ լաւ կահաւորուած երեք սրահ — Դիւրամատչելի գիներ։

Մասնաւոր զեղչ երիտասարդ նորապսակ ամոլներու

Մանրամասնութեանց համար դիմել վերոյիշեալ հասցէին։


# Թ Ա Տ Ե Ր Ա Կ Ա Ն  Ե Ր Ե Կ Ո Յ

Ի նպաստ Իսի լէ Մուլինոյի

ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ

կազմակերպութեամբ ԵԿԵՂԵՑԱՇԷՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻ

Սիրայօժար մասնակցութեամբ ՓԱՐԻԶԻ ԲԵՄԱՍԻՐԱՑ ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԻ

Կը ներկայացուի

## Հ Ն Ա Ր Ք Ը

Կատակերգութիւն 3 արար

Շաբաթ, Մայիս 24ին, երեկոյեան ժամը 20.45ին, Իսի լէ Մուլինոյի Քաղաքապետարանի սրահին մէջ

25, Ավընիւ Վիքթոր-Քրեսոն, Մէթրօ՝ Մէրի Տ'Իսի

Տոմսերու համար դիմել.—

VERGERS de Provence — 32, Avenue de la République — Issy

Café ZADIG — Rue de la Défense — Issy

TELE CONDORCET — Bd. Jean-Jaurès — Clamart

ALEXANIAN — Charbonnier — Bd. Rodin — Issy


*Voyage en Arménie*

du 14 au 28 Juin

*Organisé par SEVAN - VOYAGES*

*Accompagné par Varoujan Sarkissian*

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՅՈՒՆԻՍ 14էն 28

prix : 3100 F

Արձանագրութիւն.—

**sevan voyages**

50, Cours de la Liberté — Lyon

Tél : 60-13-66

POUR PARIS

**mondotours**

2, rue de Sèze Paris 9e — Tél. : 266-50-12 et 073-32-64

Pour tous vos voyages, toutes destinations, en individuel ou en groupe, faites-vous confiance, nous nous efforcerons de vous conseiller et de vous assurer le meilleur service aux meilleures conditions.


## ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

Շառլ Ազնաւուրի «Անոնք որ ինկան» երգը ներկայիս ձայնասփիւռի Հիթ-փարատներուն մէջն է ,որպէսզի լաւ դասաւորումի մը արժանանայ, հարկ է քուէարկել, հեռաձայնելով ամէն իրիկուն ժամը 19էն 21 Իռ. Թէ. Էլ.ին.— 720-22-11, ինչ որ լաւ տեղ մը կրնայ ապահովել Շաբաթ իրիկուան դասաւորման։


A CEDER cause retraite

BONNETERIE-CONFECTION

6, Rue Royale, plein centre

VERSAILLES

Clientèle assurée — gros chiffre d'affaire

*Pour tous renseignements :*

Tél. : 950-47-20 de 13 à 13 h. 30

ou après 20 heures


## ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

### ԱՐՏԱԿԱՐԳ ԺՈՂՈՎ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան Վարչութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ Միութեանս բոլոր անդամները, Ուրբաթ Մայիս 23, ժամը 20.30ին, Հայկ. Աւանդութեանց Հիմնարկին մէջ՝ 150, Ռիւ Էթիէն Տոլէ։ Օրակարգ.— Վարչութեան ընդհ. գործունէութեան տեղեկագիր եւ ընտրութիւն։ Ներկաներուն թիւը մեծամասնութիւն կը համարուի։

×

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Սէն-Մօրիսի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր խաչուհիները, Մայիս 16ին Ուրբաթ կէսօրէ ետք ժամը 15ին, ընկերուհի Սոնա Ճէլոյեանի բնակարանը։ Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ։

## Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

### ՈՒԽՏԻ ՕՐ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ՝

### 1915 ԱՊՐԻԼ 24Ի ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻՆ

Հանդիսութիւնը կը հովանաւորուի Մեծ Եղեռնի Նահատակներուն Նուիրուած Մարսէյլի յուշարձանի յանձնախումբին կողմէ, որ բացումը կը կատարէ եկեղեցւոյ բակին մէջ զետեղելի յուշաքարին։

Եկեղեցւոյս Ուխտի Օրը այս տարի կը զուգադիպի Մայիս 18, Հոգեգալուստ օրը, նուիրուած է մեծ Եղեռնի 60ամեակին։

Կը պատարագէ

ՅԱԿՈԲ ԵՊՍ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Յուշաքարին առջեւ կը խօսի

ՏՈՔԹ. ԺԻՐԱՅՐ ԱՆԹԱՆՈՍԵԱՆ

Երգեցողութիւնները կը կատարուին եկեղեցւոյս դպրաց դասին կողմէ։ Պատարագէն ետք տեղի պիտի ունենայ աւանդական մատաղօրհնութիւն եւ ճաշկը տրուի եկեղեցւոյս «Վազգէն Ա.» սրահին մէջ։

Կը հրաւիրուի ժողովուրդը մասնակցելու եկեղեցւոյս տօնախմբութեան եւ անգամ մը եւս հաղորդուելու մեր անմահ նահատակաց յիշատակին։

## ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ ԵՐԵՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

Ռոն-Ալփ շրջանի խումբերը մեծ դաշտահանդէս մը կազմակերպած են Յունիս 15ին, (22ին՝ անձրեւի պարագային) Պէնօ։

Յուլիս 12-13-14ին ալ մարզական խաղեր Տէսինի խումբին նախաձեռնութեամբ։


Imprimé sur les Presses

DU JOURNAL «HARATCH»

83, rue d'Hauteville 75010 Paris

ՇԱԲԱԹ
ՄԱՅԻՍ
17
SAMEDI
17 MAI
1975

LE NUMERO 1,20 F.

# ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

# HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար. 170 ֆր. Վեցամսեայ 90 ֆր.
Արտասահման Տար. 200 ֆր. Հատը 1 ֆ. 20

51րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 13.299 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 51e ANNÉE — N° 13.299

## ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԸ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՄՈՒԼԸ

ԽՄԲ.— Ինչպէս գրած էինք Մայիս 15ի մեր թիւով (Ա. էջ), ստորեւ կը սկսինք հրատարակել վաթսունամեակի առթիւ Հայաստանի մամուլին մէջ լոյս տեսած յօդուածներուն գլխաւոր մասերը: Այսօր՝ «Սովետական Հայաստան» օրաթերթ Ապրիլ 24:

... Իմպերիալիզմի ժամանակաշրջանի գենոցիդի խոշորագոյն, ոչնչով չքօղարկուած ակտը եղաւ վեց տասնամեակ առաջ Արեւմտեան Հայաստանի բնակիչների ոչնչացումը: Օգտագործելով պատերազմական իրադրութիւնը, Թուրքական ռեակցիան 1915–1916 Թուականներին արիւնալի հաշուեյարդար կազմակերպեց անզէն եւ անպաշտպան հայ բնակչութեան նկատմամբ: Աւելի քան մէկուկէս միլիոն խաղաղ քաղաքացիների ֆիզիքական բնաջնջումը կատարուեց մոլեռանդ, անողոք դաժանութեամբ: Գերմանական իմպերիալիզմը, որ այն ժամանակ հսկայական ազդեցութիւն էր վայելում Թուրքիայում, լուռ էութեան խրախուսեց այդ ահաւոր ոճրագործութիւնը եւ նոյնպէս նրա համար պատասխանատուութիւն է կրում»:

Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ
«Պրաւդա»

×

— Ծիծեռնակաբերդի գագաթին քարեղէն լռութեան մէջ բազալտէ է խոնարհուել անմար կրակի վրայ, սեւս գուրգուրում, անթեղում է օջախը եւ, միջոց այն կողմ, անթեղուած օջախից դէպի երկինք է խոյանում արեւի հրացոլքի մէջ արծաթին տուող յաւերժասիւնը:

— Ապրիլն են խորհրդանշում քարապատ ու մետաղակուռ այդ կառոյցները Հայաստանի սրտում, Երեւանի կենտրոնում: Բանաստեղծի բնութագրումը — թեամբ՝ Հայոց անհուն ծով վշտի Ապրիլը, երբ գարուն էր, բայց ձիւն էր գալիս, մեռնում, մոխրանում էր բողբոջող բնութիւնը եւ վերածնութեան գարունը, երբ մոխիրներից յառնում էր առասպելական Թռչունը եւ պարզում Թեւերը այլեւս անկասելի սլացքի մէջ:

— Վեց տասնամեակ է անցել այդ առաջին Ապրիլից:

— Այսօր հայ ժողովուրդը նորից իր գլուխն է խոնարհում երիտթուրքական եաթաղանին զոհ գնացած մէկուկէս միլիոն տղամարդկանց ու կանանց, ծերունիների ու երեխաների յիշատակի առջեւ, որոնց միակ մեղքը կեանքի ու ապրելու սէրն էր, Ապրիլին վար ու ցանք անելու, ծառ տնկելու, տուն շինելու կենսաբեր ձգտումը:

— ... Գլուխ խոնարհելով անմեղ զոհերի յիշատակի առջեւ, հայ ժողովուրդը հպարտութեամբ է յիշում այն հազարաւոր շինականներին, աշխատաւոր մարդկանց, որոնք ինքնապաշտպանութեան դիմեցին զանազան վայրերում, յաղթական հերոսամարտներ վարեցին Վանում, Մուսա լերան լանջերին եւ այլուր: Նա խոր երախտագիտութեան զգացմունք ունի առաջադէմ աշխարհի այն բազմաթիւ մտածողների ու գործիչների հանդէպ, որոնք զայրագին ցասումով մերկացնում էին երիտթուրքական բարբարոսներին ու նրանց իմպերիալիստական հովանաւորներին»:

«ՍՈՎ. ՀԱՅԱՍՏԱՆ»
(Խմբագրական)

×

Վաթսուն տարի առաջ նախկին օսմանեան կայսրութեան մէջ տեղի ունեցաւ մի հրէշաւոր ոճրագործութիւն, որը դարձաւ մարդկային հասարակութեան մեծագոյն ողբերգութիւններից մէկը: Սուլթանական Թուրքիայի կառավարող շրջանակները գազանաբար կոտորածի ենթարկեցին մօտ միլիոն ու կէս հայ բնակչութիւն եւ անապատի վերածեցին ամբողջ Արեւմտեան Հայաստանը:

Օսմանեան կայսրութեան մէջ հայկ. զանգուածային կոտորածներ տեղի ունեցան դեռեւս ԺԹ. դարի վերջերին, արիւնարբու սուլթան Աբտուլ Համիդը 1894–1896 թթ. բնաջնջել արեց մօտ երեք հարիւր հազար մարդ: Սակայն երիտասարդ Թուրքերի ազգայնամոլ կուսակցութիւնը, որը իշխանութեան գլուխ անցաւ 1908 թ. վարեց աւելի դաժան քաղաքականութիւն:

— Երիտթուրքերի մասին «Պրաւդա» թերթը 1912 թ. գրում էր, թէ «Նրանց ձգտումը Թուրքացնել օսմանեան կայսրութիւնում բնակուող Սլաւոններին, Հայերին, Հրեաներին եւ ուրիշներին ընդունեց աւելի կոպիտ եւ յամառ բնոյթ, քան Աբդուլ Համիդի ժամանակ»:

— Երիտասարդ Թուրքերի մոլի ազգայնական կուսակցութիւնը, հետապնդելով տարածողական նպատակներ եւ չցանկանալով լսել ազգային փոքրամասնութիւնների որեւէ իրաւունքի մասին, նախապատրաստեց մի նոր, անօրինակ ոճրագործութիւն: Որպէսզի վերջ տայ Հայկական Հարցին եւ դիւրութեամբ իրականացնի իր պանթիւրքիստական ցնորամիտ նպատակները, նա որոշեց ֆիզիքապէս ոչնչացնել օսմանեան ծանր լծից ազատուել ցանկացող հայ ժողովրդին:

— Այդ զարհուրելի ծրագիրը երիտթուրքերի կառավարութիւնը իրականացրեց առաջին համաշխարհային պատերազմի ժամանակ՝ ամենայն բարբարոսութեամբ: Ջարդերը սկսուեցին դեռեւս 1914 թ. վերջերին: Սկզբում նենգօրէն եւ գաղտնի կոտորեցին դիմադրելու ընդունակ բնակչութեան մեծ մասը: 1915 թ. Ապրիլի 24ին բանտարկուեցին ու ապա ոչնչացուեցին արեւմտահայ մտաւորականութեան բազմաթիւ ներկայացուցիչներ: Զոհերի թւում էին ականաւոր գրողներ, բանաստեղծներ, երաժիշտներ ու հրապարակախօսներ՝ Գրիգոր Զօհրապը, Դանիէլ Վարուժանը, Սիամանթօն, Ռուբէն Սեւակը, Կոմիտասը եւ շատ ուրիշներ: Ջարդարարներն այնուհետեւ անցան անօգնական բնակչութեան համընդհանուր կոտորածներին: Սկսուեց կանանց, երեխաների ու ծերունիների անխնայ բնաջնջում, ընդ որում, նրանց մի մասը կոտորուեց հայրենի գիւղերում ու քաղաքներում, միւս մասը, որ բռնի տեղահան էր արուել՝ ճանապարհներին, երրորդ մասը ոչնչացաւ Միջագետքի անապատներում:

— ... Թուրքական մարդասպանները փաշիստական եղեռնագործների նախատիպերն են: Պատահական չէ, որ Հիտլէրը երբեմն վկայակոչում էր երիտթուրքական դահիճների «փորձը»: Այսպէս, 1939 թ. Օգոստոսին, Լեհաստանի վրայ փաշիստական հորդաների յարձակման նախօրեակին, Օբերզալցբուրգ քաղաքում հրաւիրուած մի խորհրդակցութեան ժամանակ նա իր գեներալներին ոգեւորելու համար յիշեցրել է հայկական կոտորածները: Ոչ մի ուշադրութիւն հասարակական կարծիքին, հարկաւոր է անխնայ կոտորել տղամարդկանց, կանանց եւ երեխաներին, հարկաւոր է ոչնչացնել ողջ լեհական ռասան, — բարբառում էր Հիտլէրը. «Ո՞վ է այսօր յիշում Հայերի կոտորածները»:

— Կոտորածների ժամանակ Արեւմտահայերը, որտեղ այդ հնարաւոր էր, դիմեցին զինուած դիմադրութեան, ինքնապաշտպանական կռիւների: Իրենց կեանքն ու պատիւը փրկելու համար հերոսական պայքար մղեցին Վանի, Ուրֆայի, Շատախի, Շապին–Գարահիսարի, Սասունի եւ այլ քաղաքների ու շրջանների հայ բնակիչները: Առանձնապէս յաջող անցաւ Վան քաղաքի ինքնապաշտպանութիւնը, որը տեւեց մօտ մէկ ամիս: Համաժողովրդական անձնազոհ պայքարով եւ ռուսական բանակի զօրամասերի օգնութեամբ Վանի բնակչութիւնը փրկուեց կոտորածներից:

Անզիջում պայքարի շնորհիւ յաջողութեամբ պսակուեց նաեւ Մուսա լերան հերոսամարտը: Ի դէպ, այդ հերոսամարտը ոգեւորել է Սլովենիայի լեռներում 1942 Թուականին շրջապատուած հարաւսլաւական պարտիզաններին գերմանա–իտալական փաշիստների դէմ մղած մարտերում:

— Արեւմտահայերի զանգուածային կոտորածների դէմ իր ձայնը բարձրացրեց ժամանակի առաջաւոր ու մարդասէր հասարակայնութիւնը: Հայ ժողովրդի ցեղասպանութեան դէմ հանդէս եկան Մաքսիմ Գորկին, Վալերի Բրուսովը, Եուրի Վեսելովսկին եւ ուրիշներ Ռուսաստանում, Անատոլ Ֆրանսը եւ Ռոմէն Ռոլանը՝ Ֆրանսիայում, Ֆրիտիոֆ Նանսէնը՝ Նորվեգիայում, Կարլ Լիբնեխտը եւ Եոզէֆ Մարկվարտը՝ Գերմանիայում, Ճէյմս Բրայսը՝ Անգլիայում եւ ուրիշներ: Տեղի ունեցան բողոքի հաւաքոյթներ, ընդունուեցին համապատասխան որոշումներ»:

Ակադ. Մ. ՆԵՐՍԻՍԵԱՆ

## ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

### ՆՈՐ ՏԱԳՆԱՊ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՄԷՋ

#### ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐԷՆ ԵՏՔ՝ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ՀՐԱԺԱՐԵՑԱՒ

Ցարդ ութ նախարարներ հրաժարած էին լիբանանեան դահլիճէն, ինչ որ պատճառ եղաւ որ, ի վերջոյ հրաժարի նաեւ վարչապետ Ռաշիտ Սոլհ շատ բուռն ամբաստանագիր մը կարդալէ ետք Խորհրդարանին առջեւ, գլխաւորաբար փալանժիստներուն դէմ, որոնք քրիստոնեայ աջի կողքին պայքար կը տանին Պաղեստինցիներուն դէմ: Սոլհ խնդրոյ առարկայ ըրած է նաեւ բանակը եւ շեշտած թէ մահմետական սպաները պէտք է հաւասար դեր խաղան քրիստոնեայ սպաներուն հետ, զինեալ ուժերու հրամանատարութեան մէջ եւ առաջարկած է որ մահմետական այն բնակիչներուն որոնք երկար ատենէ Լիբանան կը գտնուին քաղաքացիութիւն տրուի: Ծանօթ է որ Լիբանանի մէջ, Հանրապետութեան նախագահը միշտ քրիստոնեայ է (մարոնի) եւ վարչապետը՝ մահմետական: Վերջին դէպքերու ստեղծած ծանր կացութիւնը պատճառ եղած է որ Սոլհ պաշտպանը հանդիսանայ «ազգային» որակուած կարգ մը պահանջներու, զորս մահմետական խմբակցութիւն մը կը ներկայացնէ: Ամէն պարագայի մէջ, նախագահ Ֆրանժիէ դժուարութեան կը բախի նոր վարչապետ մը գտնելու, քանի սիւննի ոեւէ նոր նախարարապետ պարտաւոր է նկատի առնել Սոլհի դրած պահանջները ինչ կը վերաբերի բանակի բարեփոխման, հպատակութեան հարցին եւ ընկերային յառաջդիմութեան: Իրաց այս կացութեան մէջ, դժուար կը նկատուի նաեւ ոեւէ նոր թեկնածուի (կը խօսուի՝ Քարամէի, Նաճայի, Եաֆիի, Թաքիէտտին Սոլհի մասին) որ գործակցի փալանժին հետ:

Միւս կողմէ, Էլ–Ֆաթի սպայ մը սպաննուած է առջի օր, իր կառքին մէջ իսկ, որ պայթած է քշած ատենը: Ահմէտ Ռահմիհ, հարիւրապետ մըն էր Ֆաթի կեռիլլաներու, որ վերջերս եկած էր Կազայէն: Պաղեստինեան Ազատագրական Կազմակերպութիւնը կը խորհի թէ իսրայէլացի գործակալներու գործն է:

× Ըստ պաշտօնական աղբիւրներու, անցեալ ամսուան Լիբանանի արիւնալի դէպքերու մեռեալներու թիւը 300 եղած է: Սոլհ շեշտած է այս առթիւ.— «Փալանժիստներու կուսակցութիւնը ամբողջովին կը կրէ պատասխանատուութիւնը ջարդին եւ անոր հետեւանքներուն, մէջն ըլլալով երկրին եղած վնասը»:

## «ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ԳՐԵԼԷ ԵՏՔ, ԺԱՆ–ՄԱՐԻ ԳԱՌԶՈՒ ՀԱՅՈՒՀԻԻ ՄԸ ՀԵՏ Կ'ԱՄՈՒՍՆԱՆԱՅ»

Կը գրէ ՖՐԱՆՍ–ՍՈՒԱՌ

Հինգշաբթի իրիկուան (Մայիս 16) Ֆրանս–Սուառի 15րդ էջին վրայ լոյս տեսած է շահեկան յօդուած մը, զոր կը ստորագրէ Ֆրանսուազ տը Քոմպերուս, Ժան–Մառի Գառզուի «Տիպար Ցեղասպանութիւն մը» հատորին նուիրած: Կուտանք առանձին, քանի մը օրէն:

## Քանի մը տողով

ՀԱՅԸ հինգ սանթիմ սղեց Ֆրանսայի մէջ:

ԺԻՍՔԱՐ Տ'ԷՍԹԷՆ իր ընտրութեան առաջին տարեդարձին առթիւ, տեսակցութիւն մը տուած է Օռռոյի, ուր կը յայտնէ ի մէջ այլոց թէ բոլորովին գոհ չէ տարուան մը փոփոխութեններէն:

ՓՐՈՖ. ԺԱՆ ՊԵՐՆԱՐ, ֆրանսական բժշկութեան ամէնէն մեծ հեղինակութիւններէն մէկը, որ գլխաւորաբար լէօսէմիի մասնագէտ է, Ֆրանսական Ակադեմիայի անդամ ընտրուեցաւ Մարսէլ Փանեոլի աթոռին:

# ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՀԱՍՏԱԲՈՒՆ ԿԱՂՆԻՆ

— Օ —

(Մ. ԱԲԵՂԵԱՆԻ 110ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ)

Ակադ. Մանուկ Աբեղեանի կեանքը հայ բանասիրութեան անձնուրաց նուիրումի օրինակ է: Աւելի քան կէս դար անձնուիրաբար ծառայելով հայագիտութեան՝ ան իրաւամբ դարձաւ հայ հին գրականութեան պատմութեան եւ Հայոց լեզուի գիտական քերականութեան մեծ երախտաւորը: Արգասաւոր գրիչով, իր շուրջ 200 աշխատութիւններով հայագէտը պատկառելի գործ կատարեց հայագիտութեան ճիւղին մէջ:

Ծնած էր 1865ին, Հին Նախիջեւանի Աստապատ գիւղը, հողագործ Խաչատուրի յարկին տակ: Նախնական կրթութիւնը ստանալով տեղւոյն Կարմիր վանքի դպրոցը՝ երջանիկ դիպուածով մը կ'ըն-դունուի Գէորգեան ճեմարան, զոր կ'աւարտէ 1885ին: Այնուհետեւ Շուշիի եւ Թիֆլիսի տարբեր դպրոցներու մէջ կը դասաւանդէ հայերէն եւ հայ գրականութիւն: Մանկավարժութեան առընթեր կը գրադի հայագիտական աշխատանքով: Ուսման տենչը զինքը կը տանի Եւրոպա: 1893–98ին կը յաճախէ Իէնայի, Լայփցիկի, Պերլինի եւ Փարիզի համալսարանները: 1898ին, Իէնայի համալսարանը աւարտելէ ետք, գերմաներէնով կը գրէ եւ կը պաշտպանէ «Հայ ժողովրդական հաւատքը» աւարտաճառը՝ ստանալով փիլիսոփայական տոքտորի աստիճան: Նոյն թուականին, լայն ուսումով ծանրաբեռն, կը վերադառնայ հայրենիք: Դասախօս կը դառնայ նախ Գէորգեան ճեմարանը, ապա 1914–1919ին՝ Թիֆլիսի Ներսիսեան եւ Յովնանեան դպրոցները՝ աշխատելով իբրեւ լեզուի եւ գրականութեան ուսուցիչ: Իսկ երբ կը հիմնուի Երեւանի համալսարանը՝ Աբեղեան կը հրաւիրուի դասախօսական աշխատանքի, ապա կը դառնայ պատմագրութեան ճիւղի դեկա (*) (1923–1925): 1926ին կը դառնայ փրոֆեսօր, իսկ երբ կը հիմնադրուի Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիան՝ կը դառնայ անոր հիմնադիր անդամներէն մէկը:

Մ. Աբեղեան նուիրումով կը հետախուզէ հայ բանասիրութիւնը, նոյնիսկ իր ուժերը կը փորձէ «չափաբերական արուեստ»ին մէջ: 1886ին գրի կ'առնէ «Սասունցի Դաւիթ» ժողովրդավէպին մէկ տարբերակը, որ 1889ին լոյս կը տեսնէ «Դաւիթ եւ Մհեր» խորագիրով: Ցետագային եւս կը գրադի մեր աքանչելի դիւցազնավէպին, ինչպէս նաեւ ժողովրդական այլ սեռի ստեղծագործութիւններու գաղափարա – գեղարուեստական արժանիքները բացայայտելով՝ ստեղծելով բազմաթիւ գլուխ գործոցներ՝ «Հայ ժողովրդական առասպելները Մ. Խորենացու Հայոց պատմութեան մէջ» (1899), «Ժողովրդական խաղեր» (1904), «Հայ ժողովրդական վէպը» (1908), «Հին գուսանական ժողովրդական երգեր» (1932), «Սասնայ ծռեր» (երեք հատոր՝ լոյս տեսած 1936ին, 1944ին եւ 1957ին), «Գուսանական ժողովրդական տաղեր, հայրէններ եւ անտունիներ» (1940) եւայլն:

Հայագէտը չանտեսեց ժողովրդական ստեղծագործութեան բնոյթ կրող որեւէ գոհար՝ խաղիկ, անտունի, առասպել, հոգեւոր երգ՝ շարական, գուսանական երգ...: Ցիշենք նաեւ, որ «Հայոց հին գրականութեան պատմութիւն» երկհատորեակին մէջ, որ հոյակապ աշխատասիրութիւն մըն է, մանրազնին հետազօտուած են հայ վիպական, քնարական եւ նախնական առասպելա – պատմական բանահիւսութեան բոլոր սեռերն ամբողջութեամբ (հմայքներ, առասպելներ, ժողովրդական, գուսանական, եկեղեցական, մաքառումի երգեր...):

Կարելի է վստահ ըսել, թէ առաջին հատորով Աբեղեան համակողմանի ձեւով «հերկեց» հայ հին գրականութեան անդաստանը հնագոյն ժամանակներէ մինչեւ Նարեկացի:

Բ. հատորը կը ներկայացնէ Ժ. դարէն մինչեւ ԺԹ. դարու 30ական թուականներու հայ գրականութիւնը: Այս աշխատութեան ակնառու արժանիքներէն մէկը թերեւս այն է, որ իւրաքանչիւր գրողի ստեղծագործական դիմանկարը պատկերացուած է ժամանակաշրջանի հանրային-քաղաքական յարաբերութիւններու համայնապատկերին մէջ՝ ընդգծելով տուեալ գրական մշակին բերած նորութիւնը, ստեղծագործական առանձնայատկութիւնները:

Բնագրագէտը զբաղեցաւ նաեւ մեր պատմագիրներու գործերու քննական ուսումնասիրութեամբ: Այս առումով կոթողային երկեր են Կորիւնի «Վարք Մաշտոցի» գիրքը (1941), «Մ. Խորենացու Հայոց պատմութիւնը» (Սեթ Ցարութիւնեանի աշխատակցութեամբ): Ասոնց վրայ կ'աւելնան նաեւ «Հայ միջնադարեան առակները եւ սոցիալական յարաբերութիւնները նրանց մէջ» (1935), «Յովհաննէս սարկաւագ վարդապետ» (1944) ուսումնասիրութիւնները, բազմաթիւ գրախօսականներ, յօդուածներ:

Մ. Աբեղեան արդի հայերէնի տեսութեան հիմնադիրն է: Հայերէնը հետազօտեց վաղնջական շրջանի գրաբարէն մինչեւ իր օրերը: 1907ին լոյս տեսաւ անոր «Գրաբարի համառօտ քերականութիւնը», իսկ 1915ին՝ «Գրաբարի դասագիրքը», ուր պարզ ու մեկին ներկայացուած են մեր հին լեզուին քերականական իրողութիւնները՝ հաստատուած ընտիր բնագրային օրինակներով:

1908ին կը հրատարակէ «Աշխարհաբարի հոլովները», 1909ին «Հայցական հոլովը մեր աշխարհաբարի մէջ» աշխատութիւնը, ուր ներկայացուած են աշխարհաբար հայերէնի հոլովները:

1912ին հրատարակուած «Աշխարհաբարի շարահիւսութիւն» արժէքաւոր ուսումնասիրութիւնը, իրաւամբ, կը դառնայ ժամանակակից շարահիւսագիտութեան ամրակուռ հիմնաքարը: Թէեւ այլ տարազով, սակայն շարահիւսական երեւոյթներու խոր եւ համակողմանի քննութեամբ հոն արտացոլուած է արդի շարահիւսութեան դէմքը՝ ենթակայ, բայ (արդի ըմբռնումով՝ պարզ ստորոգեալ), ստորոգեալ վերադիր, հանգոյց, վերադիր (որոշիչ, բացայայտիչ) խնդիրներ, պարագաներ, հոլովներու պաշտօններ, պարզ ու բարդ խօսքեր (իմա՝ նախադասութիւններ) իրենց տարատեսակներով, երկրորդական նախադասութիւններու բնոյթը, պարբերոյթ, կէտադրութեան հիմունքներ եւայլն: Այս աշխատութիւնը շատ բարձր գնահատեց Ա. Մեյէ:

1931ին լոյս կը տեսնէ դարակազմիկ «Հայոց լեզուի տեսութիւնը», որ ժամանակակից Հայոց լեզուի կատարեալ հանրագիտարան է: Հոս ուսումնասիրուած են հնչիւնաբանութիւնը, բառագիտութիւնը, ձեւաբանութիւնը:

Հայագէտը հետաքրքրուեցաւ նաեւ մայրենի լեզուի ուղղախօսութեան հարցերով: Այս ասպարէզին մէջ արժէքաւոր աշխատութիւններ են «Հայոց լեզուի ուղղախօսութիւնը» (1933), ինչպէս նաեւ Չարենցի, Թիրդուսիի եւ այլ մեծրու բանաստեղծին նուիրուած արժէքաւոր հետազօտութիւնները:

Երկար տարիներ հետաքրքրուեցաւ հայ դպրոցի, մայրենի լեզուի ճակատագիրով: Հրատարակեց խմբքով կազմուած դասագիրքեր: 1906ին լոյս ընծայեց «Աշխարհաբարի քերականութիւնը», 1907ին՝ «Տարրական քերականութիւնը», որ ունեցաւ բազմաթիւ վերհրատարակութիւններ: Հայագէտը զբաղեցաւ նաեւ բառարանագրական աշխատանքներով («Ռուսահայերէն ռազմական բառարան», «Լատին-ռուս-հայերէն բժշկական բառարան՝ Լ. Յովհաննիսեանի եւ Ա. Տէր-Պօղոսեանի աշխատակցութեամբ, «Ռուս – հայերէն իրաւաբանական առձեռն բառարան»՝ Տ. Յովհաննիսեանի, Ստ. Մալխասեանցի աշխատակցութեամբ): Ունի նաեւ անտիպ շատ գործեր:

Վ. ԱՒԱԳԵԱՆ

(*) Համալսարանի աւագ փրոֆեսօր:

Կարդացէք
«ՅԱՌԱՋ»ը
Տարածեցէք

# ՀԱՅ ԴԱՏԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԱԾ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

(Ուրբաթ, 1975 Մայիս 2 Կալիէրա սրահ)

— Օ —

Հայ եւ օտար հանրային կարծիքը լուսաբանելու դծով կազմակերպուած այս երկրորդ հանդիպումը, անկասկած, եղաւ օգտակար: Ասուլիսը կը վարէր ընկ. Բոպէր Այտապիրեան, որ ներկայացուց մասնակցողները.— Տիկ. Անահիտ Տէր-Մինասեան, Ժ.-Մ. Գաւզու, Պ. Հ. Նոկէր, Տոքթ. Իվ Թերնոն եւ Հայ Դատի Յանձնախումբին կողմէ՝ ընկ. Հրայր Թորոսեան: Կալիէրա սրահը կը յորդէր հոծ երկսեռ ներկաներով:

Իր բացման խօսքին մէջ, ընկ. Բ. Այտապիրեան բացատրեց, հակիրճ կերպով, որ ամենուրեք տեղի ունեցան ցոյցեր, Հայաստանի եւ արտասահմանի մէջ: Անհրաժեշտ է, ըսաւ ընկերը, որ միահամուռ ճիգով, յաղթենք լռութեան մեղսակցութեան, մարդիկ ճանչնան եւ ընդունին Ցեղասպանութիւնը եւ վերադարձնեն բռնագրաւուած հողերը:

Տոքթ. Իվ Թերնոն, ցեղասպանական հարցերու իր հմտութեամբ, լոյս սփռեց կարգ մը երեւոյթներու վրայ: 20րդ դարու երկու ցեղասպանութիւնները կապուած են իրարու, երկուքն ալ գործադրուած՝ գիտական բնաջնջման եղանակով: Լռութեան անդուլ անարդարութիւնը հարկ է յաղթել: Ցայտնեց իր պատրաստակամութիւնը գործելու մինչեւ ճանաչումը եւ դատապարտումը Ցեղասպանութեան:

Պ. Նոկէրի կապերը հին են հայ ժողովուրդին հետ: 1897ին, իր ընտանիքին անդամներէն՝ Էմոն Նոկէր գրած է արդէն Հայկական Հարցի մասին: Իր նշանակումը որպէս Նախագահ Մարդկային Իրաւանց Լիկային զինք կը դնէ բարոյական պարտաւորութեան տակ, հետեւելու եւ դիրքորոշուելու ամէն անգամ որ ոտնակոխուին մարդկային իրաւունքները: Նոյն ժամանակ տեղի կ'ունենային 60ամեակի հանդիսութիւնները եւ Լիկան պարտաւոր էր ներկայ ըլլալ. այս, ըսաւ Պ. Նոկէր, միջազգային բարոյականի հարց է: Պ. Նոկէր, աւելցուց նաեւ որ Ֆրանսան միշտ չէ ըրած իրմէ սպասուածը եւ Լիկան այդ ուղղութեամբ պէտք է աշխատի:

Ժ.-Մ. Գաւզուի համար, այս հարցերը ունին մարդկային մեծ խորութիւն: Կայ անպատիժ Ցեղասպանութիւն մը, մոռցուած: Հարկ է ապացուցել որ մարդկային խիղճ եւ յարգանք բացատրութիւնները առասպել չէն: Կարելի չէ թոյլ տալ որ այսքան կարեւոր խնդիր մը ճա-

# ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

## ՍՂԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵԿՈՒՑՈՒՄ

Այսպէսով մենք կրնանք հաշուի առնել միայն այստեղ տրուած բանաւոր ցուցումները, ինչպէս որ Պ. Նախագահը հոս պատեհ առիթով նկատեց:

Թէհլիրեան ծնած է Բագառիճ գիւղին մէջ եւ չորս տարեկան հասակին եղած է Երզնկա: Այս քաղաքը խոշորագոյններէն մէկը, կը գտնուի 150–200 քիլոմեթր Կարինէն դէպի արեւմուտք, Եփրատի երկու ճիւղերէն մէկուն վրայ, որ կը հասնի դրեթէ մինչեւ Կարին: Հոս երկար ու մեծ ձոր մը կայ, որ ճամբան է դէպի հարաւ, միջին Եփրատի ուղղութեամբ, դէպի այն անապատը, ուր յետոյ աքսորուեցան Հայերը:

Չորս տարեկան էր Թէհլիրեան, երբ Երզնկա եկաւ: Հոն կ'ապրէին շուրջ 20.000 Հայեր, քիչ մը աւելի, 25.000 – 30.000, Թուրքեր: Իր ծնողքը կը պատկանէին միջին դասակարգին: Իր հայրը միջակ կարգի վաճառական մըն էր, որու գործերը ընդհանրապէս բաւական յաջող էին: Ծնողքը պարկեշտ ճամբաներով քիչ մը դրամ խնայած էին: Խաղաղ ու բազմաթիւ ընտանիք մըն էր, որ պատեբազմի հետեւանքով քիչ մը տուժած էր, բայց ամէն ինչ կարգ ու կանոնի մէջ էր, մինչեւ որ հասաւ 1915ի աղետալի Ցունիսը: Այդ միջոցին Պոլիսէն եկաւ դուժկան լուրը, թէ Հայերը պիտի տեղահանուին. իսկ յետոյ եկաւ մունետիկը եւ ազդարարեց. «Դուք պէտք է որ քանի մը օրուան մէջ կապէք ձեր այն իրերը, զորս կրնաք հետերնիդ առնել, որովհետեւ պիտի տեղահանուիք»: Տեղահանութիւնը սկսաւ Ցունիս 10ին: Նախ կարգը եկաւ հարուստներուն եւ ունեւորներուն, որոնք ձի ու կառք ունէին. առաջին խումբն էր այս: Երկրորդ խումբին կը պատկանէր Թէհլիրեան իր ամբողջ ընտանիքով: Թէ որքան մեծ էր այդ խումբը՝ Թէհլիրեան ի վիճակի չէ ըսելու: Այս երկու խումբերուն հետեւեցան ուրիշ շատերը: Դուրսը, քաղաքին դուռներուն առջեւ, անոնց միացան բազմաթիւ Հայեր՝ գիւղերէ ժողվուած: Թէհլիրեան չէր տեսներ կառաւանին ծայրերը. ան կը քալէր մէջտեղը, իր 15 տարեկան քրոջ քովը: Կարծեմ իր միւս 16 տարեկան քոյրն ալ հոն էր, ինչպէս նաեւ իր 26 տարեկան քոյրը փոքրիկ զաւակին հետ: Հոն էին նաեւ զատ իր երկու եղբայրները՝ 22 եւ 24 տարեկան, եւ վերջապէս իր հայրն ու մայրը՝ 55 եւ մօտ 50 տարեկան: Այսպէս կ'երթար ամբողջ ընտանիքը եղան սայլով մը իր ճամբան:

Անոնք տակաւին հեռու չէին գացած, երբ յարձակման ենթարկուեցան: Որո՞ւ կողմէն: Ժանտարմաներու կողմէն, — որոնց այն ատենի նկարագիրը մեզի այստեղ պարզեց նորին վսեմութիւնը զօրավար Լիման Ֆոն Զանդերս, — ինչպէս նաեւ ասկէ անկէ հաւաքուած խուժանի՝ Քիւրտերու, Թուրքերու եւ ուրիշներու կողմէն: Ասոնք սկսան անով որ նախ եւ առաջ պահանջեցին Հայերու զէնքերը. աւելին անոնցմէ մինչեւ իսկ հովանոցները, ապա սկսան դրամ, ոսկի, ուտելիք փընտռել, իսկ կիներէն առին ամէնէն թանկագինը՝ իրենց անասնական կիրքերու յագուրդ տալու համար: Դեռատի աղջիկները, ի թիւս որոնց ամբաստանեալին 15–16 տարեկան քոյրերը, քարշ տուին թուփերու մէջ, եւ փոսի մը մէջէն ծնողքներու եւ եղբօր ականջին հասան այս երկու երախաներուն աղէկտուր ճիչերը, եւ ասկէ անոնք հասկցան իրենց հարազատներուն գլխուն եկածը: Աղջիկները այլեւս երեւան չեկան: Իր քոյրերէն մէկուն դիակը ամբաստանեալը կրցաւ տակաւին տեսնել, երբ արթնցաւ իր ուշաթափութենէն:

Իսկ եղբա՞յրը: Քսաներկու տարեկան եղբօր գլուխը — եւ այս ամենասոսկալի տպաւորութիւնն էր — շողշողուն կացինով մը ճեղքուած էր. եւ մինչեւ օրս տակաւին կը տեսնէ ամբաստանեալը իր յուզման պահուն այս ահաւոր պատկերը: Իր աչքին առջեւ մայրը գետին ինկաւ, հաւանօրէն գնդակէ մը զարնուած: Մնացածները անհետացան ընդմիշտ, չնայելով որ ամբաստանեալը յետագային յաճախ փորձած էր ծանուցումներու միջոցով անոնց հետքը գտնել:

Ասկէ զատ ան ուրիշ բան չտեսաւ, որովհետեւ ինքն ալ բութ գործիքի մը հարուած ստացաւ իր գլխուն ետեւի կողմէ: Վէրքը այսօր իսկ տակաւին կը հաստատուի բժիշկներուն կողմէ:

Այս սարսափելի հարուածը միակ բանն է որ ան դեռ կը յիշէ: Ապա ան անզգայ գետին գլորեցաւ, ու երբ, բաւական ատեն անցած, իրիկուան դէմ ուշքի եկաւ, շրջապատուած հազարաւոր դիակներով, գտաւ իր վրան երկու վէրք եւս — գնդակի վէրք մը թեւին եւ սուր զէնքի վէրք մը ծունկին վրայ: Այդ վէրքերուն հետքերն ալ տակաւին գոյութիւն ունին: Կիսախաւարի մէջ ան կրցաւ իր ուր ըլլալը ճշդել, փորձեց անգամ իր հարազատներէն մէկուն կամ միւսին դիակը գտնել:

Զարդէ ողջ մնացած ուրիշ ոչ մէկը կար իր շուրջը. ու ան, ճիգ ընելով, ոտքի ելաւ ու փախուստի մէջ ուզեց փնտռել իր փրկութիւնը: Ան դիմեց դէպի լեռները, որոնք իրեն քաջ ծանօթ էին:

(66 – Շար.)

նաչում չգտնէ եւ չյանդի համապատասխան պատժամիջոցներու:

Տիկին Անահիտ Տէր-Մինասեանի վերլուծումները, պատմական, մարդկային եւ ազգային տեսանկիւններէ, եղան ամբողջական: Սփիւռքի ժողովուրդը կը պայքարի էապէս քաղաքական հարցի մը համար: Այս ժողովուրդը ինք պիտի լուծէ իր հարցը եթէ չենք ուզեր վերջնապէս կորսուիլ:

Տոքթ. Իվ Թերնոն, յստակօրէն նկարագրեց Ցեղասպանութեան ծրագրումը եւ հանգրուանները: Յիշեց նաեւ, որ կարգ մը շրջաններու մէջ, ժողովուրդը կռուեցաւ եւ դիմադրեց, ինչպէս Զէյթունի եւ Վանի մէջ: Դեկտեմբեր 1916ին Թրքահայաստանը դադրած էր ապրելէ:

Ժ.-Մ. Գառզուի համար, կասկածէ դուրս է որ Ցեղասպանութիւնը գործուած է: Եթէ այդ կասկածը գոյութիւն ունենայ, կը նշանակէ որ Թուրք կառավարութիւնը յաջողած է պարտադրել պատմական դէպքերու իր մեկնաբանութիւնը: Եթէ հարցով զբաղող անձեր անբարեացակամ մօտեցում չունին, առարկայական մօտեցում ունին, նուազագոյն կասկածն անգամ չի կրնար ըլլալ: Կան զանազան երկիրներու մօտ գտնուող վաւերաթուղթեր, կան՝ հեղինակութիւն ունեցող անձերու վկայութիւններ: Պէտք չէ թոյլ տալ որ Թուրք կառավարութիւնը իր ուզած եղանակով ներկայացնէ հարցերը:

Պ. Հ. Նոկէրի համար Նացիներու կողմէ գործուած ցեղասպանութիւնը բնական հետեւանքը եղաւ Հայերու վրայ գործադրուած ցեղասպանութեան: Թրքական բնաջնջման ձեւերը որդեգրուեցան Նացիներու կողմէ: Հայկական Ցեղասպանութիւնը կատարեց ընդհանուր փորձի դեր: Գերմանացիները գործակցեցան Հիթլէրի. չնչին փոքրամասնութիւն մը միայն դէմ եղաւ: Հաւաքաբար պատասխանատու եղան Գերմանները: Գերմանիա ընդունեցաւ հաւաքաբար գործուած սխալները: Վիլի Պրանտ եւ Վալթէր Շել խոնարհեցան պատերազմի ոճիրներու զոհերու յիշատակին առջեւ: Թուրքերը Գերմաններուն պէս չեն: Պէտք է յստակ տեսնել. ոչ մէկ Թուրք կառավարութիւն յայտարարեց յարդ. որ ինք համաձայն չէ Ցեղասպանութիւնը գործադրող կառավարութեան հետ: Ամէն ոք կրնայ միջամտել իր կառավարութեան մօտ, դատապարտել տալու համար Հայկական Ցեղասպանութիւնը: Ճիշդ է որ Պետութիւնը եւ արդարութեան հետամուտ մարդիկ նոյն մտահոգութիւնները չունին: Հարկ է առաջնորդուիլ բարոյական բարձր հասկացողութեամբ, եւ ոչ թէ միայն վաճառականական մտահոգութիւններով, զէնքի վաճառքով: Պետութիւններու դիրքորոշումները պէտք է նորշնչուին բարոյական եւ արդարութեան ձգտումի հրամայականներէ:

Տիկին Անահիտ Տէր-Մինասեան կատարեց շատ կարեւոր վերլուծումը մեր ժողովուրդին վիճակուած կացութեան: Կարելի չէ անջատել Ցեղասպանութիւնը եւ հողային պահանջները: Ցեղասպանութեան ճանաչումը եւ ոգեկոչումները կ'առաջնորդեն անգործութեան: Մեզի համար կենսական է վերապրելու հարցը: Մեր հարցը էապէս քաղաքական է: Հայ մարդիկ, երիտասարդներ, կ'որոնեն իրենց ինքնութիւնը: Հայ մարդիկ անջատուած են անցեալէ մը, կ'ուզեն լաւագոյն ձեւով պաշտպանել իրենց միջավայրին, ենթակայ են ընկերային բազմատեսակ ազդեցութիւններու: Ընկերային մեր միջավայրին մեր պաշտպանեցումը, նաեւ ձուլուելու վտանգը, մեր կապերը անցեալին հետ, կը ստեղծեն խրթին կացութիւն: Ձուլումը, որուն ենթակայ ենք, էթնոսիտ է, այս անգամ ոչ թէ մարդոց բնաջնջում, այլ՝ մշակոյթի: Հաստատելի է, այսօր, որ կայ զարթօնք մը. հասնող սերունդները կը փնտռեն իրենց ինքնութիւնը, մօտիկ կ'ըլլան: Մեր նախորդները հանդիպած էին շրջապատի օտարատեցութեան: Նորերը կ'ուզեն ապրիլ հայկական կեանք, պայքարիլ: Քաղաքական նպատակը հողերու վերադարձն է, միասին ապրիլ, կազմել Պետութիւն, նոյնիսկ համադաշնակցութեան մը ծիրին մէջ: Հայերու կացութիւնը, սակայն, դժուար է, անելի մատնուած: Կը տիրէ քաղաքական անդամալոյծ վիճակ:

Տիկին Տէր-Մինասեան վերլուծեց Ամերիկայի Մ. Նահանգներու, Խորհ. Միութեան եւ Հայաստանի կառավարութեան քաղաքական դիրքերը եւ կարելիութիւնները: Դժուար է կացութիւնը. սակայն Հայաստանի կառավարական դիրքէն զատ, կայ նաեւ ժողովուրդին պահանջը, որ կ'ուղղուի դէպի հողերու վերատացումը: Մենք ունինք նաեւ ներքին բաժանումներ, որոնք կը տկարացնեն մեզ: Հայաստանը հասարակաց իրաւունքն է Հայերուն: Հարկ է ընդգծել նաեւ, որ Հայաստանի խորհ. կառավարութիւնը չի կրնար լուծել մեր հարցը, որ Սփիւռքի Հայերու վերապրելու հարցն է: Սփիւռքը պէտք է կազմակերպուի, մասնագիտական հիմքերու վրայ, ստեղծուի հասկացողութեան մթնոլորտ:

Ընկ. Հրայր Թորոսեան, ընդհանուր գծերու մէջ, տուաւ Հայ Դատի հետապնդած քաղաքական նպատակները: Հարկ է որ միջազգային ատեանները ճանչնան Ցեղասպանութիւնը, հայ ժողովուրդին վերադարձուին բռնագրաւուած հողերը եւ ստեղծուի Պետութիւն, ուր տիրէ կարծիքի ազատութիւն: Անկախ այս Պետութիւնը բնականօրէն կը յարի ՄԱԿին: Այս Պետութիւնը կ'ունենայ իր բանակը եւ իր տնտեսական ազատութիւնը: Այս Պետութիւնը կ'ըլլայ միացեալ, Թուրքիոյ կողմէ բռնագրաւուած հողերով: Անկախութիւն, ազատութիւն եւ միացում անանջատելի գաղափարներ են: Հայերը այս ուղղութեամբ պէտք է պատրաստուին:

Հարցումներու եւ այլ միջամտութիւններու պատասխանելով, Տոքթ. Թերնոն յայտնեց որ հայկական հարցը կ'ուզեն մոռնալ, կամ մոռցնել տալ: Երբ կը խօսուի քաղաքականութեան մասին, նկատի պէտք է առնել ուժերու ներկայութիւնը եւ յարաբերութիւնները: Աւելցուց նաեւ որ Թրքական բանաձեւումով յայտնուած ճշմարտութիւնը անկեղծ չէ: Հարկ է հաստատել ճշմարտութիւնը: Կազմել թղթածրար եւ հաւաքուիլ Ցեղասպանութեան ճանաչման աշխատանքին շուրջ: Անհրաժեշտ է որ ոճրագործը ընդունի ոճիրը: Այս պարագային, ոճրագործը կառավարութիւն մըն է:

Ներկաները դիտել տուին որ հոգեբանական միջոցները չեն բաւեր. կարեւոր է նաեւ խօսիլ իսկական միջոցին մասին: Ընկ. Հրայր Թորոսեան, ըմբռնելով հարցումը, ըսաւ որ կ'ակնկալուի որ գործածենք Պայքար կամ Կռիւ բառերը: Ընկերը աւելցուց նաեւ, որ Հայ Դատի Յանձնախումբը, այսօրուան հանգրուանին, էապէս քարոզչական գործով կը զբաղի: Միւս հարցերը կը պատկանին քաղաքական կազմակերպութիւններուն:

Պիտի չխօսինք այն բազմաթիւ միջամտութիւններուն մասին, որոնք եղան ներկաներուն կողմէ: Սակայն կ'ուզենք ընդգծել, որ այս կարգի հանդիպումներու պարագային, երբ ներկաներուն առիթ կը տրուի արտայայտուելու, գիտակցութիւնը կարեւոր է: Ներկաներէն շատեր շփոթեցին հարցումը կամ կարծիք յայտնելու իրաւունքը ճառախօսութեան հետ: Զգուշանալու է նաեւ անտեղի եւ աւելորդ, նիւթին հետ կապ չունեցող հմտութիւններ (էրիւտիսիոն) ծախելէ: Կայ նաեւ աւելի կարեւորը, ձեռնարկի մը ընթացքին, որմէ ընդհանրապէս կը բացակայի բանավէճը, ուր կը դրուին ընդհանրապէս ամբողջ ժողովուրդը հետաքրքրող հարցեր, մարդիկ պէտք է զգուշանան նեղ իմաստով հատուածական քարոզչութիւն ընելէ, հակադրուելով հայ կամ օտար մարդոց կարծիքներուն:

Հայ Դատի այս ձեռնարկը, 60ամեակի ծիրին մէջ, կը սիրենք հաւատալ որ նըպաստեց մեր երիտասարդութիւնը առաւելաբար հետաքրքրելու գործին: Բաղձալի պիտի ըլլայ, որ նման ձեռնարկներ կրկնուին, սրահները գոնէ կիսով, ընդունին ոչ հայ ունկնդիրներ: Այս ուղղութեամբ իւրաքանչիւր հայ մարդ ինքզինք պատասխանատու պէտք է համարի:

Քարոզչական աշխատանքի տեսակէտէ, Հայ Դատի Յանձնախումբի առաջադրած Յունիս 6ի մեծ միթինկը, կ'ակնկալենք որ ըլլայ կարեւոր նպաստ՝ մեր Դատի ուղղութեամբ տարուած աշխատանքներուն:

Անիրաւուած հայ զանգուածները հասած են գիտակցութեան: Արդէն առաջին եւ դժուար քայլը առնուած է: Կանգ պէտք չէ առնել:

ՎԱՉԳԷՆ

# ՍԻՓԱՆ - ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ ԶՈՒԻՑԵՐԻՈՅ ՄԷՋ

— o —

Փարիզի Սիփան - Կոմիտաս երգչախումբը չորս օրուան ճամբորդութիւն մը կատարեց Զուիցերիոյ գլխաւոր քաղաքները՝ Պերն, Ժընեւ եւ Պալ, երեք համերգներ տալով հայ թէ տեղացի գեղարուեստասէր հասարակութեան:

Այս համերգները, որոնց նախաձեռնութիւնը ստանձնած էր Զուիցերիոյ գաղութէն կազմուած յանձնախումբ մը կը տրուէին Ապրիլեան վաթսունամեակի շրջագծին մէջ, ողբի ու լացի տարիներէ ետք տարբեր բնոյթ մը տալու համար յիշատակի մեր ոգեկոչումներուն: «Երգի վերածենք վէրքը» ինչպէս կ'ըսէր ու կը գրէր «Յառաջ»ի խմբագրապետը:

Բծախնդիր ղեկավարութեամբ Կարպիս Ափրիկեանի, Սիփան - Կոմիտաս երգչախումբը լաւագոյնս գլուխ հանեց իր կրկնակ առաքելութիւնը՝ ոգեկոչում եւ հայ մշակոյթի տարածում, Ուրբաթ Մայիս 2ին Պերնի Հայլիկկայսթ եկեղեցին, Շաբաթ Մայիս 3 Ժընեւի Ս. Պետրոս մայր տաճարին եւ Կիրակի, Պալի Մարթուխս եկեղեցւոյ մէջ:

Իւրաքանչիւր համերգի առաջին մասը կազմուած էր անմահ Կոմիտասի պատարագին եղանակներէն, երգեհոնի ընկերակցութեամբ: Մանաւանդ «Հայր Մեր»ը, «Սուրբ, Սուրբ»ը եւ «Տէր Ողորմեա'»ն շատ խոր տպաւորութիւն ըրին ներկայ հայ թէ օտար հասարակութեան վրայ, որ ծայրէ ծայր լեցուցած էր եկեղեցիները:

Երկրորդ մասով Սիփան - Կոմիտաս երգչախումբը կը ներկայացնէր Կոմիտասի երաժշտութեան մէկ տարբեր երեսը՝ սիրոյ, պարի եւ ուրախ օրերու երգեր (Կալի երգ, Իմ Չինարի եարը, Լուսնակն անոյշ եւայլն):

Տեղական մամուլը արդէն գնահատանքի տողերով արտայայտուեցաւ ինչպէս օրինակ՝ Լա Սուիս օրաթերթը, որ կը գրէր Մայիս 4ի իր թիւին մէջ. «Անմահ Հայաստան ՍէՆ-Փիէրի մէջ» խորագրին տակ.—

«Ի՞նչ գիտէինք հայկ. երաժշտութենէն, երաժշտութիւն մը որ այնքան լաւ թարգմանը կը հանդիսանայ հոգիին ժողովուրդի մը որ վերապրած է ամէնէն սարսափելի ճնշումներէն: Ատիկա մեզի յայտնուեցաւ ծայրէ ծայր լեցուն ՍէՆ-Փիէր մայր տաճարին մէջ:

«Նման Պարթոքի գործին, Կոմիտասի գործը անարդար մոռացումէ մը փրկած է փոքլոր մը որու հարստութիւնը եւ խորութիւնը ոչինչ ունին նախանձելիք ուրիշէ մը: Աւելին, Պախի երաժշտութեան նման, սաղմոսերգութիւն եւ հողի երգեր նոյն ներշնչումէն սնած են եւ երբեք բանգէտ ընթերցումի մը տպաւորութիւնը չեն տար, կտրուած իր աւանդական, միսթիք կամ աշխարհիկ արմատներէն: Անմիջապէս հմայքին ներքեւ էինք ձայնական զմայլանքին երգիչներուն Սիփան - Կոմիտաս երգչախումբին, զոր յետին նրբութեան նրբերգներու արուեստով մը կը ղեկավարէ Կարպիս Ափրիկեան:

«Բացառիկ համերգ, որ կը ծառայէ թէ՛ կրօնական եւ թէ գեղջկական փոքլորի երաժշտութեանց, շնորհիւ երգիչներուն քաջագործութեանց, իրենց հնչիւններու ձայներուն, միշտ վեր ամէն գովասանքէ եւ որոնք կը խուսափին որեւէ զիջում ընելէ դիւրութեան, պերճափայլ ճաշակին: Կարելի չէր լաւագոյն ներգործութիւն մը մաղթել այս հայեցական երաժշտութեանց, որոնց գեղեցկութիւնը գրեթէ անիրական է (Ա. Հ.):»:

Աւելորդ իսկ է բան մը աւելցնել այս տողերուն վրայ, որոնք ազգային թէ երաժշտական գետնի վրայ միայն հպարտութիւն կրնան պատճառել: Յիշենք սակայն երգչախումբին մեներգողները՝ Մըկրտիչ Պօղոսեան, Ռընէ Մարթայեան, Ժիլպէր Ճիպոյեան, որոնք արժանացան շնորհաւորական ծափահարութեանց: Արդարեւ հակառակ վայրին եւ օրուան հանգամանքին, ժողովուրդը երկու ժամուան համերգը լսեց ետք խոր լռութեան մէջ, յանկարծ իր խանդավառութիւնը յայտնեց յոտնկայս երկարատեւ ծափահարութիւններով ստիպելով կրկնել յայտագրին վերջին կտորը, «Նանօր»ի ուխտադնացութիւնը եւ «Ձանկլի»ի աղօթքը:

×

Սիփան - Կոմիտաս երգչախումբի համերգներուն այս պարզ տեղեկատուութիւնը անկատար պիտի ըլլար սակայն կազմակերպիչ յանձնախումբի նկատմամբ, եթէ չշեշտէինք այն լուրջ եւ հանրանուէր գործունէութիւնը զոր տարած էր 60ամեակի առընչութեամբ:

Յիշենք մասնաւորաբար 16րդ դարու խաչքարի մը կառուցումը Ս. Յակոբ եկեղեցիին բակը Փրանսերէն հետեւեալ արձանագրութեամբ.—

« Passant, homme parmi les hommes,
« Souviens-toi,
qu'un million et demi d'Arméniens, tes frères, furent massacrés pour que ce peuple de foi chrétienne disparaisse de son pays.
« Souviens-toi,
« Afin qu'un tel génocide, plus jamais, ne soit perpétré contre d'autres enfants de Dieu ;
« C'était le 24 Avril 1915, dans l'empire ottoman »

Ճիշդ Ապրիլ 24ին տեղի ունեցաւ այս յուշարձանի բացման պաշտօնական արարողութիւնը, ինչպէս արդէն գրուեցաւ այս էջերուն մէջ:

Վերջացնելէ առաջ, ըսենք նաեւ թէ բուն 60ամեակի ոգեկոչման զանազան աշխատանքներու կողքին ծանր աշխատանք մը եւս տարած է Զուիցերահայ Յանձնախումբը, ստանձնելով երգչախումբին 80 հոգիներու տեղափոխութիւններու եւ ընդունելութեան դժուարին կարգադրութիւնները:

Կազմակերպութիւնը կատարեալ էր: Բացառիկ հիւրասիրութիւն մը վայելեցինք՝ համաշխարհային արուեստագէտ խումբի մը նման:

Ներկայ տողերով կը յայտնենք մեր խորին շնորհակալութիւնները մեզի եղած պատիւներուն համար, որոնցմէ բոլոր անդամներս մեծապէս ազդուեցանք՝ ըլլայ Պերնի շրջակայքը Թուն լիճի ափին, ձիւնազգած լեռներով շրջապատուած, ըլլայ Ժընեւի Վինսոր եւ Քոնթինանթալ հայ տնօրէնութեամբ պանդոկներու մէջ, իսկ համերգներէ յետոյ տեղի ունեցած հաւաքոյթներու ընթացքին, Ժընեւի եւ Պալի ճաշարանները, ուր մեներգներով, խմբերգներով եւ պարերով Փարիզի եւ Զուիցերիոյ Հայերս՝ մէկ սիրտ, մէկ բերան, ջերմ ու եռանդուն, տաք մթնոլորտի մէջ հայ շունչով ապրեցանք:

Կը շնորհաւորենք Զուիցերիոյ հայ գաղութը, թիւով շատ քիչ բայց որակով եւ ազգային զգացումով այնքան օրինակելի: Իր շնորհիւ ապրեցանք անմոռանալի օրեր:

ՍԵՏԱ

## ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ մէջ Ապրիլ 28ին մեռած է վեթերան ընկեր եւ յեղափոխական գործիչ Եղիշէ Իշխանեան: Ծնած էր Շուշի 1888ին: Թեհրանի «Ալիք»ի հիմնադիրներէն էր:

ՖՐԵԶՆՈՅԻ մէջ մեռած է ընկ. Հայկ Մալոյեան, որ երկար տարիներ աչքառու գործունէութիւն մը ունեցած է մասնաւորաբար Տարօն-Տուրուբերանի Հայրենակցական Միութեան մէջ:

ՄՈՆԹՐԷԱԼԻ Պոլսահայ Մէկ Մշակ. Միութեան նախաձեռնութեամբ Մայիս 4ին տեղի ունեցած է բանաստեղծ Զահրատի յիսնամեայ գրական գործունէութեան յոբելենական հանդիսութիւնը, «Մարկրիթ Պուրժուա» շքեղ սրահին մէջ: Յոբելեարը ներկայ գտնուած ու խօսք առած է: Օրուան գլխաւոր բանախօսը եղած է Տոքթ. Գէորգ Պաղճեան:

## «ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

Ոմն 100 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին առ ի գնահատութիւն Թերթին՝ Սփիւռքին Հայաստան 60ամեակին տուած լայն տեղեկութեանց:

## ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ կառուցուած Ցուշ-աղբիւրի համար եղած նուէրները.—

Բ. ՑԱՆԿ

Նախկին գումար 5350

Տէր եւ Տիկին Նիկողոս Նիկողոսեան 1000, Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Խախամեան 500, Տիկին Սարգիս Տէօքմէճեան 400, Տէր եւ Տիկին Վարուժան Սանոյեան, Տէր եւ Տիկին Արմենակ Աճէմեան, Տէր եւ Տիկին Կարպիս Ջրբաշեան, Տէր եւ Տիկին Բիւզանդ Ժամկոչեան (Օպընա) 300ական, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Սինանեան 250, Տիկին Գոհար Սանոյեան 200, Տէր եւ Տիկին Ալֆրէտ Մուրատեան (Պերլին) 168, Տիկին Գասիմեան (Փէաժ-Ռուսիյոն), Տէր եւ Տիկին Գեղամ Զօրայեան 150ական, Տէր եւ Տիկին Աշոտ Սիւրմէեան (Օպընա), Տէր եւ Տիկին Օննիկ Տէր-Պօղոսեան, Տէր եւ Տիկին Սուքիասեան, Տէր եւ Տիկին Նահապետեան, Տիկին Մարի Մարտիկեան, Ոմն, Ոմն, Տէր եւ Տիկին Մանճիլիքեան, Տէր եւ Տիկին Միսաք Միսաքեան (Իսի), Տիկին Աւագեան (Էփինէ), Պր. Սարգիս Սանճեան (Փէաժ), Տիկին Կարապետեան (Փէաժ), Փիլաւեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Ճէնազեան, 100ական ֆրանք, Տիկին Մարի Ակոնայեան 80, Պր. Նազարէթ Ալոյեան եւ Տիկին Ալիս Աւագեան 60ական: Տէր եւ Տիկին Վէնսան Սապայեան, Տիկին Տումար, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Ֆէսճեան, Տէր եւ Տիկին Ժաք Փօլիս (Անթիպ), Պուճուլեան հաստատութիւն, Տիկին Արմաւենի Հայլէչեան, Տէր եւ Տիկին Երուանդ Խաչերեան, Տիկին Լիւսի Տիփիւի (Նիկողոսեան), Տէր եւ Տիկին Հալաճեան (Կուսէնվիլ), Տէր եւ Տիկին Նշան Քիրիշեան (Սեւրան), Տէր եւ Տիկին Աւետիս Քէպապճեան (Սեւրան), Տէր եւ Տիկին Պայրամեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբեան, Պր. Ֆրետերիք Նշանեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Ինճէեան (Կուսէնվիլ), Տիկին Անդրէասեան, Տիկին Աղաւնի Դանիէլեան 50ական Պր. Յովհաննէս Թոսթալեան, Տէր եւ Տիկին Ակնէս Նիկողոսեան 30ական, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Աւագեան, Պր. Մինէճեան 20ական, Պր. Վահան Երանոսեան 10, Ոմն, երկրորդ ոմն 5ական:

Ընդհ. գումար 11.938

---

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Պ. Ռուբէն Պահատուրեան, Պ. Խորէն Պահատուրեան, այրի Տիկին Մայրանոյշ Գարակիւլեան, Արպոյեան ընտանիք եւ զաւակները, ինչպէս նաեւ Զաքամեան ընտանիքը խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, հարսին, հօրաքրոջ՝

ՏԻԿԻՆ ՍԱԹԵՆԻԿ ՊԱՀԱՏՈՒՐԵԱՆԻ

կսկծալի մահը, որ պատահեցաւ Մայիս 14ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս Շաբաթ, Մայիս 17, ժամը 8.30ին Մարսէյլի Ս. Սահակ-Մեսրոպ (Փրատօ) մայր եկեղեցւոյ մէջ:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայ իբրեւ այդ նկատել:

---

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Մարսէյլէն Տէր եւ Տիկին Հայկ Ֆրէնկեան 30 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ի Արամ Շտոյեանի յիշատակին եւ 20 Ֆր. Սահակ Ունճեանի մահուան քառասունքին առթիւ:

## ՄԱՅԻՍ 28Ը

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Շաբաթ Մայիս 24, Սիկալ սրահին մէջ:

×

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Յունիս 7ին:

## ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԱՐՏԱԿԱՐԳ ԺՈՂՈՎ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան Վարչութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ Միութեանս բոլոր անդամները, Ուրբաթ Մայիս 23, ժամը 20.30ին, Հայկ. Աւանդութեանց Հիմնարկին մէջ՝ 150, Ռիւ Էթիէն Տոլէ:

Օրակարգ.— Վարչութեան ընդհ. գործունէութեան տեղեկագիր եւ ընտրութիւն: Ներկաներուն թիւը մեծամասնութիւն կը համարուի:

## Հ. Յ. Դ.

ՎԻԷՆ.— Հ. Հ. Դ. Անի կոմիտէին ընկերական բացառիկ ընդհ. ժողովը, Ուրբաթ իրիկուն 23 Մայիս ժամը 8.30 Գ. Իփէկեան Ակումբը:

Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

---

ՇԱՒԻԼԻ Ս. ԳՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Այս Կիրակի պատարագ կը մատուցուի:


Grossiste à Lyon

RECHERCHE

Fournisseurs de Prêt à Porter féminin.

Tél. : (77) 22-29-67


## ՏՐԱՊԻԶՈՆԻ ՆԱՀԱՆԳԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

### ԽՆՋՈՅՔ - ՃԱՇԸ

Կիրակի Մայիս 25, ժամը ճիշդ 15ին, Հայ Մշակոյթի Տան «Ս. Թէհլիրեան» սրահին մէջ, 17 Ռիւ Պլէօ, Մէթրօ Քամէ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին

Հայրենակցական ջերմ մթնոլորտ

Խնամուած ընտիր ճաշեր

ՃԱՇԱԳԻՆ 40 Ֆր.


Restaurant PALMA

PLEIN CŒUR DE PARIS

210, Rue du Fbg. St. Antoine, Paris 12e

Tél. : 344-10-40

Grandes salles pour noces et banquets — Réunions tous genres —— qualité et prix sans concurrence. Remise exceptionnelle pour « jeunes mariés »

ՃԱՇԱՐԱՆ ՓԱԼՄԱ

ՆԻ ՀԱՒԱՔԱՎԱՅՐ

Խրախճանքներու եւ հարսանիքներու համար սրահներ, նշանտուք կամ հաւաքոյթներ: — Ընդարձակ եւ լաւ կահաւորուած երեք սրահ — Դիւրամատչելի գիներ:

Մասնաւոր զեղչ երիտասարդ նորապսակ ամոլներու

Մանրամասնութեանց համար դիմել վերոյիշեալ հասցէին:


## ՀԱՅԻՆԱԼԻ ԲՆԱԿԱՆԱՑԻՆ

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆ

**Les Exilés de la paix**

208 pages 28 F.

Editions ENTENTE

Դիմել՝ ԲԱԼՈՒԵԱՆ, 9, Ռիւ տը Թրէվիզ, Փարիզ 9րդ, կամ Հ. ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ 51, Ռիւ Մէօնիէօ լը Փրէնս, Փարիզ 6րդ գրատուները

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

## ՏԱՐԵԿԱՆ ԱՒԱՆԴԱԿԱՆ ՃԱՇԸ

Տեղի կ՚ունենայ Մայիս 25, Կիրակի ժամը 13ին

Maison des Centraux

8, Rue Jean-Goujon — Paris 8e

Սոյն առիթով, 1974 տարւոյ «Հարենց» գրական մրցանակը կը յանձնուի

Գրագէտ ՅԱԿՈԲ-ԳՐԻԳՈՐԻ

իր «Ծանօթ եւ Անծանօթ Հայերը Աշխարհի մէջ» անուն աշխատասիրութեան համար:

Մրցանակաւորը կը ներկայացնէ

Վ. Եղիշէեան

Ներկայ կ՚ըլլայ ՈՒԻԼԵԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժին

Ճաշագին 60 ֆր.


Imprimé sur les Presses

DU JOURNAL «HARATCH»

83, rue d'Hauteville 75010 Paris


## ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Հայ Առաք. Եկեղեցւոյ Ազգ. Միութեան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ գումարները.—

Ամենայն Հայոց Վազգէն Հայրապետի կողմէ Պր. Յովհ. Հարէնեանի եկեղեցւոյ մատուցած բարոյք ծառայութեան համար ուղարկած կոնդակի յանձնումի առթիւ Կապոյտ Խաչ կը նուիրէ 200 Ֆր. դպրոցին: Պր. Յակոբ Բէլթէքեան իր կնոջ Ժանէթի մահուան Բ. տարելիցի հոգեհանգստեան առթիւ 100: Աւետիս Տիւյմէճեանի մահուան 40ի հոգեհանգստեան առթիւ Պր. Աւետիս Դաւիթեան 300, Տիկին Վերժին Տիւյմէճեան 200 եւ դպրոցին 50, Տէր եւ Տիկին Գառնիկ Տիւյմէճեան դըպրոցին 100, Տիկին Լուսաբեր Մանուկեան դպրոցին 50 եւ Աղքատախնամին 50: Ալեքսան Կոստանեանի մահուան 40ի հոգեհանգստեան առթիւ Լեւոն Տօնիկեան 100: Պր. Ալպեռ Աչճեան (Փարիզ) Անոյշ Աչճեանի եւ Անդոնի Քէհեաեանի մկրտութեանց առթիւ 200: Օննիկ Այվազեանի մահուան 40ի հոգեհանգստեան առթիւ Տիկին Լուսաբեր Թօփալեան 20 եւ իր ամուսնոյն Յովհաննէսի յիշատակին 30: Յակոբ Յովնանեանի (Կրընոպլ) մահուան Ա. տարելիցի հոգեհանգստեան առթիւ Տիկին Սիրարփի Գ. Թովմասեան 100, Տիկին Աշխէն Յովնանեան 100, Տէր եւ Տիկին Տեստանեան 50, Տիկին Ալիս Մանուկեան 50: Աքըլեան ընտանիք իրենց ամուսնոյն եւ հօր Մարտիրոս Աքըլեանի մահուան առթիւ 1000 եւ Աղքատախնամին 500, փոխան ծաղկեպսակի Տէր եւ Տիկին Ծիպրայէլ Պահատուրեան դպրոցին 100, Տէր եւ Տիկին Պաղտասարեան 50, Պր. Ժան Մօզեան 20:


ARMÉNIE 1975 ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Départs chaque mois :

du 14 au 28 juin

du 12 au 26 Juillet — du 7 au 20 Septembre

du 19 Juillet au 2 Août — du 4 au 18 Octobre

du 2 au 16 Août — du 25 Octobre au 8 Novembre

à partir 2580 F

Pour les jeunes de 16 à 35 ans deux voyages :

— du 2 au 16 Août

— du 6 au 20 Septembre

*Demandez nos brochures détaillées*

Logement première classe, hôtel ANI ou ARMENIA à Erévan en pension complète et excursions quotidiennes.

*Renseignements et Inscriptions*

A PARIS — Sonia Coumryantz

mondotours

2, Rue de Sèze — 75009 Paris — Tél. : 266-50-12 073-32-64

A LYON — Varoujan Sarkissian

sevan voyages

50 Cours de la Liberté - 69 LYON Tél. 60 13 66

*Licence Voyages : A. 721.*


ԲԵՄԱՍԻՐԱՑԻ

## ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ

կազմակերպուած Ալֆորվիլի Կապոյտ Խաչի կողմէ Մէզոն - Ալֆորի քաղաքապետարանի Սալ տէ Ֆէթին մէջ, Մայիս 25, Կիրակի ժամը ճիշդ 15ին

Կը ներկայացուի

## ՀՆԱՐՔԸ

կատակերգութիւն 3 արար

Դերակատարներ.— Զարուհի Անտոնեան, Միհրան Անտոնեան, Փիէռ Թէրզեան, Լիւսի Թօփալեան, Նուրհան Մարգարեան, Անիթա Պէրպէրեան, Կարօ Թօսունեան, Յովհ. Գառնիկեան

Բեմադրութիւն Մ. ԱՆՏՈՆԵԱՆ

Տոմսերու համար դիմել.— Միչէլ Հաստատութիւն (Ֆիլիփս) 253 Ռիւ Վայան-Քութիւրիէ, Ալֆորվիլ եւ Ալֆորվիլի Կապոյտ Խաչի վարչութեան անդամներուն:

Տոմսերու գին 30 եւ 20 ֆր.

Ուշադրութիւն, վարագոյրը կը բացուի ճիշդ ժամուն: Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ

ԿԻՐԱԿԻ
ՄԱՅԻՍ
18
DIMANCHE
18 MAI
1975

LE NUMERO 1,20 F.

# ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH
LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS
— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար. 170 ֆր. Վեցամսեայ 90 ֆր.
Արտասահման Տար. 200 ֆր. Հատը 1 ֆ. 20

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13.300
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
51e ANNÉE — No 13.300

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

## ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԷՆ ՎԵՐՋ

## ԴԺԲԱ՞ԽՏ ՃԱԿԱՏԱԳԻՐ

— Օ —

Դաշնակիցներու յաղթանակը 1918ի աշնան անհուն ցնծութեամբ էր ողջունուած Հայութեան Մնացորդացին կողմէ՝ յայնկոյս եւ յայսկոյս սահմանին: Հայ քրիստոնեան հաւատացեր էր պահ մը, որ այս անիրաւ աշխարհին մէջ վերջապէս կայ աստուածային արդարութիւն կոչուած բան մը: Կարծեր էր, որ չորս տարի — 1915-1918 — Մեծ Եղեռնի դառնութեան բաժակը ցմրուր քամելէ ետք, հնչած էր թափուած հեղեղանման արեան արդար հատուցման ժամը:

Ցայնկոյս սահմանին, ալեւոր Արարատի շուքին տակ կեանքի կոչուած էր անկախ Հայաստան, «իւր քաջ որդւոց սուրբ արիւնով ազատուած»: Տարաշխարհ Հայութեան աչքերը կարօտով ուղղուած էին վերածնած հեռաւոր Հայրենիքը, որուն կառավարութիւնը բոլորին վրայ տարածեր էր իր հովանին, զանոնք դարձնելով ազատ «Հայաստանի քաղաքացի»:

Անհամբերութեան եւ յուսադրիչ երեւոյթ: Անապատներէն ճողոպրած բեկորները կը վերադառնային դէպի տուն, ու իրենց ճամբու ընթացքին Կիլիկիան կը դարձընէին ժամանակաւոր հանգրուան, սպասելով քաղաքական կացութեան պարզուելուն: Արեւելեանէն վերջ արեւմտեան ինքնավար Հայաստանի, առնուազն «հայկական օջախ»ի մը կամրջագլուխն էր կազմուած պատմական Կիլիկիոյ հողերուն վրայ, հովանաւորութեամբ Ֆրանսայի, որուն դրօշին տակ զինուորագրուած էին աշխարհի բոլոր կողմերէն փութացած հայրենասէր հայ լեգէոնականները:

Անդին, Վոսփորի ափերուն վրայ զարթօնքի նոր շրջան մը կը բոլորէր Հայութիւնը, պաշտպանութեամբ յաղթական դաշնակիցներուն, որոնց ահարկու մարտանաւերը սարսափի մատներ էին ցեղասպան ազգը:

Հայաստան – Պոլիս – Կիլիկիա առանցքը կը կազմէր ամուր խարիսխ մը, փայլուն հեռանկարներով: Հայութիւնը ազդուին նուիրուած էր դարմանելու իր վէրքերը, վերաշինելու իր քանդուած տուները եւ նոր բոյն, նոր տնտեսութիւն հիմնելու հայրենաշիրական աշխատանքներուն:

Վերածնունդի նման շրջան մը բոլորած էր Թրքահայութիւնը 1908ի Օսմանեան Սահմանադրութենէն մինչեւ 1914ի մեծ պատերազմը, երբ աշխարհասասան աճաւոր փոթորիկը հուրի ու սուրի մէջ խեղդած էր Հայոց աշխարհը: Դարաւոր դահիճը առիթէն օգտուած էր գործադրելու համար ցեղասպանութեան իր դիւային ծրագիրը: Գլխատած էր մտաւորական ընտրանին, որուն նմանը հասցնելու համար մէկ դարը բաւական չէ: Սարսռագին վայրագութեամբ բնաջնջած էր Հայութեան կէսէն աւելին եւ արմատախիլ ըրած՝ մնացեալը:

Դժբա՜խտ ճակատագիր:

Աւա՜ղ, պիտի կրկնուէր պատմութիւնը: Զինադադարի վարդագոյն շրջանը վաղորդայն պիտի չունենար:

Յաղթական դաշնակիցները ոչ թէ անտարբեր, այլ մեղսակից աչքերուն առջեւ, աւելին, շնորհիւ անոնց ռազմական, նիւթական եւ բարոյական անհաւատալի օժանդակութեան, գերեզմանէն դուրս հանած Թուրքը երէկի անարգ թշնամին, պիտի ողջնար, պիտի սպառազինուէր եւ ապարէզ պիտի կարդար յաղթականներուն:

Մէկ կողմէ քեմալական «չէթէ»ները պիտի վխտային Կիլիկիոյ զանազան շրջաններուն մէջ, փակելով հաղորդակցութեան ճամբաները մէկ քաղաքէն միւսը: Ու դրամանան բանակը երկրէն դուրս հանելու համար գերակշիռ ուժերով պիտի յարձակէին Մարաշի, Այնթապի, Ուրֆայի, հուսկ ուրեմն Հաճընի վրայ: Տասնեակ հազարաւոր Հայեր զոհ պիտի երթային ինքնապաշտպանութեան հերոսական կռիւներուն:

Արմատախիլ Հայութիւնը 1921ի աշնան պիտի հեռանար ընդմիշտ «ցանկալի» Կիլիկիայէն:

Միւս կողմէ Քեազիմ Քարապէքիրի կանոնաւոր բանակները, երկար պատրաստութիւններէ ետք, մեղսակցութեամբ հիւսիսի հարեւան Մոսկովին, — Թուրքիոյ երբեմնի դարաւոր աւանդական թշնամիին — կը յարձակէր նորաստեղծ Հայաստանի Հանրապետութեան վրայ եւ կը քանդէր անոր անկախութիւնը: Հայկական հողերը կը բաժնուէին երկու զինակիցներուն միջեւ 1920ի աշնանավերջին:

Տխո՜ւր ճակատագիր:

Հայաստան – Կիլիկիա – Պոլիս առանցքին երրորդ օղակն ալ պիտի քայքայուէր 1923ի գարնան, իբրեւ հետեւանք Իզմիրի աղէտին եւ դաշնակիցներու տեղատուութեան:

Այսպէս անփառունակ վախճան ունեցան Հայութեան փայլուն երազները յայսկոյս եւ յայնկոյս սահմանին:

Դժբա՜խտ ճակատագիր:

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

## ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԸ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՄՈՒԼԸ

ԽՄԲ.— «Սովետական Հայաստան» օրաթերթէն ետք, ստորեւ «Սովետական Դպրոց» (Ապրիլ 24) շաբաթաթերթի յօդուածներէն հատուածներ.—

Բ.

«Վաթսուն տարի է անցել այն ողբերգական օրերից, երբ օսմանեան կայսրութեան երիտթուրքական ռեակցիոն կառավարողներն իրենց դաշնակից գերմանական իմպերիալիստների ակտիվ աջակցութեամբ Արեւմտ. Հայաստանում, ինչպէս նաեւ Թուրքիայի բոլոր քաղաքներում ու գիւղերում կազմակերպեցին հայ բնակչութեան մասսայական ոչնչացում:

«Հայ ժողովրդի նկատմամբ Թուրքական կառավարութեան բարբարոսական գործողութիւններն իսկական ցեղասպանութիւն էին, գենոցիդ, իսկ դա, այսինքն ռասսայական, ազգային եւ կրօնական շարժառիթներով բնակչութեան խմբերի բնաջնջումը մարդկութեան դէմ ուղղուած ամենածանր ոճրագործութիւններից մէկն է: Այս տեսակէտից երիտթուրքական կառավարողները գերմանական ֆաշիստների՝ հիտլերականների նախորդներն էին:

«Առաջին համաշխարհային պատերազմի ընթացքում ցեղասպանութեան հետեւանքով ոչնչացուեցին մէկուկէս միլիոն Հայեր, այդ թւում՝ կանայք ու երեխաներ, հարիւր հազարաւորներն ստիպուած եղան ապաստան որոնել արտասահմանում, պատսպարուելով տարբեր երկրներում: Ի պատասխան Թուրքական դահիճների չարագործութիւնների՝ Հայերը շատ տեղերում դիմադրում էին թշնամու գգալիօրէն գերազանցող ուժերին, կազմակերպում ինքնապաշտպանութիւն, զէնքը ձեռքներին պաշտպանում իրենց կեանքը, պատիւն ու ազգային արժանապատուութիւնը:

«Հայ ժողովրդի նկատմամբ Թուրքական կառավարողների բարբարոսական, շովինիստական քաղաքականութիւնը զայրոյթով դատապարտւում էր աշխարհի շատ երկրների եւ առաջին հերթին Ռուսաստանի առաջադէմ հասարակութեան կողմից: Օսմանեան կայսրութեան ռեակցիոն կառավարող շրջանների այդպիսի քաղաքականութեան դէմ, ի պաշտպանութիւն հայ ժողովրդի, դեռ առաջին համաշխարհային պատերազմն սկսուելուց առաջ հանդէս եկաւ լենինեան «Պրաւդա»ն: Բոլշեւիկեան կուսակցութեան ականաւոր գործիչները, յեղափոխական լենինեանները ցասումով դատապարտում էին Թուրքական ռեակցիոներների ոճրագործութիւնները:

«Հայ ժողովրդի նկատմամբ Թուրքական իշխանութիւնների չարագործութիւնների դէմ հանդէս եկան միջազգային բանուորական եւ սոցիալիստական շարժման ներկայացուցիչները: Այսպէս սոցիալիստական կուսակցութիւնների 1915 Թուականի աշնանը կայացած Ցիմերվալդի կոնֆերանսը, որին մասնակցում էր Վ. Ի. Լենինը, դատապարտեց Թուրքական իշխանութիւնների յանցաւոր քաղաքականութիւնը ճնշուած ժողովուրդների, այդ թւում հայ ժողովրդի նկատմամբ: Վերջապէս բուն Թուրքիայի առանձին առաջադէմ մարդիկ հանդէս եկան եւ դատապարտեցին իշխանութիւնների տմարդի քաղաքականութիւնը հայ բնակչութեան նկատմամբ»:

Ակադ. Ծ. ԱՂԱՅԵԱՆ
Ակադ. Գ. ՂԱՐԻԲՋԱՆԵԱՆ

×

... «1915 Թուականի սգատօնի յիշումից ու նշումից, ինչպէս կրակից, վախեցել են աշխարհի բոլոր յետադիմական ուժերը: Որ այդ այդպէս է, պերճախօս կերպով ապացուցում է ե՛ւ երիտասարդ Թուրքերի, ե՛ւ գերմանական ֆաշիստների օրինակը: Նրանք երկուսն էլ, սեւ ոճիրը կատարելու օրերին (եւ դեռ դրանից էլ առաջ), իրենց յոյսը դրել էին մարդկութեան «մոռացկոտութեան» կամ թոյլ յիշողութեան վրայ:

«Անշուշտ Հայոց ջարդերից յետոյ զայրոյթի ու բողոքի մի մեծ ալիք կը բարձրանայ ամէն տեղ եւ Թուրքիայի բարոյական վարկը մեծապէս կը վնասուի, դրել է 1915 Թուականի ցեղասպանութեան կազմակերպիչներից ու գաղափարախօսներից մէկը.— Սակայն պէտք չէ մոռանալ, որ դա ժամանակաւոր բան է, եւ շուտով ամէն ինչ մոռացութեան կը տրուի...»:

«Անխնայ կոտորեցէք տղամարդկանց, կանանց ու երեխաներին, կարեւորը դաժանութիւնն ու արագութիւն է: Շուտով ամէն ինչ կը մոռացուի, ո՞վ է այսօր յիշում հայկական ջարդերը», ասել է Հիտլերը 1939 Թուականին, իր խս. խս.ական դահիճներին Լեհաստան ուղարկելուց առաջ: Բայց չարաչար սխալւում էին գերմանական ֆաշիստները, կարծելով, թէ կարող են անպատիժ մնալ:

«Այսօր մենք վերյիշում ենք վեց տասնամեակ առաջ տեղի ունեցած ողբերգութիւնը: Եթէ մենք այն նշէինք եղեռնից մնացած մոխիրների ու փլատակների վրայ՝ անմխիթար ողբ ու կոծով, այդ կը նշանակէր վկայել մեր պարտութիւնը եւ այն, թէ դահճին յաջողուել է հասնել իր նպատակին՝ բնաջնջելով մեր երկիրն ու ժողովուրդը:

Եթէ մենք այդ սգատօնը նշէինք, թէկուզ եւ ամէնից շքեղ ձեւով, բայց միայն Պէյրութի ու Փարիզի ամէնից շքեղ սրահներում՝ այդ կը նշանակէր վկայել մեր պարտութիւնը եւ այն, թէ դահճին յաջողուել է հասնել իր նպատակին՝ դարձնելով մեզ անհայրենիք:

«Բայց մենք եղեռնի 60ամեակը նշում ենք մոխիրներից վեր յառնած, վերածնուած ու հզօր Հայաստանի հողի վրայ, պետականօրէն, նշում ենք ոչ միայն որպէս Եղեռնի, այլեւ Վերածննդի օր, ու դա մեր ժողովրդի մեծագոյն յաղթանակն է ֆաշիզմի դէմ եւ Ռուսաստանի ոխերիմ թշնամիների դէմ, լոյսի յաղթանակը խաւարի դէմ և մարդու յաղթանակը... Չէ՞ որ այսօրուայ վերածնուած Հայաստանը ոչ միայն 1915 Թուականի զոհերի յիշատակի լաւագոյն յուշարձանն է, այլեւ ամէնից ծանր շիրմաքարը մեր ժողովրդի անցեալ, ներկայ ու գալիք դահիճների բարբարոսական ծրագրերի վրայ:

«Պատահական չէ, որ 1915 Թուականի ցեղասպանութեան զոհերի՝ Երեւանում կառուցուած յուշարձանը ոչ միայն զոհերի մահարձան է, այլեւ մեր երկրի ու ժողովրդի հրաշալի յարութեան ու վերածննդի կոթողը...

«Երկու բարձունք՝ Երեւանը շրջապատող եւ երկու սրբազան կոթող այս բարձունքների վրայ, ցեղասպանութեան զոհերի յուշարձանը եւ ցեղասպանների դէմ տարած մեծ յաղթանակի հերոս, անյայտ զինուորի գերեզմանը... Երկու սրբազան կոթող՝ ապրիլեան զոհերի եւ մայիսեան հերոսների: Թող յաւերժ հուրհուրայ նրանց կրակը վերածնուած Հայաստանի սրտում:

ԳԷՈՐԳ ԷՄԻՆ

## Քանի մը տողով

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ Արտաքին նախարարը՝ Քիսինկէր, մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին յայտարարեց թէ Ամերիկա զինեալ ուժ գործածեց խուսափելու համար նուաստացուցիչ բանակցութենէ մը:

ՀՌՈՄԻ մէջ Յունաստանի եւ Թուրքիոյ Արտաքին նախարարները՝ Պիթսիոս եւ Չաղլայանկիլ հանդիպում ունեցած են Շաբաթ օր, համաձայնութեան գետին մը գտնելու համար Կիպրոսի եւ Եգէականի հարցերուն շուրջ: Խօսակցութիւնները երեք օր պիտի տեւէին:

ՍՎԱԶԻ մօտերը երկու փոխադրակառքեր բախում ունեցած են, որու հետեւանքով 11 հոգի մեռած է: Բոլորն ալ Թուրք են:

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԸ առեւտրական արգելք հաստատեցին Հարաւ. Վիէթնամի եւ Քամպոճի հետ:

ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏԻ տօնին առթիւ, «Յառաջ» լոյս չի տեսներ Երկուշաբթի օր (Երեքշաբթիի թիւ): Մեր յաջորդ թիւը՝ Չորեքշաբթի Մայիս 21:

**ԵՐԲ ԵՏ ԿԸ ՆԱՅԻՆՔ...**

[ԱՆՑՔԵՐ ՈՒ ԱՆՁԵՐ]

# ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԱՄՐՈՑՆԵՐԸ 10 - 14 ԴԱՐԵՐՈՒՆ

## [ՎԱՆԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐ, ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԾԱՂԿՈՒՄԻ ԿԵԴՐՈՆՆԵՐ]

«ԿՈՉԵՑԱՒ ԳՐԻԳՈՐ՝ ՅԱՆՈՒՆ ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻՆ, ԵՒ ԱՆՈՒԱՄԲ ԵՒ ԻՐՕՔ ԵՂԻՑ ԶՏԵՂԻ ՆՈՐԱ»···

*Գրիգոր Տաթեւացիի մասին Երեւանի Մատենադարանի թիւ 6607 ձեռագրային վկայութիւնը, խօսելով Յովհան Որոտնեցիի արժանաւոր աշակերտին հոգեւոր, դաստիարակչական եւ ուսուցչապետական գործունէութեան մասին, կը հաստատէ նաեւ.*

— «·· Եւ արեալ ի հանգիստ դամբարանի Ս· Լուսաւորչին, ի Սեպուհ լեառն, եւ ետ ձեռնադրել սարկաւագ, եւ յանուն Լուսաւորչին կոչեցաւ Գրիգոր եւ անուամբ եւ իրօք եղից զտեղի նորա, լուսաւորելով իմաստութեան լուսովն զազգս Հայոց: Եւ տարեալ յԵրուսաղէմ՝ արար ճահանայ, եւ դարձեալ բերեալ առ գերեզմանն Ս· Լուսաւորչին՝ արար վարդապետ, աղ համեմիչ եւ լոյս լուսաւորիչ տանն Աստուծոյ, եւ բերեալ աշխարհն Սիւնեաց եւ զկնի մահուանն իւր ետ հրաման նստել յաթոռ մեծ համալսարանին Եսայեայ եւ բաբունապետ Հայոց մեծաց:

«Այլ եւ արար գիրս յոգնիմաստ եւ արար բանս խրատականս, եւ իմաստ եւ հանճարս ,եւ իմաստնացոյց զազգս Հայոց եւ ուղղեաց զկարգս եւ զսահմանս եկեղեցւոյս: Եւ էր անդադար յընթերցումն եւ ի գրել աստուածային իմաստից, եւ էր աղքատասէր եւ օտարասէր, առատ ի դուրըս աղքատաց, խարազանազգեստ մարմնով եւ խոնարհ հոգւով եւ ծննդեան մըտօքն· հասակաւ երկայն, դիմօք պայծառ, տեսակ արժանի զոռոզութեանն, հեզօք խարտեաշ, մօրուօք առատ··· Հանգեաւ երանելի մահուամբ ի տօնի մեծ առաքելոցն Պետրոսի եւ Պօղոսի, ի թուին ՊԾԸ» (858+551=1049):

*Յովհաննէս Որոտնեցիի «դի՛ւտ»ն էր ուրեմն Գրիգոր Տաթեւացին* («էառ առ ինքն եւ արար ըստ հոգոյ որդի»): *Սոսկական աշակերտ մը ըլլալէ աւելի՝* հոգեզաւակը *մեծ ուսուցչապետին, որ սարկաւագութենէ ի քահանայութիւն գործուրաց,* «անոյց ի բարին եւ ուսոյց զամենայն իմաստս աստուածային գրոց եւ արտաքին ոփեստից»՝ *այսինքն սորվեցուց ո՛չ միայն* եկեղեցական, *այլեւ* արտեկեղեցական *գիտութիւնները, ո՛չ միայն մեկնութիւնը սուրբ գրոց՝ այլեւ իմաստասիրական գործերու:*

*Անդրադառնալով հանդերձ որ դրաբարով այսքան լայն մէջբերում մը կը հակասէ* ժողովրդականացնելու *մեր առաջադրանքին՝ չվարանեցանք ձեռագրային վկայութիւնը իր «ծանր» գեղեցկութեան մէջ անփոփոխ ներկայացնելու, որովհետեւ ո՛չ մէկ լեզու եւ գրիչ այսքան խոսւթեամբ եւ պերճիմաստ կրնայ կենսագրել Տաթեւացիի ֆիզիքական եւ բարոյական անձնաւորութիւնը:*

— «Աղ համեմիչ եւ լոյս Լուսաւորիչ Տանն Աստուծոյ», *կ'ըսէ ձեռագիրը՝ Տաթեւի դաստիարակչական ամրոցին այս անդերադանցելի ուսուցչապետը իր գիտական եւ բարոյական մեծութեան մէջ պատկերացնելու համար: Ի՞նչ լեզուով, ո՞ր լեզուով այսքան ամբողջական կարելի է դարձնել կոչումը հոգեւորականի մը՝ որ իր ուսուցչին ճամբով պիտի գար բազմելու «Եսայեայ համալսարանի», այսինքն Եսայի Նչեցիներու անունով ճառագայթող ուսման օջախներու բարձրագոյն աթոռներուն վրայ եւ պիտի արդարացնէր իր «Գրիգոր» անունը՝ ո՛չ միայն անուանապէս («անուամբ»), այլեւ գործո՛վ («իրօք»):*

*Մէջբերումին երկրորդ պարբերութիւնը կը խօսի Տաթեւացիի գրական վաստակին, դաստիարակի եւ հոգեւորականի բազմարդիւն գործունէութեան, բայց մանաւանդ նկարագրային, բարոյական եւ ֆիզիքական առանձնայատկութիւններուն մասին:*

*Գրեթէ բոլոր կենսագիրներն ու վկայողները հիացումով կ'արտայայտուին «ամենայն Հայոց վարժապետ»ին որքան մտաւոր, հոգեկան ու բարոյական՝ նոյնքան եւ ֆիզիքական գեղեցկութեան, դէմքի ու մարմնի տպաւորիչ արտաքինին մասին: (Պիտի տեսնենք ուրիշ չատերո՛ւ արտայայտութիւնները այս առթիւ):*

*Աշակերտներէն Թովմա Մեծոփեցի՝ չեշտելով իր ուսուցչին խիզախութիւնն ու հաստատակամութիւնը ,դիտել կուտայ որ* «Տաթեւացիի պատկառելի անձնաւորութենէն կը սարսափէին իր հակառակորդները, իշխա՛ն ըլլային անոնք թէ ստորադաս մարդիկ· ոչ ոք կը համարձակէր հակառակել իրեն»· *Իսկ ուրիշ աշակերտ մը՝ Առաքել Սիւնեցի կը գրէ·* «Ի տեսն ուրախանային եւ ապա խօսիւքն ցնծային: Նախ՝ ի պատկերին գեղեցկութիւնն խընդային եւ ապա ընդ բարբառոյն համեղութիւնն զուարճանային»:

*Մեծոփեցի այնքա՛ն տպաւորուած է իր ուսուցչէն, եւ առինքնուած՝ անոր հմաութենէն, որ զայն կը նկատէ* «առաւել քան զիմաստունս Հելլենացւոց»:

*Երեւանի Մատենադարանի* թիւ 3881 *ձեռագրին համաձայն՝ Տաթեւացիէն կարելի չէ «կշտանալ»···*

*Տեսէ՛ք թէ ինչ կ'ըսուի հոն·*

— «Ի գեղանկար դիմաց եւ յախորժելի բանիցն նորա, չէ հնար ոք յագուրդ ինչ առնուլ ըստ տեսոյն բանին· սերմանէր զսերմն բարի յագարակս բերրի եւ պաբարտ»···

«Աշխարհս ամենայն կարօտ էր լսել զբանս բերանոյ նորա եւ տեսանել զանյաղթելի դէմս նորա··· Որպէս մատենագիր՝ անկորնչելի եւ անթառամ ինքն ըստ վաստակաց իւրոյ եւ քրտանց անխոնջ աշխատասիրութեանց»· *Իսկ երբեւ դասախօսէ՝* «որպէս թէ եւ իսկ յորդաբուխ աղբիւր ելանէր ի բերանոյ նրա, բանս ախորժականս եւ քաղցրալուրս ոռոգել երաժշտացեալ անդս հոգւոց կարօտելոց»···

Մ· Թ·

# ՊՏՈՒՂՆԵՐՈՒ ՊԱՀՊԱՆՈՒՄԸ ՄԻՋՆԱԴԱՐԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

— o —

*Պտուղները սննդարար են: Կը պարունակեն մեծ քանակութեամբ շաքար, թըթուներ, հանքային աղեր, բուրաւէտ նիւթեր, կենսանիւթեր, մէկ քանին նաեւ իւղեր եւ սպիտակուցներ: Պտուղները թէ՛ համեղ են եւ թէ ունին բուժիչ յատկութիւններ: Նկատի առնելով այս բոլորը, հնագոյն ժամանակներէն սկսեալ մարդիկ մտածած են պտուղները օգտագործել ոչ միայն ամրան եւ աշնան՝ անոնց հասունցած շրջանին, այլեւ ձմրան: Դարերու ընթացքին ժողովուրդը մշակած ու կիրարկած է զանոնք պահպանելու եւ վերամշակելու շարք մը եղանակներ: Այս մասին հետաքրքրական տեղեկութիւններ կան աշխարհի առաջին հայերէն գիւղատնտեսական գիրքին մէջ՝ «Վաստակոց գիրք»: Ասոր նիւթերը, թէեւ ժամանակի իմաստով բաւական հինցած են, բայց իրրեւ սկզբունք մինչեւ այսօր ալ կը պահեն իրենց այժմէականութիւնը:*

*Միջնադարեան Հայաստանի մէջ պըտուղները պահպանած են թարմ, թթուեցուած եւ չորցուած վիճակի մէջ: Թարմ վիճակի մէջ պահպանած են խաղողը, խնձորը, տանձը, սերկեւիլը, նուռը: Թթու դրած են տանձի, գկեռի, դեղձի աշնան հասունցող տեսակները: Չորցուցած են խաղողը, ծիրանը, դեղձը, սալորը, տանձը, խնձորը, թութը, թուզը: Սովորաբար պտուղները պահպանած են մառաններու, հորերու եւ կաւէ ամաններու մէջ: Ամէն տարի մինչեւ բերքահաւաք մաքրած են մառանները, ախտահանած են ծուխով եւ ամաններն ալ արեւին տակ չորցուցած են:*

*Խաղողը, խնձորը, տանձը, սերկեւիլը եւ նուռը մառաններու մէջ պահած են ուռենիի ճիւղերու վրայ կախուած վիճակով կամ արկղներու մէջ: Արկղին յատակն ու կողերը ծեփած են ձիւթի եւ փայտի թեփի խառնուրդով, ապա չոր թեփին մէջ կարգով դասաւորած են պըտուղները՝ ընդհանրապէս տանձն ու խնձորը: Յաճախ պտուղները պահպանած են հորերու եւ կարասներու մէջ: «Սակայն այս է լաւն առ խնձոր ամբողջ ի ծառէն, ի վերայ խնձորին փաթթեա՛ եւ կախիր մաքուր, հով տունն», գրուած է «Վաստակոց գիրք»ին մէջ:*

*Հայաստանի կարգ մը շրջաններու մէջ խաղողը եւ նուռը պահած են նաեւ վազին, ծառի վրայ: Խաղողը պահած են մինչեւ որ սաստիկ ցուրտ ըրած է, իսկ նուռը՝ մինչեւ գարուն: Սեպտեմբերի վերջը նուռը ճիւղերով իջեցուցած ու տեղաւորած են կաւէ ամաններու (կճուճներու) մէջ եւ բերանը ծեփած են: Երբեմն խաղողը, տանձը եւ խնձորը պահած են տախտակներէ պատրաստուած թարեքներու վրայ: Ընդհանուր առմամբ պըտուղներու պահպանութեան ձեւերը շատ ու բազմազան եղած են. «Եւ այլք, որ գխաղողն ի գիննեկարասն ի կախ առնեն նա խիստ պահէ··· Նրանք որ գինու մէջ թաթախեն եւ յարդի մէջ թաղեն շատ մնայ··· Եւ նրանք, որ խաղողի ողկոյզակոթն ձիւթէն եւ յետոյ կախէն լաւ է»:*

*«Վաստակոց գիրք»ին մէջ ցուցմունքներ կան նոյնիսկ սալորն ու թուզը թարմ վիճակի մէջ պահելու մասին: Հոն գրըուած է՝ սալորը դիր կարասին մէջ եւ քաղցր գինի լեցուր վրան, երբ ուտես ախորժ կ'ըլլայ: Ձեռքով զգուշութեամբ հաւաքէ սալորին հասունցած պտուղները, լեցուր նոր կաւէ ամանը, բերանը ծածկէ եւ պահէ: Կամ առ ապակիէ աման մը, մէջը դիր թուզը, բերանը սերեկով կապէ եւ մոմով ծածկէ՝ շատ կը դիմանայ: Ընկոյզը, տխիլը, նուշը պէտք է կեղեւէն անջատել, աղի ջուրով լուալ, չորցնել, լեցնել կաւէ ամաններու մէջ, բերանը գոցել:*

*Թարմ պտուղները պահելու համար գիրքը միշտ խորհուրդ կուտայ ընտրել պահուելու վիճակի մէջ եղողները: Բերքահաւաքը կատարել ձեռքով, ծառէն պտուղը քաղել կոթին հետ միասին, զգուշութեամբ եւ խնամքով դասաւորել կըճուճներու մէջ, նախապէս հեռացնելով հիւանդ, վնասուած, հոտած, լաւ չհասունցած եւ փոքր պտուղները:*

Ե· ՄՈՐԻԿԵԱՆ

# ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

## ՍՂԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ

*Պարկեշտ պատու Քրոսհի մը ապաստան տուաւ իրեն, մինչեւ որ վէրքերը բուժուեցան: Ապա ան չարունակեց իր ճամբան ու վերջ ի վերջոյ, գրեթէ ամիս մը տեւող թափառումներէ ետք, հասաւ ռուսական հողը: Հոն ան սկիզբը ձերբակալուեցաւ, սակայն շուտով ազատ արձակուեցաւ: Ան ապսնջականութիւն գտաւ Ռուսահայերու շրջանին մէջ. անոնք միջոց տուին իրեն Պարսկաստան անցնելու, ուր պաշտօն ստանձնելով վաճառականական գործի մը մէջ, կարողացաւ իր ապրուստը հոգալ:*

*Պարոններ, այս սոսկալի ջարդը այն աստիճան անհաւատալի է, որ մենք սկիզբը կը տարակուսէինք մինչեւ իսկ՝ թէ ո՛վ գիտէ՝ կը հաւատա՞ն արդեօք Պ. Պ. երդուեալները ամբաստանեալին պատմածին: Եւ իրապէս, քանի մը օր առաջ հոս լոյս տեսաւ հակառակորդներուն կողմէ հրատարակուած եւ փողոցի ճաշակին յարմար աղմկայոյզ գրքոյկ մը՝ «Թալէաթ փաշայի սպանութեան գաղտնիքը» խորագրով — հարկաւ, այստեղ բնաւ գաղտնիք չկայ, որովհետեւ խընդիրը արդէն բոլորովին պարզ է, եւ այդ ամէնը միայն պարապ խօսքեր են: «Երիտասարդ Հայը, կ'ըսուի հոն, որ Թալէաթ փաշան սպաննելը յանձն առած էր» (կ'ակնարկուի թէ դէպքին ետեւը մեծ Պետութիւն մը կանգնած է), «գործիք մը եղած է բարբարոսական մոլեգնութեան որ կը յատկանշէ իր ցեղը, առանց ինքն իրեն հաշիւ տալու եւ առանց գիտակցելու, թէ ինչ կ'ընէր: Իր յուզիչ պատմութիւնը՝ թէ ինչպէս Թուրքերը քարշ տուին տարին իր ծնողքը, բնականաբար նպատակ ունի միայն արթնցնել դատաւորներու համակրանքը»: Եթէ գրքոյկին հեղինակը երէկ այս սրահին մէջ էր եւ լսեց վկայ Տիկին Թէրզիպաշեանի զեկոյցը, անշուշտ հեռացաւ ասկէ՝ տանելով իրեն հետ իր վերոյիշեալ խօսքերը ետ առնելու պահանջը:*

*Մենք կ'ուզէինք այդ ուղղութեամբ աւելի ընդարձակ ապացոյցներ բերել. այստեղ են երկու գերման դթութեան քոյրեր, որ ճիշդ նոյն միջոցին Երզնկա էին եւ տեղի ունեցած դէպքերու մասին զեկոյցներ ըրած էին մեր Արտաքին Գործոց նախարարութեան: Ես հրաժարեցայ այդ վկաները հարցաքննելէ, որովհետեւ ինծի կը բաւէր, որ երեք չարաթ ետքը Տիկին Թէրզիպաշեան, Կարինէն՝ ըսել է արեւելքէն գալով եւ Երզնկայէն նոյնպէս մեծ կարաւանի մը հետ Քէմախի ձորով տարուած էր: Թէ ինչ զարհուրելի դէպքերու մասին ան պատմեց մեզի, ես չէի ուզեր այստեղ ոչ մէկ խօսքով կրկնել: Ան տակաւին տեսած էր իրմէ առաջ կարաւաններով տարուած Հայերու դիակներ. ան տեսած է, թէ ինչպէս այրեր ու երախաներ գետը կը նետուէին: Այս ամէնը միեւնոյն ատեն ցայտուն ապացոյց մըն է Թէհլիրեանի ըսածներուն ճշդութեան, ու այս է պատճառը որ ես կը յիշեմ այդ: Թէհլիրեանի ըսածը ճշմարտութիւնն ի՛նքն է եւ ոչ «յուզիչ պատմութիւն» մը:*

*1917ին տեղի ունեցաւ Ռուսերու յառաջխաղացութիւնը: Գրաւելով Կարինը, անոնք յառաջացան մինչեւ Երզնկա: Ամբաստանեալը, որ Պարսկաստանի մէջ պաշտօն կը վարէր, լսելով այդ մասին, որոշեց վերադառնալ Երզնկա տեսնելու համար՝ թէ իր հարազատներէն որեւէ մէկը ողջ չէ՞ եւ թէ ի՛նչպէս է առհասարակ հոն դրութիւնը: Ան եկաւ հոն, տեսաւ իր հայրենի տունը կիսաւեր, բայց նորէն այնքան բան կար մնացած, որ յիշեցնէ իրեն իր բոլոր սիրելիներուն մասին, որոնց հետ ան հոն ապրած ու իր մանկութիւնը անցուցած էր. այնքան բան կար մնացած, որպէսզի ան կարողանար վերստին ճանչնալ իր երբեմնի այնքան քաղցր ու անդորր օճախը:*

*Ու երբ ան տեսաւ իր որբացած ու ամայացած տունը, եւ իր յիշողութեան մէջ արթնցան ջարդին բոլոր ահաւոր պատկերները, ան, կատարելապէս ողջ ու առողջ ընտանիքէ մը սերած այդ մարդը, մարեցաւ ու գետին ինկաւ:*

*Ու այդտեղ առաջին անգամը ըլլալով տեղի ունեցաւ մէկը այն հիւանդագին բռնկումներէն, որոնք յետագային յաճախ կը կրկնուէին, այսինքն՝ դիւակներու հոտ, որ ամբողջովին կը լեցնէր իր քիթն ու քիմքը, ջարդերու մտապատկերներ, ու յետոյ որոշ հոգեկան չփոթութիւն, ջղաձգային կթոտութիւն խոր դողկացման հետ մէկտեղ:*

*Եւ ի՞նչ տեսաւ ան Երզնկայի մէջ. 20 հազար Հայերէ՝ երեք ընտանիք, որոնք փրկուած էին՝ միայն մահմետականութիւնն ընդունելով, ու յետոյ քանի մը ցիրուցան եղած անհատներ, ամէնքը միասին քսան հոգի, քսան հազարէ:*

*Պարոններ, ատոնք տպաւորութիւններ են, զորս մարդ իր կեանքի ամբողջ ընթացքին չի մոռնար:*

*Ապա ան մտաբերեց, որ իր ծնողքը չարքաշութեամբ ձեռք բերած իրենց դրամը թաղած էին:*

(68 – Շար·)

# ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԸ

## ՔԱՂԱՔԷ-ՔԱՂԱՔ

### ԼԻՈՆ

Լիոնի Ազգ. Միութեան նախաձեռնութեամբ եւ մասնակցութեամբ հայկ. կազմակերպութեանց, երեք համայնքներու հովանաւորութեամբ Կիրակի Ապրիլ 27, ժամը 15.30ին, Փալէ տէ Քոնկրէի շքեղ սրահին մէջ աւելի քան 1100 անձերու ներկայութեան տեղի ունեցաւ 60-ամեակի հանդիսութիւնը:

Պատուոյ բարձր նախագահութիւն՝ Լիոնի քաղաքապետ Լուի Փրատէլ: Ցատուկ հրաւէրներու ընդառաջած էին քաղաքապետական, պետական և դիւանագիտական շրջանակներէ անձնաւորութիւններ, Ցունաստանի եւ Կիպրոսի հիւպատոսները եւ բարձրաստիճան եկեղեցականներ, համայնքներու ներկայացուցիչներ:

Հանդիսութեան բացումը կատարեց Ազգային Միութեան նախագահ՝ Սեպուհ Սարեան, որ յատկապէս շնորհակալութիւն յայտնեց քաղաքապետ Լուի Փրատէլի, որ անձնապէս ներկայ էր, ողջունեց բոլոր ներկաները, կոչ ուղղեց անձնաւորութեանց եւ երիտասարդութեան, որպէսզի Հայկ. Հարցը ուսումնասիրեն եւ օժանդակեն անոր:

Քաղաքապետը Պր. Փրատէլ այս առիթով խօսք առաւ. ըսաւ թէ 1.500.000 զոհերուն ի յարգանս այս հանդիսութեան հովանաւորել ուզած էր, տարիներ առաջ տեսած էր 300.000 Հայերու Ֆրանսա հաստատուիլը: Հայ բարեկամներ ունեցած էր, ներկայ գտնուած Տէսինի Յուշարձանի բացման... եւ 60ամեակի առիթով ուզած էր գնահատել Հայութիւնը, Լիոնի փողոցներէն մին Արմէնի վերակոչելով: Հայերը շուտով յարմարած էին ֆրանսական ապրելակերպին, բոլոր մարզերուն մէջ իրենց բարերար նպաստը բերած էին երկրին: Նափոլէոն Պիւլլիւքեան եղած էր քանիէրի դէմ պայքարի Հետախուզական Մարմնին նախագահն ու բարերարը: Ցիշեց արժանաւոր Հայերու ներկայութիւնը: Հայ ռազմիկները, հայ ժողովուրդի զաւակները, անգնահատելի ծառայութիւն մատուցած են ֆրանսական հայրենիքին, եւ բնակութիւն հաստատած միւս երկիրներուն, հետեւաբար արժանի են պաշտօն. գործնական օժանդակութեան:

Հանդիսութիւնը վարեց Պր. Խաչատուրեան, հրաւիրեց Մարդկային Իրաւունքներու Պաշտպան Լիկայի ներկայացուցիչ՝ Պր. Քրէմըր-Նէնը, որ կազմակերպութեան անունով ողջունեց ներկաները, գոհունակութիւնը յայտնեց 60-ամեակի հանդիսութեան կազմակերպիչներուն՝ Լիկայի վստահուած կոչումին ու գործին ճանաչումին համար, ըսաւ թէ 1915ի հայկ. ջարդերը, ինչպէս նաեւ 1945ի հրէական ջարդերը տառապեցուցած են զինք: Խօսեցաւ ջարդերը կանխող հալածանքներուն, բարեկարգութեանց պաշտօնական զուր խոստումներուն, ապա ցեղասպանութեան մասին, որ սկսաւ մտաւորականներու ջարդով, յետոյ՝ հանգրուաններով բոլոր տարիքի Հայերուն զանգուածային ջարդերը...: Կարդացած էր Ժան-Մարի Գառզուի «Տիպար ցեղասպանութիւն մը» գիրքը եւ գտած, որ գերմանական ջարդերը կատարուած էին թրքական մեթոտներու կիրարկումով...: Վերապրող քիչ Հայերէն կարեւոր թիւ մը 200.000 Ֆրանսա ընդունուած էին: Ճշմարտութիւնները պէտք է ըսել: Ֆրանսացիք պէտք է գիտնան այս ցեղասպանութեան մասին, որուն պատասխանատուները կը մերժեն ընդունիլ: Թուրք դեսպանը, 2 տարի առաջ, Յուշարձանի մը կառուցման առիթով Թուրքիա կանչուած էր: Եւրոպական երկիրները միայն խոստումներ կատարած էին Հայերը առանձին Պետութիւն հաստատած էին: Աշխարհի մէջ ցրուած Հայերը ապաստան մը ունենալու իրաւունք ունին, ինչպէս որ Հրեաները իրենցը ունեցան: Հայերը մոռցուած էին երէկ, նոյնիսկ վաղը ի՞նչ պիտի պատահի: Մարդկային Իրաւանց Պաշտպանութեան Լիկան պիտի աշխատի այս դատին համար:

Օրիորդ Ա. Կարապետեան, Լիոնի Երաժշտանոցէն, դաշնակի ընկերակցութեամբ Ալեքս Սիրանոսեանի, ճշգրիտ մեկնաբանութեամբ մեներգեց հայ պանդուխտին այնքան սիրելի սակայն անտարբեր Կռունկը եւ ապա՝ Մանուշակը:

Տիկին Անահիտ Տէր-Մինասեան, Սորպոնի համալսարանի պատմութեան դասախօս, խօսքը ծնողքներուն ուղղելով՝ հայերէնով ըսաւ. «Սիրելի հայրեր, սիրելի մայրեր, ձեր սարսափելի աղէտը մեզ պանդուխտ դարձուց... Դուք եղաք այդ կենդանի կապը մեր մէջ... Այսօրը պէտք է դադրի սուգի օր ըլլալէ, այլ ըլլայ կեանքի օր, որովհետեւ ես կին եմ, մայր եմ... Մենք մեր հարցը պէտք է գիտնանք գիտական մօտեցումով պաշտպանել»:

Ֆրանսերէն շարունակելով իր այնքա՛ն հարուստ տեսանկիւններով ճառը, զոր կը խտացնենք, ակնարկեց ջարդերէն ետք երեք սերունդներու: Զենք ճանչցած մեր հայրենիքը, սակայն անոր մասին գիրքերէն կարդացած ենք. մանաւանդ՝ տարեց սերունդին վկայութիւնները լսած ենք, «ցեղասպանութեան մասին վաթսուն տարուան ընթացքին Հայերը ամէն բան ըսին» սակայն թրքական տրամաբանութեամբ՝ ջարդ կատարուած չէ, որովհետեւ տակաւին Հայեր կան: Մարդը ապրող էակ է, կ'ապրի, կը վերապրի, սակայն ափսո՜ս, ինչ որ փճացաւ՝ հայկ. դարաւոր մշակոյթը եւ քաղաքակրթութիւնն էր. Արեւմտահայաստանի յիշատակարանները տակաւ կը փճացուին: «Մենք ինչո՞ւ հոս ենք»: Մեր պատմութիւնը լաւ չենք գիտեր: Թրքական արխիւները տակաւին գաղտնիք կը մնան աշխարհին: «30րդ յօդուած»ը ջնջելու թրքական ճիգերը վերադարձնումի եւ գիտակցութեան նոր շունչ մը բերին: Հայ Դատին անլոյծ մնալը՝ անտարբերութեան հետեւանք է: Պաղեստինեան ազատագրական շարժումի ղեկավար Եասէր Արաֆաթի ՄԱԿի մէջ արտասանած ճառին բառերը ուշագրաւ են եւ խօսուն՝ «Մենք կը մերժենք հետեւիլ Ամերիկայի Հնդիկներուն եւ Հայերուն ճակատագրին»: Հայկ. Հարցը բարոյական բնոյթ չունի այսօր. քաղաքակա՛ն հարց է: Հայ ըլլալը երրորդ սերունդին համար դժուար է. առանց մայրենի լեզուի, պատմութեան եւ մշակոյթի կենսատու սնունդին պակասէն կը տառապին: «Ֆրանսան սորվեցուց ինծի սիրել ժողովուրդս», եւ ըսաւ. «Ժողովուրդներու դատը կը յաղթանակէ: Ո՛չ, հայ ժողովուրդին դատը յաղթանակած չէ», որովհետեւ մեծ երկիրներուն համար Թուրքիան կարեւոր է եւ մրցակցութեան գօտի:

Դրական երեւոյթ է Հայաստանը, ուր՝ հայ մշակոյթը կը զարգանայ, Միջին Արեւելքի հայկ. գաղութներուն կացութիւնը՝ սփոփարար: Երեւանի մէջ 100 հազարներ կը բողոքեն. Կ. Դեմիրճեան հեռատեսիլէն կը խօսի ցեղասպանութեան մասին: Հայկ. Դատին համար աշխատանքները գիտական իմաստով կազմակերպումի կը կարօտին: Ցեղասպանութեան իրականութիւնը անժխտելի է: Երիտասարդ բանախօսը անդրադարձաւ ձուլումի քաղաքականութեան, եւ Հայերուն հայրենիք վերադարձը՝ աշխարհին մնաս պիտի չբերէ, անհրաժեշտ է:

Լիոնի Երաժշտանոցի պատանի ուսանողներէն՝ Ջերոնեան, ճարտարօրէն կիթառի վրայ նուագեց տպաւորիչ եղանակներ:

Հայկ. կազմակերպութեանց ուղերձը Մոսինը կարդաց Պր. Մարտիկեան, զոր ներկաները նշանացի ընդունեցան:

Դադարէն ետք Բ. մասին բացումը կատարեց Ռոմանի Երաժշտանոցի երիտասարդ տնօրէն Ալեքս Սիրանոսեան: Տիրական մեկնաբանութեամբ, այս առիթով իր յօրինած համանուագին. «Զօն՝ Կոմիտասի» եւ «Աղօթքներ»: Դաշնակահար երաժիշտը զուգահեռ կապակցութեամբ մը պատմութեան՝ կազմած էր իր համերգը, որ ուրախ եւ տխուր ընթացք ունէր, հնչեղ էր, կենսալից, փոթորկոտ երբեմն. «Աղօթքներ»ը մեր սրբազան պատարագի երգեցողութենէն, ներդաշնակ համանուագ էր. հոգեհանգիստ, վերջապէս՝ յարութիւն, վերածնունդ:

Պր. Ժախեան Պրիւէլի իրաւաբանական կաճառէն, առարկայական իրատեսութեամբ քննեց մեր հարցը, շեշտեց որ 60 տարի ետք խօսքերէն գործի անցնիլ է հարկաւոր. լալ պէտք չէ, ապագան պատրաստելու համար «ժամանակն է որ անցեալին հետ մեր կապը ճշդենք»: Մեր հարցին մոռացութեան տրուելուն մէջ պատասխանատու ենք. պէտք չէ անտարբեր ըլլալ: Ցեղասպաններուն տրուած 1919ի դատավճիռը չգործադրուեցաւ. յետնորդ թուրք երիտասարդութիւնը կ'անգիտանայ այս իրականութիւնը: Հայկական Հարցին համար բոլոր ուժերու միութիւն ու կեդրոնացում է պէտք: Մասնագէտ մարդիկը միայն պէտք է շարունակեն Հայկ. Դատի հետապնդումը: Իրենց կեանքը նուիրելով գործին: Հայկ. Հարցը արդիականացնելու ծառայող բոլոր ճամբաները օգտակար են: Ցեղասպանութիւնը պէտք չէ մոռնալ. «ժողովուրդ մը որ չի մոռնար՝ կ'ապրի. չմոռնալը բաւարար չէ, հարկաւոր է նոր պայքար մղել» ըսաւ ան, փակելով իր խօսքը:

Պր. Վարժապետեան, Մարսէյլի փաստաբանական կաճառէն, հայերէն եւ ապա ֆրանսերէն խօսեցաւ: Ծառը կ'ամփոփենք: Եթէ 60 տարի ետք արդարութիւն ստացած չենք, չկարծենք որ այսպէս պիտի շարունակուի. պէտք է աշխատինք՝ մինչեւ մեր դատին յաղթանակը: Խորհ. Հայաստան ներկայիս նոր ոսկեդարեան շրջան մը կը բոլորէ երեք միլիոն իր բնակչութեամբ: Կար ժամանակ որ մայր Հայաստանի արձանը իր դժբախտութեանց վրայ կուլար, սակայն «այսօր, սուրը ձեռքին՝ կարծէք ըսել կ'ուզէ «երկու Մասիսները մեր ձեռքը պիտի անցնին»: Մէկդի դնենք ինչ որ մեզ կը բաժնէ, նկատի ունենանք միայն այն ինչ որ մեզ իրարու կը կապէ՝ մեր ապագայ արշալոյսին համար:

Թէ ջարդ եղած է՝ վկայ Սողոմոն Թէհլիրեանը: Գրաւուած հողերը Հայաստանի ճամբով պէտք է վերադարձուին: Արդարութեան հարց չէ մերինը այլ՝ արժանապատուութեան:

Այս յաջողապէս կազմակերպուած ոգեկոչման հանդիսութիւնը վերջ գտաւ հայ երեք յարանուանութեանց հոգեւոր պետերուն պահպանիչով:

Ինչ որ լաւ տպաւորութիւն թողուց ներկաներուն վրայ՝ այն գոհունակութիւնն էր, որ կուգար մեր երեք երիտասարդ ճառախօսներէն, որոնց ըմբռնումները զիրար կ'ամբողջացնէին: Հայ Դատի Յանձնախումբին գեղատիպ գրքոյկին ու օրուան նշանաբանին յիշատակներուն հետ, հարցումներու շարքով մը մտքին մէջ՝ վերադարձանք:

ՅԱԿՈԲ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

---

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (117)

## ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

ԼՈՒՋԻՕԼԱ

ԲԱՆՏՈՒՐՆԵՐՈՒ ՇԱՀԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

— Արդ, տղաք, սկսաւ ըսել, իր սպիտակախառն եւ գանգուր պեխերուն համար կը ներէին իրեն այսպէս ընտանեբար խօսիլ, Ցումուար 3ի դէպքը չէք մոռցած: Պարոն Լոմպարտացիք երեւակայեցին մեր շնորհալի զահակալը նախատել եւ անոր դէմ ծխախոտի գործածութիւնը թողլով՝ անոր եկամուտը կըտրել... Կը յիշէք նաեւ թէ ինչպէս պատասխանեցինք այս այլանդակ գրգիռին եւ փողոցներուն մէջ արձակեցինք մեր հաւատարիմ Խրուաթները, որոնք քաղաքացի, կին, տղայ, դէմերնին ելլողը սպաննելով՝ շուտ մը ապացուցին այդ ապստամբներուն թէ տէրը միշտ կարող էր պատժել զանոնք...

— Անշուշտ կը յիշեմ, գոչեց հազիւ քսանամեայ սպայ մը, այնքան խարտեաշ, որ ինքն ալ տղայ մը կ'երեւար: Քորսա տէի Սերվի փողոցին մէջն էր... դեռ երէկուան պէս աչքիս դէմն է... զինուորականները սուսերամերկ կը յարձակէին ամբոխին վրայ եւ սուրերնուն ծայրովն ու սայրովը կը զարնէին:

— Ներեցէք, ըսաւ կոմս Հերման այնքան ուժով կանգնելով, որ ողնաշարները ձայն հանեցին: Բայց կարծեմ թէ այս պարոնները ինծմէ խնդրեցին որ պատմութիւն մը պատմեմ...

— Ներողամիտ եղէք, հարիւրապետ... բայց որքան գեղեցիկ բան է ստահակները պատժել...

— Գիտեմ, պարոն, քանի որ ես ալ հոն էի, պատասխանեց հարիւրապետը չորութեամբ: Զերկարենք, այս փոքրիկ պատժին վերաբերեալ հրամաններն առջի իրիկունէ տրուեցան մեզի այն սիրելի Սոպէյլոֆէն կոմսուհիին տանը մէջ, որ վախնալու եւ Միլանէն հեռանալու վատութիւնը ունեցաւ...

— Անսի՛րտ կին, ընդմիջեց մէկը:

Հարիւրապետը նորէն շանթահարիչ նայուածք մը արձակեց եւ այս անգամ իր խօսքը սկսաւ շարունակել այնքան արագ, որ անկարելի էր ընդմիջել:

— Արդ, երեւակայեցէք, որ երէկ, երեկոյեան ժամը 6ի միջոցին, Ֆոնթանա հրապարակէն անցած ատենս, տեսայ որ դէպի ինծի կուգան երկու Իտալացի... կամ մանաւանդ Իտալացի եւ Իտալուհի մը, մին առ առաւելն տասնըվեց տարեկան, միւսը շուրջ քառասուն տարու սեւ զգեստով եւ բաւական գեղանի կին մը: Սալայատակին մէկ կողմը բռնած էին եւ կը հաւատա՞ք որ ինծի ճամբայ տալու համար մէկ կողմ չէին քաշուեր... Ես գլանիկս ծխելով ճամբաս կը շարունակէի ուղղակի... կինը մէկ կողմ չքաշուեցաւ, եւ որովհետեւ քիչ մը ծանրկեկ եմ... կրնաք հասկնալ թէ... բախումը...

Եւ կոմսը իր խօսքը ծիծաղելի շարժմամբ մը ամբողջացնելով, հասկցուց թէ կինը գետին գլորեր էր:

— Ուսերս ցնցեցի ու անցայ: Բայց նայիս լակոտը վրաս վազեց, զիս նախատեց... գլանիկս բերնէս քաշելով՝ երեսիս նետեց: Անէ՛ծք... սուրս քաշեցի... կինը վրաս նետուեր էր եւ թեւս բռնելով կը գոչէր. Հայրը հոն, Քորսա տէի Սերվիի մէջ մեռաւ: Խնայեցէք զաւկին: Սուրիս երախակալովը կնոջ ձեռքերուն զարնելով՝ հարկադրեցի որ թողու զիս, եւ շարժելու ազատութիւնը գտնելով՝ միւսին գանգը ճեղքեցի...: Ինկաւ...: Ամբոխը կը սկսէր խռնուիլ... բայց ոստիկանութիւնը հասաւ եւ... կը հաւատատեմ ձեզի թէ անվրդով քայլերով հեռացայ անկէց:

— Լիրբը մեռա՞ւ...

— Չեմ գիտեր... ոստիկանութիւնը վերցուց զայն. խնդիրը երկու խօսքով բացատրեցի... եւ որովհետեւ Պետութեան հրամանագիրը քանիեւչորս ժամու մէջ դատելու եւ կախելու իշխանութիւն կուտայ...

— Այս առաւօտ Անթոնիօ Պալլինի միջնաբերդի բանտերէն մէկուն մէջ խեղդուեր եւ պատին զամուեր է (*), ըսաւ ծանր ձայն մը:

Ամէնքը ետեւնին դարձան:

Բայց արդարեւ նոր եկո՞ղն էր այս խօսքերը ըսողը:

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

(*) Մեր ընթերցողներէն անոնք, որ հեղինակին այս տողերը չափազանցութիւն կը համարին, պէտք է դիմեն Վիմէրքաթի հետեւեալ գեղեցիկ գործին.— Պատմութիւն Իտալիոյ, եւ Միլանի հինգ օրերը:

Այրի Տիկին Սեդրակ Մատիլեան, Տէր եւ Տիկին Արման Մատիլեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Եդուարդ Մատիլեան եւ զաւակները, Պ. Պ. Արա եւ Ժիրայր Մատիլեան, Օր. Մաթիլտ Մատիլեան, Տէր եւ Տիկին Սենեքերիմ Մատիլեան, Տէր և Տիկին Նշան Մատիլեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Մատիլեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Ժաք Ժէրմէն եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Կարապետեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Եդուարդ Ճրճրեան եւ զաւակը, այրի Տիկ. Էլիզ Պօյաճեան, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Պօյաճեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Զարեհ Պօյաճեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Մորտիկեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Արսլանեան եւ զաւակները, եւ բոլոր ընտանեկան պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ-հօր եղբօր, հօրեղբօր, քեռայրին եւ խնամիին՝

ՍԵԴՐԱԿ ՄԱՏԻԼԵԱՆԻ

(Թերմեցի, 66 տարեկան)

արկածալի մահը,, որ պատահեցաւ Մայիս 12ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Չորեքշաբթի, Մայիս 21, ժամը 16ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ եկեղեցին, 15 ռիւ Ժան Կուժոն:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ».— Մեր ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Եդուարդ Մատիլեանի:

## ՓԱՐԻԶԻ Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ

Հինգշաբթի, Մայիս 22: Ցիշատակ է Աշխարհազօրաց եւ Զօրավարացն Հայոց, որք կատարեցան ի Հերոսամարտին Սարդարապատի 1918 Ամի, Վասն Հաւատոյ եւ Հայրենեաց:

Այս առթիւ Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ մասնաւոր հանդիսաւոր Հոգեհանգիստ կը կատարուի երեկոյեան ժամը 5.30ին:

Կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը աղօթելու անոնց հոգիներուն համար:

**Jean-Marie CARZOU**

*signera son livre*

**UN GENOCIDE EXEMPLAIRE**

**ARMENIE 1915**

le Samedi 24 Mai à partir de 15 h.
à la librairie PALOUYAN
9, rue de Trévise métro Cadet

## ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

Շաբաթ, Մայիս 24, ժամը 18ին
Visite de chantier

Ներկայ կ՚ըլլայ նախկին նախարար, երեսփոխան՝ ԺՈԶԷՖ ՔՈՄԻԹԻ

Կը հրաւիրուի հասարակութիւնը: Այցելութենէն ետք ճաշ՝

ՕԹԷԼ ԹԷՐՄԻՆԻՒՍ

Մասնակցութիւն 100 Ֆր.

Անհրաժեշտ է տեղերը ապահովել, հեռաձայնելով յանձնախումբին՝ 66-18-80 ամէնէն ուշը մինչեւ Ուրբաթ, Մայիս 23

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ

## ՆՄԱՀԵՐՁԻ ՀԱՆԴԷՍ

ԵՒ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

ՍԷՆ - ՄՕՐԻՍԻ ՄԷՋ

Կազմակերպութեամբ Կապ. Խաչի Սէն-Մօրիսի մասնաճիւղին եւ Նոր Սերունդի Րաֆֆի խումբին, մասնակցութեամբ Լիոնի Սայեաթ - Նովա նուագախումբին:

Կիրակի, Մայիս 25, ժամը 15էն սկսեալ Սէն-Մօրիսի քաղաքապետարանի սրահը (Սալ տէ Ֆէթ), գեղարուեստական բաժին դպրոցին աշակերտութեան կողմէ: Հայկ. պարեր, արտասանութիւն, հաճելի անակնկալներ: Ճոխ պիւֆէ չամփուրով խորոված:

Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

Մուտքը ազատ է

**Tous au meeting du 6 juin**

Organisé
*par le Comité de Défense de la Cause Arménienne*
AU

## PALAIS DES CONGRÈS

Porte Maillot, Vendredi 6 Juin à 20 h. 30

Projection
d'UN FILM DOCUMENTAIRE sur LE GENOCIDE DE 1915

*Intervention de nombreuses personnalités*

## ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԱՐՏԱԿԱՐԳ ԺՈՂՈՎ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան Վարչութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ Միութեանս բոլոր անդամները, Ուրբաթ Մայիս 23, ժամը 20.30ին, Հայկ. Աւանդութեանց Հիմնարկին մէջ՝ 150, Ռիւ Էթիէն Տոլէ: Օրակարգ.— Վարչութեան ընդհ. գոր - ծունէութեան տեղեկագիր եւ ընտրութիւն: Ներկաներուն թիւը մեծամասնութիւն կը համարուի:

## Հ. Յ. Դ.

ԻՍԻ.— Հ. Յ. Դ. «Զաւարեան» խումբի ժողովը Ուրբաթ Մայիս 23ին, Իսիի Մշակոյթի Տան մէջ, ժամը 20.30ին:

Խիստ կարեւոր օրակարգ:

ՎԻԷՆ.— Հ. Յ. Դ. Անի Կոմիտէն ընկերական բացառիկ ընդհ. ժողովը, Ուրբաթ իրիկուն 23 Մայիս ժամը 8.30ին Գ. Իփէկեան Ակումբը:

Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

## ՏՐԱՊԻԶՈՆԻ ՆԱՀԱՆԳԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

## ԽՆՋՈՅՔ - ՃԱՇԸ

Կիրակի Մայիս 25, ժամը ճիշդ 15ին, Հայ Մշակոյթի Տան «Ս. Թէհլիրեան» սրահին մէջ, 17 Ռիւ Պլէօ, Մէթրօ Քառէ

Գեղարուեստական նոխ բաժին
Հայրենակցական ջերմ մթնոլորտ
խնամուած ընտիր նաշեր

ՃԱՇԱԳԻՆ 40 ՖՐ.

## ՀԱՅԿ. ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Ուրբաթ, Մայիս 23 ժամը 20.45ին

*SOIREE MUSICALE ARMENIENNE*

Vendredi 23 Mai à 20 h. 45
au Temple rue St. James
VALENCE

CONFERENCE

*sur les souffrances*
du peuple Grec et du peuple Arménien
*sous la domination Ottomane*
Vendredi 23 Mai à 20 h. 30 très précises
dans la salle de la Mairie du 6e arrt.
entrée : 58, rue de Sèze - LYON
*Conférencier :*
M. Jean SCHAH-PARONIANTZ
*Entrée Libre*

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

## ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅ

Ի նպաստ Իսի լէ Մուլինոյի
ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ
Կազմակերպութեամբ ԵԿԵՂԵՑԱՇԷՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻ
Սիրայօժար մասնակցութեամբ ՓԱՐԻԶԻ ԲԵՄԱՍԻՐԱՑ ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԻ
Կը ներկայացուի

## ՀՆԱՐՔԸ

Կատակերգութիւն 3 արար
Շաբաթ, Մայիս 24ին, երեկոյեան ժամը 20.45ին, Իսի լէ Մուլինոյի Քաղաքապետարանի սրահին մէջ
25, Ավընիւ Վիքթօր-Քրեսոն, Մէթրօ՝ Մէրի Տ'Իսի

Տոմսերու համար դիմել.—
VERGERS de Provence — 32, Avenue de la République — Issy
Café ZADIG — Rue de la Défense — Issy
TELE CONDORCET — Bd. Jean-Jaurès — Clamart
ALEXANIAN — Charbonnier — Bd. Rodin — Issy

ԲԵՄԱՍԻՐԱՑԻ

## ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ

Կազմակերպուած Ալֆորվիլի Կապոյտ Խաչի կողմէ Մէզոն - Ալֆորի քաղաքապետարանի Սալ տէ Ֆէթին մէջ, Մայիս 25, Կիրակի ժամը ճիշդ 15ին
Կը ներկայացուի

## ՀՆԱՐՔԸ

Կատակերգութիւն 3 արար
Դերակատարներ.— Զարուհի Անտոնեան, Միհրան Անտոնեան, Փիէռ Թէրզեան, Լիւսի Թօփալեան, Նուրիան Մարգարեան, Անիթա Պէրպէրեան, Կարօ Թօսունեան, Ցովի. Գառնիկեան
Բեմադրութիւն Մ. ԱՆՏՈՆԵԱՆ
Տոմսերու համար դիմել.— Միչէլ Հաստատութիւն (Ֆիլիփս) 253 Ռիւ Վայան-Քուլթիւրիէ, Ալֆորվիլ եւ Ալֆորվիլի Կապոյտ Խաչի վարչութեան անդամներուն:
Տոմսերու գին 30 եւ 20 փր.
Ուշադրութիւն, վարագոյրը կը բացուի ճիշտ ժամուն: Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ

**le voyage en grèce**

Mayda BERBERIAN
6, rue de l'Echelle PARIS 1
tél 260 30 20 et 260 67 34
de 9 h. à 19 h. tous les jours

Chaque Samedi et Dimanche du 26 Avril au 15 Juin

SPÉCIAL - CHARTER

**Paris - Athènes - Paris**

**700 Fr.**

YASSOU A NOS PRIX GRECE

*INTERROGEZ-NOUS POUR D'AUTRES CHARTERS*

**ՁԵՐ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ**

Դիմեցէ՛ք ՄԱՑՏԱ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆԻ
LE VOYAGE EN GRECE
Ամէն օր ժամը 9էն 19

*Savez-vous que vous trouverez à :*

**AIR FRANCE**

AGENCE DES INVALIDES
2, Rue Esnault-Pelterie — 75007 Paris — Métro : Invalides
Téléphone : 551-96-20 — Poste 6-46-55

le meilleur accueil auprès de :

ANAHID BOYADJIAN

pour vos voyages d'affaires
et de tourisme - individuels ou groupes

Ձեր ճամբորդութիւններուն համար, գործի, զբօսաշրջիկութեան, անհատական թէ հաւաքական,

մի՛ վարանիք

դիմեցէք վերոյիշեալ հասցէին, ուր
ԱՆԱՀԻՏ ՊՕՅԱՃԵԱՆ
լաւագոյն ընդունելութիւն կը վերապահէ ձեզի

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ
21
MERCREDI
21 MAI
1975

LE NUMERO 1,20 F.

# ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

# HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

| | | | |
|---|---|---|---|
| Ֆրանսա | Տար. 170 ֆր. | Վեցամսեայ | 90 ֆր. |
| Արտասահման | Տար. 200 ֆր. | Հատը | 1 ֆ. 20 |

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13.301 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 51e ANNÉE — N° 13.301

## ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԸ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՄՈՒԼԸ

Գ.

Ստորեւ «Գրական Թերթ» շաբաթաթերթի յօդուածներէն մասեր (Ապրիլ 25)

Վաթսուն տարի առաջ հայ ժողովուրդն ապրեց ծանրագոյն մի ողբերգութիւն, որի նմանը չէր տեսել իր բազմադարեան պատմութեան փորձութիւններով լի ողջ ճանապարհին: Թուրքիայի այն ժամա — նակուայ կառավարողները՝ երիտթուր — քերը, հետեւելով Սուլթան Համիտի ա — ւանդներին, որոշեցին հիմնովին բնաջնջել Արեւմտ. Հայաստանի Հայութիւնը եւ չուտով ձեռնամուխ եղան իրենց անմարդկային ծրագրի կատարմանը: Լաւ գիտենալով, որ հայ ժողովուրդը հեշտութեամբ չի յանձնուի եւ արժանի դիմադրութիւն ցոյց կը տայ, նրանք դիմեցին կեղծաւոր ու նենգ քաղաքականութեան. ցանկանալով ցոյց տալ, թէ Հայերը կարող են օգտուել սահմանադրական բոլոր իրաւունքներից, զէնքի ընդունակ տղա — մարդկանց, զօրակոչեցին բանակ, որի քաշեցին եւ ապա սկսեցին կոտորել անզէն կանանց, երեխաներին ու ծերունի — ներին: Տեղահան անելով անզէն բնակ — չութեանը, Թուրք հրոսակները քշեցին նրանց Սիրիայի անապատներն ու ոչնչացրեցին ամէնաանմարդկային ձեւով: Դա կազմակերպուած ցեղասպանութիւն էր, որը կատարուեց Ի. դարի սկզբին, քաղաքակիրթ Եւրոպայի աչքի առաջ, գերմանական իմպերիալիզմի գիտու — թեամբ ու լուռ թոյլտուութեամբ: Ջնջուած հայ ժողովուրդը Արեւմտ. Հայաստանի մի շարք բնակավայրերում ցոյց տուեց լուրջ դիմադրութիւն, Թուրքական եաթաղանին զոհ գնաց աւելի քան մէկուկէս միլիոն մարդ: Մնացածները, մազապուրծ, տարածուեցին ամբողջ աշխարհով մէկ: Նահատակուեցին արեւմտահայ մտաւորականութեան լաւագոյն ներկայա — ցուցիչները՝ Գր. Զոհրապն ու Սիամանթօն, Դանիէլ Վարուժանն ու Ռուբէն Զարդարեանը, Ռուբէն Սեւակն ու Երուխանը եւ տասնեակ այլ լուսաւոր մարդիկ: Դիմադրութեան չարժումը հզօր թափերի հասաւ եւ տեղ—տեղ այնպիսի ծաւալ ստացաւ, որ Թուրքական կանո — նաւոր զօրքերը տասնապատիկ ուժերով անզօր էին ճնշել, նրանք դիմում էին նենգ ու խարդախ միջոցների: Առանձնապէս յիշատակութեան է արժանի Վանի պաշտպանութիւնը, որտեղ դիմադրող ուժերը, կռուելով աւելի քան հինգ հազար սուին ունեցող կանոնաւոր զօրքի, ինչպէս նաեւ հազարաւոր բաշիբոզուկների դէմ, հասան յաղթանակի եւ փրկուեցին համատարած կոտորածից: 20 հազարնոց կանոնաւոր զօրքի դէմ ամիսներով մարտնչեց հերոսական Սասունը: Պատմութեան էջերում անջնջելի տառերով իրենց սխրանքը գրեցին Ուրֆայի եւ Շապին Գարահիսարի, Մուշի ու Շատախի, Վաքֆի եւ Արճակի հերոսամարտերը, որտեղ հայ մարդիկ՝ ծերունիները, կանայք, անգամ երեխաները հերոսութեան եւ անձնազոհ սխրանքի օրինակներ ցոյց տուեցին»:

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

×

... Այն, ինչ նիւթեցին երիտթուրքերը հայ ժողովրդի գլխին, վեր է մարդկային ամէն մի երեւակայութիւնից: Կրկին ու կրկին թերթելով այդ մեծ ողբերգութեան փաստաթղթերը, մարդ զարհուրում է, թէ իրենց «երիտասարդ» եւ «յեղափոխական» կոչող այդ մարդասպանները ե՞րբ եւ ի՞նչպէս էին կարողացել հասնել դաժանային այդպիսի հմտութեան, որտեղի՞ց էին յայտնագործել մարդկային կենսա — փորձին մինչ այդ անյայտ այն միջոց — ները, որոնցով ծուխ ու մոխիր են դարձնում հազարաւոր անզէն մարդկանց՝ կանանց, ծերերի ու մանուկների: Հմուտ, չատ էին հմուտ մարդասպանները: Ժո — ղովրդի հետ դատաստան տեսնելուց առաջ, նրանք մեծ խնամքով հաւաքեցին ու սպանդանոց քշեցին նրա գրականութեան ու արուեստի մշակներին՝ ժողո — վրդի ոգին:

— Համաշխարհային պատերազմի ծխածածկոյթի տակ կատարւում էր համաշխարհային մեծագոյն մի ոճիր: Սպան — ւում էր մի ամբողջ ժողովուրդ, սպանւում իր խրճիթների սեմին, իր ձեռքով բացած ակօսների, իր ձեռքով տնկած այգիների, իր կալերի մէջ: Աշխարհը պատերազմի որոտներից խլացած էր ձեւանում եւ չէր ուզում լսել սպանուողների ճիչն ու հառաչանքը: Բայց մարդկութեան լաւագոյն զաւակները խլացած չէին, նրանք լսում էին Եփրատի ափերից, Կարնոյ դաշտերից, Սասնայ լեռներից բարձրացող այդ ճիչերն ու հառա — չանքները եւ արձագանգում: Անաթոլ Ֆրանսն ու Մարսէլ Քաշէնը, Ռոմէն Ռոլանը ու Կարլ Լիբնեխտը, Վալերի Բրուսովն ու Ֆրիտիոֆ Նանսէնը ամպիոն էին բարձրանում, դիմում աշխարհը կառա — վարողների խղճին ու բանականութեանը, եւ սակայն նրանք, համաշխարհային աւարը բաժանելու մոլուցքի մէջ, չէին էլ յիշում, որ կայ խիղճ ու բանականութիւն:

— Եւ Թալէաթն ու Էնվէրը շարունակում էին իրենց սեւ գործը:

— Թալէաթը իր դահիճներին հեռագրում էր. «Վերջին չաբաթների ընթացքում մեզ ուղարկուած մահուան տոկոսները բաւարար չեն...»:

— Նրան պատասխանում էին.

« Տարագրութեան ենթարկուածների ընդամէնը տասը տոկոսն է հասել նախատեսուած վայրը»...:

... Իմ տան վրայով չառաչելով անցնում է մարդատար հսկայ ինքնաթիռը եւ գնում վայրէջք կատարելու Երեւանի օդանաւակայանում: Որտեղի՞ց է գալիս. Մոսկուայի՞ց, Կիեւի՞ց, Ռիգայի՞ց... Ո՞ւմ է բերում, ի՞նչ ուղեւորներով է լիքը... Գուցէ նրա մէջ կայ օտարերկրեայ գիտական մի պատուիրակութիւն, որ գալիս է հայ գիտնականների հետ քննարկելու տիեզերական առեղծուածները կամ կենսաբանութեան գաղտնիքները: Այդպիսի պատուիրակութիւններ հիմա յաճախ են գալիս Հայաստան: Գուցէ օտարերկրեայ տուրիստներ կան, որ գալիս են սեփական աչքերով տեսնելու տասնամեակներ առաջ «անհետացող» համարուող, միայն իր ողբերգութիւններով աշխարհին յայտնի ժողովրդի վերածնութեան հրաշքը: Այդպիսի խմբեր էլ հիմա յաճախ են գալիս Հայաստան: Կամ գուցէ Պէյրութից է գալիս այդ ինքնաթիռը ու լեփ—լեցուն է Սփիւռքահայերով, որոնց մէջ կան Տէր—Զօրի անապատով անցած ու հրաշքով փրկուած մարդիկ, որ ուխտագնացութեան են գալիս Հայաստան՝ համբուրելու հողը, չնչելու օդը, կարօտով հաղորդուելու նրան: Վաղուց է արդէն Պէյրութ—Երեւան օդային ուղին բանուկ է դարձել եւ վաղուց է արդէն, որ Սփիւռքահայութեան կարօտով ծան — րաբեռն ինքնաթիռները չաբաթը մի քանի անգամ վայրէջք են կատարում Երեւանի օդանաւակայանում...:

— Մինչ ես հայեացքով հետեւում եմ հեռացող ինքնաթիռին, գնացքի սուլոց է լսւում ու քիչ յետոյ իմ ծաղկած այգու տակով դէպի Սեւան է սլանում էլեկտրաքարշը: Ո՞րտեղից է սկիզբ առել բեռնաբարձ վագոնների անվերջանալի չարանը: Խարկովի՞ց, Նովոսիբիրսկի՞ց, Լենինգրադի՞ց... Ի՞նչ է բերում: Գուցէ նոր մեքենաներ ու սարքաւորումնե՞ր Հրազդանի լեռնաքիմիական հսկայ կոմբինատի կամ Արփա – Սեւան ջրատարի համար... Ի՞նչ իմանաս: Հայաստանը հիմա հազար թելերով, հազար դոյներով կապուած սովետական մեծ երկրի բոլոր ծայրերի ու աշխարհի հետ:

— Հեւում կապուտակ մշուշի մէջ Արարատեան դաշտն է: Գիտեմ, այգեստանները այնտեղ բուռն ծաղկումի մէջ են: Խոփերը նորից Հայոց հինաւուրց հողն են ակօսում, նորից սերմ է ընկնում սեւա — հողի մէջ:

— Հայոց աշխարհի վրայ զրնգում է մեծ, լիարիւն ու լիաչունչ կեանք:

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

×

Բելոռուսիա: 1975: Ապրիլ: Խատին գիւղ: Ոչ թէ գիւղ, այլ գիւղ—գերեզման: Հիտլերեան ֆաշիստները հիմնայատակ աւերել են այս մեղմ, այս հաշտ ստեղծող գիւղը, ողջակէզ արել նրա բնակիչներին՝ մեծին ու փոքրին: Ես, գլուխս խոնարհած, կանդնել եմ ֆաշիզմի զոհերի մոխրաթմբերի առջեւ: Ծերունի ռուս գրող Միխայիլ Իվանովիչ Շեւերդինը բռնեց իմ թեւը:

— 1915 Թուականի Հայաստանի գիւ — ղե՞րը յիշեցիր:

— Այո՛, այն ժամանակուայ ցեղասպաններին ու ֆաշիստների միջեւ մաղաչափ տարբերութիւն չկայ, ասացի նրան: Երկուսն էլ մարդկութեան թշնամիներն են:

— Գիտեմ, ասաց Միխայիլ Իվանովիչը: Ես վէպ եմ գրել՝ սովետական երկրի կատաղի թշնամի Էնվէրի չարագործութիւնների մասին: Գիտեմ:

Շուտով Միխայիլ Իվանովիչն ինձ ուղարկեց իր «Էնվէր» վէպը: Նա ահեղ ու անողորմ մերկացնում է Թալէաթ – Էնվէրի «գործունէութիւնը», որի սլաքներն ուղղուած էին ոչ միայն հայ ժողովրդի սրտին, այլ նաեւ Սով. Ռուսաստանի, Սով. Միջին Ասիայի դէմ:

— Մարդկութիւնը երբեք պիտի չմոռանայ ցեղասպանութիւնը, Խատինում ասաց Միխայիլ Իվանովիչը: Մարդկութիւնը պէտք չէ մոռանայ հայ ժողովրդի բնաջնջումը Արեւմտեան Հայաստանում: Սովետական մի այլ գրող՝ Ռամիլ Խակիմովը, վերջերս եղել է Ծիծեռնակաբերդի եղեռնի յուշարձանում եւ գրել այդ մասին: Իր խօսքը նա աւարտում է հետեւեալ բառերով. «Զգաստ եղէք, մարդիկ: Զգաստ եղէք»:

ՍԵՐՕ ԽԱՆԶԱԴԵԱՆ

## ԱՄԵՐԻԿԱՆ ԶԷՆՔ ՊԻՏԻ ՏԱՅ ԹՈՒՐՔԻՈՅ

### ՏԷՄԻՐԷԼԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ «ՄՈՆՏ»ԻՆ

Ամերիկեան Ծերակոյտը 40ի դէմ 41 ձայնով որոշեց վերջ տալ զէնքի առաքման արգելքին, որ հաստատուած էր եւ րեք ամիս է ի վեր Թուրքիոյ նկատմամբ: Ծերակոյտը, որ նախապէս արգելքի ի նպաստ քուէարկած էր, այս անգամ վաւերացուց Արտաքին Նախարարութեան բանաձեւը, որով իրաւունք կը տրուի Նախագահ Ֆորտի՝ վերցնել արգելքը:

Այս որոշումին առթիւ Ծերակոյտի մեծամասնութեան առաջնորդը՝ Մանսֆիլտ նկատել տուաւ, թէ առով «առաջին», սակայն ամէնէն կարեւոր քայլը առ — նուեցաւ» Յունաստանի եւ Թուրքիոյ վէճին լուծման համար, Կիպրոսի հարցին կապակցութեամբ: Միւս կողմէ ծերա — կուտական Իկլըթոն պահանջեց, որ արգելքը շարունակուի եւ ամերիկեան զէնք չտրուի Թուրքիոյ: Անգարայի սպառնալիքը Թուրքիոյ ամերիկեան կայանները փակելու, պէտք չէ հարկադրեն Ուաշինկթընը, որ տեղի տայ:

Բանաձեւը պիտի ներկայացուի այժմ Ներկայացուցչական ժողովին:

Այս որոշումը կապ ունի նաեւ Քիսինճըրի Անգարա այցելութեան չարթուն մէջ: Արտաքին նախարարը որ Ֆորտի չափ նեղուած էր որ Քոնկրէսը վերջ տայ Թուրքիոյ զէնք հայթայթելէ, կ՚ուզէր որ նպաստաւոր մթնոլորտ մը մէջ Թուրքիա հասնի: Ծանօթ է որ քանիցս Թուրքերը մերժած են զէնք ընդունիլ:

### ՀՌՈՄԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Յունաստանի և Թուրքիոյ Արտ. նախարարներուն խօսակցութիւնները Հռոմի մէջ ոչ մէկ բանի յանգեցան: Միակ դրա — կան երեւոյթը կը նկատուի նոր ժամադրութեան մը որոշումը: Մնաց որ բանակցելիք բան ալ չկայ ըստ Թուրքիոյ վարչապետին, որու կարգ մը յայտարարութիւնները լոյս տեսան Մոնտի մէջ, (Մայիս 20) թերթին տրուած տեսակցութեան մը ընթացքին: Տէմիրէլ չատ յստակ է.— «Կիպրոսի մէջ Յոյները բանակցելիք բան չունին այլ ընդունելու կատարուած իրողութիւն մը»:

Տէմիրէլ չատ ուրիշ բաներ ալ կ՚ըսէ թերթին աշխատակցին, վճռական եւ ամբարտաւան ոճով, Թուրքիոյ վարչապե — տին ըսածն այն է որ Թուրքիա իր ուզածը կ՚ընէ, Յունաստանի կը մնայ լռել եւ ընդունիլ եւ աշխարհին ալ՝ Թուրքիոյ բոլոր ըրածներուն միայն օրհնութիւն տալ: Տէմիրէլ չի հասկնար որ Ուաշինկթըն դադրեցնէ զէնքի առաքումը, եթէ որոշումը չփոխէ, չի մտածեր Ֆրանսայի դիմել վասնզի.— «Նախ Ֆրանսա պէտք չէ ի նպաստ Յունաստանի դիրք բռնէ: Ֆրանսա աւելի բարեկամ է Յունաստանի քան Թուրքիոյ, գոնէ այդ երեւոյթն ունի եւ չենք հասկնար ինչո՞ւ», կ՚ըսէ Տէմիրէլ, որ տեսակցութեան վերջաւորութեան ալ կը շեշտէ. «Ֆրանսայի հետ միշտ լաւ յարաբերութիւններ ունեցած ենք: Բայց Կիպրոսի հարցին առթեն, բաներ եղան զորս չսիրեցինք եւ ըսինք. «իսկ հիմա՞», կը հարցնէ Մոնտի աշխատակիցը ու վարչապետը կը պատասխանէ. «Ֆրանսայի դիրքը արգելք չեղաւ որ մեր ուզածը ընենք: Բայց պիտի չկարենայինք ընդունիլ որ Ֆրանսա մեզի դէմ ըլլայ: Արդէն ոչ մէկ պատճառ կայ որ ըլլայ»:

Տէմիրէլ կ՚անդրադառնայ նաեւ Խորհ. Միութեան հետ յարաբերութեանց եւ կը շեշտէ «Բարի դրացնութեան կապեր հաստատեցինք: Զենք կրնար իրենց ներկա — յութիւնն ու մերձաւորութիւնը անգիտանալ»:

**ԵՐԲ ԵՏ ԿԸ ՆԱՅԻՆՔ...**

[ԱՆՑՔԵՐ ՈՒ ԱՆՁԵՐ]

## ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԱՄՐՈՑՆԵՐԸ 10 - 14 ԴԱՐԵՐՈՒՆ

### [ՎԱՆԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐ, ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԾԱՂԿՈՒՄԻ ԿԵԴՐՈՆՆԵՐ]

ՏԱԹԵՒԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԸ՝
ԻՐ ԵՐԵՔ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆՆԵՐՈՎ

*Երեւանի Մատենադարանին մէջ ձեռագրային ա՛յլապէս հետաքրքրական վկայութիւններ կան Գրիգոր Տաթեւացիի անձին, գործին, գիտնական մարդու մեծութեան, բարոյական արժանիքներուն եւ Տաթեւի Համալսարանէն ներս իրագործած ուսումնական նուաճումներուն մասին:*

*Միշտ հիմնուելով Փրոֆ. Արշակ Մովսիսեանի կողմէ օգտագործուած վկայութիւններու վրայ՝ պիտի ուզենք հաստատել թէ հռչակաւոր վարդապետերանին ամենածաղկուն շրջանը եղած է 1388–1409 քառամեակը. Տաթեւացիի ուսուցչապետութեամբ:*

*Թիւ* 3276 *եւ* 7823 *ձեռագրային արձանագրութիւնները կը վկայեն որ Գրիգոր Տաթեւացիի հռչակը ծաւալած է բովանդակ հայաշխարհի մէջ. իր օրով՝ Տաթեւի Համալսարանը կախարդական հմայք ունեցած է նոյնիսկ աշխարհագրականօրէն հեռաւոր գօտիներու երիտասարդութեան համար:* — « Ցամենայն երկրէ եւ ի քաղաքաց եկեալ պարապէին առ ոտս նորա»՝ *կը գրէ աշակերտներէն մին (ձեռագիր՝ թիւ* 7823). «Հայոց տունմերէն սկիզբ առնող վտակները յորդ գետերու կը վերածուէին եւ կը հոսէին դէպի Տաթեւ»՝ *կը վկայէ ուրիշ մը, ակնարկելով ուսանողական այն խումբերուն, որոնք Հայաստանի եւ Կիլիկիոյ զանազան շրջաններէն ճամբայ կ'իյնային դէպի լուսաղբիւր (ձեռագիր՝ թիւ* 3276):

*Ուսուցչապետին նկարագրային եւ բարոյական անձնաւորութեան հանդէպ հիացիկ, պատկառոտ ու յարգալիր կեցուածք ունին անխտիր բոլոր անոնք՝ որ տեսած են զինք կամ հաղորդուած են իր գիտութեամբ:* — *Իմաստարան ու մատենագիր Յովհ. Երզնկացի՝ Տաթեւացին կը ներկայացնէ իբրեւ* «զպիտակացեալ աղանին ի յոգի եւ ի մարմին, զմեծ քաջունապետն եւ զամենեցունց վարժիչն աշակերտակցաց իւրոց... Բազմերախտ հայր, զպայծառացեալն իբրեւ զոսկի ի քրայումն ի մամուլս կրթութեան»:

*Եթէ անձին եւ գիտութեան մասին անվերապահօրէն պաշտամունք կ'արտայայտուի, նոյնքան մեծ է համարումը Տաթեւի վարդապետարանի ուսումնա – դաստիարակչական դերակատարութեան մասին:*

*Մերօրեայ բանասիրութեան կողմէ մեծակշիռ կը նկատուի հետեւեալ վկայութիւնը՝ Երեւանի մատենադարանի թիւ* 7823 *ձեռագրէն.*

— Ունէր ի վանս Տաթեւու զերես ուսումնարանս: Ի միումն ուսուցանէր զնախկին երգիչ վարդապետաց երաժըշտութիւնս՝ քաղցրալուր ձայնիւ եղանակաւ, ... եւ ի միումն՝ նկարագրութիւն պատկերահանութեան եւ զանազան նկարչութիւնս: Եւ ի միւսումն՝ զներքին եւ զարտաքին գրեանս, ի մասնաւորի՝ զհին եւ զնոր կտակարանս, ներքին եւ արտաքին մեկնութեամբ և թարգմանութեամբ»:

*Պարզ է ու բացորոշ, որ Տաթեւի Համալսարանը ունեցած է երեք գլխաւոր ուսումնարաններ: Առաջինը՝ երաժշտական կրթութեան եւ երգարուեստի յատուկ: Կ'աւանդուէին Հայոց հին երգիչներու երաժշտական վաստակը, ինչպէս նաեւ երգեցողական արուեստը. ուրեմն՝ տեսական ու գործնական առումով երաժշտագիտութիւն:*

*Ձեռագրային արձանագրութիւնը այս առթիւ կը վկայէ որ երաժշտութիւնը Սիւնեաց դպրոցներու ամէնէն ի պատուի ճիւղերէն մէկն է եղած ու երկրի բոլոր կողմերէն հոն դիմած են հոծ թիւով աշակերտներ:*

*Երկրորդ ուսումնարանը յատուկ է եղած գեղանկարչութեան, տեսարաններու նկարահանութեան, մանրանկարչութեան, ծաղրանկարչութեան, գրչութեան արուեստի, եւայլն:*

*Երրորդ ուսումնարանի ծրագիրը ընդգրկած է* «ներքին գիտութիւններ» *(մայրենի լեզու, գրականութիւն, պատմութիւն, հին եւ նոր կտակարաններ, կրօնական գրքեր, մեկնութիւններ եւ թարգմանութիւններ իմաստասիրական գործերու) եւ* «արտաքին գիտութիւններ» *(փիլիսոփայութիւն, ճարտասանութիւն, քերթողութիւն, տրամաբանութիւն, մանկավարժութիւն), ինչպէս նաեւ, յարակցաբար այս ճիւղերուն,* բնական գիտութիւններ՝ *մասնաւորաբար մարդակազմութիւն, տարրաբանութիւն, աշխարհագրութիւն, տիեզերագիտութիւն եւ ուսողութիւն:*

*Ձեռագրային այլ վկայութեան մը համաձայն (ձեռագիր՝ թիւ 652), Համալսարանը գիտութեանց մասնագէտ ուսուցիչներ ունեցած է, —* «բազում գիտունք յամենայն իմաստասիրաց»՝ *որոնց շարքին կը յիշատակուին Յովհաննէս, Գրիգոր, Առաքել, Սարգիս, Բարսեղ, Ծերունի, Կիրակոս, Յովսէփ, Յակոբ, Վարդան եւ Գէորգ անունները, տարբեր ժամանակներու մէջ՝ սակայն բոլորն ալ Տաթեւի մէջ մասնագիտացած դասախօսներ:*

*Հայ դաստիարակչական ամրոցներու 10–14րդ դարերու պատմութիւնը ուսումնասիրող ոեւէ անձ ի վիճակի է հաստատելու՝ թէ Տաթեւը ուսումնական եւ դաստիարակչական իր այս ծաղկումով, եղած է դպրոցական ցանցին աւիշ ու լոյս մատակարարող գլխաւոր օջախներէն մին:*

*Փորձենք ընդհանուր գաղափար մը տալ պատմական նշանակութիւն ունեցող կարգ մը այլ կէտերու մասին:*

Մ. Թ.

## ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԸ ԳԱՂՈՒԹԷ - ԳԱՂՈՒԹ

### ԼՈՆՏՈՆ

*Հայ Ազգային Մարմնի նախաձեռնութեամբ եւ կազմակերպութեամբ տեղի ունեցած են Մեծ Եղեռնի 60ամեակի ոգեկոչման ձեռնարկներ:*

*Ապրիլ 14ին, Կեդրոնական Լոնտոնի Բազմարուեստից սրահը անգլերէն դասախօսած է Փրոֆ. Տ. Լանկ: Նիւթն է եղած՝ «Հայաստան քաղաքակրթութեան օրրան»: Ներկայ գտնուած են Հայեր եւ Անգլիացիներ:*

*Ոգեկոչման երեկոյթը տեղի ունեցած է Ապրիլ 20ին, «Նիւ Կալըրի» սրահը՝ 800է աւելի Հայերու ներկայութեան: Բացումը կատարած է Հայաստան Վարդանեան. բանախօսած է Ջաւէն Մսըրեան, Պէյրութէն: Խօսք առած են անգլերէն Օր. Փոլա Հէյլի եւ Նորայր Խըլըբեան: Փակման խօսքը արտասանած է Ներսէս Եպս. Պօզապալեան: Երեկոյթին ներկայ գտնուած է անգլիացի հրապարակագիր Քրիսթըֆըր Ուոքըր, որ Լոնտոնի ազդեցիկ թերթերէն «Թայմզ»ի մէջ Մեծ Եղեռնի առընչութեամբ յօդուած մը հրատարակած էր (Ապրիլ 19ի թիւ):*

*Ապրիլ 23ի երեկոյեան, երիտասարդներ եւ երիտասարդուհիներ մեթրոյի կայարաններու եւ թատրոններու մուտքերուն առջեւ, ինչպէս նաեւ գլխաւոր պողոտաներու վրայ ցրուած են «Իվնինկ Նիւզ» վերնագրով թռուցիկ թերթ մը, որուն առաջին էջին վրայ մեծատառ արձանագրուած էր՝ «Թուրքիա կը ջարդէ մէկ միլիոնէ աւելի Հայեր — Անգլիա, Ֆրանսա եւ Մ. Նահանգներ կը դատապարտեն թրքական արարքը»: Այս խորագիրը անմիջական դէպքի մը մասին ըլլալու տպաւորութիւնը՛ ձգելով՝ Անգլիացիներուն հետաքրքրութիւնը շարժած է: Այդ օրը, երեք ժամուան ընթացքին 50.000 թերթ ցրուած են: Թերթին նիւթը եղած է Մեծ Եղեռնը:*

*Ապրիլ 24ին առաւօտեան տեղի ունեցած է համաժողովրդական խաղաղ տողանցք մը, մասնակցութեամբ 2000 Հայերու եւ 500 յոյն Կիպրացիներու: Թափօրը անցած է Մարպըլ Արչ, Սփիքըրզ Քորնըր, Օքսֆորտ Սթրիթ, Տիւք Սթրիթ, Կրօվէնըր Սքուէր, Փարք Լէյն, Հայտ Փարք Քորնըր, Պելկրավիա Սքուէր եւ Քէնսինթըն Հայ Սթրիթ վայրերէն: Ցխունի մօտ ցուցարարներ ալ մինչեւ երեկոյ թրքական դեսպանատան առջեւ կեցած են պաստառներով: Տողանցքին մասնակցած են նաեւ Մանչեսթըրէ եւ Օքսփորտէ ժամանած Հայեր: Տողանցքը վերջ գտած է Ս. Սարգիս եկեղեցւոյ բակը, ժամը 12.30ին, ուր տեղի ունեցած է բացօթեայ եկեղեցական արարողութիւն:*

*Նոյն օրը յուշագիր մը յանձնուած է Անգլիոյ վարչապետ Հարոլտ Ուիլըընի:*

*Ապրիլ 27ի կէս գիշերին, լուրերու վերջին հաղորդումներու բաժնին մէջ Պ. Պի. Սի. ձայնասփիւռի խօսնակը հաղորդած է, թէ Հայաստանի եւ ամբողջ աշխարհի մէջ, Ապրիլ 24ին, Հայերը ոգեկոչած են 60 տարիներ առաջ իրենց հայրերուն դէմ գործուած ցեղասպանութեան յիշատակը: Ապա կայանին Մոսկուայի թղթակիցը չորս վայրկեան տեւող ելոյթով մը անդրադարձած է Եղեռնի 60ամեակին առիթով Հայաստանի մէջ տեղի ունեցած պաշտօնական ոգեկոչումին: Ամփոփ գիծերու մէջ ներկայացնելէ ետք պատմական փաստը, թղթակիցը ընդգծած է, թէ Ապրիլ 24ի օրը փորձած է Երեւան մեկնիլ, բայց չէ յաջողած, որովհետեւ իշխանութիւնները այդ օր փակած են Հայաստան մուտքի ճամբաները:*

×

### ՊՈՒԷՆՈՍ-ԱՅՐԷՍ

*Ապրիլեան Եղեռնի 60ամեակի համագաղութային Յանձնախումբի նախաձեռնութեամբ Ապրիլ 22ին, Պուէնոս - Այրէսի Սենթրօ Քուլթուրալ Սան Մարթին սրահին մէջ դասախօսական երեկոյթ մը տեղի ունեցած է, ի ներկայութեան հազարէ աւելի ունկնդիրներու: Բանախօսած են արժանթինեան կեանքի մէջ ծանօթ երկու պետական եւ մտաւորական դէմքեր՝ իրաւաբան Տոքթ. Թրոքոլի, որ նախագահն է Խորհրդարանի Արտաքին Յարաբերութեանց Յանձնաժողովի, եւ Գայլապարզ ... բանախօսութեան ներկայ գտնուած են ազգային եւ պաշտօնական անձնաւորութիւններ, ինչպէս նաեւ ...*

## ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՍՂԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵԿՈՅՑՈՒՄ

*Ան սկսաւ փնտռել իրենց նախկին ունեցածը. շատ բան պակաս էր, տնային ամբողջ արժէքաւոր կահ-կարասին անհետացած էր: Բայց հողածութեամբ թաղուած դրամը, 4.000 ոսկիէ աւելի գումար մը, տակաւին մնացած էր: Այդ դրամը ան վերցուց՝ իր եւ ընտանիքին համար, եթէ վերջիններս անդամներէն որեւէ մէկը գտնուէր, ու պահ տուաւ Սեբաստիոյ մէջ իր մէկ ազգականին, զոր մենք նոյնպէս իբրեւ վկայ հրաւիրած էինք՝ Թէհլիրեանի ընտանեկան պարագաները բացայայտելու համար, զոր սակայն հարցաքննելու պէտքը մենք այլեւս չունինք: Այնուհետեւ Թէհլիրեանը ամիս մը Երզնկա մնալէ ետք անցաւ Թիֆլիս, այն ատեն երբ Ռուսերը նորէն ետ քաշուեցան: Հոն ան վերստին նուիրուեցաւ վաճառականական գործերու, ու հոն էր որ 1918ին գնեց իր ատրճանակը: Ան եկած էր Երզնկա, ինչպէս ըսի, 1917ին, ըսել է՝ կոտորածէն երկու տարի ետք: Թէհլիրեանը Թիֆլիս մնաց մինչեւ 1919ը:*

*Նոյն թուին, երբ պայմանները Թուրքիոյ մէջ փոխուած էին, ան կ'երթայ Սելանիկ, անկէ Սերպիա՝ ոչ թէ հաճոյքի կամ իր ազգականները տեսնելու, այլ իրեն համար պատշաճ գործ մը գտնելու նպատակով: Յետոյ նորէն Սելանիկ կը վերադառնայ եւ 1920ի սկիզբները կ'անցնի Փարիզ՝ սորվելու համար ֆրանսերէն, որ Թուրքիոյ մէջ մասնաւոր կարեւորութիւն ունի: Հոն ան տասը ամիս աշխատեցաւ ամենայն ջանասիրութեամբ: Ան արդէն կը կարդայ ֆրանսական թերթեր, կը խօսի ֆրանսերէն այնքան, որքան որ մարդ կրնայ սորվիլ այդ կարճ ատենին մէջ:*

*Ապա ան կ'ըսէ ինքն իրեն. «Այս թափառական կեանքը կամ պատահականօրէն վաճառականութեամբ դրամը ինծի գոհացում տուող բան մը չէ. աւելի լաւ է մեքենագործութիւն սորվիլ, որպէսզի ապագային կարենամ գործել Հայաստանի մէջ որպէս պիտանի մարդ: Ամէնէն յարմարը ատոր համար Պերլինն է»: Այսպէսով ան Փարիզէն ուղիղ Պերլին երթալ կ'ուզէ: Սակայն իրեն կ'ըսեն, որ շատ դժուար է Փարիզէն Պերլին մտնելու թոյլտուութիւն ստանալ: Ծեր Հայ մը, որուն ան կը հանդիպի, կ'ըսէ իրեն. «Ամէնէն դիւրին կերպով այդ գործը կարելի է կարգադրել Ժընեւէն: Հոն ես տակաւին բնակարան մը ունիմ. Հայաստան պիտի վերադառնամ, այնպէս որ դուն կրնաս ստանձնել բնակարանս ու՝ իբրեւ Ժընեւի բնակիչ՝ ձեռք բերել գերման հիւպատոսարանէն Գերմանիա մտնելու թոյլտուութիւնը»: Ասոր վրայ Թէհլիրեան Ժընեւ կ'երթայ եւ իրապէս կը ստանայ այդ թոյլտուութիւնը, սակայն միայն ութ օր Գերմանիա մնալու իրաւունքով: Ան կուգայ Պերլին, ուր Գերմանիոյ մէջ մնալու իրաւունքը, ինչպէս որ իրեն ըսած էին Ժընեւ, կ'երկարաձգուի: Ան ունէր իր քովը Պերլինի հայկական հիւպատոսարանի, ինչպէս նաեւ ուրիշ հասցէներ: Իրեն կը յանձնարարուի «Թիրգարտէն» հիւրանոցը, ուր ան կ'ապրի քանի մը շաբաթ: Ապա կ'այցելէ իր հայրենակից Էֆթեանի, որու հետ ծանօթացած էր տակաւին Փարիզ եղած ատենը, եւ որ ներկայ է հոս իբրեւ վկայ: Էֆթեանի մօտ ան կը տեսնէ անոր քոյրը՝ Տիկին Թէրզիպաշեանը եւ ծխախոտավաճառ Պարոն Թէրզիպաշեանը: Ասոնք Թէհլիրեանի համար սենեակ կը փնտռեն եւ կը ծանօթացնեն զինքը Աբէլեանի հետ, որ կ'ապրի Աուգսբուրգեր փողոցը: Աբէլեան ուրախ կ'ըլլայ, որ իր ապրած բնակարանին մէջ հայրենակից մը եւս սենեակ կը վարձէ, ու որովհետեւ Թէհլիրեան գերմաներէն չէր գիտեր, Աբէլեան պատրաստակամութիւն կը յայտնէ ամէն կերպ օգնելու իրեն: Աբէլեանի տանտիրուհին Տիկին Շտէլբաում սենեակ մը վարձու կուտայ Թէհլիրեանին մինչեւ Մայիս: Թէհլիրեան կը փոխադրուի հոն ու կ'ապրի այնպէս, ինչպէս ամէն մէկ երիտասարդ, ան գլխաւորաբար կ'աշխատի գերմաներէն սորվիլ եւ հետզհետէ կը ծանօթանայ այս կամ այն Հայուն հետ: Ան քիչ մը մտազբաղ ու թախծոտ է, ուստի իր բարեկամները կը ջանան քիչ մը զուարճացնել զինքը եւ միեւնոյն ատեն պատեհ առիթ տալ՝ գերմաներէն սորվելու. ու երեքը միասին կը սկսին պարի դասեր առնել: Թէհլիրեան չէր ձգտեր կիներու հետ ծանօթանալ. ընդհակառակն, դուք արդէն իմացաք, թէ ինչպէս ան աղնուօրէն, պարզ ու միամիտ ձեւով կը խօսէր կիներու հետ, ըստ երեւոյթին քիչ մը վարժ տալու համար իր գերմաներէնին, եւ թէ ինչպէս հոն ալ որոշ երկչոտութիւն կը ցուցնէր:*

*Ասկէ դուրս, իր պարապ ժամերուն ան կը զբաղէր երաժշտութեամբ. ան կը նըւագէր մանտոլին, կ'երգէր դժբախտ հայ ժողովուրդին յատուկ թախծալի երգեր:*

*Մէկ խօսքով, հեռու մըն ալ չի տեսնուիր, թէ ան ուրիշ նպատակ մը կը հետապնդէ, քան սորվիլը գերմաներէն՝ բարձրագոյն դպրոցի դասընթացքին կարենալ հետեւելու համար:*

(68 – Շար.)

ղական մամուլի, ձայն-պատկերասփիւռի թղթակիցներ։ Յանձնախումբի անդամ Տոքթ. Եփրատ Պայրամեանի բացման խօսքէն ետք Էնրիքէ Փաւօն Փէրէյրա եւ Տոքթ. Անթոնիօ Թրոգքոլի պարզած են թրքական ցեղասպանութեան քաղաքական եւ ցեղային դրդապատճառները, պատմական տուեալներով հիմնաւորելով այն իրողութիւնը, որ 1915ի ցեղասպանութիւնը աննախընթաց մարդասպանութիւն մըն էր իր ծրագիրով եւ տարողութեամբ։

Ապրիլ 23ի գիշերը Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Մայր Տաճարին մէջ կատարուած է հսկումի արարողութիւնը, որուն ընթացքին խօսած են Համագաղութային Յանձնախումբի նախագահը Գէորգ Սարաֆեան եւ Ա. Ճերեճեան։

Ապրիլեան ոգեկոչումներու ամէնէն չքեղ եւ տպաւորիչ ցոյցը եղած է սակայն քանի մը տարիէ ի վեր աւանդութիւն դարձած համաժողովրդային քայլարշաւը, որ տեղի ունեցած է Ապրիլ 24ին Քաթետրալէն մինչեւ Սան Մարթին հրապարակը։ Ծովածաւալ բազմութիւնը՝ հարիւրաւոր պաստառներով, որոնցմով յիշեցումը կատարուած է 1915ի Հայոց ցեղասպանութեան եւ հայկական իրաւունքներուն, մէկ ժամ դրած է անցնելու համար Ֆլորիտա պողոտան եւ հասնելու Սան Մարթին հրապարակը, ուր ծաղկեպսակ մը զետեղուած է համանուն յուշարձանին առջեւ։ Թափօրին առջեւէն քալած են Հ. Մ. Ը. Մ.ի եւ Մխիթարեան վարժարանի արիները, իսկ կարգապահութեան հսկած են Արմենիա Երիտ. Միութեան եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան երիտասարդ - երիտասարդուհիները, որոնք անցքին վրայ թռուցիկներ բաժնած են անցորդներուն։

Յուշարձանին առջեւ խօսք առած են Աւետիք Իզմիրլեան եւ Լա Րիոխա Նահանգի կառավարիչ Տոքթ. Գարլոս Մենեմ։

Սան Մարթինի արարողութենէն ետք հարիւրաւոր երիտասարդներ եւ ազգայիններ պաստառներով դիմած են թրքական դեսպանատուն, ուր ոստիկանութիւնը արգելք եղած է, որ ցուցարարները մօտենան դեսպանատան դրան։ Ոստիկանապետը պահանջած է, որ ցուցարարները հեռանան դեսպանատան առջեւէն, սակայն հանդիպելով ընդդիմութեան՝ թոյլ տուած է, որ ցոյցը շարունակուի։ Ցուցարարները պահանջած են միաժամանակ, որ պատուիրակներ մտնեն դեսպանատուն եւ թուրք դեսպանին յանձնեն յուշագիր մը։ Ոստիկանապետը ինք յանձնած է յուշագիրը։

Շնորհիւ լաւ կազմակերպուած քարոզչական աշխատանքի մը՝ տեղական մամուլը, ինչպէս նաեւ հեռատեսիլի կայանները անհրաժեշտ ուշադրութիւնը ընծայած են Պուէնոս - Այրէսի Ապրիլեան ոգեկոչումներուն, եւ այս առթիւ մասնաւոր յօդուածներով անդրադարձած են 1915ի ցեղասպանութեան, յականէ անուանէ յիշելով պատասխանատու Պետութիւնը՝ Թուրքիան։

## ՆԻԿՈՍԻԱ

Կիպրահայ երիտասարդութեան կողմէ նախաձեռնուած ոգեկոչման հանդիսութիւնները տեղի ունեցած են Ապրիլ 23ին եւ 24ին։

Ապրիլ 23ին, կէս գիշերին, Նիկոսիոյ զանազան պողոտաներէ ճամբայ ելած ջահակիր երիտասարդներ եւ երիտասարդուհիներ՝ զոյգ առ զոյգ, հասած են Մեթաքսաս հրապարակը, ուր զետեղուած է մարմարէ յուշաքար մը՝ հայերէն, յունարէն եւ անգլերէն արձանագրութիւններով, նուիրուած Մեծ Եղեռնի զոհերու յիշատակին։ Հարիւրաւոր Հայեր մինչեւ առաւօտեան ժամը 3ը հրապարակին վրայ մասնակցած են նահատակներուն ի յիշատակ կատարուած արարողութեան։ Հայկական մեղեդիներ եւ երգեր սփռուած են։

Ապրիլ 24ին խաղաղ ցոյց մը կատարուած է մասնակցութեամբ Յոյներու։ Թափօրը կազմուած է Խորհրդարանին մօտ գտնուող Մահաթմա Կանտիի կիսանդրիին քով եւ ցուցարարները քալած են մինչեւ Մեթաքսաս հրապարակը՝ նահատակներու յուշաքարը։ Նախագահ Մակարիոսի կողմէ յուշաքարին առջեւ ծաղկեպսակ մը զետեղած է նախարար Բաթրոքլոս Սթավրու։ Ծաղկեպսակներ դրած են նաեւ Հայ համայնքի ներկայացուցիչը՝ Տոքթ. Ա. Աշճեան, հայ արիներու կողմէ Յ. Անմահունի, Կիպրոսի բոլոր նախարարութիւնները, յոյն կուսակցութիւնները, կազմակերպութիւնները, բանուորական արհեստակցական միութիւնը, Հայ Երիտ. Միութիւնը եւայլն։

Կիպրոսի բոլոր օրաթերթերը, ձայնասփիւռը եւ հեռատեսիլը լայնօրէն անդրադարձած են հայկական այս ոգեկոչումին, հայկական իրաւունքներուն եւ Կիպրոսի արդար դատին։

## ՍԻՏՆԷՅ

Հեռաւոր Աւստրալիոյ Սիտնէյ քաղաքին մէջ Մեծ Եղեռնի 60ամեակը արտակարգ շուքով նշուած է։ Արդարեւ, գաղութին հայ ազգային կուսակցութիւնները, միութիւնները միասնաբար նախաձեռնած են ոգեկոչման հանդիսութիւններուն։

Ապրիլ 20ին Հայոց եկեղեցին շատ փոքր եկած է խուռներամ հաւատացեալներուն համար։ Արարողութեան ներկայ եղած էին նաեւ յոյն, ղպտի եւ Աւստրալիոյ բողոքական եկեղեցւոյ հոգեւոր պետերը, ինչպէս նաեւ հայ յարանուանութեանց առաջնորդները։

Ապրիլ 23ին, երեկոյեան 1500 հայ եւ կիպրացի Յոյներ ցոյց կատարած են թրքական հիւպատոսարանին առջեւ։

Ապրիլ 24ին ընդարձակ սրահի մը մէջ, ուր հաւաքուած են աւելի քան հազար Հայեր, տեղի ունեցած է ոգեկոչման հանդիսութիւնը։ Ներկայ գտնուած է քաղաքապետը, որ այս առթիւ խօսք առած է, ինչպէս նաեւ Սիտնէյի օտար հիւպատոսներ։ Բացման խօսքը արտասանած է հայ կաթողիկէ վարդապետը. ապա յաջորդաբար խօսած են Փրոֆ. Բիթըր Անտուրեան եւ Հայկ Աւագեան։

Ապրիլ 27ին հազարէ աւելի Հայեր, առաջնորդութեամբ ազգային Եռագոյնը պարզած հայ արիներու եւ գայլիկներու, տողանցած են քաղաքին գլխաւոր պողոտաներու վրայ՝ մինչեւ Անծանօթ Զինուորի յուշարձանը, ուր ծաղկեպսակ մը զետեղուած է։

Սիտնէյի ամէնէն տարածուն օրաթերթը Ապրիլ 24ի իր թիւին երկու ամբողջական էջերը յատկացուցած է Մեծ Եղեռնին, հրատարակած է թերթին խմբագիրին հարցազրոյցը Հայկ Աւագեանի հետ։

## Գ. ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆԻ «ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ԱՔՍՈՐԵԱԼՆԵՐԸ»(*)

O

«Խաղաղութեան Աքսորեալները» ամօթադեղ վերնագրին տակ, ծածկուած է մեր օրերուն ողբերգութիւնը, որ յաճախ կրկնուած, եւ վճարել տրուած է անոնց խաղաղութեան գինը, խաղաղութիւն մը ուր յաղթականները եւ պարտուածները աւելի քիչ կը տառապին քան թէ իրենց դաշնակիցները։ Եւ այսպէս համաշխարհային առաջին պատերազմէն վերջ հայ ժողովուրդին համար, որ կը խորհէր թէ վերադարձած է իր պատմական հայրենիքը, Թուրքերուն եւ անոնց խորհրդատու Գերմանացիներուն կազմակերպած ջարդերէն վերջ, որ անգամ մը եւս կ՚ընկղմէր Քէմալ Աթաթիւրքի յաղթանակէն վերջ։ Ֆրանսա, աքսորեալներու յոյսի երկիրը վերապրողներէն շատերուն համար, եւ մասնաւորապէս Փարիզի ուսանողներու թաղը ուր կ՚ապրի Գ. Մեծատուրեանի պատանի հերոսը Միքայէլ Վարդեան։

Այս թաղամասը, աշխարհաքննիկ ներկայ է գրքի մէջ եղերերգական, բայց միշտ հիմնօրէն լաւատես. թաղամաս մը որ ամբողջ աշխարհի յեղափոխականներուն համար դպրոց մըն է վերադառնալու համար իրենց հայրենիքը եւ միեւնոյն ժամանակ երկաթէ սեղմիրան մը անոնց համար որ առանց ուրանալու իրենց ծագումը, կը յառաջանան դժուարին բայց պարզ ճամբայէն. դէպի դժուարին նուաճումը իրենց նոր հայրենիքին։

Փուանքարէի Ֆրանսան ամէն բան խոստացած էր հայ ժողովուրդին որ կը կռուէր իր կողքին, եւ սակայն կը գոհանար միայն ընդունելով գաղթականները, տալու անոնց հաւասար բախտ մը, նուազ միջոցներով դպրոցներուն մէջ։

«Պաքալօրէա»յի մը պատմութեան մը ընթացքին, հեղինակը մեզ կը նկարագրէ Արեւելքի հմայքը եւ անուշութիւնը, որ պարտաւոր է, շարունակելու համար պայքարը, Փարիզի մէջ գաղթականներուն վերապրումին համար։

Գ. Մեծատուրեան 1939–1945ի պատերազմին, դամարտակի բժիշկ, եւ յետոյ դիմադիր հիթլէրական ռեժիմին, մեզ կը պատմէ շատ մեծ նրբութեամբ թէ ինչպէս հայ մօր մը սէրը եւ զոհողութեան ոգին կ՚օգնէ եւ կը պաշտպանէ պատանի մը որ կը փնտռէ աւելի վստահելի հայրենիք մը։

«Խաղաղութեան Աքսորեալները» մեզ կը տանի Վոսփորի ափերէն, փարիզեան արուարձանի (Պանեօ) տուն մը, ուր կը նկարագրուի, սակաւօրէն թէ՛ շուարումը եւ թէ վերապրելու կամքը, Լոզանի դաշնագրին զոհերուն եւ Սեւրի դաշնագրին յոյսերէն յետոյ, աքսորականներու շրջանակը, քաղաքական բաժանումները, եւ իրենց համերաշխութիւնը, որոնք կը պահեն գաղտնի նոյնքան գէշ կերպով որքան զիրենք հիւրընկալող երկիրը կը ծածկէ իր լքումներուն ամօթը։

Հրատարակուած «Ժամանակագրական (fronif) հաւաքածոյին մէջ, Անթանթ հրատարակչական տան կողմէ, Գ. Մեծատուրեանի այս հատորը մեզի կ՚երեւի միայն իբրեւ սկիզբը քրոնիկի մը, ուրիշներ հաւանաբար պիտի հետեւին։ Մեզ արդէն կը լուսաւորէ ճամբան այն յաջողութեանց եւ պարտութեանց, որ Հայերունը եղաւ եւ կը մնայ, նախքան հրեայ Սիլվըրմանինը ըլլալէ, այսօր՝ Պաղեստինցիներունը տեղահանուած կամ ներգաղթած «Սեւ Ոտք»երուն։

Գ. Մեծատուրեանի գրքին տակ, քարթեզեան եւ պատկերաւոր, այս ճամբան, արեւու ճամբան է որ կը գաղթէ ամէն օր դէպի արեւմուտք, կրկին երեւալէ առաջ արեւելք։

FABIEN LACOMTE

(*Agence France-Presse*)

« LES EXILÉS DE LA PAIX », Editions Entente, Paris.

## ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՔԱՆԱՏԱՅԻ եւ Միացեալ Նահանգներու արեւելեան շրջանի Հ. Մ. Ը. Մ.ի Բ. Շրջանային ժողովը գումարուած է Մայիս 3–4ին, Մոնթրէալի «Ս. Ահարոնեան» ակումբը։ Մասնակցած են 30 իրաւասու ձայնով հետեւեալ մասնաճիւղերը՝ Մոնթրէալ, Նիւ Ճըրզի, Թորոնթօ, Պոսթըն, Համիլթըն եւ Ուաշինկթըն։ Ընտրուած է վերոյիշեալ շրջանի առաջին Շրջանային Վարչութիւնը։

«ՅԱՌԱՋ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ (118)

## ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

ԼՈՒՉԻՈԼԱ

### ԲԱՆՏՈՒՐՆԵՐՈՒ ՇԱՀԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Վանդի յանկարծ սպաներու խումբը կը ճեղքէր եւ բարձրաձայն խնդալով ու խօսքը հարիւրապետին ուղղելով՝

— Է՛ այո, կոմս Հերման, պատին գամել ու... փէր տիօ, այսպէս պէտք է վարուիլ անուղղաներուն հետ... Նոյնիսկ այն հրապարակին մօտ, ուր տասնըհինգ օր առաջ այդ ապստամբներէն երկուքը ժանտաջուրը թաթխեցին եւ յետոյ այրեցին...։ Ահա, դուք ոճրագործները պատժելու կերպը գիտէք... եւ խելացութիւն չէ ձեզի դէմ դնել, եթէ մարդ չուզեր կենդանի թաղուիլ իբրեւ տաշտաթաղ։

— Այդ ի՞նչ է, հարցուց ուրիշ մը, որ ամենայն հանդարտութեամբ օշարակ կը խմէր։

— Այո, իբրեւ տաշտաթաղ թաղուիլն ի՛նչ է չէք գիտեր։ Շատ ճարտարագիտական է։ Ըսենք թէ խեռ եւ խօսք չհասկցող բանտարկեալ մը ունինք... այն թշուառականներէն մէկն որոնք հայրենիքին կը հաւատան եւ միշտ մեծ մեծ կը խօսին...

Այս խօսքերը ըսողը շուրջ երեսուն տարեկան եւ գեղեցիկ դէմքով Իտալացի մըն էր. իր սաթի նման սեւ աչքերէն կարծես փայլակներ կը ժայթքէին, բայց բերանը կը ժպտէր եւ հաստ պեխերուն տակէն սպիտակ ակռաները ամբողջ կ՚երեւէին։ Արդեօք ըրածը հեգնութի՞ւն էր թէ լուտանք։

Զինքը Ասլիթթայի մարդիկ կը կոչէին։ Երկու ամիսէ ի վեր Միլանի մէջ էր եւ կը կարծուէր թէ Նափոլիէն եկած էր. առաջին օրէն ի վեր հարկ եղած յարգանքը մատուցած էր փոխարքային, խնամքով խոյս կուտար իր հայրենակիցներէն, եւ կարծես ընդհակառակն հաճոյք կը զգար հալածիչները գրգռելով, դահիճները ծափահարելով։

Մինչդեռ ան կը խօսէր, սպաները անհանգստութիւն մը կը զգային։ Եւ սակայն անոնք ալ կը խնդային, միայն թէ անոր ծիծաղը բռնազբօսիկ էր։

— Լաւ, շարունակեց Ասլիթթա իր կծու ձայնով որովհետեւ այն շաղակրատները լռեցնել պէտք է, հարկ եղածին պէս կը կապեն եւ զանոնք, անոնց ոսկորները կը կոտրեն։

— Խաղ մը խաղանք, առաջարկեց մէկը։

Բայց Ասլիթթա, առանց այս ընդհատման մտիկ ընելու կը շարունակէր.

— Յետոյ չորս ոտք խորութեամբ փոս մը կը փորեն... յանցաւորը անոր մէջ կը դնեն գլխիվայր... փոսը կը լեցնեն եւ երկու սրունքը դուրս կը թողուն մինչեւ ծունկերը։ Այնպէս որ... արդարեւ, շատ ծիծաղելի է... այո, շատ ծիծաղելի...։ Այս երկու սրունքները մատղաշ ծառերու երկու կոճղերու կը նմանին...։

Եւ երիտասարդ Իտալացիին ծիծաղն աւելի եւս բարձրացաւ եւ այնքան կծու ու տարօրինակ եղաւ որ, աղեխարշ հեծկլտուքի մը կը նմանէր։

— Ա՛, այս անիծեալ Իտալացին ի՛նչ կատակերգութիւն կը խաղայ, մռլտաց Հերման հարիւրապետը։

Եւ կը սկսէր մարքիզին վրայ այնպիսի նայուածքներ արձակել, որոնց մէջ ամենեւին բարութիւն չէր տեսնուեր, երբ յանկարծ նոր միջադէպ մը խնդիրը փոխեց։

Դուրսէն աղաղակներ, ճիչեր կը լսուէին...

Սքալայի կողմէն խանդավառ ձայներ կ՚ելլէին եւ կը գոչէին.

— Կեցցէ՛ Լուչիոլա, կեցցէ՛ Իտալիա..

Բոլոր սպաները պատուհանը վազեցին։ Մարքիզը աճապարանքով Պարթոլոմէօ հազարապետին մօտեցաւ.

— Այս գիշեր, ըսաւ ցած ձայնով, Թէսէնի դրան փոքրիկ տունը։

Բ.

### ԾԱՂԻԿՆԵՐՈՒ ԹԱԳՈՒՀԻՆ

Բացատրենք թէ ինչ դէպք տեղի կ՚ունենար եւ թէ այս աղաղակները ինչ կը նշանակէին։

Ութսուն տարի առաջ, ինչպէս այսօր, ամէն Իտալացի երաժիշտ էր։ Երաժիշտ ըսելը երաժշտութեան հեղինակ ըսել է։ Երաժշտութեան հեղինակ մըն ալ միշտ կը փնտռէ դուսանդերգութիւն մը, որուն կարենայ եղանակներ յարմարցնել։

Նկարչին կտաւ մը եւ վրձին մը, գրագէտին թերթ մը սպիտակ թուղթ, արձանագործին մարմարի կտոր մը պէտք է։

Իսկ երաժիշտը կարօտ է արդէն կենդանի եւ ապրող նախնական գործի մը. եւ եթէ ներելի ըլլար փոքր բաները մեծ բաներու բաղդատել, պիտի ըսէինք թէ երաժիշտը նման է այն տարազագործին, որ ամէն կողմ գեղանի արարած մը կը փնտռէ՝ իր կերպասները անոր հագցնելու համար։

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

Պ. Մկրտիչ Քէօլէեան, զաւակներն ու թոռները ու ընտանեկան բոլոր պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր, մեծ-մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՄԱՐԿՐԻԹ ՔԷՕԼԷԵԱՆԻ
(ծնեալ Ճերահեան)

մահը, որ պատահեցաւ Մայիս 15ին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Երեքշաբթի, Մայիս 20, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին:

## ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մարսէյլ.— Պ. Ասատուր Հոլոբիկեան, զաւակները, թոռնիկները եւ հայրը, մասնաւոր շնորհակալութիւն կը յայտնեն Վ ա ր դ ա ն ե ա ն Սրբազանի, որ իր հայրական մխիթարիչ քարոզով աշխատեցաւ մեղմացնել իրենց վիշտը. շնորհակալութիւն նոյնպէս բոլոր անոնց որոնք իրենց ներկայութեամբ, հեռագրով, ծաղկեպսակով ու փոխան ծաղիկի նուէրներով իրենց յարգանքի բաժինը բերին իրենց շատ սիրելի

ՏԻԿԻՆ ՄԱՌԻ ՀՈԼՈԲԻԿԵԱՆԻ

թաղման արարողութեան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ 9 Մայիս Ուրբաթ օր, Մարսէյլի Մայր Եկեղեցիի մէջ:

## ՓԱՐԻԶԻ Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ

Հինգշաբթի, Մայիս 22: Յիշատակ է Աշխարհազօրաց եւ Զօրավարացն Հայոց, որք կատարեցան ի Հերոսամարտին Սարդարապատի 1918 Ամի, Վասն Հաւատոյ եւ Հայրենեաց:

Այս առթիւ Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ մասնաւոր հանդիսաւոր Հոգեհանգիստ կը կատարուի երեկոյեան ժամը 5.30ին:

Կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը աղօթելու անոնց հոգիներուն համար:

## ՓԱՐԻԶԻ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄԻ 85ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ
### ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՒ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Փարիզի Աղքատախնամի 85ամեակի առթիւ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի Փարիզի Հայոց եկեղեցւոյ մէջ, ԿԻՐԱԿԻ Մայիս 25ին, վարչութեան ողբ. նախագահներուն եւ անդամներուն յիշատակին:

Կը հրաւիրուի հայ հասարակութիւնը ներկայ գտնուիլ յարգանքի արարողութեան:

## ՆՈՒԷՐՆԵՐ

Տէր եւ Տիկին Յ. Տէր-Յովհաննէսեան իրենց աղջկան Օտէթի ամուսնութեան առթիւ կը նուիրեն 100 Ֆր. Կարմիր Խաչին, 100 Կապոյտ Խաչին, 100 Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանին, 100 Սամուէլ Մուրատ վարժարանին, 100 Հայ Դատի Յանձնախումբին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 100 Ֆր. «Յառաջ»ի:

## ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

Շաբաթ, Մայիս 24, ժամը 18ին
Visite de chantier

Ներկայ կ'ըլլայ նախկին նախարար, երեսփոխան՝ ԺՈԶԷՖ ՔՈՄԻԹԻ

Կը հրաւիրուի հասարակութիւնը: Այցելութենէն ետք ճաշ՝

ՕԹԷԼ ԹԷՐՄԻՆԻՒՍ

Մասնակցութիւն 100 Ֆր.

Անհրաժեշտ է տեղերը ապահովել, հեռաձայնելով յանձնախումբին՝ 66-18-80 ամէնէն ուշը մինչեւ Ուրբաթ, Մայիս 23

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ

## ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ
### ԵՒ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ
### ՍԷՆ - ՄՕՐԻՍԻ ՄԷՋ

Կազմակերպութեամբ Կապ. Խաչի Սէն-Մօրիսի մասնաճիւղին եւ Նոր Սերունդի Րաֆֆի խումբին, մասնակցութեամբ Լիոնի Սայեաթ - Նովա նուագախումբին:

Կիրակի, Մայիս 25, ժամը 15էն սկսեալ Սէն-Մօրիսի քաղաքապետարանի սրահը (Սալ տէ Ֆէթ), գեղարուեստական բաժին դպրոցին աշակերտութեան կողմէ: Հայկ. պարեր, արտասանութիւն, հաճելի անակնկալներ: Ճոխ պիւֆէ շամփուրով խորոված:

Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

Մուտքը ազատ է

## ՀԱՅԿ. ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ
### ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Ուրբաթ, Մայիս 23 ժամը 20.45ին
SOIREE MUSICALE ARMENIENNE
Vendredi 23 Mai à 20 h. 45
au Temple rue St. James
VALENCE

## Հ. Յ. Դ.

ԻՍԻ.— Հ. Յ. Դ. «Զաւարեան» խումբի ժողովը Ուրբաթ Մայիս 23ին, Իսիի Մշակոյթի Տան մէջ, ժամը 20.30ին:

Խիստ կարեւոր օրակարգ:

ՎԻԷՆ.— Հ. Յ. Դ. Անի Կոմիտէին ընկերական բացառիկ ընդհ. ժողովը, Ուրբաթ իրիկուն 23 Մայիս ժամը 8.30ին Գ. Իփէկեան Ակումբը:

Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

## ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ
### ԱՐՏԱԿԱՐԳ ԺՈՂՈՎ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան Վարչութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ Միութեանս բոլոր անդամները, Ուրբաթ Մայիս 23, ժամը 20.30ին, Հայկ. Աւանդութեանց Հիմնարկին մէջ՝ 150, Ռիւ էթիէն Տոլէ:

Օրակարգ.— Վարչութեան ընդհ. գործունէութեան տեղեկագիր եւ ընտրութիւն: Ներկաներուն թիւը մեծամասնութիւն կը համարուի:

## ՏՐԱՊԻԶՈՆԻ ՆԱՀԱՆԳԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
### ԽՆՋՈՅՔ - ՃԱՇԸ

Կիրակի Մայիս 25, ժամը ճիշդ 15ին, Հայ Մշակոյթի Տան «Ս. Թէքէլիեան» սրահին մէջ, 17 Ռիւ Պլէօ, Մէթրօ Քատէ

Կը նախագահէ.— ԿԱՐՊԻՍ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Գեղարուեստական նոխ բաժին
Հայրենակցական ջերմ մթնոլորտ
Խնամուած ընտիր ճաշեր
ՃԱՇԱԳԻՆ 40 ՖՐ.

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

## ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ կառուցուած Յուշարձանի համար եղած նուիրատուութիւններ.—

Գ. ՑԱՆԿ

Նախկին գումար 11938 ֆրանք

Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Սէթէնեան 150, Տիկին Սոնիա Խրիմեան, Տիկին Ընծայիմ Ունճեան, Տէր եւ Տիկին Կի Վուաղէն 100ական, Տիկին Միշիկեան (Քանատա) 80, Տէր եւ Տիկին Նշան Մարկոսեան (Նանսի), Պր. Լեւոն Թօքաթլեան 50ական

Ընդհ. գումար 12.568 ֆր.:

×

Ամասիոյ Հայր. Միութիւնը Ապրիլ 27ի իր հաւաքոյթին առթիւ 100 Ֆր. կը նուիրէ Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ երգչախումբին եւ 200 Ֆր. «Յառաջ»ին:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

## ՏԱՐԵԿԱՆ ԱՒԱՆԴԱԿԱՆ ՃԱՇԸ

Տեղի կ'ունենայ Մայիս 25, Կիրակի ժամը 13ին

Maison des Centraux
8, Rue Jean-Goujon — Paris 8e

Սոյն առիթով, 1974 տարւոյ «Հարենց» գրական մրցանակը կը յանձնուի Գրագէտ ՅԱԿՈԲ-ԳՐԻԳՈՐԻ իր «Ծանօթ եւ Անծանօթ Հայերը Աշխարհի մէջ» անուն աշխատասիրութեան համար:

Մրցանակաւորը կը ներկայացնէ Վ. Եղիշէեան

Ներկայ կ'ըլլայ ՈՒԻԼԵԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժին
Ճաշագին 60 ֆր.

JACQUES CHELELEKIAN vous propose des

VOYAGES EN ARMENIE

EN COLLABORATION AVEC
AÉROFLOT et INTOURIST

Prix par personne au départ de MARSEILLE

F 2800

| Départ : | Retour : |
| --- | --- |
| 6 Juin | 19 Juin |
| 4 Juillet | 17 Juillet |
| 18 Juillet | 31 Juillet |
| 1er Août | 14 Août |
| 15 Août | 28 Août |
| 5 Septembre | 18 Septembre |
| 19 Septembre | 2 Octobre |

F 2500

| Départ : | Retour : |
| --- | --- |
| 3 Octobre | 16 Octobre |
| 7 Novembre | 20 Novembre |
| 26 Décembre | 8 Janvier 76 |

Ces prix comprennent :

— Transport aérien Marseille — Erévan — Marseille
— Transferts aéroport — Hôtel et V. V.
— Logement en chambre double Hôtel 1ère classe
— Pension complète
— Visite Erévan — Etchmiadzin
— Excursions : Sardarabad — Garni — Kégart — Lac Sévan

IMPORTANT : Inscriptions un mois avant date de départ minimum

Renseignements et résérvations :

toutes agences HAVAS VOYAGES
et Jacques CHELELEKIAN
87 La Canebière
13001 MARSEILLE
Tél. : (91) 50-89-12 Lic. 97

LES VENDREDIS DE LA QUATRA

VENDREDI 23 MAI A 21 H
SOUS LE HAUT PATRONAGE ET LA PARTICIPATION DE
ARNO BABADJANIAN
CONCERT DE GALA QUATRA 75
AVEC LE CONCOURS DE
KATSARIS - KANTOROW - MULLER
DIEDERICH - KOULAKSEZIAN
RESERVATION : 260-74-78
MUSÉE GUIMET 6 PLACE D'IÉNA PARIS 16
PLACES NON NUMÉROTÉES OUVERTURE DES PORTES A 20 H 30

ԲԵՄԱՍԻՐԱՑԻ

## ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ

Կազմակերպուած Ալֆորվիլի Կապոյտ Խաչի կողմէ Մէզոն - Ալֆորի քաղաքապետարանի Սալ տէ Ֆէթին մէջ, Մայիս 25, Կիրակի ժամը ճիշդ 15ին

Կը ներկայացուի

## ՀՆԱՐՔԸ

Կատակերգութիւն 3 արար

Դերակատարներ.— Զարուհի Անտոնեան, Միհրան Անտոնեան, Փիէռ Թէրզեան, Լիւսի Թօփալեան, Նուրհան Մարգարեան, Անիթա Պէրպէրեան, Կարօ Թօսունեան, Յովհ. Գառնիկեան

Բեմադրութիւն Մ. ԱՆՏՈՆԵԱՆ

Տոմսերու համար դիմել.— Միշէլ Հաստատութիւն (Ֆիլիփս) 253 Ռիւ Վայան-Քուտիւրիէ, Ալֆորվիլ եւ Ալֆորվիլի Կապոյտ Խաչի վարչութեան անդամներուն:

Տոմսերու գին 30 եւ 20 ֆր.

Ուշադրութիւն, վարագոյրը կը բացուի ճիշտ ժամուն: Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ
22
JEUDI
22 MAI
1975

# ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO 1,20 F.

HARATCH
LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար · 170 ֆր · Վեցամսեայ 90 ֆր ·
Արտասահման Տար · 200 ֆր · Հատը 1 ֆ · 20

51ՐԴ ՏԱՐԻ — 13·302
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
51e ANNÉE — N° 13.302

## ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԸ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՄՈՒԼԸ

Դ.

ԽՄԲ.— Երեք վերջին մասերով կուտանք «Հայրենիքի Ձայն» շաբաթաթերթի Ապրիլ 25ի թիւին գլխաւոր յօդուածներէն հատուածներ:

Վաթսուն տարի առաջ երիտթուրքական կառավարութիւնը, տխրահռչակ Թալէաթ եւ Էնվեր փաշաների գլխաւորութեամբ, իր դաշնակից կայզերական Գերմանիայի գիտութեամբ ու հաւանութեամբ, կազմակերպեց ու սանձարձակօրէն իրականացրեց հայկական մեծ եղեռնը: Դա նոր ժամանակների առաջին զանգուածային ցեղասպանութիւնն էր: Այդ մեծ ոճիրն իրագործուեց նենգօրէն ու մեթոդիկ, աննախադէպ, գազանային միջոցներով: Սկզբում մեկուսացուեցին թուրքական բանակում ծառայող աւելի քան 140·000 հայ զինուորներ ու սպաներ, որոնց որպէս «անհաւատարիմ տարր» ուղարկեցին երկրի խորքը՝ ծանր աշխատանքների, իսկ այնուհետեւ կոտորեցին՝ ամարդի ու սոսկ եղանակով:

Այնուհետեւ 1915 թուականի Ապրիլի լոյս 24ի գիշերը Պոլսում ձերբակալուեցին հայ մտաւորականութեան ականաւոր ներկայացուցիչներ Կոմիտասը, Գր. Զօհրապը, Դ. Վարուժանը, Սիամանթօն, Ռուբէն Սեւակը եւ հարիւրաւոր ուրիշ գործիչներ, թուրքական մէջլիսի պատգամաւորներ, գիտնականներ, գրողներ, արուեստագէտներ եւայլն: Զրկելով ժողովրդին զինական ու մտաւոր ուժից, իթթիհատականներն այնուհետեւ ձեռնամուխ եղան Արեւմտ. Հայաստանի եւ ընդհանրապէս օսմանեան կայսրութեան հայ ազգաբնակչութեան զանգուածային տեղահանութեանն ու բնաջնջման:

Հարիւր հազարաւոր անզէն տղամարդիկ ու կանայք, ծերունիներ ու մանուկներ բռնութեամբ հանուեցին իրենց օջախներից, քշուեցին դէպի անյայտ հեռուները, որտեղ թուրքական ոստիկանութիւնը եւ կանոնաւոր զօրքը իր սեւ գործն էր տեսնում՝ ոչնչացնելով այդ դժբախտ զոհերին:

Բռնագաղթի միջոցով Արեւմտ. Հայաստանից հեռացուած բնակչութեան մի ամբողջ զանգուած ուղարկուեց Տէր-Զօրի անապատները, ուր հարիւր հազարաւոր դժբախտներ զոհ դարձան սովին ու համաճարակներին:

Հայերի ցեղասպանութիւնը շարունակուեց նաեւ յետագայ տարիներին՝ 1916–1918 թուականներին, ինչպէս նաեւ 1920 թուականին, երբ թուրքական զաւթիչները ներխուժեցին Արեւելեան Հայաստան եւ հասան մինչեւ Բաքու: Հետազօտողների եւ միջազգային դիւանագիտական փաստաթղթերի տուեալներով՝ 1890-ական թուականներից սկսած մինչեւ 1920 թուականը ցեղասպանութեան զոհ դարձան աւելի քան երկու միլիոն Հայեր:

Անմեղ ու անօգնական մարդկանց ֆիզիքական բնաջնջմանը զուգահեռ կիրառւում էր հայ բնակչութեան եւ հայ ազգային, կրօնական, հասարակական կազմակերպութիւնների ունեցուածքի բացարձակ կողոպուտ, հայ մշակութային արժէքների ու յուշարձանների այրում ու ոչնչացում:

1919 թուականի Փարիզի հաշտութեան կոնֆերանսի նիւթերով հաստատուած է, որ Թուրքիայի հայ ազգաբնակչութիւնից յափշտակուած հարստութիւնը կազմել է մինչեւ 19 միլիարդ ֆրանք այն ժամանակուայ արժէքով:

Հայ ժողովուրդը, ենթարկուելով եղեռնի արհաւիրքին, հլու հնազանդ չգնաց զոհուելու: Հազար տեղից խոցուած, վիրաւոր ու արիւնաքամ, նա չկորցրեց հաւատը դէպի իր ուժն ու կարողութիւնը, դիմեց ինքնապաշտպանութեան, գոյատեւման հերոսական մարտերի: Վանում ու Շատախում, Շապին-Գարահիսարում եւ Ուրֆայում, Սասունում ու Մուսա լերան բարձունքներում, Աք-Տաղի լեռներում տասնեակ ու տասնեակ հազարաւոր Հայեր զէնքը ձեռքներին դիմադրեցին թուրքական արիւնարբու ուժերին, հակահարուածներ հասցնելով դաժան թշնամուն, հայ ժողովրդի հերոսական ինքնապաշտպանութեան ամենափառաւոր դրուագը հանդիսացաւ Սարդարապատի հերոսամարտը, որի ընթացքում հայրենիքի քաջ զաւակները, հայ աշխատաւոր գիւղացիութիւնը, մտաւորականները, կին թէ տղամարդ, նետուեցին անձնազոհ կռուի՝ թուրք ցեղասպանների դէմ, վերստին հաստատելով, որ ահաւոր ոճիրն անզօր է ընկճելու հայ ժողովրդի կամքը, նրա կենսունակութիւնն ու գոյատեւելու զարմանալի կարողութիւնը:

ՎԱՐԴԳԷՍ ՀԱՄԱԶԱՍՊԵԱՆ

## ԿԻՊՐՈՍԻ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻ ԲԱՆԱՁԵՒԸ ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

ԽՄԲ.— Կիպրոսի Փարիզի դեսպանը խմբագրութեանս յանձնեց պատճէնը այն բանաձեւին, զոր Կիպրոսի խորհրդարանը միաձայնութեամբ քուէարկած է Ապրիլ 24ին.—

Հայկական Ցեղասպանութեան 60ամեակին առթիւ, Կիպրոսի Հայերու ներկայացուցիչը Խորհրդարանին մէջ՝ Ա. Աչճեան, հետեւեալ բանաձեւը ներկայացուց, զոր Ներկայացուցչական Ժողովը միաձայնութեամբ վաւերացուց 1975 Ապրիլ 24ին:

1.— Թուրքերու կողմէ գործադրուած Հայկական Ցեղասպանութեան 60ամեակին առթիւ Ներկայացուցչական Ժողովը իր խոր համակրանքը կը յայտնէ բոլոր Հայերուն, որոնք կ'ոգեկոչեն այդ ահաւոր ոճիրը եւ կը սգան իրենց կորսնցուցած հայրենիքն ու ջարդուած եղբայրները:

2.— Կը գտնէ, որ Հայերու ջարդը եւ տեղահանութիւնը Թուրքերու կողմէ չի կրնար արդարացուիլ որեւէ օրէնքով կամ պատրուակով: Թուրքերու միակ նպատակն է եղած արմատախիլ ընել եւ բնաջնջել Փոքր Ասիա բնակող Հայերը եւ գրաւել անոնց տուներն ու ստացուածքները: Հայերը, հին ու ազնուական ազգ մը՝ խաղաղ եւ ստեղծագործ աշխատանքի սքանչելի վաստակով, ոչ մէկը գրգռած եւ ոչ մէկուն վնասած էին:

3.— Կը վստահեցնէ Կիպրոս ապաստանած եւ բնակող Հայերը, թէ միշտ պիտի ապրին եղբայրաբար կիպրացի ժողովուրդին հետ: Հայերը զրկանքներու եւ դժբախտութեանց ենթարկուեցան Թուրքերու կողմէ անգամ մը եւս 1963ին եւ այժմ: Նմանօրինակ զրկանքներու, խակական ողբերգութեան մը այսօր ենթակայ է Կիպրոս՝ թրքական յարձակման հետեւանքով:

4.— Կը փոխանցէ աշխարհի բոլոր Հայերուն յարգանքի եւ զօրավիգ ըլլալու իր ողջոյնը:

×

Ժողովը նախագահ Թասոս Փափատոփուլոսի հրաւէրով մէկ վայրկեան լռութեամբ յարգեց յիշատակը թրքական աննախընթաց վայրագութեանց զոհերուն:

## ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՎԱԶԳԷՆ Ա.Ի ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ՌՈՒՄԱՆԻԱ

— o —

«Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա. Մայիս 2–16 օրերու ընթացքին ոչ-պաշտօնական այցելութիւն մը կատարեց Ռումանիա: Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին կ'ընկերանային Ֆրանսայի եւ Միջին Եւրոպայի առաջնորդ Սերովբէ Արք. Մանուկեան, Լենինականի թեմի առաջնորդ Նարեկ եպիսկոպոս Շաքարեան, Պաքուի հոգեւոր հովիւ Վարդան Աբեղայ Տիլանեան:

Մեր երկիրը գտնուած օրերուն Կաթողիկոս Վազգէն Ա. հանդիպումներ ունեցաւ Ռումէն Ուղղափառ Եկեղեցւոյ Պատրիարք Ժուսթինեանի եւ Դաւանութեանց Պաշտօնատան ղեկավարութեան հետ:

Մայիս 5, Երկուշաբթի օր, Կաթողիկոս Վազգէն Ա.ի ներկայութեան, Պուքրէշի Հայոց գերեզմանատան մէջ բացումը կատարուեցաւ Փրոֆ. Յ. Ճ. Սիրունիի պղրոնզէ կիսանդրիին, զոր իրագործած է քանդակագործուհի Իռանա Գասարճեան:

Մայիս 10 Շաբաթ երեկոյ, Պուքրէշի Հայոց եկեղեցիին մէջ, ի պատիւ Կաթողիկոս Վազգէն Ա.ի տեղի ունեցաւ կրօնական համերգ: Հայ եւ ռումէն երգեցողութիւնները կատարուեցան եկեղեցւոյ երգչախումբին կողմէ:

Մայիս 11, Կիրակի յետմիջօրէին, նկարիչ Հրանդ Աւագեանի 75ամեակին նուիրուած հանդիսութիւն մը տեղի ունեցաւ ի ներկայութեան Կաթողիկոս Վազգէն Ա.ի որ իր ձեռամբ կոնդակ մը յանձնեց վաստակաւոր նկարչին:

Մայիս 12–14 օրերու ընթացքին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա. այցելեց Փրահովա Հովիտի տեսարժան վայրերը, որոշ ժամանակի մը համար կանգ առնելով լեռնային հանգստավայր Սինայա:

Մայիս 16, Ուրբաթ օր, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա. մեկնեցաւ Պուլկարիա»:

×

Վերոյիշեալ լուրը նոյնութեամբ կ'արտատպենք Պուքրէշի «Նոր Կեանք» շաբաթաթերթի Մայիս 16ի թիւէն, ուրկէ կ'իմանանք նաեւ թէ Կաթ. Պատուիրակ Սերովբէ Արք. Ռումանիա կը գտնուի: Նոյն թերթէն կը տեղեկանանք որ Սերովբէ Արք., որ տէ ֆաքթօ Փարիզի առաջնորդ է տարիներէ ի վեր, (երբեմն ալ թէեւ մեր ականջին Ֆրանսայի առաջնորդ մը եկած էր, բայց չլսելու զարկած էինք) հիմա դարձեր է «և Միջին Եւրոպայի առաջնորդ», շրջան մը, որու սահմանները բաւական անորոշ են: Եթէ ճիշդ են այս բաները եւ օրէ օր Սերովբէ Արք.ի իշխանութեան սահմանները կը տարածուին, լաւ չըլլա՞ր որ մենք ալ տեղեակ ըլլանք:

## ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

### ԺԻՍՔԱՐ՝ ՏԱՐԻ ՄԸ ԵՏՔ

Նախագահ Ժիսքար իր ընտրութեան տարեդարձը կը տօնէ հոս ու հոն եւ Երեքշաբթի իրիկուն, կնոջը հետ գնաց Ալզասի մէկ փոքրիկ գիւղը՝ Ռինկլտորֆ, որու բոլոր քուէարկողները 48 հոգի, իրեն քուէ տուած էին: Առ ի երախտագիտութիւն Նախագահը որոշած էր ճաշի հրաւիրել գիւղին բոլոր բնակիչները մեծով պզտիկով ինչ որ «դարուս դէպքն» էր ալզասեան այս գիւղակին համար: Նախագահը մեծ խանդավառութեամբ ընդունուած է բոլորին կողմէ:

Ամէն պարագայի մէջ, այս առաջին տարեդարձին առթիւ Ժիսքար չի ծածկեր որ գլխաւոր մտահոգութիւնը կը մնայ գործազրկութիւնը, որ վտանգաւոր մակարդակին հասած է: Օռոռի, էռ Թէ Էլի տեսակցութիւններէն ետք, Երեքշաբթի օր տեսակցութիւն մը տուած էր Ֆիկառօի:

× Նախքան Ալզաս երթալը, Նախագահը Էլիզէ ընդունած էր Պարսից Շահը, որ կ'ուզէ աշնան բարձրացնել քարիւղի գինները բայց Սաուտական Արաբիան համաձայն չէ եւ կ'ուզէ նախ սպառող երկիրներու կարծիքն առնել:

× Նախագահ Ժիսքար յայտնեց թէ նախարարական փոփոխութիւն չի նախատեսեր:

### ՓԱՐԱՋԱՆՈՎԻ ՊԱՐԱԳԱՆ

Երեքշաբթի իրիկուն Լը Մոնտ (Մայիս 21) նամակ մը հրատարակած էր չեխ մտաւորական Անտոնէն Լիհմէն, որ ներկայիս Ամերիկա է, ողբալէ ետք «Փրակայի գարունը»: Նամակագիրը կ'ըսէ ի մէջ այլոց.— «Անցեալ տարի հայ խորհրդային շարժուեստի բեմադիրը Սերժ Փարաջանով (Սարգիս Փարաջանեան) որու «Կրակի Ձիերը» 1965ին Մար տէլ-Փլաթայի փառատօնին լաւագոյն ֆիլմի մրցանակը ստացած էր վեց տարուան արգելափակման դատապարտուեցաւ կիեւ արուեստի տարկաներու առուծախի համար: Կիեւի թերթը սարսափելի ոճիրներ կը վերագրէր իրեն.— Տարադրամի թրաֆիք, վեներական հիւանդութիւններու տարածում, միասեռականութիւն եւ ոստիկանութիւնը նոյնիսկ լուր տարածած էր որ պատճառ եղած է ուկրանացի բարձրաստիճան պաշտօնեայի մը տղուն անձնասպանութեան»: Ապա Ձեխը կը պատմէ թէ 10 տարուան մէջ 2 ֆիլմ դարձուցած է, 10 սենարիօ մերժած են, չեն ձգած որ աշխատի եւ ապրած է շնորհիւ բարեկամներու օգնութեան: Իր ընկերները, կ'ըսէ Թղթակիցը, կը քննադատէին երբեմն «Հայու իր չափազանցուած արտայայտութիւնները», ու կ'եզրակացնէ. «Պէ՞տք է լռել»:

### Քանի մը տողով

ՊԷՅՐՈՒԹԻ հիւսիս-արեւելքը Տէքուանի թաղին շուրջ արիւնալի երկարատեւ բախումներ տեղի ունեցած են Պաղեստինցիներու եւ լիբանանցի Ֆալանժիսթներու միջեւ: Հինգ մեռեալ եւ յիսուն վիրաւոր կայ:

# ԺԱՆ - ՄԱՌԻ ԳԱՌԶՈՒԻ «ՏԻՊԱՐ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ»

## ՀԱՏՈՐԻՆ ԱՌԹԻՒ

— O —

ԽՄԲ.— Ինչպէս գրած էինք, ստորեւ կը հրատարակենք այն յօդուածը, որ անցի օր (Մայիս 16) լոյս տեսած էր ֆրանսական ամէնէն կարդացուած օրաթերթին *Ֆրանս – Սուար*ի մէջ: Այս առթիւ շեշտենք թէ Ֆրանսայի մէջ, Ժան – Մառի Գառզուի այս հատորը կարեւորագոյն, չըսելու համար ՄԻԱԿ, դրական աշխատանքը եղած է: Արդարեւ եթէ այս հատորին պատրուակը չըլլար, ո՛չ մամուլ, ո՛չ ձայնասփիւռ, ոչ ալ հեռատեսիլ Մէկ խօսք իսկ ըսած պիտի չըլլային մեր ցեղասպանութեան մասին: Միայն այս կէտը կը բաւէ անվերապահ կերպով շնորհաւորելու համար հեղինակը: Քարոզչական գետնի վրայ իր կարեւոր դերն ունեցաւ նաեւ Շառլ Ազնաւուրի երգը, մինչ մեր հանդէսները, գաւառի քանի մը բացառութիւնները յարգելով, կը մնային «ներքին սպառման» ապրանք:

×

« Ils sont tombés... par milliers, par millions, sans que le monde bouge... recouverts par un vent de sable et puis d'oubli. »

C'est la très belle chanson d'Aznavour sur le premier génocide de ce siècle, celui des Arméniens. Un million et demi d'individus exterminés par les Turcs dont ils subissaient la domination. Oubliés, effacés de l'histoire. Aussi, le livre de Jean-Marie Carzou, « Un génocide exemplaire » (1) qui paraît, tout comme le disque d'Aznavour, à l'occasion du 60e anniversaire de ce massacre, n'est-il pas seulement un album de l'horreur mais un acte de protestation.

« Il y a quelque jours encore, si un Français entrait dans une librairie, dit Jean-Marie Carzou, et demandait un document sur cette hécatombe, que pouvait-on lui donner ? Et d'ailleurs comment aurait-on pu réclamer un ouvrage sur un événement qu'on ignore ? Mon livre était donc nécessaire. Si quelqu'un d'autre l'avait écrit, je ne l'aurais pas fait ».

Ce grand garçon barbu autant que chevelu, fantaisiste et même farfelu à ses heures qui, après son agrégation de lettres abandonna l'enseignement pour se diriger vers la télévision et la littérature, se révèle avec cet ouvrage un bourreau de travail, un historien et un humaniste.

Depuis son enfance, il entend parler de l'Arménie par son père, le peintre Jean Carzou, arménien d'origine, par des amis qui ont survécu à la déportation mais n'ont pas oublié les membres de leur famille fusillés, pendus ou égorgés, les femmes violées. Rares étaient les survivants qui parvenaient jusqu'aux camps de concentration dans le désert, où ils mouraient de soif et de faim.

### UN EXEMPLE POUR HITLER

Des souvenirs auxquels il serait facile de se référer. Mais J.-M. Carzou a tenu à baser son livre sur des pièces officielles, des témoignages irréfutables. Tâche ardue. Les Turcs ne permettent pas l'accès à leurs archives ; seul, parmi les Français, un professeur de la Sorbonne est autorisé à les consulter jusqu'à la moitié du 19e siècle seulement. Il en existe heureusement dans d'autres pays, correspondances, rapports, photos comme celle qui illustre la couverture : des officiers de l'Empire ottoman posant complaisamment derrière une table sur laquelle ont été disposées les têtes d'Arméniens décapités. L'Allemagne surtout est riche de documents : à l'époque, elle entretenait des relations étroites avec la Turquie dont elle était alliée.

Losqu'on a lu cette décision de Talaat, ministre de l'Intérieur turc, le 15 Septembre 1915 : «...Le gouvernement a décidé d'exterminer entièrement tous les Arméniens habitant la Turquie... sans égard pour les femmes, les enfants et les infirmes, quelque tragique que puissent être les moyens de l'extermination sans écouter les sentiments de la conscience », on comprend que Hitler, le 22 Août 1939, s'y réfère lorsqu'il décide d'envahir la Pologne et précise : « J'ai donné l'ordre à des unités spéciales de SSde se rendre sur la frontière polonaise et de tuer sans pitié hommes, femmes et enfants. Qui donc parle encore aujourd'hui de l'extermination des Arméniens ? ».

Pour Jean-Marie Carzou, ce qui est grave, ce n'est pas seulement l'anéantissement d'un peuple qui défendait sa culture et sa religion — l'Eglise arménienne fut la première avant Rome à embrasser la fois chrétienne — mais aussi le silence dont on entoure ces événements. « Dans certaines encyclopédies, on n'en parle même pas », dit-il. Lorsqu'en 1973, à Marseille, on inaugura un monument à la mémoire des victimes de 1915, le gouvernement turc rappela son ambassadeur en signe de protestation. L'année dernière, à l'ONU, on a donné satisfaction au représentant turc qui s'opposait à ce que l'on évoquât le **génocide**.

« Ce silence est scandaleux, poursuit Jean-Marie Carzou. On peut en conclure que les gouvernements attachent plus d'importance aux valeurs économiques qu'à la conscience humanitaire. Dans quelque temps, nous aurons oublié le Biafra, entre autres. Les Arméniens, en Turquie, posaient le problème de la coexistence de deux peuples. La survie des minorités. Il est toujours d'actualité ».

### UN RECIT PASSIONNANT

Près de 300.000 Arméniens ont trouvé refuge en France. Ils ont leurs églises, leurs clubs, leur journal, un quotidien qui tire à 3.000 exemplaires. Ce livre est leur histoire. Il serait dommage qu'ils soient seuls à le lire. Jean-Marie Carzou en a fait un récit clair, passionnant, sans outrance, les faits se suffisant à eux-mêmes.

— Vous êtes déjà l'auteur d'un ouvrage sur le Vietnam, maintenant l'Arménie. Continuerez-vous à vous pencher sur les événements tragiques de ce siècle ?

— Pas tout de suite, car ce livre était très éprouvant. Heureusement, j'ai eu ma récompense : à la faveur de mes recherches de documents, j'ai découvert une Arménienne. Je l'épouse le 25 Mai. Selon le rite de notre Eglise, bien sûr.

FANÇOISE DE COMBEROUSSE

(1) *Flammarion.*

# ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱԲԱՐԲԱՌ ՔԱՐԹԱՐԱՆ

*Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի գրադարանը փոքրաթիւ աշխատակիցներով համեստ բաժին մը ունի, որ զբաղած է գրաբար գրականութեան համաբարբառը կազմելով: Ի՞նչ կը նշանակէ համաբարբառ: Համաբարբառը բնագրին բոլոր բառերուն բառարանն է՝ հեղինակին վկայութիւններով: Օրինակ, Րաֆֆիի աշխատութիւններու համաբարբառը կազմել՝ կը նշանակէ Րաֆֆիի աշխատութիւններուն մէջ գործածուած բոլոր բառերուն բառարանը կազմել իր իսկ գործածած նախադասութիւններով: Եթէ ան որեւէ բառ, օրինակ «նիզակ» բառը, գործածած է հարիւր անգամ, բառարանին մէջ «նիզակ» բառին դիմաց կը գրուին հարիւր նախադասութիւններն ալ եւ ցոյց կը տրուին այն էջերը, ուր այդ նախադասութիւնները կը գտնուին:*

*Այսպիսի համաբարբառը ամէնէն կատարեալ տեղեկատուն կ'ըլլայ հեղինակին գրական աշխատութիւնները ուսումնասիրելու համար: Այս աշխատանքները կը ղեկավարէ անուանի լեզուաբան, Ակադ. Արարատ Ղարիբեան:*

*— Ամէն լեզուի հիմնարկութիւն պէտք է ունենայ իր մայրենի լեզուին քարթարանը, նկատել կուտայ Ղարիբեան: 1956–ին Մոսկուայի մէջ տեղի ունեցաւ համամիութենական բառագիտական համագումար, ուր քննուեցաւ համաբարբառ քարթարան ունենալու հարցը: Խօսեցան ռուս, ուկրանացի, վրացի լեզուաբաններ եւ ներկայացուցին իրենց կատարած աշխատանքները: Ես, իբրեւ Հայաստանի ներկայացուցիչ, բան չկարողացայ ըսել, քանի որ մեր երկրին մէջ ոչ մէկ աշխատանք կատարուած էր:*

*Այնուհետեւ Արարատ Ղարիբեան պատմեց, թէ ինչ մեծ աշխատանք կատարած է ուսումնասիրելով եղանակները, որոնց շնորհիւ օտար լեզուաբանները կազմած են համաբարբառ քարթարանը:*

*Այդ ուսումնասիրութիւններէն պարզուած է, որ ամէնէն երկար ժամանակը կը խլէ բառերու արտագրումը: Ղարիբեանի պրպտուն միտքը կը յաջողի գտնել լուծումը՝ արտագրութիւնը կատարել մեքենայով: Եւ ահա կը յաջողի ձեռք ձգել բազմատիպ մեքենայ մը, որ կէս ժամուան մէջ կրնար երեք հազար բառ արտադրել: Ասոր շնորհիւ աշխատակիցները ի վիճակի եղան տարուան մը մէջ կազմել երկուքուկէս միլիոն քարթ, որ չտեսնուած նուաճում էր:*

*1961ին Մոսկուայի մէջ տեղի ունեցաւ համամիութենական բառագիտական երկրորդ համագումարը, ուր ակադեմականը կարելիութիւնը ունեցաւ ներկայացնելու հայ լեզուաբաններու յաջողութիւնները: Եթէ ռուս, ուկրանացի եւ վրացի լեզուաբաններու կազմած համաբարբառները ընտրովի էին, այսինքն, անոնք ամէն մէկ հեղինակէ քաղած էին որոշ բառեր, եւ այդ ընտրութիւնը խիստ սահմանափակ էր, հայ լեզուաբաններու կազմածը ոչ թէ սովորական քարթարան էր, այլ համաբարբառ քարթարան:*

*Ժողովը բարձր գնահատեց Ա. Ղարիբեանի եղանակը եւ յանձնարարեց միւս հանրապետութիւններու ակադեմիաներուն աշխատիլ այդ եղանակով: 1962ին Հայաստանի քարթարանը լեզուի հիմնարկութենէն տեղափոխուելով փոխադրուեցաւ Գիտութիւններու Ակադեմիա: Կարճ ժամանակուան մէջ փոքրաթիւ խմբակը լոյս ընծայեց հինգ–վեց համաբարբառ: Արդէն հրատարակուեցան Եզնիկի, Կորիւնի, Ագաթանգեղոսի բնագրային, եւ Եղիշէի, Բուզանդի, Խորենացիի, Փարպեցիի բառա – քերականական համաբարբառները:*

*Յառաջիկային լոյս կ'ընծայուին Յովհ. Դրասխանակերտցիի, Նարեկացիի բնագրային համաբարբառները, իւրաքանչիւրը երկուական հատորով:*

*Ի՞նչ նշանակութիւն եւ հեռանկարներ ունին հայկական համաբարբառ քարթարանները: Այս հարցումին Ա. Ղարիբեան հետեւեալ պատասխանը կուտայ.*

*— Համաբարբառները կ'օգտագործեն նախ եւ առաջ բառարանագէտները՝ կազմելու համար հեղինակներու վկայութիւններով բառարաններ, ասոնք կ'ըլլան ամէնէն կատարեալ եւ արժէքաւոր բառարանները, քանի որ առանց հեղինակներու վկայութեանց բառարանը այժմ կը համարուի կիսարժէք գործ: Համաբարբառները կ'օգտագործեն բանասէրները,*

# ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ՝

## ՍՂԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ

*Իր ուսուցչուհին այստեղ արդէն հարցաքննուած է: Իր ըսելով՝ ամբաստանեալը արտակարգ կարգի ջանասէր ու քիչ մը երկչոտ երիտասարդ մըն է: Վերջին ատենները սակայն ան սկսաւ հետզհետէ տեղի տալ ու այլեւս ի վիճակի չէր ինքզինքը ժողվելու: Ան դիմած էր հոգեկան հիւանդութիւններու մասնագէտ Փրոֆ. Կասիրէրին, որովհետեւ իր վերնոտութեան բռնկումները նորէն սկսած էին կրկնուիլ: Փրոֆեսէօրը իրեն դեղ մը տուած էր, որ իր մտաւոր կարողութեանց վրայ տեսակ մը ընդարմացնող ազդեցութիւն կ'ընէր: Այնուամենայնիւ ան կը շարունակէր իր դասերը մինչեւ Փետրուար 26, իսկ յետոյ միայն կը կատարէր իր աշխատանքը, ամէն առաւօտ գերմաներէն դասագիրքէ մը սորվելով իր դասերը: Կարճ՝ ան հետեւողաբար կը ձգտէր իր նպատակին՝ ստանալու հոս իր բարձրագոյն ուսումը:*

*Հետաքրքրական է որ ան՝ ինչպէս կը յայտնեն բոլոր վկաները՝ իր սովկալի ապրումներուն նկատմամբ խիստ վերապահ, խիստ սակաւախօս էր: Ով որ անսահմանօրէն խոր ապրում մը ունեցած է, ընդհանրապէս հաճոյքով չի խօսիր նման բաներու մասին. ու ներկայ պարագային մեր աչքին առջեւն է այն իրողութիւնը, որ Թէհլիրեան այդ խնդիրներու մասին առհասարակ գրեթէ չէր խօսեր Աբէլեանի, Թէրզիպաշեանի հետ: Թեթեւօրէն կը յիշատակէր զանոնք այն ատեն միայն, երբ այդ բացարձակապէս անհրաժեշտ ըլլար, ինչպէս, օրինակի համար, Փրոֆ. Կասիրէրի մօտ: Անգամ մըն ալ խօսեր է իր ուսուցչուհիին, դասի ատեն, երբ կոոր մը թարգմանելու միջոցին հանդիպեր են « ծննդավայր » բառին, ան ըսեր է. «Ես այլեւս ծննդավայր չունիմ. իմ մերձաւորներս ամէնքն ալ կոտորուած են»: Մեծ մասով սակայն ան կը խօսէր իր միակ ընկերակցուհիին հետ, զոր լիովին կը հասկնար — Տիկին Թէրզիպաշեանն էր այդ, որ նոյն սարսափները ապրած էր:*

*Այսպէսով, դուք կը տեսնէք ամենուրեք որոշ զսպուածութիւն: Տեսնելով անգամ մը Դր. Լեփսիուսի գիրքը միեւնոյն բնակարանին մէջ ապրող Աբէլեանի ձեռքը, ան կը խլէ զայն ու կը գոչէ. «Հանգիստ ձգէ հին վէրքերը. դուրս երթանք»:*

*Դուք, Պարոններ, այստեղ այն մարդը չէք տեսներ, որ անընդհատ կառչած է այդ բաներուն, այլ այն, որ ընդհակառակն խոյս կուտայ անոնցմէ, ջանալով կարելի եղածին չափ քիչ խօսիլ, ու սակայն ներքուստ բնականաբար կրկնակի կը յուզուի:*

*Նոյն ատենները կը պատահի դէպք մը, որ արդէն ինքնին ընդունակ էր չանթի նման մխուելու այդ անդորր աշխատանքի մթնոլորտին մէջ: Այդ՝ հանդիպումն էր Թուրքերէն խօսող երեք պարոններու հետ Հարդէնբերգ փողոցը. անոնցմէ երկուքը իրենց մէջտեղը գտնող անձնաւորութեանը «փաշա» կ'ըսէին: Թէհլիրեան իր ուշադրութիւնը դարձուց անոր վրայ, դիտեց մարդը աւելի մօտէն, համեմատեց զինքը իր տեսած լուսանկարին հետ ու եկաւ հաստատ համոզումի մը. ականերեւ Թալէաթ փաշան է այդ: Ան տեսաւ, որ երկու պարոններէն մէկը Թալէաթ փաշայի հետ մտաւ նոյն փողոցի թիւ 4 տունը, իսկ միւսը ակնածանքով հրաժեշտ տուաւ ու հեռացաւ: Ու Թէհլիրեան եկաւ այն համոզումին, թէ Թալէաթ փաշան հոն կը բնակի: Ասիկա ներկայ տարուան Յունուարի կէսին էր:*

*Հետաքրքրական է որ այդ դէպքին մասին Թէհլիրեան ոչ ոքի բան մը չյայտնեց. ան չէր ուզեր յուզուիլ, ան պահանջ չունէր խօսելու այդ բաներու մասին: Այս հանդիպումը իր մէջն իսկ յառաջ չբերաւ Թալէաթը սպաննելու որոշումը. ատոր համար ան բան մըն ալ չըրաւ:*

*Ապրումը անցած էր, հին դէպքերը նորէն հանդչեցան իր ներսը, եւ վրիժառութեան գաղափարը երեւան չեկաւ: Ան շարունակեց ապրիլ առաջուան պէս, մինչեւ որ այդ դէպքէն 5–6 շաբաթ ետքը տեսաւ երազ մը, մարմնապէս զգեցէ տեսլային երեւոյթ մը, թէ ի՛նչպէս հոն դրուած է իր մօր դիակը, ի՛նչպէս մայրը բարձրացաւ, ու որդին ըսաւ անոր. «Ես տեսայ Թալէաթը»: Ու մայրը պատասխանեց. «Դուն տեսար Թալէաթը ու չառիր անկէ քու մօր, քու հօր, եղբայրներուդ եւ քոյրերուդ վրէժը: Դուն այլեւս իմ որդին չես»:*

*Ասիկա այն վայրկեանն է, ուր ան զգացումը ունեցաւ. «Այստեղ ես պէտք է գործեմ. ես կ'ուզեմ նորէն իմ մօրս որդին ըլլալ. ան պիտի չմերժէ, երբ ես երկինք իր քովը երթամ, ես կ'ուզեմ նորէն իր ծոցը դրաւել»: Այսպէս այդ երազը անցաւ արթնութեան, ինչպէս որ բժիշկները արտայայտեցին:*

*Յայտնի է, որ աշխոյժ Արեւելքցիներուն համար նման երեւոյթները բոլորովին տարբեր դեր կը խաղան, քան Արեւմուտքցիներուս համար, որոնք այդ բաները փիլիսոփայական եւ բժշկական աչքերով կը դիտեն:*

(69 – Շար.)

# ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԸ
# ՔԱՂԱՔԷ - ՔԱՂԱՔ

## ՍԷՆ - ՄՕՐԻՍ

Սէն-Մօրիսի Հայութիւնը միացաւ 60-ամեակը ոգեկոչող գաղութներու խմբաւորումին, պատարագ ու հոգեհանգիստ մատուցելով, ցեղասպանութեան զոհ գացած բիւրաւոր հոգիներուն համար, որոնք Ապրիլի անհեթեթ օրերուն նահատակուեցան:

Ոգեկոչման այս հանդիսութիւնը կազմակերպած էր Սէն-Մօրիսի Կապոյտ Խաչի վարչութիւնը, հովանաւորութեամբ՝ Հայ Դատի Յանձնախումբին:

Պատարագը մատոյց Լիոնէն Յովհաննէս Քհնյ. Կարապետեան, երգեցողութիւնը ղեկավարեց Յովհաննէս Հարբէլեան, մեղեդիները քնքշութեամբ երգեց Օր. Լիւսի Քէօմիւրճեան:

Պր. Ժորժ Յովհաննէսեան բացումը կատարելով ողջունեց բոլորը, իր խօսքին ընթացքին ան մերկացուց մարդոց անիրաւութեանց դէմ աշխարհի տարօրինակ ներողամտութեան:

Ունկնդրեցինք Տ. Աղնաւուրի «Անոնք ինկան» երգը խռովեալ հոգիով ու լարուած ջիղերով «Հայաստանի զաւակ ըլլու յանցանք»ին համար նահատակուածներուն՝ ունկնդրեցինք...:

Օր. Փասքալ Կոստանեան զգայուն հաղորդականութեամբ ֆրանսերէն արտասանեց Սիամանթոյի «Պարը», ուր կը պատկերանային անօթի, ծարաւ, ուժասպառ մարդոց տառապանքը անպատմելի: Մարդկային զգացումէ զուրկ գինովներ՝ ուժաքամուած կոյսերու եւ կիներու մերկ կուրծքերով պարը դիտելու խենէշ ցանկութեամբ կը զուարճանային...:

Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի ջութակին տխուր հնչիւնները «Կռունկ» դարձած Հայէն «մեր աշխարհէն խապրիկ» ուզելէ ետք, հայրենաբաղձ կարօտով արեւ ու կեանք տուած «Կիլիկիա» աշխարհը տեսնելու, ապրելու, եւ ննջելու կը թռչէին:

Հայ Դատի Յանձնախումբին կողմէ խօսեցաւ Պր. Ժիւլ Մարտիրոսեան, որ անդրադարձաւ 60ամեակի տօնակատարութեանց բնոյթին, հայկական ջարդերուն հետեւանքով՝ դարաւոր քաղաքակրթութեան մը տխուր վերջակէտին: Նշեց կարեւորութիւնը Հայկական Դատը քաղաքականացնելու աշխատանքներուն մասնակցութեան, միասնական համագործակցութեամբ սփիւռքի երկու ամիսներուն ... [continued below] ... ճիգերով: Անդրադարձաւ վերջին երկու ամիսներուն Թուրք դիւանագիտական շրջանակներուն ուժեղ ճնշումներուն: Վերջապէս՝ հայկ. գաղութներուն մէջ Հայ Դատի Յանձնախումբին աշխատանքներուն յաջողութեան համար նախապայման նկատեց, ժողովրդային դիտակից բարոյական եւ նիւթական աջակցութեան պարտաւորութիւնը:

Տիկին Սոնա Ճէլոյեան մեր սուրբ լեռան կարօտով՝ «Առաջ Մասիս սարը մերն էր»ը մեներգեց:

Սարգիս Տօնապետեան ապրումով արտասանեց Յ. Ս. Յակոբեանի «Պզտիկ ու մեծ» երկարաշունչ քերթուածը:

Հայ Դատի Յանձնախումբի ներկայացուցիչները լուսարձակումով ցուցադրեցին ցեղասպանութեան հեղինակները:

Տեսանք Ջարդերէն առաջ ու վերջ չէնցած ու աւերակուած Արեւմտեան Հայաստանի եւ Կիլիկիոյ մեր քաղաքները Վան, Մուշ, Տիգրանակերտ, Բաղէշ, Այնթապ, Զէյթուն...:

Տեսանք կացինահար, ողջ – ողջ թաղուած երիտասարդներն ու տասնեակ հազարաւոր որբուկներու խաչանման ցրնցող «գունդ»ին շարանը այդ մանուկներուն մեղքը ի՞նչ էր:

Հրճուանքով տեսանք յետոյ մեր վերաշինուող հայրենիքին մէջ բարձրացուած հիասքանչ Ծիծեռնակաբերդի եւ Սարդարապատի կոթողները: Սփիւռքի տարածքին վրայ ազգային եւ մշակութային կեանք ծաղկեցուցած գաղութներուն կոթողները:

Տեսանք մանաւանդ որ հայրենիքի ու սփիւռքի Հայութիւնը պատմական ժառանգին կառուցելու կոչումով կը շարունակէ իր կեանքին պատմութիւնը գրել:

Մեր երակներուն մէջ արիւն'ղ արիւն չի հոսիր, իրաւունքի եւ ազատութեան գիտակցութիւն՝ այո':

Հանդիսութիւնը փակուեցաւ Լիոնի հոգեւոր հովիւ Գեղամ Ծ. Վ. Զաքարեանի պահպանիչով:

ՅԱԿՈԲ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

---

## ՓԱՐԻԶԻ
## ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ
### ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎԸ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐԱԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆԸ

Փարիզի Աղքատախնամ ընկերակցութեան տարեկան ընդհ. ժողովը տեղի ունեցաւ Հինգշաբթի Մայիս 15ին, ժամը 20.30ին ընկերակցութեան դրասենեակին մէջ:

Ներկայ էին 40է չափ անդամներ: Նկատելով որ ըստ կանոնագրի ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն կը նկատուի ժողովը բացուած յայտարարեց Պր. Հրանդ Մարտիրոսեան, որ նախ դիւանը ընտրել եւ գնահատանքի խօսքեր արտասանեց հանգուցեալ Պր. Փաթթուկեանի թափած ճիգերուն ի նպաստ Աղքատախնամ ընկերակցութեան, ապա կոչ ըրաւ ներկաներուն ջանք չխնայել սոյն կարեւոր կազմակերպութիւնը աւելի զարգացնելու եւ բարձր դիրքերու հասցնելու՝ համար:

Կարդացուեցաւ ընկերակցութեան մէկ տարուան գործունէութեան ընդարձակ տեղեկագիրը եւ վաւերացուեցաւ միաձայնութեամբ:

Նախորդ ընդհ. ժողովի կողմէ ընտրուած հաշուեքննիչ յանձնախումբը եւս տուաւ իր հաշուետուութեան արդիւնքը: Երկար պիտի ըլլար տալ մանրամասնութիւնները. յայտնենք միայն որ ընկերակցութիւնը ունեցած է 200.283 Ֆր. մուտք եւ 166.375 ելք, որով պատրաստ գումար կը մնայ սնտուկին մէջ 33.908 Ֆրանք:

Վարչութիւնը ժողովին ներկայացուց յաջորդ տարուան նախահաշիւը, որ վաւերացուեցաւ տրուած մանրամասն բացատրութիւններէ յետոյ:

Եղան զանազան հարցումներ ներկաներուն կողմէ, որոնց պատասխանուեցաւ վարչութեան կողմէ:

Ժողովը ապա անցաւ նոր վարչութեան վերակազմութեան: Նախկին վարչութեան անդամներէն մին մահացած՝ ուրիշ մըն ալ հրաժարած էր: Նմանապէս չորս անդամներ դրած էին իրենց թեկնածութիւնները, իսկ վեց վարչականներ քուէով դուրս ձգուած էին վերընտրուելու իրաւունքով:

Աղքատախնամը ունի մօտ 450 անդամներ, զոյց պահարաններով իրենց քուէները ղրկած էին միայն 204 անդամներ, ինչ որ ցաւալի երեւոյթ է եւ աններելի անտարբերութիւն նման օգտաշատ կազմակերպութեան մը հանդէպ:

Քուէհամարը որ կատարուեցաւ քուէախոյզ յանձնախումբի մը կողմէ տուաւ հետեւեալ պատկերը.—

Ստացուած քուէթուղթերու 14ը անվաւեր նկատուեցան որով 190 իրաւասու քուէներու վրայ, իրաւունք ունեցող վեց անդամները վերընտրուած էին, նմանապէս երկուքը նոր թեկնածուներէն:

Որով վարչութիւնը վերակազմուած է հետեւեալ անդամներով.—

Պ. Պ. Հայկ Աղաբէկեան, Հանրի Տամատեան, Արման Ֆէստճեան, Տիկին Նատիա Կիւմիւշեան-Ֆէր, Պ. Պ. Հրանդ Մարտիրոսեան, Յակոբ Գույումճեան, Ալպէր Մոսկոֆեան, Անտրէ Եափքարտաշեան, Ժաք Գալճեան, Վաղարշակ Սուճեան, Ժերար Այվազեան, Օննիկ Ալթունեան, Մօրիս Գարակոսեան, Ժաք Այվազեան եւ Միշէլ Կիւմիւշեան:

Այս առթիւ յայտնենք որ Աղքատախնամի կազմութեան 85ամեակին առթիւ ներկայ տարուան ընթացքին տեղի պիտի ունենան զանազան հանդիսութիւններ:

Պ. ՋՊՈՒՔՃԵԱՆ

---

## ՀԱՅԱՍՏԱՆ

### ՊՈՒԼԿԱՐԱՀԱՅ ԱՐԵՒԵԼԱԳԷՏԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Երեւան այցելեց արեւելագէտ Եդուարդ Մալխասեան, Պուլկարիայէն: 43 տարեկան արեւելագէտը Պուլկարիոյ Գիտութիւններու Ակադեմիայի ասիական եւ ափրիկեան երկիրներու գիտահետազօտական կեդրոնի հիմնադիրներէն է եւ անոր վարիչը: Անոր աշխատութիւնները լոյս տեսած են տասնէ աւելի լեզուներով: Բազմաթիւ անգամներ Պուլկարիան ներկայացուցած է ՄԱԿի գիտական բնոյթի ժողովներուն, միջազգային խորհրդաժողովներուն մէջ:

Եդ. Մալխասեան դիտել տուաւ, թէ իր խոր համոզումով հայ եւ պուլկար արաբագէտները, բիւզանդագէտները, թրքագէտները կրնան եւ պէտք է համագործակցին: լեզուաբանները, դրագատները, պատմաբանները, տնտեսագէտները, մէկ խօսքով բնագիտներով զբաղողները: Համաբարբառ կազմելը շատ ժամանակ խլող եւ մեծ ծախք պահանջող գործ է, այդ պատճառով ալ նոյնիսկ մեծ եւ հարուստ ազգերը մէկ-երկու համաբարբառներ կազմելէ ետք, չեն շարունակեր այդ գործը: Անգլիացիք կազմած են Շէյքսփիրի երկերուն համաբարբառները, Գերմանացիք՝ Կէօթէինը եւ գրեթէ գոհացած են այդքանով:

Հայ լեզուաբաններու բազմադարեան ջանքերով կարելի եղած է ստեղծել միայն Աստուածաշունչի համաբարբառը:

Խօսելով համաբարբառ քարթարանի հեռանկարներուն մասին, անուանի լեզուաբանը դիտել կուտայ, թէ այդ մեծ աշխատանքը պէտք է ունենայ լուրջ յենարան, իսկ այդ յենարանը կրնայ ըլլալ միայն հայկական համաբարբառի հիմնարկութիւնը:

Այս տարուան հրատարակութեան մէջ պիտի ըլլան Բուզանդի, Եղիշէի, Փարպեցիի, Խորենացիի, Յովհ. Դրասխանակերտցիի, ինչպէս նաեւ Շնորհալիի, Ստեփանոս Սիւնեցիի, Թովմա Արծրունիի եւ ուրիշներու աշխատութիւնները: Հայկական համաբարբառներու ստուար թիւը լայն ճամբայ կը բանայ հայագիտութեան:

Գիտութիւններու Ակադեմիան ուշադրութիւն կը դարձնէ այս գործին, որուն իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն Փրոֆ. Աշոտ Աբրահամեան, Ալեքսանդր Մարգարեան, Վարագ Առաքելեան, Վաղարշակ Քոսեան:

Լ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ

---

«ՅԱՌԱՋ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ (119)

# ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի
# ՈՐԴԻՆ

Բ.

### ԾԱՂԻԿՆԵՐՈՒ ԹԱԳՈՒՀԻՆ

Արդ, Մաէսթրօ Թիչէլլինիի բախտը չէր բաներ:

Ոչ մէկը կ'ուրանար թէ ան տաղանդի տէր էր. սքանչելի աղերգներ կը շինէր եւ խմբերգներուն լաւ դարձուածք մը կուտար: Երկու հիանալի երրեակ առաջին կարգի քառեակ մը շինած էր:

Բայց այս հրաշակերտները մասնաւոր գործեր էին: Հնչեակ մը հոս, համանուագ մը հոն, առանց բառի մխիթարդ մը ձախ կողմը, կամ կրօնական երգ մը աջ կողմը:

Բայց հաւաքածո՞ն, ամբողջութի՞ւնը, գուսաներգութիւնը, այն կատարեալ գործը, որ սկիզբ մը, ծաւալում մը եւ վերջ մը ունենայ: Անոնք բանաստեղծին յլչած անջատ անդամներն էին: Բայց մարմի՞նը:

Ըսել չէ թէ բանաստեղծները իրենց թախանձանքները մերժած եւ գուսանընդութիւններ չէին գրած: Ժամանակ եղած էր որ մինչեւ տասնեւհինգ հատ դիզուած էին սեղանի վրայ:

Բայց զանոնք գրողները Իտալացի էին: Եւ այս անիծեալ Իտալացիք անանկ բաներ գրած էին որ, այս օփերաներուն ամէնէն թեթեւը, ամէնէն պզտիկն իսկ չէր կրցած գրաքննութեան ցանցին նեղ օղակներէն անցնիլ:

Մէկը վեհապետին համար նախատինք մըն էր, վասնզի տեղ մը ըսուած էր թէ՝ պարտութիւնը երբեմն յաղթութիւնը մոռցնել կուտայ.— միւսը բանակը, որովհետեւ թենորը բեմի վրայ սուր մը կը կոտրէր. — միւսը կրօնքը, որովհետեւ անհաւատ մը Աստուածածնայ արձան մը կը տապալէր պատուանդանէն...

Ամենուրեք քրէական ոճիր կամ սրբապղծութիւն: Երաժշտապետը ի զուր իր քերթուածները խոշորացոյցով կը դիտէր եւ կը պատուիրէր հեղինակներուն որ ճշդիւ հետեւին Ֆիկարոյի սկզբան ու չխօսին ոչ այսինչ բանին եւ ոչ այն ինչ բանին — եւ ոչ մէկ բանի վրայ...: Բայց գրաքննիչը այնքան զօրաւոր մանրադիտակ մը ունէր որ, աւազի հատիկները ահագին ժայռեր կ'ըլլային, որոնց ներքեւ կը ճմլէին խեղճ Թիչէլլինի ներշնչումը...

Դժբախտութիւնը սա էր որ այն երգերու թագուհին, որ ամբողջ Իտալիա կը ծափահարէր, մէկ խօսքով Լուչիոլան Նափոլիէն եկեր եւ Սքալայի թատրոնը պիտի ներկայանէր. եւ գիտէ՞ք ով էր այս թատրոնին տնօրէնը. Թիչէլլինի բարեկամը ու հիացողը Սալվանի: Իր մէկ օփերան Սքալայի մէջ չխաղացուի՛, Լուչիոլա իր երգերը չերգէ՛, մեռնելու բան էր...:

Եւ երաժշտապետ Թիչէլլինի իր երաժշտութեան չափ կը սիրէր նաեւ կեանքը — ինչ որ քիչ բան ըսել չէ:

Ալ այս անգամ մտածելու չէր գար: Քերթուած մը, գուսանընդութիւն մը... կամ մահը:

Եւ խեղճ երաժիշտը Միլանոյի բոլոր անկիւնները կը վազէր, Թիչինէզէի դռնէն Արեւելեան դուռը, Միջնաբերդէն Գմբէթը կ'երթար, կը յածէր, ամէն դուռ կը զարնէր:

Բայց ամենեւին խելքը չէր հասներ: Գիտէ՞ք ինչ կ'առաջարկէին իրեն:

Սպարտակոսներ, որոնց մէջի համանուագը կրնար ապստամբութեան վսեմ հրաւէր մը ըլլալ, գերութեան վրայ արտասուող Մարի Սթուարթներ, հարստահարիչ ու բռնաւոր Գողիաթը սպաննող Դաւիթներ:

Ըսել է զէնքը կախել տալ կ'ուզէի՞ն:

Իրաւ է որ Թիչէլլինի համբաւաւոր Իտալացի մըն էր, Իտալիան կը սիրէր, բայց արհե՛ստը պարոններ, արհե՛ստը:

Է՛հ, բոլոր այդ պարոններուն փորը դեռ մտած էր:

Անոնց գրչին տակէն վառօդ բուրող ոտանաւորներ միայն կ'ելլէին:

Օդին մէջ ի՛նչ կար ուրեմն, փոթորիկը կը յուզէր այն պայծառ վերնադաւառները, ուր կը սաւառնէր երաժշտութեան Աստուածը:

Եւ երաժշտապետ Թիչէլլինիի — որ արդէն շատ նիհար էր — զղալի կերպով կը բարակնար. արդէն գրեթէ լերկ էր եւ մնացեալ մազերն ալ կը փրցնէր:

Օրերը կ'անցնէին. Լուչիոլան կը ծափահարէին. Պելլինին, Տոնիծէթթին կը ծափահարէին, բայց Թիչէլլինին մտածող չկար:

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

## ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Հայ Նախկին Ռազմիկներու Սպայից Միութիւնը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ այս Կիրակի, Մայիս 25, ժամը 11ին, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ, ի յիշատակ

ԶՕՐ. ՆԱԶԱՐԲԷԿԵԱՆԻ

եւ բոլոր սպաներուն, ենթասպաներուն եւ զինուորներուն, որոնք 1918 Մայիսին, ինկան Սարդարապատի, Բաշ–Ապարանի, Ղարաքիլիսէի պատմական հերոսամարտերուն եւ փրկեցին հայրենիքն ու Ս. Աթոռը:

×

Այրի Տիկ. Գրիգոր Փաթթուկեան, Տէր եւ Տիկին Ժան–Լուի Քազառէ եւ զաւակը, Օր. Ժանին Փաթթուկեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս Կիրակի առաւօտ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ եկեղեցին իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ԳՐԻԳՈՐ ՓԱԹԹՈՒԿԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

×

Այրի Տիկին Արտաւազդ Տընկոյեան, Տէր եւ Տիկին Աշոտ Տընկոյեան, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Տընկոյեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Տընկոյեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս Կիրակի առաւօտ Մայիս 25, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ–հօր՝

ԱՐՏԱՒԱԶԴ ՏԸՆԿՈՅԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

## ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Իսսի մասնաճիւղը իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Մխօ Աւետիսեանի եւ իրենց ընտանեկան պարագաներուն իրենց մօր, կեսուր մօր եւ խնամիին Տիկին Հայկանոյշ Աւետիսեանի մահուան առթիւ: Նոյնպէս այրի Տիկին Մայրանոյշ Շահինեանի եւ զաւակներուն իրենց ամուսնոյն եւ հօր Սարգիս Շահինեանի մահուան առթիւ:

×

Համախորհրդակցական Միութեան Ֆըրանսայի շրջանի Կեդր. վարչութիւնը, իր բոլոր մասնաճիւղերով խոր ցաւակցութիւն կը յայտնէ Տիկին Մարի Հոլոբիկեանի մահուան առթիւ Պ. Ասատուր Հոլոբիկեանի եւ իր զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Ռուբէն Տէր–Խաչատուրեանի, Տէր եւ Տիկին Ռոժէ Գաեամճեանի եւ ընտանեկան պարագաներուն:

## ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տէր եւ Տիկին Վահէ Զիլինկիրեան կը նուիրեն 500 Ֆր. ի նպաստ Հայ Կարմիր Խաչի օգափոխութեան կայանին, փոխան ծաղկեպսակի, իրենց եղբօր՝ Վահրամ Խաչատուրեանի մահուան տխուր առիթով: Նոյն տխուր առիթով եւ նոյն նպատակին համար 50ական Ֆր. կը նուիրեն Պ. Պ. Անդրանիկ Մալաճեան, Սարգիս Վէլէտեան, Նազար Կիւրիւնլեան:

## ՄԱՅԻՍ 28Ը

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Շաբաթ, Մայիս 24, ժամը 20·30ին, Սիկալ սրահին մէջ, 60, Ավընիւ տը Սաքս Լիոն 3, կը տօնուի՝

Հայաստանի անկախութեան հռչակումը
(1918 Մայիս 28)

Կը նախագահէ՝ ԿԱՐՕ ՄԵՀԵԱՆ

Խօսք կ՚առնեն

ՄՕՐԻՍ ՏՈԼՄԱՃԵԱՆ եւ ՅԱԿՈԲ ՊԱԼԵԱՆ

Լուսարձակում գունաւոր պատկերներու:

Հայաստան եւ հայապատկան հողեր:

Գեղարուեստական բաժին.— Սրինգ՝ Անտրէ Թորոսեան, դաշնակ Փաթրիկ Զոպոյեան: Երգ Լիւսի Գէօմիւրճեան, ընկերակցութեամբ՝ Ջուլթակ Աբրահամեան, դաշնակ Փաթրիկ Զոպոյեան:

Հայկական պարեր Վիէնի հայկական դպրոցի պարախումբը: Արտասանութիւն՝ Սարգիս Տօնապետեան:

Կազմակերպութեամբ՝ Հ. Յ. Դ. Լիոն–Ս. Մօրիս–Տէսին կոմիտէներուն, Կապոյտ Խաչի տեղական մասնաճիւղերուն, Եւրոպայի Հայ Ուս. Միութեան տեղական մասնաճիւղին, Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդին եւ Հայ Դատի պաշտպան յանձնախումբին

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

## ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Շրջ. վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է կայանի նոր շէնքին համար 6000 Ֆր. Անիէռ – Պուա – Քոլոմպի իր մասնաճիւղէն:

## ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

Շաբաթ, Մայիս 24, ժամը 18ին
Visite de chantier

Ներկայ կ՚ըլլայ նախկին նախարար, երեսփոխան՝ ԺՈԶԷՖ ՔՈՄԻԹԻ

Կը հրաւիրուի հասարակութիւնը: Այցելութենէն ետք ճաշ՝

ՕԹԷԼ ԹԵՐՄԻՆԻՒՍ

Մասնակցութիւն 100 Ֆր.

Անհրաժեշտ է տեղերը ապահովել, հեռաձայնելով յանձնախումբին՝ 66–18–80 ամէնէն ուշը մինչեւ Ուրբաթ, Մայիս 23

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ

## ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

ԵՒ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

ՍԷՆ – ՄՕՐԻՍԻ ՄԷՋ

Կազմակերպութեամբ Կապ. Խաչի Սէն–Մօրիսի մասնաճիւղին եւ Նոր Սերունդի Րաֆֆի խումբին, մասնակցութեամբ Լիոնի Սայեաթ – Նովա նուագախումբին:

Կիրակի, Մայիս 25, ժամը 15էն սկսեալ Սէն–Մօրիսի քաղաքապետարանի սրահը (Սալ տէ Ֆէթ), գեղարուեստական բաժին դպրոցին աշակերտութեան կողմէ: Հայկ. պարեր, արտասանութիւն, հաճելի անակնկալներ: Ճոխ պիւֆէ չամփուրով խորոված:

Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

Մուտքը ազատ է

Imprimé sur les Presses
du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

## ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅ

Ի նպաստ Իսի լէ Մուլինոյի
ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ
Կազմակերպութեամբ ԵԿԵՂԵՑԱՇԷՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻ
Սիրայօժար մասնակցութեամբ ՓԱՐԻԶԻ ԲԵՄԱՍԻՐԱՑ ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԻ
Կը ներկայացուի

### ՀՆԱՐՔԸ

Կատակերգութիւն 3 արար

Շաբաթ, Մայիս 24ին, երեկոյեան ժամը 20·45ին, Իսի լէ Մուլինոյի Քաղաքապետարանի սրահին մէջ

25, Ավընիւ Վիքթոր–Քրեսոն, Մէթրօ՝ Մէրի Տ'Իսի

Տոմսերու համար դիմել.—
VERGERS de Provence — 32, Avenue de la République — Issy
Café ZADIG — Rue de la Défense — Issy
TELE CONDORCET — Bd. Jean-Jaurès — Clamart
ALEXANIAN — Charbonnier — Bd. Rodin — Issy

## «ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

Օր. Անի Կուրպէթեան 50 Ֆր. կը նուիրէ առ ի գնահատութիւն Ապրիլ 24ի Բացառիկ Թիւին:

**Jean-Marie CARZOU**

*signera son livre*

## UN GENOCIDE EXEMPLAIRE ARMENIE 1915

le Samedi 24 Mai à partir de 15 h.
à la librairie PALOUYAN
9, rue de Trévise métro Cadet

## ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԱՐՏԱԿԱՐԳ ԺՈՂՈՎ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան Վարչութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ Միութեանս բոլոր անդամները, Ուրբաթ Մայիս 23, ժամը 20·30ին, Հայկ. Աւանդութեանց Հիմնարկին մէջ՝ 150, Ռիւ էթիէն Տոլէ: Օրակարգ.— Վարչութեան ընդհ. գործունէութեան տեղեկագիր եւ ընտրութիւն: Ներկաներուն թիւը մեծամասնութիւն կը համարուի:

## ՏՐԱՊԻԶՈՆԻ ՆԱՀԱՆԳԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

### ԽՆՋՈՅՔ - ՃԱՇԸ

Կիրակի Մայիս 25, ժամը ճիշդ 15ին, Հայ Մշակոյթի Տան «Ս. Թէհլիրեան» սրահին մէջ, 17 Ռիւ Պլէօ, Մէթրօ Քատէ

Կը նախագահէ.— ԿԱՐՊԻՍ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Գեղարուեստական նոխ բաժին
Հայրենակցական ջերմ մթնոլորտ
Խնամուած ընտիր ճաշեր

ՃԱՇԱԳԻՆ 40 ՖՐ.

## Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Հայախօս երիտասարդ օրիորդ մը կամ ուսանողուհի մը, որ կէսօրէ վերջերը մէկուկէս տարեկան աղջնակով մը զբաղի:

Դիմել՝ Գրմըզեան
15, Ռիւ տը Քլէրի, Փարիզ 2րդ
Հեռ. 236–94–95

## ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Պատուոյ անդամակցութեան համար

| | |
|---|---|
| Պ. Լեւոն Տօնիկեան | 100 Ֆր. |
| Տիկ. Ազնիւ Տէրոյեան | 100 |
| Պ. Գէորգ Պագըրճեան | 100 |
| Պ. Յակոբ Գույումճեան | 100 |
| Ոմն Տիկին մը | 100 |

## ՆՈՒԷՐ

Թարասքոնէն Տիկին Ի. Աստուրեան 50 Ֆր. կը նուիրէ Հայ Դատի Յանձնախումբին (ստանալ «Յառաջ»էն):

## Հ. Յ. Դ.

ԻՍԻ.— Հ. Յ. Դ. «Զաւարեան» խումբի ժողովը Ուրբաթ Մայիս 23ին, Իսիի Մշակոյթի Տան մէջ, ժամը 20·30ին:

Խիստ կարեւոր օրակարգ:

ՎԻԷՆ.— Հ. Յ. Դ. Անի Կոմիտէն ընկերական բացառիկ ընդհ. ժողովը, Ուրբաթ իրիկուն 23 Մայիս ժամը 8·30ին Գ. Իփէկեան Ակումբը:

Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

Ներկայ կ՚ըլլայ ընկ. Կարօ Մեհեան:

ԱՌՆՈՒՎԻԼ – ՍԱՐՍԷԼ.— Հ. Յ. Դ. Վարդան ենթակոմիտէի ժողովը այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 20·30ին, սովորական հաւաքատեղին:

## ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ

ԱՌՆՈՒՎԻԼ–ՍԵՒՐԱՆ
ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐՈՒՆ
ՊԱՐԱՆՑԻԿ ՃԱՇԸ

Շաբաթ, Յունիս 14, Քազինօ տ'Անկէն:

## ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ ԵՐԵՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

Ռոն–Ալփ շրջանի խումբերը մեծ դաշտահանդէս մը կազմակերպած են Յունիս 15ին, (22ին՝ անձրեւի պարագային) Պէնօ:

Յուլիս 12–13–14ին ալ մարզական խաղեր Տէսինի խումբին նախաձեռնութեամբ:

ԲԵՄԱՍԻՐԱՑԻ

## ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ

Կազմակերպուած Ալֆորվիլի Կապոյտ Խաչի կողմէ Մէզոն – Ալֆորի քաղաքապետարանի Սալ տէ Ֆէթին մէջ, Մայիս 25, Կիրակի ժամը ճիշդ 15ին

Կը ներկայացուի

### ՀՆԱՐՔԸ

Կատակերգութիւն 3 արար

Դերակատարներ.— Զարուհի Անտոնեան, Միհրան Անտոնեան, Փիէռ Թէրզեան, Լիւսի Թօփալեան, Նուրհան Մարգարեան, Անիթա Պէրպէրեան, Կարօ Թօսունեան, Յովհ. Գառնիկեան

Բեմադրութիւն Մ. ԱՆՏՈՆԵԱՆ

Տոմսերու համար դիմել.— Միչէլ Հաստատութիւն (Ֆիլիփս) 253 Ռիւ Վայան–Քութիւրիէ, Ալֆորվիլ եւ Ալֆորվիլի Կապոյտ Խաչի վարչութեան անդամներուն:

Տոմսերու գին 30 եւ 20 Ֆր.

Ուշադրութիւն, վարագոյրը կը բացուի ճիշդ ժամուն: Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ

ՎԵՐԱԿԱԶՄՈՒԱԾ

## ՆԱԽԿԻՆ ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԸ

Մեծ պատրաստութեամբ կը ներկայացնէ
ժողովուրդէն շատ սիրուած
ուրախ օփերէթը՝

### ՈՒՇ ԼԻՆԻ ՆՈՒՇ ԼԻՆԻ

կամ ԱՊՈՒՇ ԱՐՇԱԿ
Գ. ԵՐԻՑԵԱՆԻ

THEATRE ADYAR
4, Square Rapp (35, Av. Rapp) Paris 7e
Métro : Alma-Marceau ou Ecole Militaire
Շաբաթ, Մայիս 24, ժամը 20·30

ՈՒՐԲԱԹ
ՄԱՅԻՍ
23
VENDREDI
23 MAI
1975

# ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO 1,20 F.

# HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

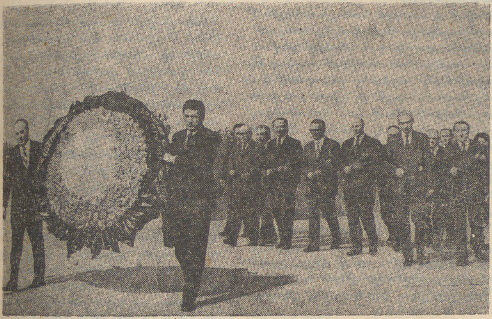
— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 571027317 A R.C. PARIS

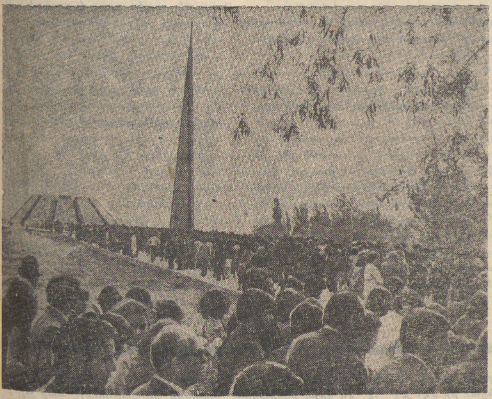
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար. 170 ֆր. Վեցամսեայ 90 ֆր.
Արտասահման Տար. 200 ֆր. Հատը 1 ֆ. 20

51րդ ՏԱՐԻ — 13.303
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
51e ANNÉE — No 13.303

## ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԸ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՄՈՒԼԸ

Ե





Վարը՝ ժողովուրդը դէպի Ծիծեռնակաբերդ, վերը՝ կոմկուսի եւ կառավարութեան ղեկավարները ծաղկեպսակ կը դնեն 1915ի նահատակաց յուշարձանին

«Հայրենիքի Ձայն», Ապրիլ 25 (Բ.)

Ծիծեռնակաբերդի յուշարձանի պազալթէ յատակի վրայով քայլում էր մի մանկապարտէզ: Երեխաների շարքը երկար էր ու քաղաքավարի, փոքրիկների աչքերը կայծկլտում էին, պստլիկ մարմիններում այնքան շատ չարաճճիութիւն կար, իսկ դաստիարակչուհիները կիսաձայն զգուշացնում էին. «Երեխաներ, հանդիստ, երեխաներ, այստեղ չի կարելի..»:

Ես հեռուից նկատեցի, որ շարքը քիչ առաջ դուրս հոսեց դամբարանից: Փոքրիկները երեւի նայել էին յաւերժական կրակին, «լուռ նայէք» — երեւի սաստել էին դաստիարակչուհիները, երեխաները յետոյ երեւի նայել էին վերեւ՝ կապոյտ, զարմանալի կապոյտ երկնքին...:

Հիմա երեխաները կանգնած էին Երեւանի առաջ: Ջահել դաստիարակչուհին ինչ-որ բան էր պատմում՝ զնգուն ձայնով, իսկ տղաներից մէկը իր կողքի ընկերուհու ականջի տակ յամառօրէն պնդում էր. «Այ, նայիր, մեր տունը, երեւում է...»:

Այստեղից երեւում է համարեա ողջ մեր Հանրապետութիւնը: Երեւում են մեր բոլոր գլխաւոր սարերը՝ Արագածը, Արարատը, Ծաղկեւանքը: Երեւանը՝ ոչ մի կէտից այնպէս հզօր, երիտասարդ, գեղեցիկ ու վեհ չէ՝ ինչպէս այստեղից: Եւ երեւի իրաւունք ունէր բանաձեւելու ամերիկահայ գրողը: «Այս դամբարանը գերեզմանն է մեր երկու միլիոն նահատակների, իսկ Երեւանը՝ գերեզմանն է մեր ոսոխի»:

... «Ապրիլը՝ մեր ժողովրդի համար յուշի ամիս է և այսօր, ցեղասպանութեան 60ամեակի տխուր առիթով, մենք պիտի յիշենք յայտնի եւ անանուն այդ քաջերին, ամէնից առաջ՝ նրանց: Վտակ-վտակ հաւաքուելով, այդ նրանք էին, որ 1918ի Մայիսին Սարդարապատի տակ, իրենց հաւաքական բռունցքն իջեցրին Թուրքական եաթաղանին եւ երեսուն հազար քառակուսի քիլոմեթր հողի վրայ պահպանեցին իրենց ժողովրդի շարունակուելու իրաւունքը:

Ապրիլը յուշի ամիս է հայ սփիւռքի համար, որ գոյացաւ աշխարհի տարբեր երկրներում, ցեղասպանութիւնից փրկուած Արեւմտահայութեան զանգուածներից: Արդէն քչերն են մնացել նաեւ սփիւռքում, որոնք իրենց աչքերով են տեսել եղեռնի սարսափները, աշխարհի տարբեր լայնութիւններում ծնուել են մեր ժողովրդի նոր սերունդներ, որոնք առասպելական ճիգերով, գերմարդկային զոհաբերութիւններով կարողանում են պահպանել հայ լեզուն, հաւատարմութիւնը հայրենիքին: 240.000 մարդ՝ այդ փրկուածներից, այս տարիներին Հայաստան վերադարձան ու միահիւսուեցին հարազատ ժողովրդի կեանքին, հոգսին, խնդախումներին: Սփիւռքահայութեան հիմնական զանգուածներն այսօր ապրում են հայրենիքով եւ նրա իւրաքանչիւր յաղթանակ՝ զօրացնում է դիմադրաւելու եւ ապրելու նրա կամքը: «Իմ երկիրս տխուր է, քանի որ ես այդտեղ չեմ», այսպէս է հաւատացած սփիւռքի ամենաերիտասարդ բանաստեղծներից մէկը եւ բանաստեղծական փխրուն այդ տողերի մէջ այսօրուայ Հայաստանի նկատմամբ սփիւռքի նոր սերունդի որդիական սէրն ու կարօտն է:

ՎԱՐԴԳԷՍ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

## ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Մայիս 19)

### «ԱՐԱՐԱՏ» ՊԱՐՏՈՒԵՑԱՒ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Մայիս 17ին Մոսկուայի մէջ «Արարատ» 0–1 կէտով պարտուեցաւ տեղւոյն «Դինամօ»էն: Մրցումին «Արարատ»ի կողմէն կը բացակայէին խումբին չորս հիմնական խաղացողները՝ Աբրահամեան, Մեսրոպեան, Անդրէասեան եւ Զանազանեան, առողջական պատճառներով:

Մոսկուացիները երկար ժամանակ կը յարձակէին եւ սակայն չէին յաջողեր կոլ նշանակել: Կոլ նշանակելու բացառիկ հնարաւորութիւն մը ունեցաւ Իշտոյեան, երբ դարպաս նետուած գնդակը ուղարկեց անպաշտպան բերդը: Բայց վերջին ակնթարթին պաշտպաններէն մէկը յաջողեցաւ կեցնել գնդակը:

Երեւանցիներուն պարտութիւնը արձանագրուեցաւ երկրորդ կիսախաղին: Պաշտպաններէն մէկը ձեռքով խաղաց եւ իրաւարարը տուգանք մը նշանակեց Արարատցիներուն: «Արարատ»ի բերդապահը՝ Դեմիրճեան կռահեց Եւրիւժիխի հարուածին ուղղութիւնը եւ դէպի աջ նետուեցաւ, սակայն զօրաւոր գնդակը մխրճեցաւ ցանցին մէջ: Այս ձեւով Մոսկուացիները մէկ կոլ նշանակեցին:

«Արարատ»ի յաջորդ մրցումը դարձեալ Մոսկուա տեղի պիտի ունենայ, Մայիս 25ին, այս անգամ մրցակից ունենալով «Սպարտակ»ը:

×

### ՕՏԱՐ ՊԱՐԳԵՒՆԵՐ Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆԻ

Ակադ. Վ. Համբարձումեան պարգեւատրուեցաւ հունգար Հանրապետութեան դրօշի շքանշանով: Վերջերս ակադեմականին շնորհուեցաւ նաեւ կոտենիուս ոսկէ շքանշանը՝ բնագիտութեան գերման «Լեոփոլտինա» ակադեմիայի բարձրագոյն պարգեւը:

## ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

### ՆՈՐ ԲԱԽՈՒՄՆԵՐ ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՄԷՋ

15 ՄԵՌԵԱԼ, 100 ՎԻՐԱՒՈՐ

Հրադադար մը կարելի եղած է ձեռք ձգել Ֆալանժիստներու եւ Պաղեստինցիներու միջեւ, երկու օրուան կռիւներէ ետք, որոնց ընթացքին 15 մեռեալ եւ 100 վիրաւոր եղած է: Ասիկա պատճառ չէր սակայն, Զորեքշաբթի օր որ մտահոգութիւնները չմնան յաջորդ օրուան համար, Մայիս 22, ուր յառաջդիմական կուսակցութիւնները ընդհանուր գործադուլի հրահանգ տուած էին: Եւ այս միջադէպերը կը պատահին երբ երկիրը նաեւ կառավարական տագնապ մը կ'ապրի, որու լուծումը դիւրին ալ չէ: Հանրապետութեան նախագահը ինք խորհրդակցելէ առաջ, Խորհրդարանին նախագահին պաշտօն յանձնած է նախախորհրդակցութիւններ ունենալ երեսփոխաններուն հետ: Ասկէ պարզուած է որ նպաստաւոր հոսանք մը կայ Ռաշիտ Քարամէի համար բայց անոր դրած պայմաններն ալ դժուար իրագործելի կը նկատուին: Մնաց որ Ֆալանժիստներու մասնակցութիւնը անհրաժեշտ է դահլիճին մէջ բայց շատ ընդունելի չէ մահմետականներուն համար:

Պաղեստինցիներուն համար, Ֆալանժիստները բոլորովին կը վտանգեն Լիբանանի ճակատագիրը եւ կ'ուզեն քշել Պաղեստինցիները լիբանանեան հողէն, բայց կ'ըսեն «Պէտք է գիտցուի որ պաղեստինեան յեղափոխութիւնը իր փորձառութենէն եւ Թափած արիւնէն Յորդանանի մէջ շատ բան սորվեցաւ եւ գիտէ թէ ինչպէս ինքզինքը կը պաշտպանէ եւ իր ժողովուրդը: Թոյլ չի տար որ որեւէ դաւ իրեն դէմ յաջողի»:

### Քանի մը տողով

ՓՈՐԹՈՒԿԱԼ չի յաջողիր կայուն վիճակ մը վերագտնել: Այս անգամ ընկերվարական թերթ մըն է որ գրաւուած է համայնավար իր բանուորներու մեծամասնութեան կողմէ: Ռեփուպլիքա թերթին խմբագրապետը՝ Ռեկօ արգելափակուած էր գրասենեակը բանուորներուն կողմէ, որոնք կը պահանջէին որ թերթի «ազատագրուի կուսակցական տնօրէնութենէ»: Միւս կողմէ մաօյական տարրեր Լիզպոնի մէջ ցոյցեր կատարեցին «Անկցի զինուորական բռնատիրութիւնը» բացագանչութիւններով: Այս վերջինները, որոնք օրէնքէ դուրս հռչակուած են, կ'ամբաստանեն իշխանութիւնները, որ ազդեցութեանը տակ կը գտնուին Մոսկուայի ենթակայ Համայնավար կուսակցութեան: Գալով ընկերվարականներուն, վերջնագիր տուին զինուորականներուն, պահանջելով նախ որ թերթը իրենց վերադարձուի, ապա տեսակցութիւն մը ունենան յեղափոխական կոմիտէին հետ:

ՇԱՆ ՃԻԼԻՃԻԻ Վոլվօ կառքի ընկերութեան դէմ եղեռնափորձ մը կատարուած է առջի գիշեր նիւթական մեծ վնասներ հասցնելով:

**ԵՐԲ ԵՏ ԿԸ ՆԱՅԻՆՔ...**

(ԱՆՑՔԵՐ ՈՒ ԱՆՁԵՐ)

# ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԱՄՐՈՑՆԵՐԸ 10 - 14 ԴԱՐԵՐՈՒՆ

## (ՎԱՆԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐ, ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԾԱՂԿՈՒՄԻ ԿԵԴՐՈՆՆԵՐ)

ՏԱԹԵՒԱԿԱՆ ՍԵՐՈՒՆԴԸ, ՏԱԹԵՒԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ՈՒՍԱՆՈՂՈՒԹԵԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՊԱՏԿԵՐԸ

×

«Երկրորդ լուսաւորիչն, Մեծն Գրիգոր վարդապետն ամենայն Հայոց»…
ԹՈՎՄԱ ՄԵԾՈՓԵՑԻ

*Միջնադարեան դպրոցներու աշակերտութեան թիւը համեմատութեան դնել մերօրեայ վարժարաններու ուսանողութեան համրանքին հետ՝ ծիծաղելի պիտի ըլլար անշուշտ։ Ժամանակը, պայմանները, հեռաւորութիւնները, կրթական շարժման սահմանափակութիւնը եւ գոյութիւն ունեցող վարդապետարաններու հոգեւոր ու մասնագիտական բնոյթը նկատի առնելով՝ զարմանալի պիտի չնկատենք պատմիչներու եւ ժամանակագիրներու կողմէ գործածութիւնը բառերու, որոնք երէկ տարբե՛ր իմաստ ունէին ու բոլորովին տարբե՛ր տարողութիւն ունին այսօր…*

*Տաթեւի աշակերտներուն ակնարկող իրենց վկայութեանց մէջ, զանազան գրիչներ «անթիւ» եւ «անհամար» բառերը գործած են.* «աշակերտաց անթիւ բազմութիւն», «անթիւ պարք աշակերտաց», «բազում անհամար ինչ աշակերտք», *եւայլն։ Հասկնալի՛ է որ 10–15րդ դարերուն «ընդ հուր եւ ընդ սուր» անցնող մեր ժողովուրդը, աւերիչ եւ արիւնծարաւ ուժերու յաջորդական յարձակումներուն ներքեւ, Տաթեւի նման համալսարանի մը մէջ ուսում ստանալու դիմող 80 կամ 100 աշակերտներու համար «անթիւ» կամ «անհամար» բառերը գործածէր՝ ըսելու համար պարզապէս, թէ մահու եւ կենաց օրերո՛ւն ալ լոյսի եւ գիտութեան ծարաւը դէպի կրթական օջախներ կը մղէր մեծ թուով երիտասարդներ, Հայաշխարհի բոլո՛ր ծագերէն։*

*Թովմա Մեծոփեցի, 15րդ դարու պատմիչ, խօսելով Տաթեւի աշակերտներուն մասին, «վաթսունէն աւելի»՝ մինչեւ ութսուն կը նկատէ անոնց թիւը եւ իր պատմութեան մէջ կը յիշատակէ անունները ուսանողներէ ոմանց։ Տրուած ցուցակը կրնայ շատերուն համար իմաստ չունենալ, որովհետեւ անուններու կուտակում մըն է պարզապէս… Սակայն յստակ գաղափար մը կուտայ Տաթեւի համալսարանին աշակերտողներու ծննդավայրերուն, — այն քաղաքներուն ու գիւղերուն մասին՝ ուրկէ կուգային անոնք ուսանելու։*

*Ահաւասիկ ամփոփ ցանկ մը, զոր իր պատմութեան մէջ կը զետեղէ Մեծոփեցի, երբ կը խօսի Գրիգոր Տաթեւացիի համբաւին ու դէպի Տաթեւի համալսարանը դիմող աշակերտներու մասին.*

— «Եւ նորա ժողովեալ զբազումս յաշակերտաց իւրոց, զՄխիթարն ի Տաթեւոյ, զՅովհաննէս ի յՅեկեղեաց ի վանաց Հերմոնի, զԳալուստն ի վանանդու Սիւնեաց սուրբ Կարապետն, զՍիմէոնն ի Սիւնեաց, զՅակոբն Բոստացի, զԳրիգորն Արարատեան, զՄատթէոսն Ջուղայեցի, զԱւետիսն ի յԱստապատէ, զԵղիայն ի յՈծոփայ, զՅովհաննէսն ի Վաղանդու վանանց, զՈւնան ի Շամախոյ, զՅովհաննէս Կարմիրն ի Կապանայ։ Եւ էին երեք աշակերտացն յայլ տեղիս՝ Մատթէոս Ուխտեցի սուրբ ուխտին Գանձասարու, Մըկրտիչն՝ ի Փայտակարանէ, Ստեփանոս՝ ի Թաւրիզոյ»….

*Առէ՛ք Միջնադարեան Հայաստանի եւ հայկական գաւառներու քարտէսը ձեր առջեւ ու փնտռեցէ՛ք այնտեղ յիշատակուած վայրանունները, տեսնելու համար թէ Տաթեւի աշակերտութիւնը ի՛նչ հեռաւորութիւններէ կուգար հոն՝ լոյսի եւ գիտութեան իր ծարաւը յագեցնելու համար։*

*Տասնըհինգերորդ դարու մեր մատենագիր հոգեւորականներէն, տաղասացներէն ուսուցիչներէն եւ առաջնորդող կրօնականներէն շատեր Տաթեւական սերունդէն կուգան ու Տաթեւացիի հունձքին մաս կը կազմեն, — Թովմա Մեծոփեցի, Առաքել Սիւնեցի, Առաքել Բաղիշեցի, Բարսեղ Բաղիշեցի, Գրիգոր Արարատեցի, Սարգիս Սալնապատեցի, Մատթէոս Ջուղայեցի…*

*Փրոֆ. Արգար Մովսիսեան, Հայոց դաստիարակչական պատմութեան նուիրուած իր գործին մէջ կ՚անդրադառնայ Հայաշխարհի միջնադարեան վանքերու եւ ուսումնական ամրոցներու դաստիարակչական դերակատարութեան ու կը հաստատէ.*

— «Բաւականաչափ արձանագրելով որ դեռ 15րդ դարի սկզբներում Հայաստանում եւ Հայաստանից դուրս քառասուն նշանաւոր վանքերի ու սրանց կից դպրոցների գլուխ կանգնած էին Տաթեւացու աշակերտները։ Հարիւրից աւելի մատենագիրներ, բանաստեղծներ, ուսուցիչներ, գրիչներ, նկարիչներ, երաժիշտներ, թուղթ կոկող ու գիրք կազմողներ, հասարակական տարբեր բնագաւառների գործիչներ Տաթեւացու աշակերտներն են եղել՝ որոնց թողած յիշատակները հասել են մեզ»… (էջ 137)։

*Պատմիչ Թովմա Մեծոփեցի, որուն ժամանակագրային գործին մէջ 1386–1440 տարիներու Լենկթիմուրեան, Թաթարական, Թիւրքմէն եւ քրտական աւերումները կը նկարագրուին Հայաստան աշխարհի տարածքին, կը պատմէ թէ ինչպէ՛ս Գրիգոր Տաթեւացին «առեալ զաշակերտսն իւր եւ զաշակերտս Սարգիս Վարդապետին Սուրբեցւոյ»՝ կուգայ Մեծոփ (Բաջբերունեաց երկիր) ու հոն կը շարունակէ հարիւրի մօտ աշակերտներով շարունակել իր դասաւանդութիւններն ու դաստիարակչական գործը։*

*Պարզենք սեղմօրէն։*

*Մ. Թ.*

# ՎԱՂՈՒԱՆ ՀԱՄԱՐ

— Օ —

Իրատես եւ հեռատես *ըլլալու անմիջական պայմանները, այսօր, հարկադրաբար մեզ կ՚առաջնորդեն նոր օրերու պահանջներուն։ Միջազգային քաղաքական եւ տնտեսական եռուն կեանքի հոլովոյթները, անկախ ազգերու ճակատագիրը տնօրինող մեծ Պետութիւններու կամքէն, մեզի կը պարտադրեն մէկ կողմ ձգել, տասնամեակներով ընկալեալ սովորութիւն դարձած՝ ուղղութիւններն ու դիրքորոշումները։ Երէկուան հակառակորդը այսօրուան դաշնակիցն է դարձած, ըլլալու համար աջ բազուկը վաղուան։ Մըտայնութեանց փոփոխութի՞ւն, պայմաններու հարկադրա՞նք թէ վաղուան հեռատեսութեան անհրաժեշտութիւն. ըստ մեզի՝ երեքն ալ միասին։*

*Ետ դարձ ակնարկ մը, այս ուղղութեամբ, մեզ պիտի առաջնորդէ, միջազգային քաղաքական կեանքէն ներս՝ երեւոյթներու, որոնք օրուան պահանջներ էին երէկ, իսկ այսօր՝ արդէն դարձած՝ ժամանակավրէպ։*

*Ծանօթ է բոլորիս համաշխարհային Բ. պատերազմին յաջորդող երեք տասնամեակներու քաղաքական կեանքը՝ ընդհանուր ազգերու պատմութիւն որպէս։ Այս ուղղութեամբ հորիզոնը ընդարձակ է եւ բեմը ազատ, որպէսզի իւրաքանչիւրս, մեր հասկցած ձեւով ու դաւանանքով, կարենանք վերլուծել զանոնք։ Սակայն, անպայմա՛ն, բոլորս պիտի յանգինք գըլխաւոր մի քանի եզրակացութեանց.—*

*Ա) Վարչակարգերու եւ վարդապետութեանց հակամարտութեան շրջան։*

*Բ) Պաղ պատերազմի տարիներ։*

*Գ) Խաղաղ համակեցութեան արշալոյսներ։*

*Դ) Միջազգային, աւելի ճիշդ՝ ցամաքամասերու գործակցութեան նոր շրջան։*

*Գլխաւոր չորս կէտերու մէջ խտացուած վերջին երեսնամեակը, անկասկած, ունեցաւ փոխանցման տարիներ եւս, որոնք եղան զգաստութեան, փոխադարձ հասկացողութեան եւ փոխադարձ զիջումներու գետնահողեր։ Ոստումները, այս պարագային, եղան ի գին մեծ զոհողութեանց, խնայելու համար այսօրուան աւելորդ մսխումները՝ գալիքի նոր կարիքներու փնտռտուքին։*

*Չենք ուզեր ընդարձակուիլ եւ խորանալ իւրաքանչիւր շրջանի այլ եւ այլ էջերուն մէջ։ Թող քաղաքագէտները գծեն պատկերը ազատօրէն, իրենց հասկցած ձեւով։ Սակայն կրնանք ըսել յստակօրէն, որ մարդկային ուղեղը այսօր կը գործէ տարբեր ձեւով. վաղուան հեռանկարը հոգեկան անձկութեան ազդեցութեան տակ, կամայ թէ ակամայ, զինք կ՚առաջնորդէ գիտակցութեան, ու ինք կը տարուի մըտային յեղաշրջումի հոսանքով։ Կը ծնի նոր մարդը, որուն կոչումը կը դառնայ,* յանուն գոյութեան, *մէկ կողմ ձգել (մոռնալու գնով) անցեալի տարակարծութիւնները, որպէսզի կարելի ըլլայ ընդարձակուած միութիւն մը ստեղծել, որովհետեւ* «միութիւնը զօրութիւն է»։

×

*Անցողակի մեր այս հաստատումները, 1975ի Մայիսեան այս օրերուն, պահ մը առիթ կը ստեղծեն ինքնավերլուծումի։ Դեռ կ՚ապրինք վաթսունամեակը՝ առօրեայ մեր թերթերով։ Ձայներ, լուրեր, աշխատանքներ՝ խարիսխներ որպէս, կը հասնին ամէն կողմէ։ Ու մենք, մեր ընդվզումին մէջ, կը հրճուինք թէ քէն մը ամէն տեղ, տարափիւռ մեր կեանքով թէ Արարատեան շունչով, վաթսունամեակի սերունդը, հայախօս թէ բազմալեզու՝ կը գիտակցի իր պապերու արդար դատին։*

*Իրողութեան մը հաստատումն է այս, որ անշուշտ, դրական արդիւնք որպէս, յոյսի նոր հորիզոններ կը բանայ մեր աչքերուն առջեւ։ Սակայն չենք կրնար հաւատալ, որ նորահաս սերունդի ազգային գիտակցութեան զարթօնքը, գլխաւոր ազդակ որպէս, բաւ է գոյատեւումի մեր պայքարը յաջողութեամբ պսակելու։ Ինչպէս չենք կրնար հաւատալ նոյնպէս, որ տարուէ տարի փառաշուք տօնակատարութիւնները միայն հնգամեակ կամ տասնամեակ որպէս, կը բաւեն արդար դատ մը միջազգային ատեաններուն օրակարգի նիւթ դարձնելու, քանի դեռ մնայուն, տեւական, կազմակերպուած եւ հաւաքական աշխատանքի մը թափերը դուրս չեն ելած սիրողի* (ամաթէօռ) *գործելակերպէն։ Ասոնցմէ առաջինները, մեզի համար պատճառներ են, որոնց անպայման պէտք է յաջորդեն* արդիւնքները։ *Ըսել կ՚ուզենք.—*

Ա) Ազգային գիտակցութեան՝ Մայրենիքի զարթօնքը (*անշուշտ եւրոպական մեր ափերուն համար*)։

Բ) Տօնակատարութեանց՝ կազմակերպուած համահայկական աշխատանքը։

# ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

## ՍՂԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵԿՈՒՑՈՒՄ

*Յիշեցէք Ս. Գրքին պատմութիւնը, ուր ամէն առիթով կ՚ըսուի. «Ու երեւցաւ անոր հրեշտակը երազի մէջ»։*

*Նման երեւոյթ, նման մարմնաւոր երեւոյթ մըն էր նաեւ այն, որ վճռական ազդեցութիւն ունեցաւ Թէհլիրեանի վըրայ։ Ապա յաջորդ առտուն իսկ ան գործի կը սկսի, առանց իր հայրենակից Աբէլեանին մինչեւ անգամ խօսք մը ըսելու, կը գտնէ Հայ Ուսանողական Միութեան նախագահը, որ լաւ գերմաներէն գիտէ, անոր օգնութեամբ կ՚երթայ Հարդէնբերգ փողոց, որպէսզի այժմ բոլորովին գիտակցօրէն — եւ ոչ՝ ինչպէս Պ. դատախազը պատկերաւոր կերպով ըսաւ՝ «մագնիսէ մը հոն քաշուելով», — իրեն համար բնակարան մը վարձէ, ուրկէ կարենար հսկել Թալէաթին։ Այդպիսի բնակարան մը ան կը գտնէ Հարդէնբերգ փողոցը, թիւ 37, առաջին յարկին վրայ։*

*Ասոր կուգայ միանալու այն, որ՝ նկատի ունենալով իր հիւանդութիւնը, իրեն պէտք էր լոյս ու արեւոտ սենեակ մը, որ՝ առկէ զատ՝ ունենար ոչ թէ կազ, այլ ելեկտրականութիւն։ Որովհետեւ այդ ամէնը կարելի էր գտնել Հարդէնբերգ փողոցի յիշուած տանը մէջ, ուստի ան երազէն օր մը ետքը, Մարտ 3ին, կը վարձէ բնակարանը։ Բայց վերջինս տակաւին ազատ չէր, այնպէս որ ան կրնայ փոխադրուիլ հոն միայն Շաբաթ օրը Մարտ 5ին. իսկ մինչ այդ երկու–երեք օրը ստիպուած կ՚ըլլայ մնալու հին բնակարանին մէջ։ Այսպէս, նոր բնակարանը վարձելէ ետք, ան կուգայ Աբէլեանի մօտ ու կ՚ըսէ. «Լսէ, Շաբաթ օրը պիտի փոխադրուիմ նոր բնակարանս»։ Ան կը զոհէ բնակարանին մէկ ամսուան վարձքը, որ վճարած էր նախկին բնակարանին համար։ Ան կ՚ընէ այդ զոհաբերութիւնը՝ նոր բնակարանը ստանալու համար։ Ան կը խորհի. «Ես որոշած եմ սպաննել Թալէաթը, ուստի պէտք է մօտ ըլլամ անոր»։ Այդ վայրկեանին ան կ՚ուզէր սպաննել Թալէաթը։*

*Բայց այստեղ, ինչպէս կը տարբերիմ Պ. աւագ դատախազէն հետեւեալին մէջ.— Դուք լսեցիք որ Պ. Նախագահը՝ ամբաստանեալին մէկ արտայայտութեանը վըրայ՝ անոր երկու անգամ միեւնոյն հարցումը ուղղեց, որովհետեւ ամբաստանեալը առաջին անգամ չհասկցաւ։ Թէհլիրեան պատասխանեց, որ երբ ինքը արդէն նոր բնակարանն էր, միտք մը ծագեցաւ իր մէջ թէ՝ չէ՞ որ ինքը քրիստոնեայ է — հնագոյն քրիստոնէութիւն մը Հայերու սեփականութիւնն է, — ու չէ՞ որ գոյութիւն ունի պատուիրան մը՝ մի՛ սպաններ։ Ու ահա իր անձին անդրադարձած, որեւէ բռնութիւն գործելու բոլորովին անտրամադիր այդ պատանիին մէջ կ՚անհետանայ քիչ ատեն առաջ ընդունուած որոշումը։ Ապա կը սկսի այն տատանումը, զոր ինքը այնպէս յատկանշօրէն կը պատկերացնէ. «Երբ ինքզինքս գէշ կը զգայի, ու նորէն կուգային այն սարսափելի մտապատկերները, այդ պահուն կը վճռէի սպաննել Թալէաթը. բայց երբ նորէն կ՚առողջանայի եւ տէր կը դառնայի իմ զգացումներուս, այն ատեն ինծ համար պարզ կ՚ըլլար, որ պէտք չէ սպաննեմ զինքը»։ Անհաւատալի չեն ամբաստանեալին այս բացատրութիւնները այդ ըսին բոլոր բժիշկները, «այս մարդէն կարելի չէ բան մը դուրս քաշել» ու նոյնը կրնանք ըսել ձեզ մենք՝ երեք պաշտպաններս, այն, ինչ որ ամբաստանեալը չի կրնար ըսել մաքուր խիղճով, չըսեր։ Խիստ դժուար է թափանցել իր հոգեկանին մէջ, մանաւանդ այն ատեն, երբ խնդիրը կը դառնայ այն բաներու շուրջը, որոնք կրնային ի նպաստ իրեն խօսիլ։ Ուստի պէտք է հաւատք ընծայէք այն ամէնուն, ինչ որ կ՚ըսէ։ Սակայն արտաքին պարագաներն ալ կը խօսին յօգուտ այն բանին, որ Թէհլիրեանը, նոր բնակարանը փոխադրուելէ ետք այլեւս չէր հետեւեր իր առաջուան գաղափարին՝ սպանութիւն գործելու նկատմամբ։ Այդ ամբողջ ատենը ան ոչինչ ըրած չէ նոյն ուղղութեամբ։ Օրինակի համար, ան երբեք չհարցուց դռնապանին, թէ Թալէաթը ո՞ր ատենները տունէն կ՚ելլէ. չհարցուց մինչեւ անգամ, թէ Թալէաթը ինչպէս հո՞ն կը բնակի։ Կարճ, ան կը շարունակէր ապրիլ ու աշխատիլ սովորական եղանակով — կը վարժուէր գերմաներէնի մէջ, կը նուագէր. որովհետեւ Փրոֆ. Կասիրէրի տուած դեղերէն ինք զինքը թոյլ զգալով՝ ընդհատած էր իր դասերը ուսուցչուհիին մօտ, այժմ հեռաձայնով կը յայտնէ վերջինիս, թէ կը յուսայ քանի մը օրէն կարենալ վերսկսելու զանոնք։*

*Այդ առաջին տասը օրուան ընթացքին կարելի չէ նկատել իր կողմէ որեւէ պատրաստութիւն ընդդէմ Թալէաթի։*

*Ու ահա կուգայ մեծ օրը — Մարտ 15ը։*

(70 – Շար.)

Զոյգ այս ընդգծումները, այսօր, կարելի է զգեստաւորել իրատեսի եւ հեռատեսի զատողութեամբ։ Անոնցմէ մէկուն բացակայութիւնը կը ջլատէ նոյնիսկ երկրորդին գոյութիւնը եւ կը դնէ մեծ հարցականը վաղուան համար.— Ո՞վ է ճշմարիտ Հայը.— Հայախօ՞սը թէ օտարախօս հայորդին, որուն նկարագիրն ու բարքերը, տրամաբանելու եւ դատելու հորիզոնները հեռացած են ազգայինէն։ Ցակաւին. դեռ քանի՞ տասնամեակ, նոյն այս թափով, կարելի պիտի ըլլայ հաւաք ու խանդավառութիւն ներշնչել սերունդի մը որուն ամէնօրեայ սնունդը, լեզուն, պատմութիւնը կ՚անդրադառնան գոյութիւնը դարերու գանձին։

կարելի պիտի ըլլա՞յ ազգային մեր դատը, քաղաքական արդար պայքար որպէս, դուրս հանել հայկական շրջանակէն եւ զետեղել օտար ատեաններու բեմերուն վրայ, քանի դեռ չունինք համահայկական առումով առնուած, պաշտօնական արխիւային կեդրոն մը, սփիւռքի Հայերուս համար, որուն կարելի ըլլայ դիմել ամէն վայրկեան, երբ օտարներ մեր դռները հարուածեն։ Ինչո՞ւ չըլլալ իրատես եւ հեռատես, չհաւաքել բոլոր թափուած ճիգերը, չկեդրոնացնել զանոնք համահայկական ոգիով ծնած կեդրոնի մը շուրջ։ Տարակարծութիւններ կրնա՞ն ըլլալ. ըստ մեզի՝ ո՛չ, երբ անդին, իրենց իւրայատուկ պայմաններուն մէջ, Հայաստանի ժողովուրդն ու ղեկավար մարմինները նոյնիսկ կը փորձեն ազգային զարթօնքը հրահրել նորահաս սերունդին։

Անհրաժեշտ է այլեւս ազգ. ընդհանուր գիծ եւ գոյն տալ ե՛ւ գոյատեւման ե՛ւ արդար դատի մեր պայքարին, որպէսզի վաղուան մեր մտահոգութիւնները միացեալ ուժի վերածեն այսօրուան մեր կարելիութիւնները։

Կ՚ուզենք հաւատալ տակաւին, եւ այս՝ անկասկած, ողջմիտ ազգայիններ կան դեռ ամէն տեղ, ամէն աստղի տակ, որոնք պիտի կարենան ազգ. քաղաքական մեր կեանքի փոխանցման շրջանը ստեղծել, նոր Հայը ծնիլ որուն նշանաբանը դառնայ համագործակցութիւն՝ կեդրոնացեալ միացեալ ուժերու։

Եւ այս՝ վաղուան համար, պատմութիւն որպէս, Հայո՛ւ պատմութիւն, սփիւռքեան մեր կեանքով։

ԱՐՏԱՇԷՍ ՓՈՒՇՈՒՃԵԱՆ

ՊՈՒՏ'Մ ԺՊԻՏ

Ուսուցիչը՝ աշակերտներուն.— «Երկու նախադասութիւն գրեցէք, օգտագործելով հնդկական բայ»։

— Հիմա տեսնենք դուն ի՞նչ գրած ես, հարցուց ուսուցիչը Արմէնին։

Արմէն ոտքի կեցաւ եւ կարդաց.

— Մայրս կ՚եփէ, կը հաւաքէ, կը կարէ, կը լուայ եւ կ՚արդուկէ։ Հայրս կ՚ուտէ, կը խմէ, կը ծխէ, կը կարդայ եւ կը քնանայ։

# ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԸ
# ԳԱՂՈՒԹԷ-ԳԱՂՈՒԹ

## ԵԳԻՊՏՈՍ

Գահիրէի եւ Աղեքսանդրիոյ մէջ յատուկ հանդիսութիւններով նշուած է Մեծ Եղեռնի 60ամեակը։

Գահիրէի մէջ Ազգ. Առաջնորդարանի կազմակերպութեամբ եւ հովանաւորութեամբ հայ յարանուանութեանց հոգեւոր պետերու, Ապրիլ 24ին, «Ուըրտ Մեմորիալ Հոլ»ի մէջ տեղի ունեցած է ոգեկոչման հանդիսութիւնը, մասնակցութեամբ ինը կազմակերպութիւններու եւ միութիւններու։ Ներկայ եղած են օտար դիւանագիտական շրջանակներու ներկայացուցիչներ, լրագրողներ եւ աւելի քան 600 հանդիսականներ։

Բացման խօսքը արտասանած է Յակոբ Համբիկեան։ Արաբերէն խօսած է Պերճ Թերզեան, ֆրանսերէն՝ Վահագն Տեփոյեան։ Անգլերէն ճառ մը արտասանած է Կիպրոսի դեսպանը՝ Սոթիրիատիս։ Հայերէն ճառեր խօսած են Սուրէն Պայրամեան եւ Սարգիս Պալայեան։ Փակումը կատարած է Ներսէս Ծ. Վրդ. Բաբուճեան։

Ապրիլ 27ին, Հայոց եկեղեցիին մէջ կատարուած հոգեհանգստեան արարողութենէն ետք ժողովրդական թափօր մը կազմուած է, որ ուղղուած է դէպի Անծանօթ Զինուորի դամբարանը, ուր ծաղկեպսակ մը զետեղուած է։ Նոյն օրը երեկոյեան Գահիրէի հեռատեսիլը պատկերասփռած է որոշ բաժիններ պատարագէն եւ թափօրէն։ Մամուլը հակիրճ ձեւով անդրադարձած է ոգեկոչման հանդիսութեանց։

Աղեքսանդրիոյ մէջ զանազան ձեռնարկներ եղած են՝ դասախօսութիւն, ցուցահանդէս, արտասանական երեկոյթ, թատերական ներկայացում եւայլն։

## ՀԱԼԷՊ

Մեծ Եղեռնի 60ամեակի Հալէպի Կեդր. Մարմինը, նախաձեռնութեամբ երեք համայնքներու հոգեւոր պետերու, զանազան հանդիսութիւններ սարքած է։

Ապրիլ 23ին Հայ Աւետարանական Էմմանուէլ եկեղեցիին մէջ տեղի ունեցած է միացեալ պաշտամունք՝ հովանաւորութեամբ երեք հոգեւոր պետերու։ Խօսք առած են վերապատուելիներ Յովհ. Սարմազեան եւ Պարգեւ Ապարթեան։

Ապրիլ 24ին բացօթեայ հոգեհանգիստ կատարուած է ազգային գերեզմանատան մէջ, ուր պատարագած եւ քարոզած է Բերիոյ թեմի առաջնորդը՝ Տաթեւ Եպս. Սարգիսեան։ Նոյն օրը կէսօրէ ետք Մէյտանի Ս. Վարդանանց դպրոցի բակին մէջ պատարագած եւ քարոզած է կաթողիկէ Հայոց առաջնորդը՝ Գէորգ Արք. Լայէքեան։ Երեկոյեան Հ. Բ. Ը. Միութեան սրահին մէջ տեղի ունեցած է ոգեկոչման հանդիսութիւնը։ Բացումը կատարած են հայերէն եւ արաբերէն ճառերով Բժ. Ժոզէֆ Ֆարայեան եւ իրաւաբան Նազար Նազարեան։ Բանախօսած են Անդրանիկ Խաչատրեան եւ Բժ. Սարգիս Ֆապրիքաճեան։

Վերոյիշեալ հանդիսութիւններէն զատ Հալէպի հայ մշակութային բոլոր միութիւնները Ապրիլին սարքած են դասախօսական երեկոյթներ՝ նուիրուած մեր նահատակ գրագէտներու կեանքին եւ գործին, ինչպէս նաեւ Հայ Դատին։

## ՄՈՆԹԵՎԻՏԷՕ

Նախաձեռնութեամբ Ուրուկուէյի հայ թեմի Կեդր. Վարչական Խորհուրդին, Հայ Դատի Կեդր. Մարմնին եւ Մեծ Եղեռնի 60ամեակի ոգեկոչման Համագաղութային Միացեալ Մարմնին ամբողջ շաբաթ մը գաղութը հրապարակային ձեռնարկներով ոգեկոչած է նահատակներու յիշատակը։ Շնորհիւ տարուած աշխատանքներուն՝ ամբողջ շաբաթ մը տեղական մամուլը եւ հեռատեսիլի ու ձայնասփիւռի կայանները խօսած են Հայութեան մասին, լայն յօդուածներով, եւ մատնանշելով Թուրքերու բարբարոսութիւնը։

Ապրիլ 21ին, Մշակոյթի սրահին մէջ տեղի ունեցած է մամլոյ ասուլիս մը, որուն ներկայ եղած են «Էլ Տիա», «Էլ Բայիս», «Էլ Տիարի» եւ «Լամանիանա» օրաթերթերու թղթակիցները։ Հեռատեսիլի երեք եւ ձայնասփիւռի եօթը կայաններ լայն արձագանգ տուած են Եղեռնի ոգեկոչման հանդիսութիւններուն։ Ապրիլ 22ին, հարիւրէ աւելի երիտասարդներ եւ երիտասարդուհիներ արիւն տուած են Կարմիր Խաչին։

Ապրիլ 22ի իր նիստին մէջ Ուրուկուէյի Պետական Խորհուրդը կէս ժամ զբաղած է հայկական հարցով։ Տոքթ. Տանիէլ Ռոտրիկէզ Լարրէթայի եւ Տոքթ. Ա. Լամէզոնի առաջարկով՝ Պետական Խորհուրդը անգամ մը եւս ի նպաստ Հայ Դատին դիրք ճշդած է եւ յարգած Ապրիլ 24ի Նահատակաց Օրը։

Ապրիլ 23ին երեկոյեան մայրաքաղաքի Մայր Տաճարին մէջ պատարագ մատուցուած է ի յիշատակ Ապրիլեան զոհերուն։ Արարողութիւնը հովանաւորած է Ուրուկուէյի դիւանագիտական կազմի երիցագոյն անդամ եւ պապական նուիրակ Ակիւստին Արք. Սեբինօքի։ Պատարագած եւ քարոզած է Յարութիւն Ծ. Վրդ. Թէքէեան։ Ներկայ գտնուած են Լիբանանի հիւպատոսը եւ տեղացի բարձրաստիճան անձնաւորութիւններ։

Ապրիլ 24ին Ս. Ներսէս Շնորհալի եկեղեցւոյ բակը բացումը կատարուած է Ապրիլեան Յուշարձանին եւ վառուած է մշտավառ ջահը։ Յուշարձանին վրայ արձանագրուած է՝ «1915 Ապրիլ 24՝ ի յիշատակ մէկուկէս միլիոն հայ նահատակներուն որոնք զոհ դացին թուրք կառավարութեան բարբարոսութեան, 1915-ին»։

Երեկոյեան Մշակոյթի սրահին մէջ տեղի ունեցած է ոգեկոչման հանդիսութիւնը։ Խօսած է Ուրուկուէյի նախկին Արտաքին նախարար Տոքթ. Ա. Սորրիժա Սան Մարթին։ Կարդացուած են Ուրուկուէյի Հանրապետութեան նախագահ Խ. Մ. Պորտապերրիի եւ զինուորական ուժերու ընդհ. հրամանատար Զօր. Խուլիօ Վատորայի նամակները։

## ՖՐԵԶՆՕ

Ապրիլ 24ին, Ֆրեզնոյի Ս. Երրորդութիւն եկեղեցիին մէջ մատուցուած է հոգեհանգստեան պաշտօն, ի յիշատակ Եղեռնի նահատակներուն։

Ապրիլ 24ի կէսօրին տեղի ունեցած է յիշատակի տողանցքը մօտ երկու հազար հոգիի մասնակցութեամբ։ Թափօրին առջեւէն երիտասարդներ կրած են «Ի յիշատակ հայ նահատակներուն, որոնք զոհ դարձան թրքական ցեղասպանութեան» անգլերէն մակագրութեամբ պաստառ մը։ Տողանցողները հաւաքուած են Քաղաքապետարանի առջեւ, ուր Ֆրեզնոյի Միացեալ Ոգեկոչման Յանձնախումբի նախագահը՝ դատաւոր Ռ. Մարտիկեան խօսած է ճառ մը։ Ապա խօսք առած եւ թրքական ոճրագործ արարքը դատապարտած է Ֆրեզնոյի քաղաքապետը՝ Թետ Ուիլի։ Այս առիթով քաղաքապետը Ապրիլ 24ի շաբաթը հռչակած է «Հայ Նահատակներու Շաբաթ»։ Ֆրեզնոյի Կրթական Խորհուրդը եւս Ապրիլ 24ը յայտարարած է Յիշատակի Օր եւ արձակուրդ տուած է հայ աշակերտներուն։

Ապրիլ 24ի երեկոյեան համերգ մը կազմակերպուած է քաղաքապետական թատրոնին մէջ։ Բանախօսած է Քալիֆորնիոյ նահանգի ծերակուտական Ճորճ Տէօքմէճեան։ Ֆրեզնոյի թերթերը եւ հեռատեսիլի կայանները անդրադարձած են Յիշատակի տողանցքին եւ համերգին։

## ՄՈՆԹԵՊԵԼԼՕ

Ապրիլ 18ին, «Մեսրոպեան» վարժարանի երկրորդական բաժնի աշակերտները երկու ժամուան քայլարշաւ մը կատարած են Մոնթեպելլոյի մէջ՝ Նահատակաց Յուշարձանէն մինչեւ վարժարան։ Երեքական շարքերով, պաստառներ բռնած եւ անցորդներուն թռուցիկներ յանձնելով, աշակերտները քալած են լուռ, բողոքի արտայայտութեամբ։

Ապրիլ 27ին մօտ երկու հազար հոգի ներկայ գտնուած է Մոնթեպելլոյի Նահատակաց Յուշարձանի ոգեկոչման աւանդական հանդիսութեան։ Բացման խօսքը կատարած է Յուշարձանի Յանձնախումբի նախագահ Մխիթար Մինասեան։ Բանախօսած է դատաւոր Արման Արապեան։ Կիլիկեան թեմի առաջնորդ Սմբատ Եպս., Լոս Անճելըսի շրջանի եկեղեցիներու հոգեւոր հովիւներ եւ Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ հովիւ Հայր Կ. Մարեան օրհնած են Յուշարձանի նոր արձանագրութիւնը, որ անգլերէն կը յիշատակէ, թէ մէկուկէս միլիոն Հայեր զոհ գացած են 1915ի ցեղասպանութեան՝ կազմակերպուած Թուրք կառավարութեան կողմէ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (120)

# ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

Բ.

ԾԱՂԻԿՆԵՐՈՒ ԹԱԳՈՒՀԻՆ

Իրիկուն մը պարկեշտ երաժշտապետը յուսահատ, դունատ, երաժշտական արհեստը լքած կարծելով Մոնթէ փողոցը իր տունը կը մտնէր, եւ կը վշտակրէր մտածելով թէ հարկադրուած էր այդ իրիկունն ալ անցնիլ իր դաշնակին առջեւ եւ վշտալին մեղեդիներ արձակելով դէպի երկինք երբ զարմանքով նայեցաւ։

Սպասուհին դրան առջեւ իրեն կը սպասէր եւ թուղթի տրցակ մը կը շարժէր յաղթական կերպով։

Պարկեշտ աղջիկ մըն էր այս, որ իր տիրոջ բոլոր փառասիրութիւններուն կը մասնակցէր։

Բայց Թիչէլլինի չտեսաւ զայն, չնորհակալ չեղաւ անոր. կապոցի յոյս մը կը տիրէր ուղեղը. տրցակը որսի մը պէս տառաւ, սենեակը մտնելով՝ դուռը երեք անգամ կղպեց եւ դողդոջուն ձեռքերով փրցուց ձեռագրին վրայի ժապաւէնը… որովհետեւ ձեռագիր մըն էր։

Միայն թէ տարօրինակ բան, այն ժապաւէնը որ Թիչէլլինի առանց իսկ դիտելու մէկ կողմ կը նետէր, եռագոյն թելերէ հիւսուած էր, կանաչ, ճերմակ եւ կարմիր։ — Իտալիոյ գոյնե՛րը։ Ասկէ աւելի դրդիչ բան կարելի՞ էր երեւակայել։

Բայց Թիչէլլինի, ներշնչման դեւէն բռնուած էր, այս տեսակ պարապ բաներու նայելու ժամանակ չէր։

Ձեռագիրը բացեր եւ անունը կը նայէր։

Ո՛հ, Բագոսը վկայ, ահա անուն մը որ գոնէ հանգարտ եւ բանաստեղծութեամբ լեցուն էր։ Ահա անուն մը, որ իրեն յատուկ եղող սիրելի եւ քաղցր ներշնչման յարմար էր։

Այս ձեռագրին անունը Ծաղիկներու Թագուհին էր։

Թիչէլլինի պահ մը չհամարձակեցաւ բանալ։ Կը վախնար թէ մի գուցէ հեգնութիւն մը ըլլայ։

Որովհետեւ Ծաղիկներու Թագուհին վրայ ստորագրութիւն չկար։ Ոչինչ, և ոչ իսկ սկզբնատառեր։

Բայց ոչ, չէնք շնորհք եւ երկար բարակ գրուած էր, տողերուն չափերը ճիշդ էին։ Եւ արդարեւ շատ գեղեցիկ էր։ Քիչ մը վաւլուն, քիչ մը անուշակ, բայց վերջապէս գեղեցիկ էր, գեղեցի՛կ։

Նիւթը այլաբանական էր։

Ծաղիկներու Թագուհին վարդն էր, կը սիրէր Շահոքրամը որ իր սիրոյն մէջ քաղաքավար էր։ Հպարտ վարդը փափուկ եւ հլու կ՚ըլլար՝ արհամարհոտ Շահոքրամը նուաճելու համար… եւ վերջաւորութիւնը սա էր որ վեհերոտ բայց սիրահար մարգարիտը կը յաղթանակէր. եւ վարդը կ՚օրհնէր անոր միութիւնը Շահոքրամին հետ կանաչաւէտ կամարի մը ներքեւ…

Ծաղիկներու Թագուհին վեհանձնութիւն, մեծանձնութիւն ըրած էր… ամէն բան ուզածին պէս տեղի կ՚ունենար լաւագոյն ընկերութեան մը մէջ… ամէն բան կատարեալ եւ սքանչելի էր։

Թիչէլլինի չքնացաւ։ Քնանա՛լ. սրբապղծութիւն էր այս բանը մտածել։

Մարգարիտի դերը մասնաւորապէս շինուած էր Լուչիոլայի համար, բացառիկ կերպով յաջողած սոպրանօ մը, որ ծաղիկի տերեւներու պէս կը թրթռացնէր իր գեղգեղանքները…

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

## ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Հայ նախկին ռազմիկներու Սպայից Միութիւնը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ այս Կիրակի, Մայիս 25, ժամը 11ին, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ, ի յիշատակ

ԶՕՐ. ՆԱԶԱՐԲԷԿԵԱՆԻ

եւ բոլոր սպաներուն, ենթասպաներուն եւ զինուորներուն, որոնք 1918 Մայիսին, ինկան Սարդարապատի, Բաշ–Աբարանի, Ղարաքիլիսէի պատմական հերոսամարտերուն եւ փրկեցին հայրենիքն ու Ս. Աթոռը:

×

Այրի Տիկ. Գրիգոր Փաթթուկեան, Տէր եւ Տիկին Ժան–Լուի Քազառէ եւ զաւակը, Օր. Ժանին Փաթթուկեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս Կիրակի առաւօտ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ եկեղեցին իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ԳՐԻԳՈՐ ՓԱԹԹՈՒԿԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

## ՓԱՐԻԶԻ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄԻ 85ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

### ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՒ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Փարիզի Աղքատախնամի 85ամեակի առթիւ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի Փարիզի Հայոց եկեղեցւոյ մէջ, ԿԻՐԱԿԻ Մայիս 25ին, վարչութեան ողբ. նախագահներուն եւ անդամներուն յիշատակին:

Կը հրաւիրուի հայ հասարակութիւնը ներկայ գտնուիլ յարգանքի արարողութեան:

### Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

## ՆՈՒԷՐՆԵՐ

Հայ անմահ հերոսներու յիշատակին Պ. Շահպազեան հետեւեալ նուէրները կ՚ընէ.— 200 Ֆր. Հայ Դատի Յանձնախումբին, 100 Ֆր. Մշ. Միութեան եւ Ժաֆի հաւաքատեղիի գնման, 100 Կարմիր Խաչին, 200 Կապոյտ Խաչի կայանին, 100 Կեսարիոյ Հայր. Միութեան, 100 Պոլսոյ Պատրիարքարանին, 100 Իսսի նորակառոյց եկեղեցւոյ ֆոնտին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 100 Ֆր. «Յառաջ»ին:

## ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կեսարիոյ եւ Շրջանի Հայրենակցական Միութիւնը Քիլիմեան ընտանիքի բոլոր անդամներուն կը յայտնէ իր խորին ցաւակցութիւնները:

## ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է 200 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Արշակ Մարգարեանէ փոխան ծաղկեպսակի հանգուցեալ Տիկին Ովսաննա Պէրպէրեանի եւ 100 Ֆր. Տօքթ. Սեդա Թիրեաքեանէ Կարօ Սարըգիւզէլեանի մահուան առթիւ:

## ՄԱՅԻՍ 28Ը

### ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Շաբաթ, Մայիս 24, ժամը 20·30ին, Սիկալ սրահին մէջ, 60, Ավընիւ տը Սաքս Լիոն 3, կը տօնուի՝

Հայաստանի անկախութեան հռչակումը (1918 Մայիս 28)

Կը նախագահէ՝ ԿԱՐՕ ՄԵՀԵԱՆ

Խօսք կ՚առնեն

ՄՈՐԻՍ ՏՈԼՄԱՃԵԱՆ եւ ՅԱԿՈԲ ՊԱԼԵԱՆ

Լուսարձակում գունաւոր պատկերներու:

Հայաստան եւ հայապատկան հողեր:

Գեղարուեստական բաժին.— Երգ՝ Անտրէ Թորոսեան, դաշնակ Փաթրիկ Զոպոյեան: Երգ. Լիւսի Գէօմիւրճեան, ընկերակցութեամբ՝ Ջուլթակ Աբրահամեան, դաշնակ Փաթրիկ Զօպոյեան:

Հայկական պարեր Վիէնի հայկական դպրոցի պարախումբը: Արտասանութիւն՝ Սարգիս Տօնապետեան:

Կազմակերպութեամբ՝ Հ. Յ. Դ. Լիոն–Ս. Մօրիս–Տէսին կոմիտէներուն, Կապոյտ Խաչի տեղական մասնաճիւղերուն, Եւրոպայի Հայ Ուս. Միութեան տեղական մասնաճիւղին, Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդին եւ Հայ Դատի պաշտպան յանձնախումբին

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

## ՏԱՐԵԿԱՆ ԱՒԱՆԴԱԿԱՆ ՃԱՇԸ

Տեղի կ՚ունենայ Մայիս 25, Կիրակի ժամը 13ին

Maison des Centraux

8, Rue Jean-Goujon — Paris 8e

Սոյն առիթով, 1974 տարւոյ «Հարենց» գրական մրցանակը կը յանձնուի

Գրագէտ ՅԱԿՈԲ–ԳՐԻԳՈՐԻ

իր «Ծանօթ եւ Անծանօթ Հայերը Աշխարհի մէջ» անուն աշխատասիրութեան համար:

Մրցանակաւորը կը ներկայացնէ

Վ. Եղիշէեան

Ներկայ կ՚ըլլայ ՈՒԻԼԵԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժին

Ճաշագին 60 Ֆր.

## ԲԱՑՈՒՄ

### ՍԷՆ – ՇԱՄՈՆԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՏՐԱՆ

Հայ Կաթողիկէ Առաջնորդարանը հաճոյքն ունի հաղորդելու թէ Կիրակի, Մայիս 25ին, կէսօրէ յետոյ կը կատարուի Սէն – Շամոնի ժողովրդապետական մատրան եւ յարակից բնակարանին եւ հանդիսասրահին պաշտօնական բացումը նախագահութեամբ՝

Գերպ. ՆԻԿՈՂՈՍ Ծ. Վ. ՔԷՀԵԱՅԵԱՆԻ

## ՎԱՐՁՈՒ Է

ՆԻՍԻ ԿԵԴՐՈՆԸ

Յունիսի համար վարձու է յարկաբաժին մը, 2 սենեակ խոհանոց եւ բաղնիք, Դիմել.— Պ. Հայկազ

գին՝ 1400 Ֆր,

8, rue Beauséjour

SARCELLES

**SUPER THOMLAC**

PEINTURES • PAPIERS PEINTS • TAPIS • MOQUETTES

POSE PAR NOS SPÉCIALISTES DE TOUS REVÊTEMENTS SOLS ET MURS

DEVIS ET POSE GRATUITS • CRÉDIT DE 3 A 21 MOIS

Carrefour de l'Éléphant PALAISEAU

Parking: 3, avenue Jean-Jaurès tél. 928 00 98 - 928 03 88

**Jean-Marie CARZOU**

*signera son livre*

## UN GENOCIDE EXEMPLAIRE ARMENIE 1915

le Samedi 24 Mai à partir de 15 h.

à la librairie PALOUYAN

9, rue de Trévise métro Cadet

## ՏՐԱՊԻԶՈՆԻ ՆԱՀԱՆԳԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

### ԽՆՋՈՅՔ - ՃԱՇԸ

Կիրակի Մայիս 25, ժամը ճիշդ 15ին, Հայ Մշակոյթի Տան «Ս. Թէհլիրեան» սրահին մէջ, 17 Ռիւ Պլէօ, Մէթրօ Քատէ

Կը նախագահէ.— ԿԱՐՊԻՍ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին

Հայրենակցական ջերմ մթնոլորտ

Խնամուած ընտիր ճաշեր

ՃԱՇԱԳԻՆ 40 Ֆր.

## ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

Շաբաթ, Մայիս 24, ժամը 18ին

Visite de chantier

Ներկայ կ՚ըլլայ նախկին նախարար, երեսփոխան՝ ԺՈԶԷՖ ՔՈՄԻԹԻ

Կը հրաւիրուի հասարակութիւնը: Այցելութենէն ետք ճաշ՝

ՕԹԷԼ ԹԷՐՄԻՆԻՒՍ

Մասնակցութիւն 100 Ֆր.

Անհրաժեշտ է տեղերը ապահովել, հեռաձայնելով յանձնախումբին՝ 66–18–80 ամէնէն ուշը մինչեւ Ուրբաթ, Մայիս 23

## Հ. Յ. Դ.

ԻՍԻ.— Հ. Յ. Դ. «Զաւարեան» խումբի ժողովը Ուրբաթ Մայիս 23ին, Իսիի Մշակոյթի Տան մէջ, ժամը 20·30ին:

Խիստ կարեւոր օրակարգ:

×

ՎԻԷՆ.— Հ. Յ. Դ. Անի կոմիտէն ընկերական բացառիկ ընդհ. ժողովը, Ուրբաթ իրիկուն 23 Մայիս ժամը 8·30ին Գ. Իփէկեան Ակումբը:

Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

Ներկայ կ՚ըլլայ ընկ. Կարօ Մեհեան:

×

ԱՌՆՈՒՎԻԼ – ՍԱՐՍԷԼ.— Հ. Յ. Դ. Վարդան ենթակոմիտէի ժողովը այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 20·30ին, սովորական հաւաքատեղին:

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ

## ՇՄՐՀՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

### ԵՒ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

ՍԷՆ – ՄՕՐԻՍԻ ՄԷՋ

Կազմակերպութեամբ Կապ. Խաչի Սէն-Մօրիսի մասնաճիւղին եւ Նոր Սերունդի Րաֆֆի խումբին, մասնակցութեամբ Լիոնի Սայեաթ – Նովա նուագախումբին:

Կիրակի, Մայիս 25, ժամը 15էն սկսեալ Սէն–Մօրիսի քաղաքապետարանի սրահը (Սալ տէ Ֆէթ), գեղարուեստական բաժին դպրոցին աշակերտութեան կողմէ: Հայկ. պարեր, արտասանութիւն, հաճելի անակնկալներ: Ծոխ պիւֆէ չամփուրով խորոված:

Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

Մուտքը ազատ է

Imprimé sur les Presses DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

**Restaurant PALMA**

PLEIN CŒUR DE PARIS

210, Rue du Fbg. St. Antoine, Paris 12e

Tél. : 344-10-40

Grandes salles pour noces et banquets — Réunions tous genres — qualité et prix sans concurrence. Remise exceptionnelle pour « jeunes mariés »

ՃԱՇԱՐԱՆ ՓԱԼՄԱ

ԵՒ ՀԱՒԱՔԱՎԱՅՐ

Խրախճանքներու եւ հարսանիքներու համար սրահներ, նշանտուք կամ հաւաքոյթներ: — Ընդարձակ եւ լաւ կահաւորուած երեք սրահ — Դիւրամատչելի գիներ:

Մասնաւոր զեղչ երիտասարդ նորապսակ ամոլներու

Մանրամասնութեանց համար դիմել վերոյիշեալ հասցէին:

## ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅ

Ի նպաստ Իսի լէ Մուլինոյի

ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ

կազմակերպութեամբ ԵԿԵՂԵՑԱՇԷՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻ

Սիրայօժար մասնակցութեամբ ՓԱՐԻԶԻ ԲԵՄԱՍԻՐԱՑ ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԻ

Կը ներկայացուի

## ՀՆԱՐՔԸ

Կատակերգութիւն 3 արար

Շաբաթ, Մայիս 24ին, երեկոյեան ժամը 20·45ին, Իսի լէ Մուլինոյի Քաղաքապետարանի սրահին մէջ

25, Ավընիւ Վիքթոր–Քրեսոն, Մէթրօ՝ Մէրի Տ'Իսի

Տոմսերու համար դիմել.—

VERGERS de Provence — 32, Avenue de la République — Issy

Café ZADIG — Rue de la Défense — Issy

TELE CONDORCET — Bd. Jean-Jaurès — Clamart

ALEXANIAN — Charbonnier — Bd. Rodin — Issy

ՇԱԲԱԹ
ՄԱՅԻՍ
24
SAMEDI
24 MAI
1975

# ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO 1,20 F.

**HARATCH**

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 571027315 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար. 170 ֆր. Վեցամսեայ 90 ֆր.
Արտասահման Տար. 200 ֆր. Հատը 1 ֆ. 20

51րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 13.304 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 51e ANNÉE — N° 13.304

## ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԸ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՄՈՒԼԸ

Չ.

Ստորեւ «Հայրենիքի Ձայն»ի յօդուածներուն վերջին մասը (Գ.):

Գարնան խոնաւ լոյսով ու մշուշով շաղախուած բացւում է ապրիլեան առաւօտը: Ձեռքդ մօտեցնում ես օրացոյցին, պոկում ես նախորդ օրուայ թերթիկը, եւ աչքերիդ դէմ կանգնում է խոշորատառ 24 թիւը: Ապրիլ 24... Տպարանային սեւ ներկով սպիտակ թղթի վրայ տըպուած ամիս — ամսաթիւ չէ դա, այլ աշխարհում կեանքի, ստեղծագործ խաղաղութեան, մարդկութեան դէմ գործուած մի դաւադրութեան՝ սեւով սպիտակի վրայ գրուած հաստատագրում, գարնան ծաղկած ծառերի, ուրախ, փրփրադէզ ջրերի, դրչի գգուանքին սպասող թղթի սպիտակութիւններին, եւ առհասարակ աշխարհի սպիտակութեանը օրը ցերեկով կուխ յայտարարած սեւի երկանիչ կրճատագիրը...

Ի՞նչ լաւ կը լինէր, որ աշխարհում չլինէր մի այդպիսի Ապրիլ, մի այդպիսի 24, որ վաթսուն տարի առաջ կանաչած սարերի փէշերով ու ծաղկաբոյր այգիների եզրերով անցնող ճանապարհներին չսուրային զաղտնի սուրհանդակներ՝ թղթապանակներում գիւղ ու քաղաք, ծեր ու մանուկ ոչնչացնել ծրագրող գաղտնի հրամաններ, որ ցօղելով ու հորովելով չնչող տոհմիկ մի բնաշխարհի փրփրադէզ գետերն ու աղբիւրները չսեւանային արցունքով ու արիւնով, որ լցուէ՜ր, լըցուէ՜ր գրասեղաններին որբ մնացած թըղթերի սպիտակութիւնը հէնց այդ դիշեր նահատակուեան տարուած Վարուժանի ու Սիամանթոյի հրեղէն տողերով, Զօհրապի եւ Թլկատինցու նորավէպերով, Կոմիտասի կխսաւարտ «Անոյշ»ով...

Սակայն այդպէս չեղաւ: Եղաւ այնպէս, որ խախտուեցին պատմութեան ու բնութեան օրինաչափութիւնները, որ իրենց պապենական հողերից պոկուեցին, սրահարուեցին, անապատները մեռնելու աքսորուեցին, աշխարհի չորս ծայրերը ցրուեցին երկու միլիոնից աւելի ժողովուրդ, եւ ապրելու Ապրիլը այդ օրից ի վեր Հայոց տարեգրութեան մէջ մտաւ մահով: Եղաւ այնպէս, որ հայ սիրային տաղերգութեան ամենանուրբ, սիրոյ շաղ ու շողով շաղախուած «Գարուն ա, ձուն ա արել» տողը խտացաւ, ծանրացաւ, դարձաւ մի լայնածաւալ եղեռնագործութեան բնաբան, եւ մաղ մնաց, որ ձիւնը՝ չարաղէտ մի սառցալեռի փոխուած՝ փլուէր եւ իր տակ առնէր գարնանը սպասող մի ողջ ժողովուրդ...

Սակայն բացւում է առաւօտը Հայաստան աշխարհի վրայ եւ օդը լցուած է ոչ միայն խոնաւ լոյսով ու մշուշով, այլեւ զուլալ, զրնգուն ղօղանջներով: Երեւանի ռատիօազդականչերն են, «Գարու ա, ձուն ա արել» տողի մեղեդուց վերաձուլած, համ-համ զանգ ու ղօղանջ դարձած՝ ազդականչերը... Ու թւում է՝ ոչ այնքան ծագող արեւից, որքան այդ մուժ ցրող ղօղանջներից է բացւում առաւօտը երկրի վրայ ու մարդկանց սրտերում եւ ահա կոմիտասեան այդ հնչիւնները դառնում են բնաբան ուրիշ մի վիպերգութեան, դառնում գարնան յաղթանակի, արարման եւ ստեղծումի խորհրդանիշ...:

Ս. ԿԱՊՈՒՏԻԿԵԱՆ

## ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

### ԹՈՒՐՔԻԱ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՅ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ

—— Օ ——

ՀԱԿԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՑՈՅՑԵՐ ԱՆԳԱՐԱՅԻ ՄԷՋ

—— Օ ——

Թրքական մայրաքաղաքին մէջ բացուած է ՍԷՆԹՕյի (նախկին Պաղտատի Ուխտ) նախարարական 22րդ խորհուրդը: Ներկայ է Քիսինկէր որ կը փորձէ իր սիրելի Թուրք բարեկամներուն սիրտն առնել, փորձելով նաեւ գիջումներ ձեռք ձգել Թուրքերէն, որոնք նման որեւէ տրամադրութիւն չունին: Այդ ուղղութեամբ յստակ էր Տէմիրէլի յայտարարութիւնը Մոնտին, հակառակ անոր որ Չաղլայանկիլ փորձեց թերթին վրայ թողուլ ամբողջ պատասխանատուութիւնը: Արդարեւ, Աթէնքի կառավարութիւնը բացատրութիւններ ուզած էր Անգարայէն Մոնտի մէջ տպուած Տէմիրէլի յայտարարութեանց առթիւ եւ Չաղլայանկիլ ըսած կ'ըլլայ Անգարայի յոյն դեսպանին թէ «այդ տեսակցութեան ներկայացումը չէր համապատասխաներ Տէմիրէլի բուն բառերուն ոչ ալ Թուրք կառավարութեան տրամադրութեան ինչ կը վերաբերի երկու երկիրներու կենսական հարցերուն»:

Ասկէ անկախ Անգարայի մէջ Թուրքերը շատ վերէն կը նային Ամերիկայի Արտաքին նախարարին վրայ եւ բառերն ալ չեն ծամծմեր: Չաղլայանկիլ ըսած է Քիսինկէրի որ Ամերիկայի ամպարկօն չվերցնելը Թուրքիոյ ղրկելիք զէնքերուն վրայ «կրնայ ի մօտոյ լրջօրէն վտանգել մեր յարաբերութիւնները»: Ամերիկեան Ծերակոյտին քուէարկութիւնը ի նպաստ զէնք տալու (40ի դէմ 41 ձայնով) բան չէ փոխած Թուրքիոյ մէջ, մանաւանդ որ հաւանական չէ որ Ներկայացուցչական ժողովը հետեւի: Այս առթիւ, Քիսինկէր ըսած է Թուրքերուն թէ Ներկայացուցչական ժողովը կը մերժէ քուէարկել Ծերակոյտին նման ցորչափ յառաջդիմութիւն չկայ Կիպրոսի բանակցութեանց մէջ: Անձնական խօսակցութիւններու ատեն ալ Քիսինկէր ըսած է որ նոր փորձեր պիտի ըլլան այդ ուղղութեամբ երբ դալ շաբթու Պրիւքսէլի մէջ Թուրք եւ յոյն վարչապետները հանդիպում ունենան Ֆորտի հետ:

ՍԷՆԹՕյի ժողովին օրակարգին վրայ Կիպրոս չկայ անշուշտ (Յունաստան անդամ չէ) բայց եւ այնպէս Չաղլայանկիլ յայտարարած է.— «Ամերիկեան Քոնկրէսի դիրքը որ զէնք հայթայթելը կը կապէ Կիպրոսի հարցին շատ ցաւալի կացութիւն մը ստեղծած է որ կրնայ միայն բացասական հետեւանքներ ունենալ Թուրքիոյ եւ Ամերիկայի գործակցութեան եւ բարեկամութեան վրայ: Երբ Ամերիկա զէնք կը հայթայթէ աւելի քան 90 երկիրներու, շատ դժուար է հասկնալ իր դիրքը Թուրքիոյ նկատմամբ: Կը ցաւիմ ըսելու, որ եթէ ամերիկեան դիրքը այս հարցին մէջ չփոխուի մօտ ապագային, կացութիւնը այնպիսի համեմատութիւններ կ'առնէ, որոնք լրջօրէն կը վտանգեն մեր յարաբերութիւնները»: Քիսինկէր ամէն ինչ ըրած է որ վստահեցնէ Թուրքը որ «Ամերիկա Թուրքիան թանկագին բարեկամ մը եւ դաշնակից մը կը նկատէ» եւ ամէն ջանք պիտի թափէ որպէսզի վերահաստատուին լաւ յարաբերութիւնները:

Գալով Կիպրոսի հարցին Փաքիստան եւ Պարսկաստան (անդամ ՍԷՆԹՕյի) Թուրքիոյ կողքին են:

× Շուրջ 50 ցուցարարներ ամերիկեան դրօշակ մը այրեցին Անգարայի ամերիկեան տեղեկատուութեան գրասենեակին վրայ եւ պոռացին «Քիսինկէր՝ ոճրագործ»:

## ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՇՐՋԱՊՏՈՅՏԸ

—— Օ ——

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը Յունիս 5ին Լոնտոն կը ժամանէ, ուր նոյն իրիկունը, քօքթէյլ մը կը տրուի իրեն ի պատիւ:

Կիրակի, Յունիս 8ին, առաջին անգամ ըլլալով, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը կը պատարագէ Հայոց նոր եկեղեցւոյ մէջ եւ նոյն իրիկուն ճաշ մը կը տրուի իրեն ի պատիւ:

## Քանի մը տողով

ՓՈՐԿՈՒԿԱԼԻ Ընկերվարական կուսակցութեան առաջնորդը՝ Սոարէս մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին դիտել տուաւ, թէ այժմու հոլովոյթը անխուսափելի կերպով Փորթուկալը կ'առաջնորդէ դէպի համայնավարական մենատիրութիւն: Սոարէս յայտարարեց նաեւ, թէ Ընկերվարական կուսակցութեան մասնակցութիւնը համախմբական կառավարութեան կախում ունի այլեւս այն պատասխանէն, զոր պիտի առնէ Յեղափոխութեան Խորհուրդէն «Ռեփուպլիքա» թերթին փակման կապակցութեամբ, ինչպէս նաեւ այն երաշխաւորութենէն, թէ պիտի յարգուին ժողովրդավարական սկզբունքները քաղաքական կեանքի, մամուլի, արհեստակցական միութիւններու եւ պետական կառոյցին մէջ: 50.000 հոգի «Ռեփուպլիքա» թերթին շէնքին առջեւ խաղաղ ցոյց կատարեցին զօրավիգ կենալով Ընկերվարական կուսակցութեան:

ՕԹ-ՓԻՐԷՆԷԻ մէջ, Սու-Սեմէաքի մօտերը Պայոն - Թուլուզ գիծին վրայ (Փաստ ա Ճիվօ) ծանր արկած մը տեղի ունեցաւ, երբ ճեպընթացը բախում ունեցաւ մազութի փոխադրակառքի մը հետ: 4-5 վակոններ կրակ առին, վեց հոգի մեռաւ: Նոյնքան ալ վիրաւոր կայ: Մարոքի մէջ ալ երկաթուղիի արկած մը տեղի ունեցաւ, որու հետեւանքով 34 հոգի մեռաւ:

«ՓԱՐԻԶԻԷՆ - ԼԻՊԷՌԷ»ի հրատարակութիւնը կարելի չէր եղած Մայիս 7էն ի վեր, տնօրէնութեան եւ անձնակազմին բաւելճին հետեւանքով եւ Չորեքշաբթի օր օրաթերթը լոյս տեսաւ բայց տպուած էր Պելժիա: Փարիզի մէջ, տարակարծութիւն կայ Բանուորական Ուժ (ընկերվարական) եւ Սէ. Ժէ. Թէ.ի (համայնավար) միջեւ, առաջինը երկրորդին վրայ կը թողու թերթին լոյս չտեսնելուն ամբողջ պատասխանատուութիւնը: Այս խնդրին հետեւանքն այն է նաեւ որ «գրքի բանուորները» որոշած են 24 ժամ գործադուլ ընել եւ ոչ մէկ օրաթերթ լոյս կը տեսնէ Երեքշաբթի օր:

## ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Մայիս 14-15)

### ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ

Մէկ միլիառ ռուբլի պիտի յատկացուի յառաջիկայ հինգ տարիներուն, որպէսզի գիւղատնտեսական արտադրութիւնը վերելք արձանագրէ: Ասիկա հնարաւորութիւն պիտի տայ նախ եւ առաջ լայնօրէն ընդարձակելու ջրատնտեսական աշխատանքները, որոնց շնորհիւ հազարաւոր հեկտար հողեր մշակելի պիտի դառնան: Արարատեան դաշտին մէջ կը բարելաւուի 60.000 հեկտար հողերու (33.000 հեկտար գերխոնաւ եւ 27.000 հեկտար աղոտ) վիճակը: Նախատեսուած է կառուցանել Թալինի ոռոգման ցանցին երկրորդ մասը՝ 15.000 հեկտար հող ոռոգելի դարձնելու համար, ինչպէս նաեւ Գետիկ, Բժնի ջրամբարները, Ջողազ գետի ջրամբարը, Իջեւան շրջանը եւայլն:

Կարեւոր աշխատանք պիտի կատարուի, որպէսզի անբնակ հողերու վրայ նոր բնակավայրեր հաստատուին: Հայաստանի պետպլանը Գիւղատնտեսութեան Նախարարութեան հետ արդէն կը մշակէ ծրագիր մը, ըստ որուն ամէն շրջան պէտք է մասնագիտանայ այն մշակութիւններուն մէջ, որոնք կը յարմարուին տուեալ շրջանի պայմաններուն եւ նաեւ եկամտաբեր են:

Նախատեսուած է մինչեւ 1980 գիւղատնտեսութեան համախառն արտադրութիւնը այս տարուան համեմատութեամբ աւելցնել 23,1 տոկոս: Պէտք է մանաւորապէս զարգանայ անասնապահութիւնը:

×

### ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԱԽԱՆԵՐՈՒ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ ՄԷՋ

Պրուքլինի թանգարանին մէջ բացումը կատարուած է Հայաստանի երախաներու ստեղծագործութիւններու ցուցահանդէսին: Ներկայացուած են 3-12 տարեկան տղոց եւ աղջիկներու նկարներ, որոնք կը պատկերացնեն հայրենի բնութեան գողտրիկ տեսարաններ, ուսուցիչներ եւ ընկերներ, արեւ ու ծաղիկ եւայլն: Թանգարանին մէջ ցուցադրուած են նաեւ բազմաթիւ լուսանկարներ Հայաստանի մասին:

Պրուքլինի երախաներն ալ իրենց ստեղծագործութիւնները պիտի ցուցադրեն Երեւանի մէջ:

## ԵՐԲ ԵՏ ԿԸ ՆԱՅԻՆՔ...

[ԱՆՑՔԵՐ ՈՒ ԱՆՁԵՐ]

●

# ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԱՄՐՈՑՆԵՐԸ 10 - 14 ԴԱՐԵՐՈՒՆ

## [ՎԱՆԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐ, ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԾԱՂԿՈՒՄԻ ԿԵԴՐՈՆՆԵՐ]

### ՄԵԾ ՎԱՐԴԱՊԵՏԸ՝ ԻԲՐԵՒ «ԴԱՍԱՍԱՑ»

Կեանքի իր վերջին տարիներուն հասած ենք արդէն եւ կ'ուզենք կանգ առնել կարգ մը վկայութեանց վրայ, որոնք կը վերաբերին 1408–1409 թուականներու ստիպողական իր տեղափոխութեանց՝ Տաթեւի վարդապետարանէն դէպի Մեծոփայ վանք (կարճատեւ շրջանի մը համար), ապա նաեւ Մեծոփայ վանքէն դէպի Սաղմոսավանք՝ ուրկէ վերստին Տաթեւ վերադառնալէ ետք պիտի կնքէր մահկանացու իր կեանքը 1409ին (ոմանց համաձայն 1410, մինչեւ 1414···), ութսունամեայ՝ 63–65 տարեկանին:

×

Գ. Տաթեւացիի վերջին տարիներու գործունէութիւնը կը պատմուի առաւելապէս 14րդ եւ 15րդ դարերու ժամանակագիր Թովմա Մեծոփեցիի կողմէ, որ աշակերտած է Տաթեւացիի ու ծանօթ է մատենագրային երկու գործերով. «Պատմութիւն Լանկ-Թամուրայ եւ յաջորդաց իւրոց» եւ «Յիշատակարան», — առաջինը՝ Լենկթիմուրեան արշաւանքներուն ու անոնց յաջորդող դէպքերու, եւ երկրորդը՝ Մայր Աթոռի Վաղարշապատ տեղափոխութեան (141) եւ յաջորդող քանի մը տարիներու եկեղեցական իրադարձութեանց մասին:

Մեծոփեցիի վկայութեանց համաձայն, Սիւնեաց աշխարհի «երկրորդ լուսաւորիչն» Գրիգոր Տաթեւացի կը ստիպուի պաղթականական թափառիկ կեանքի ապաւինիլ իր գործունէութեան վերջին քանի մը տարիներուն՝ երբ Լենկթիմուրի յաջորդներէն Գարագոյունլու Գարա Եուսուֆ («Յուսուփ») կը սկսի աւեր սփռել եւ հարկադրել ուսուցչապետը որ իր ուսանողական խումբի հարիւրէ աւելի անդամներուն հետ «ի հալածմանէ անօրինաց» ապաստանի Մեծոփայ վանքը, Արճէշի գաւառային գօտիներէն մին: (Տե՛ս Արճէշը՝ Վանայ լճի հիւսիս – արեւելեան եզերքին, ու Մեծոփայ վանքը՝ դէպի հիւսիս):

Թովմա Մեծոփեցի անվերապահ համարումով եւ հիացումով կը պատմէ դաստիարակչական գործունէութիւնը իր ուսուցչին՝ Մեծոփայ վանքին մէջ, որուն պատասխանատու տեսուչը՝ Յովհաննէս Մեծոփեցի վարդապետ, ջերմօրէն կ'ողջունէ՛ Տաթեւացին ե՛ւ իր աշակերտները: Տաթեւէն գաղթող հարիւրէ աւելի ուսանողներուն այստեղ կը միանան նաեւ Մեծոփայ վանական դպրոցի վաթսուն աշակերտները, եւ Գրիգոր Տաթեւացի «սկսաւ ուսուցանել զգիրս արտաքին իմաստասիրացն, զչորեքտասան (14) թուղթսն Պօղոսի առաքելոյն եւ զԱռօրս գիրս Գրիգորին»:

1383 թուականին գրի առնուած յիշատակարանէ մը, ինչպէս նաեւ Թովմա Մեծոփեցիի կողմէ շուրջ 1410 թուականին գրի առնուած յիշատակարանէն կը պարզուի որ ուսուցչապետ Տաթեւացիի ներկայութիւնը եւ դասախօսութիւնները, ինչպէս նաեւ անոր «Առօրս» անուն գործը — պատրաստուած՝ «ի խնդրոյ ոմանց նորին աշակերտաց» (այսինքն իր աշակերտներէն ոմանց խնդրանքով) — կ'ընդգրկէին մեկնութիւնը իմաստասիրական գործերուն Արիստոտէլի, Պորփիւրի, Յովհ. Որոտնեցիի, ինչպէս նաեւ բնագիտական նիւթեր, արուեստ տրամաբանութեան եւ փիլիսոփայութեան, նկարչութիւն, երաժշտութիւն եւ գրչութիւն:

Մեծոփեցիի յիշատակարանը աներկբայելի ու թանկագին տեղեկութիւններ կու տայ նաեւ շրջանի վանական դպրոցներու դասաճիւղերուն մաս կազմող նիւթերու, մանկավարժական հարցերու մասին, մասնաւորաբար գրչութեան արուեստի՝ որու մշակման մեծագոյն կեդրոններ եղած են Սիւնեաց դպրոցներն ու յատկապէս Տաթեւը, Ապրակունեաց եւ Մեծոփայ դաստիարակչական ամրոցները՝ Գրիգոր Տաթեւացիի գլխաւորութեամբ:

Վկայութիւններու կարգին կը յիշատակուի մեծ վարդապետին «գեղեցկագրութիւնը», ձեռագիրներու, ծաղկագիրներու, գլխագիրներու եւ մանրանկարներու մէջ ի յայտ բերած բծախնդրութիւնը, — ուղիղ, անսխալ, գծագրօրէն ճիշդ ու համաչափ, տողադարձային ու նկարազարդային աշխատանքներու մէջ վարպետ:

Գրիչներէն մէկը, խօսելով Տաթեւացիի կողմէ արտագրուած աւետարանի մը գըրչութեան արուեստին եւ նկարազարդումին մասին՝ կը վկայէ. «Գեղեցկայարմար դրուատով ունէր յինքեան զամենայն արուեստ գրչութեան, քանզի զարդարեալ էր սա ի մեծ վարժապետէն Գրիգորի»: (Տե՛ս Հրաչեայ Աճառեանի «Հայոց անձնանունների բառարան»ը, հատոր Ա., էջ 603):

Առաքել Սիւնեցի, Տաթեւական սերունդի «առաջնակարգ եկեղեցական բանաստեղծը» — ինչպէս կը բնորոշէ Մանուկ Աբեղեան, — խօսելով Տաթեւացիի դասախօսական արտակարգ շնորհներուն մասին, կը վկայէ.

«Զմեծ վարդապետն իմ դասասաց՝
Գրիգոր անուն պատճառ բարեաց.
Զմեծ բաբունապետն իմ յոյժ իմաստասէր
Զմեծ վարժապետն իմ հանճարեղ»:

Քաջ հռետորին ու անյաղթ փիլիսոփային «յորդառատ գիտութենէն» օգտուելու ծարաւը՝ այդ օրերու վանական սերունդներուն մօտ, պատմական փաստ մըն է...:

Մ. Թ.

## ԶՈՒԼԱԼ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆԻ

# ԱՐԵՒԾԱՂԿԻ ՄԸ ՆՄԱՆ ՀԱՏՈՐԸ ՊՈԹԻՉԵԼԼԻ ՔԱՆԴԱԿ

— O —

Զուլալի քերթուածները վերլուծող Հ. Ռափայէլ Անտոնեանի յօդուածաշարքէն ետք, թէեւ մեծ բան չի մնար ըսելիք այս հատորի մասին, բայց երբ անոր ընթերցումը քեզ ենթարկած է արտասովոր ապրումի մը, չես կրնար այլեւս զգացումներդ արտայայտող քանի մը խօսք չմըրմնջել՝ եթէ նոյնիսկ, կարգ մը յատկանշական տողեր մէջբերումի կրկնութիւններ դառնան:

×

Ցայգալուսային պահերու եւ աստեղազարդ երկինքի մը անդորրութիւնը կը մաղուի յամրաբար: Կարծես դէմքը գգուող բուրումնաւէտ զեփիւռ ըլլան այս քերթուածները, որ քաղցրութեամբ կը լեցնեն մթնոլորտը, ու խաղաղութեան երանութեամբ կ'ողողեն հոգին:

Ցղկուած ու կոփուած տողեր՝ մոխրացած սէրերու, խօլ տենչանքներու, յիշատակի վերակոչումներու եւ գեղակերտ կառոյցներու փառաբանումի երգերու վերածուած գեղեցկութիւն կը մատուցանեն:

Կը չքանայ մղձաւանջներու գիտակցութիւնը. կ'անհետանան չարախինդ ժպիտներու տգեղութիւնները. կը կորսուին Փարիզի սալայատակը արիւնող կիրքերու արձագանգները, եւ Վենի՛սն է միայն, որ իր սիւնքերը կը հրամցնէ՝ անյագօրէն ըմպելու արուեստի... գինին:

Երբ բանաստեղծի աչքեր են դիտողը, ամէն ի՛ր ու առարկայ, իւրաքանչիւր երեւո՛յթ եւ կացութիւն կը դառնան խորհուրդ, իմաստ, լոյսի շատրուան: Փարիզը կրնայ դառնալ մագնիսական քաշողութեամբ գեղեցկուհի, ցանկայարոյց տարփուհի կամ «գերեզմանի վրայ թափուող ծաղիկներու նման» «տարտամօրէն լոյսերը թափող» քաղաքի:

«Ով ինչ կ'ուզէ տեսնէ
«Ես միայն հասարակ անուններ ունիմ»:

Տեսողութիւնը, մարդու իմացական կարողութեան չափանիշներէն մին է: Ոմանք կը դիտեն ու չեն տեսներ: Ուրիշներ՝ բոլորովին կը շրջեն պարզուող պատկերին տեսքը: Տեսողութիւնը իր արժէքը կը ստանայ, եթէ չիլ նայուածքով՝ դիմացի միւսորը չի՛ վերածեր երկուքի, այլ կը տեսնէ իր բնական ձեւին մէջ եւ կու տայ անոր հասարակ անունը, որ չպարէ մաքրուած, պարզութեան ու բնական ճշմարտութեան պատկերն իսկ է: Որքան ալ ճոխ գոյներով ծեփուին տեսարանները, նուազ հարազատ պիտի ըլլային քան Գառզուի մը գիծին բնականութեան խորհուրդը իմաստաւորող հորիզոնական կամ ուղղահայեաց գիծերը: Աղջկան մը գեղեցկութիւնը տարփողող որքան ալ բառեր գործածուին, որքան ալ դէմքն ու եղունգները չպարուին, անոր իրական գեղեցկութիւնը, սակայն, հասարակ կերպով բռնուած՝ ամբողջական մերկութեան մէջ չի՞ կայանար միթէ:

Արդարեւ, «սիրողները կը հիւանդանան կամարներուն տակ մշուշէ», որպէսզի շրթունքները զիրար գտնեն եւ կեանքի վայելքը գտնէ իր բնական յագեցումը:

Բայց, աւա՛ղ, հակասութիւններու շարք մըն է կեանքը. հակասութիւն՝ լացի ու բերկրանքի, յաղթանակի ու պարտութեան, լոյսի եւ խաւարի.— «Ես քեզի ծաղիկներ պիտի բերէի», սակայն «աշունն եկաւ սէրերուդ պէս տխուր»: — «Հակառակ անոր՝ որ Սէնի երկու ափերուն կար արշալոյս ու վերջալոյս», բայց «ամէնուն սրտերուն մէջ կեանքն յիշատակ էր այլեւս»:

Այս հակասութիւնները որոնց անմիջական ազդեցութեան տակ կը գտնուինք ամէն րոպէ եւ մեր իւրաքանչիւր արտաքին շփումներու ընթացքին, գեղեցկօրէն դրսեւորուած Զուլալի քերթուածներէն ոմանց մէջ, թէեւ թախիծ մը կը կաթկթեն ընթերցողի հոգիէն ներս, որ երկար չի տեւեր: Հազիւ նոպայի տեւողութիւնն ունի այդ: Որովհետեւ վաղը արեւը նորէն պիտի բարձրանայ երկինքի կապոյտին վրայ: Անիւները նորէն պիտի թաւալին: Մանկիկը նորէն իր մօրը ծիծերուն պիտի փարի:

Եւ նորէն պիտի յայտնուի Լուչիան՝ սիրեցեալ այդ երեւակայական էգը, հեշտանքի մաքին մէջ կենդանի, իր էութիւնը ցնցող, հոգին գինովցնող սիրոյ այդ հրայրքը: Եւ Զուլալ, տենչանքի ու հեշտանքի հեռանկարով՝ վար կը սահեցնէ անոր մարմինը պարուրող շղարշները՝ վերածելու համար հեթանոսական մերկութեան. «չէ՞ որ այդպէս ներդաշնակ է բնութիւնը...»:

«Մազերդ արձակ պիտի թափին ուսերդ ի վար ու հասնին մէջքիդ. եւ մազերուդ

# ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

### ՍՂԱԳՐԱԿԱՆ ՔԵՆՈՒՑՈՒՄ

Իր տանտիրուհին ցուցուց, թէ նոյն առտուն ան խմեց իր թէյը՝ գործածելով քիչ մը աւելի քոնեաք, քան սովորաբար: Քոնեաքը գնուած էր մէկ օր առաջ, այնպէս որ՝ զայն գործածելու նկատմամբ՝ պէտք է հաշուի առնել նաեւ այդ մէկ անցած օրը: Սպասուհին վերջը բերաւ շիշը, որմէ խմուած էր մէկ քառորդը կամ մէկ երրորդը, եւ ոչ մէկ երրորդ լիթր: Այս է իրողութիւնը, որ վերջ ի վերջոյ պարզուեցաւ:

Իրազեկ Շտէօրմէրի այստեղ արտայայտած այն գաղափարը՝ թէ ամբաստանեալը խմելով ուզեր է ինքնիրենը քաջութիւն ներշնչել, կատարեալ մոլորութիւն մըն է: Ան կը խմէր քոնեաքը թէյի հետ, որովհետեւ ստամոքսի անհանգստութիւն կը զգար: Իսկ քոնեաքը կը լեցնէր պզտիկ գաւաթի մը մէջ՝ գիտնալու համար այն քանակը, զոր պիտի խառնէր թէյին. ան կը հետեւէր իր առողջութեան: Այն տեսակէտը, թէ նոյն առտուն ժամը 9ին ան քոնեաքի միջոցով կ'ուզէր ինքնիրեն քաջութիւն ներշնչել, ոչ մէկ քննադատութեան կը դիմանայ: Իրապէս, ի՞նչպէս կրնար ան գիտնալ, թէ հէնց այդ օրը Թալէաթը պիտի երեւայ պատշգամին վրայ ու յետոյ փողոց պիտի ելլէ, երբ տասը օր հանդիպած չէր իրեն: Ի՞նչպէս կրնար ան նախատեսել այդ:

Այստեղ կարելի չէ ճշդել որեւէ կապակցութիւն: Ու ահա ժամը 11ին ան կը տեսնէ Թալէաթը պատշգամին վրայ՝ արեւի մէջ կեցած: Ինքն ալ բացաւ պատուհանը: Ան կ'երթայ ու կու գայ սենեակին մէջ, կը կարդայ ու կը թարգմանէ իր գերմաներէն դասագիրքէն: Այդ վայրկեանին անշուշտ արիւնը կը զարնէր իր գլուխը, երբ կը տեսնէր հոն, պատշգամին վրայ, երեւութապէս երջանիկ մը, որ հեշտանքով արեւին ճառագայթները կը վայելէր: Բայց այս վայրկեանին եւս ան տակաւին չընդունեցաւ Թալէաթ փաշան սպաննելու որոշումը: Թալէաթ պատշգամէն նորէն սենեակ կը մտնէ, ու խնդիրը այն օրուան համար, ըստ երեւոյթին, այդքանով ալ լմնցած էր: Բայց ահա քառորդ ժամ մը ետքը Թալէաթ յանկարծ տունէն կ'ելլէ: Թէհլիրեան կանգնած է պատուհանին առջեւ ու կը տեսնէ այդ: Ու ահա կը խուժեն անոր վրայ ջարդերու յիշողութիւնները, ան կը մտաբերէ իր ծնողքը, կը վազէ դէպի պայուսակը, կը հանէ ատրճանակը, կը նետէ վրան վերարկուն, կը դնէ գլխարկը, դուրս կը թռչի փողոց, կը նետուի դէպի Թալէաթը ու կը կրակէ: Թէ ի՛նչպէս է տեղի ունեցեր այդ, առջեւէն թէ ետեւէն է կրակեր — ատիկա գիս չի հետաքրքրեր: Այդ ամէնը, պարոններ, դատախազի տեսակէտով կանխաւ մտածուած է եղեր: Ես անձնապէս կը խորհիմ, թէ այդ վայրկեանին զգացումներու ամբողջ փոթորիկ մըն է անցեր այդ մարդու մէջէն:

Ցետոյ ան չի նետեր, ինչպէս Պ. դատախազը կ'ըսէ, իր ատրճանակը՝ նման այն մարդուն, որ կ'ուզէ հեռացնել իրմէ ամէն կասկած, այլ կը թողու որ ատրճանակը վար իյնայ իր ձեռքէն, նման այն մարդուն, որ կ'ըսէ. «Այժմ ես կատարեցի իմ պարտքս»: Ան, բնականաբար, կը փախչի՝ ազատելու համար անցորդներէն, բայց իսկոյն կը բռնուի: Դէպքէն հինգ երկվայրկեան ետքը ան կ'ըսէ. «Գերմանացիները հոս գործ չունին. ան օտար, ես օտար»: Ան կը կրկնէ սակայն: Ես բնաւ տրամադիր չեմ այս ամբողջ անցուդարձին մէջ խորհրդածուած բան մը փնտռելու:

Պարոններ, այս է դէպքը, այս է դէպքին նախապատրաստութիւնը, այս է մարդը, ու ես, իմ կարգիս, նոյնպէս կուզամ իրաւաբանօրէն պատասխանելու այն հարցին թէ՝ ի՛նչպէս պէտք է դատել մարդը:

Ես կ'ուզեմ առայժմ մէկդի դնել դըժուար հարցը՝ պատասխանատո՞ւ թէ ոչ: Ապա ես բնականաբար հարցնելու եմ, քանի որ սպաննելու դիտաւորութիւնը կատարելապէս պարզ է՝ արդեօք դէպքը խորհրդածութեա՞մբ է տեղի ունեցեր:

Պարոններ, բան մը այստեղ Պ. դատախազը պէտք եղածին չափ պարզ կերպով չշեշտեց: Զըսաւ, ինչպէս Պ. դատախազը հոս անգամ մը համառօտակի յիշեց՝ «Ով որ դիտաւորեալ կերպով կը սպաննէ», այլ այսպէս է օրէնքին տրամադրութիւնը. «Եթէ մարդասպանը կատարած է սպանութիւնը խորհրդածութեամբ»:

Ու ահա Պետութեան բարձրագոյն ատեանը — Պ. Նախագահը անշուշտ այդ պիտի ըսէ ձեզի վերջին պահուն իր խրատումներուն մէջ — իր որոշումներու 8րդ հատորին մէջ շատ ազդու կերպով կը մատնանշէ, թէ այս խնդրին նկատմամբ դիտակից տարբերութիւն մը կայ մեր այսօրուան պատժական օրինագրքին եւ նախկին փրուսականին միջեւ, որմէ ծագած է առաջինը, ուր խօսք կ'ըլլայ թէ ոճիր մը գործելու որոշումը արդեօք խորհրդածութեա՞մբ տրուած է:

(71 – Շար.)

վրայ անձրեւ պիտի իջնէ: Պիտի անձրեւէ աչքերուդ վրայ, աչքերուդ մէջ: Անձրեւը պիտի ծեծէ ստինքներդ եւ կուրծքդ պիտի լեցնէ սարսուռով. ջուրը սողալով պիտի հասնի մէջքէդ վար՝ մինչեւ մատները բոպիկ ոտքերուդ, մինչեւ ակօսը հողին»:

Սակայն ո՛չ մէկ արուեստագէտի խռչաքը կինը չէ եւ չի՛ կրնար ըլլալ: Առկաը կինը միօրինակ կեանքի ձանձրոյթին մէջ ասայոող շուայտ քաղքենիի «առաքի – նութիւն»ն է: Արուեստագէտի համար կինը կամ գրկախառնումի արփեցումը, պարտասած մարմնի, յոգնած ուղեղի հանգիստի եւ վերանորոգման պահեր են. ուխտաւորի մը ծարաւը յագեցնելու սահմանուած ովասիս: Արուեստագէտի ձըգտումն ու խռչաքը լո՛յսն է, տիեզերքը ճառագայթներով ողողող արե՛ւը: Եւ Զուլալ չի կրնար գոհանալ մոմի կամ լամբի պլպլուն ցոլքերով:

Անշուշտ պէտք է ապրիլ կեանքը «խոպաչէս, հոգ չէ թէ բոպէ մը միայն, բայց ապրիլ լո՛յսին համար». պարուրել միտքն ու ամբողջ էութիւնը շողերով ու ցոլքերով, ճառագայթներով ու արեւով, որպէսզի քու մէջ ամբարած լոյսերդ յանձնես փարոսներու կամ ինքդ դառնաս փարոս, անցորդներու խաւար քայլերուն առջեւ բանալու համար լոյսի շաւիղներ ինչպէս բոլոր մե՛ծ միտքերը, ինչպէս Ս. Ղազարն ու Զուարթնոցը, Աղթամարն ու Հռիփսիմէն, որոնք դարեր ամբողջ ճարճատեր են իբրեւ մշակոյթի վառարաններ, եւ դարերէ ի վեր իբրեւ իմացականութեան եւ խորհուրդի կենդանի վկաներ՝ իրենց կոթողները կը ցցեն դեռ մինչեւ այսօր եւ... Զուլալի քերթուածներուն մէջ.—

«Պատմութիւնն է տաշեր քարը,
եւ աղօթքը, երբ բանաստեղծութիւն էր
տակաւին
բարձրացեր կամար առ կամար
իբրեւ պատ ու ճարտարապետութիւն.—
լոյսը դարձեր ծեփ, լուսին ու գոյն»:

Այսօր մարդիկ չեն խանդավառուիր միայն յունական արուեստի կոթողներով, ոչ ալ միայն իտալացի դասական հանճարներով: Անոնք կը խանդավառուին նաեւ ծեփով, լուսինով եւ գոյներով, որ իբրեւ հայկական անցեալ քաղաքակրթութեան նմոյշներ՝ իրաւունք կը ստանան ալպամի եւ քաթալոկներու վերածուելու եւրոպական աշխարհի մէջ, եւ իրենց հմայքին ներքեւ կը պահեն նորագոյն ժամանակներու ամէնէն ճարտար վարպետներն անգամ:

Գաղանձեան իր հոգին լեցուցած է այդ գեղեցկութիւններու երանգներով եւ իր ներշնչումը վերածած՝ Պոթիչելլիական քանդակի. որովհետեւ, բացի մէկ քանի բացառութիւններէ, Վենիսեան համբուրթիւն մը ունին այս քերթուածները.— ո՛չ մէկ ժխոր, ո՛չ իսկ աղմուկ: Դիտել ծնունդը գեղակերտ քանդակին եւ ապրիլ անոր լո՛ւռ գեղեցկութիւնը: Հազիւ մրմունջ մը կամ առուակի մը գլգլացում: Եւ, վըրտահարար, ա՛յդ է պատճառը անոնցմէ արտածորող հոգեպարար խաղաղութեան:

Բայց հոգիի եւ մտքի ապրումները նշող այս բանաստեղծութիւններէն տարբեր մտքի մը խտացումն է Զուլալի վերջին քերթուածը՝ « Արեւծաղկի մը նման »ը: Հո՛ն է իր ամբողջ միտքը, իր բովանդակ իմաստութիւնը: Կեանքը ըմբռնելու եւ զայն արժեւորելու իր փիլիսոփայութիւնը:

Անշուշտ, երբ հեղինակը ինքզինքը կը դնէ կամակոր, կեանքի դժուարութիւններէ յուսալքուած դերի մէջ եւ մօրը ըսել կուտայ.— «վե՛ր առ գլուխդ, տղա՛ս», Զուլալն է որ իր խօսքը կ՚ուղղէ բոլորին. «ուժը տեւականն է միայն» եւ «նայէ՛ արեւուն». «կեանքը պէ՛տք է ապրիս» այնպէս ինչպէս տրուած է քեզի. «թիկունքդ միշտ մութին... վայրկեան առ վայրկեան ազատագրուիլ հին գեղցկութիւններէն ու կարենալ վերաքացուիլ ամէն արեւու՝ արեւծաղկի մը նման»...:

ԼԵՒՈՆ ՍՈՓՈԿԼԵԱՆ

# ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՕՆԸ

Փետրուար 23ի հիմնարկէքի հանդիսաւոր արարողութիւնը կը պաշտօնականացնէր սկիզբը Մարսէյլի Մշակոյթի Տան կառուցման աշխատանքներուն որոնք արդէն Յունուար 27էն ի վեր մտած էին գործօն փուլի մէջ: Այս թուականէն ի վեր շինութիւնը կ՚ընթանայ կանոնաւոր կերպով համաձայն նախատեսուած յայտագրին եւ շէնքը, դեռ իր անտաշ ձեւին մէջ, գրեթէ ընդհանուր կառոյցը եւ արտաքին երեւոյթը ստանալու վրայ է:

Նոր կառուցուելիք բաժնին վրայ արդէն բարձրացած են չորս յարկերը: Այս յարկերը, ինչպէս քանիցս կրկնուած է, պիտի պատսպարեն Մարսէյլի հայ գաղութի կազմակերպութիւններն ու միութիւնները անխտիր, որոնք իրենց տրամադրութեան տակ պիտի ունենան գրասենեակներ եւ ժողովասրահներ: Նոյնպէս հոն պիտի ըլլան՝ գրադարան, ընթերցասրահ եւ այլ գործունէութեանց կարելութիւններ, սրճարան եւ պաշտօնէութեան համար բնակարան:

Գոյութիւն ունեցող բաժինը կրած է մեծ ձեւափոխութիւններ: Ներքնայարկ մը փորուած, գետնայարկը իր ընդհանուր ձեւը ստացած է, եւ առաջին յարկի մեծ հանդիսասրահին առաստաղը գետեղուած է: Այս բաժնին մէջ պիտի ըլլան՝ մեծ սրահ, բեմով, լուսարձակումի գործիքներով եւ այլ յարմարութիւններով (Ա. յարկ), ճաշարան, ընդունելութեան գրասենեակ, ցուցադրութեան վայր եւ վաճառքի անկիւն (գետնայարկ), հանդերձարան եւ արդուզարդ (ներքնայարկ):

Սարքաւորումը եւ կահաւորումը պիտի ըլլան արդիական:

Ահաւասիկ շէնք մը մօտաւորապէս հազար Ք.Մ. օգտագործելի տարածութեամբ ուր երարու պիտի միանան, ամբողջացնեն ու ներդաշնակեն՝ օգտակարն ու հաճելին:

Շէնք մը՝ համապատասխան գաղութին տենչերուն եւ ձգտումներուն: Շէնք մը որ պիտի դառնայ ազգային կեդրոն:

Նման փառաւոր ձեռնարկի մը կատարեալ յաջողութիւնը կապուած է դրամական մեծ գումարներու եւ ֆիզիքական ու բարոյական գիտակից եւ հսկայ զոհողութիւններու:

Ցատկացուած պետական նպաստները կը ներկայացնեն շինութեան, այսինքն վերանորոգման ծախքերու հարիւրին քառասունը միայն: Անդին կը մնայ մեծ մաս մը, որուն վրայ պէտք է աւելցնել սարքաւորման եւ կահաւորման անհրաժեշտ գումարները:

Մշակոյթի Տան յանձնախումբը առաջին մէկ օրէն իսկ դիմեց ժողովուրդի ազգային ազնիւ զգացումներուն, զոհողութեան անսպառ ոգիին, եւ իր կոչը անարձագանգ չմնաց: Սրտաբուխ եւ լայն նուէրներով, առաջին հանգանակութեամբ մը գոյացաւ շուրջ 40 միլիոն հին ֆր.: Այս գումարով կարելի եղաւ տան գնումը կիրարկել (34 միլիոն Հ. Ֆ.): 1975 Փետրուար 23ին, այսինքն Մշակոյթի Տան հիմնարկէքի հանդիսութենէն սկսեալ, յանձնախումբը բացած է նոր հանգանակութեան ցանկ մը եւ մինչեւ այսօր հաւաքուած գումարը կը բարձրանայ շուրջ 9 միլիոն հին ֆրանքի:

Այս մասնակի արդիւնքը ինքնին արդէն խօսուն է: Ցոյց կուտայ որ հայ ժողովուրդը հաւատք ընծայած է այս գործի հայանպաստ դերին եւ առաքելութեան ու դիտէ գնահատել եւ քաջալերել ձեռնարկ մը որ վաղը պիտի դառնայ իրեն համար հպարտանքի առիթ: Այդ «վաղը» այլեւս հեռաւոր երազ մը չէ, լոկ ծրագիր մը չէ, այլ անմիջական շօշափելի իրականութիւն մը որուն պսակումը քանի մը կարճ ամիսներու հարց է:

Հետեւաբար, հրամայական է կեդրոնացնել ճիգերը, կրկնապատկել կամքը, կորովը եւ միասնական ոգին:

Վստահօրէն բոլոր կազմակերպութիւններն ու միութիւնները, գաղութի անդամները միայն ու միայն պիտի հըրճուին այս գեղակերտ շէնքով, ազգային ու մշակութային արժէքներու նուիրուած այս շէնքով, պիտի կանգնին անոր կողքին, անվարան եւ անխտիր, պիտի ընդառաջեն Մշակոյթի Տան յանձնախումբի վարչութեան կոչին, ակնկալութիւններուն, պիտի բերեն իրենց նիւթական եւ բարոյական անվերապահ աջակցութիւնը որպէսզի այս հայակուլ ափերուն վրայ չխզուի յաջորդական սերունդներու մղած նուիրական գոյապայքարին կապը եւ հայ ոգիի անմահ կանթեղը յաւերժ պլպլայ, փոխանցուի սերունդէ սերունդ աւելի զօրացած, աւելի փայլուն եւ աւելի հարազատ:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

## լրատու — արտաքին

Փարիզի Օփէրա Թատրոնը Մայիս 7էն Յունիս 11 կը ներկայացնէ Ռոսսինիի «Պարպիէ տը Սեվիլ»ը, Անժէի ազգային Լիրիք կեդրոնին կողմէ, Պերթայի դերը կը կատարէ տաղանդաւոր երգչուհի՝ ՍՈՆԻԱ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆ որու մասին գնահատական տողեր ունէր Մոնտ առջի օր:

## ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՂՈՒԹԷՆ

# ՊԱՀԵՆՔ ՄԵՐ ԲԱՐՔԵՐԸ

— Օ —

ՄԱՐՍԷՅԼ (Յառաջ).— Եթէ քրիստոնեայ աշխարհին մէջ, Համբարձման տօնը քրիստոնէական վարդապետութեան յաղթանակի տօներէն մին է, հայկ. կեանքէն ներս, Համբարձումը, ընկերային իմաստով, կրօնական տօներու ամէնէն ժողովրդականն է, քանի անոր կապուած է աւանդական վիճակի տօնախմբութիւնը: Այսպէս էր գոնէ, երբ Հայը դեռ կը շընչէր իր դաշտերու եւ լեռներու սէգութիւնն ու վեհութիւնը ու կ՚ապրէր իր կարգուսարքով:

Այսօր հեռու են այդ օրերը, անցած են այդ գեղեցիկ բարքերը. անցած, բայց ոչ մոռցուած: Հոն ուր Հայերը համեմատաբար խմբուած կ՚ապրին, ջանալով պահել իրենց հայկականութիւնը, բոլորովին հէքեաթացած չեն մեր բարքերը, միայն երգի վերածուած չէ վիճակի խաղը:

Այսպէս, Սէն Լուի մէջ, շարունակելով հաստատուած սովորութիւն մը, եկեղեցւոյ Օժանդակ Տիկնանց Միութիւնը կազմակերպած էր հինգշաբթի, Մայիս 8ին, Համբարձման օրը, վիճակի տօնախմբութիւնը:

Շրջանի հոգեւոր հովիւ՝ Շահան խաչակիր Քհնյ. Տէտէեան իր բացման խօսքերուն մէջ բացատրեց թէ ո՞ւրկէ եկած է այս աւանդութիւնը:

Ըստ Գործք Առաքելոցի, առաքեալները մատնիչ Յուդայի տեղը տասներկրորդը նշանակելու համար նախապէս ընտրած են եօթանասուներկու աշակերտներու մէջէն Յովսէփ Յուստոս եւ Մատաթիա, եւ ապա վիճակ ձգած երկուքին միջեւ: Հաստատ չէ որ այդ դէպքը պատահած ըլլայ ճիշդ Համբարձման օրը, այլ յաջորդող քանի մը օրերու միջոցին: Սակայն, ինչպէս միշտ, աւանդութիւնը դիտցած է գեղեցկացնել ու վսեմացնել եւ ժողովուրդն ալ հիւսել անոր շուրջ յատուկ ծէս մը, տօնախմբութիւն մը որ դարերու ընթացքին աւելի հարստացած, զարդարուած ու ժողովրդականացած է:

Տէր հօր այս բացատրական եւ Օժանդակ Տիկնանց Միութեան ուղղած քաջալերական խօսքերէն յետոյ տեղի կ՚ունենար բուն վիճակի խաղը: Կը կարդացուէին յատուկ գիրքերէ կամ երաժշտաններէ քաղուած բանտերու վերարբերեալ հատուածներ ու ճերմակ շղարշով ծածկուած դոյլէ մը կը հանուի վիճակ մը: Այդ վիճակին՝ այսինքն նախապէս դոյլին մէջ ձըգուած առարկային տիրոջ կը վերագրուի կարդացուած տողերը: Աւելցնենք որ դոյլը լեցուած եօթը տարբեր աղբիւրներէ առնուած ջուրով եւ որուն մէջ նետուած են բազմաթիւ ծաղիկներու թերթիկներ:

Ներկայ հոծ բազմութիւնը, մեծով եւ պզտիկով, ուրախ տրամադրութեամբ եւ չէն մթնոլորտի մը մէջ մասնակցեցաւ, հետեւեցաւ այս աւանդական խաղին:

Այս հայակուլ հողերուն վրայ, նման ժողովրդական ձեռնարկներ իրենց պարզութեան եւ հարազատութեան մէջ, արժանիքը ունին տեւականացնելու եւ փոխանցելու երիտասարդներուն եւ փոքրերուն մեր գեղեցիկ աւանդութիւնները բերելով հայկականութեան յատուկ գոյն մը:

Շնորհաւորելի է Սէն Լուի Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ Օժանդակ Տիկնանց Միութեան այս նախաձեռնութիւնը եւ գնահատելի է անոր կատարած աշխատանքը այս շրջանին մէջ:

ԹՂԹԱԿԻՑ

«ՅԱՌ.Զ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (121)

# ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

Բ.

## ԾԱՂԻԿՆԵՐՈՒ ԹԱԳՈՒՀԻՆ

Շահոքրամի դերը քաղցրանուագ Պաբիթոն պարոն Թինօինն էր:

Իսկ վարդը Ռոնիթան էր Իտալիոյ առաջին քոնթրալթօն:

Հապա խմբերգնե՛րը: Հոն քերթողը նարկիզներու համերգ մը դրած էր, որ հիացում պիտի պատճառէր:

Այս գիշերը Թիչէլլինի, ուրախութենէն խենթեցած, յօրինեց սիրոյ երկեակը, նախանձի երրեակը, զարմանքի քառեակը, կոխի հնգեակը եւ հաշտութեան վեցեակը, առանց հաշուելու քանի մը կտոր խօսերգներ եւ արեւու ծագման քայլերգ մը... որ գոհար մըն էր:

Առտուն կանուխ պարոն Սալվանիի տունը վազեց:

— Օփերա՛ մը, գոչեց հեղձամաղձուկ ձայնով: Լուչիոլա՛, Վա՛րդը... Շահոքրա՛մը... ամէն բան:

Արդէն ըսինք թէ պարոն Սալվանի Թիչէլլինիի վրայ հաւատք ունէր:

Եւ որովհետեւ միւսը, առանց խրախուսանքի բառ մը իսկ սպասելու, դաշնակին առջեւ վազեր եւ իր բիրտ, բայց ճիշդ եւ արտայայտիչ ձայնով կ՚երգէր Շահոքրամի սլերգը, որ ճամբան յօրինած էր, պարոն Սալվանի այլայլութեամբ անոր ձեռքերը բռնեց եւ այս միակ խօսքը ըսաւ.

— Խե՛ղճ բարեկամս:

— Հէ՛, ի՛նչ, ուրախութիւնս չափ չունի: Ինչո՞ւ կը ցաւիք վրաս:

— Որովհետեւ ձեր հրաշակերտը պիտի չկրնամ ներկայացնել:

— Դո՛ւք, դո՛ւք, բարեկամս:

— Ահա ես ալ ձեր բարեկամը ըլլալուս համար է որ պիտի չներկայացնեմ զայն:

— Ի՛նչպէս, ի՞նչ ըսել կ՚ուզէք. կը մեռցնէք զիս:

— Գրաքննութիւնը կը կասկածի ինձմէ: Դուք ալ իմ բարեկամս էք... հետեւաբար այնքան խնամքով պիտի քննէ ձեր գործը, որ ծայրէ ի ծայր պիտի աւրէ...

— Ա՛հ, գիտէի որ այդպէս պիտի ըսէք, գոչեց Թիչէլլինի յաղթական: Բայց այս անգամ չեմ վախնար անոնցմէ...:

Ո՛վ պատրանք:

— Ուրեմն գուսանրգութեանս անունը չկարդացի՞ք:

— Ոչ: Ասկէ զատ միթէ անո՞ւն մը...

— Գուսանրգութիւնս Ծաղիկներու Թագուհի կը կոչուի: Ասոր մէջ վախնալու բան մը կա՞յ:

Պարոն Սալվանի ձեռագիրը առաւ եւ արագ արագ կը թղթատէր:

Որովհետեւ ինքն ալ — Թիչէլլինիի պէս — սաստիկ կը փափաքէր անոխպ գուսանրգութիւն մը հանել բեմը: Լուչիոլայի հիանալի գեղեցկութիւնը երեւան հանելու համար գրեթէ, դիւթական բեմադրութիւն մը կ՚երեւակայէր:

— Բայց... ճիշդ այս է, մրմնջեց: Կեցցե՛ս... Թիթեռնիկներու խմբերգը, մութին մէջ երգել կուտանք զայն... ու փայլուն ճճիներ... Լուսաճանճ (Լուչիոլա) ցոյց կուտանք: Կեցցե՛ս կեցցե՛ս:

— Զըսի՞ ձեզի, Սալվանի: Յաղթանակը ձեռքերնիս է...

— Բայց, ըսաւ Սալվանի նորէն մտահոգութեան մէջ իյնալով, աղէկ գիտէ՞ք որ մէջը կռիւի հրաւէր մը, Մարսէյլեզի քայլերգին նման բան մը չկայ...

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

Տէր եւ Տիկին Արշամ Յակոբեան, Տէր եւ Տիկին Նշան Քէօսէեան, Տէր եւ Տիկին Արէթ Յակոբեան (Պուէնոս–Այրէս), Տէր եւ Տիկին Մայք Վիլվրայտ եւ իրենց զաւակները, Ժեռալտին եւ Ժիւլի (Անգլիա) եւ բոլոր պարագաները, Քէօսէեան Աճէմեան, Լաքուր եւ Լամուռ ընտանիքները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց սիրեցեալ քրոջ, հօրաքրոջ, մեծ–հօրաքրոջ, քենիին՝

Օր. ԱՏԵԼ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ

մահը որ պատահեցաւ Մայիս 20ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի Մայիս 26ին ժամը 16.15ին Մօնմօրանսիի Սէն–Մարթէն եկեղեցիին մէջ:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Հաղորդակցութեան միջոց.— Երկաթուղին Կառ տիւ Նորէն ամէն քառորդ ժամը անգամ մը, իջնել Անկէն առնել օթօպիւս թիւ 6, իջնել Սէն–Վալէռի:

## ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Կարապետ Քիլիմեանի մահուան առթիւ Տէր եւ Տիկին Հայկ Պայրամեան 100 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

×

Տիկին Անժէլ Թաթիկեան 50 Ֆր. եւ Տիկին Նուարդ Գալուստեան 40 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին Ղազարոս Զաքչաքեանի մահուան առթիւ:

## ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հայրենակից Կարապետ Քիլիմեանի մահուան տխուր առթիւ, վարչութիւնս Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Փանոսեանէ փոխան ծաղկեպսակի շնորհակալութեամբ ստացած է երկու հարիւր ֆրանք:

## ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պուլ. Օտոյի մասնաճիւղի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները փոխան ծաղկեպսակ – հոգեհանգիստի առթիւ.— Արիստակէս Մկրտիչեանի հոգեհանգիստին առթիւ Տէր եւ Տիկին Ճնտօեան 10, Տէր եւ Տիկին Հ. Սարգիսեան 15 Ֆր.: Ադամ Կոնոյեանի հոգեհանգիստին Տէր եւ Տիկին Կարօ Կոնոյեան 20, Տէր եւ Տիկին Ռընէ Կօթիէ 10: Ընկերուհի Եաղկիւլ Այվազեանի մահուան առթիւ Պր. Մարտիրոս Գալուստեան, Տէր եւ Տիկին Ֆղանքու 25ական, Տէր եւ Տիկին Քլօտ Յակոբեան, Տէր եւ Տիկին Վահան Յակոբեան 50ական, Պր. Եղիշէ Կիրակոսեան 20, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Այվազեան, Վարդանեան ընտանիք 50ական, Տէր եւ Տիկին Խագիկեան 10: Հանգուցեալ Պելոյեանի մահուան առթիւ, Պելոյեան ընտանիք 200: Նաեւ Պր. Գրիգոր Գրիգորեան, իր ողբացեալ կնոջ մահուան քառասունքին առթիւ 20 Ֆր., ողբ. Պր. Հայկազ Աճէմեանի թաղման առթիւ Պ. Տիրան Ներսէսեան փոխան ծաղկեպսակի 20, Կարապետ Տօնիկեանի մահուան առթիւ Տէր եւ Տիկին Շահրիկեան 10 Ֆր.:

# ՄԱՅՐԵՐՈՒ ՕՐԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Մարսէյլի Հ.Բ.Ը. Միութեան Տիկնանց օժանդակ Մարմինի վարչութեան, Մայրերու Օրուան առիթով կազմակերպուած է թէյասեղան – Հաւաքոյթ մը, որ տեղի պիտի ունենայ 2 Յունիս, Երկուշաբթի կէսօրէն ետքը ժամը 3.30ին Օթէլ Սփլանտիտի մասնաւոր մէկ սրահին մէջ:

Սիրով կը հրաւիրուին անդամուհիներն ու համակիրները:

## Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Հայախօս երիտասարդ օրիորդ մը կամ ուսանողուհի մը, որ կէսօրէ վերջերը մէկուկէս տարեկան աղջնակով մը զբաղի:

Դիմել՝ Գրմըզեան

15, Ռիւ տը Քլէրի, Փարիզ 2րդ

Հեռ. 236–94–91

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

# Հ. Յ. Դ.

ԱՌՆՈՒՎԻԼ – ՍԱՐՍԷԼ.— Հ. Յ. Դ. Վարդան ենթակոմիտէի ժողովը այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 20.30ին, սովորական հաւաքատեղին:

# ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉ

14 – ՍԷՆԹ – ՕՆՈՐԻՆ – Տէ – ՓԷՐԹ

— Քալվատոս —

Յուլիս եւ Օգոստոս ամիսներու մանուկներու արձանագրութեան համար դիմել Հայ Կարմիր Խաչի կեդրոնատեղին, 1 ռիւ Ժան – Կուժոն, Փարիզ, Երկուշաբթի եւ Ուրբաթ առաւօտները ժամը 10–12 կամ հեռաձայնել 985–36–53

ԼԻՈՆԻ ՇՐՋԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

Տիկին Նուարդ ՏԷՅԻՐՄԷՆՃԵԱՆԻ հեռ. 62–88–42

կամ Օր. Օտէթ ՖԷԼԱՀԵԱՆԻ հեռաձայնել 24–65–24

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՄԱՐ

Օր. Լուիզ ԹԻՒՖԷՆՔՃԵԱՆԻ հեռաձայնել 50–60–85

**Restaurant PALMA**

PLEIN CŒUR DE PARIS

210, Rue du Fbg. St. Antoine, Paris 12e

Tél. : 344-10-40

Grandes salles pour noces et banquets — Réunions tous genres —— qualité et prix sans concurrence. Remise exceptionnelle pour « jeunes mariés »

ՃԱՇԱՐԱՆ ՓԱԼՄԱ

ԵՒ ՀԱՒԱՔԱՎԱՅՐ

Խրախճանքներու եւ հարսանիքներու համար սրահներ, նշանտուք կամ հաւաքոյթներ: — Ընդարձակ եւ լաւ կահաւորուած երեք սրահ — Դիւրամատչելի գիներ:

Մասնաւոր զեղչ երիտասարդ նորապսակ ամոլներու

Մանրամասնութեանց համար դիմել վերոյիշեալ հասցէին:

MATERIEL INDUSTRIEL & ARTISANAL DE REPASSAGE

- Fers vapeur
- Tables aspirantes et chauffantes
- Chaudières

pour :

CONFECTIONNEURS (Robes, jupes / Tailleurs / Manteaux / Pantalons)

et

BONNETIERS

s.a. APPREX 61 rue de Chabrol 75010 Paris

téléphone : 770.70.89 — 824.68.26 — 523.23.04

MARDI 10 JUIN, A 21 HEURES SALLE GAVEAU, 45, Rue La Boëtie

Métro : Miromesnil

RECITAL DE PIANO

Huguette AGEDERIAN

œuvres de :

BACH — CHOPIN — KHATCHATURIAN — SCIORTINO — LISZT

Piano Steinway

Places de 10 à 30 Frs. Réduction : JMF, AMJ, EMJ, et Etudiants 8 Frs.

*Location à la Salle* 225-29-14 — Chez Durand 4 Place de la Madeleine 073-62-19

*ARMÉNIE 1975* ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Départs chaque mois :

du 14 au 28 juin

du 12 au 26 Juillet — du 7 au 20 Septembre

du 19 Juillet au 2 Août — du 4 au 18 Octobre

du 2 au 16 Août — du 25 Octobre au 8 Novembre

à partir 2580 F

Pour les jeunes de 16 à 35 ans deux voyages :

— du 2 au 16 Août

— du 6 au 20 Septembre

*Demandez nos brochures détaillées*

Logement première classe, hôtel ANI ou ARMENIA à Erévan en pension complète et excursions quotidiennes.

*Renseignements et Inscriptions*

A PARIS — Sonia Coumryantz

mondotours

2, Rue de Sèze — 75009 Paris — Tél. : 266-50-12 073-32-64

A LYON — Varoujan Sarkissian

sevan voyages

50 Cours de la Liberté - 69 LYON Tél. 60 13 66

*Licence Voyages : A. 721.*

# ՄԱՐՍԷՅԼ

## ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Կազմակերպուած Կապոյտ Խաչի Մարսէյլի մասնաճիւղին կողմէ Մայիս 31 Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին

Nouveau Gymnase, Rue du Théâtre Français

Կը ներկայացուի

## ՀՆԱՐՔԸ

մասնաւորապէս Փարիզէն հրաւիրուած «Բեմասիրաց» Թատերախումբին կողմէ բեմադրութեամբ Պ. Մ. Անտոնեանի:

Տոմսեր գնելու համար դիմել հետեւեալ հասցէներուն.—

Տիկին Մ. ՇԱՄԻՐԵԱՆ

175, Bld. Liberté, Tél. 62-11-18

Տիկին ՖՐԷՆԿԻԻԼԵԱՆ

32, Rue de la République, Tél. 91-24-98

Պր. ՔԷՕՍԷԵԱՆ

Studio Rex, 2 Rue Bernard du Bois, Tél. 39-16-04

եւ ներկայացման օրը կիշէն եւ Կապ. Խաչուհիներուն:

ԿԻՐԱԿԻ
ՄԱՅԻՍ
25
DIMANCHE
25 MAI
1975

# ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO 1,20 F.

**HARATCH**

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 —
C. C. P. Paris 15069-82

Fondé en 1925
571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

| | | | |
|---|---|---|---|
| Ֆրանսա | Տար. 170 ֆր. | Վեցամսեայ | 90 ֆր. |
| Արտասահման | Տար. 200 ֆր. | Հատը | 1 ֆ. 20 |

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13.305

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

51e ANNÉE — N° 13.305

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԷՆ ՎԵՐՋ

## ԳԱՂՏՆԻ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐԵՐԷՆ ԵՏՔ ՅԱՅՏՆԻ «ԴԵԿՐԷՏ»Ը

— Օ —

Մէկուկէս միլիոն նահատակներու թափուած արիւնը չէր չորցած տակաւին, երբ նորանոր աղէտներ եկան իր լրումին հասցնելու հայկական աննախընթաց ողբերգութիւնը։

Մինչ Հայութեան քաջարի զաւակները իրենց կուրծքը վահան դարձուցած՝ հերոսաբար մահու եւ կենաց կռիւ կը մղէին ցեղասպան Թուրքի սպառազէն բանակներուն դէմ՝ բազմաչարչար հայ ազգին սեփական անկախ հայրենիք մը ապահովելու համար իր դարաւոր պապենական հողերուն վրայ «յանուն ճնշուած փոքր ազգերու ազատութեան» կռուող մեծ դաշնակիցները 1916 Մայիս 16ին Սայքս–Փիքոյ գաղտնի համաձայնագրով իրարու միջեւ կը բաժնէին մեր հայրենի ժառանգութիւնը։

Երբ մէկ կողմէ հրապարակաւ հոգեցունց ճառեր կ'արտասանէին եւ յուսադրիչ խոստումներ կը շռայլէին «փոքրիկ դաշնակից»ին, միւս կողմէ մութին մէջ կը դաւէին անոր դէմ։ Կը ծրագրէին յաղթանակէն վերջ առ ոչինչ դրել իրենց յանձնառութիւնները եւ զրկել մեզ մեր արդար իրաւունքներէն։

Առաջին դաւադրութիւնն էր այս, որուն յետագային պիտի յաջորդէին ուրիշներ։

Երկրորդը՝ բոլշեւիկեան յեղափոխութիւնը՝ իր ծանրակշիռ հետեւանքներով մոռցնել պիտի տար առաջին դաւադրութիւնը, որ պայմաններու բերումով իր ծրագրային սահմաններէն դուրս պիտի ելլէր։ Պիտի չիրագործուէր Թուրքիոյ բաժանման 1916ի անգլեւֆրանսական գաղտնի համաձայնագիրը, որուն պիտի միանար ցարական Ռուսիան՝ ստանալու խոստումով մեր հայրենի հողերու հիւսիսային մասը, մինչ հարաւը բաժին պիտի իյնար Ֆրանսայի, ըստ 1916 Օգոստոս 19/Սեպտեմբեր 1ին Սազոնովի, Ժորժ–Փիքոյի եւ Սըր Էտուըրտ Կրէյի միջեւ փոխանակուած յուշագրին։ Իտալիան ալ իր բաժինը պիտի ստանար Թուրքիոյ անդամահատումէն (Համաձայնագիր 1916 Նոյ. 6/19)։

Ցարական վարչաձեւի տապալումէն ետք, ռուս ժամանակաւոր կառավարութիւնը 1917 Ապրիլ 25ի հրովարտակով Ռուսերու գրաւած Թրքահայաստանի հողերը կ'ենթարկէր իր կողմէ նշանակուած «ընդհանուր կոմիսար»ին։ Նախքան այդ, Մարտ 9ի որոշումով կը կազմուէր Անդրկովկասեան Առանձին Կոմիտէ (Օզակոմ)։

Այս վերջինը քայքայուեցաւ 1917 Նոյեմբեր 7ի (Ն. Տ.) «Հոկտեմբերեան» յեղափոխութենէն ետք եւ 1917 Նոյ. 27ին Թիֆլիզի խորհրդաժողովին մէջ ստեղծուեցաւ «Անդրկովկասեան Սէյմ»ը, որուն գործադիր մարմինն էր «Անդրկովկասեան Կոմիսարիատ»ը։

Ռուս զինուորները կը սկսին լքել Թրքական ճակատը եւ «դէպի տուն» երթալ, բոլշեւիկեան աւարէն իրենց բաժինն ստանալու համար։ 1917 Դեկտ. 9ին Երզնկայի մէջ կը կնքուի ռուս-թուրք զինադադար (ստորագրողներէն մէկն էր ողբացեալ Արշակ Ջամալեան)։

1917 Դեկտ. 30/1918 Յունուար 12ին կը հրատարակուի Թրքահայաստանի մասին ծանօթ «Դեկրէտ»ը (հրամանագիր) Լենինի եւ Ստալինի ստորագրութեամբ։ Առաջին յօդուածին համաձայն ռուս զինուորները պիտի հեռանային Թրքահայաստանէն։ Բ. եւ Գ.՝ Թրքահայ տարագիրները «անարգել» պիտի վերադառնային իրենց տեղերը։ Դ՝ Պիտի կազմուէր Թրքահայաստանի ժամանակաւոր ժողովրդական վարչութիւն, ընտրուած դեմոկրատական հիմերով։ Կովկասեան գործերու արտակարգ ժամանակաւոր գործավար կը նշանակուէր Ստեփան Շահումեան, որ պիտի հսկէր գաղթականներու վերադարձին եւ ռուս զօրքերու Թրքահայաստանի սահմաններէ ինչ ձեւով քաշուելուն։

Բոլշեւիկներու սկզբունքին հակառակ էր ուրիշ Պետութեան հողերը գրաւման տակ պահել։ Ուրեմն պէտք է պարպէին Թրքահայաստանը, որպէսզի հանրային կարծիքին կողմէ չամբաստանուէին իբրեւ «աշխարհակալ» կամ «գաղութարար»։

«Ազգութեանց գործերի ժողովրդական գործավար» Ի. Ջուղաշվիլի (Ստալին) իբրեւ լուսաբանութիւն «դեկրէտ»ին, որով «Ռուսիոյ Բանւորական եւ Գիւղացիական կառավարութիւնը կը պաշտպանէր Ռուսիոյ կողմէ գրաւուած» Թրքահայաստանի Հայերու ազատ ինքնորոշման իրաւունքը մինչեւ լիակատար անկախութիւն», նոյն 1917 Դեկտ. 30/1918 Յունուար 12ին կը հրատարակէ կոչ մը, ուղղուած հայ ժողովուրդին։

Ահա՛ թէ ի մէջ այլոց ի՛նչ կ'ըսէր այդ կոչը.

«Թո՛ղ իմանան Ռուսիոյ ժողովուրդները, որ ռուս յեղափոխութեան եւ նրա կառավարութեան խորթ են հողային գրաւման ցանկութիւնները։

«Թո՛ղ իմանան բոլորը, որ ազգային կեղեքումի աշխարհակալական քաղաքանութեան՝ ժողովրդական Գործավարների Խորհուրդը հակադրում է ճնշուած ժողովուրդների լիակատար ազատագրման իր քաղաքականութիւնը (Իզվեստիա, 1917 Դեկտ. 31, Հ. Տ.)։

Այս «դեկրէտ»ը, որուն մասին ա՛յնքան աղմուկ կը յարուցանեն համայնավարները, զայն նկատելով Լենին–Ստալինի մեծ պարգեւը Հայութեան, բացարձակապէս զուրկ էր արժէքէ, քանի որ անոր առաջին յօդուածը — ռուս զինուորներուն հեռացումը — անհնար կը դարձնէր իրագործումը միւս յօդուածներուն — գաղթականներու վերադարձն ու տեղաւորումը։ Առանց ռուսական բանակի ներկայութեան ի՛նչպէս հայրենիք պիտի վերադառնային տարագրուած վերապրող Հայերը։ Լենինի մտերիմ ընկեր Ստեփան Շահումեանը ի՛նչ հրաշքով Վան, Պիթլիս, Մուշ, Էրզրում եւայլն պիտի վերադարձնէր Կովկաս կամ այլուր ապաստանած Հայերը, երբ Թուրքերը կողոպտած էին — մեծ մասամբ նաեւ քանդած — անոնց հայրենի տուները եւ կազմ ու պատրաստ կը սպասէին՝ վերադառնալ փորձողներն ալ սուրէ անցընելու համար։

Լենին–Ստալինի 1917 Դեկտ. 30ի «դեկրէտ»ը բոլշեւիկեան անմէջ քարոզչութեան ծառայելու կոչուած էր միայն։ Մոսկուա արդէն ո՛չ մէկ գործնական քայլ առաւ հայ գաղթականները Թրքահայաստան վերադարձնելու եւ իրենց հայրենի տուներուն մէջ տեղաւորելու ուղղութեամբ։ Ուրիշ աւելի կարեւոր հոգեր ունէր։

«Դեկրէտ»ին արդիւնքն այն եղաւ, որ Թուրքերը ձեռնարկեցին Հայերու պարապ տուներուն մէջ եւ հողերուն վրայ տեղաւորել Մարտինէն, Տիարպէքիրէն, Սեբաստիայէն եւ այլ շրջաններէն բերուած իսլամներ, որպէսզի անոնք մեծամասնութիւն կազմեն Թրքահայաստանի մէջ՝ հաւանական հանրաքուէի մը պարագային։

ՀՐԱՆՏ–ՍԱՄՈՒԷԼ

## ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

## ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՄԷՋ

— Օ —

ԴԱՀԼԻՃ ՄԸ՝ ՈՒԹ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐՈՎ

Ուրբաթ օր նախագահ Ֆրանժիէ զինուորական մը նշանակեց իբրեւ վարչապետ լուծելու համար, գոնէ առժամապէս, կառավարական տագնապը։ Ծանօթ է որ շաբաթներէ ի վեր Լիբանան «Յորդանանացման» վտանգ մը կ'ապրի Պաղեստինցիներու եւ Ֆալանժիստներու տեւական բախումներուն հետեւանքով։

Այսպէս վերջին հրադադարն ալ չէ յարգուած եւ անոր հաստատումէն հազիւ 30 վայրկեան ետք հրացանաձգութիւն կը լսուէր Պէյրութի մէջ։ Մինչ այդ արդէն 40 մեռեալ կար։ Այս պայմաններու մէջ է որ նախագահը վարչապետ նշանակեց հանգստեան կոչուած զօրավար մը՝ Նուրետտին Րիֆայ, 76 տարեկան, ըստ աւանդութեան՝ Սիւննի։ Րիֆայ միայն ութ հոգինոց դահլիճ մը կազմած է, որոնց մէջ վեց զինուորական կայ, զինուորական չեն ուրեմն միայն երկու նախարար, որոնց մէջ Լիւսիէն Տահտահ, որ կը ստանձնէ Արտաքին, Ելմտական եւ Զբօսաշրջիկութեան նախարարութիւնները։

Առաջին անգամն է որ Լիբանան նման լուծումի մը կը դիմէ վերջ տալու համար տագնապին։ Այս կարգադրութիւնը, որ կը գոհացնէ քրիստոնեաները ընդդիմութեան կը բախի սակայն մահմետականներուն։ Արդէն անոնց պահանջներուն գոհացում չտրուելուն համար է որ տագնապը կ'երկարի։ Մահմետականները կ'ուզեն որ յարանուանական համեմատութիւնները յարգուին վարչակարգին մէջ, վասնզի գիտեն որ, ինչպէս կը բացատրէր Ժան Կրանմուժէն, Շաբաթ առտու Ֆրանս-Էնթէրէն, մահմետականներու թիւը տարիներու ընթացքին շատցած է եւ քրիստոնեաները (Մարոնի) այլեւս մեծամասնութիւն չեն։ Զօր. Րիֆայ յայտարարած է ձայնասփիւռ ճառով մը, որ երեսփոխաններու միաձայն փափաքին վրայ է (կայուն եւ ապահով իշխանութիւն մը հաստատելու) որ Հանրապետութեան նախագահը այս որոշումը տուած է։

Իւմանիթէ Շաբաթ օր ծանրօրէն կը ձաղկէր այս կարգադրութիւնը, ուր ֆաշիզմի վտանգ կը տեսնէ։

## Քանի մը տողով

ԱՆԳԱՐԱՅԻ մէջ ուր կը մասնակցի Սենթօյի ժողովին, Քիսինկէր նախաճաշ մը ըրած է ընդդիմութեան պարագլուխ Հալքեան Էճէվիթի հետ, որպէսզի համոզէ զայն իր դիրքը մեղմացնելու Կիպրական հարցին մէջ։ Տէմիրէլի դահլիճը բաւական խախուտ է եւ Ամերիկա կ'ուզէ զայն ոտքի պահել։ Ամէն պարագայի մէջ, նախաճաշէն ետք Էճէվիթ յայտարարած է.— «Ընդդիմութեան մէջ ենք եւ Քիսինկէր մեզմէ որեւէ բան չի կրնար ուզել»։

## ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Մայիս 19)

ՋԱՐԵՆՑԱՒԱՆԻՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ

Ճարտարապետները մշակած են Հայաստանի ամէնէն երիտասարդ կեդրոնին՝ Ջարենցաւանի ապագայի (մինչեւ 2000 թուական) յատակագիծ։ Նախագիծը կազմողներու յղացումով քաղաքը պիտի ընդգրկէ մօտակայ երեք գիւղերը։ Բնակչութեան թիւը պիտի հասնի 80.000ի։ Հրազդանի գեղատեսիլ գետահովիտը պիտի դառնայ շրջանի բնակչութեան հանգստեան գօտին։

Ջարենցի անունով մկրտուած քաղաքին «կենսագրութիւնը» սկսած էր քսան տարի առաջ։ Այժմ Հանրապետութեան արդիւնաբերութեան հանգոյցներէն մէկը դարձած է։

×

ԵԳԻՊՏՈՍԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՐԱԽՈՒՄԲԸ ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ՄԷՋ

Եգիպտոսի ազգային պարախումբը Պուլկարիոյ մէջ ներկայացուցած է դասական պարեր։ Խումբին պարուսոյցն է Մարկ Մնացականեան, Հայաստանէ։

×

ՀԱՅ ՔՆԱՐԵՐԳՈՒԹԵԱՆ ՀԱՏԸՆՏԻՐ

Հայ սիրերգութեան լաւագոյն նմոյշները ամփոփուած են «Գիրք սիրոյ» հատընտիրին մէջ՝ վերջերս լոյս տեսած «Հայաստան» հրատարակչութեան կողմէ։ Հատորը կ'ընդգրկէ Նահապետ Քուչակի (ԺԶ. դար) սիրային քառեակներէն մինչեւ ժամանակակից բանաստեղծութեան նմոյշներ։ Գիրքը կազմուած է ժամանակագրական կարգով, իւրաքանչիւր հեղինակէ ներկայացուած են մէկ կամ քանի մը բանաստեղծութիւններ։ Քուչակի կը յաջորդեն Նաղաշ Յովնաթան, Սայաթ–Նովա, Պետրոս Դուրեան, Յովհաննէս Թումանեան, Աւ. Իսահակեան, Վահան Տէրեան, Եղ. Չարենց, Պարոյր Սեւակ եւ այլ հայ բանաստեղծներ, ինչպէս Վահան Թէքէեան, Տիգրան Չէօկիւրեան, Մատթէոս Զարիֆեան, Վահէ Վահեան, Գառնիկ Ադդարեան, Վահրամ Մավեան եւ ուրիշներ։

Ներկայ հատորը առաջին փորձն է ի մի հաւաքելու հայ սիրերգութեան լաւագոյն էջերը։ Զայն խմբագրած է բանաստեղծ Համլէտ Կարճիկեան։

---

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ Քաննի փառատօնը վերջ գտաւ առջի օր եւ մեծ մրցանակին արժանացաւ ալժերական ֆիլմ մը՝ Քրօնիք տէ զ'աննէ տը Պրէզ, դատակազմի յատուկ մրցանակ՝ Լ'Էնիկմ տը Կասփար Հաուզըր (Գերմանիա), լաւագոյն այր դերասան՝ Վիթթօրիօ Կասման (Իտալացի), լաւագոյն կին դերասանուհի՝ Վալերի Փէրին, Լէննի ֆիլմին համար (Ամերիկա), լաւագոյն բեմադրութեան զոյգ մրցանակ՝ Լէ զ'Օտրի (Քանատա) համար Միշէլ Պրոյի եւ Սեքսիոն – Սփեսիալի համար Քոսթա – Կավրասի։ Կարճ ժապաւէններու ոսկի շքանշանին արժանացած է Լօթրէք (Մեծն – Բրիտանիա) եւ խորհրդային փաստանկար մը ստացած է դատակազմի յատուկ մրցանակը։

# «ՄԱՅՐԵՐՈՒ ՕՐ»ՈՒԱՆ ԱՌԻԹՈՎ...

— «Երբ աշխարհ եկաւ մայրիկս բարի՝
Աստուած շշնջաց. աւելորդ եմ ես»:

ՅՈՎՀ. ՇԻՐԱԶ

×

Տառապանքով հասունցած ժողովուրդներու կեանքին մէջ, ինչպիսին եղած է Հայութիւնը, մայրական կոչումով ըմբռնելի նուիրումի եւ զոհաբերութեան ըմբռնումը իր գերագոյն արտայայտութիւնը գտած է «Աստուած» ու «աստուածային» բառերուն մէջ:

Շիրազ առանձին չէ քերթողական այս պատկերացումով: Շա՛տ աւելի առաջ՝ Զապէլ Ասատուր (Սիպիլ), մայրութեան գաղափարին մէջ գտած է սիրոյ, գուրգուրանքի, սփոփանքի եւ ամբողջական ընծայումի ընդունակ մարդ էակին ճըշմարիտ մեծութիւնը, Աստուծոյ ուղղեալ իր մէկ տաղին մէջ հարց տալով·

— «Եթէ դուն մա՛յր ըլլայիր, փոխանակ
հայր ըլլալու՝
Աշխարհ արդեօք չէ՞ր թաւալեր առանց
արցունք մը լալու...»

Ծանօ՛թ է, ուրիշներու կարգին, նաե՛ւ Աւետիք Իսահակեանի «Մօր Սիրտը» խորագրուած հայկական աւանդավէպը·

... «Տղան գլնաց, մօրն բսպանեց:
Երբ վազ կը տար
Սիրտը ձեռքին՝
Ոտքը սահեց, ընկաւ վար:

Եւ սիրտը մօր ասաց տըխուր.
Լացակումած.
«Վա՜յ, խեղճ տղաս,
Ոչ մի տեղդ չըցաւա՞ց»...

Տարբեր ազգերու եւ ժողովուրդներու կեանքին մէջ կնոջ ու մօր վերապահուած կարեւորութիւնը կ'արտայայտուի առաւելապէս ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ համոզումներով եւ հետաքրքրութիւններով:

Հայութեան դարաւոր պատմութեան մէջ — բացառութեամբ որո՛շ շրջաններու եւ որոշ վայրերու — մայրերու թէ կնոջ հանդէպ յարգանքի ու սիրոյ զգացումը իր աղբիւրը կը գտնէ այն խոր գիտակցութեան մէջ թէ ընտանեկան կեանքի սրբութեան ու մարդկային եւ բարոյական իմացումներու տեւականութեան հիմը մա՛յրն է:

Հայրիշխանական թէ մայրիշխանական դարաշրջաններու մեր պատմութեան ծանօթ ոեւէ անձ ի վիճակի է հաստատելու մեզի հետ թէ «մայրութեան» իր իմացումին մէջ մեր ժողովուրդը արգասաւորութեան խորհուրդին միացուցած է միշտ բարոյականութեան իր պաշտամունքը, տարբեր խօսքով՝ բնախօսականօրէն կընոջ ու մօր վերապահուած կոչումին առընթեր, անոնց մէջ փնտռած է մարդ էակին «աստուածային» ստորոգելիները, մարմնին ու մարմնական գեղեցկութեան հետ՝ հոգիին ու հոգեկանին գրաւչութիւնը:

«Մայր ամենայն զգաստութեանց» բնորոշումին մէջ, որով Հայը բարոյական իտէալականացում տուաւ Անահիտին, պէտք է գտնել առհաւական մեր բարոյապաշտութեան փաստը: Ոչ մէկ ժողովուրդի մէջ գեղեցկութեան հմայքէն գերադասուած է եղած առաքինութեան հրապոյրը:

Եւ երբ դարէ դար կ'անցնինք Հայոց կեանքի մեծ հանգրուանները, կը հաստատէք որ ժամանակը, պայմանները, դէպքերը, ընկերային ու քաղաքական վերիվայրումները, եւ վերջապէս անխուսափելի ազդեցութիւններ՝ չեն կրցած այլայլել մեր այդ բարոյապաշտիկ գիծը· ընդհակառակն՝ սերունդէ սերունդ արմատացուցած են հայ կնոջ ու մօր հանդէպ անվերապահ պաշտամունքի զգացումը:

Աստուածմէ ետք ամէնէն աւելի «անբաւելի» էութիւնը մա՛յրն է եղած Հային համար· հա՛յ մայրը, որ ինքնանուէր ընծայումի կոչուեցաւ՝ մեր ժողովուրդին վերապահուած դառնագոյն պայմաններու հետեւանքով: Աստուծոյ գաղափարականով ըմբռնելի բարութեան, սիրոյ եւ ազնուութեան իմացումները շօշափելի իրականութեան վերածուած են մեր ժողովուրդին մօտ մայրութեա՛ն ընդմէջէն: Մօրենական կաթը, տոհմական կեանքի մէջ, երկինքէն ցնցուղուող օրհնութեան չափ նուիրական նկատուած է Հայրենի աշխարհի մէջ· ու այսօր ալ տակաւին՝ երբ Հայաստանի մայրերուն կը սեւեռիք՝ կը զգաք թէ քաղաքակրթութիւնը չէ կրցած մերօրեայ հայ ընտանիքը առհաւական սրբութեան օրրանէն քաղքենի կեանքի ծանծաղուտներուն առաջնորդել...

×

Տարբե՛ր եղաւ, տարբեր է ճակատագիրը տարաբոյս սերունդներուն՝ որոնց ընկրկումին եւ այլայլումին մէջ հաւանօրէն իրաւունք չունինք դատապարտելի որեւէ խաթարում տեսնելու... Արեւմուտքը աւանդապաշտութիւններու ձեռնտու հող չէ եւ մարդկային արժէքներու եւ բարոյական արժանիքներու չափանիշը հոգին չէ յաճախ: Կեանքի իմացումները անանձնական ըլլալէ դադրած են, եւ նուիրումն ու մարդկայնութիւնը՝ առհասարակ ժամանակավրէպ տրամադրութիւններ: Անհատական անկախութեան դաւանանքը հասած է համեմատութիւններու՝ որոնք ա՛յրը թէ կինը անընտել կը դարձնեն ոչ միայն հայրութեան եւ մայրութեան բնաշխարհիկ ըմբռնումին, այլ եւ, յաճախ, այլասիրութեան տարրական զգացումին:

Այսուհանդերձ, մայրութեան վսեմական կոչումը չքացած հարստութիւն մը չէ: Եւ եթէ կարենանք հայկական երդիքներու տակ ընտանեկան դաստիարակութեան շունչն ու ոգին կարելի չափով տեւականացնել՝ վստահօրէն շա՛տ բան կը փրկուի տակաւին...:

«ՀԱՅՐԵՆԻՔ»

# ՄԵՐ ՄԱՅՐԵՐԸ

— Օ —

Մեծ մօրս յիշատակին՝ նաեւ բոլոր մեր ազգանուէր կանանց, որոնք անձնազոհ նուիրումով կեանքեր փրկեցին:

Յիշողութեանս մէջ խորապէս դրոշմուած դէպք մը՝ զոր տարիները երբեք չտժգունեցին, այլ ընդհակառակն մեծածաւալ համեմատութեամբ պահեց ան իր բիւրեղութիւնը, ծառայելով որպէս ներշնչարան:

— Խարխլած երեւոյթով տուն մըն էր, երկու գեղեցկաշէն տուներու միջեւ. Թերեւս ոչ այնքան հին որքան երկարատեւ բնակութենէ զուրկ անխնամ թողուած երեւոյթը կուտար այդ պատրանքը:

Մէկ կողմէն փողոցին նայող ապակեպատ դուռն ու պատուհաններուն ապակիները, տարիներու փոշիով պատած խաւով, անթափանց էին, իսկ ետեւի կողմէն կը միանար շարքով տուներու պարտէզներուն:

Մեծ մօրս ընդարձակ պարտէզը ամէնէն սիրած զբօսավայրս էր: Դպրոցէն դարձիս հոն անցուցած ժամերս բացառիկ երանութեամբ կը համակէր հոգիս: Մանաւանդ աշնան, պտղատու ծառերու կախ ճիւղերը՝ հասուն հիւթեղ պտուղներով ծանրաբեռն, գգլխիչ հրապոյրով զիս կը հրաւիրէին, որոնց մէջէն քալելով, մի առ մի քաղելու հաճոյքը անսահման վայելք էր:

Երեկոյ մը ուշ ատեն պարտէզէն տուն մտնելու ատեն, քովի անմարդաբնակ տունէն ծխախոտի հոտ մը առի, եւ հազի ձայն մը հասաւ ականջիս: Սարսափահար ներս վազեցի... Արդէն այդ տունը, թաղի տղոց համար մտացածին չար ոգիներու բոյն մը կը նկատուէր. Հետեւաբար երեւակայութեանս որպէս արդիւնք չհամարձակեցայ մեծ մօրս արտայայտուիլ. պայուսակս առած հապճեպով տուն վերադարձայ... Յաջորդ օրերու եւ շաբաթներու ընթացքին միտքս կը գործէր անդադար — այդ տունը ուշադրութեանս առարկան էր դարձեր իսկ մեր տան մէջ տարօրինակ երթեւեկ մը կար. խորհրդաւոր լռութեան մէջ կարծես լուրջ բաներ մը կ'անցնէր կը դառնար, բազմապատկելով հետաքրքրութիւնս: Համարձակութիւն չունէի հարցում տալու. առաջին փորձիս արդէն մեծ մօրս հեղինակաւոր ձայնը զիս լռութեան էր դատապարտեր...

Աշունը անցաւ: Հասան ձմրան մռայլ օրերը: Շատոնց հրաժեշտ էի առեր հմայիչ պարտէզէս: Դպրոցէն դարձիս կը մնայի տունը դասերով զբաղած, բայց խելքս ու միտքս հո՛ն էին. հո՛ն, մեծ մօրս դրկից տան, ուր բնազդօրէն կը գուշակէի թէ խորհրդաւոր բան մը տեղի կ'ունենար...

Ի վերջոյ ամէն ինչ պարզուեցաւ: Այդ տունը վեց ամիս որպէս թաքստոց էր ծառայեր 8–10 յեղափոխականներու, որոնց հոգածութիւնը ամէն տեսակէտով մեծ մայրս էր ստանձներ: Ահով, վախով, սրտադողով պահեր էր զանոնք: Ամէնէն փոքր կասկած մը մահուան դուռը պիտի հասցնէր թաքնուողները կորստեան մատնելով մեր ամբողջ ընտանիքը:

Գարնան առաւօտ մըն էր: Ներկայ էի անոնց հրաժեշտի պահուն: Հիացումով, մասամբ ապշած կը դիտէի այդ անծանօթ կայտառ երիտասարդները, որոնք անհուն զեղումով մեծ մօրս ձեռքերը կը համբուրէին, շնորհակալութեան ու երախտագիտութեան անվերջ բառերով: Բոլորի աչքին արցունք կար:

Իրականութեան թափանցելու տարիքը չունէի դեռ, բայց յետագային կնճռոտ իրողութեան վերահասու ըլլալով, սիրելի մեծ մայրս աւելի բարձրացաւ, դառնալով հիացումիս ու պաշտամունքիս առարկան: Ան միակը չէր անշուշտ, հայ իրականութեան մէջ բազմաթիւ են նման քաջարի կանայք որոնք կը լեցնեն մեր պատմութեան փառաւոր էջերը:

Յաւիտենականութեան անցած պաշտելի՛ էակներ, որոնք խոր հաւատքով պահեցին ազգին աւանդները: Ինքնաբուխ, հայրենասիրութեան բնազդով, հրաշագործ զօրութեամբ, հերոսական գործեր կատարեցին: Տան անկիւնը նստած, սակայն անսացին իրենց հոգւոյ ձայնին: Համե՛ստ, առանց պաճուճանքի, առանց ծնծղաներու շնդալից ձայնի, առանց չփորի եւ առանց «կապոյտ» «կարմիր» կամ «գթութեան» խաչերու կազմակերպուած անուններու, անաղմուկ գթութեան արժանի գործերով իրենց անունը անմահացուցին: Հայադրոշմ նուիրումով, իրենց հմայքով ազնիւ նկարագրեր կերտեցին, կենսատու ներշնչարանը դառնալով գալիք սերունդներուն:

Դափնեպսակի արժանի մայրե՛ր, խունկ ու մոմ նաեւ ձե՛զի: «Մայրերու Տօնի» օրը. ձեր անմահ հոգիները թող սաւառնին մեր վերեւ:

ԼՈՒԻԶ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

# ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

## ՍՂԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ

Համաձայն այս նախկին իրաւունքին՝ այն պարագաներուն, երբ որոշումը 14 օր առաջ տրուած էր ու յետոյ իրագործուած, կարելի էր առանց այլեւայլութեան ըսել, թէ ոճիրը ընդհանրապէս խորհրդածութեամբ կատարուած է: Անիկա այսօր փոխուած է: Ուղղակի հակառակ նախկին օրէնքին տրամադրութեանց՝ բարձրագոյն ատեանը ամենայն վճռականութեամբ կը բացատրէ, թէ այժմ ոճիրի կատարման ժամանակն է որ որոշիչ կը նկատուի: Ուրեմն կարեւոր չէ թէ ե՛րբ է տրուած որոշումը: Այսպէսով, այն խնդրին վերաբերմամբ՝ թէ տեղի ունեցա՞ծ է արդեօք ինքնին խորհրդածութիւն մը, մենք պէտք է կշռենք ու պարզենք՝ արդեօք ան գոյութիւն ունէ՞ր սպանութեան կատարման պահուն, թէ կիրքի, զգացումներու, մտապատկերներու փոթորիկ մըն էր ամբաստանեալին մէջ:

Ասոր պատասխանը ես բնաւ չեմ ուզեր տալ. ան կը գտնուի, իմ տեսակէտով, գործին բնութեան մէջ:

Ես կ'ուզեմ միայն մատնանշել այն, որ Գերութեան բարձրագոյն ատեանը բացառիկ պայծառութեամբ բացատրած է (հատոր 42, էջ 261), թէ ի՛նչ է խորհրդածութիւնը եւ ի՛նչ է յոյզը:

Պարոններ, ես ստիպուած էի արծարծել այստեղ բարեխղճութեամբ նաեւ խորհրդածութեան խնդիրը, թէեւ մինչեւ որոշ աստիճան հակառակ եմ ատոր, որովհետեւ մենք, պաշտպաններս, ամբողջ սրտով, կատարեալ համոզումով պիտի խնդրենք ձեզմէ՝ յանցաւորութեան հարցին ժխտողական պատասխան տալ:

Դուք գիտէք — Պ. նախագահը նոյնպէս տակաւին պիտի ըսէ ձեզ այդ — առաջին հարցումը կը սկսի հետեւեալ խօսքերով. «Յանցաւո՞ր է ան...»: Անպատասխանատու վիճակի, հոգեկան գործունէութեան հիւանդագին խանգարման եւայլն մասին առանձին հարցումներ պիտի չըլլուին, այլ «յանցաւոր» բառին մէջ կը պարունակուի պատասխանը այն հարցումին, թէ դուք ամբաստանեալը՝ իր արարքի վայրկեանին՝ պատասխանատո՞ւ կը նկատէք թէ ոչ:

Ասոր մասին մենք արդէն իրագէտներու ամբողջ շարք մը նշեցինք:

Հոգեկան գործունէութեան խանգարման խնդիրը օրէնքին մէջ այնպէս կ'արծարծուի, թէ ազատ կամքը գոյութիւն չունի: Ու իրապէս, պարոններ, խիստ հետաքրքրական էր տեսնել, թէ ինչպէս իրագէտները այստեղ, գրեթէ մեր առջեւ, կը մշակէին իրենց տեսակէտները, բացառութեամբ Պ. գաղտնի խորհրդական Դր. Շտէօրմէրի, որ առաջուընէ արտայայտած էր իր վերջնական տեսակէտը գրաւոր ցուցումի մը մէջ: Անկէ զատ մնացածները առաջին անգամը ըլլալով կը մօտենային խնդրին եւ իրենք իրենց հետ իսկ կը պայքարէին, դուք ալ անշուշտ այս տպաւորութիւնը ստացած պիտի ըլլաք: Պ. Շտէօրմէր, մեր շատ փորձառու դատարանային բժիշկը, բայց այնուամենայնիւ ոչ հոգեբոյժ, եկած էր այն համոզման՝ թէ հոս մենք գործ ունինք պարզ մարմնական վերնոտութեան հետ, ու այդ համոզման վրայ ան կառուցած էր իր ցուցումը: Զէ՞, դուք ամէնքդ ալ գիտէք, որ վերնոտութիւնը կ'ազդէ մինչեւ որոշ աստիճան հոգեկան գործունէութեան վրայ, սակայն աւելի կամ նուազ սահմանափակ չափով: Ու ահա Պ. Շտէօրմէր կը հարցնէ. այստեղ վերնոտութիւնը այս տեսակէ՞ն է, որ կ'ազդէ հոգեկանին վրայ այնպէս, որ ազատ կամքը բոլորովին կը վերնայ: Պատասխան. մեծ չափով նուազած, բայց ոչ բոլորովին վերցած:

Այնուհետեւ Պ. Փրոֆ. Լիփման շատ նրբամիտ եղանակով ներկայացուց ուրիշ տեսակէտ մը. այն է թէ վերնոտութիւնը այստեղ մարմնական չէ, ոչ թէ կը հանդչի կեդրոնական նեարդային սիսթեմի եւ առանձին նեարդներու հիւանդացման վըրայ, այլ թէ խնդիրը այն է որ հզօր հոգեկան տպաւորութիւն մըն է եղեր պատճառը ներկայ մարմնական, վերնոտութեան նմանող վիճակին: Որոշ չափով անցած դէպքերու, հայրական տան պատկերին տպաւորութիւնն է, որ հիւանդացուց ամբաստանեալին մարմինը:

Պ. Փրոֆ. Լիփման կ'ըսէ, թէ ամբաստանեալը այլեւս մինչեւ որոշ աստիճան լեցուած էր այս գաղափարէն, այն յիշողութենէն եւ այն ամէնէն, ինչ որ ան կը բխէր, բռնուած էր նաեւ իր մօր երեւոյթէն եւ անոր պատկերէն:

Լիփման կը յայտարարէ, թէ Թէհլիրեան ապրած է մշտական ծանրութեան մը տակ, թէ ան ինքզինքը դէմ կը զգար, երբ կը կենդանանային յիշողութեան պատկերները, դիակներու դաշտին հոտը, թէ ան եղած է ծանր ճնշումի մը, բռնադատութեան մը տակ: Ան հոգեկան հիւանդ մըն է՝ պատասխանատուութեան ամենանուազ կարողութեամբ:

(72 — Շար.)

ՄԱՅՐԵՐՈՒ ՕՐՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

# ՄՕՐ ՄԸ ՍԻՐՏԸ

Հակառակ տեղատարափ անձրեւին, բազմութիւնը խռնուած էր, հիւանդանոցին դրան առջեւ :

Ամէն սեռէ եւ տարիքէ մարդիկ, անհամբեր եւ տխուր նայուածքներով, կը հետեւէին դրան վրայ գտնուող ժամացոյցի սլաքներուն, որոնք ցոյց պիտի տային մուտքի ժամը :

Վիշտը, մտահոգութիւնը կը կարդացուէր սպասողներուն դէմքերուն վրայ : Տկիներ, այրեր եւ անչափահասներ, իրարու ծանօթ կամ անծանօթ, միշտ ալ նիւթ մը կը գտնէին իրարու հետ խօսելու :

Բազմութենէն քիչ մը հեռու, անկիւն մը կծկտած էի, առանց ականջ տալու՝ չուրջս դարձող խօսակցութիւններուն :

Միտքս տանջող մտածումէն ծնունդ առած նախազասութիւն մը, սառեր էր շրթներուս վրայ.—

Պիտի պահեմ մորմոքը սրտիս,
Որ չտեսնէ հարազատ որդիս...

Ամպերը՝ կամաց կամաց ցրուեցան, արեւը՝ իր ճառագայթները արձակեց, լուսաւորելով մեր մելամաղձոտ դէմքերը :

Ցանկարծ զանգակը հնչեց, բազմութեան մէջ ալիք մը անցաւ եւ աճապարանքի քայլերով ցրուեցանք պարտէզին աջ ու ձախ կողմերը գտնուող շէնքերուն ուղղութեամբ :

Հիւանդները կարօտով կը սպասէին իրենց հարազատներու այցելութեան, անոնց նայուածքներուն մէջ կը կարդացուէր յոյսը, վաղուան վերապրելու յոյսը :

Ես՝ ընկճուած ու մտածկոտ, յառաջացայ դէպի սրտահատորս, որուն դէմքը՝ այնպէս տժգոյն, այնպէս տանջուած էր, որ այդ պատկերին առջեւ, վայրկեան մը տատամսեցայ... յետոյ, ինծի զօրութիւն տուող միակ ուժին — մայրական սիրոյս յենելով, մօտեցայ :

Իմ սիրոյ, յոյսի ծաղիկս, գլուխը կախած էր, ցուրտ հովի համբոյրէն խամրած ծաղկի մը պէս... :

Այդ քնքոյշ, զգայուն ծաղիկը, իմ ջերմ սիրոյս, իմ ժպիտիս, իմ խնամքիս կը կարօտէր, որպէսզի վերապրէր, բանար իր թերթիկները, ըմբոշխնելու համար կեանքի գարնան արեւը...

Ուժաթափ ձեռքը՝ ափերուս մէջ առի, խորունկ, բայց թաքուն յուզումով, վհատ երեսները համբուրեցի :

Վիրաւոր եղնիկի մը անոյշ ու մեղմ նայուածքը ունէր, որ թափանցեց էութեանս խորը... :

Զաղ սարսուռ մը անցաւ սրտէս... Պիտի կարենա՞մ ծածկել՝ հոգիս բզքտող թախիծը...

Սգաւորի հագուստս փոխեր էի, ծածկելու համար այն գոյժը, որ եկած էր հօրը մահը հաղորդելու :

Այո՛, մեղմէ մղոններ, մղոններ հեռու, ան՝ յաւիտենապէս փակած էր, կարօտով լեցուն իր աչքերը, մեր անունը շրթներուն...

Ընդվզումի, բողոքի բառերս կուլ կուտայի : Անցեալի երանելի օրերու յիշատակները կը թղթատէի, մթնոլորտը՝ ուրախութեամբ լեցնելու ճիգով... :

Իսկ իմ հոգին՝ կ'արիւնէր, կ'արիւնէր :

Տառապանքներու բեռան տակ, ցաւանք հոգիս՝ պաշտելիիս սուգը կ'ողբերգէր...

Բաժանումի ժամը եկած էր :

Վերջին ուժերս ի գործ դրի, ժպիտով եւ վաղուան արեւոտ ու երջանիկ օրերու յոյսը ներշնչելով հեռացայ...

Մօր մը սրտին՝ գերագոյն ուժն էր...

Ես գիտեմ, լաւ գիտեմ մօր մը ցաւին խորութիւնը եւ ահաւորութիւնը, գիտեմ թէ ինչ ըսել է օրերով, շաբաթներով, ամիսներով անդադար եւ անվերջ մտածել նոյն ցաւին վրայ :

Ցանկալ փոխել ճակատագիրը, պայքարիլ, աքնիլ եւ յետոյ... ջախջախուիլ արգելքներուն դէմ...

Կ'ուզեմ, կը բաղձամ ամէն ինչ փոխուած տեսնել, բայց... անարդարութեան ցաւէն վշտահար, խելայեղ ցաւերով կը գալարուիմ...

Պէտք է հասկնալ մօր մը անսահման սէրը, պէտք է հասկնալ ինչպէս կը սիրէ մայր մը...

Սէրը, յոյսը, մտածումը եւ զոհաբերութիւնը գեղեցկօրէն եւ ներդաշնակօրէն միաձուլուած են մայրական սրտին մէջ...

ՀԱՅՈՒՀԻ

## ՀԱՅԱՍՏԱՆ

### «ՉԱՐԵՆՑ» ՏՈՒՆ – ԹԱՆԳԱՐԱՆԻ ՆԻՒԹԵՐԸ ԿԸ ՃՈԽԱՆԱՆ

Ընդամէնը երեք ամիս է, որ Եղ. Չարենց տուն – թանգարանի դուռները բացուած են այցելուներուն առջեւ, բայց արդէն թանգարանը դիտելու եկած են մօտ վեց հազար հոգի : « ... Ի՜նչ լաւ է, որ Մեծերուն կարելի է այցելել իրենց տանը մէջ», կը կարդանք տպաւորութիւններու գիրքին մէջ :

Իսկապէս, մարդիկ խոր երախտագիտութեամբ կ'այցելեն այն տունը, ուր իր կեանքին վերջին տարիները ապրած է մեր դարուն մեծագոյն բանաստեղծներէն մէկը, խորհրդահայ գրականութեան առաջին դասականը, ժողովուրդին սիրելի բանաստեղծը :

Թանգարանի նուիրատուներու մատեանին մէջ օրէ օր կ'աւելնան այն մարդոց անունները, որոնք թանգարանին կը տրամադրեն բանաստեղծին հետ կապ ունեցող նիւթեր՝ չարենցեան հրատարակութիւններ, նկարներ, յուշեր, ձեռագիրներ, նամակներ եւայլն : Ցամառ որոնումներու շնորհիւ այսօր արդէն ցուցանմոյշներու թիւը հասած է շուրջ ութ հազարի :

Վերջերս թանգարանը հարստացաւ արժէքաւոր ու հետաքրքրական նոր նիւթերով : Թանգարանին յանձնուեցաւ Պէյրութ հրատարակուող այն պարբերաթերթերուն ցանկը, որոնք արձագանգ հանդիսացած են Չարենցի 70ամեայ յոբելեանին հանդիսութիւններուն, ինչպէս նաեւ առաւել հետաքրքրական յօդուածներու պատճէնները :

Ցանձնուած նիւթերը կը պատկերացնեն թէ Սփիւռքի Հայերը հանդիսութիւններով նշած են մեծ բանաստեղծին յոբելեանը : «Նայիրի» շաբաթաթերթը Արամայիս Սրապեանի «Չարենցի շաբաթը Հայաստանի մէջ» յօդուածով սփիւռքի Հայերուն մանրամասն կը ծանօթացնէ բանաստեղծին յոբելեանին տօնակատարութիւնը Հայաստանի մէջ՝ հատուածաբար մէջբերելով Եղ. Թօփչեանի, Պարոյր Սեւակի եւ ուրիշներու խօսքերը : «Մասիս» շաբաթաթերթը լոյս ընծայած է Անդրանիկ Ծառուկեանի ճառը Չարենցի մասին՝ Թէքէեան վարժարանին մէջ տեղի ունեցած հանդիսութեան ժամանակ : Ամփոփելով իր խօսքը, Ծառուկեան ըսած է. «Նուագախումբին մէջ՝ եթէ Սիամանթօ շեփորն է, Վարուժան՝ դաշնակը, Մեծարենց՝ արծաթ ծնծղան, Թէքէեան՝ թաւ-ջութակը, Չարենց համերգն է բնութեան՝ հովերուն դէմ, ծովերուն դէմ» : Հրատարակուած է նաեւ արաբ ծանօթ բանաստեղծ Սայիտ Աքլի ճառը, ուր մասնաւորապէս ընդգծուած է. «... Չարենցի կեանքը թանկագին գանձ էր : Այդ կեանքը համակ բանաստեղծութիւն էր, օր ըստ օրէ կ'ուռճանար եւ իր հետ կը վերացնէր նաեւ ընթերցողները : Սէրը ժողովուրդին հանդէպ Չարենց վերածեց բոցաշունչ բառերու բանաստեղծի, բոցահիւս հրապարակախօսի, բոլոր ճակատամարտներու մէջ կանգուն եւ յաղթանակ չեփորող զինուորի, անթառամ մտքերով փիլիսոփայի : Չարենց մինչեւ վերջ մնաց մարդկայնութեան զաւակը» :

Թանգարանը երախտագիտութեան մեծ զգացումով է ընդունած եւ կ'ընդունի Չարենցի կեանքին, ստեղծագործութեան հետ կապ ունեցող որեւէ մասունք :

Տ. ԱՐՉԱՔԱՆԵԱՆ

«Գրական Թերթ»

## ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԸ ԳԱՂՈՒԹԷ-ԳԱՂՈՒԹ

### ՔՈՒԷՅԹ

Ապրիլ 24ին Քուէյթի Հայոց եկեղեցիին մէջ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուած է Եղեռնի նահատակներու յիշատակին : Քարոզած է Եղնիկ Վրդ. Պալայեան :

Նոյն օրը երեկոյեան, խուռներամ բազմութեան մը ներկայութեան, տեղի ունեցած է 60ամեակի ոգեկոչման հանդէսը, որուն բացումը կատարած է Ազգ. Իշխանութեան քարտուղար Յակոբ Յովհաննէսեան : Բանախօսած է Եղնիկ Վրդ. Պալայեան եւ Կ. Փօլատեան, Պէյրութէն :

Ապրիլ 25ի իրենց թիւերով Քուէյթի գլխաւոր երկու օրաթերթեր՝ «Սիասիէ» եւ «Ռայ-ալ-Ամ» անդրադարձած են Եղեռնի 60ամեակին լուսանկարներ ալ զետեղելով Նիւ Եորքի Հայութեան բողոքի ցոյցերէն :

### ԼԱ ՀԷ

Հոլանտայի փոքրաթիւ հայ գաղութը Ապրիլ 24ին Լա Հէի Թրքական դեսպանատան առջեւ բողոքի ցոյց մը կատարած է : Ցուցարարները հոլանտերէն մակագրուած պաստառներ պարզած են՝ «Թուրք կառավարութիւնը պատասխանատու է մէկուկէս միլիոն հայ զոհերու համար», «Ազատութիւն հայ ժողովուրդին» եւ «Թուրքեր ու Ամերիկացիներ, հայկական հողերէն դուրս» :

Հոլանտական « Հաագսէ Կուրանտ » թերթը Ապրիլ 24ի թիւով գրած է, թէ «Հոլանտայի Հայերը այսօր ցոյց մը կազմակերպած էին Թուրքիոյ մէջ Հայերու վրայ ի գործ դրուած ճնշումին դէմ : Միաժամանակ անոնք կը նշէին 60 տարի առաջ Թուրքիոյ մէջ սարսափելի կերպով բնաջնջուած մէկուկէս միլիոն Հայերու յիշատակը» :

[illegible]

Նկարիչ Զարեհ Մութաֆեան Յունիս 4էն 21 իր գործերը կը ներկայացնէ արուեստասէր հասարակութեան Փարիզի Պերնհայմ – Ժէօն ցուցասրահը (83 Ֆօպուռ Սէն Թ'Օնոռէ) : Այս առթիւ լոյս տեսած հրաւիրագիր – ցուցակին մէջ Սիւզան տ'Առթէզ մանրամասնօրէն կը խօսի Մութաֆեանի արուեստին մասին, մանաւանդ անոր քոլոռիսթի տաղանդին :

### ՍՏԱՑԱՆՔ

LA COMMUNAUTE ARMENIENNE DE DECINES (1925-1971) par Geneviève Bardakdjian (Mémoire de maîtrise d'histoire soutenu auprès de M. Garrier, maître de Conférences et de M. J. Ch. Bonnet, assistant à la Faculté des Lettres et Sciences humaines de Lyon), Juin 1972.

### ԲԱԳՐԱՏ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆԻ ԺԱՊԱՒԷՆՆԵՐԸ

Բեմադիր Բագրատ Յովհաննիսեան « Հայֆիլմ » արուեստանոցին մէջ ձեռնամուխ եղաւ ստեղծելու ժապաւէն մը՝ Ռ. Սարոյեանի ստեղծագործութիւններու հիման վրայ : «Իմ սիրտը լեռներում է» ժապաւէնին նիւթը գլխաւորաբար գրագէտին համանուն թատերախաղէն, ինչպէս նաեւ անոր քանի մը հին պատմուածքներէն քաղուած է :

Բ. Յովհաննիսեան համեմատաբար նոր կը զբաղի բեմադրութեամբ : Երեւանի համալսարանի ռոման – գերման լեզուներու ճիւղի շրջանաւարտ էր եւ անգլիական գրականութեան նախկին դասախօս : Մոսկուայի մէջ գրադատական յօդուածներ գրած էր անգլիացի ժամանակակից գրագէտներու ստեղծագործութեանց մասին :

Վերադառնալով Երեւան, աշխատած է «Հայֆիլմ»ի մէջ իբրեւ աւագ խմբագիր : Այնուհետեւ իբրեւ սկսնակ բեմադիր մասնակցած է Անդրէյ Տարկովսկիի «Անդրէյ Ռուբլիով» ժապաւէնի նկարահանումին : Ապա ինք ստանձնած է ժապաւէններու պատրաստութիւնը, ինչպէս «Աղքատին պատիւը», «Ջախ-չախ թագաւոր»ը եւ «Հնձան»ը :

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (122)

## ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

Բ.

### ԾԱՂԻԿՆԵՐՈՒ ԹԱԳՈՒՀԻՆ

— Ոչ, ոչ, հազար անգամ ոչ. բոլորովին անվնաս գործ մըն է... :

— Ուրեմն գրաքննիչին երթամ, ըսաւ Սալվանի՝ ձեռագիրը գրպանը դնելով :

— Հոս կը սպասեմ ձեզի, աճապարեցէք, բարեկամս, սիրելի բարեկամս : Գիտէք որ սպասս, կեանքս ձեռքերնիդ է... գրպաննուդ մէջ է...

Սալվանի արդէն մեկնած էր :

Կլիւքսիփէլ խորհրդականը գոհունակութեամբ աչքերը քթթեց, երբ Սալվանիի ներս մտնելը տեսաւ :

Օ՛ն, ահա դիւրին գործ մը. տեղ տեղ կարմիր մատիտի գիծեր, անգութ անդամահատութիւններ, լմնցա՛ւ գնաց :

— Գուսանրգութիւն մըն է...

— Լաւ :

— Որ կը համարձակիմ...

— Լաւ ըսինք : Կարելի է սփոփողական գործ ունիք, սիրելի թատերապետ : Նըստեցէք :

Եւ իր կարմիր մատիտին ծայրով կատակաբար հրեց Իտալացին : Դահիճն ալ իր մկրատովը այսպէս կը զգուէ խեղճ մահապարտին վիզը :

Եւ պարոն Կլիւքսիփէլ ձեռագիրը բացաւ, մատիտը վեր առաւ, վար իջեցուց, բայց այսչափ միայն եւ լմնցաւ :

Ծաղիկներու թագուհի՛ն : Կրօ՛ղ :

Աւստրիա, Իտալիա, Ս. Աթոռ, վեհապետական իրաւունք, առտնին ազատութիւն, ասոնց նման բան մը չկա՞յ. արդարեւ անկարելի էր այն երկու բառերը այնպէս մը ճմլել, որ մէջէն նախատինք մը ելլէր աստուածային իրաւունքներու կամ ուղղափառ եւ առաքելական Հռոմէական Եկեղեցիին դէմ :

Լաւ, թուղթերը դարձնենք : Եւ մատիտը կ'ելլէր ու կ'իջնէր, օդին մէջ կը մնար :

Ոչինչ, վնասակար տող մը, բառ մը չկար :

Օ՛, օ՛, օ՛, եթէ ֆրանսերէն գիտցած ըլլար առակախօսին սա տողը պիտի յիշէր.

Այս ալիւրոտ կոյտէն բան չհասկցայ :

Սալվանի, որ սկիզբները սրտատանջութեամբ նայած էր անոր երեսը, հիմա խորամանկ ակնարկներ կը նետէր անոր վրայ :

Գրաքննիչը վսեմ խօսք մը ըսաւ.

— Որովհետեւ այս գուսանրգութեան ներկայացումը արգիլելու պատճառ մը չեմ տեսներ, պէտք է մեծերուս հարցնեմ :

Ո՛, երբ արգիլել պէտք ըլլար, առանց մէկուն հարցնելու վճիռ կուտար :

Բայց երբ արտօնութիւն տալ հարկ ըլլայ, խնդիրը կը փոխուի :

Սալվանի տուն վերադարձաւ, ուր Թիչէլլինի իրեն կը սպասէր աւելի մեռած քան թէ կենդանի :

— Մերժե՞ց, գոչեց՝ երբ տեսաւ որ թատերապետը ձեռնունայն ետ կը դառնար :

— Ոչ, յետաձգեց... Համբերենք եւ յուսանք...

Երկու օր վերջը ձեռագիրը իրենց վերադարձուցին... ներկայացնելու արտօնութեամբը : Թիչէլլինի կը վախնար որ կը խենթենայ : Իր երազած իտէալականն էր այս : Աստուա՛ծ իմ, միայն թէ Լուչիոլա իր դերը ընդունէր :

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

## «ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

Պուր–Լէ–Վալանսէն Օր. Անժէլ Մարտիրոսեան 50 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ի Ապրիլ 24ի բացառիկին առթիւ եւ ի յիշատակ Թերթիս անմոռանալի հիմնադիրին:

## ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Օր. Ատել Յակոբեանի կսկծալի մահուան առթիւ Օր. Զարուհի Թորոսեան 30 Ֆր. կը նուիրէ Կապոյտ Խաչին եւ 20 Ֆր. «Յառաջ»ին (ստանալ «Յառաջ»էն):

## ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

«Հայաստան»ի խմբագրութիւնը իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկ. Խաչատուր Մատիլեանի իր հօր կսկծալի մահուան առթիւ:

×

Կապոյտ Խաչի Անիէր – Պուա–Քօլոմպի մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Պ. Մկրտիչ Քէօլէեանին, զաւակներուն եւ բոլոր պարագաներուն, ընկերուհի Մարգրիտ Քէօլէեանի մահուան տխուր առիթով:

## ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎ ԵՒ COCKTAIL

Փարիզի Կեդրոնական Սանուց Միութեան տարեկան Ընդհանուր Ժողովը տեղի պիտի ունենայ

31 Մայիս, Շաբաթ ժամը 15ին Բարեգործականի Նորակառոյց Երիտասարդաց Ակումբին մէջ

118 ռիւ տը Գուրսէլ, Փարիզ 17րդ. Մէթրօ – Գուրսէլ

Ըստ Միութեան կանոնագրին վարչութեան կէսը նորոգելի ըլլալով ներկայիս կոչ կ'ընենք անդամներուն որպէսզի իրենց թեկնածութիւնը դնեն մասնակցելու համար վարչութեան:

Ընդհանուր ժողովէն ետք Քոքթէյլ

Կը հրաւիրուին անդամները, բոլոր կեդրոնականցիները եւ Միութեան համակիրները

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

## ՄԱՐՍԷՅԼ ԱՆՄԱՐԱՍ ՑՂՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅ ՔՈՅՐԵՐՈՒ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Հովանաւորութեամբ Գերապ. ՆԻԿՈՂՈՍ Ծ. Վ. ՔԷՀԵԱՅԵԱՆԻ

Կիրակի 1 Յունիս, ժամը 16.30ին

ՍԱԼ ՄԱԶՆՈՑԻ ՄԷՋ, 88 ռիւ տ'Օպանեը Մարսէյլ

Դպրոցի Սան–Սանուհիներու կողմէ Ներկայացում – Նուագ – Արտասանութիւն

Մուտքը Ազատ է

## ՄԱՅՐԵՐՈՒ ՕՐԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Մարսէյլի Հ.Բ.Ը. Միութեան Տիկնանց օժանդակ Մարմինի վարչութեան, Մայրերու Օրուան առիթով կազմակերպուած է Թէյասեղան – Հաւաքոյթ մը, որ տեղի պիտի ունենայ 2 Յունիս, Երկուշաբթի կէսօրէն ետք ժամը 3.30ին Օթէլ Սփլանտիտի մանաւոր մէկ սրահին մէջ:

Սիրով կը հրաւիրուին անդամուհիները ու համակիրները:

30e ANNIVERSAIRE DU NOR SEROUND DANS LE CENTRE FRANCE

## *Grande Nuitée Dansante*

*organisée par le NOR SEROUND de Vienne*

Le Samedi 31 Mai à partir de 21 heures
dans les salons de la GRIGNOTIERE à MONTAGNY (69)
(à 5 kms de Givors en venant de Lyon)

*avec l'orchestre de GUY MARCELLINI*

*Partie arménienne animée par*
*GARY BERBERIAN et ANDRE TOROSSIAN*

BUFFET ARMENIEN — BROCHETTES — COTILLONS

## ՄԱՐՍԷՅԼ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Կազմակերպուած Կապոյտ Խաչի Մարսէյլի մասնաճիւղին կողմէ Մայիս 31 Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին

Nouveau Gymnase, Rue du Théâtre Français

Կը ներկայացուի

## ՀՆԱՐՔԸ

մասնաւորապէս Փարիզէն հրաւիրուած «Բեմասիրաց» Թատերախումբին կողմէ բեմադրութեամբ Պ. Մ. Անտոնեանի:

Տոմսեր գնելու համար դիմել հետեւեալ հասցէներուն.—

Տիկին Մ. ՇԱՄԻՐԵԱՆ
175, Bld. Liberté, Tél. 62-11-18

Տիկին ՖՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ
32, Rue de la République, Tél. 91-24-98

Պր. ՔԷՕՍԷԵԱՆ
Studio Rex, 2 Rue Bernard du Bois, Tél. 39-16-04

եւ ներկայացման օրը կիչէն եւ Կապ. Խաչուհիներուն:

## le voyage en grèce

Mayda BERBERIAN
6, rue de l'Echelle PARIS 1
tél 260 30 20 et 260 67 34
de 9h. à 19h. tous les jours

Chaque Samedi et Dimanche du 26 Avril au 15 Juin

SPÉCIAL - CHARTER

**Paris - Athènes - Paris**

**700 Fr.**

YASSOU A NOS PRIX GRECE

*INTERROGEZ-NOUS POUR D'AUT RES CHARTERS*

ՁԵՐ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

Դիմեցէ՛ք ՄԱՅՏԱ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆԻ

LE VOYAGE EN GRECE

Ամէն օր ժամը 9էն 19

## ԺԱՔ ՇԵԼԵԼԷՔԵԱՆ Կ'ԱՌԱՋԱՐԿԷ ՁԵԶԻ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Գործակցութեամբ

**AÉROFLOT et INTOURIST**

Գին, մարդ գլուխ Մարսէյլէն.—

**2.800 Ֆր.**

| ՄԵԿՆՈՒՄ | ՎԵՐԱԴԱՐՁ |
|---|---|
| Յունիս 6 | Յունիս 19 |
| Յուլիս 4 | Յուլիս 17 |
| Յուլիս 18 | Յուլիս 31 |
| Օգոստոս 1 | Օգոստոս 14 |
| Օգոստոս 15 | Օգոստոս 28 |
| Սեպտեմբեր 5 | Սեպտեմբեր 18 |
| Սեպտեմբեր 19 | Հոկտեմբեր 2 |

**2.500 Ֆր.**

| ՄԵԿՆՈՒՄ | ՎԵՐԱԴԱՐՁ |
|---|---|
| Հոկտեմբեր 3 | Հոկտեմբեր 16 |
| Նոյեմբեր 7 | Նոյեմբեր 20 |
| Դեկտեմբեր 26 | Յունուար 8, 76 |

ԱՅՍ ԳԻՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ ԵՆ.—

— Օդանաւային ճամբորդութիւնը՝ Մարսէյլ — Երեւան — Մարսէյլ
— Օդակայանէն պանդոկ ńեթուղարկերը
— Բնակութիւն երկու հոգինոց սենեակներ, Ա. կարգի պանդոկ
— Ամբողջական փանսիոն
— Այցելութիւններ Երեւան, Էջմիածին
— Պտոյտներ Սարդարապատ — Գառնի — Գեղարդ — Սեւանայ լիճ

ԿԱՐԵՒՈՐ

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՆՈՒԱԶԱԳՈՅՆ ՄԵԿՆՈՒՄԷՆ ԱՄԻՍ ՄԸ ԱՌԱՋ

*Renseignements et résérvations :*

**toutes agences HAVAS VOYAGES**
**et Jacques CHELELEKIAN**
87 La Canebière
13001 MARSEILLE
Tél. : (91) 50-89-12 Lic. 97

## ԱՄՐԱՆ ՀԻՆԳ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ – ՀԱՅԱՍՏԱՆ –

Երկու հոգինոց առաջին կարգի սենեակ եւ առաջին կարգի սպասարկութիւն Երեւանի եւ Մոսկուայի առաջնակարգ պանդոկներու մէջ: Բազմաթիւ շրջապտոյտներ երկու քաղաքներու մէջ:

ՅՈՒԼԻՍ 2էն 27
2 Օր Լենինգրադ, 12 օր Երեւան, մէկ օր Մոսկուա
2900 Ֆր.

ՕԳՈՍՏՈՍ 8էն 23
Երկու օր Մոսկուա, 13 օր Երեւան
2.850 Ֆր.

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 12էն 27
Երկու օր Մոսկուա եւ 13 օր Երեւան
2.800 Ֆր.

ՈՒՂՂԱԿԻ ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ ՄՈՍԿՈՒԱ

ՕԳՈՍՏՈՍ 8էն 21
2.900 Ֆր.

ՍԵՊ. 12էն 25
2.900 Ֆր.

TRANSTOURS, 22 rue du 4 Septembre, Paris 2e — Tél. 742-77-40
ուր կարելի է անձամբ ներկայանալ Կ. Ունճեանի, ամէն Երեքշաբթի եւ Ուրբաթ կէսօրէ ետք ժամը 15էն 18:
MARSEILLE : Z. ALIKSANIAN, 11 rue du Bassin, St. Julien
Tél. 93-04-90 — 66-38-92

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ
27
MARDI
27 MAI
1975

# ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO 1,20 F.

# HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

| | | | | |
|---|---|---|---|---|
| Ֆրանսա | Տար· 170 ֆր· | Վեցամսեայ | 90 ֆր· |
| Արտասահման | Տար· 200 ֆր· | Հատը | 1 ֆ· 20 |

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13·306

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

51e ANNÉE — N° 13.306

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԷՆ ՎԵՐՋ

## ԲՐԵՍՏ-ԼԻՏՈՎՍԿԷՆ (1918) ՄՈՍԿՈՒԱ ԵՒ ԿԱՐՍ (1921)

1917 Նոյեմբեր 7ի (Ն. Տ.) պոլշեւիկեան յեղափոխութենէն ետք դէպքերը կը դահավիժէին: Մինչ Ռուսիոյ մէջ կը սկսէին քաղաքային ներքին կռիւները կարմիրներու եւ սպիտակներու միջեւ, արտաքին ճակատի վրայ Գերմանները կ'օգտուէին ստեղծուած կացութենէն, Դեկտեմբեր 10ին Բրեստ-Լիտովսկի մէջ կնքելու համար Զինադադարի Համաձայնագիրը, — դեմոկրատական հաշտութիւն՝ առանց հողային կցումներու եւ հատուցման, ազգերու ինքնորոշման իրաւունքի սկզբունքով:

Սակայն Գերմանները կը մերժէին պարպել իրենց գրաւած ռուսական հողերը եւ կը վերսկսէին ռազմական գործողութիւնները: Ցաղթանակէն վերջ անոնք կ'առաջարկէին նոր, ծանր պայմաններ, զորս պոլշեւիկները կը պարտաւորուէին ընդունիլ:

Վերջին վայրկեանին մէջտեղ կ'ելլէին Թուրքերը եւ իբրեւ զինակից յաղթական Գերմանիոյ, կ'ուզէին օգտուիլ Ռուսիոյ ենթարկուած նեղ կացութենէն, վերստանալու համար Պաթումը, Կարսն ու Արտահանը, զորս կորսնցուցեր էին 1877-1878ի պատերազմին: Գերմանները Մարտ 1ին պոլշեւիկներուն ներկայացուցին թրքական պահանջները, որոնք առանց այլեւայլի ընդունուեցան Մոսկուայի լիազօրներուն կողմէ:

1918 Մարտ 3ին ստորագրուեցաւ հաշտութեան դաշնագիր Լեհաստանի (ներկայիս Բելոռուսիոյ) Բրեստ-Լիտովսկ քաղաքին մէջ՝ մէկ կողմէ Մոսկուայի, միւս կողմէ Գերմանիոյ եւ իր զինակիցներուն՝ Աւստրհունգարիոյ, Պուլկարիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ: Այս վերջնոյն լիազօրներն էին Հաքքը եւ Զէքի փաշաները:

Ըստ այս չարաբաստիկ դաշնագրի 4րդ յօդուածին, «Ռուսիա պիտի ընէ իր կարելին, ապահովելու համար շուտափոյթ պարպումը արեւելեան Անատոլուի նահանգներուն եւ անոնց կանոնաւորեալ վերստին յանձնումը Թուրքիոյ»:

Բացի Թրքահայաստանէն, «Արտահանի, Կարսի եւ Բաթումի շրջանները նմանապէս անյապաղ պարպւում են ռուս զօրքերի կողմից: Ռուսաստան պիտի չխառնուի այդ շրջանների պետական-իրաւական եւ միջազգային — իրաւական յարաբերութեանց նոր կազմակերպութեան մէջ, այլ այդ շրջանների ազգաբնակչութեան պիտի վերապահէ սահմանելու նոր կարգ, համաձայնութեամբ դրացի Պետութիւնների եւ մասնաւորապէս Տաճկաստանի»:

Նոյն օրը իբրեւ լրացուցիչ Բրեստ-Լիտովսկի հաշտութեան դաշնագրին, Ռուսիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ կնքուեցաւ համաձայնագիր մը, որուն Ա. յօդուածով Ռուսերը կը պարտաւորուէին 6-7 շաբաթուան ընթացքին հեռացնել յիշեալ երեք նահանգներուն մէջ գտնուող իրենց բոլոր ուժերը, եւ քաղաքային ու զինուորական պաշտօնատարները: Ե յօդուածով «Ռուսաստանի Հանրապետութիւնը պարտաւորւում է զօրացրել եւ բոլորովին արձակել տաճկահպատակ հայ հրոսախումբերը, որ գտնւում են ռուս հողի վրայ եւ գրաւուած տաճկական շրջանների մէջ»:

Է յօդուածով Ռուսիա իր սահմանին վրայ կամ Կովկասի մէջ պիտի չկեդրոնացնէ մէկ զօրաբաժինէ աւելի զօրք, մինչեւ իսկ մարզանքի նպատակով, մինչ Թուրքիա պատերազմական վիճակի մէջ պիտի պահէ իր բանակը՝ ուրիշ թշնամիներու դէմ պատերազմը շարունակելու անհրաժեշտութենէն դրդուած:

Ուրեմն կարմիր պատմութեան հազած Ռուսիա 1918 Մարտ 3ին Բրեստ-Լիտովսկի մէջ հայկական Կարսի եւ Արտահանի նահանգները կը յանձնէր Թուրքիոյ եւ յանձնառու կ'ըլլար պարպելու զանոնք, երբ տակաւին ռուս զինուորները բոլորովին չէին հեռացած Թրքահայաստանի գրաւուած հողերէն: Յանձնառու կ'ըլլար նաեւ «զօրացրուելու եւ բոլորովին արձակելու» Թրքահայ կամաւորները, որոնք «հրոսակներ» կ'որակուէին:

Եթէ 1918 Մարտի սկիզբը պոլշեւիկները ներքին եւ արտաքին կրկնակ ճակատներուն վրայ շատ նեղ դրութեան մէջ ըլլալով գլուխ էին ծռեր գերման եւ թուրք զինակիցներու ծանր պահանջներուն առջեւ, ստորագրելով Բրեստ-Լիտովսկի չարաշուք դաշնագիրը, հապա՞ ի՛նչպէս բացատրել Մոսկուայի 1921 Մարտ 16ի խայտառակ դաշնագրով անոնց անձնատուութիւնը քէմալական Թուրքերուն:

1921 Մարտին խորհրդային իշխանութիւնը ամրապնդած էր իր դիրքերը երկրին մէջ, գրաւելով ամբողջ Կովկասը եւ հաշուեյարդարի ենթարկելով իր ներքին եւ արտաքին թշնամիները: Մինչդեռ Անգարայի կառավարութիւնը ծանր կացութեան մէջ էր: Հելլենական բանակը յաղթական էր եւ կը յառաջանար Անատոլուի ներսերը: Թուրքերը իրենց սպառազինութիւնը կը պարտէին Մոսկուայի հայթայթած արդիական ամէն կարգի զէնքերուն եւ ցարական ոսկիներուն, որոնք սնտուկներով Անգարա կը փոխադրուէին:

Բոլշեւիկները ի վիճակի էին իրենց պայմանները պարտադրելու քէմալականներուն, որոնք ա՛յնքան պէտք ունէին դեռ իրենց օժանդակութեան:

«1921 թուականի ընթացքում Սովետական Ռուսաստանի կառավարութիւնը Թուրքիային տրամադրեց 33·275 հրացան, 57·986·000 փամփուշտ, 327 գնդացիր, 54 թնդանօթ, 129·479 արկ, 1500 սուր, 20·000 հակագազ եւ մեծ քանակութեամբ ռազմական այլ սպառազինութիւն, այդ թւում ծովային երկու կործանիչ» (Ռ. Գ. ՍԱՀԱԿԵԱՆ, Սովետա-թուրքական յարաբերութիւնների պատմութեան հակագիտական լուսաբանումը ժամանակակից թուրք պատմագրութեան մէջ, Երեւան, 1964, էջ 18ի Ծանօթութիւն, քաղուած Խ. Միութեան Քաղաքական վաւերագրերու հաւաքածոյի Բ. հատորէն, էջ 675):

Անգարայի կառավարութիւնը Լօզանէն առաջ մեծ յաղթանակ մը արձանագրեց Մոսկուայի մէջ 1921 Մարտ 16ին, պոլշեւիկներուն պարտադրելով Միլլի «Ազգային Ուխտ»ը Թուրքիոյ սահմաններուն մասին, մէջն ըլլալով Կարսի եւ Արտահանի նահանգները:

Խորամանկ Թուրք պատուիրակները Ստալինի հետ գաղտնի բանակցութեամբ Պաթումը զիջեցան Վրացիներուն, պայմանաւ որ պոլշեւիկները աչք գոցեն Կարսի եւ Արտահանի Թուրքիոյ կցումին: Մոսկուայի պատուիրակները նոյնիսկ չյաջողեցան Անին պահել խորհրդայնացած Հայաստանի սահմաններուն մէջ:

Որո՞ւն ապրանքը որուն կուտային:

Մոսկուայի այդ պարտուողական դաշնագիրը նուիրագործուեցաւ Կարսի մէջ 1921 Հոկտեմբեր 13ին: Այս անգամ Հայաստան, Վրաստան եւ Ազրբէջան եւս Մոսկուայի կողքին ստորագրեցին «անձնատուութեան» այդ անբացատրելի դաշնագիրը Անգարայի կառավարութեան հետ, որուն առաջին պատուիրակն էր Թունդ հայատեաց, իթթիհատական Քեազիմ Քարապէքիր փաշա:

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

## ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

## ԼԻԲԱՆԱՆ ՉԻ ԼՈՒԾԵՐ ԻՐ ՏԱԳՆԱՊԸ

— Օ —

ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐԸ ԿԸ ՀՐԱԺԱՐԻՆ

— Օ —

Սկիզբէն յայտնի էր արդէն թէ Լիբանանի զինուորական նոր կառավարութիւնը ոչ մէկ համակրանք կը վայելէ երկրին մահմետական շրջանակներուն մէջ եւ իր կողքի են միայն պահպանողական եւ աջ քրիստոնեայ շարժումները ինչպէս՝ Ճէմայէլի եւ Շամունի: Ներքին ընդդիմութենէն զատ, արտաքին ճնշումներն ալ, ինչպէս մանաւանդ Սուրիոյ փոխ-վարչապետ եւ Արտաքին նախարար՝ Ապտէլ Խալիմ Խատէմի անձնական միջամտութիւնը նախագահ Ֆրանճիէի, կը ստիպուէին ի վերջոյ նոր կառավարութիւնը որ, Երկուշաբթի առտու, իր հրաժարականը տայ: Նոր դահլիճը որ կազմուած էր Ուրբաթ իրիկուն, հազիւ 48 ժամ կեանք կ'ունենար:

Ասկէ զատ արդէն երկիրն ալ չէր կըրցած գտնել իր հանդարտութիւնը: Դէտեր եւ թղթակիցներ կ'ըսեն թէ Պէյրութ մեռած քաղաք մըն էր Կիրակի, ուր սակայն հոս ու հոն հրացանաձգութեան ձայներ կը լսուէին: Պէյրութի կեդրոնն է՝ Թապարիս հրապարակը, ուրկէ կը սկսի Էշրէֆիէի քրիստոնեայ թաղամասը, որ 9 մեռեալ կար, ինչ որ 75ի կը հասցնէր քանի մը օրուան մէջ զոհերու թիւը:

Ներկայ կացութիւնը շատ փափուկ է: Արդարեւ Ֆրանճիէ անմիջապէս տեղի տալով մահմետական պահանջներուն, պէտք է երեւոյթները փրկէ եւ շատ դըժգոհ չձգէ քրիստոնեաները ու նաեւ՝ բանակը:

Այս պայմաններու մէջ իբրեւ լուծում, Երկուշաբթի օր, կը նախատեսուէր որ զինուորական կառավարութիւնը հրաժարի առանց անվստահութեան քուէով տապալելու Ժողովին կողմէ: Այն ատեն զինուորականներէն կը խնդրուի որ շարունակեն գործերը վարել մինչեւ քաղաքային կառավարութեան մը կազմութիւնը: Եւ վերջապէս նոր դահլիճ մը կը կազմուի եւ վարչապետ կը նշանակուի Քարամէ, որ երկու զինուորական կ'առնէ կառավարութեան մէջ՝ Պաշտպանութեան եւ Ներքին:

### ՔԻՍԻՆԿԷՐ ՋԵՌՆՈՒՆԱՑՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱՒ

Մատրիտի ճամբով, Քիսինկէր Անգարայէն Ուաշինկթըն վերադարձաւ առջի օր, ձեռնունայն: Մոնտի թղթակցին համաձայն, Քիսինկէր ձեռնունայն վերադարձաւ քաջալերական ոչ մէկ բան առնելով իր խօսակիցներէն Կիպրոսի հարցին լուծումի մը համար:

Ֆրանս-Փրէս կ'ըսէ թէ Քիսինկէրի ընկերացող բարձր պաշտօնեայ մը որ կ'ուզէ անանուն մնալ (այս ձեւը ընդհանրապէս ակնարկութիւն մըն է նոյնինքն Քիսինկէրի) ըսած է թէ Կիպրոսի հարցը կրնայ կարգադրուիլ բայց Եգէականի հարցը կրնայ «նոր պատերազմի մը առաջնորդել»: Ուաշինկթըն Փոսթն ալ կ'ըսէ թէ յոյն-թրքական տարակարծութիւնը Եգէականի շուրջ կրնայ «ուղղակի բախումի մը տանիլ»:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

### Մ· ՄՈՒՐԱԴԵԱՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԱԾ Է ԵՐԵՒԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԻ ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՏԱՐ

Մայիս 14ին գումարուած է «Երեւանի քաղաքային սովետի սեսիան»:

Ժողովը Մ. Մուրադեանը նշանակած է «Երեւանի քաղաքային սովետի գործկոմի նախագահի պաշտօնակատար»:

## Քանի մը տողով

ՊՕՎԷԻ մայր տաճարին մէջ հրդեհ մը ծագած է Կիրակի գիշեր: Շուրջ քսան քառակուսի մեթր այրած է, բայց ծանրակշիռ բան մը չկայ:

ՄԻԹԵՐԱՆ Լանտերու իր ապարանքին մէջ հաւաքած էր Հարաւային Եւրոպայի ընկերվարական պարագլուխները, Ուրբաթ եւ Շաբաթ: Որոշեցին սկզբունքով ներկայացուած կուսակցութեանց պաշտօնական ժողով մը գումարել: Միթերան անձնապէս դիմաւորած է Սոարէսը, որու հետ ալ կը վերադառնար Փարիզ: Միթերան կ'ուզէ որ ընկերվարական Միջազգայինը աւելի գործունեայ ըլլայ, աւելի մօտ օրուան հարցերուն, այսինքն աւելի ընկերվարական: Կ'ուզէ Հարաւ-եւրոպական Ընկերվարութիւն մը կառուցանել, որուն լիտըրը ըլլայ Ֆրանսա: Միթերան կը սիրէ կրկնել «ո՞վ կը յիշէ Հանրապետութեան նախագահին անունը ժօրէսի օրով»:

ՔՈՒԷՅԹԻ իշխանապետը Փարիզ եկաւ պաշտօնական այցելութեան:

## AUCUN QUOTIDIEN DEMAIN

ՎԱՂԸ՝

### ՕՐԱԹԵՐԹԵՐԸ ԼՈՅՍ ՉԵՆ ՏԵՍՆԵՐ

— Օ —

Փարիզինէն Լիպերէի շարունակուած տագնապին պատճառով, գրքի Սէ. Ժէ. Թէ.ի բանուորները որոշեցին նոր գործադուլ մը: Ծանօթ է որ Փարիզինէն Լիպերէ ատենէ մը ի վեր լոյս կը տեսնէ Պելժիա թէեւ ցրուումն ալ Ֆրանսայի մէջ, կանոնաւոր չի կատարուիր, քանի թղթատարի թէ այլ ճիւղերու մէջ ոմանք թերթին կապոցները կը նետեն բողոքելու համար թերթին արտասահման տպուելուն դէմ:

Ուրեմն, ինչպէս բոլոր օրաթերթերը «Յառաջ» վաղը լոյս չի տեսներ: Ստորեւ մամուլի սենտիքային զեկոյցը.—

### COMMUNIQUE

Le Syndicat de la Presse parisienne communique :

Le Comité fédéral national de la Fédération française des Travailleurs du Livre (C. G. T.) a décidé de lancer pour le mardi 27 Mai 1975 un ordre de grève de 24 heures visant les imprimeries de presse et de labeur.

Les quotidiens parisiens, qu'ils soient du matin ou du soir, seront donc dans l'impossibilité de paraître au cours de la journée du 27 Mai. Ils prient leurs lecteurs de vouloir bien les en excuser.

Le Syndicat de la Presse parisienne proteste contre une décision qui prive pour la seconde fois en six semaines l'opinion française des informations et des commentaires que lui apporte la presse écrite, alors qu'aucun conflit n'existe actuellement entre ses membres et le Comité intersyndical du Livre parisien.

# ԻՐԱՒԱՏԷՐ՝ ՄԵՐ ԴԱՏԻՆ

« Qu'est-ce qu'un Etat sans équité ? C'est un ramas de brigands. »

Saint Augustin

Հայ ժողովուրդը դատապարտուած է հետապնդելու իր քաղաքական դատը կամ կորսնցնելու պատմութեան թատերաբեմէն որպէս ինքնուրոյն հաւաքականութիւն: Սփիւռքի գաղութներուն համար մանաւանդ անյետաձգելի է քաղաքական պայքարը, որովհետեւ քաղաքական իրաւազրկումը առաւելաբար կը ճնշէ Սփիւռքը: Ուրիշ ժողովուրդներու զաւակներուն համար ազգային պատկանելիութեամբ ապրիլ բնական երեւոյթ է. Հայ մարդոց համար ազգային պատկանելիութեամբ ապրիլ կ'ենթադրէ անդադրում պայքար:

Պետութիւններ, արդարացնելու համար ուժի տիրապետութիւնը, արդարացնելու համար ՇԱՀԸ, ՇԱՀԱԳՈՐԾՈՒՄՆԵՐԸ, ԲՌՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ, օրէնքի շապիկ կը հագցնեն անոնց յարաբերութիւններուն: Օրէնագիրքը անպայման արդարութիւն չի բերեր:

Երբ պետութեան մը կը պակսի, օրէնքէն անդին, բարոյական բարձր եւ իրաւահասկացողութիւնը, Սուրբ Օգոստինոսն է որ իրաւունք կ'ունենայ: Առանց բարոյական բարձր հասկացողութեան պետութիւնները կը վերածուին աւազակներու որջերու: Իսկ բարոյական հասկացողութիւնը կը սկսի այն ատեն երբ մարդիկ կը յաջողին դուրս գալ իրենց եսէն եւ ըսել Ֆրանսացի ժամանակակից իմաստասէրին պէս որ ՈՒՐԻՇԻ ԻՐԱՒՈՒՆՔԸ ԻՄ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՍ Է:

Սակայն, բախելէ առաջ իրենց եսին եւ անոնց տապաստանած պետութիւններու դռները, անհրաժեշտ է որ մեր ժողովուրդը, անսակարկ նուիրումով, տէր կանգնի իր դատին: Քաղաքական դատի հետապնդումը գիտակից փոքրամասնութեան մը վերապահուած չի կրնար ըլլալ: Իրաւազրկուած իւրաքանչիւր անհատ իրաւատէր է իր ժողովուրդի դատին: Իրաւատէր են բոլոր անոնք որոնք յանձնառու են եւ մասնակից: Միւսները, այսինքն այն Հայերը որոնք կ'ըսեն թէ իրենք հայասէր են, իրաւազրկուած պարտուածներ են, մարդիկ, որոնք գիտակցօրէն կը հասնին ՈՒՐԱՑՈՒՄԻ: Այս մարդիկը Դատ չունին, Հարց չունին: Միւսները, այսինքն անոնք որոնք չեն հասած ուրացումի, գիտնալով հանդերձ որ կան թերիներ, պատահած են սխալներ, պիտի պատահին սխալներ, պէտք է գան հաւաքական աշխատանքին, մասնակցութեան:

Ընդունելութեան սրահներու մէջ, երբ Հայ մարդիկ կը խօսին, կ'ըսեն նոյն բաները. կ'ընդգծեն կարեւորութիւնը երկարաշունչ, ծրագրուած եւ հանգրուան առ հանգրուան իրականանալի գործին. ախտաճանաչումներ կ'ընեն. համաձայն են որ անհրաժեշտ են նիւթական անսպառ աղբիւրներ. գիտեն որ կարեւոր է քարոզչութիւնը... գիտեն, շատ բաներ գիտեն:

Բայց քաղաքներու հանգիստին մէջ քաղքենիացած մեր ժողովուրդը վարժուած է ակնկալելու որ գործողները գործեն: Մարդիկ կը սիրեն բացառութիւն ընել իրենց անձերուն համար, մոռնալ հաւաքականը՝ պզտիկ փառքերու համար: Ժամանակն է որ ալ բացառութիւն չընենք նախ մեր անձին համար:

Թուրքիան գործած է Ցեղասպանութիւն: Թուրքիան չէ ճանչցած Ցեղասպանութիւնը: Թուրքիան, ճանչցուած պետութիւն, կարեւոր՝ իր աշխարհագրական դիրքով, կը պարտադրէ քաղաքական աշխարհին պատմութեան իր մեկնաբանութիւնը: Թուրքիան բռնագրաւած է հայկական հողերը եւ դատապարտուած են գաղութները ապրիլ տեսակ մը աքսորականի կեանք:

Թուրքիան կը դատապարտէ այսօր Սփիւռքի Հայութիւնը լուռ մաշումի, հաստատ այն համոզումով որ հայկական հարցին արտայայտուող պահանջատիրութիւնը կը մարի ուշ կամ կանուխ. Ժամանակի հարց է: Պետութիւններ, իրենց լռութեամբ, կը դառնան մեղսակից: Հայ գաղութները, հայ մարդիկ, իրենց անտարբերութեամբ, կը դառնան մեղսակից: Շրջելու համար այս կացութիւնը, հայ մարդիկ, ուր որ ալ գտնուին, պէտք է գան արի մասնակցութեան:

Սփիւռքի գաղութներուն համար մեծապէս հնարաւոր է ստեղծել հանրային կարծիք: Լուսաբանել՝ ոչ միայն պետական վարիչները, այլ նաեւ երկիրներու ժողովուրդները որոնք աւելի դիւրաւ կը ներթափանցուին արդարութեան վերահաստատման գաղափարներով: Այս ուղղութեամբ եղած ամէն փորձ օգտակար է: Իսկ եթէ այդ փորձերը ըլլան մասերը ընդհանուր ծրագրի մը եւ հասնին մեծ թիւով մարդոց, արդիւքն ալ, համեմատաբար կ'ըլլայ մեծ:

Քաղաքական պայքարի ճամբուն վրայ, կարեւոր է բացատրել, լուսաբանել, տպաւորել: Գիտական խորքով, առարկայական մօտեցումով հրատարակութիւններ, յօդուածներ՝ մարդոց կողմէ որոնց անաչառութիւնը վեր ըլլայ կասկածէ, վաւերագրելու եւ վաւերագրային նիւթերու տարածումը, կրնան ճամբայ հարթել մեր դատին համար: Նոյնքան կարեւոր է նաեւ տպաւորել հանրային կարծիքը, ցոյց տալ որ ժողովուրդը ներկայ է գործող կորիզներու կողքին:

Մեր դատի ուղղութեամբ տարուած բոլոր աշխատանքներուն, մեր ժողովուրդը պարտի բերել իր մասնակցութիւնը, իր ներկայութեամբ, մասնակցութեամբ, զոհողութեամբ:

ՅԱԿՈԲ ՊԱԼԵԱՆ

# ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՂԲԻՒՐՆԵՐԸ

— O —

Ջրերկրաբանական պայմաններու տեսակէտէն Հայաստանը կարելի է բաժնել երկու մեծ շրջաններու: Առաջինը, որ կ'ընդգրկէ երկրին հիւսիս – արեւելեան մասը կամ ինչպէս ընդունուած է անուանել Աղստեւ – Դեբեդ շրջանը, երկրորդը՝ Հայաստանի հարաւ – արեւմտեան մասը, որուն հնագոյն հողաշերտերուն ջրամերժ յատկանիշներուն պատճառով՝ աղբիւրներու ելքերը շատ քիչ են:

Մակերեսի հոսուն ջուրերը, որոնցմով կը կազմուին Փամբակ, Դեբեդ, Աղստեւ, Վեդի, Ողջի, Մեղրի գետերը խիստ անկայուն են. գարնան կը յորդին, իսկ ամրան՝ գրեթէ կը ցամքին: Աղբիւրները, ինչպէս նաեւ գետերը պայմանաւորուած են ձնհալով եւ առհասարակ օդերեւութաբանական պայմաններով. առատ ջուր կ'ունենան անձրեւներու ժամանակ եւ կը ցամքին կամ սակաւաջուր կը դառնան ամրան ամիսներուն:

Հիւսիս – արեւելեան Հայաստանի մէջ կը հանդիպինք բաւական կայուն եղող ստորերկրեայ աղբիւրներու: Պատկերը բոլորովին այլ է հայկական հրաբխային բարձրաւանդակի շրջանին մէջ, որ կը գրաւէ Հանրապետութեան սահմաններուն գրեթէ կէսը, սկսեալ Խոնաւ լեռներէն մինչեւ Գորիսի սարաւանդը: Խոնաւ, Գեղամայ, Արագած, Վարդենիս, Հիւս. Զանգեզուր, Իշխանասար հրաբխային լեռնազանգուածները, անոնց շուրջը փռուած լայնատարած սարահարթերն ու սարաւանդները՝ Շիրակ, Ապարան, Կոտայք, Եռաթումբ, Սիսիան եւայլն, ծածկուած են տարբեր կազմութիւն եւ տարողութիւն ունեցող լաւայի եւ տուֆի շերտերով: Հրաբխային ծածկոյթները թէեւ զգալի ճեղքեր ունին և ծակոտկէն են: սակայն բաւական ջրաթափանցիկ են: Մակերեսին վրայ հոսող ջուրերուն մէկ զգալի քանակութիւնը, մանաւանդ թեք սարաւանդներու վրայ, կը թափանցէ լաւածածկոյթներէն ներս եւ ի վերջոյ կը հասնի ջրամերժ հիմքին: Հոն ստորերկրեայ ջուրերը հոսելով բազմաթիւ շիթերով՝ կը կեդրոնանան հին գետահովիտներու մէջ: Շատ մը տեղերու մէջ հրաբխային բարձրաւանդակէն հոսող լեռնային ջուրերը կը սղոցեն լաւածածկոյթին շերտը՝ հասնելով անոր ջրամերժ հիմքին: Այս հատուածներուն մէջ է, որ դուրս կը ժայթքեն ջրառատ աղբիւրները, որոնցմով բաւական հարուստ է հրաբխային բարձրաւանդակը: Ասոնցմէ կարելի է թուել Այգր լիճի, Ղուկասեանի, Ապարանի, Քառասունակնի աղբիւրներու խումբերը, Արագածի եւ Գեղամայ բարձրաւանդակի նախալեռներուն մէջ՝ Լիճքի, Աղխմանի, Կարճաղբիւրի, Զոլաքարի աղբիւրները, Վարդենիսի բարձրաւանդակի հիւսիսային նախալեռներուն մէջ, Բազարչայի, Սառնակունքի, Սպանդարեանի, Զոր–Զորի, Սիսիան – Եռաբլուրի սարաւանդը կտրող Որոտան կիրճի ձախափնեայ մասին մէջ՝ Շաքիի աղբիւրները եւ շատ ուրիշներ, որոնց ցայտքը կը հաշուեն վայրկեանը հարիւրաւոր, իսկ երբեմն նոյնիսկ հազարաւոր լիթրերով: Պէտք է ընդգծել, թէ որքան խորունկ ըլլան աղբիւրները, այնքան անոնց ցայտքը հաստատուն եւ կայուն է: Իսկ երկրին մակերեսին մօտ գտնուող միջլաւային շերտերուն յարմարող ջուրերը զգալի չափով պայմանաւորուած են անձրեւներէն, ձիւնհալէն, որով բաւական անկայուն են:

Կարելի է անվարան ըսել, թէ Հայաստանի բնակավայրերուն մեծ մասը խմելու ջուր կը ստանայ անուշահամ աղբիւրներէն: Այսպէս, Գեղամայ լեռներու արեւմտեան լանջերէն եւ Հատիս լերան ստորոտներէն բխող «Քառասունակն» կոչուող աղբիւրներու ջուրերը, որոնք ամբողջական գետ մը կը կազմեն, Երեւան կը հոսին եւ կ'օգտագործուին ջրամատակարարման նպատակներու: Խմելու ջուրին մէկ մասը Երեւան կը ստանայ Արզնիի, Նուռնուսի, Գիմուշի, Գառնիի, Ապարանի աղբիւրներէն:

Յորդաբուխ աղբիւրներով ծանօթ է նաեւ Ղուկասեանի սարահարթը: Հակառակ մեծ հեռաւորութեան այդ ջուրերը խմելու կը ծառայեն Լենինականցիներուն համար:

Վճիտ աղբիւրներով աչքի կը զարնէ Կալինինոյի սարահարթը: Հոս Նովոսելցովա գիւղին մօտ աղբիւրներու խումբը, որոնց ջուրի քանակը կը կազմէ մօտաւորապէս վայրկեանը հազար լիթր, արդէն տեղափոխուած է Կիրովական: Գաւառագետի հովիտին Սարուխան եւ Հացառատ գիւղերու աղբիւրները կ'օգտագործուին թէ՛ խմելու, թէ՛ ոռոգելու նպատակներով:

Ստորերկրեայ ջուրերու զօրաւոր ժայթքերով աչքի կը զարնեն Որոտան, Հրազդան, Քասախ, Ձորագետ գետերու աւազանները: Առատ աղբիւրներ կան Ազատգետի հովիտին մէջ, Գեղարդի վանքին եւ Գառնի գիւղին միջեւ բազմաթիւ աղբիւրներ կան, որոնց ջուրերը Գառնի գետին եւ անոր վտակներուն աւազաններէն կը հաւաքուին:

Վերոյիշեալ լեռնային գետերու աւազաններուն մէջ աղբիւրներու ջուրերուն քանակութիւնը այնքան մեծ է, որ ասոնք թէ՛ խմելու թէ՛ ոռոգելու կը ծառայեն:

Պատկերը ամբողջական պիտի չըլլայ, եթէ քանի մը խօսք չըսուի Հայաստանի արտեզեան աւազաններու եւ հանքային ջուրերու մասին:

Հայաստանի մէջ ցայսօր յայտնաբերուած են շարք մը արտեզեան աւազաններ, որոնք իրենց ջուրերուն որակով կը հաւասարին աղբիւրներուն: Հանրապետութեան ամէնէն մեծ ստորերկրեայ արտեզեան աւազանը կը համարուի Արա–

# ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

## ՍՂԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ

Բայց այս զգուշաւոր, տարիքոտ հոգեբոյժը կուգայ այն կարծիքին, թէ ազատ կամքի կատարեալ բացակայութիւն մը գոյութիւն չունի: «Առնուազն, — կ'ըսէ ան, — առնուազն իմ մասիս կ'ըսեմ, որ այս վերջին եզրակացութիւնը չեմ կրնար հանել»: Ատով ան կը ցուցնէ, թէ՝ իբրեւ բժիշկ ինքը ստիպուած է հաշուի առնել դրական հետեւանքները: Ան չի կրնար ըսել. «Ես հաշուի կ'առնեմ հեռուգացող կարելիութիւններ»: Ան պէտք է ունենայ դրական բժշկական իրողութիւններ, որոնց կը յենու. ուստի՝ իբրեւ հոգեբոյժ՝ ան չի կրնար այդ ըսել: Սակայն զգոյշ կերպով ան կը կցէ. «Իմ մասիս՝ ես չեմ կրնար այս վերջին եզրակացութիւնը հանել, թէեւ փոքրագոյն բան մը միայն կը զատէ կացութիւնը ազատ կամքի կատարեալ բացակայութեան սահմանէն»:

Փրոֆ. Կասիրէր էականին մէջ միացաւ անոր:

Մնացեալ իրագէկները եւս մէկդի թողուցին Պ. Շտէօրմէրի այն տեսակէտը, թէ այստեղ մենք գործ ունինք վերնոտութեան հետ, եւ թէ այդ վերնոտութեան միջոցով է որ կրնար ներգործութիւն մը տեղի ունենալ հոգիին վրայ: Անոնք ամէնքն ալ կուգան այն տեսակէտին, թէ հոգեկանը, հոգեկան յոյզն է յառաջընթացը, ու Փրոֆ. Կասիրէր կը խօսի «գիտակցութեան երազային պղտորում»ի մասին. ան կը մատնանշէ, որ ամէն անգամ, երբ ամբաստանեալը ինքզինք դէշ կը զգար, յիշողութիւնները նորէն կուգային եւ չափազանց զօրաւոր կ'ըլլային:

Ու կ'եզրակացնէ. գործին մէջ դեր խաղցած է նաեւ հիւանդութեան էական ազդակ մը, որ շատ մօտէն կը սահմանակցի 51րդ յօդուածին (այն յօդուածն է, որ կը խօսի ազատ կամքի բացակայութեան մասին). տարբերութիւնը մեզ հոգեբոյժներուս համար նուազագոյնն է:

— Ասոր վրայ ան կ'աւելցնէ, թէ ինքը՝ որպէս հոգեբոյժ, չի համարձակիր աւելին ըսելու, որովհետեւ այն ատեն դուրս կ'ելլէր իր շրջանէն ու կը մտնէր դատաւորի, իսկ ներկայ պարագային՝ երդուեալներու շրջանը: Իմ պաշտօնակից Վերթաուէրի հարցումին պատասխանելով ան կ'ըսէ, կարծեմ՝ բառացի կերպով, հետեւեալը.— «Ես չեմ կրնար ատոր բժշկականօրէն պատասխան տալ: Եւ առհասարակ, — կ'աւելցնէ ան — ամբաստանեալին վիճակը սպանութիւնը գործելու վայրկեանին կարելի է միայն կռահել»:

Ապա կուգայ կրտսեր սերունդը (ու ասիկա հոգեբանօրէն անհետաքրքրական չէ) — Պ. Փրոֆ. Ֆորստէր, շատ ականաւոր մասնագէտ մը՝ որպէս հոգեբոյժ: Սկիզբը ան կը միանայ Փրոֆ. Լիփմանի ու Փրոֆ. Կասիրէրի տեսակէտներուն: Բայց յետոյ, թէեւ ան պատերազմի ատեն իր ձեռք բերած փորձառութիւններու, պատերազմէն բխած հոգեկան հիւանդութիւններու եւ նման երեւոյթներու հիման վրայ շատ սկեպտիկ դարձած է եւ, ինչպէս ինծի առաջ ալ յայտնի էր, կը պատկանի այն բժիշկներու թիւին, որոնք մեծ դժուարութեամբ ընդունելի կը նկատեն 51րդ յօդուածին կիրառումը, — ներկայ դէպքի մասին ըսաւ.

«Այստեղ ծանր հիւանդութիւն մը իր բաժինը ունեցած է»:

«Հոգեբոյժին համար շատ դժուար է պատասխանել այս վերջին հարցերուն, որովհետեւ մենք հոգեբոյժներս, որպէս բնագէտներ, առհասարակ չենք կրնար ճանչնալ ազատ կամք: Բայց ճիշդ այստեղ է որ բառերու ամենանուրբ տարբերութիւնները խնդրոյ առարկայ կը դառնան: Դժուար խնդիր մըն է, թէ ազատ կամք բարձելու հարցումին արդեօք հաստատակա՞ն թէ ժխտական պատասխան պէտք է տալ: Պիտի ըսէի թէ 51րդ յօդուածին առաջադրութիւնը, կամքի ազատութեան բարձումը այստեղ կը պատշաճի: Ես շատ տրամադիր պիտի ըլլայի ատոր: Ամէն պարագայի մէջ ես ունիմ հիմնաւորուած տարակուսանք»:

Ուշադրութիւն դարձուցէք ճիշդ այս վերջին բառին եւ շուտով կ'անդրադառնամ անոր:

Յետոյ եկաւ նաեւ նեարդային հիւանդութիւններու բժիշկ Դր. Հակէ, որուն քով ամբաստանեալը իր հիւանդութեան մասին խորհրդակցելու գացած էր տակաւին առաջ 1921 Փետրուար 4ին:

Ընդհանրապէս ան միացաւ երեք նախորդ իրագէկներու տեսակէտներուն, սակայն իր խօսքին վերջը ըսաւ. «Ես աւելի հեռու կ'երթամ հոս յոյզէ բռնուած անհատի մը գործողութիւն է: Մարդասպանը կատարեր է գործը իր միտապատկերներու ճնշումին տակ: Ես զինքը բոլորովին անպատասխանատու կը նկատեմ»:

Պ. դատախազը իրօք, որոշակի կերպով ընդունեցաւ, որ իրագէկներու ցուցմունքներուն իմ ներկայացուցած այս պատկերը բացարձակապէս ճիշդ է:

(73 – Շար.)

# ՄԱՅՐԻԿԻՍ ՏՕՆՆ ԷՐ ԿԻՐԱԿԻ...

— O —

Արդեօք այսօր պիտի չուզէ՞նք բոլորս ալ բանաստեղծներ դառնալ՝ մեր մայրերուն նուիրելու մեր սրտերուն ամէնէն գեղեցիկ զգացումները։

Նուէրներ կը գնենք, կը համբուրենք մեր մայրիկը եւ այդ համբոյրներուն մէջ մեր ամբողջ սէրը կը դնենք։

Արդեօք այսօր ինքզինքնիս միւս օրերէն աւելի բարի չե՞նք զգար եւ որքան ալ մեծ ըլլանք, պիտի չուզէ՞նք մանկանալ։ Ինչո՞ւ. որովհետեւ այսօր աշխարհի բոլոր մայրերուն տօնն է։

Ո՞ւր է այս տօնին գեղեցկութիւնն ու հմայքը։ Յովհաննէս Շիրազ պիտի ըսէր.

«Ա՜խ, չէ, եթէ Աստուած չլինէր,
Չէին ծնուի մայրերը մեր.
Աստուած կայ որ մեր մայրերը սուրբ են,
սուրբ»։

Եւ ճիշդ այսօր ամէնէն գեղեցիկ բանը չ՞ մտածել թէ մեր մայրերը Աստուծոյ սրբութեան մէկ ճառագայթումն են ու մէկ ցոլքը, որուն ծոցէն կեանք կ՚առնէ մեր ալ գոյութիւնը։

Արդեօք այս վսեմ գաղափարը չէ՞ որ կը նուիրականացնէ մայրերու տօնը եւ մեր հոգեկան հրճուանքին ալ իմաստ կուտայ։

Մայրերու տօնն էր Կիրակի։

Իմ ալ մայրիկիս տօնն էր, անշուշտ։

Սակայն ես տխուր եմ. աչքերս լուռ են եւ սրտիս մէջ արցունք կայ։

Ինչո՞ւ ճիշդ այսօր, իմ մայրիկիս տօնին օրը, երբ չուրջս կը ժպտի կեանքը իր հազարումէկ գոյներով։

Կը զգամ թէ կեանքս հէքեաթ մը կը դառնայ այսօր որուն մէջէն կը քալեմ փնտռելով միշտ գեղեցիկն ու վսեմը, գարնան վարդերուն հետ կը ծաղկի սիրտս ալ երազներով եւ կ՚ուզեմ թռչիլ, փարիլ արեւին, գրկել ամբողջ անհունութիւնը։

Սակայն ինքզինքս առանձին կը զգամ, որովհետեւ մայրիկ չունիմ։

Կակաչներով եւ վարդերով հիւսուած փունջ մը առի եւ առանձին գացի գերեզմանատուն։

Որովհետեւ մայրիկիս տօնն էր Կիրակի. գիտեմ որ ինք հոն է, երկար տարիներէ ի վեր կը հանգչի եւ ինծի կը սպասէ։

Թէպէտ սիրտս բոլորովին պատառուն, չէի երթար լալու եւ հեծելու մայրիկիս շիրիմին վրայ. անօգուտ էր. գիտեմ որ ինք ինծմէ աւելի երջանիկ էր։

Գացի խօսելու իրեն հետ, անգամ մը եւս լսելու մայրիկիս թէ կը սիրէ զինքը եւ հոգիիս մէջ կը զգայի անհուն պակաս մը. այդ պակասը իր բացակայութիւնն էր։

Կը հանգչեցնեմ ծաղկեփունջը մայրիկիս պատկերին տակ։ Մինչ կը նայիմ իր լուռ բիբերուն՝ սիրտս կը խռովի եւ մտքիս մէջ յիշատակներ կը գալարուին։

Երբ մանուկ էի՝ կեանքս վարդերով եւ արեւուն ժպտուն շողերով հիւսուած օղակ մըն էր։ Իմ անգիտակցութիւնս, իմ երջանկութիւնս էր, որովհետեւ անկարող էի ըմբռնելու իրերու եւ եղելութիւններու իմաստը։

Բայց երբ այսօր պէտք է խորտակեմ քայլերս խափանող խոչընդոտները եւ կերտել կեանքս վսեմ գաղափարականներով, կը զգամ թէ մայրիկիս մահը մանկութեանս ամէնէն դառն յիշատակն է. կը զգամ որ չունիմ մէկը որ մայրիկ կոչեմ։

Ծիգ կը թափեմ սիրելու անձ մը եւ եւ ապրելու միշտ իրեն հետ. կուտամ ինչ որ լաւագոյնն է հոգիիս մէջ։ Բայց ի՛նչ օգուտ, երբ այդ անձը անտարբեր պիտի մնայ իմ սիրոյս հանդէպ եւ ես փոխանակ երջանիկ ըլլալու՝ պիտի տառապիմ։

Միտքս կուգան բանաստեղծին խօսքերը. «Թէ որդին ըլլայ անառակ կամ շնորհալի՝ մայրը միշտ պատրաստ է սիրելու»։

Չեմ կրնար ինքզինքս աւելի լաւ զգալ քան թէ մայրիկիս սրտին մէջ։

Մայրիկ, կ՚ուզէի որ կեանքիս ընթացքին միշտ քովս ըլլայիր, լսելու հոգիիս բաբախումները, սփոփելու յուսախաբութիւններով այրած սիրտս։ Քաղցրացուր քու անոյշ ժպիտովդ այդ դառն եւ տխուր վայրկեանները որ երիտասարդ քայլերս պիտի դիմագրաւեն։

Ցոյց տուր ինչ որ գեղեցիկ եւ վսեմ է կեանքիս մէջ որպէսզի անոնց փարիմ եւ զգամ որ միշտ կը սիրես զիս եւ չես մոռցած քու որդիդ։

Քու տօնիդ օրով ուրիշ խնդրանք մըն ալ ունիմ, սիրելի մայրիկ. կրկին եկուր հաւաքելու քու ցիրուցան եղած պաւակներդ որպէսզի քու սրտիդ ջերմութեամբ կրկին բոցավառի մեր ընտանեկան բոյնը՝ որ քու ծոցէդ լոյս առաւ։

Առանց քեզի մեր բոյնը ալեկոծ ծովուն վրայ տատանող նաւակին կը նմանի։

Կիրակի քու տօնդ էր. բոլորս միասին քեզի կը սպասէինք. չեկար սրբելու մեր արցունքները, որպէսզի կրկին երջանիկ ըլլայինք։

ՎԱՐԴԱՆ ՔԻՇԻՇԵԱՆ

---

...ռատեան կամ Մերձարաքսեան դաշտը։ ...փորուած են արդէն հազարէ աւելի հորեր, որոնց մեծ մասը շատրուան է եւ վայրկեանը տասնէն մինչեւ քանի մը հարիւր լիթր ջուր կուտան։ Անոնք կ՚օգտագործուին ոչ միայն խմելու, այլեւ ոռոգելու համար։ Վերջին տարիներու ուսումնասիրութիւնները պարզած են, որ Արարատեան աւազանը ստորերկրեայ լիճ մը կը ներկայացնէ, որուն ջուրերը գրեթէ հաւասար են Սեւանի ջուրերու ծաւալին։

Արտեզեան աւազաններ յայտնաբերուած են նաեւ Շիրակի հարթավայրին, Փամբակ գետի հովիտին, Սիսիանի մէջ եւ Սեւանայ լիճի աւազանը։

Հայաստան հարուստ է նաեւ հանքային ջուրերով։ Ընդհանրապէս տարածուած են ածխաթթու ջուրերը, որոնց ջերմաստիճանները կը տարուբերին 4էն մինչեւ 64 աստիճանի միջեւ։ Աղբիւրներու մեծ մասը մինչեւ 20 աստիճանի ջերմութիւն ունի։ Ամէնէն տաք հանքային ջուրերը կը գտնուին Ջերմուկի մէջ (64,8 աստիճան), իսկ ամէնէն պաղը՝ Կամոյի շրջանը։

Ներկայիս Հայաստանի մէջ կը հաշուէն ութ հազարէ աւելի անուշահամ եւ 500 հանքային աղբիւրներ, որոնց ջուրերը իրենց որակով առաջնակարգ տեղ կը գրաւեն աշխարհի մէջ։

Հ. ԹԱԴԵՒՈՍԵԱՆ

---

# ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԹԵՐԹԵԼՈՎ ՀԱՆԴԷՍՆԵՐԸ

## ՓՐՈՖ. Գ. ԳՈՒՐԶԱԴԵԱՆ

— O —

«Սով. Հայաստան» ամսագրին մէջ (Թիւ 3) Կ. Թէրզեան ներկայացուցած է այն կարեւոր դերն ու աշխատանքը, որ կատարած է Փրոֆ. Գրիգոր Գուրզադեան խորհրդային «Օրիոն–2» այերանաւաստղադիտարանի պատրաստութեան եւ անոր միջոցաւ եղած դիտարկումներուն ընթացքին։

Յօդուածագիրը գիտել տալէ ետք, թէ շատեր կը հետաքրքրուին «Օրիոն–2» այերանաւ – աստղադիտարանով, կը ճշդէ, թէ սոյնը «ստեղծել է գիտնականների խումբը՝ Փրոֆ. Գրիգոր Գուրզադեանի ղեկավարութեամբ»։

1973 Դեկտեմբերին է, որ արձակուած է այս այերանաւը, ուր տեղ գրաւած են երկու աստղանաւորդներ՝ Լեբեդեւ եւ Կլիմուկ. «Անուանի գիտնականը վերյիշում է, թէ յուզումի ինչ ալիք առաջացրեց՝ «Աշխատում է» մի հատիկ բառը։ «Օրիոն–2»ը սկսեց աշխատել նախագծած ծրագրի համաձայն»։ Ամէն անգամ, որ այերանաւը երկրին ստուերին մէջ մտած է, աստղանաւորդները աստղադիտարանը ուղղած են աստղային երկինքի նախատեսուած շրջանը՝ լուսանկարելու համար։

Յատկապէս յաջող եղած է Կառավար Համաստեղութեան Կապելա անունը կրող աստղին շրջակայքին լուսանկարը, գիտել տուած է փրոֆեսօրը յօդուածագրին, աւելցնելով, թէ նկարուած են բազմաթիւ երկնային մարմիններ եւ անոնց գիտական արժէքը խիստ մեծ է։

Գուրզադեանի աշխատասենեակի պատին փակցուած է Կապելա աստղը շրջապատող աստղային երկինքին մեծադիր լուսանկարը, ուր կ՚երեւին հազարաւոր մեծ ու փոքր իրարմէ տարբեր աստղեր։ Անգիտակ մարդոց համար անոնք ձիւնի փաթիլներ կը թուին ըլլալ, իսկ գիտնականին համար իւրաքանչիւր կէտը աշխարհ մըն է։

— Նայում եմ Գուրզադեանի աշխատասեղանի վրայ կուտակուած գրքերին, կը գրէ յօդուածագիրը, ձախ կողմում տեղադրուած հնագոյն խաչքարի բեկորին, պատին փակցուած խաչքարերի լուսանկարներին, լսում աստղագէտի կենսախնդութեամբ լեցուն խօսքը, ու նա իմ դէմ յառնում է որպէս դիւցազն մի հսկայ նուագախմբի. դէմքի ներշնչուածութիւնը, մազերի խառնաշփոթ վիճակը, կեցուածքը ասում են՝ «միայն յաղթանակ, մարդու միտքը ամենազօրն է»։ Ահա այդպիսի ինքնանուիրումով է նա եղել տիեզերական աստղադիտարանի դիրիժորը, նրա ստեղծման առաջին օրից մինչեւ ուղեծիր դուրս գալն ու բարեյաջող մայր հողին վերադառնալը»։

Աստղանաւորդները՝ Լեբեդեւ եւ Կլեմուկ, իսկ անոնցմէ առաջ Պացայեւ, Վոլկով եւ ուրիշներ համապատասխան անհրաժեշտ պատրաստութիւնները ձեռք ձգելու համար Հայաստան գացած են՝ հայ աստղագէտներու մօտ։

### ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԸ

— O —

Հայ պատմագիրներու տեղեկութիւններուն համաձայն Մատենադարանը հիմնադրուած է Ե. դարուն, Էջմիածին։ Այժմու Մատենադարանին ձեռագրական հաւաքածոն կարեւոր արժէք կը ներկայացնէ Հայաստանի, Անդրկովկասի, Փոքր Ասիոյ եւ Մերձ. Արեւելքի կարգ մը երկիրներու պատմութեան եւ մշակոյթի ուսումնասիրութեան համար։ Այս եզակի գիտական օճախին հնագոյն յուշարձանները Ե. դարէն կուգան։

Միջնադարեան գրիչներու ծանր եւ տաժնուէր աշխատանքին շնորհիւ մեր ձեռքն են հասած Հայոց պատմութեան, փիլիսոփայութեան, բժշկութեան, գրականութեան անգնահատելի գանձերը, ինչպէս նաեւ օտար հեղինակներու այնպիսի աշխատութիւններ, որոնց բնագիրները կորսուած են։

Երեւանի Մատենադարանը ներկայիս իպահ ունի 10.700 ամբողջական ձեռագիր մատեաններ եւ 2500 պատառիկներ։ Մատենադարանի ամենահին ամբողջական ձեռագիրը «Լազարեան Աւետարան»ն է (887 թուական), Ե.–Ը. դարերէն մնացած են միայն պատառիկներ։

Հարուստ է նաեւ Մատենադարանի օտար լեզուով գրուած ձեռագիրներու հաւաքածոն, որ կ՚ընդգրկէ շուրջ 1800 ձեռագիր՝ արաբերէն, պարսկերէն, յունարէն, վրացերէն, լատիներէն, եբրայերէն, լեհերէն, հին սլաւոներէն եւ այլ լեզուներով։ Ձեռագիր մատեաններէ զատ Մատենադարանը ունի նաեւ ԺԴ.–ԺԹ. դարերու աւելի քան 100.000 արժէքաւոր պատմական վաւերագիրներ, զանազան հրամանագիրներ, պայմանագրութիւններ եւ նամակներ։

Հնատիպ գիրքերու բաժնին մէջ կը պահուին 1512–1800 թուականներուն հրատարակուած գիրքեր, որոնց մէջ առաջին հայերէն գիրքը՝ «Ուրբաթագիրքը», որ լոյս տեսած է հայ տպագրութեան հիմնադիր Յակոբ Մեղապարտի կողմէ 1512ին, Վենետիկ։

Մատենադարանին հին ձեռագիրներու հաւաքածոն կը հարստանայ տարուէ տարի։ Վերջին հինգ տարիներուն հարստացած է շուրջ 1000 ձեռագիրներով։

Ամէն տարի Մատենադարան կ՚այցելեն 40–50.000 հոգի։

«Սով. Հայաստան» (ամսագիր)

---

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (123)

# ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

Բ.

ԾԱՂԻԿՆԵՐՈՒ ԹԱԳՈՒՀԻՆ

Այն վայրկեանին երբ բարեմիտ Թիչէլլինի սոսկումով կ՚արտասանէր այս խօսքը (տեսարանը թատերապետին խցիկին մէջ տեղի կ՚ունենար), աշխուժով դուռը զարնուեցաւ։

— Մի՛ մտնէք, գոչեց Սալվանի։ Գործ ունինք։

— Իրա՞ւ... Լաւ ուրեմն... Որո՞ւ փոյթ, ըսաւ թարմ եւ յստակ ձայն մը։ Դուռը բացուեցաւ եւ երկու մարդեր միեւնոյն բացագանչութիւնը արձակեցին։

— Լուչիոլա՜...

Թիչէլլինի կարմրած էր։ Այնքան կը վախնար որ քիչ մնաց պիտի փախաքէր որ հողը ճեղքուի իր ոտքերուն ներքեւ։

Արդարեւ Լուչիոլա հիանալի կին մըն էր։

Քսանեւվեց կամ քսանըեօթը տարու, հասակը սքանչելի, սաթի նման սեւ մազեր, որոնք կարծես թաւշեայ պարոյշ մը կը ձեւացնէին իր սպիտակ ճակտին վրայ։

Հագած էր հրագոյն կարմիր սնդուսէ շրջազգեստ մը, որ իր ճկուն եւ հուժկու մարմնոյն ձեւը մէջտեղ կը բերէր։

Սակայն իր նուրբ եւ երկար դիմագիծերը արտասովոր եռանդ մը կը յայտնէին, որ մասամբ կը մեղմէին իր աննման եւ քաղցր աչքերը, որոնց նայուածքը չեմ գիտեր ինչ լուսաձնութիւն ունէր, որուն կը պարտէր երգչուհին իր Լուչիոլա (լուսաճանճ) մականունը։

Այս նորատի աղջկան վրայօք առասպելներ հիմնուած էին։

Ո՞ր երկրէն էր։ Ոչ ոք գիտէր։ Իտալերէնը այնքան մաքուր կը խօսէր որ, կարծես մայրենի լեզուն էր, եւ սակայն գիտէին — ինքն իսկ խոստովանած էր — թէ Իտալուհի չէր։

Ֆրանսուհի՞ էր։ Թերեւս։ Իր մտքին կրակոտութիւնը, հանճարեղ պատրաստաբանութիւնները, փարիզեան ընկերութեանց յատուկ վայելչութիւնը այս ենթադրութիւնը հաւանական կ՚ընէին։ Սակայն չկար ապացոյց մը, որ այս բանը հաստատէր, մանաւանդ որ Լուչիոլա միեւնոյն դիւրութեամբ եւ առանց ամենափոքր օտարոտի հնչման կը խօսէր Եւրոպայի գլխաւոր լեզուները։

Իր վրայօք վիպական արկածներ կը պատմուէին, բայց, զարմանալի մանրամասնութիւն, ոչ ոք կրնար ըսել թէ Լուչիոլա իր բազմաթիւ հիացողներէն մին ընտրած ըլլայ եւ ոչ ոք կրնար պարծենալ թէ անոր սիրտը գրաւած է...

Ձիավարժութիւն ու մարմնական մարզանքը սիրելով, շատ անգամ տեսած էին որ առնական զգեստներ հագած, ձեռքը խարազան մը առած, Նափոլիի դաշտերուն մէջ կը վազէր, հետը ունենալով իր անբաժան մտերմուհին, այնքան խարտեաշ որքան Լուչիոլան թուխ էր, բայց երեւոյթին այնքան փափուկ ու վեհերոտ, որքան Լուչիոլա հուժկու եւ յանդուգն էր։

Վերջապէս... եւ այս դէպքը բաւական կը նպաստէր կէս մոռացածին համբաւ մը տալու իրեն, օր մը Նափոլիէն անցնող Պրուսաց սպայ մը զինքը նախատելով, իր առնական հագուստները հագեր, գացեր. զայն գտեր, խարազանով անոր զարկեր եւ առաջարկեր էր զէնքով հատուցում տալ...։ Անամօթը ծաղր ու ծանակ եղած՝ փախած էր։

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

Կարդացէ՛ք «ՅԱՌԱՋ»ը Տարածեցէ՛ք

## ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Գ. Մկրտիչ Քէօլէեան եւ զաւակները խորին շնորհակալութիւններ կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք ծաղկեպսակով, փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով, մամուլով, անձամբ թէ նամակով մասնակից եղան իրենց խոր ցաւին, իրենց կնոջ եւ մօր՝

ՄԱՐԳՐԻՏ ՔԷՕԼԷԵԱՆԻ

կսկծալի մահուան առթիւ: Մասնաւոր շնորհակալութիւններ Հ. Յ. Դ. եւ Կապոյտ Խաչի ընկեր–ընկերուհիներուն:

## ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Լիոնի Հայ Առաք. եկեղեցւոյ Ազգ. Միութիւնը կը յայտարարէ հասարակութեան որ Յունիս 1 Կիրակի առաւօտ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի ՍԱՐԴԱՐԱՊԱՏԻ, ԲԱՇ – ԱՊԱՐԱՆԻ եւ ՔԱՐԱՔԻԼԻՍԷԻ ճակատամարտներուն մէջ այն բոլոր հերոսներուն յիշատակին, որոնք իրենց արեան գնովը փրկեցին մայր հայրենիքը:

## ՓԱՐԻԶԻ Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ

Կիրակի, Յունիս 1, տօն է Կաթուղիկէ Ս. Էջմիածնի:

Ժամը 10ին, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ մայր եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի հանդիսաւոր բազմաձայն պատարագ եւ կը տրուի աւուր պատշաճի քարոզ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

(Կաթող. Պատուիրակ Հայոց Եւրոպայի)

պատարագի ընթացքին կը կատարուի մասնաւոր մաղթանք Ս. Էջմիածնի:

Կը հրաւիրուի ժողովուրդը մասնակցելու պատարագին եւ աղօթելու Հայաստանեայց Առաք. եկեղեցւոյ անսասանութեան համար:

## ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Պուլ. Օտտոյի վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ այրի Տիկին Փարիզ Արմաղանեանի, Ռիթա Արմաղանեանի, Տէր եւ Տիկին Կարօ Արմաղանեանի եւ զաւակին, Տէր եւ Տիկին Կի Ռուլֆ եւ զաւակին, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Ասլանեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Պետրոս Ասլանեանի, այրի Տիկին Նազելի Պողոյեանի, Գ. Արտաշէս Պողոյեանի, Տէր եւ Տիկին Յովնան Պողոյեանի եւ զաւակ–րուն եւ բոլոր պարագաներուն իրենց սիրեցեալ ամուսնոյն, հօր, մեծ–հօր, փեսային, քեռայրին եւ ազգականին Արամ Արմաղանեանի մահուան առթիւ:

## ՀԱՅ ԴԱՏԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

(ՓԱՐԻԶ)

## - ԴԱՍԱԽՕՍԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅ -

Կը խօսի՝

**ԿԱՐՕ ՄԵՀԵԱՆ**

Նիւթ՝ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ, ՀԵՏԵՒԱՆՔՆԵՐԸ

Ուրբաթ, Մայիս 30, երեկոյեան ժամը 20·30ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ

17 Ռիւ Պլէօ, Մէթրօ Քատէ

*ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է*

## ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է այրի Տիկին Թէֆար Պօղոսեանէ 20 Ֆր. եւ Տէր եւ Տիկին Պօղոս Պըյըքեանէ 50 Ֆր. ողբացեալ Եղիսաբէթ Պիւլպիւլեանի յիշատակին:

## ՆՈՒԷՐ

Շաւիլէն Տէր եւ Տիկին Նազար եւ Հրանդուհի Նազարեան իրենց զաւակին քարեքսատիկ ամուսնութեան առթիւ 200 Ֆր. կը նուիրեն Կապ. Խաչի կայանին:

(Ստանալ «Յառաջ»էն):


*Restaurant*

**LA CAPPADOCE**

3, Rue Marivaux

(derrière l'Opéra-Comique, Métro Richelieu-Drouot) Tél. 742-83-65

Vous offre le champagne à l'occasion de son premier anniversaire, suivi de la traditionnelle soupe aux tripes LE SAMEDI 14 JUIN au soir

*La Direction remercie la clientèle de sa fidélité et l'attend pour fêter ensemble Ce premier anniversaire dans une bonne ambiance arménienne.*

CAPPADOCE

ՇԱԲԱԹ, ՅՈՒՆԻՍ 14, ԺԱՄԸ 21ԻՆ

ԱԻԱՆԴԱԿԱՆ ԽԱՇ


## ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՄԱԽԱՐԲԵՐԴՑԻԱԿԱՆ Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղի ընդհ. անդամական ժողովը Կիրակի (Յունիս 1), առաւօտեան ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին: Օրակարգ տեղւոյն վրայ:


ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆ

**Les Exilés de la paix**

208 pages 28 F.

Editions ENTENTE

Դիմել՝ ԲԱԼՈՒԵԱՆ, 9, Ռիւ տը Թրէվիզ, Փարիզ 9րդ, կամ Հ. ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ 51, Ռիւ Մէօնսիէօ լը Փրէնս, Փարիզ 6րդ գրատուները


## ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ

ԱՌՆՈՒՎԻԼ–ՍԵՒՐԱՆ

ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐՈՒՆ

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ՃԱՇԸ

Շաբաթ, Յունիս 14, Քազինօ տ'Անկէն:


Imprimé sur les Presses

DU JOURNAL «HARATCH»

83, rue d'Hauteville 75010 Paris



ԷՕԺԷՆԻ ԱԼԵՄԵԱՆ

ԺԱՆ - ՄԱՌԻ ԳԱՌՃՕՒ

ԱՄՈՒՍՆԱՑԱԾ

Կնքահայրութեամբ

Տէր եւ Տիկին ԱՌԼԷՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ

Փարիզ, 1975 Մայիս 25


## ՄԱՅՐԵՐՈՒ ՕՐԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Մարսէյլի Հ.Բ.Ը. Միութեան Տիկնանց օժանդակ Մարմինի վարչութեան, Մայրերու Օրուան առիթով կազմակերպուած է թէյասեղան – հաւաքոյթ մը, որ տեղի պիտի ունենայ 2 Յունիս, Երկուշաբթի կէսօրէն ետք ժամը 3·30ին Օթէլ Սփլանտիտի մասնաւոր մէկ սրահին մէջ:

Սիրով կը հրաւիրուին անդամուհիներն ու համակիրները:

×

## ՊՈԼԷՆԻ ՄԷՋ

Պոլէնի Հայ մշակութային երիտասարդութիւնը Մայրերու Օրուան առթիւ կազմակերպած է Պոլէնի միօրեայ դըպրոցի աշակերտութեամբ, հանդէս մը, Յունիս մէկին, կէսօրէ վերջ ժամը 4ին Պոլէնի Սինեմա Լիւքսի սրահին մէջ:

Հրաւիրուած է Պոլէնի եւ շրջանի Հայութիւնը քաջալերելու հայ մանուկներն ու ապրելու հայկական ջերմ մթնոլորտ մը:

ՄԱՐՍԷՅԼ

ԱՆՄԱՐԱՏ ՅՂՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅ ՔՈՅՐԵՐՈՒ

## ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Հովանաւորութեամբ

Գերաշ. ՆԻԿՈՂՈՍ Ծ. Վ. ՔԷՀԵԱՅԵԱՆԻ

Կիրակի 1 Յունիս, ժամը 16·30ին

ՍԱԼ ՄԱԶՆՈՑԻ ՄԷՋ, 88 ռիւ տ'Օպանեը Մարսէյլ

Դպրոցի Սան–Սանուհիներու կողմէ Ներկայացում – Նուագ – Արտասանութիւն

Մուտքը Ազատ է

## ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ ԵՐԵՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻւ

Ռոն–Ալփ շրջանի խումբերը մեծ դաշտահանդէս մը կազմակերպած են Յունիս 15ին, (22ին՝ անձրեւի պարագային) Պէնօ:

Յուլիս 12–13–14ին ալ մարզական խաղեր Տէսինի խումբին նախաձեռնութեամբ:


30e ANNIVERSAIRE DU NOR SEROUND DANS LE CENTRE FRANCE

*Grande Nuitée Dansante*

*organisée par le NOR SEROUND de Vienne*

Le Samedi 31 Mai à partir de 21 heures

dans les salons de la GRIGNOTIERE à MONTAGNY (69)

(à 5 kms de Givors en venant de Lyon)

*avec l'orchestre de GUY MARCELLINI*

*Partie arménienne animée par*

*GARY BERBERIAN et ANDRE TOROSSIAN*

BUFFET ARMENIEN — BROCHETTES — COTILLONS


## ՄԱՐՍԷՅԼ

## ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Կազմակերպուած Կապոյտ Խաչի Մարսէյլի մասնաճիւղին կողմէ Մայիս 31 Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին

Nouveau Gymnase, Rue du Théâtre Français

Կը ներկայացուի

## ՀՆԱՐՔԸ

մասնաւորապէս Փարիզէն հրաւիրուած «Բեմասիրաց» Թատերախումբին կողմէ բեմադրութեամբ Գ. Մ. Անտոնեանի:

Տոմսեր գնելու համար դիմել հետեւեալ հասցէներուն.—

Տիկին Մ. ՇԱՄԻՐԵԱՆ

175, Bld. Liberté, Tél. 62-11-18

Տիկին ՖՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ

32, Rue de la République, Tél. 91-24-98

Պր. ՔԷՕՍԷԵԱՆ

Studio Rex, 2 Rue Bernard du Bois, Tél. 39-16-04

եւ ներկայացման օրը կէսէն եւ Կապ. Խաչուհիներուն:

## ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Հայ Արիներու Միութեան Իսիի եւ Փարիզի շրջաններուն կողմէ

Շաբաթ Մայիս 31, երեկոյեան ժամը 20·30ին

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ վարժարանի սրահին մէջ

26, rue Troyon (SEVRES)

Métro : Pont de Sèvres

Գեղարուեստական բաժին

ՊՈՒՖԷ ՄՈՒՏՔ 10 ՖՐ.


MARDI 10 JUIN, A 21 HEURES SALLE GAVEAU, 45, Rue La Boëtie

Métro : Miromesnil

RECITAL DE PIANO

**Huguette AGEDERIAN**

*œuvres de :*

*BACH — CHOPIN — KHATCHATURIAN — SCIORTINO — LISZT*

*Piano Steinway*

Places de 10 à 30 Frs. Réduction : JMF, AMJ, EMJ, et Etudiants 8 Frs.

*Location à la Salle 225-29-14 — Chez Durand 4 Place de la Madeleine 073-62-19*

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ
29
JEUDI
29 MAI
1975

LE NUMERO 1,20 F.

# ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH
LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար· 170 ֆր· Վեցամսեայ 90 ֆր·
Արտասահման Տար· 200 ֆր· Հատը 1 ֆ· 20

51րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 13·307
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
51e ANNÉE — No 13.307

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

## ՄԱՅԻՍ 28

— Օ —

Յիսունեւեօթը տարի առաջ, 1918 Մայիսի վերջին տասնօրեակին, դարաւոր ու փառաւոր անցեալի փառքով հպարտ Հայը հրաշք մը գործեց Արարատեան դաշտին վրայ, անգամ մը եւս անժխտելի ապացոյցը տալով իր կենսունակութեան, տոկալու եւ գոյատեւելու իր անվկանդ կամքին:

Իր պատմութեան ոսկեմատեանին մէջ անջնջելի տառերով արձանագրեց անմոռանալի թուական մը՝ 1918 Մայիս 28:

Դարաւոր դահիճը, քսաներորդ դարու առաջին ցեղասպանը, երեք տարի առաջ դիւային ծրագիրն էր յղացած աշխարհի երեսէն եւ պատմութեան էջերէն խպառ ջնջելու Հայուն անունը: 1915ի սեւ Ապրիլը նախաքայլն էր եղած հայկական նոր գողգոթային, որ մէկուկէս միլիոն անմեղ նահատակներ պիտի աւելցնէր մեր մարտիրոսագրութեան ա՛յնքան ծաւալուն պատմագրքին վրայ:

Մեծ Եղեռնը Հայուն խաչելութիւնն էր եղած: Արարատեան դաշտի մայիսեան դիւցազնամարտները դարձան անոր Հրաշափառ յարութիւնը:

Վարդանանց ոգին գօտեպնդեց մահուան դուռը հասած հայորդիները: Բոլորը՝ առանց սեռի, տարիքի ու դասանանքի խտրութեան, հայրենասիրական զմայլելի համերաշխութեամբ եւ խանդով նետուեցան կրակին մէջ, յաղթելու վճռականութեամբ:

Ստեղծուեցաւ Հայաստանի անկախ Հանրապետութիւնը:

Խաչելութենէն վաթսուն տարի վերջ, այսօր աւելի քան երբեք կենդանի է Հայուն ազատ ու անկախ ապրելու եւ իր հայրենի պատմական հողերուն տիրանալու կամքը:

Ամբողջ կէս դար որոնումի եւ խարխափումի շրջան մը բոլորեց Հայը հայրենիքի թէ սփիւռքի մէջ:

Մեծ Եղեռնի յիսնամեակը յիշատակելի դարձակէտ մը կազմեց Հայկական Դատի վերարթարծումին համար:

Մինչ դարաւոր դահիճը կը յուսար ընդմիշտ թաղել Հայ Դատը եւ յիսուն տարի վերջ Հայու հետքը չթողուլ աշխարհի մէջ, այսօր հայրենի թէ օտար հողի վրայ հասակ նետած նոր սերունդը զարթօնքի շրջան մը կ'ապրի:

Ցոյսով ու հաւատքով գործի լծուած՝ հաստատ ու անժխտելի փաստերով գտած է իր հայրերու եւ նախահայրերու դժբախտութեանց րուն աղբիւրը, — ցեղասպան Թուրքը, որ արմատախիլ ընելէ վերջ Հայութիւնը, բռնագրաւած է անոր պապենական հողերը: Անոր պատմական հայրենիքը, որուն վրայ հինգերորդ դարուն ստեղծած է ոսկեդար, որուն ամբողջ տարածութեան վրայ ծնունդ տուած է արուեստի հրաշակերտներու, զոր չէն - ցուցած է իր արդար քրտինքով, ուր մշակոյթն ու քաղաքակրթութիւն տարածած է՝ շնորհիւ իր կրթական հիմնարկութեանց, տաճարներուն ու վանքերուն:

Նոր սերունդն այսօր սփիւռքի թէ հայրենիքի մէջ կը ներկայանայ իբրեւ պահանջատէր Հայուն անկորնչելի իրա - ւունքներուն, աչքերը յառած յաւիտենական Արարատին, այն հաստատ հաւատքով, որ պիտի յաղթանակէ արդարութիւնը, որ վարդամատն արշալոյսը վաղ թէ ուշ, բայց անպայման պիտի ծագի եւ կրկին լուսաւորէ Հայաստան աշխարհը:

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

### ԾԵՐԱԿՈՅՏԻՆ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԸ

— Օ —

Ծերակոյտին հարիւրամեակը տօնուեցաւ մասնաւոր հանդիսաւորութեամբ Հանրապետութեան Նախագահին ներկայութեամբ:

Ալէն Փոհէրի պատասխանելով է որ Ժիսքար տ'Էսթէն այս երկրորդ ժողովին դերը բացատրեց որպէս խորհրդածութեան ժողով մը, երաշխաւոր օրէնսդրական աշխատանքի որակին:

Նախագահ Փոհէր «վերջապէս»ով մըն է որ ողջունած էր Հանրապետութեան Նախագահին այցելութիւնը, աննախընթաց երեւոյթ, չեշտելով թէ հասած ենք սահմանադրական կանոնաւոր ընթացքի մը Ծերակոյտին եւ կառավարութեան միջեւ:

Փոխանակուած ճառերէն ետք, ընդունելութիւն մը տրուած է ի պատիւ Ժիսքար տ'Էսթէնի Լիւքսանպուրկի փոքր պալատին պարտէզը:

### ՔԻՍԻՆԿԷՐ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

— Օ —

Երեքշաբթի առտու, Նախագահ Ժիսքար տ'Էսթէն սուրճէն եւ ֆրուասանէն զատ, անակնկալ մը ըրած էր Միացեալ Նահանգներու Արտաքին նախարարին, 52 մոմերով զարդարուած կարկանդակ մըն ալ հրամցնելով, Ամերիկացիին տարեդարձին առթիւ:

Կը թուի թէ Քիսինկէր աւելի ճկուն եղած է այս անգամ, համաձայնութիւնը տալով ուժանիւթի ժողովին, մինչ նախապէս վիժեցնել տուած էր Ֆրանսայի ծրագիրը, կարգ մը պայմաններ առաջարկելով: Քիսինկէր սակայն, քիչ ետք, ուժանիւթի Միջազգային Գործակալութեան նիստին, յայտնած է ամերիկեան զիջումներու սահմանը: Առաջարկած է յանձնախումբեր կազմել ուժանիւթի, կենսանիւթերու եւ ամէնէն քիչ նպաստաւորուած երկիրներու համար:

### Քանի մը տողով

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ օր ոչ մէկ օրաթերթ լոյս տեսաւ Փարիզի մէջ բացի... Փարիզիէն Լիպեռէէն, որու պատճառաւ էր սակայն որ միւս օրաթերթերը չէին կրնար լոյս տեսնել Սէ· Ժէ· Թէ· բանուորներու գործադուլին հետեւանքով: Ծանօթ է որ Փարիզիէն Լիպեռէ Պելժիա կը հրատարակուի այլեւս ինչ որ առիթ տուած էր բողոքի գործադուլին: Գաւառը կարգ մը օրաթերթեր լոյս կը տեսնէին, այն թերթերը որոնց տպարաններուն գրաշարները էՖ· Օ·ի կը պատկանին: Այս ամբողջը սակայն տագնապը չէ լուծած եւ իշխանութիւններն ալ չեն ուզեր միջամտել, միջամտելու պարագային ալ Սէ· Ժէ· Թէ·ի ի նպաստ դիրք չեն կրնար բռնել:

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ մէջ Համայնավար կուսակցութեան Կեդր· Կոմիտէն իր վերջին նիստին իր ընդհ· քարտուղարին՝ Հուսաքի թեկնածութիւնը առաջարկած է Հանրապետութեան իբրեւ Նախագահ Զվոպոտայի տեղ: Հուսաք որ 62 տարեկան է, ուրեմն երկու պաշտօնները միաժամանակ պիտի տանի, տրուած ըլլալով որ Խորհրդարանին անհրաժեշտ ընտրութիւնը պարզ ձեւականութիւն մըն է այլեւս:

ՓԱՐԻԶԻ Լիբանանցի ուսանողները իրենց դեսպանատունը գրաւեցին առջի օր բողոքելու համար այն «հալածանքներուն դէմ, զորս լիբանանեան վարչակարգը, զօրավիգ ունենալով Ֆաշիստ Ֆալանժիստները, կը գործադրէ պաղեստինեան դիմադրութեան եւ հայրենասէր ուժերուն դէմ»: Պէյրութ միշտ անշարժացած է բայց կանոնաւոր կեանքը կը վերսկսի: Հաւանական նոր վարչապետը կը նկատուի Ռաշիտ Քարամէ, որու զօրավիգ են մահմետականներն ու Ժոււէի քրիստոնեաները եւ կը թուի թէ Ֆալանժն ալ համակերպած է ուրիշ լուծում չտեսնելով:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

### ՆՈՐ ՆՇԱՆԱԿՈՒՄՆԵՐ

ԱՐՀԵՍՏԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ
ՆՈՐ ՆԱԽԱԳԱՀԸ՝ Լ· ՍԱՀԱԿԵԱՆ

— Օ —

Մայիս 21ին գումարուած է Հայաստանի Արհեստակցական Միութիւններու Խորհուրդին լիակատար նիստը՝ օրակարգի հարց ունենալով կազմակերպական խնդիրներ:

Ժողովը Հ· Թարջումանեանը «ազատած» է Հայաստանի Արհեստակցական Միութիւններու Խորհուրդի նախագահի պաշտօնէն, «այլ աշխատանքի անցնելու կապակցութեամբ»:

Նոր նախագահ նշանակուած է Լ· Սահակեան, որ Համայնավար կուսակցութեան Երեւանի քաղկոմի երկրորդ քարտուղարն էր:

ՆԱՒԹԱՄԹԵՐՔՆԵՐՈՒ ՄԱՏԱԿԱՐԱՐՄԱՆ
ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ՊԵՏԸ
ՊԱՇՏՕՆԱԶՐԿՈՒԱԾ

— Օ —

Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան Կեդր· Կոմիտէի Բիւրօն քննութեան առած է նաւթամթերքներու մատակարարման գլխաւոր վարչութեան աշխատանքին մէջ գոյութիւն ունեցող լուրջ թերութիւններու հարցը:

«Այդ հարցի առթիւ ընդունուած որոշման մէջ նշուած է, որ Հայգլխնաւթմատի գործունէութեան մէջ կան լուրջ թերութիւններ: Առանձնապէս անբաւարար աշխատանք է կատարւում սոցիալիստական սեփականութեան պահպանման ուղղութեամբ», կը հաղորդէ «Սով· Հայաստան» օրաթերթը Մայիս 22ի իր թիւով:

Կարգ մը քարիւղակեդրոններու մէջ ի յայտ եկած են գողութեան, չարաշահութեան, խարդախութեան, վատնումի դէպքեր: Ցատկապէս «խոշոր չափերով նաւթամթերքների յափշտակում է բացայայտուած Թալինի նաւթի բազայում, որի աշխատողները երկար ժամանակ անպատիժ գողանում էին բենզինն ու դիզելային վառելիքը: Մասիսի, Հրազդանի, Երեւանի, Կիրովականի եւ այլ նաւթաբազաներում կոպիտ կերպով խախտուել է ֆոնդային կարգապահութիւնը: Բացայայտուել առանց ֆոնդի եւ ֆոնդից դուրս զգալի քանակութեամբ նաւթամթերքներ բաց թողնելու բազմաթիւ փաստեր: Օգտուելով դրանից, Գիւղատնտեսութեան մինիստրութեան յատուկ տրեստի աւտոբազայի, Արովեանի ճանապարհաշինարարական վարչութեան, Էջմիածնի կանաչապատման գրասենեակի, Լենինականի քարհանքի վարչութեան եւ այլ կազմակերպութիւնների աշխատողներ մուտք չեն արել եւ յափշտակել են զգալի քանակութեամբ բենզին ու դիզելային վառելիք»:

Կեդր· Կոմիտէի Բիւրօն «Հայգլխնաւթի սիստեմի աշխատանքում եղած լուրջ թերութիւնների, սոցիալիստական սեփականութեան յափշտակողների դէմ անբաւարար պայքարի, կադրերի ընտրութեան ու տեղաբաշխման սկզբունքի կոպիտ խախտումների համար Հայաստանի Կոմկուսի Կենտկոմի Բիւրօն կուսակցական խիստ տոյժի ենթարկեց Հայկական ՍՍՀ Մինիստրների սովետին առընթեր նաւթամթերքների մատակարարման գլխաւոր վարչութեան պետ Ի· Ե· Կարապետեանին և նրան ազատեց գրաւած պաշտօնից»:

Կեդր· Կոմիտէի Բիւրօն Հանրապետութեան դատախազութեան պարտականութիւն յանձնած է քննել «Նաւթամիջոցների պակասորդների եւ յափշտակումների վերաբերեալ նիւթերը»:

ԿՈՄԵՐԻՏՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՆՈՐ ՔԱՐՏՈՒՂԱՐԸ՝ Հ· ՔՈԹԱՆՋԵԱՆ

— Օ —

Մայիս 14ին գումարուած է Հայաստանի ԼԿԵՄ ի (Լենինեան Համայնավար Երիտասարդական Միութիւն) Կեդր· Կոմիտէի լիակատար նիստը:

Ժողովը «ազատած» է Ռ· Արզումանեանը Հայաստանի ԼԿԵՄ ի Կեդր· Կոմիտէի առաջին քարտուղարի պաշտօնէն՝ «այլ աշխատանքի անցնելու կապակցութեամբ» եւ անոր տեղ նոյն պաշտօնին կոչած է Քոթանջեանը:

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻ ՔԱՂԿՈՄԻ ԱՌԱՋԻՆ
ՔԱՐՏՈՒՂԱՐԸ՝ Ռ· ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆ

— Օ —

Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան Լենինականի քաղաքային կոմիտէի լիակատար նիստը գումարուած է:

Ժողովը Լենինականի քաղաքային կոմիտէի առաջին քարտուղարի պաշտօնէն ազատած է Մ· Մուրադեանը (*) եւ անոր փոխարէն նոյն պաշտօնին կոչած է Ռ· Արզումանեանը:

(*) ՅԱՌԱՋ·— Մուրադ Մուրադեան, ինչպէս հաղորդած էինք Մայիս 27ի թիւով, Երեւանի քաղաքապետի պաշտօնակատար նշանակուած էր:

ՏԽՐՈՒՆԻ.-

### ՏԻԿԻՆ ՇԱՀԱՆ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

Ցաւով կ'իմանանք որ Մայիս 26ին իր մահկանացուն կնքած է վաստակաւոր մտաւորական եւ դաստիարակ՝ Շահան Պէրպէրեանի այրին՝ Տիկին Թիլի Պէրպէրեան:

Ողբացեալը իր ամուսնոյն հետ արուեստագէտ զոյգ մը կազմած էր, բայց Շահան Պէրպէրեանի մահէն ետք, իրենց կրտսեր զաւկին արկածալի մահը նոր եւ ծանր հարուած մը պիտի ըլլար Տիկին Պէրպէրեանի համար, որ տարիներէ ի վեր քաշուած կեանք մը կը տանէր:

Մեր ցաւակցութիւնները՝ Արտաւազդ Պէրպէրեանի:

**ԵՐԲ ԵՏ ԿԸ ՆԱՅԻՆՔ...**

(ԱՆՑՔԵՐ ՈՒ ԱՆՁԵՐ)

# ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԱՄՐՈՑՆԵՐԸ 10 - 14 ԴԱՐԵՐՈՒՆ

## (ՎԱՆԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐ, ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԾԱՂԿՈՒՄԻ ԿԵԴՐՈՆՆԵՐ)

«ԱՇԽԱՐՀՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ԿԱՐՕՏ ԷՐ ԼՍԵԼ ԶԲԱՆՍ ԲԵՐԱՆՈՅ ՆՈՐԱ»···

Գրիգոր Տաթեւացիի ուսուցողական եղանակին՝ իրմէ դէպի աշակերտ կամ ունկնդիր փոխանցելի գիտութիւնը յըստակ, ամբողջական ու մարսելի դարձնելու «մեթոտաբանութեան» քննութիւնը, առանձին ու կարեւոր մէկ երեսն է Տաթեւացի մանկավարժը ներկայացնելու որեւէ փորձի:

Մեզ անձնապէս հետաքրքրած է միշ - նազարու մեծ վարդապետին կողմէ ա՛յս մարզին մէջ ի յայտ բերուած ակներեւ բծախնդրութիւնը, երբ Պոլսոյ Մխիթարեանց լիկէոնէին մէջ մեր անմոռանալի ուսուցիչներէն Յարութիւն Հայպարապետեան, համարակալական - տոմարակալական իր դասաւանդութեանց ընթացքին, պատեհ ամէն առիթով դիտել կուտար մեզի՝ հայագիտութեան հետեւորդ ուսանողներուս.

— «Ուսուցչին եւ ուսանողին կապը պէտք է ամրանայ երկու բառով ստեղծելի փոխադարձ հաղորդութեամբ մը: Ուսանողին համար՝ որ տակաւին լսելու եւ սորվելու դերին մէջ է, այդ բառն է «ԻՆՉՈ՞Ւ»ն (հարցումը): Որքան յաճախ կ'ուղղուի այս հարցումը, ա՛յնքան կը յստականայ ուսուցանողին գործը ու կը դիւրանայ ուսանողին մարսողութիւնը: Ուսուցչին համար՝ որ սորվեցնելու եւ հասկընալի դառնալու կոչումին մէջ է, այդ բառն է «ՈՐՈՎՀԵՏԵՒ»ը կամ «ԱՅՍԻՆՔՆ»ը: Որքան պարզաբանուի, պարզացուի, բացայայտուի որեւէ նիւթ՝ այնքան արագ կ'արմատանայ ու կը մարսուի»···

Այդ օրերուն մենք լաւ չէինք ըմբռներ թերեւս «Պարոն Հայպարապետեան»ին բերնի ծամոց դարձած այս կամ ասոր նման արտայայտութիւններ. սակայն առնուազն կը զգայինք թէ սրամիտ, պատրաստաբան, քաջքշուքը սիրող մեր ուսուցիչը՝ հայագիտական կարգերու ուսանողութեան ուղղեալ իր այս յաճախակի թելադրանքով բան մը ըսել կ'ուզէր···:

Յետագային միայն, կեանքը սորվեցուց մեզի թէ խսկապէս ամէնէն քաղցր հնչող բառերն էին անոնք դպրոցական սեղաններու առջեւ, — ուսուցիչներու թէ ուսանողներու բերնին մէջ՝ հաւասարապէս:

Մեր հիմնական նիւթէն շեղելու գնով՝ դէպի պատանութեան օրեր այս յետադարձ ակնարկը հոս բերել աւելորդ չնըկատեցինք, որովհետեւ Գրիգոր Տաթեւացիի մանկավարժական ըմբռնումներուն, ուսուցչական գործունէութեան եւ մատենագրական վաստակին մէջ բացառապէս ուշագրաւ է մեծ վարդապետին մասնաւոր սէրը ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ հանդէպ:

Առաքել Սիւնեցի, Տաթեւացիի բանաստեղծ աշակերտը, երբ կը խօսի իր մեծ վարժապետի «դասասաց»ութեան մասին, տեղ մը կը հաստատէ որ ան «գործ ածէր ի հարցանելն եւ ի պատասխանատուութիւնս զբանս անվթար պահելոյ», այսինքն՝ կը կիրարկէր հարց - պատասխանի մեթոտը, որպէսզի ուսուցանելի նիւթը կարենայ պարզաբանել ու յստակ եւ մեկին ձեւով տեղաւորել մտքերու մէջ:

Պիտի տեսնենք շուտով, որ Տաթեւացիի գլխաւոր գործերէն մէկն ալ··· «Հարցում»էն կ'առնէ իր անունը. «Գիրք Հարցմանց»:

Ռուսկերոնկ ուսուցիչ, հռետոր եւ հըմուտ գիտնական ըլլալ՝ կ'ենթադրէ մանաւանդ ծառայել մանկավարժական այն առողջ ըմբռնումին թէ աշակերտին կամ ուսանողին մտքին մէջ «ինչու»ներու տեղ պիտի չմնայ··· Եւ ուսուցիչ մը այնքան աւելի կոչումին մարդն է՝ երբ կը մղէ իր աշակերտները «ինչու»ներով ողողելու զինք ու առով ալ պահանջելու որ ուսանդելի ճիւղը փոխանցուի կարգապահօրէն, դասաւորուած, պարզ, յստակ, մեկին եւ դիւրըմբռնելի:

Միջնադարեան կարգ մը գրիչներու յիշատակարաններէն ի յայտ կուգայ՝ որ Տաթեւացիի աշակերտները ամէնէն աւելի իրենց ուսուցչին ա՛յս գծէն առինքնուած են, հրապուրուած են անոր ոչ միայն հմտութենէն՝ այլեւ ուսուցողական մեթոտէն:

Երեւանի մատենադարանի թիւ 3881 ձեռագրին համաձայն, Տաթեւացիի հըռչակը ձգողական ուժ է ունեցած, Բղնունեաց եւ Ռշտունեաց երկրէն, Վանայ Վարագայ դպրոցէն, Բերկրիէն ու Խիզանէն, Բաղէշէն ու Երզնկայէն վանականներ թե՛ւ առած են դէպի Մեծոփայ վանք՝ լսելու համար մեծ ուսուցչին դասախօսութիւնները:

Նոյն այդ ձեռագրին մէջ է սա վկայութիւնը.

— «Աշխարհս ամենայն կարօտ էր լսել զբանս բերանոյ նորա»···

×

Կարճատեւ եղած է Տաթեւացիի ներկայութիւնը Մեծոփայ վանքին մէջ: Բարբարոսական արշաւանքներէ խուսափելու համար, իր աշակերտներով անցած է Սաղմոսավանք (Արարատեան աշխարհ, Անիի եւ Էջմիածնայ միջեւ, Արագած լեռան հարաւ - արեւելակողմը) ու հոս եւս մնալէ ետք միջոց մը՝ վերադարձած է Տաթեւ, ուր պիտի փակէր կեանքի իր վերջը 1409ին (կամ 1410-1414):

Հիմա կրնանք սեւեռել մատենագրական իր վաստակին:

Մ. Թ.

# ԻՆՔՆԱՊԱՇՏՊԱՆԱԿԱՆ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԵՐԸ 1915ԻՆ

— o —

Արեւմտահայութեան բնաջնջման տարիներ առաջ յղացուած ու խնամքով նախապատրաստած հրէշաւոր ծրագիրը երիտթուրքական ցեղասպանները որքան էլ աշխատեցին գաղտնաբար ու գաղտագողի իրականացնել, բայց եւ այնպէս ամէնուր չէր, որ կարողացան անակընկալի բերել խաղաղ աշխատանքով զբաղուած հայ զանգուածներին: Զգալով նիւթուող ահարկու վտանգը՝ շատ վայրերում Հայերն ընդվզումով ոտքի ելան եւ արիաբար պաշտպանեցին իրենց կեանքն ու պատիւը: Ինքնապաշտպանական հերոսամարտերով աչքի ընկան Վանը, Շատախը, Տարօն - Սասունը, Շապին - Գարահիսարը, Եդեսիան (Ուրֆա), Սուետիան (Մուսա լեռ), Այնթապը, Քղին եւ այլ վայրեր:

Երկրում ստեղծուած իրադրութեան մահացու վտանգն իրատեսօրէն եւ ժամանակին հասկացան Վանի Հայերը, եւ ամբողջ քաղաքը վերածուեց ռազմական ճամբարի: Մեծից մինչեւ փոքրը ոտքի կանգնեցին թշնամուն դիմադրաւելու համար:

1915 թուականի Ապրիլի 7ին Վանը յարձակման ենթարկուեց թուրքական զինուած ուժերի կողմից: Հանդիպելով կազմակերպուած պաշտպանութեան՝ ձեւ - աէթ փաշան նորանոր ուժեր կենտրոնացրեց քաղաքի պաշտպանների դէմ: Կատաղի կռիւները տեւեցին մինչեւ Մայիսի 3ը: Վանի հերոսական պաշտպանութեան մասին Ֆրանսիական գրող Հանրի Պարպին գրել է. «Կռիւը կատաղի էր, մոլեգին բախումների ընթացքում կարեւոր դիրքերը ձեռքից - ձեռք էին անցնում: Հրդեհները լուսաւորում էին ամէն կողմ: Թուրքերը հրանօթներից, հրացաններից եւ գնդացիրներից աընդհատ կրակում են, բայց անկարող են առաւելութիւն ձեռք բերել: Մայիսի առաջին օրերին գեր - մանացի մի սպայ անցնում է թուրքական զինուած ուժերի գլուխը: Նա բոլոր հրանօթները հաւաքել է տալիս մի բարձունքի վրայ եւ նրանց կրակի պաշտպանութեան տակ թուրք ասկեարներին քշում Հայերի դիրքերի վրայ: Հայերը յաղթականօրէն ետ մղում յարձակումը՝ մեծ կորուստներ պատճառելով թշնամուն»:

Վանի հերոսամարտը ճիշդ է բնութագրում Մորկենթաուն, երբ նկատում է, որ ինքնապաշտպանութեան «նպատակը իրենց կանանց պատիւը, իրենց սեփական կեանքը փրկելն էր: Այն բանից յետոյ, երբ թուրքերը կոտորել են նրանց հազարաւոր հարեւաններին, ակնառու էր դարձել իրենց սպասող ճակատագիրը»:

Պատմութեան թուրք կեղծարարները ամէն կերպ փորձում են ապացուցել, թէ իբր ինքնապաշտպանութեան դիմած վասպուրականցիների դիւցազնամարտը դաւաճանութիւն էր Պետութեան դէմ: Ինքնապաշտպանութիւնը հրամայական անհրաժեշտութիւն էր, որովհետեւ թուրքական եաթաղանը սպառնում էր ողջ Արեւմտահայութեանը: Շատ վայրերում խաղաղ հայ բնակիչներն ականատես եղան իրենց արիւնակիցների, ոչ միայն երիտասարդութեան ու մտաւորականութեան, այլեւ կանանց ու երեխաների համընդհանուր կոտորածին: Ամէնքին յայտնի դարձաւ Հայերին բնաջնջելու երիտթուրքական ծրագիրը:

Խելացիօրէն կազմակերպուած ինքնապաշտպանութեան շնորհիւ կոտորածներից զերծ մնաց Վասպուրականի հայ բընակչութեան զգալի մասը:

Վանի ինքնապաշտպանական հերոսամարտից յետոյ երիտթուրքական իշխանութիւնները շտապում են օր առաջ ընկճել հերոսական պայքարի աւանդոյթներով հարուստ Սասունը եւ Մուշը:

Անհաւասար գոյամարտի ընթացքում Մուշի 59 հազար բնակչութիւնից փըրկուեցին միայն 8-9 հազար Հայեր, որոնք մեծ դժուարութեամբ անցում կատարեցին դէպի Սասուն:

1915ի Ապրիլից մինչեւ Օգոստոս երիտթուրքական 20 հազարնոց կանոնաւոր զօրամասերը եւ զինուած խաժամուժը անզօր եղան ընկճելու Սասունցի քաջերի հերոսական դիմադրութիւնը: Սասունցիները քաշւում են լեռները եւ շարունակում օրհասական պայքարը: Ի վերջոյ անհաւասար կռւում նրանց ուժերը նուազեցին, եւ միայն աննշան մասը մարտերով կարողացաւ դուրս գալ պաշարումից ու միանալ ռուսական զօրքերին:

Հայ ազատագրական պայքարի տարեգրութեան սխրալի էջերից է Շապին - Գարահիսարի հերոսամարտը, որ տեւեց 1915 թուականի Յունիսի 6-28ը: Շապին-Գարահիսարի 5000 Հայեր հրաժարուեցին կատարել իշխանութիւնների՝ զինաթափման եւ Միջագետք տեղափոխուելու պահանջը: Տեսնելով Սեբաստիայի, Տրապիզոնի եւ միւս վայրերի սոսկալի աւերածութիւններն ու ջարդերը՝ նրանք վերջնականապէս համոզուեցին, որ փըրկութեան միակ ելքը կազմակերպուած դիմադրութիւնն է:

Թուրքական բանակ կանչուած երեք հարիւրից աւելի երիտասարդ Շապին - Գարահիսարցիներ դնդակահարուել էին հէնց բանակում: Շուրջ 5000 պաշարուած Շապին - Գարահիսարցիներից միայն մօտ

# ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԵՀԼԻՐԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

## ՍՂԱԳՐԱԿԱՆ ՋԵԿՈՒՑՈՒՄ

Ինչպէս ըսի — ու դուք կը տեսնէք այդ — կրտսեր սերունդը (թէեւ Փրոֆ. Ֆորստէր արդէն 42 տարեկան է), քիչ մը աւելի հեռու կ'երթայ, երէց սերունդը քիչ մը աւելի զգոյշ է: «Սոսկալի դժուար բան մըն է. մենք ամէնքս ալ երկիւղ կը կրենք աւելին ըսելու, քան այն, ինչի պատասխանատուութիւնը մենք, իբրեւ բժիշկ - ներ, կրնանք վրաննիս առնել: Սակայն ասոր հետ մէկտեղ մենք նաեւ չենք ուզեր ոչինչ կրճատել: Տարակուսանքներ կրնան գոյութիւն ունենալ»: Ասիկա կ'ըսեն նոյնպէս Պ. Պ. երէց հոգեբոյժները: Առով ամբողջ պատասխանատուութիւնը ձեր վրայ կը գլտորուի, եւ իրաւամբ:

Պարոններ, ես կրնամ ընդհանրապէս դիտել, որ բժշկական իրագեկը, ինչպէս ամէն մէկ իրագեկ, միշտ ալ միայն օգնականն է դատաւորին: Ան օգնելու է մեզի՝ կազմելու մեր վճիռը: Բայց դատաւորն է վերջին առեանը:

Ասով հանդերձ գործը այստեղ քայլ մըն ալ յառաջ կ'երթայ: Բարձրագոյն ատեան մը եւս՝ Պետութեան զինուորական ատեանը ասոր մասին երկու շատ հետաքրքրական որոշում տուած է: Իր որոշումներու 14րդ հատորին մէջ ան ուղղակի կ'ըսէ.—

«Պատժական օրինագրքին 51րդ յօդուածի պարագային, բժշկական իրագեկներուն պաշտօնը կը լմնայ անով, որ անոնք կը ներկայացնեն ու կը պատճառաբանեն իրենց կարծիքը հոգեկան հիւանդութեան մասին. սակայն անոնք չեն որ պիտի որոշեն՝ թէ այդ հիւանդութեան պատճառով ազատ կամքը ի բաց կը հանուի կամ թէ՝ ինչ որ նոյն նշանակութիւնը ունի՝ ամբաստանեալը իր արարքին համար պատասխանատու չէ, կամ դատապարտութիւնը կարելի չէ: Որոշումը ասոր մասին միայն դատարանին գործն է»:

Նման ձեւով կ'արտայայտուի նաեւ 17րդ հատորը, որ կ'ըսէ.

«Բժշկական իրագեկը քննելու է, թէ հոգեկան կացութիւնը արարքին պահուն հիւանդո՞տ էր թէ ոչ: Պատասխանատու ըլլալու խնդիրը իրաւաբանական է, եւ դատաւորն է, որ որոշելու է զայն»:

Բայց իրապէս մենք պէտք չունինք նըման որոշումներու, որովհետեւ, ինչպէս արդէն ըսած եմ, դուք առհասարակ ազատ էք ձեր որոշումի մէջ: Մինչեւ իսկ հոգեկան հիւանդութեան վերաբերմամբ իրագեկներու կարծիքը երբեք չի կրնար ձեզ բռնադատել:

Կամքի ազատութեան հարցին, որ հոս նկատողութեան կ'առնուի, կը միանայ սակայն մասնաւոր բան մը եւս, որ արգելք կ'ըլլայ բժշկական իրագեկներուն՝ որպէս այդպիսիներուն՝ պատասխանել այդ հարցին, եւ զոր մատնանշեց իրագեկ Փրոֆ. Ֆորստէր այդ ան է որ բժշկական գիտութիւնը չի ճանչնար առհասարակ կամքի ազատութիւն:

Մարդկային կամքին ազատութիւնը, ինչպէս յայտնի է, այն խնդիրներէն է, որոնք ամէնէն շատ վիճաբանութեան առարկայ եղած է ոչ միայն փիլիսոփայութեան, այլեւ աստուածաբանութեան մէջ: Այս խնդրին մասին, որուն նկատմամբ անհնարին է փորձեր կատարել, մեր պատժական օրինագիրքը բնականաբար ոչ մէկ վերաբերում կ'ընդունի: Ազատ կամքի սկզբունքը ընդունած է այդ օրինագիրքը, առնուած է գործնական կեանքի դիտողութենէն: Օրէնքը այն ենթադրութիւնը կ'ընէ — եւ պէտք է որ ընէ ի շահ իրաւակարգին — թէ հասուն եւ մտաւորապէս առողջ մարդը պէտք եղած չափով կամքի ուժ ունի՝ զսպելու համար պատժելի գործողութիւններ կատարելու մղումները եւ գործելու համար՝ համաձայն ընդհանուր իրաւագիտակցութեան:

Այժմ ես կը վերադառնամ այն բանին, որու մասին սակէ առաջ խնդրեցի որ յի-չէք: Փրոֆ. Ֆորստէր, իր անձնականի մասին ա՛լ աւելի հեռու երթալով, ըսաւ. «Ամէն պարագայի մէջ՝ գոյութիւն ունի հիմնաւորուած տարակուսանք»: Ու ահա ես կը շեշտեմ ամենայն զօրութեամբ, որ Պետութեան բարձրագոյն ատեանը բազմաթիւ որոշումներու մէջ ըսած է, ինչ որ ինքնաինքեան հասկնալի է թէ հարցը երբեք կարելի չէ այսպէս դնել. «կա՞յ այստեղ դրականապէս այնպիսի խանգարում մը, որ արգելք ըլլար կամքի ազատութեան», այլ պէտք է հակառակ կողմէն դալ դրական համոզման, թէ «այս մարդը լիովին պատասխանատու է»: Ամենաթոյլ տարակոյսն իսկ, թէ սպանութեան վայրկեանին ազատ կամքը իրապէս գոյութի՞ւն է ունեցեր, այդ տարակոյսը այն արդիւնքը պէտք է ունենայ, որ ամբաստանեալը պէտք է անպարտ արձակուի: Եթէ պահանջուէր, որ դատավճիռը պատճառաբանուած ըլլար, այն ատեն պիտի չբաւէր բացասական նշդումը մը՝ թէ երեւան եկած չեն այնպիսի պարագաներ, որոնք տարակուսելի կրնային դարձնել ազատ կամքը, այլ անհրաժեշտ պիտի ըլլար հաստատել հակառակ ձեւով, այն է թէ՝ «այս մարդը պատասխանատու էր»:

(74 - Շար.)

հինգ հարիւրը ընդունակ էին զէնք կրելու եւ մարտնչելու, մնացածները՝ կին, երեխայ, ծերունիներ, օգնում էին մարտնչող քաջերին, ով ինչով կարող էր։ Ընտրւում է զինուորական մարմին, որ ղեկավարում է հերոսամարտի ընթացքը։ Թուրքական կուսակալը տեսնելով Հայերի ընդվզումը՝ հրամայում է հրկիզել հայկական թաղը եւ պաշարել բերդը։ Պաշարուածների դրութիւնը գնալով դառնում է օրհասական։ Զինուորական մարմինը որոշում է գիշերով ճեղքել թշնամու օղակը եւ մարտերով հեռանալ։ Սակայն Գարա–Հիսարցիներից քչերին է յաջողւում փրկուել. մեծամասնութիւնը ընկնում է դիւցազնաբար։

Հերոսական դիմադրութիւն ցոյց տուեցին Հայերը Մուսա լերան վրայ։ Սուէտիայի գաւառի հայ բնակչութիւնը մերժում է տեղահան լինելու Թուրքական իշխանութիւնների հրամանը՝ քաջ գիտակցելով, որ Սիրիայի անապատներում տանջամահ լինելուց գերադասելի է զէնքը ձեռքին պայքարել։ Մուսա լեռցիները, թւով 4.600 մարդ, 1915 թ. Օգոստոսի մէկի գիշերը լեռն են բարձրանում՝ իրենց հետ տանելով այն ամէնը, ինչ անհրաժեշտ էր ինքնապաշտպանութեան համար։ Օգոստոս 1ից մինչեւ Սեպտեմբերի 12ը, աւելի քան 40 օր, Մուսա լերան վրայ Տիգրան Անդրէասեանի, Եսայի Եագուպեանի, Պետրոս Տմլաքեանի եւ միւսների ղեկավարութեամբ մահու եւ կենաց մարտեր էին մղւում թւով գերազանց եւ անհամեմատ լաւ զինուած Թուրքական ուժերի դէմ։ Իրենց փոքրաթիւ մարտիկներով (600 մարդ) Մուսա լեռցիները կարողանում են ետ շպրտել լեռնալանջերն ի վեր գրոհող զօրքերին՝ նրանց վրայ տեղացնելով ոչ այնքան գնդակ, որքան ժայռաբեկորներ։ Սակայն ինքնապաշտպանութեան գործը գնալով դժուարանում էր. սպառւում էին փամփուշտները, պակասում էր պարէնը, մոլեգնում էին հիւանդութիւնները։

Իրենց ծանր վիճակի մասին Մուսա լեռցիները կարողանում են լուր հասցնել ֆրանսական «Կիշէն» եւ «Ժան տ'Արք» ռազմանաւերին, որոնք վերցնում են ինքնապաշտպանութեան բոլոր մասնակիցներին եւ Միջերկրականով ապահով փոխադրում Փորթ Սայիտի հիւրընկալ ափերը։

1915ի ինքնապաշտպանութեան կռիւների պատմութեան մէջ պատուաւոր տեղ ունի Եդեսիա (Ուրֆա) քաղաքի հերոսամարտը։ Ուրֆացիները տեսել էին իրենց քաղաքով անցնող մահուան դատապարտուածների անվերջանալի կարաւանները, գիտէին նրանց տանջանքները եւ հասկանում էին, որ իրենց եւս նոյն անդորոյն վիճակն է սպասում։ Նրանք հասկանում էին, որ ուժերի յարաբերակցութիւնը խիստ աննպաստ էր իրենց համար եւ ինքնապաշտպանութեամբ հազիւ թէ կարողանային փրկութիւն գտնել, բայց եւ այնպէս գերադասում են քաջարի պայքարում մահ գտնել, քան թէ յանձնուել։

Ուրֆայի ինքնապաշտպանութեանը մասնակցում էին բոլորն անխտիր։ Իրենց եռանդուն ու արիասիրտ արարքներով աչքի են ընկնում նաեւ հայ կանայք ու աղջիկները։ Հմտօրէն կազմակերպուած ինքնապաշտպանութիւնը գլխաւորում էր Մկրտիչ Եօթնեղբայրեանը։ Երբ անհաւասար կռւում սպառւում են ուժերը հերոսամարտերի շատ մասնակիցներ, այդ թւում քաջասիրտ կին մարտիկներ, ունեցած վերջին փամփուշտներով ինքնասպան են լինում։

Յուլիսի կէսերին Թուրքական իշխանութիւնները ձեռնամուխ եղան Ուրֆայի Հայերի ոչնչացմանը, նրանց դէմ գործադրելով հրանօթային աւերիչ կրակն ու համատարած հրդեհումները։ Հրետանու կրակը վարում էին գերմանացի մասնագէտ զինուորականներ՝ իրենց խիղճը ներկելով հայ մանուկների ու կանանց անմեղ արիւնով։ Մոլեգնած թշնամին կենդանի մնացածների հետ վայրագ դատաստան տեսաւ։ Ծանր վիրաւոր գերիները, թւով 120 մարդ, այդ թւում 34 կին, կախաղան հանուեցին։

Վանի, Շապին–Գարահիսարի, Մուսա լերան, Ուրֆայի, Սասունի եւ միւս վայրերի ինքնապաշտպանութեան հերոսամարտերը, հայ մարտիկների զանգուածային խիզախումները եւ սխրանքները անջնջելիօրէն արձանագրուեցին մեր ժողովրդի ազատագրական պայքարի պատմութեան էջերում։

Կ. ՔԱՐԱՄԵԱՆ

«Հայրենիքի ձայն»

# ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԵԾ ՀԱՆՐԱԳԻՏԱՐԱՆԻ 18ՐԴ. ՀԱՏՈՐԸ

Մոսկուայի մէջ ռուսերէն լոյս տեսած է խորհրդային մեծ հանրագիտարանի 18րդ հատորը, 632 էջ, որ կ'ընդգրկէ Նիկկօ–Օտոլիտ բառերը։ Հատորին մէջ տեղեկութիւններ տրուած են Նոր Հաճըն եւ Նոր Խարբերդ աւաններու մասին, որոնցմէ առաջինը ծանօթ է մասնագիտական քարերու, իսկ երկրորդը՝ կիսաթանկարժէք քարերու արտադրութեամբ։

Նորավանքը, որ կը գտնուի Եղէգնաձորի շրջանը, գրուած է հատորին մէջ, կը պատկանի ԺԳ.–ԺԴ. դարերուն։ Անոր մասերը կը կազմեն Ս. Կարապետ, Ս. Գրիգոր, Ս. Աստուածածին եկեղեցիները, ինչպէս նաեւ յետագային կառուցուած եւ քանդուած աշխարհական շէնքերու փլատակները, խաչքարերը։ Նոր Գետիկը մէկ այլ անուանի յուշարձանի մը՝ Գօշավանքի անունն է, հիմնուած է Մխիթար Գօշի կողմէ։

Բանաստեղծ Վաղարշակ Նորենց (1903–1973) մասին գրուած է, որ 1924ին աւարտած է Թիֆլիսի Ներսիսեան վարժարանը, բանաստեղծութիւններ լոյս ընծայել սկսած է 1917ին։ Հեղինակն է «Օրերի ճամբան», «Երկրորդ գիրք», «Բանաստեղծութիւններ», «Ուղիներ – ճամբաներ», «Դարերի կտակը» եւ այլ բանաստեղծական հաւաքածոներու։

Հանրագիտարանը առանձին յօդուածներ նուիրած է Յովհաննէս Որոտնեցիի (1315–1386), որ 1345ին հիմնադրած է միջնադարեան Հայաստանի գիտական եւ մշակութային մեծ կեդրոններէն Տաթեւի անուանի համալսարանը, Յովհաննէս Դրասխանակերտցիի (Թ. դարու 60ական թուականներէն 931), որ 897ին կաթողիկոս ձեռնադրուած է, Յովհաննէս Երզնկացիի (մօտ 1230–1293), Յովհ. Իմաստասէրի (մօտ 1045/55–1129), որ մեծ աշխատանք տարած է յոյն փիլիսոփաներու աշխատութիւնները թարգմանելու եւ խմբագրելու ուղղութեամբ, Յովհ. Թլկուրանցիի (ծննդեան եւ մահուան թուականները ծանօթ չեն)։

Բանաստեղծ եւ նկարիչ Նաղաշ Յովնաթան (1661–1722), գրուած է հատորին մէջ, բնակած է Թիֆլիս եւ Երեւան, միջնադարեան հայ քնարերգութեան անուանի ներկայացուցիչներէն է, պատկերազարդած է Էջմիածնի մայր տաճարը։

Նաշաղ Յովնաթանէ սերած են Յովնաթանեան նկարիչները, որոնք ստեղծագործած են ԺԸ.–ԺԹ. դարերուն։ Յակոբ, Յարութիւն, Յովնաթան, Մկրտում, Յակոբ, Աղաթօն նկարիչներու մասին յօդուածներ կան։

Ներկայացուած է բժշկապետ, Ակադ. Լեւոն Յովհաննիսեանի (1885–1970) կենսագրութիւնը. ծնած է Թիֆլիս, 1909ին աւարտած է Խարկովի համալսարանը։ 1923–67ին ղեկավարած է Երեւանի բժշկական հիմնարկութեան դարմանումի ամպիոնը, եղած է Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի քանի մը բաժիններու վարիչ։ Բժշկապետը 1960ին հիմնած է Հայաստանի Առողջապահութեան նախարարութեան սրտաբանութեան հիմնարկութիւնը եւ դարձած է անոր առաջին տնօրէնը։

«Օփերա» գլուխին տակ յիշատակուած են անունները Արմէն Տիգրանեանի, Ալ. Սպենդիարեանի, Ս. Բալասանեանի, Յ. Ստեփանեանի, իսկ «օփերէթ»ին մէջ՝ Արտեմի Այվազեանի։

Հայերու նուիրուած վերջին յօդուածները կը վերաբերին Յովսէփ եւ Լեւոն Օրբելի եղբայրներուն։

# ԱՆԳՂԸ ԵՒ ԲԱԶԷՆ

(Լեհ աւանդավէպ)

Անգղը թառեցաւ բազէին բոյնին քով եւ ըսաւ բնատիրոջ.

— Ցանուն իրաւունքներուս՝ մտիկ ըրէ ինձ։

— Ի՞նչ կ'ուզես, հարցուց բազէն։

— Կ'ուզեմ սպաննել քեզ եւ յօշոտել մարմինդ։

— Ինչո՞ւ։

— Ի՛նչքան անխելք ես դուն. զարդացում ալ չունիս որ հասկնաս։ Որովհետեւ նեղ եկաւ բոյնս, ուստի կ'ուզեմ գրաւել բոյնդ ալ՝ տեղաւորելու համար ձագերս։ Եւ յետոյ անգղի յատուկ քաղաքականութիւն մը ունիմ, որ կ'ըսէ ինձ թէ քու ներկայութիւնդ նեղացուցիչ է ինծի համար։ Վերջապէս դուն տարբեր լեզու կը գործածես եւ չես սիրեր զիս։

— Ես կը խօսիմ այն լեզուն, զոր Աստուած շնորհեց ինձ։ Գալով զգացումներուս, կրնա՞ս բացատրել, թէ ի՞նչ հիմք կայ սիրելու քեզ։

— Հիմ–միմ կարեւորութիւն չունի. իմ գիտցածս այն է, որ ես իրաւունք ունիմ սպաննելու եւ ուտելու ով որ չի սիրեր զիս։

— Ուրեմն դուն պիտի չսպաննե՞ս եթէ սիրեմ քեզ։

— Անիկա խօ՞սք է. եթէ սիրես զիս, քու կամքովդ ձագերուս կը տրամադրես բոյնդ, ու թոյլ կուտաս, առանց ընդդիմանալու, որ ուտեմ քեզ, որպէսզի գիրնամ եւ մարմինս լեցուի։

— Կը նշանակէ, թէ երբեք ազատում չունիմ։

— Կասկած չկայ. բայց երբ ինքզինքդ զոհես ինծի, անիկա մեծ պատիւ մը կ'ըլլայ քեզի համար։

Վայրկեան մը լռութենէ ետք, բազէն ըսաւ.

— Թող պատահի ինչ որ պիտի պատահի, բայց ըսէ ինձ, բարեկամ, ո՞վ քեզի սորվեցուց տրամաբանել այդպէս։

— Չե՞ս գիտեր, երկու տարիէ ի վեր կ'ապրէի Պերլինի կենդանաբանական պարտէզը։

— Ա, ուրեմն, յոյսս դնեմ Աստուծոյ եւ կտուցիս ուժին վրայ։

ՀԵՆՐԻԿ ՍԻԷՆՔԻԷՎԻՉ

# ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՀԱԼԷՊԻ մէջ վերջերս մեռած է վաստակաւոր մտաւորական մը՝ Տոքթ. Յարութիւն Տէր–Ղազարեան։ Ողբացեալը 93 տարեկան էր, բնիկ Մարաշցի։ Ընթացաւարտ Տարսոնի ամերիկեան քոլէժէն՝ 1902էն 1908 ուսանած է Պէյրութի ամերիկեան բժշկական համալսարանը եւ ապա վարած է բժշկական պատասխանատու պաշտօններ Մարաշի գերմանական եւ Ատանայի ամերիկեան հիւանդանոցներուն մէջ։ 1922էն ի վեր հաստատուած էր Հալէպ, ուր հանրային կեանքի մէջ դարձած էր բոլորէն սիրուած ու յարգուած անձնաւորութիւն մը։ Հմուտ մեր ազգ.–եկեղեցական պատմութեան, ծանօթ Կիլիկեան աշխարհի վանական մեր բոլոր կեդրոններուն՝ քանի մը տարի առաջ հրատարակած էր բանասիրական կարեւոր աշխատութիւն մը՝ «Հայկական Կիլիկիա»։



# ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

Բ.

## ԾԱՂԻԿՆԵՐՈՒ ԹԱԳՈՒՀԻՆ

Ահա այս էր այն կինը, որմէ կախում ունէր Թիչէլլինիի ճակատագիրը։ Կրնայ մակաբերուիլ, թէ դիւրին չէր անոր որոշումները գուշակել եւ թէ ամէն ինչ կախում ունէր իր մէկ մտահաճութենէն որուն առջեւ հարկադրուած էին խոնարհիլ, որովհետեւ Սքալայի թատրոնին թագուհին էր։

Միլանի մէջ բնակելէն ի վեր շատ մենաւոր կեանք մը կը վարէր. ճիշդ ժամուն թատրոն կուգար, բայց ներկայացումը աւարտելուն պէս կառքը կը մտնէր, որ զինք իր Փորթա Թիչինէզիի պալատը կը տանէր։

Եւ ամէն մարդ միշտ միեւնոյն հարցումը կ'ընէր. սիրահար մը ունի՞ր արդեօք։

Փոխարքային արքունեաց ամէնէն փայլուն ազնուականները իրենց թեւերը այրած էին անոր գեղանի աչքերուն տարօրինակ լոյսէն. բայց փուճ, աղամանդ, ամէն տեսակ նուէր անգթօրէն ետ կը ղրկէր նուիրատուներուն։

Եւ սակայն… կ'ըսուէր թէ այս գեղանի աղջիկը բոլորովին անմատչելի չէր, եւ թէ երբեմն գիշերը իր պարտէզին փոքրիկ մէկ դուռը բացուելով, ներս կը մտնէր կամ դուրս կ'ելլէր գեղահասակ եւ երիտասարդ մարդ մը որ դէմքը խնամքով կը ծածկէր իր վերարկուին տակ։ Լրտեսեր էին։ Բայց մարդը ուրուականի մը նման կ'աներեւութանար։

Հետաքրքիր մը, որ յանդգնած էր չափազանց մօտենալ անոր, այնքան ծեծուեր էր որ, հարկադրուած էր տասնեւհինգ օր տունէն դուրս չելլել։

Լուչիոլա կեցած էր տնօրէնի խցիկին սեմին վրայ. սպիտակ ակռաները բոսորագոյն շրթունքներուն մէջէն կը փայլէին եւ ժպտելով կը դիտէր երկու մարդերը, որոնք ահաբեկ կ'երեւէին։

Ժամանակ չէին ունեցած իրենց մարտկոցները կանգնելու։

Այն թշնամին, որուն դէմ յուսացած էին վարպետութեամբ յարձակում մը ընել, շատ շուտ դէմերնին կ'ելլէր։

— Ատ ի՛նչ է բարեկամներ, ըսաւ Լուչիոլա այնպիսի ձայնով մը, որ բնաւ երկիւղ չէր ազդեր, կարծես թէ այցելութիւնս անախորժ է ձեզի։

— Անախո՛րժ, Տէր Յիսուս, գոչեց Թիչէլլինի ձեռնամած, կարծես խոնարհիլ ուզելով արհեստի դիցուհիին առջեւ։ Կրնա՞ք յուսալ։

— Սիրելի փրիմա տոննա, ըսաւ Սալվանի սովորականէն աւելի քաղցրութեամբ, Նախախնամութիւնը կը ղրկէ ձեզ…

— Կը կարծէ՞ք…

— Այո, այո, իմ պահապան հրեշտակս է, յարեց Թիչէլլինի։ Վասնզի մենք ալ… պարոն Սալվանի եւ ես, անանկ բանի մը վրայ կը խօսէինք… որ…

— Բայց խօսեցէք, սիրելի վարպետս, ըսաւ Լուչիոլա այս անգամ անկեղծօրէն խնդալով բարեմիտ մարդուն շուարած դէմքին վրայ։

— Մեծ… շատ մեծ շնորհ մը… կ'ուզէի… պիտի համարձակէի խնդրել ձենէ…

Լուչիոլա, որուն աթոռ մը իսկ տալ չէին մտաբերած, վասնզի շուարած էին, բազմոցի մը վրայ նետուեր էր իր շրջազգեստին մէջ պլլուած, որ իր բոլոր գեղեցկութիւնները երեւան կը հանէր։

Իրաւցնէ շատ գեղեցիկ էր եւ իր ամազոնուհիի անվեհեր կերպարանքը Թասսոյի հերոսուհիները կը յիշեցնէր։

Իր քովը նետած էր սեւ ու առատ մազերը ծածկող թաղէ գլխարկը, որուն եզերքները սպետաբար վեր դարձած էին, եւ գլխուն շնորհալի շարժումովը մազերուն հիւսքերը ուսերուն վրայ ձգած էր։ Սինեոր Սալվանի հիացումով կը դիտէր զայն, իսկ Թիչէլլինի պաշտումով։

— Մուսայի նման գեղեցիկ էք, գոչեց երաժիշտը։ Աստուածուհիի մը պէս ալ բարի եւ ներողամիտ ըլլալու էք։

— Այդ որքա՛ն դիւրաբանութիւն է. բայց ներեցէք որ ըսեմ ձեզի թէ ամենափոքր բացատրութիւն մը աւելի աղէկ է։

Թիչէլլինի ծունկի եկաւ։ Աւելի պարզ եւ աւելի ճարտարաբան միջոց մըն էր ասիկա։

— Տիկին, ըսաւ, կեանքս ձեր գեղեցիկ ձեռքերուն մէջ է։

— Է՛, Տէր Աստուած, միթէ ես ալ մառեչալ Բաւէցքիի պէ՞ս եմ։ Հպատակներուս վրայ կենաց եւ մահու իշխանութի՞ւն ունիմ։

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

Տէր եւ Տիկին Արտաւազդ Պէրպէրեան եւ զաւակները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր եւ մեծ-մօր՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ՇԱՀԱՆ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Մայիս 26ին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս Հինգշաբթի, Մայիս 29, ժամը 11ին Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին։

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

## ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Նուարդ Մաղաղաճեան, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Մաղաղաճեան, Տէր եւ Տիկին Գր. Մաղաղաճեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս Կիրակի, Յունիս 1, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ՌՈՒԲԷՆ ՄԱՂԱՋԱՃԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

×

Պ. Վահան Աղաճանեան եւ զաւակները, Տիկին Սիրարփի Ալակէօզեան եւ զաւակները հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան այս Կիրակի, Յունիս 1, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին իրենց կնոջ, մօր, զաւկին եւ քրոջ՝

ՏԻԿԻՆ ԷԼԻԶ ԱՂԱՃԱՆԵԱՆԻ

(ծնեալ Ալակէօզեան)

մահուան տարելիցին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

×

Այրի Տիկին Եղիսաբէթ Սարխօշեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ՈՍԿԻԱՆ ՍԱՐԽՕՇԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին եւ իրենց զաւկին եւ եղբօր՝

ՎԱՀՐԱՄ ՍԱՐԽՕՇԵԱՆԻ

մահուան տարելիցին առթիւ, Կիրակի, Յունիս 1, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին։

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն։

×

Լիոնի Հայ Առաք. եկեղեցւոյ Ազգ. Միութիւնը կը յայտարարէ հասարակութեան որ Յունիս 1 Կիրակի առաւօտ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի ՍԱՐԴԱՐԱՊԱՏԻ, ԲԱՇ-ԱՊԱՐԱՆԻ եւ ՔԱՐԱՔԻԼԻՍԷԻ ճակատամարտներուն մէջ այն բոլոր հերոսներուն յիշատակին, որոնք իրենց արեան գնովը փրկեցին մայր հայրենիքը։

---

ՄԱՐՍԷՅԼ

ԱՆՄԱՐԱՏ ՑՂՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅ ՔՈՅՐԵՐՈՒ

**ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ**

Հովանաւորութեամբ

Գերապ. ՆԻԿՈՂՈՍ Ծ. Վ. ՔԷՀՆԱՅԵԱՆԻ

Կիրակի 1 Յունիս, ժամը 16.30ին

ՍԱԼ ՄԱԶՆՈՅԻ ՄԷՋ, 88 ռիւ տ'Օպանեը Մարսէյլ

Դպրոցի Սան-Սանուհիներու կողմէ Ներկայացում - Նուագ - Արտասանութիւն

Մուտքը Ազատ է

---

ՇԱՒԻԼԻ Ս. ԳՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Այս Կիրակի պատարագ կը մատուցուի։

---

## ՄԱՅՐԵՐՈՒ ՕՐԸ ՊՈԼԻՍԻ ՄԷՋ

Պոլսոյ հայ մշակութային երիտասարդութիւնը Մայրերու Օրուան առթիւ կազմակերպած է Պոլսոյ միօրեայ դըպրոցի աշակերտութեամբ, հանդէս մը, Յունիս մէկին, կէսօրէ վերջ ժամը 4ին Պոլսոյ Սինեմա Լիւքսի սրահին մէջ։

Հրաւիրուած է Պոլսոյ եւ շրջանի Հայութիւնը քաջալերելու հայ մանուկներն ու ապրելու հայկական ջերմ մթնոլորտ մը։

---

## ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՄԱԽՄԲԵՐԴՑԻԱԿԱՆ Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղի ընդհ. անդամական ժողովը Կիրակի (Յունիս 1), առաւօտեան ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին։ Օրակարգ տեղւոյն վրայ։

---

## ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Շրջ. վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է 10.000 ֆ. (մէկ միլիոն) կայանի նոր շէնքին համար, Ալֆորվիլի իր մասնաճիւղէն։

---

**Tous au meeting du 6 juin**

Organisé

*par le Comité de Défense de la Cause Arménienne*

AU

**PALAIS DES CONGRÈS**

Porte Maillot, Vendredi 6 Juin à 20 h. 30

Projection

d'UN FILM DOCUMENTAIRE sur LE GENOCIDE DE 1915

*Intervention de nombreuses personnalités*

---

## ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎ ԵՒ COCKTAIL

Փարիզի Կեդրոնական Սանուց Միութեան տարեկան Ընդհանուր ժողովը տեղի պիտի ունենայ

31 Մայիս, Շաբաթ ժամը 15ին

Բարեգործականի Նորակառոյց Երիտասարդաց Ակումբին մէջ

118 ռիւ տը Գուրսէլ, Փարիզ 17րդ.

Մէթրօ - Գուրսէլ

Ըստ Միութեան կանոնագրին վարչութեան կէսը նորոգելի ըլլալով ներկայիս կոչ կ'ընենք անդամներուն որպէսզի իրենց թեկնածութիւնը դնեն մասնակցելու համար վարչութեան։

Ընդհանուր ժողովէն ետք Քոքթէյլ

Կը հրաւիրուին անդամները, բոլոր կեդրոնականցիները եւ Միութեան համակիրները

---

## ՊԱՐԱՆՑԻԿ ՃԱՇ

## SOUPER DANSANT

Կազմակերպուած Կապոյտ Խաչի Առնուվիլի եւ Սևրանի մասնաճիւղերուն կողմէ

Նախագահութեամբ Պ. ԱՆՏՐԷ ՈՍԿԵՐԻՋԵԱՆԻ

Շաբաթ Յունիս 14 ժամը 21ին

Samedi 14 Juin à 21 heures

Dans les Salons du Casino d'Enghien

au bénéfice de la Colonie de Vacances de Bellefontaine et de l'Ecole de Sevran

**LIZ SARIAN**

*accompagnée de son orchestre*

*Ensemble folklorique NAIRI*

et la formation de BERNARD DEDEDJIAN

*Tenue de soirée souhaitée*

Réservation, en téléphonant à Mme BARONIAN 738-68-01, Mlle STAMBOLDJIAN 985-29-71, Mme KALDJIAN 985-05-71 et auprès des membres.

---

## ՃԱՇ

ի պատիւ

## ՎԱԶԳԷՆ Ա.

ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ ԵՒ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Շաբաթ, Յունիս 14, երեկոյեան ժամը 20ին, ԷՆԹԵՐՔՈՆԹԻՆԱՆԹԱԼ հիւրանոցի ԷՆՓԵՐԻԱԼ սրահին մէջ

(Hôtel INTER-CONTINENTAL, 3, Rue Castiglione, PARIS (1er)

Ծախքերու մասնակցութիւն իւրաքանչիւր անձի համար 150 ֆրանք

Տոմսերը փութով ապահովել եկեղեցւոյ Դիւանատունէն, ամէնէն ուշ մինչեւ Յունիս 10

---

## ՀԱՅ ԴԱՏԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

(ՓԱՐԻԶ)

## - ԴԱՍԱԽՕՍԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅ -

Կը խօսի՝

ԿԱՐՕ ՄԵՀԵԱՆ

Նիւթ՝ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ, ՀԵՏԵՒԱՆՔՆԵՐԸ

Ուրբաթ, Մայիս 30, երեկոյեան ժամը 20.30ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ

17 Ռուի Պլէօ, Մէթրօ Քատէ

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ է

---

## Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶ.— Հ. Յ. Դ. Փոթորիկ խումբի ժողովը այսօր Հինգշաբթի Մայիս 29, ժամը 20.30ին Փարիզի Մշակոյթի Տունը։

---

## ԴԷՊԻ ԼՈՆՏՈՆ

Ճամբորդութիւն դէպի Լոնտոն Մայիս 31 եւ Յունիս 1, Փարիզէն Քալէ ապա «Թռչող Նաւով» դէպի Րամսկէյթ ուրկէ անգլիական հանգստաւէտ օթոպիւսով մեկնում դէպի Լոնտոն, այցելութիւն մայրաքաղաքին տեսարժան վայրերուն եւ պատմական յուշարձաններուն։

Վերադարձ Կիրակի Յունիս 1 ժամը 23ին։

Մասնակցութիւն 149 ֆր. (ճաշածրարով)

RELATIONS TOURISTIQUES EDUCATIVES

Հայ Մշակոյթի Տունը

17, Ռիւ Պլէօ, Փարիզ 9րդ

Հեռ. 824-63-89

ժամը 14էն 18.30 կամ՝ 324-14-96

ժամը 8էն 13 եւ 20էն 22

*Association sans but lucratif, régie par la loi du 1-7-1901*

ԷՏ. ՃԷՃԻՐԵԱՆ

Ընդհ. Գատուիրակ

---

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

---

30e ANNIVERSAIRE DU NOR SEROUND DANS LE CENTRE FRANCE

## *Grande Nuitée Dansante*

*organisée par le NOR SEROUND de Vienne*

Le Samedi 31 Mai à partir de 21 heures

dans les salons de la GRIGNOTIERE à MONTAGNY (69)

(à 5 kms de Givors en venant de Lyon)

*avec l'orchestre de GUY MARCELLINI*

*Partie arménienne animée par*

*GARY BERBERIAN et ANDRE TOROSSIAN*

BUFFET ARMENIEN — BROCHETTES — COTILLONS

---

Մ Ա Ր Ս Է Յ Լ

## ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Կազմակերպուած Կապոյտ Խաչի Մարսէյլի մասնաճիւղին կողմէ Մայիս 31 Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին

Nouveau Gymnase, Rue du Théâtre Français

Կը ներկայացուի

## Հ Ն Ա Ր Ք Ը

մասնաւորապէս Փարիզէն հրաւիրուած «Բեմասիրաց» թատերախումբին կողմէ բեմադրութեամբ Պ. Մ. Անտոնեանի։

Տոմսեր գնելու համար դիմել հետեւեալ հասցէներուն.—

Տիկին Մ. ՇԱՄԻՐԵԱՆ

175, Bld. Liberté, Tél. 62-11-18

Տիկին ՖՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ

32, Rue de la République, Tél. 91-24-98

Պր. ՔԷՕՍԷԵԱՆ

Studio Rex, 2 Rue Bernard du Bois, Tél. 39-16-04

եւ ներկայացման օրը կիչէն եւ Կապ. Խաչուհիներուն։

ՈՒՐԲԱԹ
ՄԱՅԻՍ
30
VENDREDI
30 MAI
1975

# ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

# HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

| | | | |
|---|---|---|---|
| Ֆրանսա | Տար. 170 ֆր. | Վեցամսեայ | 90 ֆր. |
| Արտասահման | Տար. 200 ֆր. | Հատը | 1 ֆ. 20 |

LE NUMERO 1,20 F.

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13.308 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 51e ANNÉE — N° 13.308

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԷՆ ՎԵՐՋ

## ՍԵՒՐԻ ԴԱՇՆԱԳՐԻՆ ԱՆՓԱՌՈՒՆԱԿ ՎԱՂՈՐԴԱՅՆԸ

— Օ —

Ա.

Սեւրը պսակումն էր եղած մեր երազներուն: Արդար հատուցումը մեր նահատակներու թափած արեան: Անկախ եւ Միացեալ Հայաստան կը ստեղծուէր սահմանին արեւելեան եւ արեւմտեան հողամասերուն միացումով:

Ցաղթական դաշնակիցները կը հանգարտեցնէին իրենց խիղճը, կ'արդարացնէին աշխարհամարտի նեղ օրերուն «փոքր դաշնակից»ին շռայլած իրենց խոստումները:

Հայաստանի Հանրապետութիւնը միջազգային վաւերացում կը ստանար, դառնալով անկախ Պետութիւն, հանդիսաւորապէս ու պաշտօնապէս ճանչցուած ո'չ միայն դաշնակից եւ ընկերակից յաղթական Պետութեանց, այլեւ նոյնինքն ցեղասպան ազգի լիազօր ներկայացուցիչներուն կողմէ:

1920 Օգոստոս 10ին փարիզեան արուարձան Սեւրի յախճապակիներու թանգարանին մէջ ստորագրուած դաշնագիրը դիւանագիտական անժխտելի վաւերագիր մը, միջազգային անժամանցելի մուրհակ մըն է, հայ ազգին իր պապենական դարաւոր հողերուն վրայ ազատ ու անկախ ապրելու իրաւունքին պաշտօնապէս նուիրագործումը:

Ահա՛ թէ ինչո՞ւ ի սփիւռս աշխարհի վտարանդի Հայութիւնը կառչած է պատմական այդ փաստաթուղթին, որ իբրեւ հայուն սեփականութիւնը կը ճանչնայ Թուրքին կողմէ բռնագրաւուած Վանի, Պիթլիսի, Էրզրումի եւ Տրապիզոնի նահանգներու որոշ հողամասերը, ըստ Ուիլսընի 1920 Նոյ. 22ի իրաւարարական վճռին:

Ահա՛ թէ ինչու մեր քաղաքական ու հողային պահանջներուն հիմնաքար ենք դարձուցած զայն: Ու այսօր, անոր ստորագրութենէն յիսունեւհինգ տարի վերջ, սրտաուց համերաշխութեամբ, ազգովին միացած, Սեւրը ստորագրող աշխարհի մեծերէն եւ մեր հողերը բռնագրաւող ցեղասպանէն արդար հատուցում կը պահանջենք:

Չե՛նք ճանչնար զինու զօրութեամբ, սպառնալիքով եւ անարդարութեամբ կատարուած բռնագրաւումները: Չե՛նք ընդունիր մեր հայրենի հողերուն յափշտակումը: Կը մերժե՛նք Բրեստ–Լիտովսկի 1918 Մարտ 3ի, Մոսկուայի 1921 Մարտ 16ի եւ Կարսի 1921 Հոկտ. 13ի դաշնագրերը, որոնցմով Մոսկուա ցեղասպան Թուրքին կը նուիրէր Կարսը, Արտահանը եւ Սուրմալուն, ու Ատրպէյճանին՝ Նախիջեւանն ու Ղարաբաղը:

Որո՞ն ապրանքը որո՛ւն կուտար:

Երկու գլխաւոր թշնամի ունէր Սեւրի դաշնագիրը, — Մոսկուա եւ Անգարա: Երէկ, ցարերու օրով, «յաւիտենական թշնամի» իրարու, դարերու ընթացքին քանիցս կռուած իրարու դէմ, պոլշեւիկեան յեղափոխութենէն ետք, մոգական դաւաղանի մը զօրութեամբ կարծես, ձեռք ձեռքի կուտային անոնք ի վնաս Հայութեան ու Հայաստանի:

Եթէ իրենց նպատակն էր հարուածել Հ. Ց. Դաշնակցութիւնը, որ ղեկավարն էր Հայաստանի Հանրապետութեան, հապա՞ ինչպէս բացատրել այս վերջնոյն խորհրդայնացումէն ետք 1921ի Մոսկուայի եւ Կարսի ռուսեւթուրք զոյգ դաշնագրերով հայկական հողերու — մէջն ըլլալով Անիի — առանց հատուցումի ու փոխարինութեան նուիրումը Թուրքերուն: Ի՞նչպէս բացատրել մինչեւ այսօր Թուրքիոյ հողային ամբողջականութեան երաշխաւորումը Կրեմլինի կողմէ եւ «յանուն Հայաստանի ու Վրաստանի» Թուրքիայէն հողային պահանջ չունենալու մասին պոլշեւիկ պատասխանատու վարիչներու կատարած պաշտօնական յայտարարութիւնները:

Ի՞նչպէս բացատրել Հայաստանի սահմաններուն վրայ մէկ թիզ հող չաւելնալը խորհրդայնացումի յիսունեւհինգ տարիներու ընթացքին:

1946–47ի ներգաղթի օրերուն խորհրդային քարոզչութիւնը կը շահագործէր Ստալինի կարծեցեալ խոստումը Հայաստանի սահմանները ընդարձակելու մասին:

Շատ հասկնալի էր Թուրքերու թշնամութիւնը Սեւրի դաշնագրին դէմ, որ օսմանեան կայսրութեան մահավճիռն էր:

Նոյնպէս բացատրելի էր Մոսկուայի հակառակութիւնը անոր. աններելի էր մանաւանդ իր ա՛յնքան անվերապահ եւ առատաձեռն օժանդակութիւնը քէմալական շարժման:

Բայց ինչ որ անբացատրելի էր — չըսելու համար այպանելի — դաշնադիր մեծ Պետութեանց բռնած դիրքն էր իրենց յօժար կամքովն իսկ ստորագրուած դաշնագրին դէմ:

Հայութեան յաղթանակը վաղորդայն չունեցաւ: Շուտով մարեցաւ խանդավառութեան ալիքը, որ ոգեւորած էր ազգին բոլոր խաւերը հայրենիքի մէջ եւ ի սփիւռս աշխարհի:

Ո՛չ մէկ Պետութիւն վաւերացուց զայն: Բոլորը երեսս ուրացան զայն այդպէսցէն առաջ:

Ցաղթանակը միասին էին շահած: Սակայն երբ հնչեց աւարը բաժնելու ժամը, սկսաւ մրցակցութիւնը դաշնակիցներուն միջեւ: Փոխանակ « վիճակ արկանելու » եւ համերաշխութեամբ ճշդելու իրաքանչիւրին բաժինը, ամէն մէկը ուզեց իրեն սեփականացնել առիւծի բաժինը:

Օգտուողն եղաւ բոլոր ճակատներուն վրայ չարաչար պարտուած եւ մահուան դուռը հասած Թուրքը:

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

## ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

### ՊԱՅԷՌՆ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԲԱԺԱԿԸ ԿԸ ՊԱՀԷ

ՕԻ ԴԷՄ 2 ԿԷՏՈՎ ՅԱՂԹԵՑ ԼԻՏՍԻ

Ի՞ՆՉ Կ'ԸՍԷ ՔԻԹԱՊՃԵԱՆ

Ծայրէ ծայր լեցուն փարք տէ Փրէնս մը, ուր եկած էին նաեւ Գերմանացիներ եւ Անգլիացիներ եւ՝ միլիոնաւոր հեռատեսիլ դիտողներ: Այս էր Չորեքշաբթի օրուան պատկերը Փարիզ, մինչ դաշտին վրայ Պայէռն, որ անցեալ տարուան Եւրոպայի ախոյեան ակումբներու բաժակին էր, կը մրցէր ոչ — դժբախտաբար — «Արարատ»ի հետ, ինչպէս շատեր կը յուսային, կամ աւելի ճիշդ կ'երազէին, այլ անգլիական Լիտս Եունայթըտի հետ: Ամբողջ առաջին կիսախաղին, ոչ մէկ կէտ կը նշանակէր, մինչ Գերմանացիք երրորդ վայրկեանին իսկ վիրաւոր մը կ'ունենային: Ֆրանսացիք շատ գոհ էին որ այս աւարտական մրցումին բոլորովին բացակայ չէն քանի խաղին իրաւարն էր՝ Միշէլ Քիթապճեան, որ, սակայն քննադատութեանց պիտի արժանանար երբ 67րդ վայրկեանին կը մերժէր անգլիական կէտ մը: Զայնասփիւռէն թէ մամուլէն Միշէլ Քիթապճեան կը բացատրէ.— «Այդ կէտը մերժեցի որովհետեւ երեք խաղացող կար խաղէ դուրս (Պրէմնէր, Քլարք, Ճորտան): Ճիշդ է որ յապաղումով սուլեցի, անմիջապէս չտեսայ երբ գնդակը դրօշը բարձրացուց, որովհետեւ խաղացողները վահան մը կազմած էին: Այդ պատճառով է որ գացի գիծը տեսնելու դաշտին մէջտեղը գիտնալու համար թէ իսկապէս խաղէն դո՞ւրս էր (օn–ժէօ): Հաստատեց, ուրեմն կէտը մերժեցի: Կը ցաւիմ որ այս տրամաբանական որոշումը անգլիացի հանդիսականներուն կատաղութիւնը մէջտեղ հանեց: Ընդհանուր ձեւով, դժուար էր խաղին իրաւարար ըլլալ, շատ սխալներ կային, բայց եւ այնպէս լաւ յիշատակ մը կը պահեմ: Անշուշտ պիտի քննադատուիմ, խնդիրներ եղան այս մրցումին մէջ: Իրաւարարը հոն է լուծելու համար»:

Ճիշդ է որ ամէն ոք համաձայն չէ Քիթապճեանի հետ եւ Ֆիկառօ «23րդ մարդը ամէնէն խնդրոյ առարկան» խորագրով միայն իրաւարարին մասին կը խօսի:

Ամէն պարագայի մէջ եւ հակառակ անոր որ զրկուած էին երկու լաւ խաղացողներէ, մանաւանդ Հէօնէսէ, որ ծանօթ յարձակող մըն է (Արարատի դէմ առաջին կէտը կը նշանակէր Միւնիխ), Գերմանացիք 73րդ եւ 82րդ վայրկեանին մէկական կէտ կը նշանակէին (Ռոթ եւ Միւլէր) եւ տէր կը մնային Եւրոպայի բաժակին: Շահեկան է նկատել որ նոյն յաղթանակն է զոր Պայէռնի ողաքը տարած էին «Արարատ»ի դէմ Միւնիխի մէջ, 0ի դէմ 2 կէտով յաղթելով եւ այդ կէտերն ալ նշանակելով 78րդ եւ 83րդ վայրկեանին:

Մերժուած կէտը սակայն ուղղակի կատաղութիւն պիտի պատճառէր անգլիացի հանդիսականներուն, կատաղութիւն մը, որ պիտի սաստկանար գերմանական առաջին կէտին ու ծանր միջադէպեր պիտի պատահէին: Անգլիացիք կը սկսէին ամէն բան նետել դաշտին վրայ, շիշեր, փրոժեքթիլներ, եւայլն, աթոռները կոտրել մինչ ապահովութեան ուժերը կը միջամտէին եւ բազմաթիւ վիրաւորներ ալ պիտի ըլլային: Մերձաւոր փողոցներու դրանապանները սակայն կը վկայեն թէ 48 ժամ է արդէն որ Անգլիացիք, որոնք փէռ փլէ բառին ալ հեղինակն են ու դաս ալ կուտային ցարդ աշխարհի այդ մարզին մէջ, տակնուվրայ ըրած են Փարք տէ Փրէնսի շրջապատը եւ Չորեքշաբթի գիշեր կը հասնէին գազաթնակէտին կռիւներով եւ թալանով: Առտուն արդէն սկըսած էին քարուքանդ ընել սրճարան մը, մեծ–շուկայի մը տանիքին վրայ ելլել ու քանդել ու կոտրել ամէն ինչ: Քիչ ետք յարձակած են նաեւ Պայէռնի զօրավիգ եկող հանդիսականներուն երբ գերմանական օթոքառերը հասած են: Վերջապէս աննախընթաց դէպքեր, որոնց հերոսներն ալ «պաղարիւն» հպատակներն են Անգլիոյ թագուհիին:

Այս մրցումին ներկայ էին բազմաթիւ անձնաւորութիւններ ինչպէս Ժաք Շիրաք, Միթերան, Մառշէ եւայլն:

Պայէռն յաղթական, Եւրոպայի բաժակը ձեռին կը վերադառնար Միւնիխ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

## ՆՈՐ ՆՇԱՆԱԿՈՒՄՆԵՐ

### ՊԱՇՏՕՆԱԶՐԿՈՒՄՆԵՐ ԵՒ ՊԱՇՏՕՆԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

— Օ —

Մայիս 23ին գումարուած է Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան Երեւանի քաղաքային կոմիտէի լիակատար նիստը՝ օրակարգի նիւթ ունենալով կազմակերպական հարցեր:

Լ. Ղարիբջանեան «ազատած» է Երեւանի քաղաքային կոմիտէի առաջին քարտուղարի եւ Բիւրոյի անդամի պաշտօնէն եւ պարտականութիւններէն՝ նշանակուած ըլլալով Հայաստանի բարձրագոյն եւ միջնակարգ մասնագիտական կրթութեան նախարար: Նախկինը՝ Աշոտ Ասլանեան որ պաշտօնի գլուխ կը գտնուէր 1971էն ի վեր Մայիս 22ին Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան որոշումով «ազատած» է այդ պաշտօնէն:

Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան Երեւանի քաղկոմի առաջին քարտուղար ընտրուած է Լ. Ներսիսեան, որ մինչ այդ Լենինեան շրջկոմի առաջին քարտուղար էր (անոր տեղ շրջկոմի առաջին քարտուղար նշանակուած է Ք. Մանդալեան):

Ժողովը Լ. Սահակեանը «ազատած» է կուսակցութեան քաղկոմի Բ. քարտուղարի պաշտօնէն եւ Բիւրոյի անդամակցութենէն զայն նշանակած ըլլալով արհեստակցական միութիւններու Հանրապետական Խորհուրդի նախագահ:

Ժողովը քաղկոմի Բիւրոյի անդամ ընտրած է Երեւանի գործկոմի նախագահի (քաղաքապետ) պաշտօնակատար Մ. Մուրադեանը:

Երեւանի քաղկոմի Բիւրոյի անդամակցութենէն «ազատած» են Ա. Մոյիսեւ եւ Գ. Հայրաթեան:

×

## ԱՆՁՐԵՒ, ԿԱՐԿՈՒՏ, ՁԻՒՆ

— Օ —

Մայիսի սկիզբէն ի վեր եղանակը զգալի կերպով փոխուած է Հայաստանի մէջ: Հիւսիս – արեւմուտքէն Անդրկովկաս թափանցած է ցուրտ եւ խոնաւ օդը: Ասոր հետեւանքով ամպոտ եղանակը զգալի կերպով տիրած է եւ ամենուրեք ամպրոպի բնոյթի յորդ անձրեւ տեղացած է, իսկ որոշ վայրերու մէջ, ինչպէս Եղէգնաձոր, Արթիկ, Արտաշատ, Երեւան՝ կարկուտ, որ մեծ վնաս հասցուցած է ծառերու սաղարթներուն: Ամէնէն շատ անձրեւ տեղացած է Մայիս 6ին Սեւանի մէջ (32 միլիմեթր), Ստեփանաւանի մէջ (28), Գորիս (26), Դիլիջան (25), Կալինինօ (19), Ղափան (16), Երեւան (7 միլիմեթր), իսկ ձիւն տեղացած է նաեւ Կրասնոսելսկ, Կամօ եւ բարձր լեռնային միւս շրջաններու մէջ:

Միեւնոյն ատեն իջած է ջերմաստիճանը: Հանրապետութեան մէջ օրական միջին ջերմաստիճանը 3–4 աստիճանով ցած է նախորդ տարիներու համեմատութեամբ: Որոշ շրջաններու մէջ անձրեւներու հետեւանքով հողին վերին շերտերը այնքան խոնաւ դարձած են, որ ընդհատուած են գիւղատնտեսական աշխատանքները:

Գետերու ջուրին մակարդակը զգալի կերպով բարձրացած է: Դեբետի, Զորագետի, Փամբակի, Ազատեւի, Արաքսի եւ Որոտանի ջուրին հոսանքները վայրկեանը 50–100 խորանարդ մեթրի հասած են:

# ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅՈՒՇԱԳԻՐ
## ՄԻԱՑԵԱԼ ԱԶԳԵՐՈՒ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ

Մեծ Եղեռնի վաթսունամեակին առի – թով, Ոգեկոչման Համազգային Կեդրոնական Մարմինը յատուկ յուշագրով կը պարզէ առաջին աշխարհամարտի ընթացքին հայ ժողովուրդի դէմ Թուրքիոյ գործած ցեղասպանութեան պարագաները, պատճառած մարդկային եւ նիւթական վնասները, նոյն ատեն Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութիւններէն եւ բոլոր Պետութիւններէն պահանջելով դատապարտումը մարդկութեան դէմ գործուած այդ մեծ ոճիրին:

Յուշագիրը յստակ կերպով կը բանա – ձեւէ նաեւ Հայութեան միասնական վճռականութիւնը պահանջելու իր ազգային ու քաղաքական անկորնչելի իրաւունքներուն վերահաստատումը Թուրքիոյ կողմէ բռնագրաւուած պապենական իր հողերուն վրայ:

Այս յուշագիրը, որուն ամբողջական պատճէնը պիտի հրատարակենք յաջորդ – դաբար, Ապրիլ 24ին, կէսօրէ ետք ժամը 2·30ին, ՄԱԿի ընդհանուր քարտուղար Քուրթ Վալտհայմի ուղղուած առանձին նամակով մը, պաշտօնապէս յանձնուած է Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան: Նոյն յուշագրէն օրինակներ տրուած են ՄԱԿի անդամ բոլոր Պետութիւններու Նիւ Եորքի պատուիրակութեանց:

Յուշագրին յանձնումը կատարուած է լիազօր մարմնի մը կողմէ, որ կազմուած է Նիւ Եորք մէջ, բոլոր հոսանքներու ներկայացուցիչներէն:

1915էն ի վեր, ամէն տարի, Հայերը, աշխարհի չորս ծագերուն, կ'ոգեկոչեն Օսմանեան կայսրութեան մէջ ապրող իրենց ազգի գրեթէ բնաջնջումը եւ մնացեալ կէսին հայրենահանումը, իրենց հողերուն բիրտ ու ապօրինի բռնագրաւումով, ինչպէս նաեւ իրենց մշակութային ժառան – գութեան կործանումով:

1975ը կը հանդիսանայ Թուրքերուն կողմէ գործադրուած ցեղասպանութեան վաթսունամեակը· ան կը խորհրդանշէ նաեւ անկիւնադարձ մը այն վերաբերումին մէջ՝ որուն միջոցաւ հայ ժողովուրդը կ'արտայայտէ իր ընդվզումն ու դատապարտումը՝ ընդհարապէս աշխարհի ժողովուրդներուն եւ յատկապէս Միացեալ Ազգերու հանդէպ, վաթսուն տարի առաջ Մարդկութեան դէմ գործուած Ոճիրին անընչութեամբ իրենց ցուցաբերած ան – տարբերութեան համար:

Այս առիթով, աշխարհի բոլոր Հայերը կը բանաձեւեն իրենց միասնական պահանջը՝ թէ Ոճիրը պէտք է դատապարտուի, թէ արդարութիւն պէտք է ըլլայ եւ հատուցում պէտք է կատարուի Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան կողմէ, որ պահապանն է արդարութեան եւ մարդկային սկզբունքներու:

### ՈՃԻՐԸ

1915ին, Առաջին Աշխարհամարտի ըն – ձայած պատեհութենէն օգտուելով, Թուրք կառավարութիւնը ձեռնարկեց պ ա տ մ ա կ ա ն Հայաստանի եւ Օսմանեան կայսրութեան այլ շրջաննե – րուն մէջ բնակող Հայերու ծրագրուած բնաջնջումին: Արդի ժամանակներու դասական առաջին ոճիրն է ասիկա: Սուլթաններու իշխանութեան ներքեւ հայկական քանի մը սերունդներու դէմ գործուած պարբերական հարստահարութիւններն ու կոտորածները իրենց գա – գաթնակէտին հասան 1915ին եւ անոր յաջորդող տարիներուն գործադրուած կանխամտածուած սպանդին՝ «Հայկական Հարցը միանգամ ընդմիշտ լուծելու» բացայայտ նպատակով, ինչպէս որ յայտարարած է Թուրքիոյ Ներքին Նախարար Թալէաթ փաշա:

Գործադրութեան դրուած է հետեւեալ ծրագիրը·

Նախ եւ առաջ, հայ երիտասարդները տարուած էին բանակ, բայց չուտով զինաթափ ըլլալու, աշխատանքի վաշ – տեր փոխանցուելու եւ ապա խումբ առ խումբ սպաննուելու համար: Յետոյ 1915 Ապրիլ 24ին, Պոլսոյ ամէնէն աչքառու մտաւորականներն ու ազգային ղեկավար – ները ձերբակալուած եւ աքսորուած էին Անատոլուի խորերը, կամ ճամբու ըն – թացքին անհետացուելու եւ կամ ճամբու վախճանին սպաննուելու համար: Վեր – ջապէս, Թալէաթ փաշայի կողմէ տըր – ուած էին մնացեալ բոլոր Հայերը, — ծեր, կին թէ մանուկ, — «տեղահանելու» հրահանգներ: Յաճախ անոնք տեղւոյն վըրայ կոտորուած էին· շատեր քշուած էին դէպի հարաւ՝ Միջագետք ու սուրիական անապատներ, ուր անոնք զոհերը դարձան աւազակախումբերու: Վերջապէս, «պահապաններու», եւ ուր՝ հիւանդու – թիւնն ու սովը վերցուցին իրենց բաժինը: Ոչ ոք պիտի վերապրէր մահուան այս կարաւաններէն: «Անոնց վախճանը անխուսափելի է», եղած էր Թալէաթի պատասխանը, Ներքին Նախարարութեան Թուրք պաշտօնեայի մը դիմումին:

### ԱՂԲԻՒՐՆԵՐԸ՝ ԹՈՅՆՊԻ ԵՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Շատ կանուխէն իսկ, 1916ին, երբ ջարդերուն ամբողջական տարողութիւնը ծանօթ չէր եւ հարիւր հազարաւոր մարդիկ տակաւին կը գտնուէին անապատները՝ մահուան ճիրաններուն մէջ, ծանօթ պատմաբան Առնոլտ Թոյնպի հետեւեալ հաշ –

ԹԵՐԹԵԼՈՎ ՀԱՆԴԷՍՆԵՐԸ

# Յ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ ԵՒ ԱՐԵՒԵԼՔԸ

— o —

«Սով. Գրականութիւն» ամսագրին մէջ Իրմա Սաֆրազբէկեան երկար ուսումնասիրութեամբ մը ներկայացուցած է Յովհ. Թումանեանի հետաքրքրութիւններու սահմանը Արեւելքի եւ անոր մշակոյթին հանդէպ:

1910ական թուականներու սկիզբէն իսկ, գիտել կուտայ ան, Յովհ. Թումանեան հետաքրքրութեամբ կ'ուսումնասիրէ հին արեւելեան ժողովուրդներու մշակոյթը, պատմութիւնը, փիլիսոփայութիւնը, գրականութիւնը եւ բանահիւսութիւնը, հայերէնի կը թարգմանէ գրական էջեր: Բանաստեղծին գրադարանին մէջ կու – տակուած են Արեւելքի վերաբերեալ հարուստ նիւթեր, գիրքեր Հնդկաստանի եւ Չինաստանի պատմութեան, Ճափոնի մըշակոյթին, Արաբիոյ բարքերուն եւ սովորութիւններուն մասին, հնդկական վէպեր եւ գիրքեր եօկայի վարդապետութեան մասին, պարսիկ եւ արաբ բանաստեղծներու հաւաքածոներ, Թագորի եւ Սաադիի, Խաքանիի եւ Օմար Խայեամի ստեղծագործութիւններու զանազան հրատարակութիւններ եւայլն: Թումանեանի համար Արեւելքը եղած է փիլիսոփայութեան եւ իմաստութեան աշխարհ մը:

Յօդուածագիրը ապա կ'անդրադառնայ Թումանեանի կատարած կարգ մը թարգմանութիւններուն Խաքանէ, Օմար Խայեամէ եւ ուրիշներէ: Այսպէս Թուման – եան 1922ին Խաքանիէ թարգմանած է վեց քառեակ՝ Կարլ Զալեմանի արձակ թարգմանութիւններէն: Թումանեանի ընտրած քառեակները տարբեր բովանդակութիւն ունին: Խաքանի տեղ մը կը դժգոհի, ուրիշ տեղ մը կը դատապարտէ ճնշումն ու կամայականութիւնը, ընկերային անհա – ւասարութիւնը, կը քարոզէ անկեղծու – թիւն եւ հոգեկան մաքուր նկարագիր: Այն միտքը կը յայտնէ, թէ արքունի բանաս – տեղծին վիճակը անտանելի է, որովհե – տեւ ան ստիպուած է իր ամբողջ տա – ղանդը նուիրել գինքը հովանաւորող Շահին, մոռնալով սեփական «ես»ը, որով բանաստեղծը կ'որոշէ հեռանալ Շահի պալատին փարթամ կեանքէն, որ լեցուն է շողոքորթութեամբ, խարդախութիւն – ներով: Այս քառեակին թարգմանութեան համար Թումանեան օգտագործած է Կարլ Զալեմանի արձակ թարգմանութիւնը.

Անցայ՝ քարը սըրտիս վրայ՝ ջըրի պէս,
Մենակ տատասկ ու փուշ տարայ՝ ջըրի
պէս,
Իմ աշխարհէքում հանգիստ չառայ՝ ջըրի
պէս,
Ու գնացի, ետ չդարձայ՝ ջըրի պէս:

Թումանեան սիրած է Օմար Խայեամի բանաստեղծութիւնը: «Քիչ բանաստեղծներ կան, որոնց մէջ միտքն ու սիրտը իրար ներդաշնակ լինեն, որ կեանքի փիլիսոփայութիւնն ու բանաստեղծութիւնն իրար գտնեն: Էդ հազուագիւտ բանաստեղծներից է Օմար Խայեամը», գիտել տուած է Թումանեան:

Թումանեան իր ստեղծագործութիւններուն եւ յօդուածներուն մէջ յաճախ մէջբերումներ կատարած է Խայեամի բանաստեղծութիւններէն, մոթիվներ քաղած է անոր քառեակներէն: Ահա Խայեամի ռուբայիներու հիման վրայ գրուած անոր քառեակը.

Խայեամն ասաւ իր սիրուհուն· — ատդ
ըզգոյշ դիր հողին,
Ո՞վ իմանայ որ սիրունի բիբն ես կոխում
դու հիմի…
Հէ՜յ, ջան, մենք էլ ըզգոյշ անցնենք,
ո՛վ իմանայ, թէ հիմի
էն սիրուհու բիբն ենք կոխում, թէ հուր
լեզուն Խայեամի:

Բանաստեղծը առանձնապէս հրապուրուած է Հնդկաստանով, անոր ժողովուրդ-

ուկչիր կուտար պատահածին մասին·

— « Օսմանեան կայսրութեան Հայերը ամենուրեք դուրս բերուած էին իրենց տուներէն եւ տեղափոխուած ամէնէն հեռաւոր եւ ապառոջ շրջանները՝ զօրս կառավարութիւնը կրնար ընտրել իրենց համար: Ոմանք սպաննուեցան ճամբու ընթացքին, իսկ ուրիշներ մեռան տեղ հասնելէ ետք: Մահացածներու թիւը աւելի քան վեց հարիւր հազար անձ է: Թերեւս ուրիշ 600 հազար անձեր տակաւին ողջ են իրենց աքսորավայրերուն մէջ: Իսկ մնացեալ վեց հարիւր հազարը կա՛մ պարտադրաբար կրօնափոխ դարձան իսլամութեան, կա՛մ լեռները ապաստանե – ցան եւ կամ սահմանէն անդին անցան: Օսմանեան կառավարութիւնը չի կրնար հերքել այս իրողութիւնները ոչ ալ արդարացնել զանոնք: Անհատ Հայերու կողմէ գործուած ոչ մէկ գրգռութիւն կամ յանցանք կրնայ արդարացնել ամբողջ ցեղին դէմ գործուած նման ոճիր մը»:

Թոյնպի կը մատնանշէ նաեւ որ, մինչ Թուրքերու բոլոր առարկութիւնները կեդրոնացած են պատերազմին եւ «զինուո – րական անհրաժեշտութեան» թէզերուն շուրջ՝ անոնցմէ ոչ մէկը կը դիմանայ քննութեան — ոչ երբեւ արդարացում եւ ոչ ալ երբեւ մղումի բացատրութիւն: Մղումը քաղաքական էր — պարզ եւ յստակ: Ատիկա Ցեղասպանութիւն էր:

ԵՂԵՌՆԻ ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻ ՈԳԵԿՈՉՄԱՆ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵԴՐ. ՄԱՐՄԻՆ

(Շար. 1)

# ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

### ՍՂԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ

Ու ինծի կը թուի, 'պարոններ, թէ Պետութեան բարձրագոյն ատեանը տուած է ուղղութեան թելը նաեւ իրապէս գլխաւոր հարցին մէջ՝ թէ ե՞րբ գոյութիւն չունի ազատ կամքը. եւ ան ըրած է այդ խիստ յստակ կերպով, աւելի յստակ քան բժիշկները, որոնք առհասարակ չեն ճանչնար կամքի ազատութիւնը:

Բարձրագոյն ատեանի մէկ որոշումին մէջ հետեւեալը կ'ըսուի բառացիօրէն. «Ազատ կամքը կը պակսի այն ատեն, երբ հիւանդոտ խանգարման հետեւանքով ո – րոշ մտապատկերներ կամ զգացողութիւններ կամ օտար ազդեցութիւններ այն աստիճան հզօրապէս կ'իշխեն կամքին վըրայ, որ անոր որոշումը բանական կշռադատումներու միջոցով անհնարին կը դառնայ»:

Ուրեմն, երբ հոգեկան ուժերու ամբողջութիւնը, ամբողջ Ե'Սն է ստեղծիչը գործ մը ընելու որոշումին, այն ատեն միայն կարելի է գործին պատասխանատուութիւնը վերագրել Ե'սին՝ որպէս այդ ամբողջութեան:

Դարձեալ. «Եթէ մէկուն վրայ լիովին իշխող հզօրագոյն գաղափարն է, որ ինքը մինակ յառաջ կը բերէ արարքը, իսկ բոլոր ուրիշ ազդակները կը մնան շուքին մէջ, այդ պարագային այլեւս Եսը չէ, այլ անոր մէկ հիւանդոտ մասն է, որ կը կատարէ արարքը»:

Ըլլալով այս տեսակէտէն՝ ըսէք հիմա. կրնա՞ք վստահօրէն պնդել թէ ամբաստանեալը այն վայրկեանին, երբ տեսաւ Թալէաթ փաշային տունէն ելլելը եւ նոյն վայրկեանին տուաւ որոշումը, առաւ ատրճանակը պայուսակէն, փողոց նետուեցաւ ու յարձակեցաւ անոր վրայ — կրնա՞ք պնդել թէ նոյն պահուն ան կատարելապէս ի վիճակի էր ի մի ժողվելու իր բոլոր հոգեկան ուժերը՝ ընդունելու համար որոշում մը — կամ թէ իր մեռած մայրը չէ՞ր միայն եւ իր զարհուրելի մըտապատկերները, յիշողութիւնները իր խոշտանգուած ժողովուրդի մասին եւ ուրիշ նման բաներ, որոնք կը դառնային իր գլխուն մէջ եւ դրին զէնքը իր ձեռքը: Ես անհնարին կը նկատեմ, թէ կարելի ըլլար դրականապէս հակառակը պնդել: Բժիշկները դժուարին կացութեան մէջ ձեզ մինակ կը ձգեն, անոնք ձեր վրայ կը թողուն պատասխանատուութիւնը: Անոնցմէ երկուքը կ'ըսեն. «ո՛չ, կարելի չէ ճշդել թէ ան պատասխանատու էր»:

Կը կարծեմ թէ ըսածս պիտի բաւէ, որպէսզի դուք այս անսահման դժուարին խնդրին մէջ դիւրութեամբ կարենաք որոշել ձեր բռնելիք դիրքը:

Որովհետեւ ես գիտեմ թէ ընդհանրապէս կրնան ըսել. «Այնուամենայնիւ ցաւալի ու ձախող բան մըն է, որ մէկը հիւրընկալուած էր գերմանական հողի վրայ ու այժմ կը սպաննուի»: Մեր այս ժամանակին մէջ, ուր ամենուրեք պայքարներ տեղի կ'ունենան, ուր այսօր ալ տակաւին Հայերու եւ Թուրքերու միջեւ կռիւները կը շարունակուին, եւ ամէն տեղ արիւն կը հոսի — արդէն Պ. դատախազը ինքը եւս մատնանշեց այդ — այս պայման – ներու մէջ նման բաներու հետ աւելի չուտ կարելի է հաշտուիլ: Ամէն մարդ այն զգացումը պիտի ունենայ, թէ յամենայն դէպս Թալէաթի կառավարու – թեան միջոցով է որ թափեցաւ արիւնի ամբողջ ծով մը՝ առնուազն մէկ միլիոն Հայերու — երախաներու, կիներու, ծերերու եւ քաջ ու կարող այրերու. ու եթէ Հարգէներերդ փողոցին մէջ աստ մէկ կաթիլ արիւն եւս միացաւ, մենք պէտք է մխիթարենք մեզ անով, թէ մեր ճակատագիրն է, որ այսպիսի ահաւոր ժամանակ մը կ'ապրինք:

Ես շատ հեռու եմ անկէ, որ հոս վերջնական վճիռ մը տամ մարդ – Թալէաթի մասին: Ինչ որ կարելի էր առարկայօրէն ըսել, ես ըսի սկիզբը: Սակայն բան մը եւս կ'ուզեմ ըսել. անշուշտ, ան եւս, իր կարգ մը ընկերներու պէս, կը ձգտէր ոչնչացնել հայ ժողովուրդը՝ ստեղծելու համար զուտ թրքական մեծ Պետութիւն մը. անշուշտ, ատոր համար ան գործածեց միջոցներ, որոնք մեզ Եւրոպացիներուս անհանդուրժելի կը թուին – անարդարութիւն է թէեւ, երբ կ'ըսուի թէ Ասիոյ մէջ, ուր կեանքը աւելի վար կը գնահատուի, նման սարսափները կարելի է ըմբռնել. չէ՞ որ արդէն նոյն Ասիոյ մէջ կ'ապրին տարբեր աշխարհայեցողութիւններու ներկայացուցիչներ, եւ ամէնէն առաջ բուդդայականներ, որոնք մանաւանդ գործով կը խնայեն մարդը եւ մինչեւ իսկ անասունը:

Բայց ես այնուամենայնիւ չեմ ուզեր, նկատի ունենալով աւելի բարձր տեսակէտ մը, անհատապէս պատասխանատու բռնել այն մարդը, որ պառկած է հողին տակ:

(75 – Շար.)

ներով, անոնց պատմութեամբ, մէլիսոներով, անոնց պատմութեամբ, մէլիսոփայութեամբ, մշակոյթով: Բանաստեղծին գրադարանին մէջ կայ հարուստ գրականութիւն Հնդկաստանի մասին:

Բանաստեղծին ուշադրութիւնը գրաւած են յատկապէս Հնդկաստանի ամէնէն իրաւազուրկ ցեղային դասերէն մէկուն՝ փարիաներու պատմութիւնն ու կեանքը: Անոր գրադարանին մէջ կը մնայ Լ. Ժակոլիոյի «Փարիաները մարդկութեան պատմութեան մէջ» ռուսերէն գիրքը, ուր Թումանեան քանի մը նշումներ կատարած է: Փարիաներու միակ բանաստեղծը՝ Տիրուվալուվա հեղինակած է չորս գիրքեր եւ բազմաթիւ երգեր, որոնցմէ աչքի կը զարնեն «Փարիայի երգը», զոր Թումանեան թարգմանած է Ժոկոլիոյի գիրքէն. ահա հատուած մը՝

Մեր ինչի՞ն է պէտք, թէ արեւն անմահ
Անդրաստեղեան լազուր աշխարհում
Անում է շրջանն իր յաւերժական,
Թէ ցած է հոսում նոխ ալիքներով
Իր ականխըտիղ շողերն անարատ:
Երկինք ու երկիր, մեզ մըտիկ արէք,
Ինչ ենք մենք:

Հնդիկ գրագէտներէն Թումանեան շատ սիրած է Ռաբինդրանաթ Թագորը, որ իր ժամանակակիցն է եղած: «Լաւ է եւ մեծ Թագորը: Արեւելքի բարութիւնն ու խաղաղութիւն տուողը», ըսած է Թումանեան: Ան կարդացած եւ անոր «Գիթանջալի» գիրքէն թարգմանած է հատուած մը: Ան ընտրած է փառերգը՝ նուիրուած լոյսին եւ արեգակին, որու շողերուն տակ կը կենդանանայ բնութիւնը, ամէն բան կը շնչէ եւ կը ծիծաղի: Հաւանաբար, սակայն թարգմանած է 1916–1917ին, որովհետեւ բանաստեղծին ձեռքին տակ եղած է 1916ի Ն. Պուշեշնիկովի ռուսերէն թարգմանութիւնը, մանաւանդ, որ երգը կը համապատասխանէ անոր այն ժամանակուան տրամադրութեան՝ Հայրենի ժողովուրդի տառապանք, պատերազմի տարիներ, յեղափոխութեան նախօրեակ: Բանաստեղծը փափաքած է լուսաւորութիւն, յոյս եւ հաւատք ներշընչել մարդոց, եւ երգը կը խօսի այդ ուղղութեամբ.

«Լո՛յս, ո՛վ լո՛յս, աշխարհը լցնող լո՛յս, հայեացքները փայփայող լոյս, սիրտ ուրախացնող լոյս:
«Ախ, իմ անուշիկս, լոյսը զարկում է իմ սիրոյ լարերին:
«Երկինքը բացւում է — հողմը (շառաչում), ծիծաղը ծաւալւում է երկրի երեսով:
«Թիթեռները բարձրացնում են իրենց առագաստները լոյսի ծովի մէջ:
«Շուշաններն ու յասմիկները բացւում են լոյսի ալիքներում:
«Լոյսը (ցրւում) է ոսկու պէս ամէն մի ամպի մէջ, անուշիկս, եւ ալմաստները թափւում են առատօրէն:
«Խնդութիւնը խօսում է տերեւից տերեւ, իմ անուշիկս, եւ հրճուանքը սահման չունի:
«Երկնային գետը դուրս է յորդել իր ափերից, եւ ուրախութիւնը հեղեղել է ամէն ինչ»:

1916ին, պատերազմի տարիներուն, Թումանեան հետաքրքրուած է չինացի բանաստեղծներով: Նուարդ Թումանեան կը յիշէ, որ այդ տարիներուն իր հայրը շատ կը կարդար «Չինաստանի սրինգը» բանաստեղծական հաւաքածոն (ռուսերէն): Անկէ թարգմանութեան համար ընտրած է դասական բանաստեղծ Լի Թայ Պոյի (Լի Փօ) «Կարմիր վարդը»:

Քեզ վրայ էր միտքս դառնում հէնց
անվերջ,
Դու հեռու ես, հեռու, հեռու, կռուի մէջ,
Ու լցցան արցունքները իմ կարօտած
աչքերում:

«Չինաստանի սրինգը» հաւաքածոյէն Թումանեան հայերէնի թարգմանած է նաեւ ԺԹ. դարու բանաստեղծ Մա–ՀուանդԹանգի «Մերժուածը» սիրային բանաստեղծութիւնը:

«Թումանեան եւ Արեւելքը» նիւթը, կ'եզրակացնէ Իրմա Սաֆրազբէկեան, շատ ընդարձակ է: Կեանքի վերջին տարիներուն ան նոյնիսկ իր առանձնասենեակը կահաւորած է արեւելեան ոճով:

## ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՂՈՒԹԷՆ

# ՍԷՆ ՇԱՄՈՆԻ ՀԱՅ ՏԱՆ ԲԱՑՈՒՄԸ

«Եկեղեցին հայկական բարձր բերդն է
հաւատքին,
Իմ պապերուս՝ որ հողէն զայն քար առ
քար հանեցին,
Ու երկինքէն իջուցին զայն ցող առ ցող,
ամպ առ ամպ
Ու թաղուեցա՛ն անոր մէջ
հանդարտութեամբ, հեզութեամբ»:

ՍԷՆ ՇԱՄՈՆ.— Սէն Շամօնի Հայութիւնը պատմական եւ բացառիկ օր մը ապրեցաւ Մայիս 25, կիրակի ամբողջ օրը:

Հայ կաթողիկէ առաջնորդարանը, եւ տեղւոյս հոգեւոր հովիւը՝ Կոմիտաս վարդապետը շնորհաւորելի գաղափարն ունեցած էին, Սէն Շամօնի մէջ, հարազատ մատուռ մը ունենալ, որպէսզի հոն աղօթեն հաւատացեալները, եւ ունենալ սրահ մը, ուր հայ մանուկները մեսրոպեան չունչով մեծնան:

Վերջապէս գաղութը իր տունը ունեցաւ:

Մօտաւորապէս երեք տարուան ծրագիրն ու միտքը իրականութիւն դարձաւ կիրակի Մայիս 25ին: Կիրակի օր առաւօտեան, Նոթր Տամ տաճարին մէջ պատարագ՝ ի պատիւ հայ մայրերուն, ուր Նիկողոս Ծ. Վ. Քէհեայեան օրուան պատշաճ գեղեցիկ քարոզ մը խօսեցաւ:

Կէսօրէ վերջ ժամը 15ին պաշտօնական բացումը կատարուեցաւ, Սէն Շամօնի նորակառոյց Հայ Տունին 13, Ռիւ Ազիլ Ալամանի: Խուռներամ բազմութիւն մը լեցուցած էր թէ՛ եկեղեցին, թէ սրահը: Հայ Տան բացման հանդիսութեան ներկայ էր Սէն Շամօնի քաղաքապետ՝ նախկին նախարար՝ Անթուան Փինէ:

Ներկայ էին նաեւ կարգ մը պաշտօնական անձնաւորութիւններ Սէն Շամօնասի Մանիֆաքթիւրին ընդհ. տնօրէնը, ֆրանսացի լրագրողներ եւ ուրիշներ:

Ահաւասիկ քաղաքապետ Անթուան Փինէ, պետական մեծ մարդ մը, ու այդքան պատճառով համեստ ու պարզ, ներս կը մտնէ: Ո՛չ հպարտութիւն, ո՛չ փառասիրութիւն. ճշմարիտ ու ամբասիր Ֆրանսացի մը, ու մտերմաբար զրոյց կ'ընէ Հ. Վ. Կոմիտասին եւ ուրիշներու հետ: Մաս մը պաշտօնական դէմքերու հետ, եկեղեցւոյ մէջ, Պ. քաղաքապետը իր աթոռը կը գրաւէ:

Ահա՛ Նիկողոս Ծ. Վ. Քէհեայեան, իր եկեղեցական դասուն հետ, որ Հռոմէն մասնաւորապէս եկած էր Հայ Տան բացման առթիւ: Նախ օծումը կ'ընէ դրան մուտքէն մինչեւ Ս. խորանը, ու օծումը կը վերջանայ տաճարին: Ժողովուրդը, տաճարէն դուրս կ'ելլէ վերար հրմշտկելով: Այս անգամ, Հայ Տան սրահին բացում ուր ոսկեզօծ ժապաւէնը Պ. քաղաքապետը ինք պիտի կտրէ:

Նախկին նախարար Անթուան Փինէ, համեստ ու ժպտուն դէմքով կը մօտենայ ու բուռն ծափերու տակ, ոսկեզօծ ժապաւէնը կը կտրէ. ու ահա սրահը իր գեղեցիկ տեսքով յանկարծակի կը լուսաւորուի: Քառորդ ժամէն արդէն 400–500ի մօտ աթոռները գրաւուած են:

Օրուան պաշտօնական բացումը կը կատարէ Գերպ. Քէհեայեան: Ֆրանսերէն գեղեցիկ ճառ մը կ'արտասանէ. Նախ շընորհակալութիւն կը յայտնէ ասպնջական Ֆրանսայի ուր հայ գաղթական եկուորները այսօր նախանձելի դիրքերու հասած են: Ցետոյ շնորհակալութիւն կը յայտնէ Սէն Շամօնի քաղաքապետին, որ աջնութիւնը ունեցած էր ներկայ ըլլալու այս բացառիկ օրուան: Ապա խօսք կ'առնէ Պ. քաղաքապետը:

«Ես Հայերը ճանչցայ գաղթականութեան այն սեւ օրերուն, երբ այս սքանչելի ժողովուրդը, քշուած իր հայրենիքէն, 1923–25ի շրջանին լքուած բոլորէն, մնացորդը եկած էր, մաս առ մաս Ֆրանսա: Եւ եկան Սէն Շամօն, անշուշտ աշխատանք փնտռելու: Նախ բանուորութիւն, հաւատարիմ ու պարկեշտ: Արհեստաւորներ, ճկուն ու ազնիւ: Ցետոյ քիչքիչ փոքրիկ առեւտրականներ, վաղուան մեծ առեւտրականներ ըլլալու միտումով: Ու այսօր յիսուն տարի յետոյ տեսէք չուկայի եւ շրջաններու մէջ, սքանչելի աշխատանք կը տանին բոլոր ճակատներու վրայ: Իմ փոքրիկ քաղաքիս Հայերէն ես շատ գոհ եմ: Կը շնորհաւորեմ ձեր Հայ Տունը»:

Ու կը սկսի սպասարկութիւնը ճոխ սեղաններու շուրջ, որ կը տեւէ մինչեւ երեկոյեան ժամը 19ը: Սէն Շամօնի Հայութիւնը ինչպէս նաեւ շրջանի Հայերը լաւագոյն օր մը ապրեցան Մայիս 25ի Կիրակի օրը:

Ս. ԸՆՏՐԻԿԵԱՆ

# ՀԱՅԿ. ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

### ՊԵՐԿԱՄՕ՝ ՅՈՒՆԻՍ 28, 29 ԵՒ 30

Ինչպէս ծանօթ է, Յունիս 28, 29, 30ին Պերկամոյի մէջ (Իտալիա) տեղի կ'ունենայ հայ արուեստի նուիրուած առաջին միջազգային համագումարը:

Ստորեւ յայտագիրը.—

Յունիս 28.— Ժամը 10ին համագումարի բացում Պերկամոյի Իսթիթութօ Ունիվերսիթառօն: Ժամը 12ին, բացում հայ ճարտարապետութեան (Դ.էն ԺԸ. դար) ցուցահանդէսին (Փալացօ Տէլլա Ռեճիոնէ): Կէսօրէ ետք եւ Յունիս 29ին եւ 30ին, համագումարի աշխատանքներու շարունակութիւնը եւ փակում:

Յուլիս մէկին, կազմակերպիչ մարմինը ուսումնասիրական այցելութեան մը կը հրաւիրէ մասնակցողները, Ս. Ղազար (Վենետիկ), նոյն օրը կէսօրէ ետք այցելութիւն՝ Թորչելլօ եւ Պերկամօ վերադառնալու կարելիութիւն: Նախատեսուած մասնակցողներէն յիշենք.— Փրոֆ. Բ. Առաքելեան (Երեւան), Պիանքի (Միլանօ), Փրոֆ. Շահին (Լոնտոն), Փրոֆ. Քունէօ (Ռեճճիօ Քալապրիա), Փրոֆ. Կ. Ղաֆադարեան (Երեւան), Փրոֆ. Կալփաքճեան (Երեւան), Փրոֆ. Մ. Հասրաթեան (Երեւան), Փրոֆ. Եոնեսքու (Պուքրէշ), Փրոֆ. Եաքոպսոն (Լենինգրադ), Փրոֆ. Գալայեան (Պէյրութ), Փրոֆ. Յ. Գազանճեան (Միլանօ), Փրոֆ. Լանկ (Լոնտոն), Տիկին Ա. Խանտանեան (Փարիզ), Փրոֆ. Մնացականեան (Երեւան), Փրոֆ. Թիէրշ (Միւնիխ), Փրոֆ. Ուլուհոճեան (Փարմա), ճարտարապետ Վահրամեան (Միլանօ), Փրոֆ. Ա. Զարեան (Երեւան), Հ. Լ. Վ. Ջէքիեան (Վենետիկ, Մխիթարեան միաբանութիւն), Փրոֆ. Ռ. Թոմփսըն (Քէմպրիճ) եւայլն, եւայլն:

Այս խիստ կարեւոր համագումարին մասին այլ տեղեկութիւններ կուտանք յետագային:

Կազմակերպիչ կոմիտէի քարտուղարին հասցէն է.—

Segreteria del Comitato Organizzatore
c/o Prof. A. Alpago-Novello
Via Melzi d'Eril 6
20154 MILANO
Tél. : 34-27-18

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (125)

# ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

Բ.

## ԾԱՂԻԿՆԵՐՈՒ ԹԱԳՈՒՀԻՆ

Ուշադիր դիտող մը կրնար նշմարել որ այս անիծեալ անունը արտասանած ատեն շրթունքները թեթեւակի կարկամեցան, բայց անմիջապէս զսպեց այս շարժումը:

— Մեծ շնորհ մը պիտի խնդրենք ձենէ, ըսաւ վերջապէս Սալվանի՝ նախամեծար համարելով այս կացութեան վերջ մը տալ:

— Հէ՞, մեծ շնո՞րհ մը. լաւ, տեսէք ինչ աղէկ կը յարմարի, ըսաւ Լուչիոլա վերստին ժպտելով: Ես ալ ձենէ ծառայութիւն մը խնդրելու եկեր էի:

— Ծառայութի՞ւն մը. ձեզի՞, եւ իմ ձե՞ռքս է, գոչեց թատերապետը:

— Ո՞վ գիտէ, կարելի է ձենէ ալ կախում ունի, Պարոն Թիչէլլինի:

— Ի՞նչ, որքա՛ն բարեբախտ պիտի ըլլամ... ո՛հ, խօսեցէք, շուտ խօսեցէք... եւ եթէ կեանքս իսկ տալ հարկ ըլլայ ձեզի հաճելի ըլլալու համար...

Թիչէլլինի չէր մտածեր որ եթէ կեանքը տալու ըլլար, պիտի չկրնար Ծաղիկներու Թագուհին աւարտել:

Բարեբախտաբար Լուչիոլա յարեց.

— Ո՛հ, ես այդքան պահանջող չեմ, եւ ընդհակառակն ձեր ապրելուն պէտք ունիմ: Տեսէք խնդիրը ինչ է: Պարոն Սալվանի, Սքալայի թատրոնին մէջ չափազանց կը ձանձրանամ...

— Կը ձանձրանա՛ք, ի՛նչ, այս յաղթանակները, այս ցուցադրութիւննե՛րը...

— Ատոնք չեմ ուրանար... բայց այդքանը բաւական չէ ինծի...

— Չեմ հասկնար, թոթովեց թատերապետը:

Ցետոյ սոսկումով յարեց.

— Չեմ կարծեր որ մտաբերէք մեզի թողուլ...

— Է՛հ, այդ ձենէ կախում ունի, սիրելի տնօրէնս:

— Եթէ սակի խնդիր է, կը խոստովանիմ թէ կարելի է...

— Փէօ՛հ, այդպիսի գռեհիկ բաներու վրայ չխօսինք:

— Բայց ուրեմն...

— Սիրելի թատերապետս, Պելլինի մեծ մարդ մըն է Տոնիծէթթի այնպիսի վարպետ մըն է, որ շատ կը յարգեմ... բայց..

— Կ'աղաչեմ, աւարտեցէք:

— Բայց... միշտ միեւնոյն սերերգները երգելով... միեւնոյն երկեակները մըրմնջելով՝ այլեւս սկսայ ձանձրանալ: Հաւատացէք թէ այս յուսահատական միօրինակութիւնը արհեստին տէրը կը ժանգոտէ, կը յոգնեցնէ...

Թիչէլլինի եւ Սալվանի նայուածք մը փոխանակեցին: Ի՞նչ կ'ուզէր ըսել:

— Վերջապէս... ահա իմ վերջնական պայմանս... կամ պայմանագիրս կը ջընջեմ...

— Այդ խօսքը զգեցէք, գոչեցին երկուքը միաբերան:

— Կամ թէ... նոր դեր մը պիտի տաք ինծի... անտիպ դուսաներգութեան մը մէջ...

Զարմանքի եւ ուրախութեան կրկին աղաղակ մը լսուեցաւ:

Դիպուածը ի՛նչ հզօր Աստուած մըն է: Լուչիոլա անանկ պայման մը կ'առաջարկէր, որ երկուքն ալ կը տենչային գործադրել: Զլուած եւ անհաւատալի բան մըն էր սակայն:

Սակայն Թիչէլլինիի ճակատը յանկարծ նսեմացաւ:

Տխուր մտածում մը անցած էր ուղեղին մէջէն:

Այո, Լուչիոլա երաժիշտ մը կը պաշտպանէր: Գրպանը ձեռագիր մը ունէր, որ երեւան պիտի հանէր եւ յանձնէր Սալվանիի... որ գինքը ու իր Ծաղիկներու Թագուհին պիտի լքէր:

— Չէք պատասխաներ, ըսաւ Լուչիոլա Սալվանիի նայելով:

— Կը մտածեմ թէ արդեօք ուշօրէ՞ն կ'ընէք այդ խնդիրը...

— Գիտէ՞ք, սիրելիս, թէ ձեր ըրածը գրեթէ անքաղաքավարութիւն է: Եւ քանի որ իմ խնդիրքս այդպէս կ'ընդունիք, մի զարմանաք եթէ ես ալ ձեր խնդիրքը միեւնոյն կերպով ընդունիմ...

— Բայց, գոչեց Թիչէլլինի չկարենալով այլեւս ինքզինքը բռնել, մեր խնդրելիք շնորհը... սա էր որ... նոր դուսաներգութիւն մը... երգէք...

— Իրա՞ւ. այսպիսի զուգադիպութիւն մը որքա՛ն զարմանալի է:

Լուչիոլա այնպիսի հեղնական ու թեթեւ կերպով մը կը խօսէր որ, խեղճ երաժշտապետին մտատանջութիւնը կ'աւելնար: Ո՛հ, ձեռագիրը պիտի հանէր, յայտնի էր սակայն...

— Ուրեմն... կը հաւանի՞ք, յարեց Լուչիոլա՝ Սալվանիի դառնալով:

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

### Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Թէրէզ Փաթթուկեան 300 ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին, իր ամուսնոյն Գրիգոր Փաքքուկեանի մահուան քառասունքին առթիւ:

### ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Հայ Առաք. եկեղեցւոյ Ազգ. Միութիւնս շնորհակալութեամբ ստացած է Ապրիլեան Եղեռնի 60ամեակի առթիւ հետեւեալ սրտաբուխ նուէրները.— Տիկին Մադտաղինէ Թաւշանճեան իր սիրելինե–րուն՝ Թավշանճեան, Սաքըզեան եւ Տօղ–րամաճեան գերդաստաններու յիշատակին 1000 ֆր., Պր. Երեմիա Պօրպօրեան իր նահատակներու յիշատակին 1000, Պր. Վաղինակ Միսքճեան նոյն նպատակին 300, ոմն իր սիրելիներու յիշատակին 200:

### COMMUNIQUE

L'Association Sportive Arménienne (A. S. A.) invite tous les futurs adhérents les dimanches 1er et 8 Juin de 9 h. à 12 h. au stade Rabelais, rue Rabelais à Issy les Moulineaux, en vue de la formation des équipes et des formanités administratives.

SIEGE SOCIAL : 6 bis, Bd Rodin, Issy — Tél. : 642-32-49

### ՓԱՐԻԶԻ Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ

Կիրակի, Յունիս 1, տօն է Կաթուղիկէ Ս. Էջմիածնի:

Ժամը 10ին, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ մայր եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի հանդիսաւոր բազմաձայն պատարագ եւ կը տրուի աւուր պատշաճի քարոզ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

(Կաթող. Պատուիրակ Հայոց Եւրոպայի)

պատարագի ընթացքին կը կատարուի մասնաւոր մաղթանք Ս. Էջմիածնի:

Կը հրաւիրուի ժողովուրդը մասնակցելու պատարագին եւ աղօթելու Հայաստանեայց Առաք. եկեղեցւոյ անսասանութեան համար:

### ՇԱՒԻԼԻ Ս. ԳՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Այս կիրակի պատարագ կը մատուցուի:

### ՆՈՒԷՐ

Տիկին Մարի Հայրոյեան 20 ֆր. կը նուիրէ Դպրոցասէրին (տանալ «Յառաջ»էն) եւ 15 ֆր. «Յառաջ»ին Ապրիլ 24ի բացառիկին առթիւ:

Imprimé sur les Presses
du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris


## Restaurant
## LA CAPPADOCE

3, Rue Marivaux

(derrière l'Opéra-Comique, Métro Richelieu-Drouot) Tél. 742-83-65

Vous offre le champagne à l'occasion de son premier anniversaire, suivi de la traditionnelle soupe aux tripes LE SAMEDI 14 JUIN au soir

*La Direction remercie la clientèle de sa fidélité et l'attend pour fêter ensemble Ce premier anniversaire dans une bonne ambiance arménienne.*

CAPPADOCE

ՇԱԲԱԹ, ՅՈՒՆԻՍ 14, ԺԱՄԸ 21ԻՆ

ԱԽԱՆԴԱԿԱՆ ԽԱՇ



**JACQUES CHELELEKIAN vous propose des**

## VOYAGES EN ARMENIE

EN COLLABORATION AVEC

**AÉROFLOT et INTOURIST**

**Prix par personne au départ de MARSEILLE**

**F 2800**

| DEPART : | RETOUR : |
|---|---|
| 4 Juillet | 17 Juillet |
| 18 Juillet | 31 Juillet |
| 1er Août | 14 Août |
| 15 Août | 28 Août |
| 5 Septembre | 18 Septembre |
| 19 Septembre | 2 Octobre |

**F 2500**

| Départ : | Retour : |
|---|---|
| 3 Octobre | 16 Octobre |
| 7 Novembre | 20 Novembre |
| 26 Décembre | 8 Janvier 76 |

Ces prix comprennent :

- Transport aérien Marseille — Erévan — Marseille
- Transferts aéroport — Hôtel et V. V.
- Logement en chambre double Hôtel 1ère classe
- Pension complète
- Visite Erévan — Etchmiadzin
- Excursions : Sardarabad — Garni — Kégart — Lac Sévan

**IMPORTANT : Inscriptions; minimum un mois avant la date de départ**

*Renseignements et réservations :*

**toutes agences HAVAS VOYAGES**

**et Jacques CHELELEKIAN**

87 La Canebière

13001 MARSEILLE

Tél. : (91) 50-89-12 Lic. 97


## ՀԱՅ ԴԱՏԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

(ՓԱՐԻԶ)

## - ԴԱՍԱԽՕՍԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅ -

Կը խօսի՝

**ԿԱՐՕ ՄԵՀԵԱՆ**

*Նիւթ՝ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ, ՀԵՏԵՒԱՆՔՆԵՐԸ*

Ուրբաթ, Մայիս 30, երեկոյեան ժամը 20.30ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ

17 Ռիւ Պլէօ, Մէթրօ Քատէ

*ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է*

## ՄԱՅՐԵՐՈՒ ՕՐԸ ՊՈԼԷՆԻ ՄԷՋ

Պոլէնի հայ մշակութային երիտասարդութիւնը Մայրերու Օրուան առթիւ կազմակերպած է Պոլէնի միօրեայ դըպրոցի աշակերտութեամբ, հանդէս մը, Յունիս մէկին, կէսօրէ վերջ ժամը 4ին Պոլէնի Սինեմա Լիւքսի սրահին մէջ:

×

## ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Մարսէյլի Հ.Բ.Ը. Միութեան Տիկնանց օժանդակ Մարմինի վարչութեան, Մայրերու Օրուան առթիւ կազմակերպուած է Թէյասեղան – Հաւաքոյթ մը, որ տեղի պիտի ունենայ 2 Յունիս, Երկուշաբթի կէսօրէն ետքը ժամը 3.30ին Օթէլ Սփլանտիտի մասնաւոր մէկ սրահին մէջ:

Սիրով կը հրաւիրուին անդամուհիներն ու համակիրները:

### ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՄԱԽԱՐԲԵՐԴՑԻԱԿԱՆ Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղի ընդհ. անդամական ժողովը Կիրակի (Յունիս 1), առաւօտեան ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին: Օրակարգ տեղւոյն վրայ:

*ՄԱՐՍԷՅԼ*

*ԱՆՍԱՐԱՏ ՑՂՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅ ՔՈՅՐԵՐՈՒ*

## ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Հովանաւորութեամբ

Գերաշ. ՆԻԿՈՂՈՍ Ծ. Վ. ՔԷՀՆԱՅԵԱՆԻ

Կիրակի 1 Յունիս, ժամը 16.30ին

ՍԱԼ ՄԱԶՆՈՅԻ ՄԷՋ, 88 ռիւ տ'Օպանեը Մարսէյլ

Դպրոցի Սան–Սանուհիներու կողմէ

Ներկայացում – Նուագ – Արտասանութիւն

*Մուտքը Ազատ է*

## ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎ ԵՒ COCKTAIL

Փարիզի Կեդրոնական Սանուց Միութեան տարեկան Ընդհանուր ժողովը տեղի պիտի ունենայ

31 Մայիս, Շաբաթ ժամը 15ին

Բարեգործականի նորակառոյց Երիտասարդաց Ակումբին մէջ

118 ռիւ տը Գուրսէլ, Փարիզ 17րդ.

Մէթրօ – Գուրսէլ

Ըստ Միութեան կանոնագրին վարչութեան կէսը նորոգելի ըլլալով ներկայիս կոչ կ'ընենք անդամներուն որպէսզի իրենց թեկնածութիւնը դնեն մասնակցելու համար վարչութեան:

Ընդհանուր ժողովէն ետք Քոքթէյլ

Կը հրաւիրուին անդամները, բոլոր կեդրոնականցիները եւ Միութեան համակիրները

## ԴԷՊԻ ԼՈՆՏՈՆ

Ճամբորդութիւն դէպի Լոնտոն Մայիս 31 եւ Յունիս 1, Փարիզէն Քալէ ապա «Թռչող Նաւով» դէպի Րամսկէյթ ուրկէ անգլիական հանգստաւէտ օթոպիւսով մեկնում դէպի Լոնտոն, այցելութիւն մայրաքաղաքին տեսարժան վայրերուն եւ պատմական յուշարձաններուն:

Վերադարձ Կիրակի Յունիս 1 ժամը 23ին:

Մասնակցութիւն 149 ֆր. (ճաշածրարով)

**RELATIONS TOURISTIQUES EDUCATIVES**

Հայ Մշակոյթի Տունը

17, Ռիւ Պլէօ, Փարիզ 9րդ

Հեռ. 824-63-89

ժամը 14էն 18.30 կամ՝ 324-14-96

ժամը 8էն 13 եւ 20էն 22

***Association sans but lucratif, régie par la loi du 1-7-1901***

**ԷՏ. ՃԷԶԻՐԵԱՆ**

**Ընդհ. Պատասխանատու**

## ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

*Կազմակերպուած Հայ Արիներու Միութեան Իսիի եւ Փարիզի շրջաններուն կողմէ*

Շաբաթ Մայիս 31, երեկոյեան ժամը 20.30ին

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ վարժարանի սրահին մէջ

26, rue Troyon (SEVRES)

Métro : Pont de Sèvres

Գեղարուեստական բաժին

ՊԻՒՖԷ ՄՈՒՏՔ 10 ՖՐ.

## ՄԱՐՍԷՅԼ

## ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

*Կազմակերպուած Կապոյտ Խաչի Մարսէյլի մասնաճիւղին կողմէ Մայիս 31 Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին*

Nouveau Gymnase, Rue du Théâtre Français

Կը ներկայացուի

## ՀՆԱՐՔԸ

*մասնաւորապէս Փարիզէն հրաւիրուած «Բեմասիրաց» Թատերախումբին կողմէ բեմադրութեամբ Պ. Մ. Անտոնեանի:*

ՈՒՐԲԱԹ
ՄԱՅԻՍ
31
VENDREDI
31 MAI
1975

# ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO 1,20 F.

# HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

| | | | |
|---|---|---|---|
| Ֆրանսա | Տար. 170 ֆր. | Վեցամսեայ | 90 ֆր. |
| Արտասահման | Տար. 200 ֆր. | Հատը | 1 ֆ. 20 |

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13.309 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 51e ANNÉE — N° 13.309

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԷՆ ՎԵՐՋ

## ՍԵՒՐԻ ԴԱՇՆԱԳՐԻՆ ԱՆՓԱՌՈՒՆԱԿ ՎԱՂՈՐԴԱՅՆԸ

— Օ —

Բ.

Սեւրէն առաջ, Բրեստ – Լիտովսկէն սկսեալ Ռուսիոյ դաշնակցային խորհրդային Պետութիւնն էր, որ օժանդակած էր նախ իթթիհատական ջարդարար Թուրքին, յետոյ քէմալական միլլի շարժումին, միասին կռուելու համար «իմպերիալիզմ»ին դէմ։

1918ի աշնան նախ Անգլիացիք, յետոյ Ֆրանսացիք գրաւեցին Կիլիկիան, գրգռելով ազգայնական Թուրքերու ատելութիւնը Հայերուն դէմ։ Արդիւնք՝ տասնեակ հազարաւոր Հայերու ջարդը Մարաշի, Հաճընի, Ուրֆայի, Այնթապի եւ այլ վայրերու մէջ։ Յաղթական դաշնակիցները չկրցան պաշտպանել Հայութիւնը իրենց գրաւած հողերուն վրայ։

Սեւրը տուեր էին մեզի իբրեւ սրտի մխիթարանք։ Սակայն անիկա դարձաւ «ձայն բարբառոյ յանապատի»։ Մնաց մեռեալ տառ։

Հայաստան խորհրդայնացաւ։ Դաշնակիցներուն համար սքանչելի պատրուակ՝ Հայերը լքելու։

Մոսկուա կ'օժանդակէր Թուրքին։ Ինչո՞ւ եւս պիտի մնային իրենք։

1921 Փետրուարին Լոնտոնի մէջ խորհրդաժողով կը գումարէին՝ վերաքննելու համար Սեւրի դաշնագիրը։ Ժողովին կը հրաւիրէին Պոլսոյ սուլթանական կառավարութեան ներկայացուցիչներուն հետ նաեւ Անգարայի Ազգ. Մեծ Ժողովի կառավարութեան պատուիրակները։ Այս վերջինները սուրերի մէջ կը ձգէին առաջինները։ Աւելի բարձր կը հնչէր իրենց ձայնը։

Այդ օրերուն, մինչ Մոսկուայի մէջ նախապատրաստական բանակցութիւններ տեղի կ'ունենային Մարտ 16ի ռուսեւ-թուրք դաշնագրին համար, Անգարայի պատուիրակները Լոնտոնի մէջ գաղտնի տեսակցութիւններ կ'ունենային Անգլիոյ քաղաքական վարիչներուն հետ։ Պէքիր Սամի պէյ այս վերջիններուն կ'առաջարկէր լքել բոլշեւիկները եւ դաշնակցիլ Անգլիոյ հետ, եթէ այս վերջինը խոստանար աջակցիլ Անգարայի կառավարութեան։

Արիսթիտ Պրիան իր կարգին Լոնտոնի մէջ հող կը պատրաստէր ֆրանքեւթուրք բարեկամութեան համար, որ պիտի յանգէր 1921 Հոկտ. 20ի Անգարայի համաձայնագրին՝ Ֆրանքլէն – Պույոնի եւ Եուսուֆ Քէմալի միջեւ։ Արդիւնի պղնձահանքերու եւ այլ շահաբեր ձեռնարկներու մենաշնորհներուն կը զոհուէր Կիլիկիան, որ վերջնապէս Թուրքերուն կը վերադարձուէր 1921ի վերջաւորութեան։

Պրիան իր թրքասիրական քաղաքականութիւնը արդարացնելու իբրեւ պատճառ ցոյց կուտար ո՛չ թէ նիւթական մենաշնորհները, այլ Անգարան բոլորովին բոլշեւիկներու գիրկը չնետելու մտահոգութիւնը։

Կիլիկիոյ բնիկ Հայերն ու Զինադադարէն ետք անապատներէն վերադարձողները միանգամ ընդմիշտ կը հեռանային իրենց բոյներէն դէպի օտար, հիւրընկալ հորիզոններ։

Միայն Անգլիա եւ Ֆրանսա չէին Սեւրի դաշնագիրը չվաւերացնողները։ Հայաստանի Հանրապետութեան Պատուիրակութիւնը 1920ի աշնան կը դիմէր Ազգերու Դաշնակցութեան օգնութեան՝ երբ Քեազիմ Քարապէքիրի բանակները յանկարծակի կը յարձակէին Հայաստանի վրայ։ Ժընեւի արիսպագոսը պղատոնական բանաձեւերով իր համակրութիւնը կը յայտնէր Հայերուն, սակայն կը մերժէր զինուորական աջակցութիւն ընձեռել Հայաստանի, այն առարկութեամբ որ Սեւրի դաշնագրով վերջնապէս չէին ճշդուած անոր սահմանները։

Փուճ պատրուակ, Պիղատոսի նման իր ձեռքերը լուալու համար։

Ազգերու Դաշնակցութիւնը նախատիպն էր այսօրուան Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան։ Կը ներկայացնէր անկախ Պետութիւններու հաւաքականութիւնը։ Այդ կազմակերպութիւնն էր ահա՛, որ Հայաստանը կը լքէր իր բախտին։ Մէկ երկու Պետութիւններ յանձնառու կ'ըլլային որոշ օժանդակութիւն ընծայելու։ Սակայն շատ ուշ էր արդէն եւ նիւթապէս անհնար։

Այսպէս անփառունակ վախճան կ'ունենար Սեւրի դաշնագիրը։

Դաշնակիցները լքելէ վերջ Հայերը, շարունակեցին իրենց աջակցութիւնը Թուրքերուն։ Լքեցին նաեւ Յոյները, զորս մղած էին 1919 Մայիս 15ին գրաւելու Իզմիրը եւ յառաջանալու դէպի Անգարա։

Միլլի բանակները զօրացած Մոսկուայի եւ դաշնակիցներու ամէն կարգի աջակցութեամբ, 1922 Սեպտեմբեր 9ին Իզմիրի մէջ ծով թափեցին Հելլէնները։ Մուսթաֆա Քէմալ հերոսացաւ։

1923ի գարնան դաշնակիցները պարպեցին Պոլիսն ու շրջանի գրաւուած թրքական հողերը։

Անգարայի կառավարութեան պատուիրակները Լօզանի մէջ նստան յաղթականի աթոռին վրայ եւ պարտադրեցին իրենց պայմանները դաշնակիցներուն։

1923 Յուլիս 24ի Լօզանի դաշնագիրը մեծագոյն ամօթն է երէկի յաղթական դաշնակիցներուն։

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

## ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

### ՏԷՄԻՐԷԼ - ՔԱՐԱՄԱՆԼԻՍ ԿԸ ՏԵՍԱԿՑԻՆ ՊՐԻՒՍԷԼԻ ՄԷՋ

— Օ —

Միակ դրական կէտը որ կարելի եղած է ձեռք ձգել, Պրիւսէլի մէջ, այն է որ Թուրքիոյ եւ Յունաստանի վարչապետները ընդունած են գլուխ գլխի տեսակցիլ Շաբաթ օր։ Ասկէ զատ, դրական ոչ մէկ քայլ առնուած է եւ Թուրքիոյ վարչապետը՝ Տէմիրէլ Նախագահ Ֆորտի յայտարարած է, թէ Թուրքեւյոյն եւ Թուրքեւամերիկեան յարաբերութիւնները «երկու անջատ հարցեր են» եւ, հետեւաբար, պէտք չէ իրարու կապել։ Այս յայտարարութիւնը, քաղաքական շրջանակներու մեկնաբանութեամբ, կը նշանակէ, թէ Անգարա կը մերժէ ընդունիլ ամերիկեան միջամտութիւն մը իր եւ Աթէնքի միջեւ։

Մ. Նահանգներու Արտաքին նախարարը՝ Քիսինկէր, մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին դիտել տուած է, թէ իրենք չեն փորձեր միջնորդի դեր ստանձնել, այլ կ'աշխատին ձեւ մը գտնել նպաստելու համար Թուրքեւյոյն բանակցութեանց։ Քիսինկէր հաղորդած է նաեւ, թէ Նախագահ Ֆորտ յոյն եւ թուրք վարչապետներուն յայտարարած է, որ իրենց վէճը «դէմ է Ատլանտեան Ուխտի եւ իրենց իսկ շահերուն»։ Նախագահը ըսած է նոյնպէս, թէ ոչ Յունաստան եւ ոչ ալ Թուրքիա զինուորական գործողութեանց պէտք է ձեռնարկեն Պրիւսէլի բանակցութեանց առեն։

Ըստ ամերիկեան շրջանակներու, համաձայնութեան եզր մը գտնելու տրամադրութիւն ցոյց չեն տար երկուստեք։ Թէ՛ Աթէնք, թէ՛ Անգարա իրենց դիրքերուն վրայ հաստատ կը մնան։

Տէմիրէլ յետագային յայտարարած է Թուրք լրագրողներու, թէ «Թուրքիոյ վրայ ճնշումը կ'աւելնայ եւ պէտք է բան մը ընենք», սակայն չէ ըսած թէ ի՛նչ։ Ցամենայն դէպս Տէմիրէլ կ'ուզէ, որ Ամերիկա վերջ տայ ամպարկոյին։ Ֆորտ ապահովութիւն տուած է Տէմիրէլի, թէ կ'աշխատի, որպէսզի ամերիկեան օժանդակութիւնը վերսկսի։

×

### ԺԻՍՔԱՐ – ՖՈՐՏ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսայի Նախագահը Հինգշաբթի իրիկուն Պրիւսէլ գնաց ուր մաս կը կազմէր Պօտուէն Թագաւորի ճաշի հրաւիրեալներուն։ Ճաշէն ետք, շուրջ 40 վայրկեան կը տեսնուէր Նախագահ Ֆորտի հետ, Փարիզ վերադառնալէ առաջ։ Այս առթիւ Ժիսքար դիտել տուած էր Միացեալ Նահանգներու նախագահին որ անհրաժեշտ է իրականացնել Եւրոպայի քաղաքական միութիւնը։

## Քանի մը տողով

ՌԱՇԻՏ ՔԱՐԱՄԷ կը փորձէ կառավարութիւն մը կազմել որ գոհացում տայ քրիստոնեայ թէ մահմետական շրջանակներուն։ Ֆիկառօի ըրած կարգ մը յայտարարութեանց ընթացքին, Քարամէ յայտնած է թէ պիտի կազմէ խորհրդարանական կառավարութիւն մը, որ բոլոր Լիբանանցիներուն վստահութիւնը վայելէ։ Միւս կողմէ Ճումպլաթ, որ հիմնադիրն է լիբանանեան Ընկերվարական Յառաջդիմական կուսակցութեան, Մոնտի ըսած է.— Բուն դայթակղութիւնը այն իսկական պառակտումն է որ կայ առանձնաշնորհեալներու եւ միւսներու միջեւ։ Ոչ-առանձնաշնորհեալներ կան նաեւ քրիստոնեաներու մէջ, կ'ըսէ Ճումպլաթ որ անընական կը գտնէ որ Բողոքական մը կամ Հայ մը չկարենան պետական պաշտօնեայ ըլլալ։

ԺՈՐԺ ՄԱՌՇԷ ծանր յարձակում մը ըրաւ առջի օր ձայն – հեռատեսիլի լրատուութեան վրայ։ Համայնավար պարագլուխը մտահոգ է, վասնզի կը գտնէ որ «արտայայտութեան ազատութիւնը վտանգուած է մեր երկրին մէջ» եւ նմանութիւններ կը գտնէ Լիզպոնի Ռեփուպլիքա թերթին եւ Փարիզի Փարիզիէն Լիպերէի միջեւ։ Գալով ընկերվարական Սոարէսի, Մառշէ չի քաշուիր ըսելու թէ ան «որեւէ բան կ'ըսէ, լուրջ մէկը չէ եւ թանկագին զինակից մըն է Ֆրանսական աջին»։

ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԻ շարժումներ կան երկաթուղիի մէջ, ուր Ուրբաթ արեւմուտքի գիծը (Մոնփարնաս) կէս առ կէս չէր բաներ եւ թղթատարի մէջ (Փարի-Պրիւնի կեդրոնը) ինչ որ նոր խանգարումներ եւ յապաղումներ կը ստեղծէ ցրումին մէջ։

## ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՑԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Մայիս 26)

### «ԱՐԱՐԱՏ» – «ՍՊԱՐՏԱԿ» ՀԱՒԱՍԱՐ ՄՆԱՑԻՆ

Մոսկուայի մէջ, Մայիս 25ին, «Արարատ» մրցում մը ունեցաւ տեղւոյն «Սպարտակ»ին հետ։ Մրցումը վերջ գտաւ 0–0 արդիւնքով։ Սակայն չարտայայտեր խաղին պատկերը։

Երեւանցիք այս անգամ գտան իրենց նախկին դիմագիծը. արդարեւ արագ եւ յարձակողական խաղարկութիւն մը կիրարկեցին յատկապէս երկրորդ կիսախաղին։ Հայ մարզիկները անընդհատ կը շարժէին, կը տեղափոխուէին մրցակցին բերդին առջեւ, որպէսզի բաց գօտիներ ստեղծեն իրենց խաղընկերներուն սրընթաց ճեղքերուն համար։ Սքանչելի խաղաց Անդրէասեան, զոր կարելի էր տեսնել դաշտի բոլոր հատուածներուն մէջ։ Երբ Երեւանցիները կը պաշտպանուէին՝ ան եռանդով կը մասնակցէր գործակցին յարձակողականը կեցնելու գործողութեան, իսկ այնուհետեւ դաշտի խորքէն կը սկսէր կազմակերպել նոր հակայարձակումը։

Վճռական պահերուն վարպետօրէն կը խաղար Մարգարով, անոր անսպասելի փոխանցումները սքանչելի կացութիւններ կը ստեղծէին մրցակիցին դարպասը գրաւելու համար։ Սակայն հոյակապ խաղարկութիւն մը ցոյց տուաւ բերդապահ Դասվին՝ փրկելով իր բերդը շատ յաճախ։

Այժմ «Արարատ» 8 մրցումներէ ետք ապահոված է 7 կէտ։

Յաջորդ մրցումը տեղի պիտի ունենայ Յունիս մէկին, «Հրազդան»ի մէջ։ «Արարատ»ի մրցակիցն է Վորոշիլովգրադի «Զարիա»ն։

## ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆՑ ՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆՑ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

— Օ —

Ֆրանսահայ կեանքը, վերջին շաբաթներու ընթացքին, կ'եռայ ու հանդէսներն ու հաւաքոյթները զիրար կը հրմշտկեն, ինչ որ անշուշտ դրական եւ ոգեւորիչ երեւոյթ մըն է։ Իրաց այս կացութեան մէջ, «Յառաջ», որու աւանդական սկզբունքը եղած է ու կը մնայ միայն 4րդ էջը ծանուցում դնել, օրերէ ի վեր բողոքներու եւ դժգոհութեանց թիրախ դարձած է։ Պարզ է որ ամէն միութիւն կամ կազմակերպութիւն միայն ի՛ր ձեռնարկը նկատի ունի մինչ թերթիս վարչութիւնը պէտք է գոհացնէ բոլորը։ Ուրեմն կ'ընենք մեր կարելին, նախապատուութիւն տալով հանդէսներու թուականներուն եւ կը խնդրենք կազմակերպութիւններէն որ իրար չանցնին եւ վստահ ըլլան որ թերթիս վարչութիւնը կարելին կ'ընէ արդար եւ անաչառ կերպով տեղ տալու համար բոլորին։ Դեռ չենք խօսիր շնորհակալիքներու եւ նուէրներու ցանկերու մասին, որոնք 5 շաբաթէ դիզուած կը մնան ու կարգի կը սպասեն...։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

**ԵՐԲ ԵՏ ԿԸ ՆԱՅԻՆՔ...**

(ԱՆՑՔԵՐ ՈՒ ԱՆՁԵՐ)

# ԹԷՈԴԻԿ

## ԹԷՈԴՈՐՈՍ ԼԱՊՃԻՆՃԵԱՆ

(1873 – 1928)

Քառասունեւօթը տարի առաջ, 1928 Մայիս 24ին, Փարիզի մէջ կը շիջէր մահկանացու կեանքը լեզուական ու մշակութային մեր ժառանգութեանց ժողովրդականացման ճամբուն վրայ իր անսովոր տենդով ծառայութեան լծուած բանիբուն մշակ, անխոնջ խուզարկու եւ վաստակաշատ բանահաւաք Թէոդորոս Լապճինճեանի, Թէոդիկ գրչանունով մեր գրականութեան եւ բանասիրութեան անդաստաններուն մէջ ակօս բացող դուրգուրոտ Հայուն՝ որուն անունը անանդորէն կապուած է իր «Ամէնուն տարեցոյցը» անունով ծանօթ հատորաշարքին:

Ծնած է 1873 Մարտին, Սկիւտարի մէջ: Պոլիս: Յաճախած է Սկիւտարի Ճեմարանը եւ Նոր Դպրոց, կարճատեւ շրջան մը՝ ամերիկեան Րոպերթ Գոլէժ, ապա (1886ին) Պէրպէրեան: Նիւթական անձկութեանց հետեւանքով լքած է Պէրպէրեանը 1889ին, երբ 16 տարու էր տակաւին, ու նետուած է գործի ասպարէզ՝ իբրեւ հաշուակալ պաշտօնավարելով Սելեաններու վաճառատան մէջ: Երիտասարդութեան օրերու մեր աւեւոր բարեկամը՝ գաշնակահար Ստեփան Բարէլեան — որուն կը պարտինք Տիրան Չրաքեանի, Թէոդիկի, Վահան Թէքեանի, Սիամանթոյի, Արամ Նիկողոսեանի եւ ուրիշ շատերու մասին ուղղակի եւ վաւերական տեղեկութիւններ — կը պատմէր թէ իր օրերու այդ նոր տաղանդները ի՜նչ հոգեկցութեամբ կը բաժնէին իրենց երազները, տենչերը, խանդավառութիւնները, արտմութիւններն ու առօրեայ ապրումները:

Ուսանողական տարիներուն իսկ, 15–16 տարու, Թէոդիկ կը խմբագրէ «Յոյս» անուն ձեռագիր թերթը՝ Պէրպէրեանի գրասեղաններուն վրայ, իսկ լքելէ ետք դպրոցը՝ իր նախափորձերուն կը սկսի «Մանզումէ»ի մէջ, նորագոյններու գրական չնորհներուն հանդէպ դուրգուրոտ այդ թերթին մէջ հրատարակելով նաեւ իր «Ճանչուոր դէմքեր»ը, մոտաւորապէս վաթսուն անուն, — սրամտութեամբ, քննադատական փափկանկատ սեւեռումով գրի առնուած կենսագրական նշմարներ՝ որոնք դժբախտաբար չեն հրատարակուած անջատ հատորով: 1892–1912 «Բիւզանդիոն»ին մէջ Բիւզանդ Քէչեան հիւրընկալած է Թէոդիկի 14 պատմուածքները՝ որոնց մէկ մասը յետագային լոյս տեսած է նաեւ առանձին հատորով, «Փրցուած էջեր կեանքի հատորէն» — «Կաղանդ» վերնագրին տակ: 1902ին կ'ամուսնանայ Սկիւտարէն Արշակուհի Ճեզվէճեանի հետ, ուսած՝ Ֆրանսայի եւ Լոնտոնի մէջ. «Ազգանուէր Հայուհեաց»ի սիւներէն մին, հոգեկան եւ իմացական ցայտուն արժանիքներով օժտուած կենակից մը՝ որուն քաջալերանքով ձեռնարկած է «Ամէնուն Տարեգիրք» ներու հրատարակութեան:

1913ին կը հրատարակէ իր մեծարժէք երկու գործերը՝ «Տիպ ու Տառ» (հայ գրերու գիւտէն 1500ամեակին եւ հայ տպագրութեան 400ամեակին առթիւ) եւ «Պոլիսի հայեվարը» (շուրջ 2500էջ) որ արժանացած է Իզմիրեան Գրական Յանձնաժողովի առաջին մրցանակին, — ընդարձակ բառարան մը՝ որ կը պարփակէ Պոլսահայ բարբառի ռամկական ամբողջական բառամթերքը:

1915ին (Օգոստոս) կ'աքսորուի «անդ – լիսաւրական» նկատուած յօդուածի մը պատճառաւ, որ հրատարակուած էր «Ամէնուն Տարեցոյց»ի նոյն տարուան հատորին մէջ. մինչեւ Զինադադար կը մնայ Անատոլուի զանազան քաղաքները եւ 1918ին Պոլիս վերադառնալով կը շարունակէ հրատարակութիւնը իր տարեգիրքերուն:

1918 – 1922, տառապագին տարիները կ'անցընէ իր կնոջ՝ Արշակուհիի հիւանդութեան պատճառաւ (թոքախտ): 1920ին Պոլսէն կ'անցնին Զուիցերիա, դարմանումի. սակայն անօգուտ: Թէոդիկ 1922 Յունուարին կը կորսնցնէ կեանքի ու մտքի իր ընկերը, կը մեկնի Յունաստան (Գորֆու), կ'անցնի Կիպրոս կղզի, եւ վերջապէս Փարիզ (Ֆրանսա)՝ ուր պիտի փակէր իր աչքերը յաւիտենապէս՝ 1928 Մայիսին:

×

Արագօրէն մէկտեղուած կեանքի այս գիծերուն ու գլխաւոր մէկ քանի գործերուն մէջ չի սահմանափակուիր ամբողջական վաստակը բանահաւաք ու բանասէր բազմարդիւն մշակի մը՝ որ Թէոդիկը եղաւ, պոլսահայ մամուլի ու մանաւանդ «Ամէնուն Տարեցոյց»ներուն մէջ հրատարակուած իր բազմահարիւր ուսումնասիրութիւններով, Հայոց լեզուի ու պատմութեան, գրականութեան եւ մշակոյթի, հանրային կեանքին եւ անցեալի վաստակին առընչուող սեւեռումներով, հաւաքուած ու կորուստէ փրկուած նշխարներով, անվրէպ ու բծախնդիր համադրումներով ի մի բերուած վկայութիւններով:

Բարի՛ ձեռքի մը եւ... Թէոդիկեան դուրգուրանքով ու համբերութեամբ օժտուած կամաւորի մը պէտք ունինք՝ հայրապետով ու բազմերախտ մշակին ցիրուցան վաստակը փրկելու, ապա նաեւ անփոխարինելի նպաստի մը վերածելու համար զայն, ապրող ու գալոց սերունդներու կեանքին մէջ:

Յարգա՛նք իր խոնջէնքին:

Մ. Թ.

# ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅՈՒՇԱԳԻՐ

## ՄԻԱՑԵԱԼ ԱԶԳԵՐՈՒ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ

### ԴԵՍՊԱՆ ՄՈՐԿԸՆԹԱՈՒԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Թուրքիոյ մօտ ամերիկեան դեսպան Մորկընթաու, «Դեսպան Մորկընթաուի պատմութիւնը» խորագիրը կրող գրքին մէջ, կը հաստատէ կոտորածներուն քաղաքական բնոյթը.

— «Երբ թրքական իշխանութիւնները այս տեղահանութեանց հրահանգները տուին — կ'ըսէ Մորկընթաու — անոնք կ'արձակէին պարզապէս ամբողջ ցեղի մը մահավճիռը. անոնք լաւապէս գիտակից էին ասոր եւ, հետս ունեցած իրենց խօսակցութեան ընթացքին, մասնաւոր ոչ մէկ փորձ կատարեցին ծածկելու իրողութիւնը»:

Տակաւին՝ ան կը հաստատէ.

«Ոչ մէկ ձեւով դեռ չեմ պատմած ամէնէն ահաւոր մանրամասնութիւնները, որովհետեւ ստոյգ պատմումը այն խժդժութեանց, որոնց զոհ դարձան հայ մարդիկն ու կիները, չի կրնար լոյս տեսնել երբեք ամերիկեան հրատարակութեան մը մէջ: Որեւէ ոճիր՝ զոր մարդկային մտքի ամէնէն այլասեր բնազդները կրնան յայտնաբերել, եւ հալածանքի ու անարդարութեան որեւէ յղացում՝ զոր ամէնէն անարգ երեւակայութիւնը կրնայ կատարել, դարձան այս նուիրեալ ժողովուրդին ամէնօրեայ դժբախտութիւնները: Ես վստահ եմ որ մարդկային ցեղի ամբողջ պատմութիւնը ոչ մէկ նման ահաւոր եղելութիւն կը պարունակէ: 1915ին հայ ցեղի տառապանքներուն բաղդատած՝ անցեալի մեծ ջարդերն ու հարստահարութիւնները այնքան աննշան կը թուին»:

### ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐԸ ԵՒ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԲԱՐՁՐ ՅԱՆՁՆԱԿԱՏԱՐԸ

Լորտ Պրայսի կողմէ ներկայացուած անգլիական կառավարութեան պաշտօնական տեղեկագիրը, «Հայերու վիճակը Օսմանեան կայսրութեան մէջ», զոր խմբագրած եւ վերլուծած է Թոյնպի, աշխարհը ցնցող այս դէպքերուն մասին կը պարունակէ աւելի քան 1500 պաշտօնական վաւերաթուղթեր եւ ականատեսի վկայութիւններ — ներառեալ՝ չէզոք եւ մինչեւ իսկ գերմանական աղբիւրներ: Գերմանիա այդ շրջանին դաշնակից էր Օսմանեան կայսրութեան:

Ֆրիտիոֆ Նանսէն, Ազգերու Դաշնակցութեան Գաղթականներու Բարձր Կոմիսարը, 1926ին լոյս ընծայած իր «Արմինիա էնտ տը Նիր Իստ» գիրքին մէջ կը գրէ.

« Ապա, 1915 Յունիսին, սկսան այն սարսափները՝ որոնց նման ոչ մէկ դէպք ծանօթ է մեզի: Կիլիկիոյ, Անատոլուի եւ Միջագետքի բոլոր գիւղերէն եւ գիւղաքաղաքներէն Քրիստոնեայ Հայերը ճամբայ հանուած էին դէպի մահ. աշխատանքը կատարուած էր ծրագրուած կերպով, իրարու ետեւէ մաքրելով շրջանները, անկախաբար այն իրողութենէն թէ բնակչութիւնը պատերազմի դաշտին մօտ էր թէ՝ հարիւրաւոր քիլոմեթրներով հեռու: Յստակ կերպով, բոլոր Հայերու բնաջնջումն էր պէտք»:

### ԶՈՒԻՑԵՐԻԱԿԱՆ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Զուիցերիական «Հայերու Օգնութեան Մարմինները» Ընկերութեան պատկանող հրատարակութիւն մը մէկտեղած է դատապարտելի իրողութիւնը փաստող ականատեսի վկայութիւններ, մեծ մասամբ չէզոք հպատակութեան տէր ամերիկացի, զուիցերիացի, տանըմարքացի միսիոնարներու, կրօնաւորուհիներու, Կարմիր Խաչի պաշտօնեաներու, բժիշկներու, ուսուցիչներու եւ հիւանդապահուհիներու կողմէ կատարուած:

### ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Պարոն Ֆոն Վանկընհայմ, Պոլսոյ գերման դեսպանը, Գերմանիոյ վարչապետին ուղղուած եւ 17 Յուլիս 1915 թուակիր տեղեկագրի մը մէջ, կը գրէ.

«Բացորոշ է որ Հայերու արտաքսումը զինուորական նկատառումներու հետեւանք չէ միայն: Ներքին նախարար Թալէաթ պէյ բաւական անկեղծութեամբ բսած է դեսպանատան պաշտօնատար տոքթ. Մորթմանի, թէ թուրք կառավարութիւնը մտադրած է օգտուիլ Համաշխարհային պատերազմէն եւ հիմնական կերպով զբաղիլ իր ներքին թշնամիներով, — Թուրքիոյ քրիստոնեաներով, եւ թէ ասոր մէջ չուզեր խանգարուիլ դիւանագիտական արտաքին միջամտութիւններով»:

2 Օգոստոս 1915, Կ. Պոլսոյ գերմանական դեսպանատունէն Հալէպի գերման հիւպատոսին յղուած հեռագիրը կ'ըսէ.

«Ձեր բոլոր դիմումները ընթացք չգտան՝ անոր համար որ կառավարութիւնը վճռած է ձերբազատիլ արեւելեան նահանգներու բնիկ քրիստոնեաներէն»:

Կոմս Վոլֆ Մեթերնիխ, որ Ֆոն Վանկընհայմի մահէն ետք դեսպան նշանակուած էր, 10 Յուլիս 1916ին Գերմանիոյ վարչապետին հեռագրած է հետեւեալը.

«Հայկական Հարցին լուծումը հայ ցեղի կործանման ճամբով իրականացնելու իր նպատակին գործադրման մէջ, թուրքա–

# ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

### ՍՂԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ

Անոր նոյնպէս կը պատշաճի այն, ինչ որ ըսած են երկու հանճարեղ Ֆրանսացիներ, Կիւսթավ Լըբօ եւ Հանրի Պարպիւս համաշխարհային պատերազմին սարսափելի երեւոյթներու մասին.— Առանձին գործիչներու ետեւ կանգնած են ոգիներ, դեւեր, որ կը վարեն զիրենք. անոնք միայն գործիքներ են իրաւացի կամ անիրաւացի գաղափարներու եւ զանգուածային ներշնչումներու, որոնք այս ու այն կողմ կը մղեն մարդերը՝ իբրեւ ճակատակի խաղաքարեր. այդ գործիչները կը կարծեն թէ կամեցողութիւն ունին, իրականութեան մէջ սակայն կը գործեն ճնշումի տակ:

Որքան ալ ահաւոր ըլլայ այն, ինչ որ հոս տեղի ունեցած է, այնուամենայնիւ պէտք չէ մենք այնքան պզտիկ ըլլանք, որ ատիկա փաթթենք առանձին դժբախտ անհատի մը վիզը: Իրապէս սոսկալի ճակատագիր մը վիճակուած է մեզի, եւ այդ ճակատագրին կը պատկանի, իբրեւ ողբալի մաս մը, Հարդէնբերգ փողոցին դէպքը:

Սակայն աւելի սոսկալի կ'ըլլար, եթէ գերմանական դատարան մը այդ ճակատագրին միացնէր վիրաւորումը հանդարտօրէն կշռադատող արդարութեան՝ ընդդէմ անօրինակ ծանր փորձութիւններու ենթարկուած այս մարդուն:

Ես կը յուսամ, Պ. Պ. երդուեալներ, թէ այս գաղափարը դուք խորապէս պիտի դրոշմէք սրտերնուդ մէջ՝ տալու համար այն անսահմանօրէն դժուարին վճիռը, որ միայն ձեր խիղճերուն վրայ կը ծանրանայ: Իսկ մենք ունինք միայն համեստ պաշտօնը՝ ձեր վճիռներու միջոցին մանկարարձուհիի մը ծառայութիւնը մատուցանելու:

×

Պաշտպան իրաւական խորհրդական Դր. Յոհաննէս Վերթաուէր, Պերլին:

Դր. Վերթաուէր.— Պ. Պ. Երդուեալներ, ձեզի կը տրուի հարցաթերթը, ուր կը գտնէք նախ սպանութեան վերաբերող հարցումը: Այդ հարցումին արդեօք «այո» կամ «ոչ» պիտի պատասխանէք — այս է ահա քննութեան առարկան: Որ դուք խորհրդածութեան վերաբերմամբ դրուած հարցումին ժխտական պատասխան պիտի տաք, ասոր մասին աւելորդ կը նկատեմ խօսիլ: Ես պէտք է խօսիմ այն մասին միայն, թէ սպանութեան վերաբերմամբ դրուած հարցումին «այո» թէ «ոչ» պիտի պատասխանէք: Արդէն հարցաթերթը ինքը կուտայ ձեզի յենակէտը «ոչ»ի համար, որովհետեւ հոն չըսուիր թէ՝ «ամբաստանեալը սպաննե՞ր է արդեօք Թալէաթ փաշան», այլ՝ «յանցաւո՞ր է ամբաստանեալը Թալէաթ փաշան սպաննելուն համար»: Այս տարբերութիւնը կ'ուղեկցի ձեզ երդուեալներուն սենեակը, ու երբ վերադառնաք այդ սենեակէն, ան երեւան կուգայ ձեր պատասխանին մէջ. ձեր խորհրդակցութեան ամէն մէկ փուլին մէջ ան ձեր աչքին առջեւը կ'ըլլայ: Ան կը համապատասխանէ գերմանական օրէնքին:

Գերմանական օրէնքը այդ կէտին նըկատմամբ լաւ է. ան հին է, աւելի քան 50 տարի առաջ կազմուած, բայց եւ այնպէս լաւ է: Եթէ գերման պատժական դատավարութեան մասին դէհ կը խօսուի, այդ կը վերաբերի միայն (լաւ) օրէնքի գործադրութեան:

Իմ կարծիքով, պէտք ալ չկայ այդ օրէնքին փոփոխութեան, ու ես բնաւ չեմ ալ յուսար, թէ Պ. դատախազի յիշած փոփոխութիւնը իրապէս բան մը բարեփոխէ: Ներկայ օրէնքը բաւական լաւ է, եթէ միայն ամէն ոք կատարէ իր պարտականութիւնը:

Ամէն մարդ կը զգայ, որ ամբաստանեալը անպարտ պիտի արձակուի: Դժուարութիւնը անոր մէջ է, որ գուցէ խորհիք, թէ՝ քանի որ ամբաստանեալը մարդ մը սպաններ է, արդեօք օրէնքը չի՞ պահանջեր, որ դատապարտենք զինքը. մենք գերմանական իրաւունքին դատաւորներ ենք, մենք երդուեր ենք նպաստել արդարութեան յաղթանակին. ուստի, համաձայն օրէնքի, պէտք չէ որ անպարտ արձակենք մարդասպանները:

Պիտի ըսեմ ձեզի, որ սխալ եզրակացութիւն մը կ'ըլլար այդ, եւ այն՝ նոյն այդ օրէնքին տեսակէտէն:

Համաձայն մեր գերմանական օրէնքին՝ պէտք է անպարտ արձակէք ամբաստանեալը. ու այն,, ինչ որ ամէն ոք կը զգայ, այս պարագային պատահաբար նոյնն է, ինչ որ օրէնքը կը պահանջէ. անհրաժեշտ է միայն, որ բացատրեմ ձեզի այդ պարզ ու անպաճոյճ խօսքերով:

Պաշտպանութիւնը բնաւ դիտաւորութիւն չունի՝ անարդար որոշումով մը արատաւորել անունը գերման իրաւունքին, որուն ներկայացուցիչներն էք դուք ինչպէս եւ մենք:

Ամբողջ աշխարհը կը նայի մեզի, ու ձեր որոշումը պիտի ըլլայ այնպիսի որոշում մը, որ թերեւս հազարաւոր տարիներէ ետքն ալ, որպէս իրաւացի որոշում մը, արժէք ունենայ:

(76 – Շար.)

## ԺԱՆՍԷՄ

— o —

Ամէն ոլորտէ առաջ, պէտք է խոստովանիլ թէ Ժանսէմ տխրութեան նկարիչն է։ Իր գործերու մելամաղձոտութիւնը աւելի համակերպում կը պատկերացնէ քան ընդվզում, ճիչ մը չէ այլ՝ ճակատագրապաշտ ընկալումը յուսահատութեան։ Արուեստագէտը սակայն մեծ վարպետ մըն է, տիրացած իր արհեստին բոլոր գաղտնիքներուն։ Իր արտայայտութեան երեւութական պարզութեան ետին կայ սակայն յամառ ու համբերատար աշխատանքը, փնտռտուքը։ Հոն է միշտ մարդուն ու իր կեանքին տռամը։

Իր կոմպոզիցիոնները կը բանան դռները աշխարհի մը ուր մարդը միշտ առանձին է, կը դիտէ, կը սպասէ մինչ, ինչպէս մկրտած է իր ցուցահանդէսին ամբողջութիւնը՝ ժամանակը կ՚անցնի։ Արդարեւ, իր տիպարները կը դիտեն կեանքը, կը փնտռեն անկարելին, բայց կեանքը կ՚անցնի բոլորին համար ըլլան անոնք նիհար թէ պլուզին հագած աղջիկներ։ Նկարիչին մթնոլորտը յուսահատներու պատգամ մըն է, ան կը ստիպէ դիտողը, որ անդրադառնայ կեանքի լեղիին ու դառնութեանց։

Ժանսէմ իր պաստառները պատրաստած է նիւթին յարմար ծեփով, չէզոք արժէքներով, որոնք գերիրապաշտ դպրոցի առաւելութիւններն ունին, այս աշխատանքը վերջացնելէ ետք է որ կը սկսի գոյն տալ երանգապնակին չաղախով, թափանցիկ ու կրկնակի խաւերով։ Նիւթը կը յօրինէ լոյս–մութերով։ Ստեղծագործութիւնը կ՚աւարտէ ընդգծելով, գծագրելով որոշ շրջագիծեր, առարկաներուն կամ անհատներուն տարողութիւնը կերտելու համար։

Արուեստագէտը դժուարահաճ է։ Ժանսէմ աշխատանքի մարդ է, արտաքինէն կ՚երթայ դէպի ներքին աշխարհը։ Պէտք է սակայն խոստովանիլ թէ իր մելամաղձոտ աշխարհը աւելի խոր է այս անգամ, արուեստագէտը լաւատես չէ, մնաց որ բուն արուեստագէտը, ան որ միտք ու սիրտ է ամէն բանէ առաջ, դժուար թէ կարենայ յոռետես չըլլալ։

Ա. Բ.

կան կառավարութիւնը մերժած է ընդառաջել ո՛չ մեր, ո՛չ ամերիկեան դեսպանատան եւ ոչ ալ պապական նուիրակին դիմումներուն. ոչ նոյնիսկ Դաշնակից Պետութեանց սպառնալիքներով եւ աշխարհի գրեթէ կէսը ներկայացնող արեւմտեան հանրային կարծիքի ճնշումներուն»։

Պատերազմէն ետք, գերմանական կառավարութիւնը իր կողմէ լիազօրեց տոքթ. Յոհաննէս Լեփսիուսը, որպէսզի հրատարակէ 1914 – 1918 երկարող շրջանի մասին արտաքին նախարարութեան թղթակցութիւնը, որ սարսափելի մանրամասնութիւններ կը պարունակէ թրքական դաւադրութեան մասին։ Աւելին, ան կը հաստատէ Երիտասարդ Թուրքերու կառավարութեան վճռական դերը՝ հայկական ջարդերու կազմակերպումին մէջ։ Գերման հիւպատոսական եւ դեսպանական բոլոր տեղեկագիրները կը մատնանշեն այն իրողութիւնը, որ ջարդերը տեղի ունեցան կառավարական հրահանգով, հայ ժողովուրդի ամբողջական կործանումին նպատակով՝ հետեւողական ծրագրի մը հետապնդումին։

ԵՂԵՌՆԻ ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻ ՈԳԵԿՈՉՄԱՆ
ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵԴՐ. ՄԱՐՄԻՆ

(Շար. 2)

### [illegible]

Սենեկալի երաժշտութեան նուագահանդէս մը կուտայ, Հինգշաբթի Յունիս 5ին, Սալ Կավօ (45 Ռիւ լա Պոէսի) Սենեկալի ժիւվէնեսիա նուագախումբը զոր հիմնած է ու կը ղեկավարէ հազիւ 19 տարեկան՝

ԱՆՐԻ ՆԱՖԻԼԵԱՆ։

Ցայտագրին մաս կը կազմեն Վիվալտիի «Չորս եղանակները» եւ Պախի 5րդ Ուվերթիւրը (սիւիթ)։

## ԶԱՅՆԵՐ ԳԱԽԱՌԷՆ

### ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԸ

— o —

ՏԷՍԻՆ.— Այս տարի եւս Վասպուրականի Հայր. Միութեան Տէսինի եւ Վիէնի մասնաճիւղերը միասնաբար ձեռնարկած էին նշելու Վասպուրականի փառապանծ հերոսամարտը, որու 60ամեակն էր, եւ ոգեկոչելու յիշատակը բոլոր հերոսներուն, որոնք զէն ի ձեռին կուրծք տուին մարտնչեցան նենգ ու արիւնարբու ուժերու դէմ, որպէսզի ձախողի մեր դարաւոր թշնամիին Հայութեան բնաջնջման համար ի գործ դրած սադայելական ծրագիրը։ Պատմական ճշմարտութիւն մըն է որ շնորհիւ այդ հերոսամարտին ոչ միայն կը փրկուէր Վասպուրականի Հայութիւնը ջարդուելէ այլ եւ վեց դարերու ստրկութեան շղթաները փշրելով հիմը կը դրուէր ազատագրուած Վասպուրականի, որ նախադուռը պիտի հանդիսանար երեք տարի ետքը, նոյնքան մեծ զոհողութիւններով ձեռք բերուած Մայիս 28ի ազատ եւ անկախ Հայաստանի։

Թէեւ այս առթիւ մեծ հանդիսութիւններ տեղի չունեցան, լոկ այն պատճառաւ որ մեծ Եղեռնի 60ամեակի ոգեկոչումը արդէն հոգեկան բաւարարութիւն տուած էր ժողովուրդին բաղձանքներուն, այսուհանդերձ կազմակերպուած յատկանշական պարզ ու համեստ ցոյցն ալ եկաւ անգամ մըն ալ ապացուցանելու թէ Տէսինի եւ Վիէնի մասնաճիւղերը գիտակից են իրենց կոչումին։ Այժմ, եթէ տարեց սերունդը որ մասնակցած էր հերոսամարտին եւ գրեթէ անհետացած է, սակայն իրենց զաւակները տոգորուած նոյն աշխոյժով, հայրենասիրութեամբ ու հաւատքով կը ջանան վառ պահել անցեալ չքնաղ հայրենիքի մը բարքերն ու յիշատակները, բարոյական օժանդակութեամբը Մարսէյլի Կեդր. վարչութեան որ աչալրջօրէն զօրավիգ կը կանգնի մասնաճիւղերու գործունէութեանց։

Մայիս 18ի Կիրակի առաւօտեան, հոգեհանգստեան պաշտօն մատուցուեցաւ Վասպուրականի եւ հայրենիքի բոլոր հերոսներու յիշատակին Տէսինի Ս. Աստուածածնայ եկեղեցին։ Յետ կրօնական արարողութեանց, եկեղեցւոյ առջեւ կազմուած թափօրը ուղղուեցաւ դէպի Ազատագրութեան Հրապարակը, ուր Միութեան կողմէ երկու երիտասարդներ գեղեցիկ ծաղկեպսակ մը զետեղեցին մեծ Եղեռնի յուշարձանին առջեւ։ Պր. Մեսրոպ Պայընտրեան խնդրեց ներկաներէն մէկ վայրկեան լռութիւն պահել հերոսներու յիշատակին համար։ Ապա, իր ամփոփ բանախօսութեամբ փառաբանեց Վասպուրականի եւ առհասարակ բոլոր հերոսամարտերու վեհութիւնը, որոնք ցոյց տուին անարգ թշնամիին Հայութեան մարտունակ ուժը եւ ազատութեան տենչը։ Այդ հերոսամարտներու փառքը կը պատկանի ամբողջ Հայութեան։ Շնորհաւորեց նաեւ երիտասարդութիւնը որ այս օտար հորիզոններու տակ անշեղ կը հետեւի իրենց ծնողքներուն ուղիին, հաղորդուած վաղուան վառ յոյսերով։

Լիոնի Փրոկրէ թերթին համակրելի թղթակիցը, ինչպէս միշտ, դարձեալ ներկայ էր հանդիսութեան եւ յաջորդ օրն իսկ նոյն թերթին մէջ գոհունակութեամբ կարդացինք Հայութեան ողբերգութիւնն ու մարտնչումները մատնանշող իր կարճ թղթակցութիւնը լուսանկարով մը ամբողջացած։

ԳՈՒՐԳԷՆ ՊՕՅԱՃԵԱՆ

×

### ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ԼԻՈՆ.— Չորեքշաբթի Ապրիլ 30ին երեկոյեան, թատերասէրներու բազմութիւն մը «Սիկալ» սրահին մէջ ներկայ գտնուեցաւ 60ամեակի առիթով յատկապէս պատրաստուած «Ցեղասպանութիւն եւ Վերածնունդ» թեմայով կենդանի պատկեր – բեմադրութեան։ Այս ձեռնարկը կազմակերպուած էր Ֆրանսահայ Երիտասարդական Միութեան, Եւրոպայի Հայ Ուսանող. Միութեան մասնաճիւղին, Մշակութային Միութեան եւ Հայ Տան կողմէ։

Ցնցող եւ սարսափելի տեսարաններու յաջող համադրութիւն մըն էր երիտասարդ բեմադիր Վարուժան Տէր–Սարգիսեանի գործը։ Հակառակ ժամանակի անբաւարարութեան, Վարուժան իր ընկերներուն հետ յաջողեցաւ վերապատկերացնել ցեղասպանութիւնը։

Թատերական այս ֆրանսերէն լեզուով ներկայացումը կը սկսէր զարհուրելի զանկով մը «ոգի»ին թրքական մարդասպանութեան պատումովը։

Սկիզբը՝ հայկ. գիւղ մը, ուր կ՚երեւէին ուրախ այրեր եւ կիներ. հարսանի՞ք կ՚ընէին, կը պարէին... յանկարծ, ճիչ մը՝ գիւղէն ներս սպանութիւններ կը գործէր...։ Անուշիկ մանչուկ մը սրինգ կը նուագէր... Քիչ ետք՝ սրնգահար այդ երախան իսկ դաշունահար, մօրը գրկին մէջ, բեմ կուգար... սառեցնելով շունչերը։

Յետոյ՝ նախարարական իր աթոռէն Թալէաթ կ՚երեւէր իր նշանաւոր հեռագիրներուն պատճէններովը։

Ծերմակազգեստ գեղեցիկ այդ կինը՝ «Մայր Հայաստան», հայրենիքի տարբեր նահանգներուն մէջ ապրող իր զաւակներուն ճակատագրին մասին հարց կուտար...։ Մուշի, Խարբերդի, Զէյթունի, եւայլն հայորդի վերապրողները, թախծով իրենց սգաւոր մօրը կը պատմէին ամէն բան, վաւերապատկերներու լուսարձակման վկայութեամբը։ Անոնք կը խօսէին նաեւ հայ ֆետայական հերոսական դէմքերու գործունէութեանց մասին — Անդրանիկի, Սեպուհի ու Դրոյի մասին։

Ցեղասպանութեան պատմութիւնը վերականգնելէ ետք սակայն, Խորհ. Հայաստանի հիմնադրութեան կ՚անցնէին, Մայիսեան Անկախութեան արշալոյսին անտեսումով...։

Բ. մասը «Վերածնունդ»ը ներկայացնող ֆիլմին ցուցադրութիւնն էր։ Փակագիծ մը բանալով, փափաքելի էր որ այս ժապաւէնը արտացոլացնէր Հայաստանի, մեր երկրին ու ժողովուրդին մշակութային, ճարտարապետական եւ ճարտարարուեստական նուաճումները՝ «վերածնունդ»ը։ Գոյութիւն ունին հայրենիքին մէջ պատրաստուած արդիական բոլոր պահանջները ամբողջացնող գեղեցիկ վաւերագրական ժապաւէններ։

Գնահատելի են կազմակերպիչ Միութեանց եւ բեմադիրին ճիգերը, աշխատանքները։ Մաղթելի է որ մեր երիտասարդները հոս կանգ չառնեն։ Թատրոնը արուեստի շատ արժէքաւոր մարզ մըն է, որ հարկ է մշակել։

ՅԱԿՈԲ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

×

### ՀԱՅ ՄԱՐԶԱԿԱՆԻՆ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ

— o —

ՆԻՍ.— Ինչպէս «Յառաջ» արձագանգ հանդիսացաւ ատենին, Նիսի Հայ Մարզականը իր յիսնամեակը տօնեց Կիրակի օր, Մայիս 18ին, մասնաւոր շուքով։

Նիսի մարզականի իրենց ողջոյնը բերած էին նաեւ հայկ. այլ համայնքներ՝ Փարիզէն, Ալֆորվիլէն, Լիոնէն, Կրընոպլէն, Վալանսէն, Մարսէյլէն։

Պաշտօնական արարողութեան ընթացքին յիշատակի փլաքէթ մը յանձնուեցաւ բոլոր հիմնադիր անդամներուն եւ նախագահներուն, որոնք իրարու յաջորդած են ակումբին գլուխը։ Ներկայ անձնաւորութեանց կարգին յիշենք Էրման, Մարզականներու կցորդ, որ կը ներկայացնէր Նիսի երեսփոխան – քաղաքապետը՝ Ժ. Մեդըսէն, Իքար, Ծովային Ալպեաններու երեսփոխան, Ֆիորի, ընդհ. խորհրդատու, Փեթրուսքի, Թաղապետական խորհրդատու, Պ. Մ. Ճիլէրճեան եւ այլ բազմաթիւ անձնաւորութիւններ։

Հանդիսութեան յաջորդեց պարանցիկ երեկոյ մը Նեկրեսքոյի մէջ եւ որու ընթացքին Լիզ Սարեան հայերէն եւ ֆրանսերէն իր երգերով ջերմ մթնոլորտ մը ստեղծեց։ Ժ. Ք. Մարիոն (երգ) եւ Պերնար Տէտէճեանի նուագախումբը նաեւ ոգեւորութիւն ստեղծեցին իրենց մասնակցութեամբ։

Յիշենք մասնաւորաբար որ այս երեկոյթին ընթացքին յանուն երեսփոխան – քաղաքապետ Մեդըսէնի, Պ. Էրման Նիս քաղաքի պատուոյ մետալը յանձնեց Պ. Մուշեղ Ճիլէրճեանի, ատ ի գնահատութիւն իր գործունէութեան։

ԹՂԹԱԿԻՑ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (126)

## ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

Բ.

### ԾԱՂԻԿՆԵՐՈՒ ԹԱԳՈՒՀԻՆ

— Այսինքն թէ սրտիս խորքէն երախտապարտ պիտի ըլլամ ձեզի... եթէ մտքերնիդ չփոխէք։

— Բայց... զուասներգութիւն մը, ըսաւ Թիչէլլինի վերջնական հարուածը տալով. ի՞նչ զուասներգութիւն... որո՞ւն զուասներգութիւնը...

— Է՛հ, Տէր Աստուած, ըսաւ Լուչիոլա ամենաբնական կերպով, այդ բանը չմտածեցի իսկ։ Ես նոր բան կ՚ուզեմ։ Ահա՛ այսչափ։ Գալով երաժշտութեան, Ծիմպերթօն կայ, Բալմարէլլին կայ։ Բայց կեցէք, դուք կաք, սիրելի Թիչէլլինիս։

Թիչէլլինի այնքան տժգունեցաւ, որ կարասիի մը կռթնեցաւ, որպէսզի չիյնայ։

— Ըսել է... ձեր գրպանին մէջ... չունի՞ք...

— Առանց զէնքի եկայ, ըսաւ Լուչիոլա զուարթութեամբ։

— Ո՛վ երջանկութիւն։

— Կեցէք... Միայն թէ պայման մը կը դնեմ...

— Կանխաւ կ՚ընդունինք... որքան պայման որ կ՚ուզէք՝ դրէք...

— Նախ եւ առաջ սա ըսեմ թէ ողբերգական նիւթերէն ալ ձանձրացած եմ։

— Ո՛հ, ողբերգութեան նորաձեւութիւնը անցած է։

— Նոյնպէս եւ թատերական նիւթերէն. վերջապէս այն խաղերէն ըլլալու չէ, ուր թենոռը միշտ կը սպառնայ սուրովը սիրտը ճեղքել։ Ասոնք տղայական եւ անհամ բաներ են...

— Անհեթե՛թ, անհա՛մ, ծաղրելի՛։ Ո՛հ որքան լաւ կը հասկնաք թատրոնը...

— Անանկ բան մը կ՚ուզեմ որ... բացատրելն ալ շատ դժուար է... անոյշ եւ բանաստեղծական բան մը... կոծծիի ձեւով տեսակ մը դիւթերգութիւն...

— Կեցէ՛ք, կեցէ՛ք, գոչեց Թիչէլլինի։ Անանկ բան մը... որուն անունը, օրինակի համար... Ծաղիկներու Թագուհի ըլլայ...

— Գեղեցի՛կ անուն։

— Այս անունը անախորժ չէ՞ ձեզ։

— Բայց ընդհակառակն, Ծաղիկներու Թագուհի՛... շատ գեղեցիկ է...

— Եւ... ձեզի համար դեր մը... օրինակի համար... Դաշտերու մարգարիտը։

— Հիանալի՛, բոլորովին իմ ճաշակիս համաձայն։

— Ո՛վ, դիցուհի՛, ո՛վ մուսա, մտիկ ըրէք...

Եւ Թիչէլլինի դաշնակին քով վազելով՝ իր ողերգը երգեց...

Լուչիոլա մտիկ կ՚ընէր։ Երբ երգիչը աւարտեց.

— Ասկէ աւելին չեմ ուզեր։ Ահա զուասներգութիւնս... կ՚ընդունիմ...

Սալվանի որ Թիչէլլինիի չափ խանդավառ չէր — եւ պատճառ ունէր չըլլալու — ուշադրութեամբ Լուչիոլայի կը նայէր, թէ՛ իբրեւ արուեստագէտ եւ թէ՛ իբրեւ ճարտարագէտ հիացում կը պատճառէր իրեն, սակայն անմեկնելի անվստահութիւն մը կը զգար իր առաջին դերասանուհիին առջեւ։

Եւ իրաւ ալ, շատ տարօրինակ դիպուած մըն էր ասիկա, շատ տարօրինակ։

Կուգար նոր դեր մը կ՚ուզէր, անոր տեսակն ալ ցոյց կուտար... եւ տես որ իր պայմանները ճշդիւ կը համաձայնէին այն ձեռագրին, որուն վրայ Թիչէլլինի իր յոյսը դրած էր։

ԺԻՒԼ ԼԷՐՄԻՆԱ

(Շար.)

ՆԻՍ.— Այրի Տիկին Արամ Ալէմեան (ծնեալ Սէյրանի), Պ. Արշակ Մինեճեան եւ Տիկինը ծնեալ Սէյրանի, Պ. Սերժ Վելետեան եւ Տիկինը՝ ծնեալ Սէյրանի, Տէր եւ Տիկին Ժաք Սէյրանի, Օր. Արաքսի Սէյրանի խոր ցաւով կը ծանուցանեն

ՀՐԱՆԴ ՍԷՅՐԱՆԻԻ

մահը, որ պատահած է Նիսի իր բնակարանը, Մայիս 24ին։

Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Մայիս 27ին, ժամը 16.30ին Նիսի Ս. Աստուածածին հայկ. եկեղեցւոյ մէջ։

Որեւէ մահազդ դրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

## ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Իւղաբեր Դաթոյեան իր ընտանեկան բոլոր պարագաներով խորին շնորհակալութիւն կը յայտնէ բոլոր անոնց որոնք իր ողբացեալ ամուսնոյն Յարութիւն Դաթոյեանի մահուան առթիւ ցաւակից եղան եւ մասնակցեցան ծաղկեպսակներով։

## ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ.— Հ. Յ. Դ. «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէն իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ յանուն բոլոր ընկերներուն, Տէր եւ Տիկին Եդուարդ Մատիլեանի եւ իրենց ընտանեկան պարագաներուն Սեդրակ Մատիլեանի արկածալի մահուան առթիւ։ Եւ փոխան ծաղկեպսակի կը նուիրէ.— 200 Ֆր. Ալֆորվիլի Մշակոյթի Տան, 50 Ֆր. «Հայաստան» ամսագրին եւ 50 Ֆր. «Յառաջ»ին։

GALERIE BERHEIM-JEUNE
27, AVENUE MATIGNON

**MUTAFIAN**

*œuvres récentes*

du 4 au 21 Juin
Tous les jours de 10 h. 30 à 12 h. 30
et de 14 h. 30 à 18 h. 30
*Sauf Dimanche et Lundi)*

## ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Մարիամ Մատիլեան, զաւակներն ու ընտանեկան բոլոր պարագաները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք ծաղկեպսակով, անձամբ, գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց ամուսնոյն, հօր, եղբօր, հօրեղբօր՝

ՍԵԴՐԱԿ ՄԱՏԻԼԵԱՆԻ

արկածալի մահուան առթիւ։

Այս տխուր առթիւ ողբացեալին ընտանիքը հետեւեալ նուէրները ըրած է.— 50 Ֆր. Հայ Դատի յանձնախումբին, 200 Կապոյտ Խաչի կայանին, 50 Փարիզի Մշակոյթի Տան, 120 Ալֆորվիլի Մշակոյթի Տան, 80 Մարսէյլի Մշակոյթի Տան, 50 «Հայաստան» ամսաթերթին եւ 100՝ «Յառաջ»ի։

## ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տէր եւ Տիկին Գուրգէն Պօյաճեան իրենց նորոգ հանգուցեալ հարսին՝ Մարգրիտ Քէօլէեանի (Անիէտ) ցաւոն մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի 100 Ֆր. կը նուիրեն Կապոյտ Խաչի օղափոխութեան կայանին եւ 50 Ֆր. «Յառաջ»ի բարգաւաճման։

COMMUNIQUE

L'Association Sportive Arménienne (A. S. A.) invite tous les futurs adhérents les dimanches 1er et 8 Juin de 9 h. à 12 h. au stade Rabelais, rue Rabelais à Issy les Moulineaux, en vue de la formation des équipes et des formanités administratives.

SIEGE SOCIAL : 6 bis, Bd Rodin, Issy — Tél. : 642-32-49

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

## ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

*Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանի*

Յունիս 8 Կիրակի ժամը 11.30էն սկսեալ, դպրոցին պարտէզին մէջ։

*Կէսօրուան ճաշ եւ պիւֆէ։*

*(Անձրեւի պարագան նկատի առնուած է։ (Վրաններ)։*

*ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ*

Պար, ՊԵՏԻԿ նուագախումբին մասնակցութեամբ

*Տախքերու մասնակցութիւն*

մուտք 10 ֆր., փոքրերուն 5 ֆր.

Հաղորդակցութեան միջոցներ.— *Առնել էկլիզ տը Փանթէնէն 147 թիւ օթոպիւսը*

*ARMÉNIE 1975* ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Départs chaque mois :

du 14 au 28 juin

du 12 au 26 Juillet
du 19 Juillet au 2 Août
du 2 au 16 Août
du 7 au 20 Septembre
du 4 au 18 Octobre
du 25 Octobre au 8 Novembre

à partir 2580 F

Pour les jeunes de 16 à 35 ans deux voyages :
— du 2 au 16 Août
— du 6 au 20 Septembre

*Demandez nos brochures détaillées*

Logement première classe, hôtel ANI ou ARMENIA à Erévan en pension complète et excursions quotidiennes.

*Renseignements et Inscriptions*

A PARIS — Sonia Coumryantz
**mondotours**
2, Rue de Sèze — 75009 Paris — Tél. : 266-50-12 073-32-64

A LYON — Varoujan Sarkissian
**sevan voyages**
50 Cours de la Liberté - 69 LYON Tél. 60 13 66

*Licence Voyages : A. 721.*

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴ

**30e anniversaire du Nor Seround dans le centre-France**

*Grande Fête Champêtre Régionale*

ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Organisée
par le COMITE REGIONAL
avec la participation des sections de
*Vienne, Valence, Grenoble, Décines, Lyon, St-Etienne, St-Chamond, St-Maurice de Beynost*

Le dimanche 15 Juin à partir de 9 h.

à BEYNOST au CLOS MONDEROUX

**MATERIEL INDUSTRIEL & ARTISANAL DE REPASSAGE**

- Fers vapeur
- Tables aspirantes et chauffantes
- Chaudières

pour : **CONFECTIONNEURS** (Robes, jupes / Tailleurs / Manteaux / Pantalons)
et **BONNETIERS**

s.a. **APPREX** 61 rue de Chabrol 75010 Paris
téléphone : 770.70.89 — 824.68.26 — 523.23.04

MARDI 10 JUIN, A 21 HEURES SALLE GAVEAU, 45, Rue La Boëtie
Métro : Miromesnil

RECITAL DE PIANO

Huguette AGEDERIAN

*œuvres de :*
*BACH — CHOPIN — KHATCHATURIAN — SCIORTINO — LISZT*

*Piano Steinway*

Places de 10 à 30 Frs. Réduction : JMF, AMJ, EMJ, et Etudiants 8 Frs.
*Location à la Salle 225-29-14 — Chez Durand 4 Place de la Madeleine 073-62-19*

**Restaurant PALMA**

PLEIN CŒUR DE PARIS
210, Rue du Fbg. St. Antoine, Paris 12e
Tél. : 344-10-40

Grandes salles pour noces et banquets — Réunions tous genres — qualité et prix sans concurrence. Remise exceptionnelle pour « jeunes mariés »

ՃԱՇԱՐԱՆ ՓԱԼՄԱ
ԵՒ ՀԱՒԱՔԱՎԱՅՐ

Խրախճանքներու եւ հարսանիքներու համար սրահներ, նշանտուք կամ հաւաքոյթներ։ — Ընդարձակ եւ լաւ կահաւորուած երեք սրահ — Դիւրամատչելի գիներ։

Մասնաւոր զեղչ երիտասարդ նորապսակ ամոլներու

*Մանրամասնութեանց համար դիմել վերոյիշեալ հասցէին։*